

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
ТБІЛІСЬКИЙ НАВЧАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГУРАМА ТАВАРТКІЛАДЗЕ (ГРУЗІЯ)
СПІЛКА ВЧЕНИХ-ЮРИСТІВ (ГРУЗІЯ)
КЛУЗЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БАБЕША-БОЛЪЯЇ (РУМУНІЯ)
ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОГО І ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ (УГОРЩИНА)
ІНСТИТУТ АВІАЦІЙНОГО, КОСМІЧНОГО ТА КІБЕРПРАВА
КЕЛЬНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (НІМЕЧЧИНА)
УНІВЕРСИТЕТ МАРІЇ КЮРІ-СКЛОДОВСЬКОЇ (ПОЛЬЩА)
УНІВЕРСИТЕТ ЛЮБЛЯНИ (СЛОВЕНІЯ)
ТУРИНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ІТАЛІЯ)

МАТЕРІАЛИ

ХІІІ Міжнародної науково-практичної конференції

XIII International Scientific Conference

**«СВОБОДА, БЕЗПЕКА ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ:
ПРАВОВИЙ ВИМІР»**

**«FREEDOM, SAFETY AND INDEPENDENCE:
LEGAL DIMENSION»**

24 лютого 2023 року

February 24th, 2023

Київ 2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Нікітін В. В., в.о. декана Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук;

Юринець Ю. Л., заступник декана з наукової роботи Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Макеєва О. М., завідувач кафедри теорії та історії держави і права Юридичного факультету НАУ, кандидат юридичних наук, доцент;

Устинова І. П., завідувач кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету НАУ, кандидат юридичних наук, доцент;

Лихова С. Я., завідувач кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Вишновецька С. В., завідувач кафедри цивільного права і процесу Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Нецька Л. С., завідувач кафедри господарського, повітряного та космічного права Юридичного факультету НАУ, кандидат юридичних наук, доцент.

Адреса редакційної колегії:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1, корп. 1, ауд. 444

Тел. (044) 406-79-71

e-mail: pravo@nau.edu.ua

Рекомендовано до друку

Вченою радою Юридичного факультету

(протокол від 09.02.2023 № 1)

Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: [Матеріали С 25 XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.] – 646 с.

ISBN 978-966-310-8126-89-5

У збірнику висвітлено результати досліджень, які були апробовані на XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір».

Для науково-педагогічних працівників та аспірантів.

Опубліковані матеріали відбивають точку зору авторів, яка не завжди збігається з думкою редакційної колегії.

Відповідальність за зміст, точність цитувань несуть автори.

Тексти друкуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	23
РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	24
<i>Bruno Arich-Gerz</i> FROM NO-FLY ZONES (NFZ) TO THE DELIVERY OF FIGHTER JETS. A SHORT ANALYSIS OF GERMAN POLITICAL AND PUBLIC DISCOURSE ON AIRBORNE WAR-INTERVENTION IN THE UKRAINE WAR, FEBRUARY 2022 – JANUARY 2023	24
<i>Chougala Ravindra Vapuji, Myronets O.M.</i> SOME ASPECTS OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN INDIA	28
<i>Lali Gabisonia</i> LEGAL ASPECTS OF FREEDOM	31
<i>Sobkova V.V.</i> REGULACYJNE I PRAWNE ZAPEWNIENIA DOSTĘPU DO EDUKACJI W POLSCE DO ODBIORCÓW EDUKACJI Z UKRAINY	35
<i>Бехтер Л.В.</i> НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНИХ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	37
<i>Бородін І.Л.</i> ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ФЕНОМЕНА ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ.....	40
<i>Бразалук М.Ю.</i> ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ ОРГАНАМИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	43
<i>Вадімов А.П.</i> ЯКІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА	45
<i>Васецький В.Ю.</i> ПОДІЇ В ЄВРОПІ ЕПОХИ ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА НОВОЇ ІСТОРІЇ ЯК ПРИКЛАД ВИТОКІВ ПРАВОТВОРЧОСТІ.....	49

<i>Vodolaskova K.Yu.</i>	
AIRSPACE SOVEREIGNTY: BASIC PRINCIPLES AND THEIR SIGNIFICANCE FOR STATE SECURITY	51
<i>Гавва С.К., Головка С.Г.</i>	
СУЧАСНИЙ КІБЕРТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	54
<i>Грубінко А.В.</i>	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКА	56
<i>Дзейко Ж.О.</i>	
КОНСТРУЮВАННЯ ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ ПРАВА У ЗАКОНАХ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ	59
<i>Древаль Ю.Д.</i>	
СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ І БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ	61
<i>Дувінг В.О.</i>	
ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	63
<i>Землянікіна М.П.</i>	
ПРАВА І СВОБОДИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	65
<i>Євтушок О.О.</i>	
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДСЬКІСТЬ – ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	67
<i>Калюжний Р.А., Алієв Р.В.</i>	
НОРМАТИВНІ АКТИ ВІЙСЬКОВОГО КОМАНДУВАННЯ – ДЖЕРЕЛА НОВІТНЬОГО ПРАВА.....	70
<i>Калюжний Р.А.</i>	
СПІВВІДНОШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ПРЕЗУМПЦІЙ З ІНШИМИ ЗАКОНОДАВЧО ДОЗВОЛЕНИМИ ПРИПУЩЕННЯМИ.....	73
<i>Луцький Р.П.</i>	
УСВІДОМЛЕННЯ ЦІННОСТІ КАТЕГОРІЇ СВОБОДИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ З БОКУ ПУТІНСЬКОЇ РОСІЇ	77
<i>Макеєва О.М., Бойко О.В.</i>	
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ.....	79
<i>Макеєва О.М., Осадченко І.В.</i>	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	82

Маловічко В.В.	
ТРУДОВІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	84
Мулько В.А.	
ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	86
Мушенко В.В.	
ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПОДАТКОВО- ПРАВОВІЙ ПАРАДИГМІ ВОЄННОГО СТАНУ	89
Назаренко О.А.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ (В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ).....	92
Олещенко А.Є., Олещенко В.Ю.	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ	94
Олещенко В.Ю.	
МІСЦЕ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ В ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ	97
Остапенко А.І.	
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ УПОРЯДКУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ	99
Островський П.В., Череватюк В.Б.	
ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	102
Підгородський Б.М.	
КОРЕЛЯЦІЯ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ТА МАТЕРІАЛЬНИХ НОРМ ПРАВА	105
Пильгун Н.В.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ТА ПРАВОВУ КУЛЬТУРУ ГРОМАДЯН	107
Письменний В.В., Миронець О.М.	
СВОБОДА, БЕЗПЕКА ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ПОСТВОЄННОЇ УКРАЇНИ	109
Похиленко І.С.	
ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ (350-Й ДЕНЬ ВІЙНИ).....	112
Прохоренко В.Л.	
«ЖОРСТКА» САМООПТИМІЗАЦІЯ ОДНОГО З ОРГАНІВ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗАДЛЯ ЕКОНОМІЇ КОШТІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	115
Рєпіна Є.Ю., Головка С.Г.	
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	116

Рибікова Г.В., Железняк М.О.

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС
ДЛЯ СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОМУ МИРУ Й БЕЗПЕЦІ..... 119

Старицька О.О.

ДО ПИТАННЯ СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОЇ
ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 121

Ухач В.З.

СУБ'ЄКТИ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ У
БОРОТЬБІ З РАДЯНСЬКИМ ТОТАЛІТАРНИМ РЕЖИМОМ У
1944 РОЦІ: СПРОБА АНАЛІЗУ (СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ) ... 123

Цюрупа М.В.

УКРАЇНСЬКА ГУМАНІТАРНА ТРАДИЦІЯ ДОТРИМАННЯ
ПРАВА ВІЙНИ ЯК ФАКТОР ПЕРЕМОГИ У ВІЙНІ ПРОТИ РФ ... 125

Череватюк В.Б., Осадченко І.В.

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В
УМОВАХ ВІЙНИ..... 128

Shykeriava D.S., Myronets O.M.

SOME ASPECTS OF SPACE ACTIVITY LEGAL REGULATION
IN MODERN CONDITIONS 131

РОЗДІЛ 2. ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В ПАРАДИГМІ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА 134

Adrian G. Corpădean, Mihaela A. Opreșcu

ROMANIA'S VIEWS ON THE EUROPEAN PRESENT AND
FUTURE OF UKRAINE AMID THE WAR OF AGGRESSION OF
THE RUSSIAN FEDERATION 134

Аль-Зухайрі Мунеам Таір Фаріс

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ ФЕДЕРАЛЬНОГО
ВЕРХОВНОГО СУДУ ІРАКУ 137

Рокитський Є.Л.

ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ПРАВОВИХ
МЕХАНІЗМІВ ПОСТАЧАННЯ АВІАКОСМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ
ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ВІДПОВІДЬ НА НОВІ
ВИКЛИКИ БЕЗПЕЦІ ЄС 140

Армаш Н.О.

СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПОСАД З
ПОСАДАМИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ
ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У КРАЇНАХ «ЗАХІДНОЇ
ДЕМОКРАТІЇ»..... 142

Акімов М.О.	
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОВЖИВАНЬ ПРИ ФОРМУВАННІ І ВИКОРИСТАННІ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 8249 ВІД 30.11.2022.....	145
Бабін І.І.	
МІСЦЕ ІНСТИТУТУ САМООПОДАТКУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС КОДИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	148
Бердар М.М.	
ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	152
Бєлкін Л.М.	
ДОПОМОГА УКРАЇНІ ЗА ПРОГРАМОЮ «РАМШТАЙН» В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ ЗА БУДАПЕШТСЬКИМ МЕМОРАНДУМОМ 1994 РОКУ	155
Бєлкін М.Л.	
ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ, ПОРУШЕНИХ ЗАСТОСУВАННЯМ НОРМ ЗАКОНІВ, ВИЗНАНИХ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМИ	157
Бондарчук Ю.В.	
ОТРИМАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ТА ВИПЛАТ ОСОБАМИ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ НА ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	160
Борденюк В.І.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО МІСЦЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	162
Васильченко Юрій	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОНТРОЛЬ» ТА «НАГЛЯД» В АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ.....	165
Волченко М.В.	
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ТВАРИННОГО СВІТУ	169
Дмитрієв І.О.	
ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ВІДПОВІДАЧІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ.....	172
Захарчук Р.А.	
ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	175

Зінченко С.О.	
ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	177
Zubko Yevheniy	
INVESTIGATION OF INTERNAL SECURITY MODELS IN THE EUROPEAN UNION.....	180
Івашковський Р.І.	
САНКЦІЇ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ	183
Колбіна Н.Г.	
ПРАВО ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ТА ЯКІСНЕ ДИТЯЧЕ ХАРЧУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	185
Кравчук В.О.	
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ	190
Крайній П.І.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДСЬКИХ РАД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (СПІЛЬНОТ) В УКРАЇНІ.....	192
Криволап Є.В.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА», «БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЇ», «КІБЕРБЕЗПЕКА». «КОГНІТИВНА БЕЗПЕКА» ЯК СТІЙКІСТЬ ПРОТИ ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ НА ЛЮДИНУ І СУСПІЛЬСТВО ..	195
Кузьмін А.Р.	
ПРАВОВІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ В РАМКАХ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МВФ	197
Кунєв Ю.Д.	
ЕТАПИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.....	200
Любарський В.С.	
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСПАРЕНТНОСТІ.....	204
Матієва Я.С.	
ПРЕЦЕДЕНТНЕ ПРАВО ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ТА ІНСТИТУЦІЙНА РОЗБУДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	206
Машиніченко О.А.	
СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГЛАМЕНТУ КОМПЕТЕНЦІЇ КЕРІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА	208

Myronets O.M.	
SOME ASPECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE LEGAL REGULATION IN TIMES OF TRANSHUMANISM	211
Мироненко М.О.	
ПОНЯТТЯ МЕДІАЦІЇ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	214
Мусієнко Андрій	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ	216
Озель В.І.	
КЕРІВНИК ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУБ'ЄКТ ЛОКАЛЬНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ	218
Пєсцов Р.Г., Мікулін В.П.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОМБУДСМЕН» ТА «УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ».....	220
Полянська А.Є.	
ДЕРЖАВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПОЛЬОТІВ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ.....	222
Рабко Т.О.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА	224
Садовський М.В.	
ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АПАРАТУ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ	227
Soloviova A.	
RETHINKING ABOUT RIGHT OF PEOPLE TO SELF- DETERMINATION UNDER THE NEW CONDITION.....	230
Стародубова О.А.	
ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ВИД ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ	232
Теплицька Н.В.	
ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В СЬЄРРА-ЛЕОНЕ.....	234
Титикало Р.С.	
ПРАВО ОСІБ НА ОБ'ЄДНАННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНУ ГРОМАДУ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ.....	236
Толкачова І.А., Матвєєв С.В.	
СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	240
Устинова І.П.	
ФІНАНСУВАННЯ СУДДІВ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ.....	242

Ушинкіна О.А.	
СУЧАСНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ	245
Холодков А.В.	
ЛІКУВАННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ЗАКОРДОНОМ	248
Чорна В.Г.	
ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	252
Чорний С.В.	
ДОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ КОМПЕТЕНТНИМИ ОРГАНАМИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ІНТЕРПОЛУ	255
Чудненко В.О.	
ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ, ЯКИМИ УРЕГУЛЬОВУЄТЬСЯ ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ	257
Чулінда Л.І., Міщенко В.О.	
ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ	261
Шапенко Л.О.	
ПРАВОВА ПРЕЗУМПЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВА	263
Юдіна І.В.	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	266
Юринець Ю.Л.	
СПРОСТУВАННЯ НА ПІДСТАВІ КАРТОГРАФІЧНИХ ДАНИХ СТВОРЕННЯ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК «ІСТОРИЧНИХ РОСІЙСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ»	269

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 272

Jakulin Vid

CRIMINAL OFFENCES AGAINST PRIVACY IN THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA	272
--	-----

<i>Krajnik Jan, Korošec Damjan</i> POTENTIAL ENDANGERMENT OFFENCES: AN OLD BUT NEWLY DISCOVERED CONCEPT	274
<i>Mozgawa Marek</i> CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST FREEDOM IN POLISH PENAL CODES	277
<i>Mozgawa-Saj Marta</i> THE CRIME OF UNLAWFUL DEPRIVATION OF LIBERTY IN THE POLISH PENAL CODE (ARTICLE 189).....	281
<i>Nazar Katarzyna</i> THE CRIME OF HUMAN TRAFFICKING (ARTICLE 189A OF THE POLISH PENAL CODE)	286
<i>Tsikarishvili Kakha</i> MEMBERSHIP OFFENCES IN CRIMINAL CODE OF GEORGIA - DO THEY FIT WITH TRADITIONAL CONCEPT OF CRIMINAL CONDUCT?	290
<i>Третьяков Д.М.</i> ВІДСТУП ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА СТАТТЕЮ 15 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ	293
<i>Адаменко О.М.</i> ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЗБЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ОСОБИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	295
<i>Бабікова О.С.</i> ПІДСТАВИ ЗАКРИТТЯ СПРАВ ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАЗК ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ (АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ).....	298
<i>Бантшишев О.Ф., Стрельбицька Л.М., Стрельбицький М.П.</i> ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ (ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ) ТА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ	300
<i>Бантшишева О.О.</i> ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	305
<i>Бахаєва А.С.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ	306

Бахмач А.О. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ БІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ У КРИМІНОЛОГІЇ	309
Безпалова О.І. ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ: ВІД МЕТОДОЛОГІЇ ДО ПРАКТИКИ	312
Бодунова О.М. ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ РОЗШИРЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	314
Горецький О.В. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	316
Grekova L., Loetska S. TO THE ISSUES OF THE PROBLEMS OF DIGITAL FORENSICS AND WAYS TO RESOLVE	319
Дідківська Г.В. ОКРЕМІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	321
Дьякова Ю.В. ПИТАННЯ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	324
Дякур М.Д. ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ПІД ЧАС ВІЙНИ	327
Захарчук Н.П. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	329
Ковтун О.І. ПОТЕРПІЛИЙ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (СТ. 180 КК УКРАЇНИ).....	331
Команецька В.В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	334
Ланцедова Ю.О. ПОНЯТТЯ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК РІЗНОВИДУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	336

Лисько Т.Д.	
ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СТАТЕВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	339
Личак В.В.	
ДОЦІЛЬНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИХОВУВАННЯ ОБСТАВИНИ, ЗА ЯКОЇ ШЛЮБ Є НЕДІЙСНИМ	341
Літвінова І.Ф.	
ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВНИХ АГЕНТСТВ В ІСПАНІЇ	344
Лугіна Н.А.	
КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ	346
Майстат А.В.	
ПРАВООХОРОННІ ТА «СИЛОВІ» ОРГАНИ ДЕРЖАВИ.....	349
Майстро Д.М.	
ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....	351
Макознак С.Є.	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ З БАНКІВСЬКИМИ КАРТКАМИ.....	354
Морозова О.М., Морозова Л.П.	
ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	357
Олицький О.М., Вичавка В.І.	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	359
Осадчий І.В.	
ІСТОРІЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ.....	361
Панова О.О.	
МОЛОДЬ ТА ГРОМАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	363
Поліщук Д.О.	
ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАРОДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	365
Полуніна Л.В.	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ СТРАТЕГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ УКРАЇНИ	367

Продан Т.В.	
ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	370
Рябоконь Ю.В.	
ОСОБЛИВИ ВИПАДКИ ВИЗНАННЯ НСРД НЕДОПУСТИМИМИ	372
Sokolvak V.	
TECHNICAL AND FORENSIC RESEARCH: CONSEPTS, TYPES, PROBLEMS	374
Сорока М.В.	
ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСТАТНОСТІ ПІДСТАВ ДЛЯ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ДОЗВІЛ НА ПРОВЕДЕННЯ НСРД.....	376
Тарасюк С.М.	
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ – АУДІО-ВІДЕОКОНТРОЛЬ ОСОБИ, ПРОВЕДЕНОЇ ЩОДО ОСІБ, ДОЗВІЛ ЩОДО ЯКИХ НЕ БУВ ОТРИМАНИЙ	379
Ткаченко О.Г., Разумейко Н.С.	
НОВОВВЕДЕННЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ У ЗВ’ЯЗКУ З ОГолоШЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	381
Топчій В.В.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ.....	384
Тюбай А.В.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ	386
Руденко К.А.	
PROBLEMS OF INVESTIGATIVE ETHICS IN UKRAINE.....	389
Холзакова О.В.	
ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	391
Цепенда Д.П., Ющик О.І.	
ПРОТИДІЯ ДИТЯЧІЙ ПРОСТИТУЦІЇ	394
Черкас К.Ш.	
ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТКОГО ПОВОДЖЕННЯ З НИМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	397
Шилова К.Р.	
ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КИШЕНЬКОВИМ КРАДІЖКАМ	401

Shyian Yu. V.

INTERNET NETWORK AS A CARRIER OF FORENSIC
INFORMATION ABOUT CYBERCRIME 404

Ющук О.І.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК: НЕОБХІДНІСТЬ
ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ 406

Янчук О.Б.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОБАЦІЇ 408

**РОЗДІЛ 4. ПРИВАТНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК
ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ 412**

Водоп'янова Єва

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У КАНАДІ. 412

Diduk A.G., Lytvyn S.Y.

EXERCISE OF THE SUBJECTIVE RIGHT ON DATA
COMPILATION (DATABASE): PROBLEM ASPECTS 415

Амелічева Л.П.

ЩОДО ПІДСТАВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ У
СКЛАДНИХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ 418

Андрійв В.М.

ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ 420

Белуга Ю.М.

ПОРЯДОК ТА УМОВИ НАДАННЯ СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА
ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ
КОНФЛІКТІВ 424

Вавженчук С.Я.

ВИЗНАННЯ УГОД НЕДІЙСНИМИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ:
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ЗРІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ 427

Вахонєва Т.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ НОРМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ І ГІГІЄНИ ПРАЦІВНИКІВ 429

Вишновецька С.В., Вишновецький В.М.

БЕЗПЕКА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ГІДНОЇ ЯКОСТІ
ТРУДОВОГО ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА..... 432

Галатенко К.В.	ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ СУБ'ЄКТАМИ В СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН	435
Гаращенко Л.П.	ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ РОБОЧОГО ЧАСУ	437
Гетьманцева Н.Д.	СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА З ПОЗИЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.....	441
Гетманцев О.В.	ПЕРЕКОНЛИВІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА ВЛАСТИВІСТЬ ДОКАЗУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	443
Горбунова О.	ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ США: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ..	446
Грабовська Г.М.	ПРАВОВІ ПИТАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ	448
Детчушун Yu.V.	LEX VOLUNTATIS IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW.....	450
Дибань М.П.	ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	453
Глаш В.О.	СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	455
Катерезюк Д.С.	ТИМЧАСОВЕ ВЛАШТУВАННЯ ДИТИНИ, ЯКА ЗАЛИШИЛАСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	457
Кашицький А.В.	ВОЛОНТЕРСТВО У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	459
Кириченко Т.С.	ДО ПИТАННЯ «ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ» В РАМКАХ ПІДПИСАННЯ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ	462

Кметик Х.В.	
ПАТРОНАТ НАД ДІТЬМИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ВЛАШТУВАННЯ ДИТИНИ.....	465
Коврухіна О.К.	
THE SAFETY OF THE CIVIL PROCESS	468
Корольков О.В.	
ПРИВАТНА САМОРОЗПРАВА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У ДАВНЬОМУ РИМІ.....	470
Кучма О.Л.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	473
Лаленков С.М.	
ЩОДО РОЗМІРУ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ, ЯК ПРИМУСОВОГО СПОСОБУ УТРИМАННЯ ДИТИНИ.....	475
Малюга Л.Ю.	
СУЧАСНІ НЕДОЛІКИ ТА ПРОГАЛИНИ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	478
Мельник Я.Я.	
ПРАВО НА БЕЗПЕКУ ЯК ВИЯВ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ: ПРОБЛЕМИ КОЛЕКТИВНОГО ТА ІНДИВІДУАЛЬНОГО.....	482
Mostova G.I.	
FEATURES OF CONCLUSION OF ELECTRONIC CONTRACTS ...	486
Musica O.M.	
LEGAL PROTECTION OF SEMICONDUCTOR PRODUCT ASSEMBLY: PROBLEM ISSUES	489
Науменко М.В.	
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	494
Олейнікова Т.В.	
АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ.....	498
Осадченко І.В.	
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	501
Осінова І.І.	
ПОНЯТТЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	504

<i>Pysana T.O.</i>	
FEATURES OF INHERITANCE OF COPYRIGHT OBJECTS	507
<i>Подковенко Т.О.</i>	
СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРАВА	510
<i>Ровінська В.В.</i>	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАБОРОНИ ТРУДОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК ОСНОВНОЇ КОМПОНЕНТИ ГІДНОЇ ПРАЦІ.....	513
<i>Ryabokon Yu.V.</i>	
PECULIARITIES OF THE PRINCIPLE OF INDEPENDENCE IN THE CIVIL PROCESS	515
<i>Савліва Н.О.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	517
<i>Савченко В.О.</i>	
ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ	520
<i>Сіньова Л.М.</i>	
ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	522
<i>Скриник М.В.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КАЛІЦТВОМ, ІНШИМ УШКОДЖЕННЯМ ЗДОРОВ'Я АБО СМЕРТЮ ФІЗИЧНІЙ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ШВЕЦІЇ.....	524
<i>Слободська І.А.</i>	
ФРАУДАТОРНИЙ ПРАВочИН ЯК НОВИЙ ТРЕНД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	527
<i>Smirnov O.G.</i>	
ENTITIES “RIGHTS TO” TRADE SECRETS: PROBLEM ISSUES...	531
<i>Sokolova V.V.</i>	
THE PROBLEM OF LEGAL PROTECTION OF SOME ATYPICAL COPYRIGHT OBJECTS	534
<i>Твердохліб Е.В.</i>	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПУБЛІЧНОГО ДОГОВОРУ	537

Тищенко О.В.	
ПУНКТИ НЕЗЛАМНОСТІ – МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИЗИКІВ ВІЙНИ	540
Торська Х.І.	
ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	545
Троцюк Н.В.	
ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРИЗУПИНЕННЯ СПЛАТИ ГРОШОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ДОГОВОРОМ ПРО СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ, ПРЕДМЕТОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЯКИМ Є НЕРУХОМЕ МАЙНО: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА....	548
Туубау А. V.	
THE FREEDOM OF WILL IN CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE	551
Filinovych V.V.	
THE STRUCTURE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS RELATIONS IN CYBERSPACE.....	553
Хижний А.	
ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕСІЙНОГО ДОГОВОРУ НА БУДІВНИЦТВО ТА ЕКСПЛУАТАЦІЮ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРИГ	556
Khodakivskyi M.P.	
TO THE PROBLEM OF THE LEGAL REGIME OF CONFIDENTIAL INFORMATION IN THE FIELD OF HEALTH CARE	559
Tsybizova S.A.	
SOME PROBLEM ASPECTS OF THE LEGAL NATURE OF DOMAIN NAMES.....	562
Черноус С.М.	
ПРО БЕЗПІДСТАВНІСТЬ СКАСУВАННЯ ТВОРЧИХ ВІДПУСТОК.....	564
Шарко А.М.	
ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ У РАМКАХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ЇХ РОЛЬ.....	569
Шумило Ю.	
МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ УБЕЗПЕЧЕННЯ ВИНИКНЕННЯ СИНДРОМУ ВІДЧУЖЕННЯ ВІД ОДНОГО З БАТЬКІВ	571

Юнацький М.О., Андріяшевський А.Г.
НОВАЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 573

Yurovsky A.G.
PROTECTION OF THE RIGHTS OF A PERSON IN THE CASE
OF DISTRIBUTION OF UNTRUE INFORMATION ABOUT HIM
ON THE INTERNET: PROLEMATICS 576

Ямненко Т.М.
ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО
СТАНУ 579

**РОЗДІЛ 5. СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
ГОСПОДАРСЬКОГО, ПОВІТРЯНОГО ТА КОСМІЧНОГО
ПРАВА 582**

Gomon V.
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: THE EXPERIENCE
OF POLAND 582

Pastukhov Oleksandr
ON THE STATUS OF THE EUROPEAN SPACE AGENCY 583

Rogowski B., Khotsianovska N.
IMPLEMENTATION OF CERTAIN PROVISIONS OF THE
MONTREAL CONVENTION: LIMITS SET IN THE EU
CASELAW 585

Амеліна А.С.
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ПРАВОВИЙ ВИМІР 588

Беззубов Д.О.
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
КЕРІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ 590

Васильківська І.П.
ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ 593

Горобець Н.С., Гоч Л.М.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 595

Гриценко В.В.
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НЕДЕРЖАВНИХ СЛУЖБ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА З ПРАВООХОРОННИМИ
ОРГАНАМИ ДЕРЖАВИ 598

Жмур Н.В.
АЕРОКОСМІЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ 600

Какауліна Л.М.	
ЗАСВІДЧЕННЯ ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН (ОБСТАВИН НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ) ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗАХИСТУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	602
Ковтун Д.С.	
ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	605
Ковтун О.М.	
ВІДНОВЛЕННЯ ДОВКІЛЛЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	607
Куян І.А.	
ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ І ФУНКЦІОНУВАННЯ АЕРОПОРТІВ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ПОВІТРЯНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	610
Ліненко О.І.	
СЕРТИФІКАЦІЯ ПІЛОТІВ ЗСУ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я	613
Мілімко Л.В.	
СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	615
Мороз В.П.	
БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ.....	618
Морозова О.М.	
РОЗВИТОК КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	620
Нецька Л.С.	
ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ	623
Пальчук П.М.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ	625
Поліщук І.В.	
АВІАЦІЙНА БЕЗПЕКА В РЕГУЛЯТОРНІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	628

<i>Понур Ю.С., Слободська І.А.</i>	
ВИЗНАННЯ ФРАУДАТОРНОГО ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ У ПРОВАДЖЕННІ ПРО БАНКРУТСТВО	630
<i>Стародубов І.В.</i>	
ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС	633
<i>Тімуш І.С.</i>	
ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	636
<i>Хом'яченко С.І.</i>	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	639
<i>Khotsianovska N.</i>	
AVIATION CONTRACTS ACCORDING TO THE AIR CODE OF UKRAINE	641
<i>Яцків В.С.</i>	
ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ – ФАКТОРИ НЕДОВІРИ ЧИ НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ?	643

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах захисту державної незалежності та територіальної цілісності України значна увага приділяється поглибленому вивченню історії національного державотворення, важливою складовою якого була багатовікова боротьба української нації як корінної, титульної за право на створення власної держави. В основі національного державотворення лежить довготривалий складний процес зародження, становлення та розвитку української державності, що має своїм результатом створення української держави як підсумок розвитку української нації.

Тому XIII Міжнародна науково-практична конференція «Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір», яку ми традиційно проводимо, має особливе наповнення. Важливість розвитку науки ми сьогодні відчуваємо як ніколи. В цих надскладних умовах ми точно не маємо втратити шанс надати науці та інноваціям того статусу, який вони мають в усіх провідних країнах світу, які сьогодні так підтримують нашу державу у боротьбі за незалежність і демократію. Провідні вітчизняні вчені, наукова громадськість мають докласти всіх зусиль до справи державного будівництва, зокрема, до реформування наукової та науково-технічної сфери. Науковій еліті, як ніколи, потрібно наполегливо працювати заради того, щоб Україна мала майбутнє, так як її відбудова і подальший розвиток прямо залежить, у тому числі, й від наукових досягнень.

Очікувані результати Міжнародної конференції полягають у науковому обґрунтуванні теоретичних та практичних аспектів права людини на мир як запорука національної безпеки; свободи, безпеки та незалежності як важливі правові цінності, розглядаються правові аспекти свободи та право на безпеку як вияв антропоцентризму глобального світу, досліджуються актуальні питання електронного судочинства, зміцнення інституційних та правових механізмів постачання авіакосмічної продукції оборонного призначення у відповідь на нові виклики безпеці ЄС, питання перспектив розвитку авіаційних перевезень і функціонування аеропортів та удосконалення повітряного і господарського законодавства, досвід підготовки поліцейських у Англії та Вельсі, підстави закриття справ за матеріалами НАЗК про правопорушення, пов'язані з корупцією (аналіз судової практики) та погляди Румунії на європейське сьогодення та майбутнє України в умовах загарбницької війни російської федерації.

Хочу щиро подякувати всім колегам, які підтримали нашу дискусію і поділилися з нами своїми науковими надбаннями. Такий формат спілкування є дуже цінним для кожного з нас, адже не тільки стимулює до наукового пошуку, а й є дієвим фактором впливу на досконалість законотворчої та правозастосовної діяльності.

З глибокою повагою та щирими побажаннями нових наукових звершень, декан Юридичного факультету Національного авіаційного університету Володимир Нікітін!

РОЗДІЛ 1

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

UDC 316.485.26:477:430(043.2)

Bruno Arich-Gerz, Dr. phil., Postdoc,
RWTH Aachen University, Aachen, Germany

FROM NO-FLY ZONES (NFZ) TO THE DELIVERY OF FIGHTER JETS. A SHORT ANALYSIS OF GERMAN POLITICAL AND PUBLIC DISCOURSE ON AIRBORNE WAR-INTERVENTION IN THE UKRAINE WAR, FEBRUARY 2022 – JANUARY 2023

The Russian invasion of Ukraine, commonly understood as a war but dubbed *Специальная Военная Операция* or ‘military special operation’ by the aggressor, has from its outbreak on February 24, 2022, been evaluated by neighboring states and other European and NATO countries in terms of their own military role, and the risks of their intervention in it. This chapter will in all brevity focus on the political and, as its resonance, public discourse on a primarily legal issue: that of determining the moment from which one becomes an involved party in the conflict and thus a party ‘in war with another’, here Russia. An interesting case in point to demonstrate and clarify this is the Federal Republic of Germany’s successively changing attitude – both that of its political leaders’ decision-making and that of its citizens and, as their spokespersons, publicists – to the option of intervening ‘by air’, i.e., with airborne intervention technologies such as radar supervision and other measures to warrant a no-fly zone (NFZ) or the delivery of fighter jets to the Ukrainian military forces. The period of the inspected discursive material spans over almost a year, from late February 2022 to late January 2023.

On March 4, 2022, NATO General Secretary Jens Stoltenberg ruled out the possibility of establishing no-fly zones over Ukrainian territory. “‘We have a responsibility as NATO allies to prevent this war from escalating beyond Ukraine because that would be even more dangerous, more devastating and would cause even more human suffering’, he said following a NATO meeting in Brussels” [1], which invited immediate and disappointed responses from Ukrainian President Volodymyr Zelenskiy (“a weak summit, a confused summit”, *ibid.*). The legal underpinnings of Stoltenberg’s and NATO’s rejection to establish a NFZ were picked up and explained to a German audience by Amy Walker on March 22, 2022, in *Südwest Presse*. Walker describes the procedure of preparing a resolution at United Nations Security

Council, whose coming into effect would be a prerequisite for the installation of a NFZ, and she estimates the chances small for it. At the same time, she shies from formulating a pro-NFZ decision and its consequences in legal terms but calls it ‘likely impossible’ due to Russia’s seat and veto-right in the Council:

A no-fly zone must generally be approved by the United Nations Security Council. This requires nine votes in the Security Council in favor of the resolution. All five permanent members must agree. These are: USA, China, Russia, France and Great Britain. If one of these five countries vetoes the resolution, it cannot be passed. In the Ukraine war, it is therefore considered impossible for a NFZ to be implemented via the UN Security Council, as Russia is a party to the war. Therefore, if there is a no-fly zone by NATO independently of the Security Council, this could also be controversial in this respect [2].¹

The absence of a legal basis, explicated by mass media to their users and consumers, for a NFZ seems to have contributed to a by-the-feel opinion of the public about this issue. Thus, *PolitPro* launched an online opinion poll on the NFZ, 52 % of ca. 3.200 voted against its establishing under the heading of NATO, 21% found it ‘useful’ (*sinnvoll*) [3]. Publicists such as Markus Feldenkirchen mirrored – or influenced, given the broad range of Germany’s number one online news platform SPIEGEL – the outcome of the poll. On March 18, 2022, his online column titled ‘No to NFZ!’ (Nein zur Flugverbotszone!) [4].

The question of a military engagement in the war by Germany and that of the legal status and consequences of such an intervention has since been a kind of background noise informing public and political discourse. In April 2022, petitions launched as *Offene Briefe* (open letters) to German chancellor Olaf Scholz by public figures spoke out first against, then in favor of a military engagement in the form of weapon deliveries; both found wide resonance but left no significant trace among Germany’s top decision makers, nor did they back up their arguments with legal considerations and acknowledged states of law. Given the obviously volatile and by then obscure(d) character of Russian President Putin, their argumentation abandoned the principle of nation(s)-binding legal obligation to the whims of an individual in charge whose actions they tag as unpredictable:

But whether Germany or NATO becomes a party to the war depends primarily on Putin’s arbitrariness anyway [...]: “The Russian president’s

¹ „Eine Flugverbotszone muss generell vom **Sicherheitsrat der Vereinten Nationen** beschlossen werden. Dafür braucht es neun Stimmen im Sicherheitsrat, die die Resolution befürworten. Dabei müssen alle fünf ständigen Mitglieder zustimmen. Diese sind: **USA, China, Russland, Frankreich und Großbritannien**. Gibt es ein Veto von einem dieser fünf Länder, kommt die Resolution nicht zustande. Im Ukraine-Krieg gilt es daher als unmöglich, dass über den UN-Sicherheitsrat eine NFZ implementiert wird, da Russland Kriegspartei ist. Sollte es also von der Nato unabhängig vom Sicherheitsrat eine Flugverbotszone geben, könnte das auch in dieser Hinsicht umstritten sein“.

interpretation can make a reason for war out of anything.” Putin could, for example, use economic sanctions or an oil embargo to argue his case. The attitude and actions of the German government are therefore of secondary importance in this matter, he said. When Germany becomes a party to the war “will be decided by the Kremlin, not by us,” [German feminism icon] Alice Schwarzer added on Deutschlandfunk on May 2, 2022 [5].²

What followed militarily was not only successful resistance, but a partly reconquering of Ukrainian territory by Ukrainian forces away from the Russians. Until early January 2023, this was brought about without almost no airborne weapons, although German media, too, noted an obviously effective drone attack, “Drohnenangriff” against Russia’s Engels (ЭНГЕЛЬС) air base in late December, 2022 [6]. The continuation of the war was, in the mirror of German perception(s), characterized by an ongoing reluctance to view its own involvement in legal terms – as a consequence-bearing taking of sides – that went along with the recognition of a chance to bring an end to the conflict, presumably unique and pressurized by Germany’s eastern NATO allies such as Poland and the Baltic states, by delivering tanks from its war industry’s Leopard production line. On January 25, 2023, chancellor Scholz yielded to their and Ukraine’s request and, after consulting his US partners (arguably to shoulder the legal consequences with him), he all-cleared the delivery of the tanks. Public discourse in Germany largely welcomed the decision and came to appreciate the chancellor’s sudden resoluteness after criticizing him before for his hesitation (“a wise statesman or a break shoe?”) [7].³

The applause for Olaf Scholz included another hesitation of his, now with regard to the readiness to deliver fighter jets. While 53% of the interviewees of a survey set up by German Forsa institute welcomed the decision to provide tanks to Ukraine’s armed forces (which includes training session for soldiers and which speaks for a turn from the early-2022 non-interventional politics), the next-higher-level in military and legal terms – air supremacy over Ukraine and, in its wake, the consequential establishing of no-reach zones for Russian aircrafts – gets refused: by Scholz, the key decision maker, and by German discourse participants following and shaping the ensuing discussion. “24 percent of respondents [...] believe the West should also provide Kiev with

² „Ob Deutschland oder die NATO zur Kriegspartei werden, hänge aber ohnehin vor allem von Putins Willkür ab, meint Thomas Jäger: ‚Die Interpretation des russischen Präsidenten kann aus allem einen Kriegsgrund machen‘. Putin könne dabei beispielsweise auch die Wirtschaftssanktionen oder ein Öl-Embargo zur Argumentation nutzen. Die Haltung und Handlungen der deutschen Regierung seien daher in dieser Frage zweitrangig. Wann Deutschland zur Kriegspartei werde, ‚wird der Kreml entscheiden, nicht wir‘, sagte auch Alice Schwarzer am 2.5.2022 im Deutschlandfunk“.

³ „ein kluger Steuermann oder ein Bremsklotz?“

fighter jets, as demanded by some members of Ukraine's government. The vast majority (63 percent) believe the West should not do so" [8].⁴

Air attacks, airborne defense against the attackers and the control of airspace seem to have been crucial in the Ukrainian-Russian war ever since it was kicked off in February 2022. Their status as interventions has ever since been an issue of oppressed or silently ongoing, legal consideration taken by those in charge in Germany: the decision makers up to the office of the Chancellor. Public discursive representation and public opinion in the country seem to mirror this: while there was a recent support for deliveries of tanks, which in itself seems to override previously existing standards of when one enters an armed conflict legally at the side of one of the parties, there is still reservation about *going all in*, i.e., legally as an air-forced party.

Literature

1. Lewis, Simon and Ingrid Melander (2022): NATO rejects Ukraine no-fly zone, unhappy Zelenskyy says this means more bombing. *Reuters* March 4. 2022. Retrieved February 2, 2023. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/nato-meets-ukraine-calls-no-fly-zone-hinder-russia-2022-03-04/>

2. Walker, Amy (2022): Was ist eine Flugverbotszone und welche Rolle spielt sie im Krieg? *Südwest Presse* March 22. Retrieved February 2, 2023. URL: https://www.swp.de/panorama/flugverbotszone-ukraine-nato_-was-bedeutet-das-und-wie-wird-sie-durchgesetzt_-62983165.html

3. PolitPro (2022): Umfrage in der PolitPro Community. Die Einrichtung einer Flugverbotszone halte ich für ... *PolitPro*, no date. Retrieved February 2, 2023. URL: <https://politpro.eu/de/deutschland/umfrage/die-einrichtung-einer-flugverbotszone-uber-der-ukraine-unter-fuhrung-der-nato-halte-ich-fur-477>

4. Feldenkirchen, Markus (2022): Der gesunde Menschenverstand. Nein zur Flugverbotszone! *SPIEGEL online* March 18. Retrieved February 2, 2023. URL: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/ukraine-nein-zur-flugverbotszone-kolumne-a-c1e5fb1b-5fe8-45f6-bec1-1049fb73e988>

5. Anon. (2022): Pro und Contra. Sollte Deutschland sich militärisch stärker für die Ukraine engagieren? *Deutschlandfunk* May 3. Retrieved February 2, 2023. URL: <https://www.deutschlandfunk.de/waffenlieferungen-ukraine-deutschland-offener-brief-pro-contra-krieg-100.html>

6. Anon. (2022): Moskau meldet Tote und Verletzte nach Drohnenangriff auf russischen Luftwaffenstützpunkt Engels. *RedaktionsNetzwerk Deutschland* December 26. Retrieved February 2, 2023. URL: <https://www.rnd.de/politik/russland-erneut-explosion-auf-luftwaffenstuetzpunkt-engels-nach-drohnenangriff-NURIWQDSZGU7UDTZND7QRRIJNI.html>

7. Anon. (2023): Kampfpanzer-Debatte: Das sind die Knackpunkte. *ZDF* January 24. Retrieved February 2, 2023. URL: [zdf.de](https://www.zdf.de), 24 January 2023. URL:

⁴ „24 Prozent der Befragten [...] sind der Ansicht, der Westen sollte Kiew – wie von einigen Regierungsmitgliedern der Ukraine gefordert – auch Kampfflugzeuge zur Verfügung stellen. Die große Mehrheit (63 Prozent) meint, der Westen solle dies nicht tun“.

<https://www.zdf.de/nachrichten/politik/kampfpanzer-debatte-deutschland-ukraine-krieg-100.html>

8. Drewello, Marc (2023): Rückendeckung für Scholz. Mehrheit der Bundesbürger unterstützt Panzerlieferungen an Ukraine. *Stern* January 25. Retrieved February 2, 2023. URL: <https://www.stern.de/politik/deutschland/ukraine-blitzumfrage--mehrheit-der-deutschen-unterstuetzt-panzerlieferungen-33135386.html>

UDC 341.231.14:540(043.2)

Chougala Ravindra Bapuji, Bachelor of Arts,
Karnataka Arts College,
automobile race organizer,
proprietor for lubricants distributor firm R.B.C. Lubes,
Dharwad, Karnataka, the Republic of India
Myronets O.M., PhD in Law, Assoc.Prof. of the department,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

SOME ASPECTS OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN INDIA

Law in every country may be fair and effective only if it understands a human as the highest value. This process may take much time in the historical dimension; however, it has consequences in ordered stable life, reliable legislation, and real human rights implementation and protection as well.

Human Rights are those minimal rights which every individual must have against the State or other public authority by virtue of his being a “member of the human family”, irrespective of any other consideration. The concept of human rights is as old as the ancient doctrine of “natural rights” founded on natural law, the expression “human rights” is of recent origin, emerging from (post-Second World War) international Charters and Conventions [1].

According to the National Human Right Commission of India, Human Rights as the rights relating to life, liberty, equality and dignity of the individual guaranteed by the Constitution or embodied in the International Covenants and enforceable by courts in India [2].

The Indian Constitution is a document rich in human rights jurisprudence. This is an elaborate charter on human rights ever framed by any State in the world. Part III of the Indian Constitution may be characterised as the “Magna Carta” of India [3].

Human Rights as Incorporated in Indian Laws: Indian Constitution incorporated several provisions of human rights...Directive Principles of State Policy from Articles 36 to 51... Some Other Related Laws and Policies in India: - The Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers (Recognition of Forest Rights) Act (2006); - The Right to Fair Compensation

and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act (2013); - The Street Vendors (Protection of Livelihood and Regulation of Street Vending) Act (2014); - Jan Dhan Account; - Ujjwala gas connections; - Pradhan Mantri Awaas Yojana; - Triple talaq; - National Portal for Transgender Persons, Garima Greh [2].

We can acknowledge the practical relevance of law, reason, and social fact in bringing economic and social rights into reality via the human rights framework. In view of their normative focus on individual freedom and dignity, as well as their common conceptual approach of the state, constitutional and human rights are interchangeable terms. International human rights and constitutional rights may be linked via judicial communication, borrowing, similar patterns of reasoning, and transnational movements [4].

Libman A., Herrmann-Pillath C., and Yadav G. claim that if facing a choice between the advancements of democracy and economic well-being people could decide to “sacrifice” human rights. Therefore in rich countries, where this trade-off is absent, democracy has higher chances of survival. In poor countries, on the other hand, democratic consolidation will face significant difficulties, as will the mobilization for democracy in fast-growing and/or rich autocracies. Once again, democratic transition could be caused by the bargaining and fighting over rents and resources rather than “prefer-ences” for democracy (as it has been quite often observed in oligarchic societies “slowly” moving towards enfranchising the majority of population and establishing better protection of property rights – the constitutional history of several European countries could serve as an example) and therefore be independent of preferences of individuals. However, the stability of these transitions may be questionable, and their voters may be more prone to support populist anti-democratic movements [5, p. 27].

Notwithstanding this, with changing national and international contexts as a result of globalization, a serious threat to human rights has arisen. One of the ways by which this threat could be met is by bringing human rights education at all levels of education. Through the learning of human rights as a way of life, fundamental change can be brought about to eliminate or eradicate poverty, ignorance, prejudice and discrimination based on sex, caste, religion and disability. Human rights education cannot be reduced to a single introduction of human rights content. Such education brings about a profound reform which touches upon curriculums for in-service and pre-service training, textbooks, methodology, classroom management and organization of the education system at all levels. Human rights education serves as a means of understanding and embracing principles of human equality, dignity and commitment to respect and protect the rights of all. An attitudinal change in human behavior is required so that knowledge of human rights is disseminated [6, p. 38].

The positive side is that it is now well-acknowledged by social work educators and curriculum experts that collective analysis and solidarity will facilitate the transformation of social work education in India into an effective discipline with a human rights perspective [7, p. 16].

We have to conclude that India is on its way to modernizing its policy concerning human rights protection, thus, reasonable state programs and the civil society's institutes consolidation in the mentioned issue may have tremendous results in the future.

Literature

1. Anant Kalse. A brief lecture on "Human rights in constitution of India". URL: <http://mls.org.in/books/H-2537%20Human%20Rights%20in.pdf> (date of access 19.02.2023).

2. Human Rights. 2022. URL: <https://www.drishtiiias.com/to-the-points/Paper2/human-rights-22> (date of access 19.02.2023).

3. Human rights in India – an overview. URL: https://www.ihra.co.in/uploads/pdf/Human_rights_law_in_India.pdf (date of access 19.02.2023).

4. Haider Ali, Swati Sawan. Human Rights In India: Historical Perspective. *Ilkogretim Online – Elementary Education Online*. 2021, Vol 20 (Issue 5). P. 8026-8033 URL: <http://ilkogretim-online.org> (date of access 19.02.2023). DOI: 10.17051/ilkonline.2021.05.905

5. Libman A., Herrmann-Pillath C., Yadav G. Are human rights and economic well-being substitutes? The evidence from migration patterns across the Indian states. *European Journal of Political Economy*. 2013, 31. P.139-164. DOI: 10.1016/j.ejpoleco.2013.06.002

6. Initiatives of the National Human Rights Commission of India on Human Rights Education. National Human Rights Commission of India. URL: <https://www.hurights.or.jp/archives/pdf/asia-s-ed/v11/04HRE%20Initiatives%20of%20NHRC%20India.pdf> (date of access 19.02.2023).

7. Nadkarni V.V., Sinha R. Transforming Social Work Education in India: Integrating Human Rights. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2016, 1. P. 9-18. DOI: 10.1007/s41134-016-0002-3

Lali Gabisonia, head of the Law
Foundations and Methods
Department of the Faculty of Law and Diplomacy, professor
Sukhumi State University, Tbilisi, Georgia

LEGAL ASPECTS OF FREEDOM

Freedom is a concept, a goal, a value that has many aspects not only in science. I believe that the most important thing for which the world exists, with its diversity of creations, is freedom.

In Georgian, this word TAVISUFALI means god of yourself, you are the master of yourself, as if you can do what you want, but it is not so easy. Freedom is the universal value, every spiritual being strives for it, they sacrifice themselves for it.

Nations and states fight for freedom, but often what is hidden behind this particular term seems to be unknown to many. Everyone wants freedom, everyone is fighting for freedom, but the majority of people do not have a concrete, tangible answer to the question: what is freedom? Every spiritual person seems to have his own vision and recipe, but it is difficult to reduce these thoughts to one specific point. We will focus on the legal aspects of freedom, I believe that in social society, in the state, this aspect is crucial, although I cannot believe that the legal aspect fully covers the universal meaning of freedom. the so-called freedom as daily practical aspect for peaceful coexistence in society, is to put freedom in the legal framework, which - of course - limits freedom; Freedom in society cannot be absolute, it is limited and its limitation is determined by the necessity of social coexistence. The fence of my freedom ends where the fence of someone else's right begins - that's how easily one can describe the elementary measure of limited freedom limited by law in public coexistence, which most noticeably sets certain limits on personal freedom.

Personal freedom is a necessary condition for personal existence. The state is obliged to ensure the perfect manifestation of the legal nature of a person. To ensure a human's personal freedom, to create the conditions for him to become a person, but whether he will become a person or not, whether this particular human will become a person, it already depends on the individual skills and abilities of this human. In the state, the individual is granted personal freedom in the field of politics and economy. He has freedom of thought, speech, belief, action - he can have and express his own opinion, different from the officially recognized opinion. He has the right to criticize at any level, there are no closed and taboo zones for him in this direction. In this context, Vakhtang Erkomaishvili's views on the concept and structure of "freedom" are

interesting. The concept of freedom includes such elements as: a) awareness of alternatives; b) choice; c) action; d) Responsibility.

Freedom is neither coercion nor arbitrariness. It is a type of motivated behavior that is performed on the basis of the individual's own will. Thus, In V. Erkomaishvili's concept, freedom is an autonomous behavior that cannot be carried out within the framework of causal determination. In the theory of law, the constituent elements of freedom are explained as follows:

Freedom is fully ensured when:

1. An individual (person) is independent from the state, i.e. he is not under the total control of the state.

2. An individual (person) is the owner, i.e. owns the necessary funds for a dignified existence.

3. Human, as a personality is not under the complete control of family, social class or other type of group.

4. A person independently chooses the field of professional self-realization.

5. A person has the opportunity to freely form his own political views and also freely express them.

6. Human rights and freedoms are recognized and protected by the state.

7. There are guarantees of human rights and freedoms and mechanisms for their protection. And the most important thing here is responsibility, Freedom is the greatest responsibility for one's choice, the result of it. People often run away from freedom for only one reason, they are held back by the fear of responsibility, make a choice? Were you free in this choice? Then you are obliged to answer for the result of your choice, to bear both the rightness and wrongness of your choice on your own shoulders. That's what freedom is all about - the courage and adequacy to take responsibility for oneself.

Elements of freedom in the theory of law V. Erkomaishvili's philosophical vision is much more attractively explained and analyzed. It gives us some different elements and at the same time puts a greater emphasis on the role of the individual in making freedom a reality.

One of the most important places in law and philosophy is occupied by the problem of logical harmony of form and content of freedom and responsibility. Freedom is a comprehensive concept, which is a prerequisite for a person's full self-expression and a dignified life. As already mentioned, freedom is a cherished value, which is equally needed by both a person and a society, a state, a nation, a world pampered by a variety of creations. Therefore, it is particularly interesting to combine the views of jurists and philosophers, in order to accurately determine the mentioned concept and reveal its characteristic features. Freedom, as we have already mentioned, is a comprehensive concept, so it is necessary to consider it from different perspectives, such as freedom and fatalism, freedom and voluntarism: two extremes--fatalism and voluntarism. In both cases freedom is excluded, why? Because fatalism is the recognition of

inevitability and the call to accept it without murmuring. There is even a general philosophical concept of fatalism, according to which a person is obliged to realize the inevitability, to accept it calmly and quietly, to adapt to the existing reality and not to try to fight with it, because nothing will work anyway. as V. Erkomaishvili points out: "Fatalism absolutizes inevitability and denies the possibility of freedom". (V. Erkomaishvili, *Man, Freedom, Ideology*, Vol. 2002, p. 217) i.e. Does it turn out that a person is a slave of the law of inevitability?

The main measure of legal responsibility is the possibility of freedom of choice between righteous behavior and unrighteous behavior, and if there is no possibility of choosing such an alternative, if everything is inevitable and freedom of choice has nothing to do with it, then why or how do we hold a person responsible for his actions? Or did he not have the ability to make a basic, simple choice between right behavior and wrong behavior? We impose responsibility because he had the opportunity to freely choose between these two actions: between just and unjust, that is, in the presence of free choice, the person chose illegal behavior and therefore bears legal responsibility for the committed action. Or for the wrong choice? For misuse of freedom? In all cases, the main focus here is freedom and the ability to perceive and use it correctly. Man always stands at the crossroads of possibilities. He is always faced with a choice. Our daily life is full of such choices. Some of them are insignificant, some are very important, often even fatal. It is a fateful choice, which must determine the whole subsequent life of a person with the accompanying events and the consequences arising from them. This choice can sometimes even turn out to be irreversible. This is a choice that affects the vital interests of a person, which is associated with a certain risk and courage. Not only a person can face a risky situation, but a large group of people, such as a nation or even a state. Let's say a person has made a choice and acts according to it, this is nebulous behavior, but from this it is not yet clear whether it is free behavior or not. Until the issue is clarified - on what basis he made this choice, this question cannot be answered. Freedom presupposes the act of nepotism, it is based on it, but they are not mutually exclusive. Nebulous behavior is not always free. Through the will, a person makes a decision and makes a choice, but from this it is not yet clear whether this decision is imposed from the outside or is the result of an internal need.

Voluntary. Behavior is a necessary moment of freedom. How it is carried out - with hesitation or without hesitation - it does not matter for freedom. The only requirement for such behavior is that it must be performed without coercion. The free behavior of a person undoubtedly implies the behavior of the mind and not instinctive, but it must be the manifestation and implementation of his own and not someone else's will.

A prominent Georgian scientist in the issue of the relationship between freedom and responsibility, prominent representative of the Georgian school of criminal law, professor Guram Nachkibia, deserves a special mention, who notes with heartache that lawyers often avoid the philosophical problem of the relationship between freedom and responsibility, and this is a big mistake. We will not find limits: "Responsibility in its positive aspect is a form of connection between freedom and necessity, in particular, freedom in necessity (in a morally sound or just action) is transferred through the positive aspect of responsibility... Freedom is needed to choose the responsible attitude of the subject to the normatively established obligation, if the subject normatively He does not have a free choice of responsible attitude towards the established obligation, then he cannot be positively responsible." Head, general part, Tbilisi 2011 p. 60).

Literature

1. Aristotle. Great Ethics, ed. T. Kukavan, 1994, Tbilisi.
2. G. Nodia. Development of civil society in Georgia: challenges to be achieved. Strategy statement, 2005, Tbilisi.
3. V. Erkomaishvili. Man, freedom, ideology, 2002, Tbilisi.
4. V. Erkomaishvili. philosophy. 1996, Tbilisi.
5. V. Erkomaishvili. Logical positivism. 1996, Tbilisi.
6. L. Gabisonia. Person State Society. 2009, Tbilisi.
7. J. Putkaradze. Philosophy of law. Introductory course. 2011, Tbilisi.
8. Rudolf von Yehring. Struggle for rights, version i. Bakradze, 2008 Tbilisi.
9. Raymond Wax. Samart's philosophy, a very brief summary. 2009, Tbilisi.
10. Georgian-European Consulting Center for Economic Policy and Legal Issues. Review of the Georgian Samatli. 2011, Tbilisi. 10, #4 (5,178)
11. Robert B. Denhart, Janet W. Denhart, Public Administration, Course of Action. 2012, Tbilisi.
12. C. There are cracks. Criminal law, general part, manual. Tb. 2011
13. C. There are cracks. Introduction to the general theory of qualifying an act as a crime. part one. Tb. 2000.
14. Nancy L. Rosenblum, Robert C. post. 2009, UK
15. M. Edwards. The Oxford Handbook of Civil Society, 2011, UK
16. Annette Zimmer, Eckhard Priller (Eds.) Future of civil society: making central European nonprofit-organizations work. 2011, Wiesbaden

REGULACYJNE I PRAWNE ZAPEWNIENIA DOSTĘPU DO EDUKACJI W POLSCE DO ODBIORCÓW EDUKACJI Z UKRAINY

Na początku wojny rosyjsko-ukraińskiej znaczna liczba naszych obywateli, uczniów i młodzieży studenckiej, nauczycieli i naukowców została zmuszona do wyjazdu do krajów Unii Europejskiej. Do samej Polski wyjechało ponad 500 000 dzieci, z czego około 120 000 to odbiorcy edukacji podstawowej i specjalistycznej [1].

Jednym z pierwszych ważnych kroków w określeniu mechanizmów zapewniających dostęp uczniów i studentów z Ukrainy do wysokiej jakości edukacji, a nauczycieli i naukowców do europejskiej przestrzeni edukacyjnej i naukowej, było stworzenie odpowiednich ram regulacyjnych i prawnych. 12 marca 2022 roku w Polsce została uchwalona ustawa „O pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego kraju” [2]. Niniejszy akt normatywny zmienił podstawowe ustawodawstwo Rzeczypospolitej Polskiej dotyczące oświaty i nauki w celu uproszczenia procedury świadczenia usług edukacyjnych oraz zatrudniania obywateli Ukrainy w placówkach oświatowych i naukowych. Niniejsza ustawa określa ogólne normy i zasady pobytu i działalności zawodowej obywateli Ukrainy legalnie przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, cechy finansowania, zasady przedłużania warunków legalnego pobytu itp. Artykuły 45-59 tej ustawy dotyczą praw obywateli Ukrainy będących uczniami, studentami, nauczycielami lub pracownikami naukowymi do zasad organizacji i działalności szkół wyższych w związku z zapewnieniem obywatelom Ukrainy procesu kształcenia.

Uczelnia, do której student ubiega się o przyjęcie, sprawdza jego wyniki zgodnie z zasadami ustalonymi przez uczelnię. W przypadku stwierdzenia rozbieżności w programie studiów lub wynikach studiów, uczelnia może zobowiązać studenta do ich usunięcia poprzez złożenie specjalnych egzaminów.

Jeżeli obywatel Ukrainy, który w dniu 24 lutego 2022 r. pracował jako nauczyciel na ukraińskiej uczelni i posiada niezbędny tytuł naukowy i stopień naukowy, może zostać przyjęty na uczelnię jako nauczyciel bez przeprowadzania konkursu, o którym mowa w ustawie o “Szkolnictwo wyższe I nauka”.

Obywatele Ukrainy, którzy wykonywali pracę naukową na terytorium Ukrainy w dniu 24 lutego 2022 r. i posiadają odpowiedni tytuł naukowy i stopień naukowy, mogą pracować w jednostkach naukowych i innych

jednostkach Polskiej Akademii Nauk bez przeprowadzania konkursu, o którym mowa w ustawie o Polskiej Akademii Nauk.

W celu wsparcia jednostek samorządu terytorialnego w realizacji dodatkowych zadań oświatowych przewidziano możliwość zwiększenia dodatkowych środków finansowych na wsparcie zadań oświatowych związanych z kształceniem, wychowaniem i opieką nad dziećmi i studentami-obywatelami Ukrainy oraz samorządami lokalnymi organom rządowym dano możliwość pozyskiwania środków ze specjalnego funduszu.

Art. 55 przewiduje możliwość organizowania zajęć przygotowawczych, w których kształcenie odbywa się w oparciu o realizowane w szkole programy wychowawcze, dostosowane pod względem zakresu treści kształcenia, sposobów i form ich realizacji do potrzeb rozwojowych I edukacyjnych studentów.

W celu zapewnienia nauki, wychowania i opieki nad dziećmi i studentami – obywatelami Ukrainy – w szkołach, w których zostały utworzone dodatkowe filie, nauczycielom można wyznaczać godziny nadliczbowe w wymiarze większym niż określony ustawą na zasadach ogólnych.

Przewiduje się możliwość zatrudniania na stanowiskach asystentów osób niebędących obywatelami polskimi, jeżeli posiadają one znajomość języka polskiego w mowie i piśmie w stopniu umożliwiającym cudzoziemcom opanowanie języka polskiego na poziomie wystarczającym do posługiwania się nim podczas nauczania.

W dniu 21 marca 2022 r. Ministerstwo Edukacji i Nauki RP wydało rozporządzenie „W sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki nad dziećmi i młodzieżą będącymi obywatelami Ukrainy”, które określa specyfikę organizacji oświaty, wychowanie I opieka nad dziećmi I młodzieżą obywatelami Ukrainy [3].

Dokument ten określa tryb zdawania matury – egzaminów maturalnych w klasach ósmych polskich liceów, a także techników, na podstawie których uczniowie kontynuują naukę w szkołach wyższych, rodzaj analogii zewnętrznej niezależnej oceny na Ukrainie. W roku akademickim 2021-2022 uczniowie z Ukrainy uczęszczający do szkół, techników lub szkół artystycznych otrzymali możliwość przystąpienia do egzaminów na świadectwo dojrzałości. W tym celu złożyli wniosek o przystąpienie do egzaminu, a dyrekcja instytucji edukacyjnej wpisała ich na odpowiednią listę.

Tym samym Polska stała się jednym z pierwszych krajów europejskich, które nie tylko zapewniły niezawodne schronienie uczniom i studentom z Ukrainy, ale także ustanowiły mechanizmy dostępu uczniów do wysokiej jakości edukacji.

Literatura

1. Головка С. Європейський досвід забезпечення доступу до якісної освіти вимушено переміщених здобувачів з України. Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2022: виклики і перспективи в умовах турбулентності світу: матеріали VI Міжнародної наук. конф., м. Київ, 4 лист. 2022 р. Київ-Тернопіль: Крок, 2022. С. 95-98.

2. O pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa: Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. Retrieved from https://orka.sejm.gov.pl/proc9.nsf/ustawy/2069_u.htm. (in Poland).

3. W sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy: Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 marca 2022 r. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/> (in Poland).

УДК 342.951 (043.2)

Бехтер Л.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНИХ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Міжнародними організаціями та зарубіжними державами напрацьовано значний досвід організації діяльності благодійних організацій, в тому числі - їх взаємодії із органами державної влади на місцях. Зокрема, такий досвід отримав закріплення у таких документах, як: Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію № 87 1948 року, Рекомендація CM/REC(2007)14 Комітету Міністрів Ради Європи щодо правового статусу неурядових організацій в Європі 2007 року, Спільні рекомендації Венеціанської Комісії та Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ з питань свободи об'єднань 2014 року, Рекомендація CM/Rec (2018) 4 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті 2018 року та інших документах. Окремо слід відмітити Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. [1]. Ефективним є досвід зарубіжних держав: США, Велика Британія, Нідерланди, Польща [2, с. 58-60].

Узагальнюючи окреслений досвід, необхідно вказати, що хоча діяльність громадських організацій одноголосно визнається невід'ємним

інститутом та умовою існування громадянського суспільства, це не виключає можливості накладення певних обмежень на їх діяльність в інтересах національного правопорядку. Так, В.О. Русских, за результатами опрацювання проблематики шляхів розвитку адміністративно-правового регулювання функціонування благодійних організацій, вказує на поширеність у світі таких обмежень: заборона на створення об'єднань, спрямованих на підрив державного суверенітету, єдності нації, конституційного ладу, цілісності держави; заборона утворення збройних формувань та груп із політичними цілями та мотивами або груп, спрямованих на досягнення політичних цілей насильницьким шляхом; інших обмежень, зумовлених необхідністю захисту національної безпеки та національних інтересів, запобігання правопорушенням [3, с. 177]. Характер таких обмежень залежить від стану правопорядку конкретної держави.

Специфічні напрями діяльності міжнародних благодійних організацій в Україні значною мірою зумовлені не лише особливими соціально-політичними умовами в цілому, але, насамперед - збройною агресією росії, що визначило міжнародний масштаб волонтерської діяльності на території України. Практика надання гуманітарної допомоги під час воєнного стану в Україні показала недостатній рівень правового забезпечення та, як наслідок - наявність зловживань: ухилення від сплати податків, відмивання коштів, реалізація різноманітних схем із отриманням та переданням благодійної допомоги з метою отримання неправомірної вигоди, шахрайство у зборах і пожертвах тощо. У зв'язку із цим постає завдання, з одного боку, попереджати зловживання та незаконні втручання з боку суб'єктів публічної влади в діяльність міжнародних благодійних організацій, а з іншого - досягти належного рівня законності та прозорості у їх діяльності. З огляду на викладене, варто виділити наступні напрями імплементації міжнародних стандартів взаємодії міжнародних благодійних організацій та органів державної влади на місцевому рівні.

По-перше, забезпечення передбачуваності діяльності місцевих органів державної влади для міжнародних благодійних організацій у межах, необхідних для реалізації міжнародних проектів. У межах цього напряму варто вказати на такі завдання: забезпечення доступності рішень органів державної влади для таких організацій; консультативна допомога органів державної влади міжнародним організаціям з метою врахування потреб таких організацій у зв'язку із реалізацією ними конкретних міжнародних проектів.

По-друге, створення умов для повного чи часткового звільнення від сплати податків, зборів, інших загальнообов'язкових платежів у разі спрямування відповідних коштів на благодійні цілі. Таке спрямування

може відбуватись як безпосередньо, так і через благодійні організації, в тому числі міжнародні.

По-третє, укладення соціальних договорів із міжнародними організаціями щодо фінансування окремих програм місцевого значення. Так, Департаментом цифрової трансформації регіону Харківської обласної державної адміністрації створюються умови для впровадження програм та проектів щодо цифрової трансформації Харківської області за кошти міжнародних організацій та донорів [4].

По-четверте, необхідність попередження незаконного втручання у діяльність міжнародних благодійних організацій щодо реалізації міжнародних проектів на території України свідчить про необхідність розвитку функції нагляду, на відміну від існуючої контрольної.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вісник України. 26.09.2014 - 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125.

2. Метіль А. Міжнародні стандарти та правове регулювання благодійної діяльності. Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. 82 с. С. 58-60.

3. Русских В.О. Адміністративно-правові засади діяльності благодійних організацій: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 202 с. Офіційний веб-сайт «Національний репозитарій академічних текстів». URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0416U002241/> (дата звернення: 22.01.2023).

4. Інформація про виконання структурними підрозділами Харківської обласної державної адміністрації плану роботи Харківської обласної державної адміністрації за 2021 рік. Офіційний веб-сайт «Харківська обласна військова адміністрація». URL: <https://kharkivoda.gov.ua/dokumenti/plany-robot/3387/114385> (дата звернення: 02.02.2023).

Бородін І.Л., д.ю.н., професор,
Київський Університет інтелектуальної власності
та права Одеського національного університету
«Одеська юридична академія», м. Київ, Україна

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ФЕНОМЕНА ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Головне завдання історико-правових досліджень – забезпечення теорії певною програмою пізнання правової реальності в її генезі та функціонуванні, підвищення евристичної ефективності, теоретичного та практичного освоєння дійсності [1, с. 24].

Поняття прав людини як окремої категорії, як феномену в юридичній науці та практиці державотворення, визначення параметрів взаємовідносин громадян і держави в особі її владних структур сформувався в епоху Просвітництва у XVIII ст. Хоча окремі положення, які мали відношення до ідеї прав людини, з'явилися у творах грецьких філософів та у світових релігіях [2, с. 95-101]. В країнах Європи було ухвалено хартії, що кодифікували певні свободи людини. Наприклад, такі документи, як Magna Charta Libertatum 1215 р., датська Erik Klippings Handfaestning 1282 р., проголошували права людини, які можна було відстоювати за тих чи інших обставин, та визначали межі втручання державної влади у життєдіяльність обмеженої групи осіб.

В епоху Просвітництва сформувалась думка про те, що природа, в першу чергу, наділяє людину фундаментальними правами, які можуть бути протиставлені владі. З часом права людини, їх реалізацію почали розглядати як передумови гідного людського існування.

Основами концепції природних прав є їхній загальний, універсальний характер: такі права стосуються всіх без винятку людей, завдяки лише їхній належності до роду людського. Вічність – позаісторичність змісту таких прав, який із часом не змінюється, адже породжені одного разу і назавжди, такі права є незмінними. Абсолютність таких прав, заперечення існування яких є неприпустимим і може кваліфікуватися як посягання на саме існування людської істоти як такої.

До положень згаданої концепції можна віднести тези щодо: а) соціальної зумовленості змісту прав людини, тобто їхньої залежності від рівня та характеру розвитку суспільства, котрий зумовлюється, з одного (*внутрішнього*) боку, діалектикою взаємодії людини та суспільства, а з іншого (*зовнішнього*) – взаємодією того чи іншого політично організованого суспільства з міжнародним співтовариством, мірою залученості цього суспільства до глобальних процесів;

б) історичного характеру зумовленості як змісту, так і номенклатури прав людини, чим пояснюється можливість виникнення нових прав людини, яких до певного часу взагалі не існувало, і модифікування з плином часу змісту чи обсягу прав людини.

Основою концепції природних прав людини є положення про автономію індивіда. Вважалося, що політичні та особисті права й свободи визначають ту сферу буття індивіда, в яку не допускається втручання жодних інших суб'єктів, передусім держави та суспільства. А відтак, обов'язки усіх, хто протистоїть індивіду, зводяться до негативних. Слід утримуватися від таких дій, які посягали б на цю окреслену сферу автономії індивіда. Сучасна ж концепція прав людини робить уже дещо інші акценти, відображаючи інші тенденції щодо цих випробуваних часом прав людини.

Як свідчить практика міжнародних органів з контролю за станом здійснення прав людини, покладення на державу звичайного обов'язку лише не втручатися у здійснення прав особистого та політичного характеру подекуди ще не є достатньою гарантією того, що ці права не будуть порушені. Європейський суд з прав людини зазначає, що за певних умов держава повинна вживати заходів не лише негативного, але й позитивного характеру задля забезпечення навіть таких, тобто «негативних», прав.

Ще одним підтвердженням еволюційного характеру сучасної концепції є практика термінологічного позначення відповідних правових можливостей людини.

У процесі ознайомлення з положеннями міжнародних актів та сучасних конституцій стосовно прав людини виявлено вживання словосполучення «права та свободи» людини. Прикладом може бути використання зазначених термінів у нормах Міжнародного Білля про права людини, у назві Конвенції про захист прав та основних свобод людини 1950 р. (Євроконвенція), у відповідних положеннях Конституцій України, Польщі, Франції, Росії, ФРН. Численні правові пам'ятки свідчать, що термін «свобода» для позначення правових можливостей людини почав використовуватися у внутрішньодержавних документах раніше, аніж термін «права». Цікаво, що перший термін виявлений і в нормативних документах українського державного будівництва XVII – XVIII ст., зокрема у Березневих Статтях і Конституції прав та вольностей Війська Запорізького 1710 р. [3, с. 85].

Як видається, термін «свободи», вживаний того часу, позначав саме права, які належать особам чи групам людей з огляду на їхні звання чи статус: адже тоді права людини існували у формі правових можливостей обмеженого кола суб'єктів. Не зайвим буде нагадати про саме народження ідеї прав людини та її первинне філософське обґрунтування. Тоді права та

свободи людини мислилися як *природні* та *невід’ємні*, а часом виникнення таких прав вважали момент народження індивідів. За такого розуміння легітимність держави визначалася ступенем визнання цих прав, на чому власне і закінчувалися її обов’язки. Не дивно, що за такого підходу не могли визнаватись інші права, окрім політичних та особистих, тобто таких, що відображалися у панівній на той час доктрині. За такого «*природного*» підходу, термін «свободи» вживали на позначення тих правових можливостей людини, які були «одиничними» виявами її загальної свободи – невід’ємного атрибута кожного індивіда від народження.

Подальший розвиток концепції прав людини призвів до нормативної фіксації принципово нових можливостей людини, щодо яких вживання терміну «свобода» вже не видавалося адекватним з огляду на їхній специфічний характер. Зазначене розмежування термінів «права» та «свободи» зберігається й донині.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати наступне: права людини є одним із найважливіших інститутів права будь-якої сучасної держави, і розглядаються вони передусім як узагальнення практичного досвіду спілкування між людьми, а це означає, що за будь-яких обставин їх не можна трактувати як породження спекулятивної діяльності людського розуму у відриві від соціальних процесів.

Література

1. Яценко І.С. Принцип поділу влади: ідейно-теоретичні засади та практика реалізації на прикладі республіки Польща (історико-правовий аналіз): монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 436 с.

2. Рабінович С.П. Тора. Права людини і громадянина: проблеми реалізації в Україні: праці Львівської лабораторії прав людини Академії правових наук України / редкол: П.М. Рабінович (голов.ред) та інш. Київ: Ін Юре, 1998. С. 95-101.

3. Case Matthews v. the United Kingdom. *European Court Reports*. 1999. Vol. 28, № 36. Para 33.

Бразалук М.Ю., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Пендюра М.М., к.ю.н., доцент

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ ОРГАНАМИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже скоро виповниться рік як наша держава протистоїть збройній агресії з боку російської федерації. Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року було введено воєнний стан на всій території України, що тим самим призвело до змін у всіх сферах суспільних відносин. З цього Указу випливає, що на органи безпеки та оборони, зокрема і на правоохоронні органи України покладаються функції з запровадження та здійснення передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходів і повноважень, які необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [1].

Безперечним є той факт, що попри нормативну визначеність діяльності сектору безпеки та оборони України під час дії воєнного стану, на практиці виникають ситуації, коли правове регулювання вичерпує себе, є недостатнім щодо деяких сфер взаємодії, тому виникає необхідність удосконалення національного законодавства у зазначеній сфері шляхом використання практичного досвіду, а також на доктринальному рівні. Таким чином, дане дослідження спрямоване на аналіз деяких положень законодавства у сфері безпеки та оборони, а також на дослідження наукової літератури, яка присвячена цій тематиці з метою систематизації знань щодо взаємодії органів та підрозділів Національної поліції України з іншими органами.

Безумовно, комплекс заходів, котрі зумовлені дією правового режиму воєнного стану передбачає тісну взаємодію між центральними органами виконавчої влади у сфері безпеки та оборони. Так, аналізуючи положення Закону України «Про Національну поліцію», можна зазначити, що на органи Національної поліції покладаються повноваження щодо взаємодії з іншими органами Міністерства внутрішніх справ, Збройними силами України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України щодо боротьби з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями [2]. При аналізі наукової літератури можна стверджувати, що деякі науковці, зокрема А.А. Нікітін, приходять до висновку, що попри те, що хоч нормативно функції Національної поліції

щодо взаємодії з іншими органами у сфері безпеки та оборони й закріплені в законодавстві, втім, механізми реалізації цих функцій взаємодії відсутні, а взаємодія з деякими органами безпеки та оборони взагалі не регламентовані [3, с. 135].

Важливою формою взаємодії Національної поліції з іншими безпековими та оборонними органами України є її входження до складу Міністерства внутрішніх справ України, адже МВС як центральний орган виконавчої влади забезпечує координацію у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, захисту державного кордону, цивільного захисту та міграції [4]. Безперечно, така форма відомчої взаємодії сприяє оперативному, швидкому та комплексному узгодженню дій всіх органів, які входять до складу МВС.

Підтвердженням цього слугує низка наказів МВС щодо взаємодії органів, котрі входять до складу МВС. Це, зокрема наказ МВС «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події», який передбачає взаємодію на всіх рівнях між ДСНС, Національною поліцією та Національною гвардією. Також доцільно зазначити про предметну взаємодію між Національною поліцією України та Національною гвардією України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки та порядку, яка регулюється відповідним наказом МВС № 773 від 10.08.2016. Цим наказом передбачаються зокрема дії, спрямовані на спільне патрулювання публічних (громадських) місць, а також проведення спільних заходів з метою стабілізації оперативної обстановки у разі її загострення.

Як бачимо, наявність взаємодії органів МВС регламентована відомчими нормативно-правовими актами, що сприяє високому рівню узгодженості цих органів, натомість взаємодія органів Національної поліції з органами та формуваннями, які не входять до складу МВС, наприклад, Службою безпеки України або Збройними силами України, потребує більш чіткої правової регламентації.

Таким чином, враховуючи дію правового режиму воєнного стану в Україні, необхідно оперативно розробити порядок взаємодії між усіма органами безпеки та оборони України, які визначені в чинному законодавстві. Враховуючи, що нормотворчість – це комплексна діяльність, відповідно вона має специфічну процедуру, тому на розробку та прийняття нормативно-правових актів, які б унормували взаємодію всіх органів безпеки та оборони, знадобиться час. За рік війни законодавець практично не врегулював таку взаємодію, тому органи та підрозділи

сфери безпеки та оборони послуговувалися тим інструментарієм, який наявний станом на зараз. Безумовно, на допомогу в цій ситуації прийшов практичний досвід, який необхідно систематизувати і юридично закріпити в нормативно-правових актах.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Нікітін А.А. Деякі питання взаємодії Національної поліції України під час захисту національних інтересів в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис. Науковий журнал*. 2022. № 1-2. С. 133-139.

4. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова КМУ від 28.10.2015 № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>

5. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: Наказ МВС України від 10.08.2016 № 773. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16>

УДК 341.824:338.47(043.2)

Вадімов А.П., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ЯКІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

Розглядаючи питання сьогоденного становища політико-правового розвитку держави Україна та викликів, які постають на цьому шляху, треба зрозуміти таку важливу його складову як якість законодавства.

Якщо дати узагальнене визначення на підставі аналізу різних джерел то якість законодавства це певний комплекс соціальних та юридичних характеристик букви та духу конкретного законодавчого акту (що впливає на якість законодавства в цілому), яка проявляються у його формі та змісті і виражається у здатності ефективно регулювати правовідносини між суб'єктами, відповідати умовам сьогодення та задовольняти пріоритетні потреби суспільства.

До соціальної та юридичної складової якості законодавства входить перелік різноманітних критеріїв: актуальність, відповідність Конституції України, направленість на забезпечення прав людини та громадянина, наукова та практична обґрунтованість необхідності прийняття конкретного закону, професійність при розробці, підготовці, експертизі, прийнятті та впровадженні у життя конкретного нормативно-правового акту, визначеність та зрозумілість правових норм та приписів, системність регулювання суспільних відносин.

У статті Альони Стащенко про науково-теоретичні проблеми якості закону як основи його ефективності вказується, що загальною юридичними критеріями, які впливають на якість закону є: процедура розроблення та прийняття якісних законів; наявність виконавчих та юрисдикційних структур, які забезпечують застосування законодавства; стан законності в суспільстві, що є оцінкою рівня ефективності в цілому, хоча й не дає змоги визначити ефективність того чи іншого закону [1, с. 26].

Антон Бойко у статті якість адміністративно-процесуального законодавства як наукова та правова категорія зазначає, що якість закону і законодавства – речі, безумовно, різні, що цілком природно й очевидно. Саме тому логічно, що в такому разі відмінність цих двох категорій («якість закону» і «якість законодавства») полягає в обсязі змісту та показників властивостей якості обох явищ, яких у законодавства незрівнянно більше, ніж у закону, з огляду на складність структури першого. Разом із тим зміст самої категорії «якість» (стосовно обох правових явищ) ґрунтується на вихідних і базових ознаках, що є спільними для визначення якості і закону, і законодавства [2, с. 112-113].

Автори статті поняття, сутність та значення якості закону (Д.Л. Драч, Т.В. Міхайлін) роблять висновок що, під якістю закону треба розуміти теоретико-правову категорію, що характеризує рівень відповідності закону встановленим критеріям і вимогам, яка зумовлює його здатність достовірно відтворювати певні юридичні факти та, відповідно, впливати на їх перебіг, тобто якість закону є своєрідним індикатором ефективності останнього як регулятора суспільних відносин. Значення якості закону виявляється в забезпеченні стабільності, дієвості й ефективності праворегулятивного впливу закону, формуванні правової культури й правової свідомості громадян, зумовлені мотивації до їх правомірної поведінки, створенні конструктивної взаємодії громадськості з органами влади та спонуканні до громадської активності населення [3, с. 59].

У статті «до проблем якості закону України як джерела права» (М. Теплюк, О. Ющик) викладається конкретна пропозиція поліпшення якості законодавства – наголошується що у сучасних умовах необхідною передумовою парламентської реформи є ухвалення нової редакції Конституції України на всеукраїнському референдумі, в якій необхідно

встановити більш чіткі конституційні вимоги до законодавчого процесу і закону, а також упорядкувати систему влади в Україні. На її основі повинен бути ухвалений органічний закон про закони і законодавчу діяльність [4, с. 24-25].

Якщо розглядати питання в практичній площині, то можна послатися на пункт 5.1.7.9 Вимоги до закону. Наслідки їх недотримання. Каталогю юридичних позицій Конституційного Суду України які формуються на підставі його рішень та висновків.

У вказаній позиції тлумачиться стаття 3 Конституції України на прикладі законодавчого регулювання питань соціального захисту і вказується що ця норма зобов'язує державу обґрунтовувати законодавче регулювання, зокрема, у вирішенні питань соціального захисту відповідних категорій громадян. Крім цього Конституційний Суд України підкреслює, що під час правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням, зокрема, соціальної політики, у зв'язку з прийняттям нових законів або внесенням змін до чинних органи державної влади мають надавати особам можливість адаптуватися до нової правової ситуації, щоб їх законні очікування були захищені [5].

Викладене є ще одним критерієм, показником якості законодавства, що було закріплено як офіційна позиція органу конституційної юрисдикції.

Також складовою якісного законодавства є законодавча техніка – це сукупність принципів, правил і прийомів, процедур і застосовуваної термінології в процесі підготовки, ухвалення, затвердження, оприлюднення, набуття чинності, а також під час зміни, доповнення, скасування та систематизації нормативно-правових актів, що мають юридичну силу закону. Дотримання правил законодавчої техніки дозволяє домогтися дохідливості змісту нормативного акта, впливаючи, зокрема, на ефективність його застосування, на ступінь досконалості законодавства загалом [7, с. 231].

Звертаючись до загальнотеоретичних джерел та фундаментальної юридичної науки – теорії держави та права, незайвим буде зазначити про такий важливий результат дії якісного законодавства як законність та правопорядок і коротко розкрити їх співвідношення. Тривалий час різниця між законністю і правопорядком не проводилась і вони використовувались як рівнозначні поняття, але це неправильно. Законність – це засіб встановлення правопорядку, а правопорядок – результат здійснення права і законності. Міцність і ефективність правопорядку залежить від ступеня втілення вимог законності. Якщо законність виступає як причина, то правопорядок – як наслідок. Законність – це повнота реалізації правових норм, а правопорядок – їх

фактичне втілення в життя. Законність – засіб підтримки правопорядку [6, с. 272].

З урахуванням викладеного можна зробити висновок, що якість законодавства є однією з найважливіших його характеристик яка на пряму впливає на ефективність його дії. Якість законодавства в свою чергу залежить від правильної юридичної техніки, обґрунтованості прийняття нових законів (їх зміни або скасування) їх поступового та виваженого впровадження у життя суспільства, наявності чітких вимог до закону в Конституції та окремого конституційного закону з правилами та порядком прийняття актів законодавства, зрозуміле розмежування повноважень та компетенцій між владними суб'єктами. Крім цього якісне законодавство - це такий стан законодавчого регулювання правовідносин, функціонування державницького механізму та управлінських процесів коли вони досягають мети на яку направлені найбільш оптимальним шляхом у розумний строк.

Література

1. Альона Стащенко. Про науково-теоретичні проблеми якості закону як основи його ефективності. *Теорія держави і права*. 2009. № 11. С. 23-27. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15791/06-Staschenko.pdf>

2. Антон Бойко. Якість адміністративно-процесуального законодавства як наукова та правова категорія. *Підприємництво, господарство і право*. № 5. 2019. С. 108-114. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/20.pdf>

3. Драч Д.Л., Михайліна Т.В. Поняття, сутність та значення якості закону. С. 56-60. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8417/8416>

4. Теплюк М., Ющик О. До проблеми якості закону України як джерела права. *Право України*. 2017. № 6. С. 17-26.

5. Конституційний суд України 5.1.7.9. Вимоги до Закону. Наслідки їх недотримання. Офіційний вебсайт Конституційного суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5179-vymogy-do-zakonu-naslidky-yih-pedotrymannya>

6. Теорія держави та права: навч. посіб. / Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

7. Теорія держави і права: підручник / О.М. Бандурка, О.М. Головка, О.С. Передерій та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

ПОДІЇ В ЄВРОПІ ЕПОХИ ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА НОВОЇ ІСТОРІЇ ЯК ПРИКЛАД ВИТОКІВ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Соціально-політичні події у переламні періоди історії є одночасно і витоком розвитку у правовій сфері, коли часто в боротьбі викристалізуються нові, потрібні для розвитку держави, правові положення, що мають доктринальний характер. Зазначену тенденцію можна спостерігати практично на всіх історичних етапах і тому дослідження в цьому напрямі є актуальною проблемою. Зараз війна Російської Федерації проти України, має всі ознаки подій світового масштабу.

Оскільки на сьогодні неможливо передбачити які саме будуть зміни після поразки РФ, яких правових інститутів і в якому напрямі вони будуть стосуватися, до яких наслідків призведуть такі зміни у міждержавних стосунках і всередині країни, то розгляд історичних аналогій є актуальною задачею. З огляду на сучасність метою дослідження є аналіз впливу історичних подій у переломні періоди епохи Пізнього Середньовіччя та Нової історії, що мали місце на європейському континенті, які виявилися витоком змін в правовій сфері та мали довгострокову дію. Аналіз обмежений тільки деякими історичними подіями, які можна розглядати як приклад витоків суттєвих змін в правовій сфері доктринального характеру.

У середньовічній історії Європи з точки зору своєї значущості і довгострокового впливу на розвиток соціально-правових інститутів у майбутньому виділяються події, що пов'язані з періодом Реформації XVII ст., які торкнулися більшості країн Європи. Тридцятилітня війна, що вибухнула в Європі, залишилася одним із найжахливіших європейських конфліктів [1, с. 135-136]. У ній загинуло більш ніж 2 млн. військових і понад 6 млн. мирних жителів. Населення Королівства Франція за часи війни скоротилося більш ніж на 1 млн. жителів, Чехії з 2 млн. до 700 тис. жителів, а Німеччини з 17 млн. до 10 млн. Сукупні людські втрати оцінюються в 5-6 млн. За оцінками німецьких дослідників демографічні втрати війни були подолані в німецьких землях лише через 100 років [2].

Тридцятилітня війна закінчилася підписанням у 1648 р. мирного договору, який отримав назву Вестфальського миру 1648 року і складався з двох прийнятих договорів, прийнятих на Оснабрюкському та Мюнстерському конгресах. Країни-переможці визначили післявоєнний

європейській устрій. За Вестфальським миром 1648 року поразки зазнали Священна Римська імперія, католицька церква та Іспанія, а переможцями стали Франція, Швеція і певною мірою Англія [3, с. 260-261].

Вестфальський мир 1648 року містить низку положень доктринального характеру і виявився витоком сучасного міжнародного права [4]. В. Денисов відзначає такі принципи, які з'явилися внаслідок ухвалення Вестфальського миру: державний суверенітет став загально визнаною юридичною категорією, цей документ започаткував європейське право націй; Вестфальський мир освятив принцип терпимості шляхом декларування рівноправності католицьких і протестантських держав та надання певних гарантій релігійним меншинам, цим було визнано принцип свободи совісті, який започаткував у світі захист прав меншин; були встановлені гарантії для підтримання миру, що відчутно вплинуло на майбутній розвиток Європи, згідно ст. 123 Мюнстерського договору ухвалений мир повинен залишатися у силі, а його учасники «зобов'язуються підтримувати і захищати всі статті в цілому та кожен окремо»; ідеї єдиної міжнародної християнської спільноти було протиставлено ідею суверенітету і незалежності кожної держави; Вестфальський мир став віхою у розвитку міжнародного права, сприяв відокремленню цього права від будь-якої релігійної основи і, виходячи з принципу рівноправності, поширив його дію на монархічні і республіканські держави [5, с. 349-351].

Європейська, а за нею і всесвітня історія розвивалися саме через утвердження та збагачення цінностей Вестфальського миру. Наступними віхами цього процесу стали Віденський конгрес 1815 р., Версальський мирний договір 1919 р., Ліга Націй, Пакт Бріана–Келлога 1928 р. (Паризький пакт), Організація Об'єднаних Націй [5, с. 351].

Таким чином, масштабні історичні події в Європі першої половини XVII ст. показують приклад необхідних умов витоку правотворчості, що знайшли відображення у текстах Вестфальського миру, який не тільки поклав кінець Тридцятирічній війні, а й надав значного впливу, зокрема, доктринального характеру, на подальший розвиток правових відносин між країнами. Багатовікова історія свідчить, що з огляду на сьогоденні події, пов'язані, в першу чергу, з агресією РФ, після перемоги України можна очікувати суттєвих змін по відношенню до вдосконалення правопорядку у світі, але з урахуванням досвіду, який зараз набуває світове співтовариство. Враховуючі, що війна за своїми масштабами стосується значної кількості цивілізованих країн світу, містить проблеми, пов'язані з правовим оформленням необхідних мір по приборканню агресора, її наслідки будуть мати місце в області безпеки, вдосконаленні в цьому напрямі відповідних інститутів та правового забезпечення.

Література

1. Савчук К.О. Тридцятилітня війна 1618-48. Юридична енциклопедія в 6-т. Т. 6 / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 2004. 768 с.
2. Тридцятилітня війна. Наслідки. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тридцятилітня_війна#.
3. Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право: монографія. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київський університет права. Київ, 2001. 426 с.
4. Васецький В.Ю. Вплив соціально-політичних подій в Європі XVI-XVII ст. на розвиток правової доктрини Нового часу. *Альманах права. Тлумачення права: від теорії до практики*. 2021. Вип. 12. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2021. С. 136-141.
5. Денисов В.Н. Вестфальський мир 1648. Юридична енциклопедія в 6-т. Т. 1 / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. 672 с.

UDC 341.1/8:342.31 (043.2)

Vodolaskova K.Yu., PhD, Senior legal Advisor of
Boryspil International Airport SE, Kyiv, Ukraine

AIRSPACE SOVEREIGNTY: BASIC PRINCIPLES AND THEIR SIGNIFICANCE FOR STATE SECURITY

Starting from February 24, 2022, all of Ukraine suffers from illegal, terrorist, barbaric interference on its territory, which takes place both on the ground and in the air. It is a pity that the basic principles, which are clearly defined by international agreements adopted after the Second World War in order to avoid further military conflicts, are now again rudely and brazenly violated by some and do not receive effective protection from others.

Therefore, the purpose of this report is to recall again the basic principles of airspace sovereignty, established by the Chicago Convention and main international treaties.

The Second World War, which made necessary the rapid organization of a world network of airways, focused particular attention on the needs and possibilities of civil air transport. Inevitably, one of the effects of the war was the development and evolution of uniform rules for the conduct of international civil aviation by the nations of the world. Given the ominous surge of air power that nations had demonstrated during the war, there was no doubt that this objective was stimulated by the urgent need for ensuring the security of nations.

Out of these fears and hopes emerged the International Civil Aviation Conference, which began on November 1, 1944, The Conference was a result of an initiative of the Government of the US, which invited 54 states [1, p. 3-4] and representatives of two governments-in-exile, to discuss uniform principles

that would lead to the development of international air transport as a post-war measure. This conference led to the adoption of its Final Act which contained the texts of four instruments. The first of these agreements was the Chicago Convention — one of the most effective international treaties entered into by the nations of the world, signed by 52 states

The Convention has served as a useful and powerful vehicle to restate certain principles of international law applicable world-wide, irrespective of ICAO membership, namely, sovereignty of each state in its airspace.

Article 1 of the Chicago Convention states that ‘the contracting States recognize that every State has complete and exclusive sovereignty over the airspace above its territory’ [2, Art. 1]. It is true that between 1900 and 1914 there were certain over-emphasized doctrinal disputes as to whether the ‘air’ as free. The quoted article means that every member state of ICAO has formally acknowledged: airspace above national lands and waters is an integral part of the territory of a state whether the latter is or is not a member of ICAO. Article 1 thus states international law believed to have already had world-wide acceptance when the Chicago Convention was signed.

The decision to include this important provision at Chicago was not accidental [1, p. 18]. It had been recommended in substance in the British statement of position and had been included practically verbatim in the Canadian draft convention. The US, on the other hand, had presented a draft convention which would have provided that the high contracting parties recognized that each contracting state has complete and exclusive sovereignty over its airspace. The conference did not accept the limited US proposal but reasserted the broad provisions of the Paris and Havana Conventions, thereby accepting again the principle of airspace sovereignty as an existing part of international law applicable world-wide.

There needs to be an effective, truly international agreement on a more reasonable international air law, based on the understanding that such law will apply primarily to commercial use. Even if it is expressly agreed that the entire space above five miles is free space, analogous to the high seas, each country can still prohibit suspicious or threatening military vehicles from passing through its territory or even coming too close, according to the application adopted the doctrine of self-defense [3, p. 56-57].

It should be emphasized any such international agreement will certainly not be unanimously accepted by the nations concerned. Regardless of the advantages such a plan may have over the existing situation or other proposed ideas, there will be a natural reluctance based on selfish interests and mutual distrust that will slow the rate of adoption by individual states. In any case, such an agreement, if it is really beneficial to all nations, will become more popular in time.

State Sovereignty is a fundamental principle of international law. However, the term is very often used in a political sense, with differing interpretations depending on context and intention. The notion of sovereignty is dynamic, evolving with the development of the global institutional environment. In aviation, sovereignty refers to the ownership of airspace. In other words, to the exclusive competence of a State to exercise its legislative, administrative and judicial powers within its national airspace [4, p. 98-99]

However, air navigation services require a global, seamless, and performance-based approach to govern of airspace, rather than one based on national borders. For this to materialise, all stakeholders need a fully developed understanding of the meaning of national sovereignty consistent with present and future political, economic and social realities. Such an understanding of the concept of sovereignty does not require any amendment to the Chicago Convention.

State sovereignty is closely connected to the definition of States' obligations under Article 28 of the Chicago Convention. The text and spirit of Article 28 do not oblige States to provide air navigation services over their territory themselves. Rather, Article 28 prescribes that when and where States elect to provide facilities and services to support international air navigation, these facilities and services must comply with ICAO Standards and Recommended Practices [2, Art. 28]. In other words, States' responsibilities are of a regulatory and supervisory nature. States are required to take appropriate measures to ensure compliance in respect of safety and operational efficiency. National sovereignty cannot be delegated. But the responsibility for the performance of functional responsibilities, such as the provision of air navigation services, can be delegated to third parties. States retain complete freedom to designate a third party service provider, be it a national or foreign entity [5, p. 331]. Delegation to a foreign organisation is not an abandonment of sovereignty; sovereign competences are not impacted. On the contrary, delegation of service provision is an act of sovereignty. The delegating State prescribes the conditions under which the delegation is agreed, and the delegation can be revoked at any time. There are examples of successful cross-border air navigation services provision in all regions of the world. There is a mutual delegation between the USA and Canada; Tonga and Samoa have a delegation to New Zealand; there are various delegations in Europe from and to Finland, France, Norway, Sweden and Switzerland. The legal basis for these delegations is not in question [6, p. 338]. When delegating the functional responsibility for service provision to a foreign entity, the delegating State retains a residual liability under Article 28 of the Chicago Convention. However, that liability is limited to the obligation to ensure that the service delivery activity is properly regulated, the service provider duly certified, and that adequate and effective supervision is exercised.

Literature

1. Shane J N (2019) Diplomacy and drama: the making of the Chicago Convention. *Air and Space Lawyer*, 32 (4: Special Issue), (2019), 1-24.
2. International Civil Aviation Organization (ICAO), *Convention on Civil Aviation ('the Chicago Convention')*, 7 December 1944, (1994) 15 U.N.T.S. 295, available at: <https://www.refworld.org/docid/3ddca0dd4.html>
3. Abeyratne, Ruwantissa, Legal and regulatory issues in international aviation. UK: *Transnational Publisher*, 1996. 260 p.
4. Jorge E. Núñez. Territorial Disputes and State Sovereignty: International Law and Politics. The Netherlands: Routledge research in international law, Taylor & Francis Group, 2020. 220 p.
5. Moon Jr. Albert I. (1963) A Look at Airspace Sovereignty. *Journal of Air Law and Commerce*, Vol. 29, Issue 4, Art. 4, pp. 328-345.
6. Cooper J.C. The Chicago Convention - After Twenty Years, *Journal of Air Law and Commerce*, Vol. 19, Issue 3, Art. 1. 1965. p. 333-344.

УДК 340.113:004.056 (477) (043.2)

Гавва С.К., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Головко С.Г., к.і.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУЧАСНИЙ КІБЕРТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Модернізація суспільства та розвиток інформаційних технологій призвели до масового використання ресурсів Інтернету. З появою глобальної мережі виник один з найбільш небезпечних різновидів кіберзлочинності, а саме кібертероризму, який під час терористичних акцій вдається до новітніх досягнень науки і техніки.

Уперше термін «кібертероризм» був використаний 1980 року старшим науковим співробітником Каліфорнійського інституту безпеки і розвідки Баррі Колліном. У ті роки мережа ARPANET Управління перспективних розробок Міноборони США об'єднувала всього кілька десятків комп'ютерів. Дослідник був упевнений, що з часом можливості кібермереж будуть використані терористами, хоча і вважав, що станеться це приблизно у першому десятилітті ХХІ ст. [1].

На сучасному етапі терористи активно використовують можливості мережі Інтернет, а саме: легкий доступ до мережі, практично повна відсутність цензури, великий масштаб аудиторії, анонімність тощо. У наші дні вони розглядають глобальну мережу головним чином як засіб пропаганди та передачі інформації.

Директор Джорджтаунського інституту забезпечення безпеки інформації при Університеті Джорджтауна та експерт Центру досліджень тероризму США Дороті Деннінг вважає, що діяльність терористів в мережі Інтернет можна розділити на три групи: активність, хакерство та кібертероризм. Під активністю пропонується розуміти просте використання комп'ютерних технологій з метою пропаганди ідей, залучення коштів і нових послідовників.

Під хакерством розуміються протизаконні атаки на комп'ютерні мережі, секретні бази даних і сайти для отримання будь-якої інформації або розкрадання грошей. Кібертероризм, хоча і схожий за способами здійснення з хакерством, але все ж представляє собою, на думку Деннінг, зовсім інший вид комп'ютерних атак, який планується з іншими цілями, а саме: нанесення великої шкоди життєво важливим об'єктам інфраструктури за допомогою інформаційних технологій [2].

Кібертероризм, який стає все більш привабливою формою для терористичних організацій, має такі властивості: високий ступінь анонімності, відсутність необхідності розташування поряд з метою.

Кібертероризм несе значну загрозу як для національної, так і для загальної безпеки держави і суспільства, у зв'язку з тим, що кібератаки відбуваються на найбільш значущі для держави і світової спільноти об'єкти. Він може здійснюватися у вигляді протизаконного доступу до даних, впливу на системи даних шляхом їх блокування, пошкодження та знищення. Як один із видів тероризму, кібертероризм завжди переслідує цілі, пов'язані з чиненням тиску на органи влади, міжнародні організації, залякуванням населення, дестабілізацією інфраструктури, що є істотною відмінністю від інших злочинів у кіберпросторі. Акти комп'ютерного тероризму загрожують виникненням політичних та економічних криз світового масштабу. Тому є необхідність об'єднання сил держави та держав на світовій арені для боротьби з цим негативним явищем.

Наразі Україна переживає найбільшу кількість кібератак за всю свою історію. Через три дні після лютневого вторгнення росії кібератаки на державно-військовий сектор України зросли на 196% порівняно з довоєнним періодом [3]. Рекордом стали 275 DDoS-атак, тобто атаки на комп'ютерні системи органу, організації, установи з метою порушення доступності вебресурсів, що атакуються.

За даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України ворог здійснює масовані кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури українських підприємств та установ критичної інфраструктури союзників України. Ворожі кібервійська координують дії з наземними та ракетними атаками. Активність російських хакерів не зменшується, вони й далі намагаються атакувати українську інфраструктуру, не гребуючи цивільними цілями.

На сьогоднішній день нормативна правова база протидії кібертероризму як на національному, так і на міжнародному рівні знаходиться лише на стадії розробки. Від того, наскільки якісно і швидко будуть розроблені нові, сучасні нормативно-правові акти у цій сфері, безпосередньо залежить ефективність діяльності державних органів, включаючи питання міжнародної співпраці.

Отже, здійснення високотехнологічних терористичних актів у XXI ст. здатне викликати глобальну інформаційну кризу і поставити під загрозу існування окремих регіонів світу. Тому світ має об'єднати свої зусилля для подолання зазначеної проблеми.

Література

1. Krasavin S. Computer Crime Research Center (CCRC). URL: <http://www.crime-research.org/library/Cyber-terrorism.htm>.
2. Denning D.E. Is Cyber Terror next? *SSRC – Social Science Re-search Council*. URL: <https://items.ssrc.org/after-september-11/is-cyber-terror-next/>.
3. Курочко Н. Як росія та Україна воюють на кіберфронті. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/28/691925/>.

УДК 343.95(043.2)

Грубінко А.В., д.і.н., професор,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКА

Використання науки психології може налаштувати правників на ідеї, які важко відкрити органічно, і допомогти юристам уникати помилкових висновків зі свого досвіду на практиці. Психологія робить великий внесок у вирішення широкого спектру завдань правника. Для суспільної практики важливі правники, які знаються на когнітивній та соціальній психології, більш ефективні в таких завданнях, як опитування клієнтів і свідків, консультування клієнтів, ведення переговорів і посередництво, проведення розшуків і належної обачності, писати, етично поводитися, бути продуктивним і успішним, та зрештою бути щасливим.

Незважаючи на важливість міжособистісних аспектів адвокатської діяльності та корисність психології для оволодіння цим аспектом професії, навчальні програми закладів вищої освіти включають відносно мало знань психології. Тим не менш, навіть заклики додавати більше практичних навичок у фаховій юридичній підготовці особливо не акцентують увагу на тому, що юристам потрібні хороші міжособистісні навички комунікації і прийняття рішень [1].

У науковій літературі з проблем психологічної підготовки практикуючого правника аналізуються ряд найважливіших навичок, які вони можуть отримати з усієї сукупності проблем психології: *сприйняття і конструювання; пам'ять; судження та прийняття рішень; переконання та спілкування; справедливість; поведінкова етика.*

У розглянутій проблематиці важливо насамперед врахувати специфіку підготовки правників на рівні закладів вищої освіти. Адже саме на студентській лаві закладаються основи професіоналізму фахівця-практика.

Як додаток до викладання курсів, присвячених юриспруденції та психології, бажано у вищій школі при підготовці правників та викладачів права залучити психологію в курси, присвячені переважно іншим темам, які мають професійне спрямування. Наприклад, в ході вивчення тематики етики вирішення спорів, у процесі функціонування юридичної клініки. Останні забезпечують студентів прямим контактом з реальними клієнтами, а тому дають можливість побачити, як психологія, яку вони вивчали на семінарських заняттях, відтворюється на практиці. Таким чином, клініцист може використати частину часу семінару на дослідження психології, пов'язаної з ідентифікацією свідка (сприйняття і пам'ять), обговорити психологію консультування або прийняття рішень загалом та у випадку конкретної справи. У рамках роботи клініки викладач може приділити увагу психології, пов'язаній з співбесідою, консультуванням, переговорами, посередництвом, письмовою чи усною адвокацією або іншими практичними завданнями. В ході засвоєння тем з досудового розгляду спорів студенти можуть зосереджуватися на психології, яка найбільше актуальна для співбесіди, консультування, процесу медіації тощо [2, с. 240]. Курси судової або апеляційної практики можуть спиратися на психологію у процесі спілкування і переконання. Курси, зосереджені на роботі над проектами чи транзакціями, можуть розглядати проблеми судження та прийняття рішень. Студенти, які навчаються допомагати клієнтам складати контракти та інші документи повинні знати про те, як реальні люди приймають рішення і як може вплинути мова контракту на їх виконання сторонами [3, с. 180].

Елементи базових знань з психології повинні бути акцептовані до практично будь-якого курсу викладання у вищій школі. Курс цивільного процесу міг би торкнутися психології сприйняття, справедливості, переконання або переговорів з метою допомогти студентам розглянути, як оцінити претензії та захист, як найкраще вирішити суперечки клієнтів або найефективніше представити аргументи. Курс контрактного права може змусити студентів розглянути альтернативні способи вирішення спорів, як учасники суперечки можуть висловити свої занепокоєння чи аргументи найбільш ефективно, і наскільки добре адвокати вміють прогнозувати результати справи. Курс кримінального процесу повинен враховувати

психологію ідентифікації свідків, мотивацію злочинів та неправдиві зізнання, а також та багато інших практичних аспектів. Курс фінансового, банківського та податкового права повинен враховувати інформацію про те, як динаміка економічного розвитку спричиняє реакцію учасників сприймати потенційну угоду більш позитивно чи негативно, як неявні упередження можуть вплинути на аналіз оперативної обстановки на ринку цінних паперів тощо. Курс конституційного права може розглянути особливості та випадки застосування адвокатами психології щодо існуючих упереджень (стеретотипів), емоцій, спілкування і переконання, щоб більш ефективно представляти своїх клієнтів.

Отже, в сучасних умовах розвитку юриспруденції, ускладнення суспільних відносин та новітніх викликів, пов'язаних із військовим станом в Україні роль і значення професії юриста набуває додаткової актуальності та відповідальності. Правник – професія тісно інтегрована в соціум, вирішення проблем суспільних відносин на усіх рівнях. Тому в його професійній діяльності на перше місце, окрім набутих фахових знань, виходить психологічна підготовка, розуміння законів, підходів, прийомів та методів психології як науки і практики. Нова якість підготовки фахівця-правника не можлива без урахування та застосування ідей, методів, практичних підходів та аналізу ситуацій, наповнених психологічним змістом. Знання психології юриста та інших суб'єктів правовідносин повинні стати наскрізними в системі підготовки правників у вищій школі, яка все більше набуває практичної спрямованості.

Література

1. Burgess H, Deepening the Discourse Using the Legal Mind's Eye: Lessons from Neuroscience and Psychology that Optimize Law School Learning, 29 *Quinnipiac L. Rev.* 2011. 214 p.
2. Sternlight, Jean R. and Robbennolt, Jennifer K. Psychology and Effective Lawyering: Insights for Legal Educators (2015). *Journal of Legal Education*, Volume 64, Number 3 (February 2015). p. 365-384.
3. Barbara Glesner Fines, Out of the Shadows: hat Legal Research Instruction Reveals About Incorporating Skills Throughout the Curriculum, 2013J. *Disp. RESOL.* 159, 174 (2013). 260 p.

КОНСТРУЮВАННЯ ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ ПРАВА У ЗАКОНАХ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Важливе значення для втілення у життя конституційних прав людини має закріплення при конструюванні законів дієвих правових механізмів їх реалізації. Одним з основних складових механізму реалізації норм права є процедурно-правовий механізм, який функціонує на основі процедурних норм права та інших правових засобів, способів, методів, принципів тощо. Нормативно-правова модель процедури, що формулюється у законі, зазвичай повинна передбачати: тип основних правових відносин; цільове призначення процедури; коло учасників, які беруть участь у процедурі; права, свободи і обов'язки відповідних учасників; акти поведінки, які можуть і/чи повинні здійснити учасники реалізації процедури; послідовність та форми здійснення актів поведінки учасників реалізації процедури; строки та місце здійснення окремих процедурних дій та процедури загалом; правові засоби, які забезпечують здійснення процедури; конкретні соціальні результати та ін.

Головні параметри формулювання належних нормативно-правових моделей процедури, які містяться у процедурних нормах права можна назвати такі: виникнення матеріальних і процедурних норм повинно бути синхронним; в ідеалі процедурні норми повинні бути тієї ж юридичної сили, що й матеріальні; матеріальні та процедурні норми зі змістовної точки зору повинні бути узгоджені; процедурні норми слід в разі можливості розміщати у тих самих нормативних актах, у яких містяться матеріальні норми, на реалізацію яких процедурні норми спрямовані; процедурні норми не повинні торкатися змістовного боку матеріальних норм, а тим більше суперечити їм; процедурні норми повинні бути правовими, конституційними, законними, демократичними, доступними, послідовними, визначеними, передбачуваними тощо; правова процедура повинна забезпечувати необхідну для досягнення правового результату ступінь деталізації і у той же час бути раціональною; процедурні норми не повинні бути бюрократичними; правові процедури повинні в разі можливості мати властивості багатоваріантності та диспозитивності; процедура потребує засобів забезпечення: юридичних, матеріальних, організаційних та ін.

Розглянемо деякі аспекти зазначеної проблематики. Ефективність реалізації законів зумовлюється ступенем повноти і визначеності норм права, у яких вони закріплені. Невизначеність та неповнота формулювання норм права, які закріплюють права і обов'язки людини і громадянина може призвести і нерідко призводить до зловживань з боку суб'єктів застосування норм права: зміст прав громадянина може інтерпретуватися ними обмежено, а зміст обов'язків – розширено, тобто у своїх власних чи інших інтересах. Неповнота і невизначеність прав людини і громадянина може виявитися у такому закріпленні за суб'єктами прав, які вони практично не зможуть реалізувати. У зв'язку із вищезазначеним, з метою формулювання повних і визначених юридичних конструкцій норм права, потрібно обов'язково закріплювати порядок реалізації матеріальних норм права, які не можуть бути втілені у життя без встановленої в законодавстві процедури їх реалізації.

Процедурні норми повинні бути доступними для суб'єктів їх реалізації. І тут важливе значення має закріплення оптимального ступеня конкретизації процедурних норм. Адже як недостатній ступінь регламентації чи взагалі її відсутність, так і зарегламентованість суспільних відносин можуть призвести до негативних наслідків: фактичної неможливості втілення у життя прав і свобод громадян, уповільнення роботи уповноважених органів державної влади та ін. Що стосується можливостей громадян при реалізації норм права, то слід прагнути переважно до застосування диспозитивного методу у регламентації їх поведінки, а що стосується органів державної влади – до переважного застосування імперативного методу.

Варто враховувати різницю у використанні прав суб'єктами приватного та публічного права. Для громадян та інших учасників відносин громадянського суспільства суб'єктивні права є способом виразу та охорони їх інтересів і вони використовують чи не використовують можливості, закладені у цих правах, у відповідності зі своїми інтересами. Особливість використання прав державними органами та посадовими особами у тому, що для досягнення поставленої перед ними у законі цілі вони зобов'язані використовувати надані їм права.

Неоднозначним є питання щодо доцільності використання відсилок у законах до норм у правових актах, які ще не прийняті. З одного боку, небажаними є відсилки до неприйнятих актів. Адже це унеможливорює чи утруднює застосування цих норм, оскільки призводить до неповноти закріплення норм права. З іншого боку, слід враховувати, що без правових підстав орган законодавчої влади та органи, які здійснюють підзаконну нормотворчість не мають права видати відповідні нормативні акти. Важливе значення для вирішення цієї проблеми конструювання законів має набути ефективна реалізація норми, сформульованої у ч. 8 ст. 90

Регламенту Верховної Ради України [1]. Щодо підзаконних актів, то оптимальним варіантом є визначення у законах чітких термінів прийняття підзаконних актів органами виконавчої влади на підставі і з метою реалізації закону, що здебільшого і робить законодавець, та їх своєчасна реалізація виконавчою владою. Актуальним є вирішення проблем меж функціонування органів влади. З одного боку, законодавцю слід дотримуватися меж нормотворчої конкретизації, не втручатися у сферу діяльності органів виконавчої влади. У той же час, не можна перетворювати бланкетну норму права, закріплену у законі у засіб делегування законодавчих повноважень парламентом іншим суб'єктам. В такому разі приписи підзаконних нормативних актів можуть вихолостити положення законів. Загалом, є потреба у формуванні загальносистемного підходу у сфері реалізації законодавчої техніки.

Література

1. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.

УДК 321:004(477)(043.2)

Древаль Ю.Д., д. держ. упр.,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ І БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ

Проблематика співвідношення свободи і безпеки існувала споконвічно, як споконвічним було прагнення людини до якихось ніким не обмежених дій (свобода) та водночас намагання якимось чином обмежувати цю свободу (як правило, з міркувань забезпечення безпеки як для соціуму та держави, так і для окремої людини).

Співвідношення свободи і безпеки є історичною категорією, яке з часом видозмінювалося та навіть набувало якісно нових форм. Відомо, що уже в античні часи мислителі ставили питання щодо місця людини у сфері суспільних (державних) інтересів та забезпечення безпеки як загальноцивілізаційного феномену. Зокрема, Цицерон з-поміж багатьох проблем життєдіяльності на перше місце ставив якраз проблему безпеки. Широко відоме і платонівське розуміння безпеки, яке загалом зводилося до заходів щодо «попередження шкоди державі». Першим же філософом, який наприкінці XVII століття безпосередньо звернувся до зазначеної

проблематики, був Френсіс Бекон (див., напр., його працю «Листи і життя» – «*The Letters and the Life*»).

Сучасне ж розуміння такого співвідношення базується на широковідомому вислові, який вперше озвучив Бенджамін Франклін наприкінці XVII століття: «Ті, хто готові пожертвувати нагальною свободою заради малої дешиці тимчасової безпеки, не гідні ані свободи, ані безпеки» («*Those who would give up essential Liberty, to purchase a little temporary Safety, deserve neither Liberty nor Safety*»).

Загалом же у суспільній свідомості сформувалася уява, що «ці дві цінності певною мірою протистоять одна одній, тому що коли ми розширюємо територію свободи, може ставати менше безпеки і навпаки, більше безпеки - менше свободи» [1]. Така уява на пострадянському просторі найперше завдячує авторитарному та тоталітарному минулому, якому якраз і була властива дихотомія «або – або», чи стосовно даного предмету зацікавлення. – «свобода *versus* безпека»). Разом з тим, наведений дихотомічний розподіл деякою мірою властивий і сучасним політичним системам та державам із задекларованим демократичним режимом.

На сьогодні ж таке протиставлення значною мірою завдячує як поверховому тлумаченню свободи і безпеки, так і недостатній увазі призначенню сучасної держави як основного гаранта прав і свобод людини. Природно, що не слід і гіперболізувати зазначені категорії (широко відомий вислів: «Абсолютна свобода для вовків - це смерть для овець»!).

Основним же регулятором у даному відношенні якраз і виступає держава в особі її органів, яка визначає основні «правила гри» та контролює процес їхнього дотримання.

Усвідомлення сутності державного забезпечення окресленої сфери суспільних відносин має ґрунтуватися на загальних знаннях щодо сутності праворозуміння та нормативно-правового регулювання. Найперше це стосується категорії «право», яка у загальному розумінні означає можливість певного роду поведінки (гасло: я маю право!), а в більш конкретному розумінні – як складний суспільний та політико-правовий феномен, який розділяють на «природне право» та «позитивне право» (якраз у такому контексті правомірним видається використання категорії «праворозуміння»).

Також відомо, що природне право – це сукупність правил, які відбивають загальнолюдські уявлення про принципи, на яких мають базуватися взаємовідносини між людьми (а тому є вічними і незмінними, як сама природа); це загальноприйняті у цивілізованому суспільстві правила співжиття, які не створюються свідомими діями людей.

Позитивне право – це таке право, що існує внаслідок його утвердження певним уповноваженим органом або особою.

В останньому контексті якраз і набуває конкретного звучання категорія «суб'єктивне право» - як міра юридично можливої поведінки, що задовольняє інтереси певної особи; належить окремим особам чи суб'єктам, і полягає в наявності в кожного з них певних юридичних можливостей.

З огляду на зазначене на увагу заслуговує і категорія «невід'ємні права». При цьому О. Пушкіна вважає за необхідне особливо наголосити на тому, що роль доктрини природного права полягає не стільки у виділенні тих чи інших прав людини (адже про право на життя, право на свободу думки, право на власну громадянську позицію писали ще античні мислителі та юристи), скільки у запропонованому способі їх обґрунтування, коли вони набули ознак невід'ємності та невідчужуваності [2, с. 18].

Відтак «свобода» і «безпека» є взаємодоповнюваними та взаємозалежними категоріями, які у політико-правовому вимірі найперше набувають форми прав і свобод людини. Призначенням же сучасної правової держави є чи має стати належне правове забезпечення таких прав і свобод, водночас неухильно дотримуючись принципу щодо гармонійного співвідношення свободи і безпеки (безпеки кожної окремої людини, а також національної та державної безпеки).

Література

1. Свобода або/і безпека: міркують філософи та правозахисниця / 22 лютого 2019 року; UA: Радіо Культура. URL: <https://zmina.ua/media/svoboda-abo-i-bezpeka-mirkuyut-filosofy-ta-pravozahysnyczya/>

2. Пушкіна О. Невід'ємні права людини у контексті розвитку доктрини природного права. *Юридична Україна*. 2005. № 6. С. 12-18.

УДК 340.349.6(043.2)

Дувінг В.О., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Олещенко В.Ю., к.держ.упр.

ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Для українського суспільства проблема національної безпеки у сучасних умовах є надзвичайно актуальною, що обумовлено необхідністю захисту суверенітету і територіальної цілісності держави від посягань на

конституційний лад від зовнішньої воєнної агресії. Національна безпека втрачає будь-який сенс без участі держави, тому що саме державні інститути є активними рушійними чинниками забезпечення національної безпеки, через діяльність яких національна безпека набуває свого сутнісного значення. Право утворює певний змістовний простір національної безпеки, затверджуючи її форму та ознаки, саме тому правотворча діяльність держави, що відображається у нормах права є важливим аспектом забезпечення національної безпеки України.

Найбільш значимими трансформаційними чинниками правотворчої політики України у сфері національної безпеки є наявність агресивної політики з боку сусідньої країни, анексія частини території нашої держави, відсутність реальної легітимної національної державної влади в окремих регіонах, а також напружена політична ситуація у світі. Важливого значення набувають питання ефективного правового регулювання діяльності суб'єктів сфери безпеки і оборони на національному та міжнародному рівнях. Такими суб'єктами є РНБО України, Збройні Сили та інші військові формування України, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронні і розвідувальні органи та інші суб'єкти сектору безпеки і оборони. Правотворча діяльність цих суб'єктів є важливою у формуванні концепції права національної безпеки та визначенні його ознак. Напрями правотворчої діяльності у сфері національної безпеки є багатосторонніми, але всі вони базуються на основних принципах національної безпеки – суверенітет, територіальна цілісність, конституційний лад та безпечні умови життєдіяльності суспільства.

Правовий режим сфери національної безпеки характеризується досить жорсткими правилами упорядкування суспільних відносин, що забезпечує імперативний метод правового регулювання. Домінування національних інтересів в об'єктивації права національної безпеки має межу, якою стає забезпечення права людини на життя, а інші основоположні права і свободи людини у виключних випадках обмежуються заради збереження життя людини і соціуму загалом [1, с. 90]. Правотворчість є правовою формою діяльності суб'єктів системи управління національною безпекою, яка здійснюється відповідно до їхньої компетенції, на основі й на виконання законів та підзаконних нормативних правових актів. Їхнє основне призначення полягає у створенні правових норм, які встановлюють, змінюють або відмінюють правові відносини, визначають зміст діяльності щодо забезпечення національної безпеки і надають їм загальнообов'язкової сили. Правотворча діяльність у системі управління національною безпекою розглядається як процес створення відомчих нормативних актів при відповідному забезпеченні технологій їхньої підготовки та прийняття. Така діяльність має на меті забезпечити:

юридичне закріплення існуючих у сфері національної безпеки відносин та їхнє правове регулювання; формування нових безпекових відносин, відсутніх у поточний момент, але бажаних чи необхідних із погляду виконання перспективних завдань; ліквідацію відносин і ситуацій, що віджили та гальмують процес реалізації національних інтересів. Правотворча діяльність у сфері безпеки відображає систему теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, кадрових, науково-технічних, ресурсних та інших заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації національних інтересів, джерел добробуту, ефективне функціонування самої системи забезпечення національної безпеки. Саме тому правотворча діяльність вимагає постійного моніторингу актуальності встановлених засад здійснення безпекової політики, а також їх удосконалення відповідно до сучасних обставин.

Таким чином, питання національної безпеки України має кардинально важливе значення в контексті загального розвитку країни, а правотворча діяльність держави має сприяти створенню дійової стратегічної політики, що забезпечуватиме життєво важливі національні інтереси нашої держави. Воєнні події в Україні, а також інтеграція нашої держави до євроатлантичних структур і у світове співтовариство є рушійними чинниками правотворчої діяльності у сфері національної безпеки України і важливо, щоб вибудована політика у сфері національної безпеки спрямовувала нашу країну до стабільності у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства.

Література

1. Богуцький П.П. Поняття та ознаки права національної безпеки України. *Інформація і право*. 2018. № 3(26). С. 84-93.

УДК 341.824:338.47 (043.2)

Землянкіна М.П., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Пильгун Н.В., к.ю.н., доцент

ПРАВА І СВОБОДИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Права людини разом з інститутами демократії та верховенством права належать до фундаментальних цінностей сучасного суспільства. У зв'язку з подіями, що відбуваються в Україні, частина громадян були вимушені

залишити свої міста та шукати прихисток для своєї родини. Хтось вирішив залишити країну та переїхати за кордон, інші прийняли рішення залишитися на території України, проте у більш безпечному регіоні. Так, станом на кінець листопада 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб (надалі – ВПО) в Україні становить майже сім мільйонів осіб.

Згідно частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (надалі – Закон) ВПО – «є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1]. Проте, такого змісту вищенаведене визначення набуло у 2015 році. До цього статус ВПО не надавався ні іноземцям, ні особам без громадянства, що суперечило положенням міжнародних нормативно-правових актів. Слід зазначити, що підґрунтям прийняття цього Закону стали події, які відбувались у нашій державі з 2014 року, а саме військова агресія Російської Федерації та тимчасова анексія територій Луганської та Донецької областей, а також Автономної Республіки Крим.

В умовах воєнного, або надзвичайного стану слід звернути увагу на те, що в системі прав людини існують права людини і громадянина, які ні в якому випадку та за жодних обставин не можуть бути обмежені [2, с. 214]. ВПО несуть відповідальність за вчинення правопорушень на загальних підставах, як і будь-який громадянин України, користуються тими самими правами і свободами, мають такі самі обов'язки крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3, с. 224].

Згідно Порядку надання допомоги на проживання ВПО [4], їм надається щомісячна допомога, розмір якої залежить від наявності інвалідності та віку. Проте, на отримання такої допомоги можуть розраховувати тільки ті ВПО, які проживають у населених пунктах, що є у переліку який затверджує Міністерство з питань реінтеграції. Це повний список місць, де ведуться бої, або місцевість оточена чи тимчасово окупована. Уряд постійно оновлює документ. Станом на 28 жовтня 2022 року у цьому переліку 331 громада [5]. Окрім цього, держава здійснює ряд заходів, направлених на забезпечення ВПО гуманітарною допомогою, включаючи і міжнародну.

Як висновок, можна однозначно стверджувати, що держава опікується ВПО, гарантуючи таким особам певну соціальну допомогу та

забезпечуючи їх права і свободи, надаючи їм безпечне життя. Тобто, правам людини кореспондуються зобов'язання держави, щодо поваги до прав людини, їх забезпечення, захисту і сприяння реалізації. Саме завдяки позитивним зобов'язанням держава повинна забезпечити «горизонтальну» дію прав людини, бо вона відповідає перед людиною за свою діяльність.

Література

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: станом на 29 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 06.12.2022).

2. Пильгун Н.В. Право на судовий захист в умовах воєнного стану. Actual problems of learning and teaching methods. International Science Group. 2022. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/12/Actual-problems-of-learning-and-teaching-methods.pdf>

3. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України: навч. посіб. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2021. 468 с.

4. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332: станом на 20 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text> (дата звернення: 09.12.2022).

5. Про внесення змін до наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 25 квітня 2022 року № 75: Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 28.10.2022 № 248. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1348-22#Text> (дата звернення: 09.12.2022).

УДК 340 (043.2)

Євтушок О.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Пендюра М.М., к.ю.н., доцент

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДСЬКІСТЬ – ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнна агресія російської федерації на території України внесла масштабні корективи не лише в життя кожного громадянина, а й в організаційно-правову діяльність державних інституцій, особливо це пов'язано з введенням воєнного стану на всій території України, що регламентується Законом України «Про правовий режим воєнного стану»

(далі – ЗУ) та Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ [1; 2]. Особливий правовий режим не деморалізував українське суспільство, незважаючи на реальні та потенційні загрози державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційно-демократичному ладу та іншим національним інтересам держави. Навпаки, реалії диктують абсолютно нові норми функціонування України, розробки комплексних заходів органів державної влади щодо забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина. Особливо це стосується правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України.

Питання взаємодії органів Національної поліції України з громадськістю у контексті здійснення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану перебувала і перебуває у фокусі уваги багатьох науковців, таких як Авер'янов В.Б., Майстренко М.М., Медведенко С.В., Колпаков В.К. та інші. Однак безсумнівно за сучасних умов реалізації кардинально нових підходів до правоохоронної діяльності в аспекті реформування МВС України та російської агресії проти України, теоретико-практичні засади взаємодії Національної поліції України з населенням вимагають всебічної розробки та удосконалення.

Метою даної статті є теоретичне дослідження правової площини взаємодії Національної поліції України з громадськістю в умовах воєнного стану, поняття та змісту взаємодії в рамках здійснення правоохоронної діяльності.

Потрібно зазначити, що чітка взаємодія органів внутрішніх справ і суспільства на регулярній основі є запорукою політико-правової стабільності й прогресу кожної держави, так як питання щодо її розвитку неможливо вирішити без стабільної підтримки суспільства. У статті 1 ЗУ «Про національну поліцію України» вказано, що Національна поліція України - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [3]. Необхідно підкреслити, що Національна поліція України у своїй діяльності керується Конституцією України, ратифікованими міжнародними договорами та іншими нормативно-правовими актами. Саме Конституція України визначає, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [4].

Статтею 11 ЗУ «Про Національну поліцію України» регламентовано, що «діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з

населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб» [3]. Аналіз сучасних праць щодо взаємодії правоохоронних органів із громадськістю демонструє, що наразі не існує цілісного підходу до розуміння зазначеного поняття.

Майстренко М.М. вважає, що взаємодія поліції з громадськістю – це орієнтований на суспільство підхід, згідно з яким ефективна охорона правопорядку залежить від охорони і підтримки населення, життя та спокій якого охороняються [5, с. 40]. Медведенко С.В. під взаємодією розуміє соціально зумовлену, узгоджену діяльність, яка виражена у співпраці між суб'єктами взаємодії з використанням відповідних форм і методів для досягнення спільної мети [6, с. 222].

Необхідно окреслити основні пріоритети в розбудові безпекового простору громадськості в умовах воєнного стану, зокрема: створення зведених груп поліцейських та представників територіальної оборони для підтримання безпеки в громаді; збільшення патрульних нарядів у територіальних громадах, які звільнені з тимчасової окупації чи тих, які знаходяться поблизу зони бойових дій; забезпечення надійної роботи камер муніципального відеоспостереження; встановлення рішеннями територіальних громад заборон на використання піротехнічних виробів та транспортних засобів у конструкції яких є система випуску відпрацьованих газів з прямою та інші вихлопні системи, де відсутній шумопоглинач, на їх територіях до скасування режиму воєнного стану; встановлення рішеннями територіальних громад заборон на продаж алкогольних напоїв; залучення приватного сектору до співпраці з органами публічного адміністрування в частині залучення їх можливостей для евакуації, транспортування, забезпечення життєдіяльності територіальних громад; проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи серед жителів з безпекових питань: порядку роботи блокпостів, обмежень комендантського часу, інформування їх про існуючі канали повідомлень до поліції про підозрілих осіб чи невідомі предмети.

Отже, взаємодія Національної поліції України з громадськістю в умовах воєнного стану – це соціально, політико-правове узгоджене функціонування у формі співпраці між органами Національної поліції України та інститутами громадянського суспільства, що здійснюється з використанням відповідних нормативно-правових інструментів з метою подолання проблем, пов'язаних зі злочинністю внаслідок воєнної агресії російської федерації на теренах України, порушенням громадського порядку та безпеки.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 05.02.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Про Національну Поліцію України: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
5. Майстренко М.М. Імплементация концепції Community policing: від філософської доктрини до дієвого стратегічного напрямку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 22 (44). С. 39-46.
6. Медведенко С.В. Адміністративно-правові основи взаємодії Національної поліції України з громадськістю в правоохоронній діяльності: дис... д-ра юрид. наук. Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2020. 283 с.

УДК 355: 34 (477)(043.2)

Калюжний Р.А., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Алієв Р.В., к.ю.н., доцент,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського,
м. Київ, Україна

НОРМАТИВНІ АКТИ ВІЙСЬКОВОГО КОМАНДУВАННЯ – ДЖЕРЕЛА НОВІТНЬОГО ПРАВА

Двічі за останнє десятиріччя в Україні був введений режим воєнного стану, а саме: в листопаді 2018 року в окремих її місцевостях¹ та у лютому 2022 року по всій території країни².

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII (із змінами) на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні

¹ Закон України Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 26 листопада 2018 року № 2630-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#n5>.

² Закон України Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [1]. Протягом року Україна живе в умовах правового режиму воєнного стану, що в даній ситуації найскладніше та найважливіше створити дієві та ефективні правові механізми захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб.

Слід зазначити, що правовий режим – це особливий правовий порядок, встановлений для певних сфер суспільних відносин чи суспільства в цілому. Загальними ознаками правового режиму є наявність відповідних обмежень, заборон або пільг. У свою чергу, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться на всій території України або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень³.

Оскільки воєнний стан – це особливий правовий режим, під час якого військовому командуванню надаються повноваження щодо здійснення заходів правового режиму воєнного стану, необхідно зазначити, що це військове командування має правові підстави видавати відповідно до Конституції та законів України обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану [2, с. 14].

В умовах введення в країні правового режиму воєнного стану, суб'єктами військової влади, які беруть участь у розробці і впровадженні наказів і директив – є військове командування, а саме: Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Із цього виходить, що суб'єктами виконання наказів і директив – є керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування,

³ Закон України “Про правовий режим воєнного стану” від 12 травня 2015 року № 389-VIII (із змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

підприємств, установ та організацій усіх форм власності, а також громадяни України.

На теперішньому етапі російсько-української війни важливі кроки вже зроблено, значну кількість наказів і директив у сфері оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану, військовим командуванням – видано, наприклад: наказ Верховного Головнокомандувача ЗСУ від 22.02.2022 р. № 2 «Про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період»⁴, наказ Головнокомандувача Збройних Сил України про заборону представникам засобів масової інформації, блогерам та іншим громадянам показувати українські військові частини, об'єкти та операції⁵ тощо. Але одразу виникає питання подальшого порядку виконання наказів і директив військового командування в умовах правового режиму воєнного стану, що привертає увагу не тільки теоретиків права, військових теоретиків і практиків, а й представників громадськості. Це зумовлюється тим, що забезпечення обороноздатності не є вузькопрофесійною проблемою, а має загальносуспільне значення.

Актами, що мають нормативне значення та регулюють правовий порядок воєнного стану в Україні, є: накази, директиви, розпорядження, рішення, інструкції, тощо, в яких визначаються нормативи, затверджено засади і проголошено принципи державного будівництва в умовах правового режиму воєнного стану. Це виражено в офіційній формі в сукупності основоположних ідей та настанов, які:

- визначають політику всього державного механізму та його діяльності, роблять їх цілісно-гармонійною функціональною системою;
- зумовлюють зміст і форми роботи державних структур у певних сферах життя суспільства в умовах воєнного стану;
- закладають правовий «фундамент» – засади правової системи держави, що реалізується через об'єктивне право (поточне законодавство) та встановлюють макропрограму правового нормотворення.

Таким чином, військове командування у межах своєї компетенції та відповідальності на основі чинного законодавства, а також згідно з поточними рішеннями Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України і Верховної Ради України, розробляє та видає накази і директиви, які в подальшому стають механізмами правового регулювання щодо втілення та реалізації

⁴ Наказ Верховного Головнокомандувача ЗСУ від 22.02.2022 р. № 2 “Про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період” URL: <https://document.vobu.ua/doc/10144>.

⁵ Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73 “Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану”. URL: https://glavcom.ua/pub/pdf/49/4975/2_nakaz.pdf.

державних рішень, і тому, набувають статусу джерел новітнього права, яке народжується в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 29.01.2023).

2. Удосконалення чинного законодавства в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні (правовий досвід відсічі збройної агресії за період з 24.02.2022 р. по 31.12.2022 р.): довідник / уклад.: Р.В. Алієв, Л.А. Панасевич, І.І. Піскун, М.М. Прохоренко. Київ: ТОВ «ТРОПЕА», 2023. 257 с.

УДК 340.1(043.2)

Калюжний Р.А., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ПРЕЗУМПЦІЙ З ІНШИМИ ЗАКОНОДАВЧО ДОЗВОЛЕНИМИ ПРИПУЩЕННЯМИ

Для виникнення юридичних наслідків, в тому числі і для виникнення, зміни або припинення правовідносин, в деяких випадках мають значення не лише реальні фактичні життєві обставини, але і законодавчо дозволені припущення про можливі факти, так звані юридичні презумпції.

Юридична презумпція (від лат. *praesumptio* – передбачаю, вгадую) означає припущення про наявність чи відсутність певних юридичних фактів, побудоване на зв'язку між ними й наявними фактами та підтвержене попереднім досвідом [1, с. 107]. Презумпції мають допустимий характер і виходять із найбільш ймовірного варіанту в ситуації, коли істина невідома. Презумпція діє до тих пір, поки не буде доведено інше (наприклад, презумпція добропорядності громадянина, презумпція знання закону тощо). В кримінальному праві визнається така загальновідома презумпція невинуватості (*praesumptio bona viri*), яка, будучи закріпленою в законі, зобов'язує суд ставити під сумнів недостатньо обґрунтоване положення пред'явленого обвинувачення підсудному і перевірити всі такого роду положення.

Коли мова йде про юридичну презумпцію, то цілком природно припускається, що це таке явище, яке так чи інакше набуває правової форми, тобто є передбаченим правовими приписами. У зв'язку з цим воно не вимагає процесуального підтвердження, як цього вимагається щодо звичайних юридичних фактів. Іншими словами, таке припущення вимагає імперативного значення, тобто є обов'язковим для застосування в ході юридичної діяльності.

Таким чином, юридичною презумпцією є таке припущення, що прямо чи побічно передбачене в законодавстві, яким будь-яке явище чи сукупність явищ в сфері, що регулюється правом, визнається існуючим природно і не потребуючим у зв'язку з цим спеціальних, процесуально необхідних доказів. Та обставина, що презумпції являють собою узагальнюючий умовивід, який приймається за істину без особливого доказування, дає підстави для здійснення деяких порівнянь між презумпціями та іншими схожими з ними умовиводами, зокрема такими, як фікції, аксіоми, гіпотези, преюдиції, аналогії права.

Здійснювані в теоретико-правовій літературі спроби провести чітку межу між юридичними презумпціями та іншими правовими припущеннями не отримали достатньо ґрунтовного висвітлення [1, с. 110]. Безсумніву, недостатня розробка питання щодо презумпцій та їх співвідношення з іншими законодавчо дозволеними припущеннями викликає труднощі як у визначенні їх наукового значення, так і у використанні в правотворчій та правозастосовній практиці.

З метою більш повного з'ясування поняття юридичної презумпції досить важливо відмежовувати його від такого схожого правового поняття, як юридична фікція, що була визнана ще римським правом (*fiction* – видумка, вигадка). Юридична фікція, хоча це і здається дивним, являє собою неіснуюче положення, але в значній мірі можливе і визнане законодавством існуючим та загальнообов'язковим в силу цього визнання. На відміну від презумпції фікції не можуть бути спростовані [2, с. 63]. Юридичною фікцією є, зокрема: «фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішення про те» (ч. 3 ст. 45 ЦК України); «не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності...» (ч. 1 ст. 39 КК України) тощо. Юридична фікція – неіснуюче явно явище, але визнане у відповідності із законодавством в суворо встановленому порядку (правозастосовному процесі) існуючим в силу високого ступеня його достовірності і набувше внаслідок цього юридичного значення.

Презумпції і фікції являють собою правову конструкцію, яка дозволяє визнавати юридичними фактами або зовсім неіснуючі, або лише ймовірно існуючі факти. Презумпції схожі з фікціями у тому відношенні, що і ті, і інші ґрунтуються на припущеннях. Головна відмінність між ними полягає в тому, що при встановленні фікцій існуючим припускається завідомо неіснуючий факт, а при встановленні презумпції припускається існуючий факт, відносно якого невідомо чи має він місце в певному конкретному випадку.

Зазначені категорії досить близькі по суті, що навіть їх відмінність виглядає цілком ілюзорною. Юридичні презумпції та фікції, не дивлячись на очевидну подібність, є різними юридично-технічними засобами, які

спрямовані на досягнення спільної мети у праві. Юридичні фікції відрізняються від презумпцій за порядком їх закріплення в законодавстві, за ознакою неспростовності, за відсутністю ймовірності обставини, яка стверджується.

Не менш важливим для розуміння сутності юридичної презумпції є її відмінність від такої логічної категорії як аксіома. Аксіома (від грец. *αξίωμα* – прийняте положення) – судження, що не потребує доказування, як вихідне положення певної наукової теорії [1, с. 132; 2, с. 64]. В переносному значенні – це незаперечне твердження, яке приймається за істину. Але аксіома – не сама істина, а лише судження про неї.

Багато аксіом, визнані в сучасних правових системах, були сформульовані в римському праві. Наприклад, немає судді без позивача; позивач повинен довести свій позов; нехай буде заслухана інша сторона; де є право, там є і його захист; що не заборонено, те дозволено; ніхто не зобов'язаний свідчити проти себе та ін. Юридичні аксіоми – самоочевидні істини, які не потребують доказів. Їх значення в тому, що вони відображають вже встановлені і достовірні знання. Всі аксіоми відіграють важливу регулятивну, прикладну та пізнавальну роль. Як і презумпція, аксіома не потребує доказів, але на принципово інших підставах. Аксіома відображає науково доведену закономірність. Разом з тим, аксіоми можуть бути спростовані новими науковими дослідженнями або ж замінені іншою науково підтвердженою аксіомою.

Презумпція сприймається як істина не тому, що вона науково обґрунтована і її вірність визнається беззаперечною, а тому, що відображає найбільш розповсюджений, звичайний зв'язок явищ. Презумпція на відміну від аксіоми умовно приймається за істину, оскільки являє собою в певному значенні припущення. Співвідношення юридичних презумпцій і юридичних аксіом характеризується наявністю у них загальних і відмінних рис. Дані правові явища об'єднують наступне: вони складаються в результаті накопичення досвіду, узагальнення типових суспільних відносин і зв'язків; презумпції як і аксіоми, забезпечують не лише ефективність, але і справедливість, доцільність права, підтримку його моральних основ.

Різниця між презумпціями і аксіомами також суттєві: 1) будучи заснованими на попередньому досвіді, вони розрізняються ступенем своєї достовірності; 2) аксіома не потребує доказів і не може бути спростована, презумпція ж за своєю природою спростовна; 3) аксіома в силу свого елементарного і очевидного характеру можуть діяти, не будучи закріплені в нормативно-правовому акті.

Проводячи паралелі між юридичною презумпцією та гіпотезою (від грец. *hypothesis* – основа, припущення), варто сказати, що на відміну від гіпотези юридична презумпція являє собою усталене положення, в

кожному конкретному випадку приймається без доказів. Вона не динамічна, а є статичною і приречена залишатися умовною істиною.

Актуальною є і проблема співвідношення юридичної презумпції і преюдиції. Преюдиція часто розглядається в якості самостійного прийому юридичної техніки, що являє собою правило доведення того, що чинні правозастосовні рішення обов'язкові для всіх правозастосовних органів, які вирішують юридичні справи, пов'язані з раніше дозволим з приводу цього факту. Преюдиція (від лат. *praesudicium* – попереднє рішення суду) – це нормативний припис, зміст якого набуває свого вираження в проголошенні установки на те, що виключає будь-яке оскарження існування вже доведеного факту, який отримав оцінку і закріплення в юридичному акті, що набрав чинності [2, с. 64]. Соціальна цінність юридичної преюдиції полягає в тому, що вона спирається на авторитет судової влади та ухвалених нею рішень [1, с. 141]. Головною відмінністю юридичної презумпції від преюдиції є джерело її закріплення. Джерелом дії презумпції є закон, який містить презумпцію, тоді як джерелом дії преюдиції є законна сила судового рішення. Тому презумпція поширює свою дію на всіх суб'єктів та правовідносини, на які поширює свою дію даний закон, тоді як преюдиції обмежені суб'єктивними та об'єктивними межами законної сили судового рішення.

Подібно до юридичних презумпцій є й аналогія права. Однак, якщо аналогія права застосовується лише у випадку відсутності регулювання поширених відносин нормами права, то юридичні презумпції застосовуються лише у випадку, коли це прямо передбачено нормою закону.

З юридичної точки зору такі правові категорії, як презумпції, фікції, аксіоми, гіпотези, преюдиції, аналогія права здатні виконувати роль юридичних фактів та виступають своєрідним компонентом механізму правового регулювання. Разом з тим, з одного боку, їх можна представити як засоби правового регулювання, які спрямовані на те, щоб перерозподілити тягар доказування, вирішити проблему достатності доказів для вирішення справ, заповнити пробіл у випадку непереборної недостатності або суперечливості зібраних доказів. З іншого боку, розглянуті правові категорії виступають в якості засобів юридичної техніки, являючи собою професійні механізми спрощення і оптимізації процедури розгляду справи з метою раціоналізації юридичної діяльності. Тож, аналіз механізму дії законодавчо дозволених припущень допомагає не лише виявити їх практичне значення, але і визначити їх місце в системі інших засобів юридичної техніки.

Література

1. Шутак І.Д. Юридична техніка: курс лекцій. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич: Коло, 2015. 228 с.

2. Калюжний Р.А., Шапенко Л.О. Наукові основи правотворчості та юридичної техніки: курс лекцій. Київ: ТОВ «МП Леся», 2019. 74 с.

УДК 341.1(043.2)

Луцький Р.П., д.ю.н., професор,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ, Україна

УСВІДОМЛЕННЯ ЦІННОСТІ КАТЕГОРІЇ СВОБОДИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ З БОКУ ПУТІНСЬКОЇ РОСІЇ

Поняття свободи являється однією з найбільш складних та багатоаспектних категорій. Це пов'язано насамперед з тим, що існують різноманітні аспекти свободи – економічний, політичний, юридичний, моральний тощо. Саме тому у науковій літературі можна зустріти різноманітні концепції та визначення свободи, які нерідко залежать від певних суб'єктивних уявлень того чи іншого науковця, який вбачає в свободі те, що бажає побачити. Водночас, це зовсім не означає відсутність об'єктивних основ або підвалин свободи, серед яких на першому місці стоїть необхідність.

Свобода є тією якістю, яка ідентифікує людину, вирізняє її серед інших живих істот; вона в рівній мірі притаманна всім людям. Отже, свобода – це універсальний та найбільш важливий атрибут будь-якої людини [1, с. 54].

Будь-яке суспільство заінтересоване у збереженні свободи всіх або, принаймні, більшості учасників соціальної взаємодії. У зв'язку із цим, суспільство через уповноважені державні інститути здійснює нормування та формалізацію свободи на основі загального масштабу та рівної міри поведінки, що утворює правове регулювання. Зазначене нормування та формалізація свободи виражається у загальновідомій формулі, зміст якої можна виразити, зокрема, таким чином: «особиста свобода кожного закінчується там, де починається свобода іншого» або «свобода однієї людини обмежується свободою іншої людини».

Свобода як певний соціальний стан суспільства, як пізнана та освоєна необхідність отримує свій найбільш концентрований вираз в позитивному

праві, в якому вона реально об'єктивується та матеріалізується у конкретних правових формах, принципах та інститутах. За характером розвитку позитивного права, що діє в певному суспільстві, завжди можна судити про сутність та ширину цієї свободи, яку юридично визнає і допускає державна влада. Позитивне право слугує офіційним мірилом діючої свободи, її нормою, показником меж необхідного та можливого. Разом з цим воно є гарантією здійснення цієї свободи, засобом її охорони та захисту. Виступаючи легітимною (законною) шкалою свободи, позитивне право об'єктивно відображає досягнутий рівень розвитку соціальної дійсності. При цьому слід пам'ятати, що «право – це лише мінімум людської свободи» [2, с. 90].

Водночас позитивне право не лише допускає, але і обмежує свободу. На думку німецького філософа права Г. Гегеля свобода існує там, де панує закон, а не свавілля [3, с. 28]. Це пов'язано з тим, що правові норми являють собою норми юридично визнаної свободи, яка виражена у вигляді, насамперед, законів та інших нормативно-правових актів. Отже, сутність юридично унормованої свободи виражається, перш за все, у охороні та захисті індивіда від зовнішнього свавілля як зі сторони влади, так і зі сторони оточуючих людей.

Норми позитивного права є нормами юридично визнаної свободи, вираженої у нормативно-правових актах та інших джерелах (формах) права. Основний зміст юридично унормованої свободи полягає в обмеженні індивіда від зовнішнього свавілля зі сторони влади та оточуючих осіб. Саме в цьому полягає основна цінність та корисність позитивного права для особи, оскільки в ньому свобода отримує необхідну гарантію, а особа – можливість задоволення свого інтересу. Без права або поза ним свобода була б незахищеною і саме в цій якості, а не в якості інструменту владарювання та примусу позитивне право, перш за все, необхідне людині. Позитивне право, будучи єдиним формально визначеним масштабом людської діяльності визначає межі вчинків людей, міру їх можливої та належної поведінки. За допомогою позитивного права всі суб'єкти суспільних відносин підпадають під юрисдикцію певної держави, яке в інтересах всього суспільства забороняє або дозволяє певні діяння, обмежує або розширює сферу особистих інтересів, надає права, покладає обов'язки і відповідальність, заохочує корисну та запобігає, припиняє суспільно шкідливу або небезпечну діяльність.

Отже, позитивне право формально визначає рівну міру свободи для кожного. З метою забезпечення свободи право формалізує та типізує соціальні відносини, зрівнює їх учасників, абстрагуючись при цьому від їх індивідуальних особливостей. Саме цей формальний та абстрактний аспект соціального буття регулюється за допомогою права, підтримується та забезпечується у визначеному впорядкованому стані публічно-владним

примусом, що, в кінцевому рахунку, забезпечує індивідуальну свободу кожного, в тому числі моральну та релігійну.

Література

1. Zygmunt Bauman. Freedom. University of Minnesota Press, 1988. 106 p.
2. Бердяев Н.А. Философия неравенства. Х.: ИМА-Пресс, 1990. 286 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Философия права. Пер. с нем.: ред. и сост. Д.А. Керимов и В.С. Нерсисянц; авт. вступ. ст. и примеч. В.С. Нерсисянц. Х.: Мысль, 1990. 524 с.

УДК 341.12 (043.2)

Макеєва О.М., к.ю.н., доцент,
Бойко О.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Тематика забезпечення прав людини з часом не втрачає своєї актуальності, а навпаки, тільки зростає. Конституція України, яка проголошує широкий перелік прав людини у відповідності до Загальної Декларації прав людини, дає підстави для висновку про те, що до якої б сфери суспільних відносин особа не зверталася, виникає питання прав людини в контексті їх забезпечення та реалізації. Для багатьох людей, на жаль, вони залишаються абстрактною категорією. В умовах повномасштабної агресії російської федерації дослідження механізму забезпечення прав людини набуває ще більшої актуальності.

У 2021 році Президентом України було затверджено «Національну стратегію у сфері прав людини», у якій зазначалося, що цей крок зумовлений необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері [1].

Механізм забезпечення прав і свобод особи є одним із найбільш дискусійних питань у теорії права. У правничій літературі використовується різні термінологічні позначення: механізм «забезпечення», «реалізації», «здійснення», «гарантування», «захисту», «охорони» прав і свобод людини і громадянина. У радянський період до питань забезпечення прав людини зверталися такі відомі теоретики, як: М.І. Козюбра, В.В. Копейчиков, П.М. Рабінович та ін. За часів незалежної України механізм забезпечення прав і свобод особи досліджували

В.С. Журавський, О.В. Зайчук, А.П. Заєць, А.М. Колодій, Н.М. Оніщенко та ін.

Україна після проголошення незалежності стала складовою частиною міжнародної системи забезпечення та захисту прав людини, взяла на себе відповідні міжнародні зобов'язання, ратифікувала міжнародні документи щодо забезпечення прав людини. У сучасному світі, коли проблема прав людини вийшла далеко за межі окремої держави, виникла необхідність у створенні універсальних та регіональних міжнародно-правових стандартів в галузі прав людини, які також визнаються як основні права людини. Ці стандарти відображені у низці важливих міжнародно-правових актів, що встановили загальнолюдські стандарти прав та інтересів особи, визначивши ту межу, за яку держава не може виходити. Таким чином, права людини стали об'єктом регулювання не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства.

З'ясовуючи сутність терміну, варто звернутися до визначення поняття юридичного механізму забезпечення прав людини Л.В. Ярмол, яка виокремлює соціальний механізм забезпечення прав людини, що містить: міжнародний механізм забезпечення прав людини; юридичний (внутрішньодержавний) механізм забезпечення прав людини: механізм забезпечення прав людини за допомогою інших соціальних засобів (моральних, релігійних тощо). Вчена визначає юридичний механізм як систему ефективних юридичних засобів (гарантій) реалізації, охорони та захисту прав людини, закріплених у нормативно-правових актах та в інших джерелах права, а також засобів, за допомогою яких формується правосвідомість людини [2, с. 122].

Термін «механізм» передбачає наявність складових частин, що взаємодіють, а кожний механізм – це система, що має свою структуру. Така система характеризується єдністю елементів, що знаходяться в певних зв'язках і відносинах між собою.

У структурі механізму, вважає О.М. Гришко, наявна сукупність елементів (нормативного та інституційного). А у випадку вичерпання національного механізму забезпечення прав людини, кожен має право на застосування міжнародного механізму забезпечення прав людини (як на регіональному, так і універсальному рівнях) [3].

До структури механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина належать органи публічної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, громадяни, які в сукупності забезпечують дотримання, реалізацію і захист прав і свобод громадян. Ефективність такого механізму залежить і від наявності незалежних суб'єктів від органів влади, які здійснюють захист прав і свобод і контроль за дотриманням і виконанням норм, що встановлюють права і свободи.

В умовах воєнного стану ефективного механізму забезпечення прав потребують такі права: право на життя, право на соціальний захист; право на достатній життєвий рівень, що охоплює харчування, одяг, житло; право на охорону здоров'я, медичну допомогу; освіту, на безпечне для життя і здоров'я довкілля тощо. Крім того, варто забезпечити дотримання прав військово-службовців, дітей, біженців, внутрішньо-переміщених осіб, осіб з особливими потребами та ін.

Отже, питання механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина в умовах воєнного стану сьогодні набуває особливої актуальності та потребує подальшого науково-обґрунтованого дослідження. Удосконалення механізму забезпечення прав і свобод громадян нерозривно пов'язане з підвищенням ефективності діяльності системи державних органів, що пояснюється цілою низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, зумовлених військовими подіями в Україні. Враховуючи стан забезпечення прав людини в Україні, варто вдосконалити процедурно-юридичний механізм забезпечення прав людини, який би сприяв не декларативному, а реальному гарантуванню прав людини. Крім того, варто посилити роль судових органів України як найбільш надійної та ефективної юридичної гарантії захисту прав людини, сприяти підвищенню рівня правосвідомості, правової культури, посадових осіб та інших учасників суспільних відносин шляхом проведення інформаційно-просвітницької діяльності.

Література

1. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (дата звернення 10.02.2023).

2. Ярмол Л.В. Юридичний механізм забезпечення прав людини в Україні: стан і напрями вдосконалення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 1. С. 122-129.

3. Гришко О.М. Механізм забезпечення прав людини в Україні. *Правове регулювання економіки*. 2017. № 16. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/24_11_2015/2017/5_pdf.pdf (дата звернення 10.02.2023).

Макеєва О.М., к.ю.н., доцент,
Осадченко І.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні одним із пріоритетних завдань органів державної влади України є забезпечення прав людини і громадянина. Реалізація цього завдання набирає ще більшої актуальності в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації. Поряд із забезпеченням національної безпеки, оборони держави, захист суверенітету держави, забезпечення прав людини залишається головним обов'язком держави та має визначати зміст і спрямованість діяльності державних органів та їх посадових осіб.

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України Президентом України було видано Указ «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022, який відразу ж був затверджений Верховною Радою України, а на території нашої країни введено воєнний стан [1].

Запровадження воєнного стану в Україні, звичайно ж, значно ускладнює гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Адже таке обмеження передбачає законодавче звуження змісту та обсягу прав і свобод людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію.

Відповідно до ст. 3 Указу на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст.ст. 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, та вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Варто погодитись із думкою дослідниці Е. Тітко, яка зазначає що в умовах воєнного стану забезпечення прав людини відбувається за допомогою двох напрямів: обмеження і захист прав людини. За допомогою першого напряму відбувається нормалізація ситуації. Другий напрям – здійснює захист прав та інтересів людини в особливий період та на території, в якій ведуться бойові дії [3, с. 126]. Адже обмеження прав здійснюється також для забезпечення права і в такому випадку влада діє в інтересах своїх громадян.

За своєю сутністю захист прав і свобод людини – це сукупність заходів організаційно-правового характеру, що спрямовані на правовий захист, усунення перешкод для реалізації суб'єктивних прав, відновлення порушених прав і застосування заходів покарання до суб'єкта правопорушення.

Запровадження особливого правового режиму, зокрема воєнного стану, вважають В.В. Лазарєв та Т.М. Малиновська, завжди, є потенційною загрозою для основних прав і свобод, саме тому чинне законодавство України містить низку важливих гарантій охорони прав людини. Зокрема, передбачені названим Законом обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного та воєнного стану, є вичерпними й розширеному тлумаченню не підлягають [4, с. 72].

Права людини в умовах правового режиму воєнного стану є особливо вразливими, а їх захист може бути ускладненим. У законодавстві України передбачений механізм, що дає змогу обмежити реалізацію певних прав. Крім того, в умовах воєнного стану висувуються посилені вимоги щодо функціонування органів державної влади, зокрема щодо їх єдності в здійсненні оборонної функції. Державні інституції в умовах воєнного стану мають забезпечити захист громадянами своїх законних прав та інтересів у разі їх звернення до правоохоронних органів – підрозділів Національної поліції України, прокуратури, Служби безпеки України, а також до інших органів влади, які продовжують працювати в певній місцевості. Окрім того, держава повинна забезпечити реалізацію права громадян на справедливий суд.

Отже, необхідно велику увагу приділяти забезпеченню захисту прав і свобод людини та громадянина, оскільки це є головним обов'язком держави та має визначати зміст і спрямованість діяльності держави в усіх її зусиллях. Деякі обмеження встановлені в цілях захисту населення і є вкрай необхідними у цей не простий для всієї країни час. На сьогодні захист прав громадян варто розуміти як одну із необхідних ознак сучасної держави, а забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина виступає своєрідним показником розвитку демократичної держави. Для громадян України у цей непростий час важливими є внутрішня консолідованість, надійна підтримка від державних органів публічної влади. Особливо значущими є саме конституційні гарантії та правові механізми у забезпеченні всього комплексу основоположних прав людини.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 10.02.2023)

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 10.02.2023)

3. Проць І.М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381-384.

5. Тітко Е.В. Розуміння та тлумачення понять «надзвичайна ситуація» та «надзвичайний стан» у контексті цивільного захисту. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 122-129.

4. Лазарєв В.В., Малиновська Т.М. Особливості гарантування прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. Харків, 2022. URL: <file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/fKmXH-f52dod72WNZVXLraFeDnsRJNIh.pdf>

УДК 331: 335.01(043.2)

Маловічко В.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Череватюк В.Б., к.і.н., доцент

ТРУДОВІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройної агресії з боку рф все більшого значення набуває сумлінна і відповідальна праця кожного громадянина та створення реальних гарантій трудових прав працівників. Саме з метою адаптації трудових відносин до умов воєнного часу був прийнятий Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який визначає особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності [1]. Основним напрямком реформування трудового законодавства в умовах воєнного стану стало обмеження трудових прав порівняно з мирним часом, що не суперечить положенням Конституції України в частині звуження конституційних прав працівників [2]. Правові зміни позначилися на різних аспектах праці працівників – починаючи від прийняття на роботу та закінчуючи розірванням трудового договору.

Щодо трудового договору, то новацією є право сторін визначити форму договору за власною згодою, навіть коли передбачена обов'язкова письмова форма. Якщо раніше випробування встановлювалося лише для деяких категорій працівників, то зараз випробувальний термін може визначатися роботодавцем для будь-якої категорії осіб. Слід зазначити, що ця правомочність роботодавця не є цілком доречною, зокрема, при прийнятті на роботу таких вразливих категорій осіб, як вагітних жінок чи осіб з інвалідністю.

Також в умовах війни для захисту прав та інтересів внутрішніх переселенців, що покинули рідні домівки внаслідок ведення бойових дій, передбачено право вільно працевлаштуватися в іншого роботодавця, навіть при наявності нерозірваного попереднього трудового договору. З метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавець може укласти з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника.

У нинішніх реаліях деякі підприємства та організації перейшли на дистанційний формат роботи, що допускається особливістю виконуваних трудових функцій. Однак в разі неможливості виконання дистанційної роботи через відсутність комунікацій (електроенергії чи інтернету), для працівника це не може бути порушенням трудової дисципліни. Тобто в такому разі є гарантія недопущення притягнення до відповідальності працівника через наявність вищезазначених обставин, що не залежать від його волі.

Важливою тенденцією розвитку трудових прав в умовах воєнного стану стало спрощення регулювання трудових відносин, або ж так звана дерегуляція трудових відносин. Тут слід проаналізувати інший нормативно-правовий акт – ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» від 19.07.2022 року. Так, ним впроваджено «спрощений режим» до трудових відносин, що виникає: між працівником та роботодавцем, який є суб'єктом малого або середнього підприємництва відповідно до закону з середньою кількістю працівників за звітний період не більше 250 осіб; або між роботодавцем та працівником, розмір заробітної плати якого за місяць становить понад вісім розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом.

Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, слід виокремити основні тенденції розвитку трудових прав в умовах воєнного стану: обмеження трудових прав працівників на підставі ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»; спрощення регулювання трудових відносин, про що зокрема свідчить аналіз ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність».

Варто наголосити, що проблеми законодавчого забезпечення трудових прав в умовах воєнного стану залишаються, але будь-які зміни законодавства мають бути виправданими та обґрунтованими. Інакше вони не зможуть відповісти викликам, які постали перед нами сьогодні. Створення ефективних гарантій трудових прав працівників, з метою недопущення зловживання новими можливостями та недобросовісної поведінки з боку роботодавця мають стати пріоритетним напрямком для держави в умовах воєнного часу.

Література

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-IX від 15.03.2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 69.

2. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. Офіційний вісник України. 2010. № 72/1. С. 15. Ст. 2598.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність: Закон України № 2434 від 19.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-20#Text>

УДК 340.1(043.2)

Мулько В.А., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Череватюк В.Б., к.і.н., доцент

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року у відповідь на військову агресію російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан строком на 30 діб з 05:30 24 лютого 2022 року. Наступними указами Президента воєнний стан в Україні було продовжено і донині [5].

Для того, щоб зрозуміти зміст поняття воєнного стану і правові наслідки його введення, необхідно дати визначення даного поняття.

Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» містить визначення, що ж таке воєнний стан. Вона декларує, що воєнний стан - особливий правовий режим, який вводиться в країні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, крім надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, ще передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Звичайно, в умовах воєнного стану нашій державі ще важче захищати права громадян, коли об'єктивно потрібні якісь обмеження. Адже такі обмеження передбачають законодавство, яке звужує зміст та обсяг прав і свобод людини, а також фактори, що унеможливають або утруднюють їх реалізацію [6, с. 148].

Надзвичайно актуальним питанням в умовах воєнного стану є питання доступу до публічної інформації та забезпечення прав громадян на інформацію, адже вона є інструментом, який може врятувати життя та захистити здоров'я людей. Завчасне інформування громадян про ракетну небезпеку, про загрозу нападу, про евакуацію може запобігти гуманітарним катастрофам та вчиненню кримінальних правопорушень проти людяності, вбивствам та масовому геноциду українського населення російськими військовими [2].

Необхідно додати, що право громадян на доступ до публічної інформації гарантують такі документи:

– Конституція України (відповідно до статті 34 кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір) [1]:

- Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів,
- Закон України «Про доступ до публічної інформації»,
- інші закони.

В нинішніх реаліях нашої держави інформаційна безпека є одним із пріоритетних напрямів протидії агресії ворога. Оскільки, окрім збройного нападу, російські військові також здійснюють агресію проти України в інформаційному просторі. Кількість кібератак на національні інформаційні системи та об'єкти критичної інформаційної інфраструктури зросла втричі. 90% атак здійснили російські та білоруські військові хакери, діяльність яких фінансувалася владою. Основна їх ціль – цивільна інфраструктура. Ракетними та іншими обстрілами, інформаційними атаками окупанти намагаються завдати якомога більше шкоди простим

людям. У результаті військових дій багато агентств перенесли свої дані - одні в інші, більш спокійні частини країни, деякі - в хмари в Україні, деякі - за кордон [7, с. 152].

Саме тому в умовах тотальної дезінформаційної війни з боку ворожих інформаційних спецслужб, а також агресивних та нелюдських дій військових формувань російської федерації на території України життєво важливим є дотримання балансу між можливістю вільно виражати свої погляди та отримувати достовірну інформацію про хід війни з одного боку та захистом життя та здоров'я людини, яка може постраждати від реалізації такого права – з іншого. Разом з тим в умовах воєнного стану важливим є якісний та оперативний доступ до публічної інформації для забезпечення належного функціонування правової системи [6, с. 150].

Важливим є те, що воєнний стан не став приводом для свавільного владного тлумачення прав і обов'язків громадян, хаотичного введення обмежень і заборон. Послідовно, відповідно до актуальності та потреби, приймаються закони, що регулюють правила поведінки. З моменту оголошення воєнного стану в нормативно-правові акти внесено зміни з урахуванням реалій ведення війни. Вони стосуються регулювання окремих аспектів інформаційних правовідносин щодо заборони поширення певної інформації з огляду на її суспільну небезпеку, вирішення питань обліку ІТ в умовах воєнного стану, встановлення чи посилення обов'язку поширення певної інформації. У результаті Верховна Рада ухвалила закон, який встановлює кримінальну відповідальність за незаконну фото- та відеозйомку дій Збройних сил та міжнародної військової допомоги під час воєнного стану. Також посилено кримінальну відповідальність за виготовлення та збут забороненої інформаційної продукції [4].

Сучасні військові реалії чітко показують, що інформація є «зброєю масового ураження». Тому необхідно створити ефективний механізм забезпечення національної інформаційної безпеки та дотримання прав людини, щоб люди не відчували на собі наслідки порушення свободи та демократії. Для побудови ефективної системи інформаційної безпеки важливо базувати її на трьох логічних складових механізмах однієї системи, таких як: 1) технологія – існування усіх необхідних технічних компонентів для створення та функціонування системи; 2) політика – національна політика повинна мати на меті забезпечення інформаційної безпеки 3) право – об'єднання всіх актів в якісні законодавчі документи. Тому формування інформаційної безпеки в умовах війни є складною технічною та політико-правовою діяльністю, спрямованою на захист країни, суспільства та людини.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 114.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10> (дата звернення 07.12.2022).
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 07.12.2022)
6. Газдайка-Василишин І.Б. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9-11 черв. 2022 р.). Львів: ЛьВДУВС, 2022. 272 с.
7. Котерлін І.Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав і свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 150-155.

УДК 347.73(043.2)

Мушенко В.В., д.ю.н., професор,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПОДАТКОВО-ПРАВОВІЙ ПАРАДИГМІ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливою умовою забезпечення законності та правопорядку в державі є нормативно-правове закріплення механізму юридичної відповідальності, яка відіграє особливу роль у політичному, економічному, соціальному житті суспільства та розвитку держави. Одним із дискусійних питань є визнання фінансової відповідальності самостійним видом юридичної відповідальності, а також особливостей та доцільності застосування такого виду державного впливу в умовах оголошення правового режиму воєнного стану.

Саме тому, доведення до наукової спільноти авторських аргументів щодо визнання фінансової відповідальності окремим видом юридичної відповідальності та засобом ефективного впливу на процес урегулювання

суспільних правовідносин в умовах сучасних викликів воєнного стану визначає *мету* дослідження.

Отже, наша позиція сформована на користь існуючого твердження про те, що одним з видів юридичної відповідальності є фінансова відповідальність, на яку поширюються загальні положення про юридичну відповідальність, і яка має особливості, що змушують розглядати її як самостійну правову категорію.

Пряма вказівка на наявність фінансової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності за порушення законів з питань оподаткування міститься у Податковому кодексі України: 1) «за порушення законів з питань оподаткування... застосовуються такі види юридичної відповідальності: фінансова, адміністративна, кримінальна» (ст. 111); 2) «притягнення до фінансової відповідальності платників податків за порушення законів з питань оподаткування..., не звільняє їх посадових осіб за наявності підстав від притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності (ст. 112) [1].

Сутність доктринальних позицій полягає в наступному. Фінансова відповідальність: 1) «включає всі ознаки, які характеризують її як юридичну, бо саме в рамках загально правової сутності юридичної відповідальності знаходить своє відображення фінансова відповідальність із характерними для неї видовими ознаками, які обумовлені специфікою фінансового права» [2, с. 114]; 2) «має обов'язкові ознаки, властиві юридичній відповідальності: а) підставою відповідальності є вчинення правопорушення; б) відповідальність виступає як форма реалізації державного примусу за порушення приписів фінансово-правових норм; в) полягає у застосуванні до правопорушника негативних наслідків; г) реалізується у специфічній процесуальній формі» [3, с. 234].

Розглянувши теоретичні аспекти проблематики дослідження, звернемо увагу на зміни у правовому механізмі застосування фінансової відповідальності у період оголошення правового режиму воєнного стану. Отже, після початку повномасштабного ворожого вторгнення на територію нашої держави, що спричинило зупинення чи значне зменшення підприємницької активності вітчизняних платників податків, Верховною Радою України було прийнято ряд законів України [4–6]. Шляхом запровадження зазначених та інших законодавчих змін, державою була запропонована нова податкова модель.

Зокрема, з 24.02.2022 р. зазнав трансформації механізм застосування фінансової відповідальності: 1) скасовано нарахування пені (за ст. 129 ПК України) та визначено необхідність списання пені, нарахованої за порушення в результаті війни; 2) розширено часові рамки, в межах яких програмні реєстратори розрахункових операцій можуть працювати без підключення до інтернету, а суб'єкти підприємницької діяльності до

завершення воєнного стану звільняються від санкцій за порушення законодавства про розрахункові операції; 3) скасовані штрафи та пені, що нараховується при виправленні самостійно виявленого заниження податкових зобов'язань (з 24.02. по 25.07.2022 р.)

Тимчасово було визначено алгоритм застосування штрафних санкцій: у разі подання уточнюючого розрахунку до декларації – 3%; при включенні суми заниження до декларації за наступний період – 5%. Перебіг строків давності відновлено щодо: подання податкової звітності, сплати податків, реєстрації податкових накладних; проведення камеральних, фактичних та деяких документальних позапланових перевірок. На порушення, встановлені такими перевірками, не поширюватиметься мораторій на застосування штрафних санкцій.

Висновки. Фінансову відповідальність з повною впевненістю можна характеризувати як окремий та самостійний вид юридичної відповідальності, що підтверджується у відповідних нормах законодавства та практиці правозастосування, а саме: наявності спеціальної юридичної підстави застосування, системи спеціальних санкцій. У період дії правового режиму воєнного стану вважаємо за доцільне скасування фінансової відповідальності для суб'єктів господарювання, що втратили повністю або частково матеріально-фінансові можливості для здійснення підприємницької діяльності. Після скасування воєнного стану необхідне поступове відновлення механізму застосування фінансових санкцій з метою формування національної складової фінансово-матеріальної бази для забезпечення подолання наслідків ворожої агресії.

Література

1. Податковий кодекс України: Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

2. Мушенко В.В. Фінансове правопорушення та відповідальність за його вчинення в системі державної фінансової політики України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 5. С. 110–117.

3. Романюк Ю. Фінансова відповідальність як категорія фінансового права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 231–235.

4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 № 2115-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net>

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net>

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ (В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ)

Актуальність вивчення питання про існування правового менталітету набуває особливого значення в умовах військового стану в Україні. На сьогоднішній день українське суспільство зіштовхнулося з важкими моральними, правовими та політичними випробуваннями, які зумовлюються військовою агресією по відношенню до нього. Таким чином, широкомасштабність військового зовнішнього вторгнення покликана зашкодити існуванню його демократичних прав та свобод. Вже протягом року український народ демонструє силу своєї незламності, стійкості та мужності, яка вражає без перебільшення увесь світ. У якості своєї зброї використовуючи не лише військову техніку, але й силу пануючої правосвідомості та правового менталітету. Тому що, саме правовий менталітет покликаний відображати у сучасному житті правову сферу моральності та духовності соціуму. Важливе значення для якого представляє його наповненість різними правовими цінностями, принципами права, загалом взаємозв'язком з правовою культурою суспільства.

Так, М.Є. Черкес висловлює думку, що правовий менталітет необхідно розглядати як невід'ємну складову правової свідомості, яка полягає у ставленні групи осіб або індивідуума до об'єктів державно-правової дійсності, а також характеризується стійкістю, стабільністю та спричинена історичними передумовами [1, с. 95]. У свою чергу А.М. Шульга вважає, що правовий менталітет являє собою усталену і типову основу змісту правосвідомості, яка визначає цілісне сприйняття (неусвідомлене, усвідомлене, негативне, позитивне) людьми явищ правової дійсності, особливості їх правового світогляду, правового мислення. Внутрішнім чинником юридично значущої поведінки є правовий менталітет [2, с. 145]. Схожу думку висловлює О.В. Волошенюк називаючи глибинним елементом правосвідомості саме правовий менталітет, який фактично повторює її структуру, створюючи своєрідний каркас, що об'єднує психологічні, ідеологічні та поведінкові елементи суспільної правосвідомості, надає їм рис соціально-юридичної своєрідності та сталості [3, с. 46]. Беручи до уваги різні наукові підходи до визначення правового менталітету можна побачити, що більшість вчених визначають його перш за все, як невід'ємний елемент, першооснову змісту

правосвідомості, який охоплює різні соціальні сфери суспільного життя та у подальшому впливає на особливості їх формування і функціонування.

До основних ознак правового менталітету звичайно відносять: бінарність (поєднання природно-біологічних і соціальних початків, сукупність усвідомлених і неусвідомлених правових уявлень, стереотипів, ціннісно-правових орієнтацій, установок, включає в себе як позитивні, так і негативні прояви); історично утворювану культурологічну своєрідність; консервативний стійкий і статистичний характер, типовість уявлень, оцінювання, реагування; колективний характер; ціннісно-нормативну природу [4, с. 62]. Перелік характерних для правового менталітету ознак демонструє його всебічний характер, який охоплюється різними напрями прояву в залежності від сфери існування. Правовий менталітет приймає участь у різних соціальних процесах та впливає на характер їх реалізації. Структуру правового менталітету, як зазначає С.М. Скуріхін наповнюють його базові компоненти, а саме: установки та орієнтації, правові уявлення, почуття та емоції, стереотипи, що їх закріплюють; норми та ідеали, правові цінності; зразки правової поведінки, колективну правову пам'ять; стиль правового мислення, мову права; правокультурну ідентичність [4, с. 64]. Разом із структурою правового менталітету необхідно згадати про виділені в науковій літературі функції правового менталітету. Так, на думку В.С. Кобко-Одарій серед функцій правового менталітету можна виокремити: оборонну, праворегулювання, встановлення порядку, накопичення, прогностичну, оціночну, наступності [5, с. 95-96]. Вказаний перелік структурних елементів та функцій допомагає здійснити об'єктивну теоретико-правову характеристику питання присвяченого вивченню правового менталітету.

Отже, підводячи підсумки можна зазначити, що правовий менталітет варто розглядати як невід'ємний елемент правової свідомості, який сприяє формуванню правової освіченості суспільства. Оскільки, саме він має особливе значення для забезпечення демократичного розвитку правової держави. В сучасних умовах військового стану, на теренах України особливу увагу слід приділяти рівню розвитку правового менталітету, який впливає не тільки на поведінку суспільства сьогодні, але й у майбутньому торкатиметься питань пов'язаних з військово-патріотичним вихованням молоді. Пріоритетними напрями для українського народу незважаючи на всі перепони мають залишатись правові цінності пов'язані з дотриманням прав та свобод людини і громадянина, забезпечення панування принципів рівності, справедливості та верховенства права.

Література

1. Черкес М.Є. Правовий менталітет як складова правосвідомості і особливості становлення та розвитку в Україні. *Право та інновації*. 2018. № 3(23). С. 92-97.
2. Шульга А.М. Правовий менталітет як складова правосвідомості та об'єкт пізнання. *Форум права*. 2018. № 4. С. 141-148. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/141-148-2018-4-Shulha-14-.pdf>
3. Волошенюк О.В. Правовий менталітет як складова суспільної правосвідомості. *Форум права*. 2015. № 1. С. 42-47. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/614/pravoviy_mentalitet_yak_skladova_suspil_noi_pravosvidomosti.pdf?sequence=2&isAllowed=y
4. Скуріхін С.М. Правовий менталітет: структура та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 61-64. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/14.pdf
5. Кобко-Одарій В.С. Функції правового менталітету. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.)*. Одеса, 2022. Т. 1. С. 93.

УДК 340.342.7(043.2)

Олещенко А.Є., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна
Олещенко В.Ю., к.держ.упр.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ

Відповідно до Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні, інформаційна безпека розуміється як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, за якого запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, котра використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [2, стаття 12]. І якщо десять років тому питання інформаційної безпеки мало здебільшого потребу у теоретичному дослідженні, то сьогодні, у часи активного розвитку інформаційного суспільства і інформаційного простору, це питання постає у потребі практичної реалізації.

Так, інформаційна безпека має декілька важливих складових. Одним з них є її належне правове забезпечення. Технології, програми, концепції розвитку, стратегії та політики повинні мати правовий базис.

Правовим забезпеченням права людини на інформаційну безпеку є виокремлення у Конституції України інформаційних прав, а саме: таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); захист особистого та сімейного життя шляхом недопущення збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім окреслених у законі випадків, право спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної й моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ст. 32); право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб (наприклад, через соціальні мережі та інтернет) на свій вибір (ст. 34) [1].

Також, свого юридичного закріплення інформаційні права мають у положеннях норм Закону України «Про інформацію», а саме: ст. 5 гарантує кожному право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів; ст. 7 передбачає, що держава гарантує всім учасникам інформаційних відносин рівні права й можливості доступу до інформації. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом [3].

Окремим питанням стоїть створення таких умов, при яких реалізація цих інформаційних прав не матиме ризиковий характер. Насамперед, мова йде про захист персональних даних, що знаходяться у державних реєстрах, особисті цифрові дані тощо. Тобто, мова йде саме про гарантії прав людини на інформаційну безпеку, а також, враховуючи розвиток інформаційних технологій та інформаційного простору, гарантії прав людини на кібербезпеку.

Правовим підґрунтям забезпечення права на кібербезпеку, що є невід'ємною складовою інформаційної безпеки сучасності є ратифікована Україною Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» у 2001 році, що стала стартом для затвердження Стратегії кібербезпеки України 2016 року і прийняття Закону України «про основні засади гарантування кібербезпеки України». Але, як було зауважено серед дослідників даної тематики, проблема цих нормативних актів полягає в тому, що вони носять формальний характер і встановлюють лише загальні положення без

практичного наповнення. Так, ст. 2 Закону України «Про основні засади гарантування кібербезпеки України» до принципів застосування законодавства у сфері кібербезпеки та прийняття суб'єктами владних повноважень рішень на виконання норм цього Закону відносить гарантування захисту прав користувачів комунікаційних систем та/ або споживачів послуг електронних комунікацій, та/або послуг із захисту інформації, кіберзахисту, зокрема прав щодо невтручання у приватне життя й захисту персональних даних. Тобто, законодавчо не розроблено і не визначено реальні та практичні механізми забезпечення права людини на кібербезпеку [4].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто сказати, що право на інформаційну безпеку є відносно новим серед прав людини. Хоча існування інформаційних прав можна віднести ще до часів XVIII століття, в деяких країнах раніше. Але свого «юридичного зірвання» вони досягли лише у період активного розвитку інформаційного суспільства. Передумовою цьому стало частіше порушення прав людини через витоки інформації особистого характеру або збирання інформації зі злим умислом, розширення масштабів, форм та сили впливу інформаційних війн. Тому, якщо десять років тому юридичного закріплення теоретичної частини такого явища як інформаційна безпека і кібербезпека (пізніше) було достатньо, то сьогодні постає вкрай важливим розроблення дієвих механізмів забезпечення та захисту прав людини на інформаційну безпеку, серед яких є чітке визначення поняття права на інформаційну безпеку, критерії його класифікації, розподіл державно-владних повноважень щодо забезпечення цих прав, законодавче закріплення та визначення санкцій за порушення даного права, механізми захисту тощо.

Варто також зазначити, що правове обґрунтування права на інформаційну безпеку (кібербезпеку) надасть змогу фахівцям різних галузей знань, пов'язаних з інформаційними технологіями, захистом інформації тощо, спрямувати свої роботи, напрацювання в цих сферах відповідно до норм чинного законодавства, визначаючи відповідні питання першочерговими і надважливими.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 15.05.2020).
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16?find=1&text=інформаційна+безпека> (дата звернення: 12.05.2020).
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

4. Про основні засади гарантування кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

УДК 346.85.(043.2)

Олещенко В.Ю., к.держ.упр.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

МІСЦЕ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ В ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Передумовою формування інституту прав людини, який визначається найважливішим інститутом права сьогодні, є прагнення людства протягом всієї історії його існування захисту таких невід'ємних складових людського життя, як недоторканість особи, свобода і рівність людей, орієнтуючись на гідність людини як на базовий принцип до побудови вищезазначених аспектів. Вирішення кола цих питань пройшло тривалий історико-політичний процес – від філософських роздумів, трактувань і уявлень до міжнародної правової системи.

Перші зародки ідеї прав людини можна спостерігати у законі Habeas Corpus Act (Англія, 1676 р.), де вперше було визначено розпорядження про доставляння заарештованого до суду для з'ясування законності його арешту. Цей законодавчий акт поклав початок застосуванню принципу недоторканності особи та міркувань щодо поняття рівності, свободи та людської гідності людини перед державою (або монархами). Поступово ідея суверенності людини, незалежність людини не від кого окрім себе, отримує свій подальший розвиток у поглядах відомих філософів (Дж. Локк, Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо) та у розвитку концепції захисної функції держави. Ці ідеї та концепції отримали своє подальше закріплення у Біллі про права (1690-1691 рр), американській Декларації незалежності (1776 р.), французькій Декларації прав людини і громадянина (1779 р.).

Цікавим є дослідження Т. Маршала щодо еволюції прав людини. З огляду на його дослідження, громадянські права отримали своє визнання у вісімнадцятому столітті, сформувавши розуміння рівності усіх членів суспільства перед законом. Досягненням дев'ятнадцятого століття було утвердження та розширення суб'єктів політичних прав – залучення більшого кола різних верств населення до політичних процесів. Соціальні права отримали своєї уваги у двадцятому столітті, надавши усім членам суспільства право на задовільні умови життя. Хоча, варто зазначити, що існують дослідження, які засвідчують визнання соціальних і економічних прав раніше за громадянські (доказом є заснування у 1919 р. Міжнародної організації праці) [3].

В історичному розрізі становлення ідеї прав людини висвітлені різні передумови та етапи формування ідеї тої чи іншої групи прав. Більш значимими прикладами є етапи (або еволюція) становлення громадянських, політичних, соціальних і економічних прав. Постає питання про еволюцію та місце культурних прав людини в історії ідеї прав людини. Зрозуміло, що значення громадянських, політичних, соціальних та економічних прав у забезпеченні людського існування має більш вагомий вплив. Американським інститутом права в робочих дописах було акцентовано більшу увагу саме на економічні та соціальні права ніж на інші групи прав, оскільки безробіття та бідність є підґрунтям до утворення тоталітарних режимів, війн, терористичних актів та інших негативних соціальних і політичних явищ [1]. Передумовою цього твердження стала промова Ф.Д. Рузвельта «Промова про чотири свободи» (1941), ідея про чотири засадничі свободи, які повинні мати люди в усьому світі, і на яких повинен будуватися післявоєнний світовий порядок – свобода слова, свобода віросповідання, свобода від злиднів, свобода від страху («Нужденні люди – не вільні люди» Ф.Д. Рузвельт) [2].

Першим документом, який окреслив культурні права стала Загальна декларація прав людини (1948 р.), визначивши право кожного вільно брати участь у культурному житті суспільства (мистецтво, наука, література) (стаття 27) [4]. Подальшого правового закріплення культурні права отримали у Пакті про економічні, соціальні та культурні права, разом із Загальною декларацією прав людини і Пактом про громадянські і політичні права утворюючи Міжнародний білль про права. Відповідно до цих міжнародних документів, як підсумок еволюції ідеї прав людини, яка триває і до сьогодні, визначені фундаментальні свободи людини. Важливим є те, що, по-перше, Міжнародний білль визначає обов'язки держав щодо дотримання та створення відповідних умов для забезпечення зазначених свобод, а, по-друге, зазначає, що різні групи прав є взаємопов'язані та неподільні. І це важливо пам'ятати. Хоча культурним правам надається значно менше уваги ніж, наприклад, соціальним і економічним правам, проте їх значимість, особливо для України сьогодні, має велике значення. Наприклад, право на освіту, яке має складний характер і включає в собі частково реалізацію соціальних прав, частково економічних і частково культурних прав. Варто також пам'ятати, що мистецтво («...право втішатися мистецтвом...» ст. 27 Загальна декларація прав людини) є спадком нації – літературні і художні твори, збереження яких має вкрай важливе значення, так само як і збереження мови для автентичності нації.

Тому зараз як ніколи важливого значення набуває питання про більш глибоке вивчення та дослідження культурних прав, враховуючи складну ситуацію в Україні і беручи до уваги ту аксіому, що зазначається у

Міжнародному біллі про неподільність і взаємозв'язок всіх груп прав людини.

Література

1. American Law Institute, Statement of Essential Human Rights, by a Committee Appointed by the American Law Institute, in: The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 243 (1946), pp. 18-26.

2. FDR's "Four Freedoms" Speech. URL: <https://edsitement.neh.gov/lesson-plans/fdrs-four-freedoms-speech-freedom-fireside>

3. R. Dahrendorf, The Modern Social Conflict: An Essay on the Politics of Liberty, 1988.

4. Загальна декларація прав людини. Декларація ООН. Міжнародний документ від 10.12.1948.

УДК 342(043.2)

Остапенко А.І., ад'юнкт,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Котляренко О.П., к.ю.н.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ УПОРЯДКУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Триваючий курс України у євроатлантичному напрямку обумовлює необхідність проведення уніфікації та систематизації законодавства у сфері оборони з метою його гармонізації із законодавством країн-членів НАТО та ЄС.

Тенденція «хаотичного» нормотворення в оборонній сфері набрала особливих обертів з початком повномасштабного збройного вторгнення російської федерації на територію України. Стрімка активізація позапланової правотворчої діяльності на тлі вже існуючого розгалуженого масиву нормативно-правових актів з питань оборони особливо актуалізує питання приведення законодавства у сфері оборони України в узгоджену, стійку систему.

Систематизація законодавства є однією з форм його удосконалення та упорядкування, особливим інструментом для створення гармонійної, внутрішньо узгодженої системи нормативно-правових актів. Результатом систематизації є згруповані за певними системними ознаками правові норми і нормативно-правові акти, які зводяться в кодекси, збірники законодавства та інші нормативні документи. Метою систематизації є подолання суперечностей між нормами права, скасування чи зміна старих

нормативно-правових актів, заміна новими відповідно до потреб суспільного життя.

В теорії права систематизація законодавства розглядається як різновид нормотворчої та/або техніко-юридичної діяльності загальних або спеціальних суб'єктів, яка здійснюється з метою упорядкування наявних правових приписів, які містяться у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, для забезпечення формування ефективної системи законодавства [1, с. 22]. За іншими критеріями систематизацію визначають як метод впливу на систему законодавства, за допомогою якого встановлюються і підтримуються системні зв'язки (ієрархічні, структурні, функціональні, генетичні) між актами законодавства, який використовується у правотворчій діяльності (у формі кодифікації та консолідації) або неправотворчій діяльності (у формі інкорпорації) [2, с. 24]. Деякі науковці додатково виділяють облік як окрему форму систематизації.

Риндюк В.І. зазначає, що під час обліку та інкорпорації законодавства якість законодавства щодо змісту та/або форми залишається незмінною, а результатом є новий якісний стан представлення інформації про законодавство (правової інформації), що упорядковується, класифікується, оформлюється певним чином. Саме інформація про чинне законодавство, а не саме законодавство безпосередньо зазнає змін [3].

Консолідацію законодавства традиційно розглядають як один із самостійних видів систематизації законодавства, у процесі якої нормативно-правові акти, що мають ідентичний предмет правового регулювання, об'єднуються в один укрупнений (консолідований) нормативно-правовий акт без зміни змісту, тобто, як зауважує Риндюк В.І., в результаті консолідації нові норми права не з'являються, не вносяться новели у чинне законодавство, а зміни в текстах нормативно-правових актів мають техніко-юридичний характер [3].

Деякі вчені не поділяють думку, що консолідація є самостійним напрямком упорядкування законодавства, а розглядають її як безумовну складову кодифікації законодавства, як спосіб класифікації та уніфікації нормативно-правового матеріалу. Кодифікація, у такому випадку, постає логічним продовженням процесу консолідації. Роль консолідації в процесі кодифікації полягає в утворенні так званих консолідаційних (структурних) центрів, навколо яких вже за визначеними ознаками (предметом, методом, об'єктом та суб'єктом правового регулювання) групується нормативно-правовий матеріал. Як результат, застосування методу консолідації дозволяє окреслити структуру майбутнього кодифікованого акту, визначити суперечності, неузгодженості, колізії та прогалини в масиві нормативно-правового матеріалу [4, с. 5-7].

Кодифікацію та консолідацію відрізняє від поточної правотворчості те, що в їх результаті з'являються системоутворюючі акти, що забезпечують цілеспрямоване функціонування системи законодавства та її підсистем [2, с. 25]. Результатом кодифікації є вдосконалення як форми, так і змісту правового матеріалу, який внаслідок трансформацій набуває ознак єдності та узгодженості.

Систематизація повинна містити певний системоутворюючий критерій, який має відповідати завданням та меті систематизації. Тобто, якщо завданням відповідної діяльності є підготовка певного кодифікованого нормативно-правового акта, то таким критерієм має бути галузь права, яка повинна забезпечувати комплексне нормативне регулювання певної сфери суспільних відносин [1, с. 22].

Передумовою для проведення систематизації законодавства у сфері оборони України є наявність сфери суспільних відносин, яка є відокремленою та відмежованою від інших суміжних категорій за критерієм предмета правового регулювання. Саме незавершеність процесу чіткого окреслення предмету військового права, розгортання наукової дискусії з питань співвідношення понять «військове законодавство» та «законодавство у сфері оборони» [5], застарілість Класифікатора галузей законодавства України [6] створюють певні перешкоди для визначення мети, форми, методу та критеріїв систематизації законодавства у сфері оборони.

Сучасний стан нормативно-правового регулювання сферою оборони України характеризується відсутністю системності та надмірною розпорошеністю по законодавству, що обумовлює необхідність проведення систематизації законодавства і одночасно ускладнює здійснення даного виду юридичної діяльності з упорядкування нормативних приписів.

Впорядкування масиву нормативно-правових актів з оборонних питань потребує комплексного підходу, який передбачатиме уніфікацію категоріального апарату законодавства у сфері оборони України, забезпечення єдності термінологічного оформлення нормативно-правових актів. Комплексний і міжгалузевий характер законодавства у сфері оборони передбачає варіативність у виборі видів систематизації, в залежності від її мети.

Визначення мети та вибір оптимального способу систематизації законодавства у сфері оборони повинні відштовхуватися від таких вихідних даних, як відносна сформованість предмету правового регулювання певних правових інститутів у сфері оборони та зовнішнє закріплення їхніх взаємопов'язаних нормативних приписів у відповідних актах законодавства.

Література

1. Сайнецький О.П. Поняття та роль систематизації соціального законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(23). Том 4. С. 20-23.
2. Малишев Б.В. Систематизація як засіб відображення телеологічних (цільових) зав'язків у законодавстві України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 22-26.
3. Риндюк В.І. Упорядкування законодавства України: теоретико-методологічний та техніко-юридичний аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Київ. нац. екон. ун-т. Київ, 2021. 446 с.
4. Меленко С.Г. Консолідація як вид систематизації нормативно-правових актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 18 с.
5. Богуцький П. Сучасний стан і розвиток системи законодавства у сфері оборони України: на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 квіт. 2021 р.). Упоряд.: П.П. Богуцький, В.Г. Пилипчук, С.О. Дорогих. Київ, 2021. С. 20-26.
6. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України: наказ Міністерства юстиції України від 02 черв. 2004 р. № 43/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04.

УДК 341 (043.2)

Островський П.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Череватюк В.Б., к.і.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Навіть в умовах воєнного стану необхідно забезпечувати усі права, які надані людині та закріплені в Конституції України, одним з них є право на освіту [1]. Сьогодні освітянам варто мобілізувати зусилля навколо пошуку шляхів вирішення проблем, зумовлених війною. Сфера освіти, як і всі сфери життя суспільства, зазнала значних змін в умовах війни. Усі ми вчилися та продовжуємо вчитися жити в цих складних реаліях: хтось – продовжує здобувати освіту, інший – працювати. Частина учасників освітнього процесу, внаслідок загрози життю, бойових дій та тимчасову окупацію окремих територій вимушено перемістилася в межах України або за кордон. Частина педагогів та здобувачів освіти все ще залишаються

на тимчасово окупованих територіях та потребують особливої підтримки держави.

Деякі заклади освіти були фізично зруйновані. Переміщені за кордон батьки та здобувачі освіти потребували та все ще потребують державної й міжнародної підтримки для забезпечення можливості для продовження навчання дітей [2].

Підготовка фахівців у ЗВО в умовах воєнного стану та в умовах сучасних освітніх трансформацій, здійснюється, в основному, дистанційними засобами, досвід використання яких набутий під час карантину від пандемії COVID-19. Вагоме значення, в цьому контексті, надається збереженню цілісності освітньої системи та пошуку раціональних підходів до самоорганізації та саморозвитку студентів. Тут визначальним є активне впровадження різноманітних електронних освітніх ресурсів у систему вищої освіти, оновлення науково-методичного забезпечення дистанційної підготовки засобами цифровізації в умовах модернізації та реформування освіти.

Проте, як вважають І.С. Крамаренко, Т.Л. Корнішева, І.О. Сілютіна, механізм здійснення дистанційного навчання в умовах воєнного стану кидає низку викликів освітній системі, які були немислимыми під час ковідних карантинів. Важливим в період війни автори вважають також контроль психологічного стану здобувачів вищої освіти, роботи над мотивацією, творчістю, ІКТ й безпековою компетенціями, урівноваження вимог до студентів із реаліями об'єктивної дійсності [3].

В умовах воєнного часу освіта потребує чітких, швидких та вчасних рішень, доступних роз'яснень, розробки нових нормативно-правових і законодавчих актів та внесення змін в наявні. Не менш важлива чесна, вчасна й зрозуміла комунікація з учасниками освітнього процесу, виокремлення проблем та пропонування рішень для їх розв'язання. На підставі результатів опитувань учасників освітнього процесу, звернень до освітнього омбудсмена, моніторингу ЗМІ, виокремили ті проблеми, які потребують рішень на рівні органів центральної влади, органів місцевого самоврядування та органів управління освітою, закладів освіти.

Для розв'язання проблем у сфері освіти та для організації безпечного і якісного освітнього процесу в новому навчальному році, забезпечення прав учасників освітнього процесу, які знаходяться, як в Україні, так і за кордоном [4].

Правом на освіту – є право людини на здобуття певного обсягу навичок, культурних знань, які необхідні для нормальної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства. Цей процес є необхідним для формування людини, нормалізування її суспільного життя та розумовий розвиток. Дане право виконується нерівномірно в усіх державах. Право на освіту дає можливість зробити всіх рівними, надаючи можливість навчатись

кожному. Важливим етапом і одночасно найтяжчим, є надання знань в умовах воєнного часу, коли країни є учасником війни. Освітній процес не повинен зупинятися у місцях країни, де є можливість його проводити, ефективна робота місцевої влади, щодо відновлення навчального процесу, надання додаткових місць для освіти внутрішньо переміщеним особам.

Підтримуємо думку М.Ю. Мельник, що вивчення досвіду та узагальнення потреб освітянської спільноти, з урахуванням різного досвіду життя в умовах воєнного стану: зміна місця перебування (в іншому місті України, за кордоном), перебування у місцях активних бойових дій, у місцях відносної безпеки. Важливим є вивчення потреб педагогів, батьків, учнів, студентів щодо їх матеріально-технічних проблем, а також необхідного інструментарію, методичного, програмного забезпечення освітнього процесу загалом та забезпечення психологічного супроводу учнів та педагогів зокрема [5].

Отже, право на освіту в умовах воєнного часу повинно надаватись в повному, по можливості, обсязі, проведення дистанційних занять, очних занять в місцях, які мають можливість приймати учнів, студентів у освітніх закладах, які знаходяться в безпечних місцях країни.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Освіта в умовах воєнного часу. URL: <https://eo.gov.ua/osvita-v-umovakh-voiennoho-stanu/2022/04/11/>

3. Крамаренко І.С., Корнішева Т.Л., Сілютіна І.О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. *Перспективи та інновації в науці*. 2022. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-192-205](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-192-205)

4. Пропозиції щодо вирішення проблем учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. URL: https://znayshov.com/News/Details/propozytsii_shchodo_vyrishennia_problem_uchasnykiv_osvitnoho_protsesu_v_umovakh_voiennoho_stanu

5. Мельник, М.Ю. (2022). Освіта в умовах воєнного стану: результати опитування. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4130>

Підгородський Б.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

КОРЕЛЯЦІЯ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ТА МАТЕРІАЛЬНИХ НОРМ ПРАВА

Ураховуючи сучасні наукові погляди щодо формування, переосмислення та розвитку права, все ще малодослідженим з теоретичної точки зору залишається питання щодо змістовного наповнення та розуміння матеріального права й відповідних норм, особливостей їх конструювання в залежності від різних зовнішніх факторів та подальшої реалізації.

Основна складність конструювання та реалізації матеріальних норм права полягає в тому, що вони прив'язані до поняття «природи», яка нібито визначає сутність речей. Це абстрактне поняття, засноване на формі філософії, яка була актуальною в середні віки та вплинула на низку теолого-етичних термінів. Норми такого типу існують для того, щоб вказати на реальну або потенційну присутність доморального добра чи зла в людській поведінці. При цьому варто акцентувати увагу на тому, що матеріальні норми права не є статичними за процесом свого конструювання та беззаперечно підлягають зовнішньому культурному впливу соціума. З огляду на історичний досвід, деякі з норм вважаються вічними і відображені в таких речах, як десять заповідей, наприклад: фізичну цілісність слід завжди поважати (не вбивай); люди повинні поважати соціальні норми щодо власності (не красти); слід проявляти правдивість у зверненні до ближніх (не лжесвідчи) і так далі.

Якщо розглядати матеріальні норми, як такі, що не мають чіткої привязки до релігії, то варто наголосити на тому, що значна їх частина перебуває у постійній динаміці, тобто, процесах створення, зміни, скасування, підлаштування до нових реалій суспільного життя. З однієї сторони, це не означає, що матеріальні норми є просто відносними або не мають значення для формування нашого бачення етичного життя, а з іншої сторони, положення таких речей свідчить про те, що усвідомлення соціального життя розвивається, що, коли отримуються нові знання про людські ситуації, необхідне внесення змін і до способу врегулювання таких суспільних відносин [2].

Звертаючись до питання взаємодії та взаємозалежності юридичних конструкцій та норм матеріального права, слід згадати, що за загальними положеннями теорії права, у матеріальних нормах, зазвичай, віддзеркалюються галузеві права й обов'язки суб'єктів права щодо

матеріальних і нематеріальних благ; закріплюють юридичні факти, що створюють, змінюють чи припиняють правові відносини; використовувані у відповідному акті дефініції; визначають компетенцію уповноважених суб'єктів правозастосовної сфери регулювання [2, с. 90-91]. У процесі формулювання таких норм має бути відображена відповідна структура, тобто, внутрішня послідовна логічна будова, що наповнена певними змістовними елементами – юридичними конструкціями.

Особливістю використання юридичних конструкцій у нормах матеріального права проявляється у тому, що вони (юридичні конструкції) мають відповідати загальноприйнятому внутрішньому наповненню і бути побудовані у такий спосіб, який би відображав генетичні зв'язки між нормами різних законодавчих актів та відповідати сучасним реаліям розвитку суспільства. Специфіка такої кореляції зумовлена декількома факторами реалізації норм матеріального права, а відповідно і юридичних конструкцій. Так, наприклад, у процесі тлумачення матеріальної норми юридичні конструкції структури цієї норми мають бути тотожними юридичним конструкціям інших норм матеріального чи процесуального права і використовуватися саме у такому розумінні всіма суб'єктами. Іншим прикладом може бути процес формулювання договору, як юридичної конструкції мета рівня. Ураховуючи, що договір має відповідати нормам матеріального права та складатися із них, цілком логічним видається, що договірна юридична конструкція формується за допомогою загальних теоретичних та нормативних юридичних конструкцій, що містяться у нормах матеріального права.

Таким чином, можемо зробити узагальнення, що на сам процес побудови матеріальних норм права впливають зовнішні фактори суспільного життя, що зумовлює динаміку їх розвитку. У свою чергу незмінні структурні елементи норм матеріального права, із яких вони складаються можна вважати юридичними конструкціями, що у свою чергу слугують елементами генетичного зв'язку між різними нормами матеріального та процесуального права.

Література

1. The Role of Material Norms. URL: <https://theo.kuleuven.be/apps/christian-ethics/theory/material.html>
2. Дашковська Т.М. Норми матеріального та процесуального права: до питання співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. С. 90-96.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ТА ПРАВОВУ КУЛЬТУРУ ГРОМАДЯН

На сучасному етапі розвитку українського суспільства роль та цінність правового виховання і правової культури має надзвичайне значення. Правове виховання передбачає формування спеціального інструментарію, трансформування особистих переконань, внутрішніх орієнтирів поведінки особи. Можна сказати що, воно являє собою постійний та цілеспрямований вплив на людину, спрямований на формування правомірної поведінки та правової культури. Це процес правосвідомості та правових уявлень і понять особи. Формування правової держави та громадянського суспільства в умовах військового стану в Україні доводить нагальну необхідність підвищення рівня правосвідомості громадян щодо гідності українця, його самоідентифікації та патріотизму. Особливо зараз як ніколи вибудовується національна правосвідомість, де саме правове виховання відіграє велику роль у механізмі захисту своєї державності. Вцілому процес правового виховання визначається певним змістом, певними елементами та частинами, які його ідентифікують [1, с. 8-9].

Правове виховання, формуючи певний рівень свідомості, передбачає реалізацію його в поведінці особи. При цьому правове виховання спрямоване на формування мотиваційної сторони, адже рівень правосвідомості визначає й її правомірну поведінку [2, с. 20]. Якщо говорити про форму правового виховання, то це вираз змісту діяльності, за допомогою чого забезпечується виховання населення та його поважне ставлення один до одного, що в свою чергу сприяє формуванню загальнонаціональних ідей.

Разом з тим потрібно зауважити на тому, що у правовому вихованні відіграє особливу роль діяльність судової системи та судова практика, яка носить профілактичний виховний характер, особливо для молодого покоління. Саме притягнення винних осіб до юридичної відповідальності дає можливість зрозуміти іншим, що кожний правопорушник має бути покараний, а це в свою чергу позбавляє його особистих, соціальних та інших благ.

З правовим вихованням тісно пов'язана правова культура. Оскільки, правове виховання впливає на формування культури не тільки особи, але й всього суспільства. Власне вона є результатом культурно-правової діяльності суспільства. Правова культура являє собою єдине соціальне

явище те, що не існує поза членів правової культури [3, с. 11]. Разом з тим, правова культура розкриває правові ідеали та цінності в житті людини; яка базується на компетентності, глибоких знаннях, розумінні правових норм та наявності правовій інформованості. Тобто, це певна система цінностей, які відповідають рівню правового світогляду громадян. В умовах війни по-особливому проявилась як загальна культура українців, так і правова культура всього суспільства, звісно на це вплинуло правове виховання молодого покоління. Отже, правова культура створюється і утверджується завдяки загальнолюдським цінностям та наявності правових знань про дійсність. Ю.П. Битяк стверджує про те, які цінності пропагуються, формуються в суспільстві, такою й буде правова культура в ньому [3, с. 34]. Тобто, кожне суспільство виробляє свою модель правової культури, розвиток якої визначає якість правової системи суспільства.

Отже, правова культура неможлива без ідеологічної сторони правового виховання, спрямованого на обґрунтування правових цінностей для подальшого формування системи пріоритетності як в житті людини так і всього суспільства. Критеріями оцінки рівня сформованості правової культури є готовність до застосування правових знання в практичній сфері. Завжди буде потреба у правовому удосконаленні та готовність до соціально-корисної поведінки і нетерпимість до певних порушень норм права, проявляючи соціально-правову активність в дії. Правова культура є внутрішньою духовною стороною правосвідомості, що концентрує в собі досягнення юридичної науки та практики [4, с. 50].

Отже, на підставі вище викладеного можна зробити висновок, що зміст правового виховання можна розглядати як процес систематичного та цілеспрямованого впливу на правосвідомість особи за допомогою правовиховних способів та заходів, які сформувались самим суспільством. Також можна сказати, що сутністю правового виховання та рівня правової культури у суспільстві, матеріальне забезпечення населення, соціальна захищеність та соціальне забезпечення, самовиховання тощо. Рівень правової культури є показником якості та ефективності право виховної роботи так, як правова культура та правове виховання органічно пов'язані між собою. А це в свою чергу формує безперервний взаємозв'язок процесів цілеспрямованого формування свідомості особи та суспільства.

Література

1. Філософія правового виховання: навч. посіб. / А.П. Гетьман, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань та ін.; за ред. А.П. Гетьмана, О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2012. 248 с.

2. Правове виховання в сучасній Україні: монографія/ А.П. Гетьман, Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян та ін.; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, О.Г. Данильяна. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2013. 440 с.

3. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія / за ред. проф. Ю.П. Битяка та доц. І.В. Яковюка. Харків: Право, 2007. 246 с.

4. Макеєва О.М. Правова культура як чинник розвитку правової системи. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». Зб. наук. пр. Київ: НАУ, 2016. № 4. С. 48-53.

УДК 341.231.14(043.2)

Письменний В.В., громадський діяч, м. Київ, Україна
Миронець О.М., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СВОБОДА, БЕЗПЕКА ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ПОСТВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Складні реалії нашого сьогодення актуалізують необхідність осмислення категорій «свободи», «безпеки», «незалежності» в умовах війни в Україні. На думку Тітко Е.М., нині світ стоїть на порозі нового зв'язку людини і військового в контексті безпеки задля захисту прав людини, без чого неможливо реалізувати задачі національних стратегій різних держав світу та світової доктрини міжнародної безпеки [1, с. 137].

Як справедливо зауважує Чижов Д., забезпечення високого рівня захисту національних інтересів, за допомогою якого створюються належні умови для стабільного розвитку особистості, суспільства і держави, є завданням політики національної безпеки держави загалом. У свою чергу, забезпечення національної безпеки як елемента системи забезпечення прав та свобод людини та громадянина залежить передусім від правової політики держави, належного законодавчого забезпечення, координації усіх органів державної влади, інститутів держави і суспільства, що захищають національну безпеку [2, с. 100].

Національна безпека як складне явище являє собою систему взаємопов'язаних елементів, яка включає в себе певну сукупність концептуальних установок і положень, соціально-політичних і правових інститутів і установ, визначених засобів, методів і форм, що дозволяють не допускати, уникати та реагувати на внутрішні та зовнішні небезпеки та загрози [3, с. 292].

Вважаємо за доцільне погодитися з позицією Мотайла О., що українська держава як суб'єкт гарантування національної безпеки має здійснити необхідні перетворення у сфері національної безпеки, посилюючи власний статус головного суб'єкта націєбезпечної діяльності,

але спираючись при цьому на безпеково-оборонні можливості небайдужої громади. А не то сумарна кількість небезпек, нав'язаних ззовні, стане критичною та призведе до ліквідації української державності [4, с. 184].

Процес юридичного оформлення Української держави розпочався ще до 24 серпня 1991 р.... Наступні події – проголошення Декларації про державний суверенітет Української РСР 16 липня 1990 р., прийняття Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. і, нарешті, прийняття Верховною Радою Конституції України 28 червня 1996 р. – стали логічними ланками на шляху до реєстрації нового суб'єкта міжнародних відносин у рамках Європейського та світового співтовариства... По-перше, поступ України до свого державного повноліття розпочинався не на порожньому місці. Тисячолітня державницька традиція нашої історії була хоча і суперечливим, але чітким дороговказом для суспільної свідомості українців на цьому шляху. По-друге, вже від самого початку процесу відродження державності сили, які її уособлювали, одностайно визначили демократичний характер цієї державності, що уможливило згуртування навколо неї практично всього українського суспільства. Демократія сьогодні і надалі залишається основним вектором процесу легітимізації української державності. По-третє, змістовна завершеність правових актів, які юридично закріпили українську незалежність, призвела до остаточного оформлення засад новітньої державності України і розгортання процесів інтеграції країни до міжнародно-правових інституцій Європи та світу [5, с. 73].

У вказаному вище контексті правова свідомість кожного громадянина, «пронизана» глибоким розумінням значимості безпеки і свободи як необхідної умови існування незалежної України й функціонування людини як вільної й захищеної реальною дією права, становить безумовну цінність.

Для того щоб сенс життя набув реальності, свобода повинна поєднуватись із втіленням певної цінності. Лише тоді, коли людина вільно обирає й утверджує певні цінності, її життя набуває сенсу. Людське буття має сенс за умови, що обрані нею цінності є гідними людини та визнаються суспільством. Це є підставою для висновку, що цінності в єдності зі свободою конституують сенс життя людини. Отже, свобода – це фундаментальна правова цінність, джерелом якої є природа людини як істоти, здатної здійснювати свій вибір та нести відповідальність за його наслідки, обрати свої цілі і засоби для їх досягнення [6, с. 57].

Можливість індивіда бути самим собою, причому не ізольовано від суспільства, а саме завдяки його інститутам, перетворюється у дійсність лише в межах правового простору. Людські відносини як соціальна взаємодія вимагають регулювання, гармонізації, впорядкування – неодмінною умовою чого є правова свобода, що передбачає накладення

певних обмежень. Відповідно, анормативність, дії поза юридичною формою – це відсутність будь-яких зв'язків, тобто Ніщо або Несвобода. Право як результат делегованих повноважень суспільства є оптимальним засобом самореалізації людини. А вихід за його межі – свободавседозволеність всіх та несвобода кожного [7, с. 16].

Свобода, Безпека, Незалежність... Три прості слова... Споконвіку юристи, правники, філософи, поети і прості люди намагаються пояснити і наповнити змістом ці слова. Та ніякі документи, інструкції і пояснення не дадуть головного – внутрішнього відчуття кожного від цих слів. Сторіччями історія, культура, освіта, релігія несли людству розуміння, що таке свобода, безпека, незалежність. Законодавчі акти, конституції, декларації майже всіх держав проголошують ці терміни як основу побудови суспільства. Проте все це має мало сенсу, доки кожний громадянин не почне сприймати ці слова як свої особисті цінності, як те, за що треба боротися і відстоювати навіть ціною свого життя. Саме зараз і відбувається цей процес в Україні. Уся нація і кожний окремий громадянин і на полі бою, і в тилу бореться всіма силами за свободу, безпеку і незалежність, незважаючи, на біль, кров, сльози і страждання. Для українців ці слова – не лише терміни і філософсько-правові категорії, а справжні сутнісно-важливі цінності, які потрібно відстояти і залишити прийдешнім поколінням, без яких по-справжньому гідне і достойне життя суспільства неможливе. Саме перемога й поствоєнний розвиток України як незалежної, економічно-стабільної держави, де кожна людина зможе жити у безпеці, вільно захистити свої права, і є можливістю на власному прикладі донести всьому світові безумовну важливість категорій «свобода», «безпека» та «незалежність» як для становлення кожної окремої особистості в рамках поваги до її прав і неухильного дотримання закону, так і для різнопланових процесів творення сучасної держави, у якій реалізація права кожного на Свободу, Безпеку і Незалежність є безперечною цінністю її існування.

Література

1. Тітко Е.В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 126-138.
2. Чижов Д.А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Держава та регіони*. 2021. № 4 (74). С. 96-101.
3. Мотайло О.В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 288-293.
4. Смолянчук В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. *Political Studies*. 2021. № 1. С. 163-186.

5. Чечельницька Г. Утворення незалежної України та її юридичне оформлення. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2021. Чис. 25. С. 69-73.

6. Бровко Н.І. Філософсько-правовий аналіз категорії свободи та відповідальності людини. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 54-57.

7. Донченко О.П. Свобода як категорія права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2010. 18 с.

УДК 343.4(043.2)

Похиленко І.С., к.ю.н., доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна

ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ (350-Й ДЕНЬ ВІЙНИ)

Вторгнення Росії в Україну забрало життя багатьох солдатів і мирних жителів, розв'язавши найгострішу гуманітарну кризу в Європі за часів Другої світової війни. Це все також завдало тяжкого удару українській культурі: музеям і пам'яткам, університетам і сільським бібліотекам, старовинним церквам і мозаїкам, породивши проблеми, пов'язані з викраденням, привласненням та руйнуванням культурної спадщини.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики України [1], станом на 25 січня 2023 року збитків зазнав 1271 об'єкт культурної інфраструктури, без урахування пам'яток культурної спадщини. Із них майже третина – зруйновані (473 об'єкти).

Разом з тим, за останній місяць загальна чисельність постраждалих об'єктів культурної інфраструктури зросла на 82 одиниці, більша половина з яких (44 одиниці) – це об'єкти на деокупованих територіях Херсонщини, а ще третина – це об'єкти в зонах активних бойових дій Донеччини.

Загально найбільших втрат і збитків культурна інфраструктура отримала у Донецькій, Харківській, Київській, Херсонській, Миколаївській, Луганській, Запорізькій та Сумській областях.

Пошкоджені і руйнувані зазнали клубні заклади, бібліотеки, музеї, театри, філармонії, заклади мистецької освіти (мистецькі школи і коледжі) та об'єкти культурної спадщини на території 198 ТГ (13,5%) у Вінницькій (2% ТГ), Дніпропетровській (13%), Донецькій (85%), Житомирській (12%), Закарпатській (2%), Запорізькій (27%), Київській (27%), Луганській

(39%) Миколаївській (42%), Одеській (3%), Сумській (41%), Харківській (36%), Херсонської (29%), Хмельницькій (2%), Черкаській (3%), Чернігівській (14%) областях та м. Києві. Впродовж січня 2023 року перелік постраждалих територій збільшився на 7 ТГ.

Загалом постраждали: клубні заклади – 603 од. бібліотеки – 479 од.; музеї та галереї – 69 од.; театри та філармонії – 22 од.; заклади мистецької освіти – 98 од.

Найчисельнішою групою об'єктів культурної інфраструктури, які зазнали пошкоджень чи руйнувань, є клубні заклади – 47% від загальної кількості закладів культурної інфраструктури, які зазнали збитків.

Слід відмітити, що наразі майже вся територія Луганської та значні частини територій Херсонської, Запорізької та Донецької областей досі перебувають у тимчасовій окупації. Через це неможливо поррахувати точну кількість об'єктів культурної інфраструктури, що постраждали в ході бойових дій та окупації.

Особливу увагу хочеться приділити Бахмуту, оскільки в цьому місці не вціліло жодного закладу культури: з 28 довоєних об'єктів повністю знищено 17 і зруйновано частково 11. Це і міський центр культури та дозвілля ім. Мартинова, який майже повністю згорів, і сільські будинки культури в Опитному, Іванівському, Кліщіївці, Зеленопіллі, Зайцево, Покровському, Клиновому, які повністю зруйновані. Також знищено школу мистецтв у сел. Опитне, бібліотеки в Іванівському, Кліщіївці, Зайцево, Покровському, Клиновому, Зеленопіллі та в Бахмуті по вул. Некрасова, 46. Часткові пошкодження отримали центральна бібліотека, школа мистецтв, краєзнавчий музей, народний Дім, центр культури та дозвілля у сел. Опитне, управління культури та бібліотеки-філії № 1-5 [2].

Що ж в цьому контексті робить влада в особі профільного Міністерства культури та інформаційної політики України (далі – МКІП)? За словами міністра Олександра Ткаченка [3], зусилля МКІП були спрямовані на:

- запуск механізмів надання міжнародної допомоги сфері культури;
- адвокацію захисту культурної спадщини України через номінації до ЮНЕСКО, активну комунікацію з міжнародними партнерами, міжурядовими організаціями;
- порятунок об'єктів культурної спадщини, зокрема, евакуацію музейних колекцій з прифронтових регіонів там, де це можливо;
- збір даних стосовно пошкоджень та втрат культурної спадщини;
- напрацювання алгоритмів фіксації, документування злочинів проти культурної спадщини, оцінки збитків, налагодження взаємодії з військовими та правоохоронними органами тощо;

– повернення культурних цінностей, незаконно вивезених росіянами - як під час цієї війни, так і раніше;

– лобіювання інституту monuments men у складі Збройних сил – спеціалізованого підрозділу, котрий опікуватиметься питаннями захисту культурної спадщини.

Крім того, МКІП ініціює зміни до Закону про національну безпеку та ухвалення двох рамкових законів «Про засади державної політики в сфері культурної спадщини» та «Про збереження і відновлення національної пам'яті», що є дуже важливим, адже збереження культурної спадщини багато років було поза списком пріоритетів держави, що надзвичайно ускладнює ситуацію з її захистом і порятунком сьогодні. Але війна розставила свої акценти, визначивши, що культурна спадщина – як матеріальна, так і нематеріальна, є одним з ключових елементів національної безпеки.

Зрозуміло, що ця робота не вичерпує всіх аспектів аналізу концептуальних засад захисту культурної спадщини в умовах збройного конфлікту, оскільки війна не завершена і збори доказів військової агресією Російської Федерації тривають. Але сподіваюсь, що сама постановка цього питання дозволить привернути увагу до відповідної проблематики.

Література

1. Через російську агресію в Україні постраждав вже 1271 об'єкт культурної інфраструктури. URL: <https://mkip.gov.ua/news/8542.html> (дата звернення: 08.02.2023 р.).

2. Бахмут: шокуючі цифри руйнувань від начальника військової адміністрації міста. URL: <https://bahmut.com.ua/news/topnews/10689-bahmut-shokiruyuschie-cifry-razrusheniy-ot-nachalnika-voennoy-administracii-goroda.html> (дата звернення: 08.02.2023 р.).

3. Розпочався Міжнародний форум з безпеки культурної спадщини «Війна в Україні: битва за культуру». URL: <https://mkip.gov.ua/news/8562.html> (дата звернення: 08.02.2023 р.).

Прохоренко В.Л., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

«ЖОРСТКА» САМООПТИМІЗАЦІЯ ОДНОГО З ОРГАНІВ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗАДЛЯ ЕКОНОМІЇ КОШТІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Витрати державного бюджету України у 2022 році на оборону склали 1142,9 млрд. грн. та становили 38% від усіх витрат держави. Дев'ятикратне, до попереднього року (у 2021 році на оборону було витрачено 127,5 млрд. грн.), зростання видатків відбулось одночасно зі збільшенням у 2,5 рази асигнувань на МВС, органи безпеки та судову систему, – до 454,4 млрд. грн. На соцзахист населення у 2021 році було витрачено 367,3 млрд. грн., а у 2022 році вже 455,2 млрд. грн. На фоні цих показників було зменшено видатки на 7% на освіту та, майже вдвічі, на економічну діяльність, – з 293,6 млрд. грн. до 156,4 млрд. грн.

3043,5 млрд. грн. – загальні витрати держбюджету в 2022 році при надходженнях у 2196,3 млрд. грн. Доходи зросли у 1,3 рази а витрати у 1,6 рази. Це показник спроможності (в річний термін) оперативного зменшення витрат державними органами (навіть) в умовах війни [1].

На початку червня 2022 року [2] керівниця НАДС Н. Алюшина палко розповідала про грандіозні плани цього агентства щодо невідкладного проведення оптимізацій зі скороченням кількості працівників та, відповідно, видатків з держбюджету.

В кінці липня 2022 року, Мін'юст зареєстрував (під № 848/38184) так звані методичні рекомендації з питань проведення функціонального аудиту органів виконавчої влади в умовах воєнного стану написану НАДС [3].

Постановою Пленуму Верховного Суду від 09 грудня 2022 року № 3 затверджено нову структуру та штатний розпис працівників апарату Верховного Суду, згідно з яким оголошено скорочення 330 штатних одиниць [4].

Через два місяці в іншому органі судової влади, – Державній судовій адміністрації України згадали про оголошений flash mob, запущений по держорганам зі скорочення видатків на утримання держапаратів та долучились до нього у дещо своєрідній формі.

Наказом ДСА України № 67 від 03 лютого 2023 року, «у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану, з метою оптимізації виробничих процесів» було внесено зміни до структури та штатного розпису ДСА України [5].

Згідно з додатками до вказаного наказу, чисельність штату в центральному апараті ДСА України як складав так і складає 151 особу, а місячний фонд оплати їх праці був 3 173 222 грн., а після оптимізації став 3 158 406 грн. Чиста арифметика: 3 173 222 мінус 3 158 406 = 14 816 грн.

Економія від оптимізації ДСА України складатиме 14 816 грн на місяць.

Література

1. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
2. Інтерв'ю Голови Національного агентства України з питань державної служби Алюшиної. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/intervyu-golovi-nacionalnogo-agentstva-ukrayini-z-pitan-derzhavnoyi-sluzhbi-nataliyi-alyushinoyi-agentstvu-interfaks-ukrayina>
3. Методика проведення функціонального аудиту органів виконавчої влади в умовах воєнного стану НАДС. URL: <https://nads.gov.ua/npas/prozatverdzhennia-metodyky-provedennia-funktsionalnoho-audytu-orhaniv-vykonavchoi-vlady-v-umovakh-voiennoho-stanu-zareiestrovano-v-miniusti-za-84838184-vid-28072022-roku>
4. Постанова Пленуму ВС № 3. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanovi_plenumu/postanova_plenumu_3_2022_12_09
5. Наказ ДСА України № 67 від 03 лютого 2023 року. URL: <https://justitution.com/backend/anonymous/download/54>

УДК 378 (043.2)

Репіна Є.Ю., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Головко С.Г., к.і.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Політика національної безпеки, яка здійснюється Україною з набуттям незалежності, ставить за мету утворення на загально визначених принципах і нормах міжнародного права дієвої системи захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, де найвищу соціальну цінність людини регламентує Конституція України [1].

Сьогодні, в умовах агресії росії, сфера безпеки залишається для держави на першому плані. У цей же час спостерігаються випадки зменшення ролі держави в житті соціуму та підвищення ролі громадянського суспільства, яке намагається обмежувати функції держави

та встановлювати контроль за їх реалізацією. Держава, в першу чергу, є механізмом забезпечення безпечного існування суспільства. Отже, безпека суспільства є основним пунктом «угоди», яка укладається між суспільством і найманим ним державним апаратом. У цьому і визначається основне призначення держави.

На нашу думку, на даному етапі вітчизняний законодавець 2020 року розробив нову Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», що була затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, в якій, зокрема визначено, що Україна прагне миру, який є запорукою розвитку держави, а людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність, а кінцевою метою реалізації Стратегії є утвердження вільної, заможної, безпечної України, у якій панує право, де кожен може реалізувати свої таланти та здібності, де люди дихають чистим повітрям, п'ють чисту воду та з якою пов'язують долю їхні діти й онуки [2].

Серед основних загроз економічній безпеці слід визначити ті, що регламентовані у Розділі II «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов»: непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище; недостатній захист права власності; недостатній рівень конкуренції та панування монополій, зокрема в енергетичній сфері та інфраструктурі, низька енергоефективність зменшують конкурентоспроможність України, загрожують добробуту її громадян; посилюються загрози для критичної інфраструктури, пов'язані з погіршенням її технічного стану, відсутністю інвестицій в її оновлення та розвиток, несанкціонованим втручанням у її функціонування, зокрема фізичного і кіберхарактеру, триваючими бойовими діями, а також тимчасовою окупацією частини території України; погіршується середовище життєдіяльності, що впливає на життя та здоров'я людей [3].

Головною метою Стратегії є забезпечення такого рівня національної безпеки, який гарантуватиме поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зміцнення міжнародних позицій та авторитету нашої країни у сучасному світі.

Основними напрямками щодо забезпечення безпеки людини і громадянина є суспільний розвиток, розвиток людського капіталу, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, європейська та євроатлантична інтеграція.

У суспільстві дедалі глибше відбувається усвідомлення, що свобода і людська гідність є не тільки загальнолюдськими цінностями, а й підґрунтям для розбудови цивілізованої держави. Саме тому в Україні все більше стають актуальними тенденції щодо належного законодавчого закріплення цієї надважливої проблеми.

Тихий В. зазначав, що безпека людини – це об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової, соціальної (матеріальної), психологічної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені, забезпечені, гарантовані [4].

Основним інструментом забезпечення безпеки людини є забезпечення економічної безпеки держави, адже гарантування всіх без виключення прав і свобод людини і громадянина лежить у площині потужного економічного потенціалу країни.

Отже, можна зазначити, що людина є не тільки об'єктом національної безпеки, а і головним її суб'єктом. При цьому стан дотримання прав і свобод в Україні ще перебуває не на достатньому рівні, що створює передумови до активізації загроз національній безпеці у всіх сферах, особливо у економічній, соціальній, екологічній та інформаційній. Тому державі необхідно звернути особливу увагу на вирішення цих питань.

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

3. Шевченко О.А. Еволюція стратегій національної безпеки України протягом років незалежності крізь призму забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2021. № 65. С. 152-159.

4. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 31-46.

Рибікова Г.В., к.ю.н., доцент,
Железняк М.О., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС ДЛЯ СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОМУ МИРУ Й БЕЗПЕЦІ

Головною місією Генерального Директорату Європейської комісії з питань цивільного захисту та операцій із гуманітарної допомоги (ГД ЕСНО) є збереження життя, запобігання та полегшення людських страждань, збереження честі й гідності населення, яке постраждало від стихійних лих і техногенних криз. ГД ЕСНО забезпечує швидке та ефективно надання допомоги Європейським Союзом з 1992 р.; щорічний гуманітарний бюджет становить трохи більше €1 млрд, щорічно допомогу отримують понад 120 млн людей.

Цивільний захист і гуманітарна допомога доповнюють одне одного. У разі надання гуманітарної допомоги ГД ЕСНО ділиться компетенцією з країнами-членами ЄС і разом вони є одним із провідних світових гуманітарних донорів. Коли йдеться про цивільний захист, то ЄС бере на себе роль підтримки, координуючи добровільні внески допомоги в натуральній формі від країн-учасниць «Механізму цивільного захисту ЄС» [1].

ЄС прагне до ефективного впровадження міжнародного гуманітарного права. Зокрема, учасники повинні зібрати детальну інформацію про конфлікти та скласти звіти, оцінки й рекомендації щодо дій.

Діяльність ЄС ґрунтується на фундаментальних гуманітарних принципах гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності (які є фундаментальними принципами міжнародного гуманітарного права) і включає три елементи – допомогу в надзвичайних ситуаціях, продовольчу допомогу та допомогу біженцям і переміщеним особам [2].

Залежно від обставин і специфіки кризи, фінансована гуманітарна допомога ЄС надається в різних формах:

1) продовольча та харчова допомога може включати раціони для переміщених осіб, зокрема спеціальне харчування для дітей із гострою недостатністю харчування; в умовах посухи – насіння й добрива для фермерів. Якщо продовольства в магазинах і на ринках недостатньо, ЄС допомагає вразливим групам отримати доступ до продовольства, надаючи їм готівку або ваучери. Він також підтримує гідність місцевого населення та сприяє просуванню місцевих ринків, які, зі свого боку, сприяють розвитку місцевого сільського господарства й системи продовольства;

2) медична допомога включає кампанії вакцинації, запобігання епідеміям, лікування травм і створення первинних медичних клінік; надання ліків, лікарняного обладнання, навчання персоналу та організації доступу до базової медичної допомоги з акцентом на таких уразливих категоріях, як вагітні жінки й діти;

3) доступ до чистої води й санітарії: допомога включає буріння свердловин, установлення насосних станцій, туалетів, прокладання водопроводів, очищення стічних вод і навчання гігієни;

4) надання укриття: постраждалі отримують намети, пластикові покриття або інші види укриття; здійснюються ремонт інфраструктури, психосоціальна підтримка та освіта (підготовка місцевих жителів до стихійних лих, щоб зменшити потенційно руйнівний вплив лиха на них);

5) доступ до багатьох криз на суші або на воді може бути складним, а подекуди й неможливим через відсутність надійних доріг, портів й іншої інфраструктури. Тому ЄС фінансує гуманітарні повітряні перевезення, які часто є єдиним способом дістатися до віддалених районів і до людей, які потребують допомоги.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що гуманітарна діяльність ЄС та його країн-членів здійснюється відповідно до норм міжнародного гуманітарного права й ґрунтується на таких основоположних принципах, як гуманність, нейтральність, неупередженість та незалежність.

На практичному рівні операції з надання допомоги ЄС засновані на таких додаткових принципах: координації, узгодженості й взаємодоповнюваності між задіяними учасниками; якості, ефективності й підзвітності; різноманітності партнерських відносин. Нормативно-правові документи, що регулюють гуманітарну діяльність ЄС, наголошують на безпекових цілях ЄС (збереження життя, запобігання та полегшення людських страждань, збереження честі й гідності населення, яке постраждало від стихійних лих та техногенних криз) [3].

Література

1. Про Європейський цивільний захист та операції з гуманітарної допомоги: URL: https://ec.europa.eu/echo/who/about-echo_en.

2. Регламент Ради (ЄС) № 1257/96 від 20 червня 1996 року щодо гуманітарної допомоги. URL: https://ec.europa.eu/echo/files/policies/disability_inclusion/doc_echo_og_inclusion_ukr_liens_bd_ua.pdf.

ДО ПИТАННЯ СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Однією з визначальних умов трансформації сучасного демократичного українського суспільства, зміцнення правової бази функціонування конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, фактичного втілення принципу «верховенства права» є здійснення ефективної державної політики на всіх рівнях її формування та реалізації. Однією із вагомих царин буття суспільства є споживча сфера, оскільки саме вона супроводжує існування більшої частини правовідносин економічно-розвиненого соціуму. Зокрема, внутрішньодержавне впорядкування споживчої сфери призводить до оптимізації політичних, економічних, соціальних та інших видів суспільних відносин; налагодження формування та реалізації правових норм окресленої царини, що у подальшому проявляється у підвищенні рівня правосвідомості; розширення договірних засад їх правового регулювання; модернізації державної координації формування зазначеного сектору; вдосконалення та перспективного прогнозування подальших стратегічних засад розвитку суспільства та держави [3, с. 29].

Звертаючи свою увагу на процес формування споживчої політики в Україні, варто зазначити, що питання суб'єктного складу такого виду діяльності не має чіткого нормативного визначення, отже на основі загальних положень про створення державної політики та здійснення правотворчого процесу розглянемо окреслену проблематику більш детально. На основі проведеного аналізу сучасних наукових підходів до питання виокремлення суб'єктів формування правової політики держави, відзначається тенденція поступового розширення кола таких учасників.

Відтак, у розділах Конституції України закріплено, що до повноважень Верховної ради та Кабінету міністрів України відносять питання формування та реалізації внутрішньої політики держави [1; 5, с. 264], до складу якої можна віднести і споживчу політику. Однак, ураховуючи, що для реалізації зазначеного явища необхідно видання відповідних не тільки законодавчих, але правових актів нижчого ієрархічного рівня, то можемо із упевненістю стверджувати, що формування такої політики (вже у більш деталізованому і скоординованому вигляді) може бути здійснено і представниками різних міністерств, відомств, муніципальними органами тощо. Також, у системі

суб'єктів створення державної політики України визначальна роль у її формуванні, на наше переконання, належить і главі держави – Президенту України, оскільки одним із його обов'язків є формування векторності подальшого розвитку країни, зокрема її внутрішньої та зовнішньої політик. Так само, одним із повноважень голови держави є наявність права законодавчої ініціативи, а отже і подання відповідних законопроектів, концепцій, стратегій тощо [4, с. 78].

Дещо іншого наукового забарвлення набуває питання щодо можливості участі інших недержавних осіб у створенні державної політики, а отже і споживчої у тому числі. Звертаючись до аналізу положень Конституції України єдиним джерелом влади та носієм суверенітету є народ; так само громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, референдумах і через них здійснювати своє волевиявлення (ст.ст. 5, 38, 69) [1]. Волевиявлення народу у сфері державної політики набуває офіційної форми в результаті проведення всеукраїнського та місцевих референдумів, здійснення інших видів безпосередньої демократії [5, с. 334 – 335], що цілком може інтерпретуватися як можливість народу бути суб'єктом споживчої політики. Для підтвердження такої наукової тези, можна зазначити положення передбачені у ст. 4 проекту Закону України «Про правотворчу діяльність», де знайшли своє віддзеркалення юстнатуралістичні аспекти праворозуміння. Зокрема, передбачено, що учасником правотворчої діяльності є заінтересовані особи, до яких відносять «громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, громадські об'єднання, професійні спілки та їх об'єднання, творчі спілки та їх об'єднання, благодійні і релігійні організації, асоціації органів місцевого самоврядування, органи самоорганізації населення, непідприємницькі товариства, суб'єкти господарювання, їх об'єднання, організації роботодавців, їх об'єднання, саморегулятивні організації, на яких вплине прийняття (видання) нормативно-правового акта, інших осіб, прав, свобод, інтересів чи обов'язків яких стосується нормативно-правовий акт» [2, ст. 4].

Таким чином, на основі проведених узагальнень констатуємо, що в Україні, як державі із європейським вектором розвитку, притаманне формування внутрішньої політики соціального спрямування, зокрема у сфері споживання. Вагомим аспектом процесу такої нормотворчості можна вважати його суб'єктний склад, у який окрім органів державної влади, які відповідно до чинного законодавства надано право на таку діяльність, можна віднести і народ України.

Література

1. Конституція України: від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.02.2023)
2. Про правотворчу діяльність: проект Закону України № 5707 від 25.06.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355 (дата звернення: 10.02.2023)
3. Кравчук М., Матола В. Правова політика в сучасній Україні: сутність, особливості формування та реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 1 (13). 2018. С. 29 – 35.
4. Тернавська В.М. Конституційно-правова політика України та її суб'єкти. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2019. С. 77-80. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/17.pdf (дата звернення: 10.02.2023)
5. Тихомиров Д.О. Теоретико-правові засади державної політики у сфері цивільної безпеки в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 506 с.

УДК 94(477.8)«1944»(043.2)

Ухач В.З., к.і.н., доцент,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

СУБ'ЄКТИ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ У БОРОТЬБИ З РАДЯНСЬКИМ ТОТАЛІТАРНИМ РЕЖИМОМ У 1944 РОЦІ: СПРОБА АНАЛІЗУ (СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ)

Звільнення території західних земель України від німецьких військ ознаменувало повернення радянського тоталітарного режиму з його карально-репресивною системою, переходом до форсованої реалізації (уже без будь-яких завуальованих елементів, що мали місце в період вересня 1939 – червня 1941 років) планів другої радянизації краю. Західноукраїнське населення, пізнавши гіркий досвід першого урядування совітів на цих теренах, з тривогою очікувало реалізації політики радянизації. Активна ж меншість оформлена в структури українського визвольного руху зі зброєю в руках зустріла ворога номер один.

Метою наукової розвідки є історіографічний аналіз визвольної боротьби націоналістичного підпілля та повстанських відділів з карально-репресивними структурами радянського режиму в 1944 році.

По-перше, науковці зазначають, що керівництво національно-визвольного руху, обравши, попри непрості внутрішні дискусії, шлях подальшої боротьби було морально підготовлене продовжити її. На думку С. Макарчука, політичне і моральне виправдання обрання такого курсу проводу націоналістичного підпілля і керівництво повстанської армії

вбачало в «... ефемерній надії на майбутню війну між західними державами і Радянським Союзом...» [2, с. 210]. До жовтня 1944 року повстанські відділи мали уникати великих бойових дій, зосередившись здебільшого на протидії військам НКВС та охорони тилу Червоної армії. По-друге, пріоритетними завданнями для керівництва національно-визвольного руху стали: максимальне збереження організаційних структур та його бойової спроможності; спротив початковим заходам радянської, зокрема утвердженню комуністичної адміністративної системи в краю; підвищення ефективності ідейно-виховної роботи та політичного вишколу насамперед рядових членів самостійницького руху [1, с. 321]. Провід українського визвольного руху усвідомлював і очевидно прогнозував, що в умовах не співмірності протидіючи сил, потужної інформаційно-пропагандистської компанії комуністичного режиму, руйнуванні сподівань на вдалу зовнішньополітичну кон'юнктуру, деморалізаційні моменти з-поміж членства руху лише посилюватимуться. Саме тому значні зусилля проводу були спрямовані на підвищення ефективності роботи пропагандистської реферантури з метою підтримати і посилити морально-психологічний стан серед членства самостійницького руху, і що не менш важливо населення краю, підтримка якого була життєво важливою для ОУН(б) та УПА. По-третє, історики наголошують на проведенні в другій половині 1944 року реорганізації підпільної адміністрації та проводів ОУН(б) та «... переформуванні основних структур УПА» [1, с. 323]. Боротьба повстанських відділів досягає піку своєї напруженості, при цьому боротьба із внутрішніми військами носила системний характер і складала основний напрямок бойової діяльності підпілля. По-четверте, у наукових дослідженнях О. Лисенка, І. Муковського, І. Патриляка, М. Руцького висвітлюється один із системи тактичних заходів українського самостійницького руху, який реалізовується з початком осені 1944 року, «... практику глибоких рейдів на Схід» [3, с. 426] та «... постійного маневрування» [1, с. 326]. На думку науковців такі рейди мали важливе інформаційно-пропагандистське значення, мали за мету спричинити резонанс серед місцевого населення, здобути симпатії та інформацію про умови боротьби в регіоні та створити ефект широкої присутності повстанських структур окрім базових регіонів дислокації. По-п'яте, не випали з поля зору науковців і непрості процеси внутрішньої дискусії в керівництві національно-визвольного руху, спричинені реаліями підрадянської дійсності, і спробами окремих лідерів (М. Степанюка, В. Кука, Я. Бусола) «вдатися до пошуку нових ідеологічних орієнтирів та організаційних форм» [1, с. 326], що дозволило б напрацювати для всіх регіонів загальноприйнятту програму та розширити соціальну базу самостійницького руху. Науковці вказують на негативне сприйняття тодішнім керівництвом ОУН(б) спроб створити Народно-

визвольну революційну організацію (НВРО, липень 1944 р.) і в цілому позитивно оцінюють її розв'язання у контексті монолітності національно-визвольного руху. По-шосте, історики зазначають, що незважаючи на адекватну реаліям зміну та еволюцію тактики боротьби націоналістичне підпілля, відділи УПА до кінця 1944 року понесли важкі втрати.

Отже, вітчизняні науковці суголосні в позиції, що значні втрати насамперед в лавах УПА змусили керівництво українського національно-визвольного руху в листопаді 1944 року дати тверезу оцінку досвіду та урокам десятимісячної боротьби. У переліку окреслених заходів подальшої боротьби І. Патриляк визначає наступні: націоналістичне підпілля мало втримати позиції та здійснити реорганізацію усіх структурних ланок; скоротити кількість реферантур та зробити мережу ОУН(б) більш мобільною; українська повстанська армія мала відмовитися від регулярно-військових дій та остаточно перейти до діяльності партизансько-диверсійними методами [3, с. 434].

Література

1. Лисенко О.Є. Самостійницький рух у 1944 р. В кн.: *Організація український націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси* / Дзьобак В.В., Ільющин І.І., Касьянов Г.В. та ін. Відп. ред. Кульчицький С.В. НАН України; Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. С. 321-326.

2. Макаруч С. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА 1944-1945 рр. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2004. Вип. 11. С. 210.

3. Патриляк І. *«Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939-1960 роках*. Центр досліджень визвольного руху. Львів: Часопис, 2012. С. 426, 434.

УДК 341(043.2)

Цюрупа М.В., д. філос. н., професор,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського,
м. Київ, Україна

УКРАЇНСЬКА ГУМАНІТАРНА ТРАДИЦІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВА ВІЙНИ ЯК ФАКТОР ПЕРЕМОГИ У ВІЙНІ ПРОТИ РФ

Довгоочікувана перемога України над рашистами стане знаковою подією XXI століття, бо це уособлена перемога демократії та незламності вільного народу проти тоталітаризму, його антилюдяної філософії знищення етносу із тисячолітньою гуманітарною традицією, це поразка

агресору, який нехтував приписами міжнародного гуманітарного права та намагався використовувати «зброю права» (*Lawfare*).

Війни завжди були нещастям та стражданням тисяч і мільйонів, тому цивілізоване людство намагалось хоча б мінімально унормувати стихію жорстокості, цей «загальний стан безправ'я та насильства» за Гегелем.

Це питання формально вважалось більш-менш вирішеним тільки у міжнародно-правовому відношенні з прийняттям Женевських Конвенцій 1949 р. та додаткових Протоколів (1977 р.), де у текстах біля 20 статей мовиться про надання дітям особливої протекції, проте вирішення (імплементация) цих статей не переведене у практичну площину. Доречною буде згадка щодо відповіді Конфуція спантеличеному учневі відносно того, що таке «людяність». Вчитель Кун Фу Цзи сказав: «Це коли важко говорити», бо діяти ще важче, ніж говорити.

Міжнародні угоди та Протоколи другої половини XIX – XX століть мають універсальний характер, так Додаткові Протоколи 1977 р. підписали більш ніж 190 країн світу, серед них Україна. Вони «сплавили» у вимоги «загальнолюдської совісті та моралі» національно-культурні надбання в галузі права війни. У підвалинах ставлення до самої жорстокої війни захисники українського народу виходили із Христової заповіді «Нікого не кривдьте» з особливо бережним ставленням до дітей – жертв війни. За рік війни 2022-2023 рр. вбито більше 700 українських дітей, тисячі депортовані у ворожу країну, інші примусово проходять військовий вишкіл для боротьби зі своєю Батьківщиною.

Вояки росіяни, багато з яких не мають права на статус комбатанта як терористи та злочинці, поведінкою на полі бою, яка здавна до появи правових норм регулювалась традиціями: щадити поранених і хворих, не знущатись з полонених, не руйнувати монастирів і храмів, не воювати проти жінок і дітей, начебто заперечують тезу, що «притаманним» людині, або «природним» для людства, є гуманізм.

Важкий етап визвольної боротьби вже проти відкритої, не прикритої ніякими доводами політики агресії рф з небаченою раніше жорстокістю ще раз продемонстрував міцність моральних устоїв українського народу та його захисників. Російські полонені, міжнародні місії, спостерігачі не заангажованих гуманітарних інституцій відмічають гуманне ставлення українців до вояків ворожої армії, які склали зброю та відмовились воювати проти сусідньої країни, з якою їх пов'язував «Великий» договір про дружбу.

Перемога у війні залежить від багатьох очевидних факторів: матеріально-технічних, морально-психологічних, суто військових, та не очевидних, до яких американськими аналітиками віднесено правовий механізм зміни мирного світового порядку. Мовиться про використання закону і права у якості зброї.

Lawfare відносно новий термін, який демонструє, як росія використовувала ідеї та настанови міжнародного права у поєднанні з ідеологічними та військовими операціями. Вона досить досвідчена у використанні міжнародного права для розширення своєї влади, як зауважила Крісті Бартман, викладач публічного права в Державному університеті Боулінг-Грін. Формальна «концепція законності нападу», якщо не сама термінологія, то виправдання дій використовувалася в Радянському Союзі задовго до того, як цей термін став відомим».

Перекресливши юридичні кордони, росія звинувачувала США у агресії проти В'єтнаму та водночас здійснювала агресивні напади у Афганістані та Сирії, прикривалась точно не визначеними кордонами «міжнародної допомоги за проханням законних урядів».

Свавільна інтерпретація міжнародного права у поєднанні із софістичною пропагандою та звинувачення інших країн у неправомірних діях – от брудна юридична зброя рф. Коли Німеччина здійснила напад на Польщу у 1939 р., СРСР оголосив ту «державою, яка розпалася» та окупував «власну» частку Польщі, а надалі прийшов час оголошення «самооборони Ленінграду» та «прохання уряду Фінляндії» для початку агресивного нападу на північного сусіда. Ця країна небезпідставно намагається вступити у Альянс НАТО.

Найновітніший правовий, вірніше, безправний випадок – референдуми на окупованих територіях, навіть не областях України 2022 року з метою приєднання їх до й так безмежної євро-азійської території. Користуючись не точно встановленим правовим статусом Північного полюсу, відбуваються посягання на включення цих просторів знов-таки до московії. Водночас вже у 2015 році слідчий комітет рф видав «Білу книгу» із фальсифікованими «злочинами» українських вояків в ОРДЛО для наступальних дій на міжнародне гуманітарне право.

Українська гуманітарна традиція була заснована на особливому захисті жінок, дітей, полонених. Війни на Україні, як характеризував їх український воєнний теоретик і відчайдушний вояка М. Колодзінський (мав прізвисько – Гузар), хоча й набували тотального характеру та в них брали участь разом з військом народне ополчення, старики, жінки й діти, але проблема дітей-комбатантів та дітей-полонених ніколи не поставала перед українською воєнною теорією та практикою. Причому правило не вдаватись до помочі дітей в бою існувало і у татарському війську у XII-XV століттях. Проте на окупованих територіях з 2014 року чинились вбивства дітей, рекрутування їх у лави ворожих сил.

Звертає на себе увагу передбачення українських мислителів-гуманістів щодо зростання страждань дітей у війнах нового століття. Публікації на цю тему «Діти і війна» (Київ, 2015 р.) почали з'являтися лише у другій половині XX століття, коли в повну силу проявились такі

феномени як масова примусова мобілізація дітей у повстанські армії, використання дітей-комбатантів у «людських хвилях» в атаках, «новий геноцид» - вбивство дітей дітьми. При звільненні Куп'янська українські військові виявили розстріляних 22 осіб у автоколоні цивільних, з них вбитих 13 дітей та вагітну жінку, а у братських могилах Бучі, Куп'янська, Ізюму, Маріуполя серед звірськи замучених навмисно більше 90% були цивільні всіх вікових категорій та діти, починаючи від немовлят.

Українська міжнародно-правова гуманітарна традиція відома в світі та набула такого авторитету, що українці - миротворці є бажаний контингент у самих складних конфліктогенних регіонах, починаючи з республік колишньої Югославії та завершуючи небезпечними точками ДР Конго, Ліберії, Іраку.

Отже для перемоги у нас є додаткові сили – правові кордони справедливої боротьби за незалежність, протидія російським спробам використовувати «зброю закону», вшанування та розвиток вітчизняної гуманітарної традиції.

Навіть на самому високому рівні нашого суспільства словами Верховного Головнокомандуючого, Президента України В. Зеленського було рішуче заявлено, що «ми не втратили людяності», а книга біографії генерала В. Залужного видавництва «Віват» також названа символічно «Залізний генерал. Уроки людяності».

УДК 340.132.6-054 (043.2)

Череватюк В.Б., к.і.н., доцент,
Осадченко І.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна... Це страшне для всіх поколінь слово не лише увійшло в наш щоденний лексикон, а й змусило згуртуватися, усвідомити важливість єдності і підтримки. З початком війни мільйони людей вимушені були залишити свої домівки і шукати прихисток у більш безпечних регіонах України. Для великої кількості наших громадян це вже було повторення ситуації 2014 року, коли РФ анексувала Крим та частину Луганської та Донецької областей. У цьому контексті захист прав внутрішньо переміщених осіб набуває сьогодні особливої актуальності. Закономірно, що першим важливим кроком на цьому шляху стало законодавче забезпечення такого захисту. Цьому передувало активна наукова дискусія

і, в результаті, у 2014 році було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який вирішив проблему, в першу чергу, із визначенням самого поняття. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Внутрішньо переміщеною особою (далі ВПО) є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Сьогодні проблема захисту ВПО набула особливого значення. Як відзначив прем'єр-міністр України Денис Шмигаль, на початок листопада 2022 року в Україні зареєстровано 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб і обов'язок Уряду України - подбати про цих людей, забезпечити їх харчуванням, житлом, роботою [2].

Які ж права ВПО потребують першочергового захисту і як це зобити в такий складний для нашої держави час. Щодо їх права на житло, то відповідно до чинного законодавства ВПО в Україні передбачена виплата допомоги на проживання. Так у постанові Кабінету Міністрів України «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» від 16 квітня 2022 року № 457 [3] зазначено, що з травня 2022 року допомога на проживання надається ВПО, які переміщені з території, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, або які перебувають в тимчасовій окупації, у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали заявку на відшкодування відповідних втрат [3]. Проте звичайно ж проблеми із житлом ВПО це не вирішило. Тому підтримка небайдужих громадян, органів місцевого самоврядування для ВПО є надзвичайно важливою сьогодні.

Щодо трудових прав внутрішньо переміщених осіб, то тут держава має підтримувати ВПО, які вимушені були залишити не тільки місце проживання, а й робочі місця. Ще в березні 2022 року Кабмін України запропонував програму евакуації підприємств на захід України. Була запущена програма релокації українських підприємств. Підприємствам були запропоновані допомога у підборі місць для виробничих потужностей, у перевезенні та розселенні персоналу, пошуку нових працівників. Значна кількість підприємств скористалися цією програмою.

Яскравим прикладом посилення соціального захисту ВПО в умовах воєнного стану є прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та

загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» від 21 квітня 2022 року № 2220-IX [4], який набрав чинності 07 травня 2022 року. В даному Законі передбачені спрощенні процедури надання статусу безробітного ВПО. Також Законом передбачено призначення допомоги по безробіттю внутрішньо переміщеним особам або особам, які перебувають на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться бойові дії, які не мають документів про періоди страхового стажу, трудової діяльності, заробітну плату (дохід, грошове забезпечення).

Звичайно ж всіх проблем це не вирішило і на сьогоднішній день є ще цілий ряд перешкод на шляху забезпечення трудових прав ВПО. Від багатьох із ВПО можна почути думку, що важливо щоб ніхто їм просто не заважав розвивати свій бізнес. Тому працювати ще є над чим.

Ще однією вагомою проблемою є процес інтеграції ВПО у середовище, в якому вони перебувають. Це пов'язано і з мовою, і з комунікацією, і з наданням гуманітарної допомоги. Можна константувати, що матеріальні проблеми ВПО на необхідному для виживання рівні, в цілому, розв'язано (дах над головою, їжа, одяг, засоби гігієни тощо), але з моральними проблемами ще необхідно справлятися. Тут важливо все, і організація курсів української мови, історії, психологічна підтримка, проведення різного роду заходів тощо.

Таким чином, війна ще більше загострила проблеми ВПО, пов'язані із захистом їх прав. Це спонукає органи державної влади активізувати свою діяльність не тільки у законодавчому забезпечення прав ВПО, а й у реальних діях, направлених на забезпечення їх повноцінної життєдіяльності.

Література

1. Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.11.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

2. В Україні зареєстровано 4,8 мільйонів ВПО – Шмигаль. URL: <https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-zarejestrovano-4-8-milyoniv-vpo-shmigal-12034962.html>

3. Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.04.2022 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-п#Text>

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 21.04.2022 № 2220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text>

Shykeriava D.S., Seeker of the second (Master's) level,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine
Myronets O.M., PhD in Law, Assoc.Prof. of the department,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

SOME ASPECTS OF SPACE ACTIVITY LEGAL REGULATION IN MODERN CONDITIONS

Current reality dictates the specificity of space activity regulation. Space tourism, space economy, and other space-related activities are not a novelty today. Due to the growing interest in the productive use of space and the formation of a space services market, the state and private organizations are interested in finding the most cost-effective solutions to achieve their goals, which range from space exploration and space objects to the launch of satellites. Since this activity is a subject of space legal relations, it is governed by the relevant documents.

The existing body of international space law prompts state parties to enact national space legislation in order to cope with their obligations under these space law treaties and to organise their (non-)governmental space activities. Another reason for the adoption of national space legislation is the increasing participation of private actors in the commercialising space sector. Due to the increasing adoption of (diverging) national space laws, the possibility for regulatory competition arises [1].

The Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies of 1967, as the foundation of modern space law, contains the following provisions: 1). Space activities are for the benefit of all nations, and any country is free to explore orbit and beyond; 2). There is no claim for sovereignty in space; no nation can “own” space, the Moon or any other body; 3). Weapons of mass destruction are forbidden in orbit and beyond, and the Moon, the planets, and other celestial bodies can only be used for peaceful purposes; 4). Any astronaut from any nation is an “envoy of mankind,” and signatory states must provide all possible help to astronauts when needed, including emergency landing in a foreign country or at sea; 5). Signatory states are each responsible for their space activities, including private commercial endeavors, and must provide authorization and continuing supervision; 6). Nations are responsible for damage caused by their space objects and must avoid contaminating space and celestial bodies [2].

A number of new developments in the space industry are growing at a rapid pace, contributing to what some have called the “new space economy”. These include commercial launches of satellites to LEO to improve communications

and communication; commercial exploration of deep space with missions to deliver supplies and people to the Moon and other planets and to explore the possibility of creating products and settlements on these celestial bodies; commercial development of near-Earth asteroids to obtain rare minerals, metals and water that can be used as a source of ready fuel in space for the next generation of spacecraft and satellites; commercial tracking and monitoring of space trash to prevent crashes with satellites and spacecraft, and management of space trash when it falls back to Earth; commercial space tourism and other space adventure programmes; commercial research and development of spacecraft, equipment, systems and propulsion related to space exploration. According to Morgan Stanley estimates, the space economy will triple in 20 years, growing from \$350 billion (in 2016) to more than \$1 trillion by 2040. The main factor of such growth is demand for the Internet and satellite services, ground equipment and public sector interest in the industry [3].

Ukraine also does not stand aside from the legal regulation of space activities. On 30 March 2011, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the Concept of Implementation of the State Policy in the Sphere of Space Activities for the Period up to 2032, which defines the 20-year space strategy of Ukraine, by its Order No. 238. The State Space Agency of Ukraine has developed an indicative Action Plan for the implementation of the Concept of State Policy in the Sphere of Space Activities for the period up to 2032, which was approved by the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 48 dated 25 January 2012 [4].

At the same time, Semenyaka V. reasonably concludes that the study of the formation and development of the licensing procedure for the implementation of space activities in Ukraine testified to the existence of an integrated system and tools of state supervision (control) of national space activities. 2. At the present stage of the development of national space activities, the abolition of its licensing is balanced and legally justified, since the licensing procedure for space activities does not contribute to the creation of attractive economic and legal conditions for the development of activities in the field of research and use of outer space. It is obvious that the legal Institute for licensing space activities actually restricts access to the market of space services and technologies, since the possibility of launching space activities is procedurally complicated. Extremely complex administrative and legal procedures for the acquisition of the right to carry out space activities limit, first of all, the desire of business entities to deal with this risk. 3. Legislative initiatives to renew the licensing of space activities do not comply with the basic principles of expediency and adequacy of the state regulatory policy defined by the Law of Ukraine “On the basis of the state regulatory policy in the sphere of economic activity”. The introduction of the licensing and licensing procedure for space activities will not contribute to the creation of attractive economic and legal conditions for the

development of national space activities, but will lead to excessive regulatory influence of the state on this sphere of management [5, p. 118].

Consequently, it can be concluded that in modern times Ukraine also has great prospects for developing the space industry and exploring the space economy. Unfortunately, the war in Ukraine is an obstacle to the development of many industries, including space one, but we hope that soon there will be a real possibility for the development of the national space industry and national space law regulation improvement as well.

Literature

1. Linden D. The Impact of National Space Legislation on Private Space Undertakings: Regulatory Competition vs. Harmonization. *Journal of Science Policy & Governance*. 2016. Vol. 8, Issue 1. URL: https://www.sciencepolicyjournal.org/uploads/5/4/3/4/5434385/linden_nationalspacelegislation.pdf (date of access: 15.02.2023).

2. Space Briefing Book. URL: https://www.spacefoundation.org/space_brief/international-space-law/ (date of access: 15.02.2023).

3. Space law, the next frontier for international disputes? URL: <https://www.taylorwessing.com/en/insights-and-events/insights/2022/04/space-law-the-next-frontier-for-international-disputes> (date of access: 06.02.2023).

4. Концепція реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року. URL: <https://www.nkau.gov.ua/ua/activity/kontsepsiia-do-2032-roku> (date of access: 15.02.2023)

5. Semenyaka V. The Current State of Deregulation of Space Activities in Ukraine. *Advanced Space Law*. Volume 3, 2019: 108-119. <https://doi.org/10.29202/asl/2019/3/9>

РОЗДІЛ 2

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В ПАРАДИГМІ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

UDC 340.1:498(043.2)

Dr. Adrian G. Corpădean, Dean of the Faculty
of European Studies, Assoc. Prof.,
Faculty of European Studies, Babeş-Bolyai
University of Cluj-Napoca,
Cluj-Napoca, Romania

Dr. Mihaela A. Oprescu, Lecturer,
Faculty of European Studies, Babeş-Bolyai
University of Cluj-Napoca,
Cluj-Napoca, Romania

ROMANIA'S VIEWS ON THE EUROPEAN PRESENT AND FUTURE OF UKRAINE AMID THE WAR OF AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

The history of Romanian-Ukrainian relations has followed the twists and turns prompted by the Soviet-induced communist regime and its long-lasting repercussions on the broader region. Left with unresolved territorial disputes and with often divergent foreign policy views, the two post-communist neighbours took their time to mend their relations, but their commitment to Western values and Euro-Atlantic integration has succeeded in starting a new, lucrative chapter in this regard. Set against the background of Russia's war of aggression against Ukraine and amid the military, economic and social crisis – to name but a few of the angles this stark violation of international law ought to be regarded from – the closeness between the governments in Bucharest and Kyiv appears to be furthered by the constructive reaction of the Romanian people, which has materialised itself in a variety of acts, from aiding the Ukrainian refugees to supporting Ukraine's bid to join the EU. This article aims to explore the attitude exhibited at the level of both the government and the people of Romania, as well as to ponder its genuineness and explain the reasons that lie at the basis thereof.

When considering the bilateral relations between the two nations sharing a border that stretches more than 600 km, the chapters that would come to mind in the not-too-distant past included the post-communist heritage, the contentions file of the Bystroe Canal [1], or the case brought by Romania before the International Court of Justice (ICJ), pertaining to the continental

shelf around Snake Island [2]. The same, however, does not hold true for cross-border relations, where the Ukrainian minority in Romania and the Romanian minority in Ukraine make up a sizeable part of the population of the shared Bukovina region and implement a variety of cross-border projects, often with the help of EU funding. This long-standing collaboration, and the cultural and linguistic richness it is based upon, have for a long time now contributed to the shaping not only of the identity of the two people, but also of the historical heritage they have in common. Even in this respect, however, bilateral relations have not been exempt from tensions, as it emerges from the constant requests made by the Romanian authorities to provide Romanians living in Ukraine with similar rights to those of Ukrainians residing on Romanian territory – from parliamentary representation to a linguistic policy favourable to national minorities.

It is under such premises that the rekindled relations between the two neighbouring states have emerged, following the invasion of Ukraine by the Russian Federation, as of the 24th February 2022. This shift (or, better yet, improvement) of attitude on the Romanian side was immediately felt in the reaction of civilians and NGOs, which made a point of securing the transit of Ukrainian refugees and of assisting them, in tandem with public authorities and according to international law and practice [3].

Nevertheless, the starkest reactions did not fail to emerge from the administration in Bucharest, which had held true to its commitment to enforcing the sanctions against Russia following its illegal occupation of Crimea, back in 2014, whilst having to endure more or less thinly-veiled threats on the part of Moscow. A member of NATO since 2004 and of the EU since 2007, Romania has followed an unshaken pro-western course of action during and after its transition to democracy, which has proved to be profitable and remains massively endorsed by the population. Hence, a series of concrete measures in international politics have been taken, chiefly through the actions of the Ministry of Foreign Affairs, and those of the Presidency.

Such gestures have included the unequivocal condemnation of the Russian invasion and of the subsequent “referenda” orchestrated in the occupied territories, before the UN Security Council, General Assembly and the Permanent Council of the OSCE [4]. Moreover, in March 2022, Romania joined another 42 countries to ask the ICC to investigate possible crimes of genocide committed by the Russian aggressor on the sovereign territory of its neighbour. Also, in September 2022, Romania submitted to the ICJ the Statement of Intervention in the proceedings initiated by Ukraine against the Russian Federation, which is accused of falsely claiming that Ukraine had committed acts of genocide in the regions Luhansk and Donetsk, in order to justify on the one hand, the recognition of the so-called P.R. Donetsk and P.R. Luhansk, and on the other hand, the legitimacy of “special military operations”

against Ukraine. In September 2022, Romania once again intervened in support of Ukraine, this time before the European Court of Human Rights (ECHR), in the case Kyiv had brought against the Russian Federation. From a pragmatic standpoint, Romania opened its two major ports, Constanța and Galați, to assist in the transportation of Ukrainian cereal, while in terms of defence, it contributed to the NATO funding dedicated to supporting Ukraine, through a donation made in October 2022 [5].

A series of bilateral visits contributed to the visibility of this closeness, with FM Dmytro Kuleba's visit to Bucharest in April 2022, followed by PM Nicolae Ciucă's presence in Kyiv. The culmination of the revamped bilateral ties was President Volodymyr Zelensky's address before the Romanian Houses of Parliament on 4th April 2022 and President Klaus Iohannis' Kiev trip, together with European leaders Emmanuel Macron, Olaf Scholz and Mario Draghi [5]. The most significant gesture, nonetheless, is Romania's support for the EU integration of Ukraine [6], which denotes a considerable level of political maturity, given the amount of spending this endeavour would elicit, from EU policies of vital interest to Romania.

To conclude, all of the above, whether it stems from official bodies of the Romanian state or from the public that is clearly supportive of Ukraine's cause, is proof of Romania's firm commitment to endorsing Ukraine's European future, while lucidly looking at the present and, hence, at the assistance Kyiv legitimately requires so as to ensure that such future is rendered possible.

Literature

1. Ana-Octavia Golășilă, "Rezolvarea conflictului dintre România și Ucraina pe tema Canalului Bîstroe", *Diplomacy & Intelligence, Revistă de Științe Sociale, Diplomatie și Studii de Securitate*, no. 15, 2020, pp. 154-171.

2. Cristina Mihaela Lazăr, Ionel Bostan, "Snake Island (Black Sea): Sharing Strategic and Economic Benefits", "Ovidius" *University Annals, Economic Sciences Series*, vol. XXI, no. 2, 2021, <https://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/2021-2/Section%203/23.pdf>, last access 14th February 2023.

3. Laura Herta, "Jus in Bello and the Solidarist Case for Humanitarian Intervention. From Theory to Practice", *Studia Europaea*, LVIII, no. 1, March 2013, pp. 5-48.

4. "Minister of Foreign Affairs Bogdan Aurescu Attended the OSCE Permanent Council Meeting Concerning the Latest Developments on Russia's War against Ukraine", Ministry of Foreign Affairs of Romania, 29th September 2022, <https://www.mae.ro/en/node/59841>, last access 14th February 2023.

5. Bogdan Aurescu, "Opt luni de "diplomatie de război" pentru securitatea României. Opt luni de sprijin al României pentru Ucraina și poporul ucrainean", Ministry of Foreign Affairs of Romania, 24th October 2022, <https://www.mae.ro/node/60019>, last access 14th February 2023.

6. “România sprijină ferm apropierea Ucrainei de UE”, Romanian Embassy in Ukraine, <http://kiev.mae.ro/romania-news/5269>, last access 14th February 2023.

УДК 342.565(043.2)

Аль-Зухайрі Мунеам Таір Фаріс,
начальник коледжу Імама Аль-Кадима,
Юридичний факультет, м. Багдад, Ірак

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ ФЕДЕРАЛЬНОГО ВЕРХОВНОГО СУДУ ІРАКУ

На сьогодні діяльність Федерального Верховного Суду Іраку (далі – Суд) здійснюється у відповідності до Конституції Республіки Ірак та Закону Федерального Верховного Суду Іраку № (30) 2005 р. [1; 2]. До повноважень Суду належать: перевірка неконституційності законів, законодавства та інструкцій, які він видає. Рішення Суду мають обов’язкову примусову силу відповідно до тексту пункту (d) статті (44) Закону про державну адміністрацію Іраку на перехідний період 2004 р. [3].

Суд є конституційним судом, оскільки він розглядає положення, які регулюють дії Іракської держави та її інститутів. На підставі ст. 1 Конституції Іраку 2005 р. був сформований уряд та в цілому утворена федеральна система органів публічної влади. Згідно зі ст.ст. 92, 93 і 94 Конституції Республіки Ірак Суд не розглядає справи по суті, як суди загальної юрисдикції. Цей суд є найвищим судом, це вказує на його важливість, характер місії та специфіку нагляду за ним. Його назва використовується не в контексті структурної ієрархії існуючих рівнів судової системи, а лише для вказівки на природу своєї місії, яка полягає в тому, щоб підкреслити сутність верховенства права та легітимність прийнятих рішень. Тобто, відповідно до ст. 93 Конституції Республіки Ірак 2005 р. Суд наділений повноваженнями щодо тлумачення конституційних текстів, яких до прийняття Основного Закону держави не мав.

В умовах розвитку суспільних відносин, деякі конституційні принципи викликали суперечки та питання серед дослідників, юристів, політичних блоків та організацій громадянського суспільства. Зокрема, тривалий час між федеральним урядом, урядами регіонів і мухафазами точилася дискусія про зміст та обсяг основних прав, свобод особи, а також розподілу доходів від енергетичних ресурсів. Інтерпретацію цих принципів здійснив саме Суд, до процесуального порядку тлумачення

конституційних норм якого належать саме запит на тлумачення, правила тлумачення та наслідки тлумачення.

Враховуючи, що для того, щоб інтерпретувати текст запиту на тлумачення, потрібно вказати на норму та проблему щодо роз'яснення її змісту. Також необхідно зазначати про те, що норма Конституції Іраку, яку потрібно тлумачити, має розбіжності та різні думки щодо змісту. Зазначають також і суспільну потребу у роз'ясненні цієї норми для досягнення єдності її застосування. Разом з тим, слід наголосити, що запит на тлумачення не може бути поданий, якщо це стосується спору, який повинен розглядатися в судах загальної юрисдикції. Оскільки це вважається усуненням від судового розгляду та є перешкодою для захисту сторонами своїх прав та інтересів.

Відповідно до ст. 94 Конституції Республіки Ірак [2], рішення Суду є остаточними та обов'язковими для всіх органів влади. Тлумачення, здійснене Судом, є обов'язковим також для всіх сторін і по справі про тлумачення.

На сьогодні досить актуальним є питання щодо обов'язкового оприлюднення рішень Суду по справах у зв'язку із тлумаченням Конституції Республіки Ірак в Офіційному віснику Федерального Верховного Суду Іраку, що повинне забезпечувати офіційність статусу прийняття такого рішення та автентичність його змісту. Проте, на сьогодні вважається, що рішення Суду щодо тлумачення є обов'язковим з дати його ухвалення, і що публікація в Офіційному віснику є лише оголошенням для загального перегляду та не впливає на статус зобов'язання. Рішення, ухвалені Судом, яке стосується неконституційності тексту закону потребує обов'язкової публікації, та підлягає виконанню після публікації в Офіційному віснику Федерального Верховного Суду Іраку.

Наприклад, на запит, поданий Радою представників Іраку в листі № 1/3/226 від 3.10.2007 р., щодо тлумачення виразу «абсолютна більшість», який міститься в ст.ст. 76 та 61 Конституції Іраку (чи означає це більшість від кількості членів Ради чи більшість членів, присутніх під час досягнення кворуму), Суд ухвалив своє пояснювальне рішення [4]. Так, висновки Суду обґрунтовують кілька положень Конституції Ірак 2005 р., що визначають необхідну більшість голосів членів Палати представників при виконанні своїх обов'язків залежно від ступеня важливості питання, поставленого на голосування в Раді. Відповідно до ст. 61 розділу VIII/В/3 Конституції Іраку, встановлено, що при недовірі Прем'єр-міністру необхідно отримати абсолютну більшість голосів від кількості членів Ради представників. Але в разі недовіри одному з міністрів такої більшості не вимагається.

Тобто, згідно ст. 61 VIII/A Конституції Республіки Ірак визначено, що отримання абсолютної більшості – це не означає абсолютну більшість від її складу, а абсолютну більшість від присутніх. У зв'язку з чим Судом було зроблене роз'яснення цієї норми Конституції. Він вирішив, що абсолютну більшість необхідно розуміти, як більшість присутніх на сесії після набрання кворуму на засіданні Ради представників.

Суд має багато ухвалених тлумачних рішень відповідно до його інтерпретаційної юрисдикції та згідно Конституції Іраку 2005 р. Необхідно сказати, що Суд наділений інтерпретаційною юрисдикцією лише після прийняття Конституції Республіки Іраку 2005 р. Дана компетентність Суду забезпечує належне виконання норм Конституції Республіки Ірак. Аналогічну функцію має і Конституційний Суд України, який будучи органом конституційної юрисдикції, забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України [5].

На сьогодні важливим є питання внесення змін до Закону Федерального Верховного Суду Іраку від 2005 року в частині закріплення положень щодо обов'язкового опублікування в Офіційному віснику Федерального Верховного Суду Іраку його рішень при здійсненні інтерпретаційної діяльності, зокрема тлумачення норм Конституції Республіки Ірак.

Література

1 Закон Федерального Верховного Суду Іраку № (30) від 2005 р. *Міністерство юстиції Іраку. Офіційний вісник (Іракська газета)*. Вип. 3996. URL: <https://www.moj.gov.iq/view.2877/> (дата звернення: 20.02.2023).

2 Конституція Республіки Ірак від 15.10.2005 р. Сайт Вищої судової ради. URL: <https://www.sjc.iq/view.77/> (дата звернення: 20.02.2023).

3. Закон про державну адміністрацію Іраку на перехідний період 2004 р. URL: <https://www.sjc.iq/view.78/> (дата звернення: 20.02.2023).

4. Федеральний Верховний Суд Іраку, тлумачення конституції. Постанова від 23.02.2007 р. URL: https://www.iraqfsc.iq/t.2007/page_1/ (дата звернення: 20.02.2023).

5. Про Конституційний Суд України: Закон України № 2136-VIII від 13.07.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 20.02.2023).

Рокитський Є.Л., докторант,
Український Вільний Університет, м. Мюнхен, Німеччина
Голова Всеукраїнського об'єднання інноваційно-космічних кластерів,
м. Одеса, Україна

ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПОСТАЧАННЯ АВІАКОСМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ВІДПОВІДЬ НА НОВІ ВИКЛИКИ БЕЗПЕЦІ ЄС

Основи співпраці між державами-членами Європейського Союзу в галузі оборони і безпеки були закладені задовго до початку триваючої наразі в Європі війни у ст.42(7) Лісабонського Договору [1]. Така співпраця спрямована на гармонізацію вимог і об'єднання ресурсів у придбанні, дослідженні, фінансуванні й використанні озброєння та військової, в т.ч. авіакосмічної, техніки («оборонного обладнання»). Механізм, передбачений ст.42 Лісабонського договору, дозволяє бажаним державам-членам ЄС співпрацювати у конкретних проектах оборонної спроможності і залучати додаткове фінансування ЄС через Європейський оборонний фонд (EDF).

Співпраця розвивається *в першу чергу* на базі й в рамках програм окремо створеного в ЄС 26ма його членами інституційного механізму – Європейської оборонної агенції (EDA), зокрема навколо концепції єдиного ринку оборонного обладнання. Керуючись засадами «Європи різних швидкостей», що можуть застосовуватися до співробітництва в галузі оборони й безпеки, 22 країни-учасниці EDA 1.07.2006 запустили Європейський ринок оборонного обладнання (EDEM). EDEM працює на основі міжурядових угод і «м'якого» права, закріпленого в «Кодексі поведінки щодо оборонних закупівель» (21.11.2005) і «Кодексі кращої практики в ланцюзі поставок» (27.04.2006), узгоджених відповідними членами ЄС (офіційно не опубліковані), формуючих міжурядовий режим закупівлі «оборонного обладнання», не відповідаючий звичайним правилам конкуренції Єдиного ринку ЄС.

У відповідь на виклики глобальній та регіональній безпеці з початку 2000-х років, ЄС почав нарощувати європейський потенціал безпеки та оборони. Лісабонський договір передбачив посилення і гармонізацію оборонної співпраці між державами-членами на засадах Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (CFSP, військова і оборонна діяльність в рамках останньої фінансується через Європейський фонд миру, позабюджетний механізм) і Спільної політики безпеки і оборони (CSDP), що включає створене в 2017 р. Постійне структуроване співробітництво (PESCO), в якому беруть участь 25 членів ЄС; воно

заохочує їх інвестувати у розвиток спільного оборонного потенціалу і компетенцій, а також підвищення оперативної готовності своїх збройних сил. PESCO має 60 спільних оборонних і безпекових проектів [2] зокрема в сферах супутникової розвідки, БПЛА і т.і, і використовує інструменти EDF для часткового фінансування проектів і оборонних досліджень зокрема в аерокосмічній галузі, сприяння інвестиціям у ланцюги постачання і зміцнення єдиного оборонного ринку ЄС.

Отже ми встановили створення ЄС комплексу взаємопов'язаних оборонних інституцій (EDA й EDF) і заходів співпраці «бажаючих» держав-членів ЄС у оборонних проектах, зокрема з посилення безпеки і оборонного виміру космічної діяльності (Координований щорічний огляд оборони і Військовий план проведення заходів).

Наразі правовідносини України з ЄС у цій сфері регулює ст. 10 Угоди про асоціацію [3]. Водночас у 2020 р. ЄС погодив правила участі країн з-поза Союзу в окремих проектах PESCO. Згідно з ними, «треті» країни можуть бути запрошені до участі в конкретному проекті PESCO у виняткових випадках за умови, що вони можуть додати цінність і відповідають кільком політичним і правовим міркуванням, включаючи підтримку CFSP.

Україна має потужну та багатофункціональну оборонну та аерокосмічну промисловість, водночас наразі багато авіакосмічної техніки, що постачається до неї, виробляється, ремонтується і обслуговується в державах ЄС. Україна вже стикається з викликами забезпечення її сучасним оборонним і аерокосмічним обладнанням та постачання своєї продукції на європейський ринок. Отже забезпечення правових і інституційних механізмів інтеграції України в європейський оборонний ринок актуальне.

Нові безпекові реалії на європейському континенті після вторгнення РФ до України в 2022 р., відфіксовані у Версальській декларації Європейської ради [4]. Вони також споводували розробку пропозиції Зміцнення Європейської оборонної промисловості через Акт про Спільні Державні Закупівлі [5]. Ці документи, на нашу думку, складатимуть достатню підставу конкретизувати відповідні положення Угоди і розробити окремий план дій. Зміна парадигми європейської безпеки і оборони з лютого 2022 р., яка значною мірою залежить від розширеної співпраці ЄС з Україною, ми вважаємо створила «винятковий випадок», а отже – правові підстави залучення України у конкретні проекти співпраці в рамках PESCO.

Література

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007.

2. PESCO's projects – Overview. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/53013/20211115-pesco-projects-with-description.pdf> (дата звернення: 15.02.2023).

3. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu> (дата звернення: 15.02.2023).

4. Versailles Declaration. 10 and 11 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf> (дата звернення: 15.02.2023).

5. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on establishing the European defence industry Reinforcement through common Procurement Act. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11531-2022-INIT/en/pdf> (дата звернення: 15.02.2023).

УДК 354:342.51 (477)(043.2)

Армаш Н.О., д.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПОСАД З ПОСАДАМИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У КРАЇНАХ «ЗАХІДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ»

У Франції, як і в інших розвинутих країнах, існує інститут «політичних чиновників». Вони користуються усіма привілеями чиновників, але не пов'язані з ієрархічною системою державно-адміністративного управління, оскільки із самого початку поставлені над нею. Фактично це ніби політична надбудова над формально нейтральним чиновництвом. У дійсності політичні чиновники відіграють визначальну роль у виробленні політики держави, на яку орієнтуються у своїй діяльності всі інші чиновники. Серед таких відзначають членів уряду Франції. Уряд визначає й проводить політику Нації. Він розпоряджається адміністрацією й збройними силами та несе відповідальність перед Парламентом відповідно до умов і в порядку, передбаченому Конституцією Франції.

Керує діяльністю уряду Прем'єр-міністр. Він відповідає за національну оборону та забезпечує виконання законів. В окремих випадках він здійснює регламентарні повноваження й призначає на цивільні та військові посади. Прем'єр-міністр може делегувати деякі свої повноваження міністрам.

У виняткових випадках він може за спеціальним дорученням Президента головувати замість нього на засіданні Ради Міністрів, порядок

денний якого заздалегідь визначений (ст. 21 Конституції). Також Прем'єр-міністр заміщає Президента Республіки, головуючи в радах і комітетах національної оборони.

Досить незвично як для республіки зі змішаною формою правління. Президент Франції надто інтегрований у виконавчу гілку влади і не тільки кадрово, як це відбувається, наприклад, в Україні. Але це не заважає членам уряду виконувати свої політичні функції, оскільки на це є пряма вказівка Конституції.

Стаття 68-1 Конституції встановлює можливість притягнення членів уряду до кримінальної відповідальності за дії, вчинені ними при виконанні своїх обов'язків, якщо в момент їх здійснення ці дії кваліфікувались, як злочини чи громадянські порушення. Вирішення питання притягнення членів уряду до юридичної відповідальності належить до юрисдикції Вищої Палати Правосуддя.

До складу Вищої Палати Правосуддя входять п'ятнадцять суддів, а саме: дванадцять членів Парламенту, що обираються в однаковій кількості Національними зборами й Сенатом з їхнього складу після кожного повного чи часткового відновлення цих палат; три судді Касаційного суду, при тому, що один з них головує у Вищій Палаті Правосуддя.

Будь-яка особа, яка вважає, що вона зазнала збитків унаслідок злочину чи громадянського порушення, вчиненого членом уряду при виконанні ним своїх обов'язків, може подати скаргу в касаційну комісію. Ця комісія вирішує відмовити у відкритті провадження у справі, або передати скаргу Генеральному прокуророві при Касаційному суді для прийняття справи до провадження Палатою Правосуддя Республіки.

Але і звичайні чиновники не надто обмежені у політичній діяльності та належності до певної партії. Французька правова доктрина базується на принципі загальної лояльності чиновника стосовно держави. Ця лояльність має пасивний характер, вона не потребує активного виявлення — вступу до правлячої партії чи підтримки урядового політичного курсу тощо. У Франції лояльність трактується більше як відданість нації та конституції, а не конкретному уряду. Тільки від вищих посадових осіб — політичних чиновників — вимагається політичний конформізм.

Виконавча влада Німеччини відповідно до Конституції належить федеральному президенту, федеральному канцлеру й уряду. Федеральний уряд складається із федерального канцлера та федеральних міністрів. Наприклад, до останнього сформованого коаліційного уряду Німеччини входять, крім федерального канцлера, 15 федеральних міністрів. Кожний міністр керує своїм відомством самостійно в рамках директив. Разом з федеральними міністерствами до структури центральних органів виконавчої влади входять: Відомство федерального канцлера та Відомство

у справах друку та інформації, які підпорядковуються безпосередньо федеральному канцлеру.

Федеративна Республіка Німеччина також чітко встановлює розподіл повноважень між власними політичними й адміністративними чиновниками. При цьому, важливе значення для організації та функціонування публічної служби Німеччини (адже ФРН зазвичай не вживає термін «державна служба») відіграє п. 4 ст. 33 Основного закону ФРН, у якому передбачається існування на публічній службі осіб, пов'язаних «спільністю публічно-правових відносин служби та вірності». Їм, на відміну від звичайних службовців, доручається «виконання владних повноважень». Таку особливу групу становлять політичні й почесні чиновники. Зміст інституту політичних чиновників полягає в тому, що разом з урядом або окремим міністром обіймають посади і йдуть зі своїх постів найбільш близькі до його політичної програми співробітники адміністрації. У випадку зміни кабінету і його політичної платформи найбільш близькі співробітники колишнього уряду звільняються разом з ним. Таким чином забезпечується загальна політична лояльність і наступність апарату. Чиновникам після відставки виплачують компенсацію в розмірі трьохмісячного жалування, а потім – тимчасову пенсію. У разі повернення партії до влади особи цієї категорії можуть претендувати на заняття своєї колишньої чи рівної за оплатою посади. Такий обсяг адміністративно-правового статусу характерний більше патронатним службовцям, аніж «юридизованим політикам». Незважаючи на політичність та владність своєї посади, чиновники позбавлені персоніфікації, що відрізняє державного політичного діяча від патронатного службовця. Очевидно, що повторне призначення особи не залежить від персонального складу керівної верхівки, особливостей сучасного політико-економічного стану країни, галузі, або будь-яких інших показників політичної доцільності призначення саме цього чиновника. Головним результатом такого кадрового рішення може слугувати чітка наступність кабінету міністрів однієї політичної формації при будь-якому його персональному складі.

Чиновники несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків. Порядок притягнення до відповідальності передбачений Федеральним дисциплінарним уставом (Bundesdisziplinarordnung).

До політичних чиновників належать: статс-секретарі у федеральних міністерствах, відомствах федерального канцлера й федерального президента; керівники відділів у міністерствах, відомствах федерального канцлера й федерального президента, федеральному відомстві по справах преси й інформації, адміністрації Бундестагу й Бундесрату (Палата

земель), керівники в земельних міністерствах і канцеляріях (державні радники).

Найголовніша та найсильніша в політичному плані державна посада – це федеральний канцлер. На відміну від усіх інших існуючих у зарубіжній практиці державних політичних діячів його посада є не призначуваною, а виборною. Він має право самостійно обирати міністрів як керівників найважливіших політичних органів влади. Крім того, канцлер визначає кількість міністерств і закріплює за ними сфери відповідальності. Він володіє абсолютною компетенцією, яка дає право федеральному канцлеру пропонувати основні напрями урядової діяльності, яких слід обов'язково дотримуватись. Завдяки цим повноваженням канцлер володіє арсеналом керівних засобів, який можливо порівняти з владою президента у демократичній державі з президентською формою правління.

Постійних секретарів призначає Прем'єр-міністр за рекомендацією глави внутрішньої цивільної служби. Інші призначення в цій групі здійснюються главою внутрішньої цивільної служби й повинні бути схвалені Прем'єр-міністром. Призначення на посаду вищих посадових осіб цивільної служби кандидатів «ззовні» проводиться з обов'язкового схвалення комісіонерів, тобто членів Комісії зі справ цивільної служби.

УДК 343.353(043.2)

Акімов М.О., к.ю.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОВЖИВАНЬ ПРИ ФОРМУВАННІ І ВИКОРИСТАННІ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 8249 ВІД 30.11.2022

За рік, поки триває збройна агресія проти нашої держави, прийняті та набули чинності вісімнадцять законів про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]. Відповідно до них вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність доповнено вісьмома новими статтями, а ще до двадцяти восьми внесені зміни. Природно, що така динаміка змін і доповнень сприймається науковцями та практиками неоднозначно – іноді навіть як спроба реалізувати власні популістські прагнення у кримінально-правовій політиці.

Законопроект реєстр. № 8249 від 30.11.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за зловживання в сфері формування і використання житлового фонду соціального призначення» (далі – законопроект 8249) має на меті, як

стверджується у пояснювальній записці, підвищення прозорості механізму формування і використання житлового фонду соціального призначення в Україні, а також забезпечення передумов для ефективного цільового використання об'єктів соціального житла та забезпечення житлом уразливих категорій населення, які цього потребують (з урахуванням обставин, викликаних воєнним станом). Проте його аналіз свідчить про наявність низки суперечностей, неточностей та невідповідність чинним положенням КК України.

Перш за все, оскільки криміналізувати зловживання в сфері формування і використання житлового фонду соціального призначення пропонується шляхом доповнення КК України статтею 364-3, зазначене діяння, за логікою розробника законопроекту 8249, є різновидом зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 КК України), тобто виступає спеціальною нормою щодо загальної.

Частина перша статті 364-3 КК України (у редакції законопроекту 8249) передбачає відповідальність за: умисне невключення посадовою особою місцевого самоврядування до житлового фонду соціального призначення об'єкта (об'єктів) житлового фонду, які згідно вимог закону підлягають обов'язковому включенню до нього; використання посадовою особою місцевого самоврядування житла з житлового фонду соціального призначення не за цільовим призначенням; умисне порушення черговості надання громадянам житла з житлового фонду соціального призначення.

Суб'єктивна сторона цих діянь передбачає умисну форму вини, але не містить жодних вказівок на мету або мотив вчиненого. Водночас обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 КК України) є мета (одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи) та мотив (корисливий).

Як відомо, спеціальна кримінально-правова норма є різновидом загальної, що передбачає або більш, або менш сувору відповідальність за певне кримінально каране діяння, що підпадає під ознаки, визначені загальної нормою, проте сформульоване із певними додатковими ознаками, що відсутні у загальній нормі. Всупереч цьому розробник законопроекту 8249 конструює спеціальну норму не тільки без додаткових, але і без обов'язкових ознак, притаманних загальній, – без вказівки на мету одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи та на корисливий мотив. Із подібним рішенням навряд чи можна погодитись, позаяк воно суперечить як положенням науки кримінального права, так і усталеним традиціям нормотворчості.

До того ж зловживання владою або службовим становищем сконструйоване законодавцем як матеріальний склад і вважається

закінченим з моменту настання істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, тобто такої шкоди, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Натомість розробник законопроекту 8249 сформулював статтю 364-3 як формальний склад, що вважається закінченим з моменту вчинення відповідного діяння.

Частина друга статті 364-3 (у редакції законопроекту 8249) передбачає відповідальність за: привласнення об'єкта (об'єктів) житлового фонду соціального призначення; незаконне відчуження третім особам об'єкта (об'єктів) житлового фонду соціального призначення. У такий спосіб суб'єкт права на законодавчу ініціативу фактично створює штучну конкуренцію загальної та спеціальної кримінально-правових норм (адже йдеться про власність, відповідальність за розкрадання якої передбачена нормами розділу VI Особливої частини КК України). Така конкуренція відповідно до правил її вирішення потенційно призводитиме до необґрунтовано м'якого покарання винної особи (адже санкції норм згаданого розділу суворіші за санкцію частини другої статті 364-3 у редакції законопроекту 8249). Нелогічною є і відсутність у санкції частини другої статті, що пропонується, такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (хоча йдеться саме про кримінально каране діяння у сфері службової діяльності).

Нарешті, у статті 364-3 (у редакції законопроекту 8249) вжито словосполучення «об'єкт (об'єкти) житлового фонду соціального призначення». Зазначене є зайвим уточненням (адже посягання на один об'єкт житлового фонду соціального призначення вже є підставою для кримінальної відповідальності) і лише перевантажує текст КК України. Вчинення певного діяння стосовно двох або більше об'єктів житлового фонду соціального призначення мало б розглядатись органами досудового слідства та судом у кожному випадку окремо, з огляду на конкретні обставини справи, та у разі постановлення обвинувального вироку відповідним чином впливати на вид і розмір покарання особи.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.02.2023).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за зловживання в сфері формування і використання житлового фонду соціального призначення: законопроект реєстр. № 8249 від 30 лист. 2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40949> (дата звернення: 08.02.2023).

Бабін І.І., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

МІСЦЕ ІНСТИТУТУ САМОПОДАТКУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС КОДИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Самооподаткування в Україні має досить давню історію. Окремі вітчизняні вчені пов'язують його виникнення і розвиток з поширенням магдебурзького права на українські землі в XIV столітті [10, с. 745]. Однак більшість науковців стриманіші в своїх оцінках і однією з перших спроб регламентації самооподаткування вважають прийняття 29 серпня 1924 року в СРСР, до складу якого на той час входила Україна, законодавчого акту “Про самооподаткування населення для задоволення місцевих суспільних потреб” [14, с. 31]. Відповідно до цього документу справляння платежів із самооподаткування допускалося тільки на добровільних засадах, а їх надходження спрямовувалися на благоустрій населених пунктів, утримання навчальних закладів, лікарень. Із 1928 року у зв'язку зі змінами в політичному курсі комуністичної партії, влада надала самооподаткуванню обов'язкового та “класового” характеру. Досліджуючи особливості оподаткування в 1920-1930-х роках, український вчений І. Головка зазначає, що самооподаткування являло собою “... систему паралельного й додаткового оподаткування селян” [12]. У подальші роки в зв'язку з періодом згортання фінансової незалежності місцевого самоврядування або, як зазначає В.І. Кравченко, процесом “демонтажу місцевих фінансів” [13, с. 28] самооподаткування населення у сільській місцевості було фактично призупинено. Тільки на початку 80-х років минулого століття була зроблена спроба відновити самооподаткування з метою залучення додаткових коштів для фінансування заходів із благоустрою та соціально-культурного розвитку сільських населених пунктів.

На даний час в Україні практично відсутнє законодавче регулювання інституту самооподаткування населення. Окрім Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, де в статті 1 міститься лише визначення самооподаткування, діє Закон України “Про співробітництво територіальних громад”, який в статті 16 передбачає можливість фінансування співробітництва за рахунок коштів самооподаткування.

Практично відсутнє нормативне регулювання даного інституту і на рівні органів місцевого самоврядування. Навіть у статутних документах територіальних громад, що мають чи мали успішний досвід застосування

самооподаткування, воно жодним чином не згадується і не розкривається механізм його реалізації. А ті місцеві територіальні громади, які все ж вирішили врегулювати цей фінансово-правовий інструмент, за відсутності чітких законодавчих орієнтирів з боку центральної влади, розуміють його досить довільно. Певні спроби законодавчого врегулювання були здійснені під час підготовки проектів Податкового кодексу, коли самооподаткування намагалися внести до переліку місцевих податків і зборів, та в жовтні 2018 року, коли Верховною Радою України було прийнято 3 законопроекти, що стосуються запровадження в Україні інституту самооподаткування, а саме: Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо самооподаткування населення № 9187 від 09.10.2018 р. та пов'язані з ним: Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо самооподаткування населення № 9190 від 10.10.2018 р. та Проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо самооподаткування населення № 9091 від 10.10.2018 р. Однак, як і в попередніх законопроектах, самооподаткування населення продовжує розглядатись як різновид місцевих податків та зборів [9, с. 139].

Серед вітчизняних науковців єдиної думки щодо розуміння сутності, місця та ролі самооподаткування в системі дохідних джерел територіальних громад немає. Здебільшого самооподаткування теж розглядається як інститут, що має податкову природу. Так, наприклад, А.Є. Буряченко підбиваючи підсумки свого дослідження самооподаткування, пише: “Треба чітко окреслити правову природу самооподаткування громадян, зарахувавши його до місцевих податків (можливо, зазначивши, що самооподаткування є цільовим податком); встановити об'єкт оподаткування; розробити порядок обчислення бази оподаткування; передбачити граничний розмір цього податку, а також встановити обмеження, пов'язані з періодичністю справляння даного податку протягом фінансового року” [11, с. 50].

На нашу думку, визнання самооподаткування податком призведе до знецінення самої ідеї самооподаткування як інструменту оперативного вирішення питань місцевого значення. Незважаючи на те, що самооподаткуванню та податкам властивий ряд спільних рис (публічний характер, індивідуальна безвідплатність, обов'язковий характер сплати), ототожнювати ці платежі не можна. По-перше, як саме введення самооподаткування, так і видатки зібраних коштів мають цільовий характер. Це є винятком із принципу загального покриття видатків бюджету властивого для податків. Як зазначає польський вчений М. Гускі, самооподаткування є інструментом нагромадження доходів громади на чітко окреслену ціль [2, с. 140]. По-друге, на відміну від податків, яким властивий постійний характер наповнення публічних грошових фондів,

самооподаткування є просторово та цілеспрямовано обмеженим інструментом, метою якого є фінансування додаткових благ у вигляді невеликих об'єктів протягом обмеженого часу. Виконання завдання, на яке було отримано фінансування за допомогою цього інструменту, рівнозначне закінченню цієї форми комунального доходу [5, с. 756]. Тому не дивно, що ряд науковців виступають за обмеження періоду дії самооподаткування [3, с. 1257-1283]. По-третє, самооподаткуванню властива власна форма легалізації (спосіб встановлення) – проведення загальних зборів або місцевого референдуму, в той час як щодо податків такі форми безпосередньої демократії прямо заборонені конституційними нормами. В зарубіжній науковій літературі виходячи з цієї особливості самооподаткування його часто називають інструментом прямої демократії та народною фінансовою ініціативою [6, с.608]. По-четверте, самооподаткування відрізняється від податків суб'єктом встановлення. Питання щодо суб'єкта встановлення самооподаткування, на думку хорватських та македонських науковців Т. Рогіч Лугарич та А. Максимовської Вельяновської, є ключовим у ідентифікації цього інституту, адже ініціатором встановлення можуть бути виключно майбутні платники [7, с. 401]. По-п'яте, самооподаткуванню, на відміну від податків властивий добровільний характер встановлення. Як зазначає Б. Бжезінський, ідея самооподаткування – це добровільна передача коштів місцевій громаді [1, с. 12]. Цей інструмент збору доходів муніципалітетами визначається як “ситуація, коли певна група суб'єктів, яка не має права створювати податкові зобов'язання, приймає рішення про добровільне нарахування певних платежів коштами на користь бюджету чи іншого фонду спеціального призначення” [4, с. 140].

Таким чином, питання самооподаткування не можна врегульовувати податковим законодавством. Це суперечить його правовій природі як платежу неподаткового характеру. Інститут самооподаткування в системі фінансового права входить до складу інституту неподаткових доходів, а його законодавче регулювання має здійснюватись окремим спеціальним законом або, як в більшості країн де існує цей інститут, законодавством про місцеве самоврядування та безпосереднє народовладдя (референдум). Саме там необхідно визначати законодавчі орієнтири, тобто юридичну конструкцію самооподаткування, яка в подальшому набуватиме конкретне наповнення у відповідних актах місцевого самоврядування. Місцеві громади повинні володіти виключним правом на використання цього інструменту мобілізації фінансових ресурсів для публічних цілей. Позбавляти їх можливості використання самооподаткування або навпаки, перетворювати самооподаткування у місцевий податок, порушуватиме конституційний принцип фінансової самостійності місцевого самоврядування.

Література

1. Brzeziński B. Prawo podatkowe. Zarys wykładu, Dom Organizatora, Toruń 1995. 180 s.
2. Hyski Marcin. Problemy samoopodatkowania się mieszkańców gminy. Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich. 2009. Nr. 4.
3. Jelčić B. Osnovni principi uvođenja i plaćanja samodoprinosna. Naša zakonitost, 11012, Zagreb, 1987, str. 1257-1283.
4. Kosikowski C., Ruśkowski E. Finanse i prawo finansowe. Wydanie 3 z aneksem, KiK, Warszawa 1995. 453 s.
5. Kryczko, P. Komentarz do art. 54, in: Chmielnicki P. (ed.): Ustawa samorządzie gminnym. Komentarz, Warszawa: LexisNexis, 2013. 1090 s.
6. Niezgoda, A. Samoopodatkowanie a bezpośrednie formy sprawowania władzy na szczeblu lokalnym, in: Ura, E. (ed.): Jednostka, państwo, administracja – nowy wymiar, Rzeszów: Mitel, 2004. 647 s.
7. Rogić Lugarić T., Maksimovska Veljanovski A. Samooporezivanje kao izvor financiranja lokalnih jedinica – Hrvatska i Makedonska iskustva. Zbornik PFZ, 2001. № 61. S. 391-416.
8. Бабін І.І. Современная система местных налогов и сборов Украины. *Societas et Iurisprudentia*. 2016. Volume IV, Issue 3. P. 24-43.
9. Бабін І. Правова природа самооподаткування. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 138-142. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020/1.25>
10. Борисюк О.В. Самооподаткування в Україні: історичні витoki та проблеми адміністрування. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Випуск 10. С. 745-750.
11. Буряченко А.Є. Самооподаткування як резерв зростання доходів бюджетів місцевого самоврядування. Фінанси України. 2009. № 2. С. 50.
12. Головка І. Оподаткування за класовим принципом. Вісник податкової служби України. 2007. № 34.
13. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: навч. посібник. Київ: Т-во «Знання», КОО, 1999. 487 с.
14. Письменний В. Самооподаткування: історичний досвід та сучасні проблеми. Світ фінансів. 2008. № 3 (16). С. 30-36.

Бердар М.М., здобувач наукового ступеня
доктора філософії, аспірант кафедри права,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права, м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Примусове виконання рішень було й залишається вагомим елементом у забезпеченні прав, свобод, інтересів осіб, у контексті чого воно має бути ефективним. Багато в чому така ефективність пов'язана з якістю правового регулювання сфери організації та здійснення примусового виконання рішень судів, інших органів (посадових осіб). Дійсно, законодавство, яким регулюється організація та здійснення примусового виконання рішень, містить правові норми різноманітної галузевої належності. Чимало питань, пов'язаних із організацією та здійсненням примусового виконання рішень (як такі, вирішення яких створює потенційну можливість для початку виконавчого процесу, наприклад, щодо поновлення пропущеного строку на пред'явлення виконавчого документа до виконання, видачу дубліката виконавчого документа; так і такі, вирішення яких необхідно в ході виконання рішення, наприклад, затвердження мирової угоди, укладеної в процесі виконання, надання відстрочки/розстрочки виконання тощо), вирішуються судом. А норми права, якими регулюється вирішення цих питань, містяться як в актах, якими регулюється відповідна юрисдикційна діяльність суду (зокрема Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) України, Господарський процесуальний кодекс (далі – ГПК) України, Кодекс адміністративного судочинства (далі – КАС) України, Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України), так і власне порядок примусового виконання рішень (Закон України «Про виконавче провадження», Інструкція з організації примусового виконання рішень). Особливо яскраво аспект різної галузевої належності норм права, якими регулюється організація та здійснення примусового виконання рішень, прослідковується через зріз нормативно-правових актів, які встановлюють порядок взаємодії виконавців з тими чи іншими органами державної влади/посадовими особами/іншими суб'єктами (наприклад, органами поліції, прикордонної служби, митної служби, нотаріусами тощо). Приписи цих нормативно-правових актів, регулюючи відповідну взаємодію, не випадають із площини відповідних галузей законодавства (наприклад, адміністративного, митного, законодавства про нотаріат тощо), але, у зв'язку з тим що ними регулюється той чи інший аспект примусового

виконання рішень, є підстави відносити їх і до площини законодавства про організацію та здійснення примусового виконання рішень [4, с. 20-21].

С.В. Щербак зазначає, що в сучасній юридичній літературі та практиці термін «виконавче провадження» використовується в кількох значеннях: 1) як назва галузі законодавства, що регулює діяльність при примусовому виконанні рішень судів та інших юрисдикційних органів; 2) як назва конкретної справи, що перебуває у відділі державної виконавчої служби та має свій реєстраційний номер; 3) як назва навчальної дисципліни, предметом якої є вивчення питань примусового виконання рішень [7, с. 15].

Стаття 1 Закону України «Про виконавче провадження» говорить, що виконавче провадження – це сукупність дій визначених цим Законом органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню [3].

Поняття «законодавство про виконавче провадження» вживається й у наукових працях С.Я. Фурси в контексті регулювання його нормами суспільних відносин, що виникають у процесі примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів між особами, які вчиняють виконавчі дії, і сторонами виконавчого провадження й особами, які сприяють державному виконавцеві в учиненні виконавчих дій [6, с. 13].

Щодо місця цієї категорії в системі виконання юрисдикційних рішень Р.С. Калінін зазначає, що адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження є механізмом нормативно-імперативного впливу держави на правовідносини у сфері виконавчого провадження, впливає на об'єкт управління (правовідносини у сфері виконання рішень) та встановлює незмінний (усталений) порядок функціонування таких правовідносин» [1, с. 138].

У своїй роботі Л.В. Крупнова зазначає, що, адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні можна визначити як сукупність засобів виконавчо-розпорядчого впливу на правовідносини у сфері виконання юрисдикційних рішень, що утворюють єдиний механізм, метою якого є фіксація очікуваних параметрів (показників), що відповідають інтересам держави та суспільства [2, с. 127].

Сфера виконання рішення є важливою частиною державної діяльності, в рамках якої рішення судів, третейських судів та інших установ та посадових осіб, винесені відповідно до українського законодавства, виконувались своєчасно, повно і справедливо. Виконання судового рішення полягає у застосуванні державного примусу до громадян та

організацій, коли громадяни та організації не виконують рішення судів та інших об'єктів, що не належать до особистого майна, та рішення, які вони приймають для виконання юрисдикції держави та відповідних органів влади [3].

Ураховуючи наведене, беручи до уваги поняття комплексних галузей законодавства як галузей, спрямованих на урегулювання не однорідних, а різнорідних суспільних відносин (адміністративних, фінансових, цивільних, трудових, підприємницьких тощо) за допомогою поєднання норм різних галузей права (господарське законодавство, транспортне законодавство, ювенальне законодавство, муніципальне (комунальне) законодавство тощо) [5, с. 322], можна вести мову, що сукупність нормативно-правових актів, у яких містяться норми права, що регулюють організацію та здійснення примусового виконання рішень в Україні, становить комплексну галузь законодавства України – законодавство про організацію та здійснення примусового виконання рішень (виконавче законодавство). Ураховуючи суть виконавчого процесу як сукупності діянь суб'єктів виконавчого процесу, які врегульовані нормами права, спрямовані прямо чи опосередковано на примусове виконання рішення суду, іншого органу (посадової особи), можна стверджувати, що ця діяльність і відображає здійснення примусового виконання рішень. Отже, норми права, які містяться в нормативно-правових актах і якими регулюється виконавчий процес в Україні, відносяться до законодавства про організацію та здійснення примусового виконання рішень.

Література

1. Калінін Р.С. Адміністративні процедури у виконавчому провадженні за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2013. 268 с.

2. Крупнова Л.В. Стан та проблеми адміністративно-правового регулювання виконавчого провадження в Україні. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2016. № 4 (76). С. 127. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/546/480> (дата звернення: 11.02.2023)

3. Про виконавче провадження: Закон України від 02 чер. 2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

4. Сергієнко Н.А. Норми права, які регулюють організацію та здійснення примусового виконання рішень в Україні, у системі законодавства України. Юридичний науковий електронний журнал. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2021/6.pdf (дата звернення: 09.02.2023)

5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ: Алерта, 2013. 524 с.

6. Фурса С.Я. Формування теоретичних основ виконавчих процесуальних правовідносин: сутність, система, ознаки, та класифікація. Вісник Київського

національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки». 2013. № 95. С. 12–16.

7. Щербак С.В. Зміст виконавчого процесу. Правовий вісник УАБС. 2011. № 2 (5). С. 15–19.

УДК 342.156(043.2)

Белкін Л.М., к.т.н., адвокат,
м. Київ, Україна

ДОПОМОГА УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ «РАМШТАЙН» В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ ЗА БУДАПЕШТСЬКИМ МЕМОРАНДУМОМ 1994 РОКУ

В умовах агресії рф проти України наша країна змушена звертатися за допомогою до міжнародного співтовариства. При цьому багато хто за межами України, насамперед під впливом масованої російської пропаганди, сприймає ці звернення як «настирливість», вважає, що Україні ніхто нічого не зобов'язаний, і вона може тільки «просити». Але не слід забувати, що свого часу Україна отримала, як тоді здавалося, авторитетні міжнародно-правові гарантії своєї безпеки в обмін на відмову від значної частини оборонного потенціалу (так званий Будапештський Меморандум 1994 року). Тому підтримка України в її захисті – не милість «гарантів» (США, Великобританія, Франція), а їх міжнародно-правовий обов'язок. Американський конгресмен М. Квіглі визнав: «Я думаю, що ми підвели Україну Будапештським Меморандумом. НАТО виграла від цих угод з безпеки... Я вважаю, що ми поставили на кон своє добре ім'я, а потім почали грати словами – що вони означали...». Тому в умовах агресії рф проти України тема наявності/відсутності та обсягу зобов'язань «гарантів» перед Україною є актуальною. Ця проблематика розглядалася у низці робіт, огляд яких виконаний у статті [1, с. 232-233, 241-242], а також у роботах автора [2-4], а після лютого 2022 року, в контексті програми «Рамштайн», – в статті [5]. Зазначається, що після початку агресії рф проти України (2013-2014 рр.) практично з'ясувалося, що ніхто цей Меморандум виконувати не збирався. Тодішній президент України П. Порошенко вважає, що у випадку Криму Будапештський Меморандум не поважали ні росіяни, ні Захід. 05.12.2015 р. тодішній секретар РНБО О. Турчинов заявив, що роззброєння країни було «безглуздим», а також дорікнув Заходу у недотриманні Будапештського Меморандуму, посилаючись на відмову західних країн постачати в Україну летальну зброю. Слід мати на увазі і той факт, що одночасно із ядерним роззброєнням Україні було нав'язано ракетне роззброєння [2], і тепер, як

вказав О.В. Турчинов, путін погрожує завдати ядерного удару по Україні, зокрема, ракетами, які були вивезені з України після підписання Будапештського Меморандуму 1994 року.

Як наголошують керівники ЗСУ В. Залужний та М. Забродський, «головною особливістю військового протистояння з зс рф є навіть не суттєва відмінність в чисельності сил і засобів сторін на користь росіян, і навіть не значні просторові показники стратегічної операції проти України. Визначальною є вирішальна диспропорція в *спроможностях*. Найбільш показовим її втіленням є різниця в граничній досяжності засобів ураження. Якщо для зс рф вона становить до 2000 км з урахуванням дальності польоту крилатих ракет повітряного базування, то для ЗСУ вона фактично обмежена 100 км дальністю польоту ракет і глибини розташування стартових позицій застарілих ОТРК» [8]. І це усе «завдяки» ракетному та авіаційному роззброєнню України 90-х рр. ХХ ст. Перед очікуваним широкомасштабним вторгненням рф Президент України В.О. Зеленський (18.02.2022 р.) публічно пригрозив відмовою від Будапештського Меморандуму, якщо гарантії, надані Меморандумом Україні, не будуть актуалізовані [7]. У відповідь того ж дня Україна отримала відсіч від посла Німеччини в Україні А. Фельдгузен, яка назвала Будапештський меморандум угодою, яка не накладає правових зобов'язань на країни, що його підписали. І тільки після 24.02.2022 року, коли велика війна рф проти України у центрі Європи стала моторошною реальністю, колективний Захід, перш за все гарантії по Будапештському Меморандуму (США, Великобританія, Франція), почали поступово, але реально нарощувати військову допомогу. Отже, передачу Україні зброї по програмі «Рамштайн» слід розглядати як форму реалізації гарантій Україні за Будапештським Меморандумом (the transfer of weapons to Ukraine under the Ramstein program should be considered as a form of implementation of guarantees to Ukraine under the Budapest Memorandum).

Література

1. Юринець Ю.Л., Белкін М.Л., Сопілко І.М., Белкін Л.М. Будапештський меморандум 1994 року як об'єкт інформаційної війни. *Альманах міжнародного права*. 2020. Випуск 24. С. 231-243.

2. Белкин Л.М. Будапештский Меморандум «заманил» Украину не только в ДНЯО, но и в Договор СНВ. *Обозреватель*. 07.04.2017. URL: <https://www.obozrevatel.com/my/life/38107-budapeshtskij-memorandum-zamanil-ukrainu-ne-tolko-v-dnyao-no-i-v-dogovor-snv.htm>

3. Белкин Л.М. Международно-правовые гарантии безопасности Украины: история и реальность. *Юридические науки и образование*. Журнал № 50. Баку, 2017, 1 кв. С. 1-17.

4. Belkin L., Iurinetz J., Golovko S., Golubeva V., Pyvovar Yu. Budapest Memorandum for Ukraine: historical-legal and political-legal aspect in the context of

an unsuccessful experience of denuclearization. *Journal of Law and Political Sciences (JLPS)*. Vol. 20, issue 3-2019, p. 67-108.

5. Белкін Л.М., Юринець Ю.Л., Сопілко І.М., Белкін М.Л. Проблема міжнародно-правових гарантій безпеки Україні як без'ядерної держави: від Будапешту-1994 до Рамштайну-2022. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*. 2022. № 10. С. 65-72.

6. Умланд А. Подрывают ли Китай и французские политики режим нераспространения ядерного оружия? *Европейская правда*. 08.10.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2015/10/8/7039138/>

7. Вопрос ядерного оружия: Зеленский пригрозил отказом от Будапештского меморандума. *Украинская правда*. 19.02.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/02/19/7324636/>

8. Залужний В., Забродський М. Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: український погляд. *УКРІНФОРМ*. 07.09.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html>

УДК 342.72/.73(043.2)

Белкін М.Л., докторант, адвокат,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ, ПОРУШЕНИХ ЗАСТОСУВАННЯМ НОРМ ЗАКОНІВ, ВИЗНАНИХ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМИ

У практиці законотворення мають місце непоодинокі випадки прийняття законів чи окремих норм законів, які суперечать конституції. При цьому неконституційність таких норм не завжди є безспірною, тому ці норми існують певний період часу і регулюють відповідні правовідносини, порушуючи права та інтереси осіб. Насправді це характерно не тільки для України, а і для інших країн, що підтверджується дослідженнями у провідних демократичних країнах світу [1, 2 та ін.]. Однак антиконституційна законотворчість в Україні, на жаль, досягла, очевидно, рекордних проявів. Так, у монографії [3, с. 99-101], на підставі аналізу усього масиву рішень Конституційного Суду України (КСУ) за період з 24.06.1999 р. по 03.06.2013 р., встановлено, що за цей період КСУ із різних причин визнав неконституційними 17 законів, поданих Кабінетом Міністрів України (КМУ). Серед розглянутих законів тільки один у своєму законопроекті не містив положень, визнаних у наступному неконституційними. Всі інші законопроекти вносилися КМУ вже з неконституційними нормами.

Згідно ч. 2 ст. 152 Конституції України, закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з

дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Отже, виникає проблема застосування цих актів у період до ухвалення КСУ рішення про їх неконституційність, а саме: як поновити права осіб, які порушені застосуванням до них неконституційного акту. Наприклад, особі, на підставі акту, згодом визнаного неконституційним, не виплачувалася у повному обсязі пенсія. Виникає питання повернення невиконаних сум після з'ясування КСУ неконституційності такого акту.

Ретроспективне значення рішень судів, які мають повноваження визнавати закони або їх окремі норми неконституційними, є предметом вивчення судової практики, а також наукових досліджень. Так, у рішенні Верховного Суду США *Marbury v. Madison* [1] наголошується: *«Питання, чи може акт, який суперечить Конституції, стати законом країни, є питанням, глибоко цікавим для Сполучених Штатів... Народ зібрався, щоб створити владу. Він передбачав її організацію та покладав на різні гілки (підрозділи) певні повноваження та встановлював певні обмеження, за які ці підрозділи не повинні виходити. Обмеження були викладені в письмовій Конституції, яка не слугувала б жодній меті, якщо за ці обмеження в будь-який час можуть вийти ті, кого передбачається обмежити. Оскільки Конституція є вищим першочерговим законом, незмінним звичайними засобами... законодавчий акт, що суперечить конституції, не є законом... Якщо два закони суперечать один одному, суди повинні прийняти рішення про дію кожного з них. Отже, якщо закон суперечить Конституції; якщо до конкретної справи застосовуються як закон, так і Конституція, так що суд повинен або вирішити цю справу відповідно до закону, нехтуючи Конституцією; або відповідно до Конституції, нехтуючи законом; суд повинен визначити, яка з цих суперечливих норм регулює справу. Це закладено в самій суті судового обов'язку. Якщо тоді суди повинні враховувати Конституцію, а Конституція перевершує будь-який звичайний акт законодавчого органу, Конституція, а не такий звичайний акт, повинна регулювати справу, до якої вони обидва застосовуються... застереження про верховенство (ст. VI, п. 2) надало Конституції перевагу над законами та договорами, передбачаючи, що мають застосовуватися лише закони, «які будуть прийняті відповідно до Конституції».*

З цих міркувань слідує, що норма, яка суперечить Конституції, не повинна застосовуватися не тільки після офіційного визнання її неконституційною, але й до такого визнання. Так, проф. О.І. Ющик зазначає [4], що застосування, навіть тимчасове, неконституційних законів чи їхніх окремих положень у системі законодавства суперечить загальним засадам, зазначеним у ст. 8 Конституції України. На підставі

неконституційних положень складаються відповідні правовідносини, утворюючи в загальному правопорядку антиконституційні «анклави», що ускладнюють процес правозастосування та можуть порушувати конституційні права громадян. Водночас з'являється можливість обійти конституційні вимоги й хоча б на деякий час, «легально» встановити певні відносини на підставі тимчасово чинних неконституційних положень закону.

Відомий французький вчений, професор Гі Бребан, який певний час займав також посаду генерального директора Міжнародного інституту адміністративних наук, наполягав на тому підході, що анулювання неправомірного акту в ході судового розгляду пов'язано з поширенням на нього дії зворотної сили. Якщо акт, прийнятий в 1956 році, анульовано в 1972 році, то вважається, що на нього поширюється зворотна дія. Він вважається анульованим з дати прийняття неправомірного акта. Це виняток заснований на дії зворотної сили. Скасований акт розглядається, отже, як такий, що ніколи не діяв; він вилучається з правового обороту із застосуванням зворотного ефекту, і адміністрація повинна усунути всі негативні наслідки, пов'язані з його дією, по можливості відновивши згаяне [2].

До аналогічного висновку приходять і українські касаційні суди, наприклад, у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 18.11.2020 року по справі № 4819/49/19, у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 05.09.2019 у справі № 638/9278/16-ц, провадження № 61-33331сво18 та ін. Разом із тим, питання потребує подальшого дослідження щодо умов України.

Література

1. Рішення Верховного Суду США *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 137 (1803). URL: <https://www.law.cornell.edu/constitution-conan/article-3/section-2/clause-1/marbury-v-madison>
2. Guy Braibant. *Le droit administratif francais*. Presses de la Fondation Nationale des sciences politiques Dalloz. Paris, 1984.
3. Белкін Л.М. *Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правовий вимір: монографія*. Ужгород: ФОП Бреза, 2014. 552 с.
4. Ющик О.І. *Теоретичні основи законодавчого процесу: монографія*. Київ: Парламентське вид-во, 2004. 519 с.

Бондарчук Ю.В., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОТРИМАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ТА ВИПЛАТ ОСОБАМИ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ НА ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та збройної агресії проти нашої держави отримання соціальної допомоги вразливими верствами населення стало проблемним, адже першочерговим питанням був захист нашої землі від ворога. Водночас навіть в умовах війни соціальне забезпечення українців повинно функціонувати зладжено, тому Кабінет Міністрів України адаптував механізм отримання соціальних виплат по всій території України, в тому числі на тимчасово окупованій частині України та в регіонах ведення активних бойових дій. У постанові Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 214 «Про деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану» зазначено, що державна соціальна допомога виплачуватиметься протягом дії воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування [1].

Особи, які страждають на психічні розлади, ввійшли до переліку осіб, яким першочергово потрібна фінансова допомога. Також слід зазначити, що підтвердження статусу особи із інвалідністю для отримання грошової допомоги не потрібно, тобто якщо група інвалідності особи була належно оформлена ще до війни, підтверджувати інвалідність не потрібно. У зв'язку із постійними бомбардуваннями та варварськими діями окупантів, люди були змушені покинути власні домівки та тікати в безпечніші для проживання місця. Тому у постанові Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» було вказано, що особи із інвалідністю повинні бути забезпечені житлом та всім необхідним для життя [2].

Особи, які страждають на психічні розлади, потребують особливої уваги, адже такі люди дуже чутливі до зміни місця проживання, стресових ситуацій та гучних звуків. Також багато людей, які жили звичним життям, зіштовхнулися із проблемами психічного здоров'я. Стресові ситуації, порушення сну, втрата близьких людей – усе це призводить до травмування психіки, а в умовах війни невелика кількість осіб звертається по допомогу до спеціалістів, загострюючи проблему, яка переростає в

хворобу. Саме тому в умовах воєнного стану люди, які захворіли на психічні розлади, також потребують фінансової допомоги та підтримки.

Для того, щоб отримати статус особи з інвалідністю в умовах воєнного стану відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України» від 08 березня 2022 року, особі, яка страждає на психічні розлади необхідно: звернутися до медико-соціальної експертної комісії, яка забезпечує проведення медико-соціальної експертизи за направленням лікарсько-консультативною комісії незалежно від місця реєстрації, проживання або перебування особи, що звертається для встановлення інвалідності. Якщо ж особа не може звернутися до медичного закладу, так як перебуває на окупованій території, встановлення інвалідності може відбуватися дистанційно на підставі направлення лікарсько-консультативної комісії [3].

Соціальні послуги, які надавалися до воєнного стану, відтепер здійснюються в новому порядку. Стаціонарний догляд відбувається лише у тих місцях, де немає активних бойових дій. Якщо особа, яка страждає на психічні розлади втратила піклувальника, вона може звернутися по допомогу до інтернатних закладів, подавши заяву про надання соціальних послуг. Це також стосується тих осіб, які мають опікуна чи законного представника. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю» від 2 вересня 2022 року психічно хворі особи мають право звернутися до відповідних закладів для отримання безкоштовного харчування та проживання [4].

Отже, державна політика у сфері охорони здоров'я, покликана піклуватися про громадян, які страждають на психічні розлади задовольняючи їхні основні потреби. Проте не завжди допомоги вистачає, особи з психічними розладами мають різні стадії захворювання та різні потреби в забезпеченні медикаментами та засобами гігієни. На допомогу відгукуються волонтерські центри, які першочергово надають допомогу такій соціальній групі населення, швидше, а, інколи, й якісніше, аніж держава, реагують на надзвичайні ситуації. В Україні є велика кількість волонтерських організацій, тому для допомоги слід лише звернутися та вказати відповідні документи, які підтверджують гостру необхідність у допомозі.

Література

1. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2022-%D0%BF> (дата звернення 18.07.2022)

2. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/332-2022-%D0%BF> (дата звернення 18.07.2022)

3. Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.03.2022 № 225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/225-2022-%D0%BF> (дата звернення 18.07.2022)

4. Про затвердження Типового положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 02.09.2020 № 772. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/772-2020-%D0%BF> (дата звернення 18.07.2022)

УДК 342.922(043.2)

Борденюк В.І., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО МІСЦЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У сучасних умовах серед численних проблем, які потребують наукового осмислення в контексті реформування адміністративного права України, яке покликане забезпечити утвердження прав і свобод людини і громадянина у сфері державного (публічного) управління (публічного адміністрування), є питання визначення природи та місця органів місцевого самоврядування в системі суб'єктів адміністративного права. Необхідність постановки цього питання тим, що у сучасній вітчизняній доктрині адміністративного права спостерігається певний різнобій у вирішенні цього питання.

Багато в чому це зумовлено існуючими розбіжностями щодо оцінки явища місцевого самоврядування та його місця в системі соціального управління, яке поділяється за відповідними критеріями на різні види. Зокрема, одні автори поділяють соціальне управління за суб'єктами його здійснення на: 1) державне управління (суб'єкт управління – держава, її органи); 2) самоврядне або муніципальне управління (суб'єкт управління – органи місцевого самоврядування); 3) громадське управління (суб'єкт управління – органи громадських організацій, інших об'єднань громадян); 4) корпоративне управління (суб'єкт управління – органи господарських товариств та об'єднань підприємств) [1, с. 74], а інші – на: 1) громадське, що здійснюється об'єднаннями громадян, іншими недержавними організаціями; 2) муніципальне (регіональне), яке здійснюється органами

місцевого самоврядування; 3) державне, під яким розуміється специфічний вид державної діяльності – виконавчу та розпорядчу діяльність, функціонування якої пов'язане з самостійною гілкою державної влади – виконавчою [2, с. 7].

В результаті цього, як свідчить огляд спеціальної літератури, переважна більшість вітчизняних авторів розглядають органи місцевого самоврядування в системі громадських (недержавних) суб'єктів адміністративного права [3, с. 22]. При цьому вважається, що їх адміністративна правосуб'єктність виявляється насамперед у здійсненні функцій, що виконуються на підставі делегованих повноважень органів виконавчої влади [1, с. 239; 4, с. 164], що не повною мірою узгоджується з реаліями державно-правового життя.

Річ у тому, що у сучасних умовах провідна роль належить державному управлінню, суб'єктами якого від імені держави виступають відповідні органи державної влади (державного управління). Державний характер такого управління полягає в тому, що в його процесі реалізуються завдання, функції та інтереси держави [1, с. 11]. При цьому державне управління може розглядатися в широкому і вузькому розумінні. У першому випадку під державним управлінням слід розуміти діяльність усіх органів державної влади зі здійснення завдань і функцій держави, а у вузькому – виконавчо-розпорядчу діяльність органів виконавчої влади зі здійснення завдань і функцій виконавчої влади [1, с. 77; 2, с. 6-7], хоча цим його зміст не вичерпується.

Водночас, виходячи зі змісту положення ч. 2 ст. 5 Конституції України, є обґрунтовані підстави вважати, що у сучасних умовах у процесі державного управління в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України, беруть участь органи місцевого самоврядування. У зв'язку з чим «вживаний к Конституції України термін «місцеве самоврядування» є умовною назвою демократичної системи державного управління на місцях, яке здійснюється відповідними органами місцевого самоврядування на засадах відносної автономії в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України» [5, с. 64]. Тобто за своєю природою місцеве самоврядування є формою демократичної децентралізації виконавчої влади, суть якої полягає у розподілі повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування по здійсненню на місцях єдиних завдань і функцій держави. Як своєрідне продовження державного управління або як децентралізовану форму державного управління розглядають місцеве самоврядування М.І. Корнієнко [6, с. 60-67; 7, с. 95], В.М. Шаповал [8, с. 51] та інші вчені.

Саме тому в теорії та практиці державного управління (щоб не нехтувати відповідними конституційними нормами) замість поняття

«державне управління» почали використовувати поняття «публічне управління», під яким розуміється управлінська діяльність як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, хоча Конституція України, як відомо, не вживає відповідних термінів. Його характерною особливістю є те, що воно за своєю природою є процесом реалізації влади, єдиним джерелом якої є народ, який здійснює її безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Запровадження в теорії і практиці таких понять як «публічна влада» та «публічне управління» зумовлено тим, що Конституція України, проголосивши принцип народного суверенітету, формально відокремила органи місцевого самоврядування від органів державної влади. Однак це не дає підстав для виключення з механізму державного управління органів місцевого самоврядування, які фактично беруть участь у реалізації одних і тих самих завдань і функцій держави, що й органи державної влади.

Виходячи з цього, доводиться констатувати, що в організаційному відношенні система публічного (державного) управління у вузькому розумінні представляє складну багаторівневу систему органів публічної влади, включає підсистему органів виконавчої влади та підсистему органів місцевого самоврядування, об'єднаних єдністю цілей, завдань і функцій держави.

Таким чином, органи місцевого самоврядування, які хоча формально і не включені в систему органів виконавчої влади, в основних рисах підпорядковуються загальному правовому режиму здійснення виконавчої влади, а тому їх адміністративна правосуб'єктність повинна досліджуватись в єдиному контексті з адміністративною правосуб'єктністю органів виконавчої влади. У зв'язку з чим напевно можна погодитися з тими авторами, які розглядають органи місцевого самоврядування в системі таких собі громадських (недержавних) суб'єктів адміністративного права.

Свідченням державно-управлінської природи органів місцевого самоврядування є, зокрема, норми ст. 144 Конституції України та ст. 73 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», згідно з якими акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування, прийняті в межах наданих їм повноважень, є обов'язковими для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

Література

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. Т. 1: Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ: ТОВ Вид-во «Юридична думка», 2007. 592 с.
2. Адміністративне право України: підруч. / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гарашук, В.В. Богуцький та інші; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гарашука, В.В. Зуй. Харків: Право, 2010. 624 с.
3. Адміністративне право: навч. посібн. / В.В. Баштанник, І.Д. Шумляєва. 2-е вид., перероб. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.
4. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посібн. / О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Л.С. Гулак., Н.Я. Отчак, Л.О. Остапенко. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2019. 504 с.
5. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2007. 576 с.
6. Корнієнко М.І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання: навч. посіб. Київ: Алерта, 2005. 144 с.
7. Муніципальне право України: підруч. / В.Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький, М.О. Баймуратов та ін.; за ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
8. Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування. Право України. 2002. № 3. С. 48–54.

УДК 342.9(043.2)

Васильченко Юрій, здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОНТРОЛЬ» ТА «НАГЛЯД» В АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Як і будь-яка інша сфера життєдіяльності, архітектурно-будівельна галузь підлягає адміністративно-правовому регулюванню, яке, окрім іншого, забезпечується засобами здійснення контролю та нагляду. Однак з'ясування природи цих понять у досліджуваній сфері неможливе без розкриття змісту відповідних категорій у розумінні науки та їх співвідношення.

Багаторічне вивчення науковцями понять «контролю» та «нагляду» не забезпечило єдиного підходу до їх розуміння. Одними воно ототожнюється, другими – співвідноситься як ціле й елемент, третіми –

розмежовується. Ми ж поділяємо позицію останніх з огляду на аргументи та роздуми, наведені нижче.

Відповідно до Словника української мови, поняття «контроль» тлумачиться через поняття нагляд – це перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось [12, с. 271].

Водночас «нагляд» розглядається як похідне від наглядати, що тлумачиться як пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку тощо [12, с. 49].

Аналогічної думки дотримуються і деякі представники наукових кіл, які, окрім іншого, пропонують використовувати один із досліджуваних термінів. Для прикладу, А.В. Міцкевич об'єднує поняття контролю та нагляду за дотриманням законів єдиним терміном «нагляд», наголошуючи, що нагляд здійснюється прокуратурою, судом, правоохоронними органами тощо [2]. Водночас А.Л. Деркач вважає, що з огляду на необхідність досягнення чіткості, зрозумілості у використанні в законодавстві термінів, забезпечення єдиного, уніфікованого підходу щодо регламентації відповідних питань слід застосовувати в законодавстві один термін – «контроль» [5, с. 14].

Варто відзначити, що трактування досліджуваних понять у законодавстві також переважно ототожнюється, що відслідковується за змістом норм та положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 166-21. Порушення порядку здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності) [6], Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [10] тощо.

Також в юридичній літературі часто зустрічається позиція стосовно приналежності нагляду до видів (форм) контролю. Наприклад, В.Б. Авер'янов характеризує нагляд як окремий вид контролю, певну його форму, застосування якої в разі виявлення порушень супроводжується заходами впливу державно-владного характеру [4, с. 346]. Такої ж думки дотримується й О.В. Баклан [1], В.В. Слончак [13] та ін.

Третій погляд щодо категорій «контроль» та «нагляд», який ми поділяємо, полягає в їх розмежуванні. Так, В.М. Гаращук, розділяючи поняття «державний контроль» та «державний нагляд», стверджує, що контроль включає перевірку фактичного результату діяльності, шляхів і засобів досягнення цього результату, вжиття заходів позитивної або негативної властивості за результатами контролю. Наглядова діяльність охоплює перевірку результату дотримання нормативного припису. Специфіка адміністративного нагляду полягає в обмеженні компетенції наглядових органів тільки перевіркою законності дій піднаглядних суб'єктів [3, с. 83].

О.В. Скочиляс-Павлів говорить, що нагляд, який відбувається після контролю, покликаний вирішити питання про факт невиконання піднаглядним суб'єктом вимог законодавства та про відповідальність за таке порушення. Нагляд – це діяльність, здійснювана за підсумками контролю, це наступний крок в контрольно-наглядовій діяльності, який не завжди обов'язковий [11].

Останнім часом спостерігається позитивна тенденція до розрізнення контролю та нагляду на законодавчому рівні. Зокрема йдеться про Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» [7], в якому до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» внесено норми з дефініціями понять «державний архітектурно-будівельний контроль»:

– сукупність заходів, спрямованих на дотримання замовниками, проектувальниками, підрядниками та експертними організаціями вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм і правил під час виконання підготовчих та будівельних робіт;

– та «державний архітектурно-будівельний нагляд»:

– це сукупність заходів, спрямованих на дотримання уповноваженими органами містобудування та архітектури, структурними підрозділами Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад з питань державного архітектурно-будівельного контролю, іншими органами, що здійснюють контроль у сфері містобудівної діяльності, вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм і правил під час провадження ними містобудівної діяльності).

Водночас механізми здійснення зазначених нагляду та контролю визначено постановами Кабінету Міністрів України від 23 травня 2011 р. № 553 [9] та від 19 серпня 2015 р. № 698 [8].

Отже, у сучасній вітчизняній науці наявні три цілком протилежні підходи до визначення понять «нагляд» та «контроль» і розуміння питання щодо їх співвідношення. Однак, у більшості випадків як у науковій літературі, так і в національному законодавстві переважає погляд на розмежування цих категорій, що, на наше глибоке переконання, є правильним і логічним та відповідає природі контролю і нагляду загалом і в архітектурно-будівельній галузі зокрема.

Література

1. Баклан О. Поняття та зміст контрольно-наглядової діяльності. Прокуратура. Людина. Держава. 2004. № 10. С. 41–46.

2. Братель С.Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 269 с.

3. Гаращук В. Доктрина контролю та нагляду у сфері організаційно-управлінських відносин. *Право України*. 2013. № 12. С. 175–192.
4. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики: монограф. / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.
5. Деркач А.Л. Організаційно-правові аспекти контролю у галузі ядерної та радіаційної безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 213 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства : Закон України від 9 квіт. 2015 р. № 320-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-19#Text>.
8. Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного нагляду: постанова Кабінету Міністрів України від 19 серп. 2015 р. № 698. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-2015-%D0%BF>.
9. Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю: постанова Кабінету Міністрів України від 23 трав. 2011 р. № 553. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/553-2011-п>.
10. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квіт. 2007 р. № 877-V. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.
11. Сковчиляс-Павлів О.В. Співвідношення контролю та нагляду в діяльності органів системи Міністерства внутрішніх справ України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 3 (27). С. 166–172. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/nov/22533/28.pdf>.
12. Словник української мови: в 11-и т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 4. 789 с.
13. Слончак В.В. Нагляд та контроль за виконанням законодавства у будівельній галузі: міжнародний досвід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 154–156.

Волченко М.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ТВАРИННОГО СВІТУ

Справи про адміністративні проступки розглядають органи або посадові особи, перелік яких та їх повноваження встановлюються ст. 213-244-15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та іншими законами України, у межах наданих їм повноважень.

Органами, що наділені правом розглядати справи про адміністративні проступки в галузі тваринного світу, є: районні, районні в місті, міські та міськрайонні суди (ст. 221 КУпАП); центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, ветеринарна міліція (ст. 238 КУпАП); органи рибоохорони (ст. 240 КУпАП); центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства (ст. 242 КУпАП); центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (ст. 242-1 КУпАП).

Водночас, хотілося б зазначити, що ст. 39 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» встановлено, що на єгерів та посадових осіб користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду (в межах, закріплених за користувачами мисливських угідь), покладається право складати протоколи про порушення правил полювання, інших встановлених цим Законом вимог.

Разом з тим, у статті 255 КУпАП визначені уповноважені особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, однак, єгері та посадові особи користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду, до цього переліку не входять.

Слід зазначити, що більша частина мисливських угідь належить громадським організаціям, приватним товариствам та підприємствам і лише невелика частка угідь залишилась у користувачів з державною формою власності.

Статтею 21 Закону визначено, що ведення мисливського господарства здійснюється користувачами мисливських угідь. Умови ведення мисливського господарства визначаються у договорі, яким, зокрема, передбачені обов'язки з охорони та відтворення мисливських тварин, щорічного вкладання коштів на охорону та відтворення мисливських тварин, сформування і утримання єгерської служби та інше.

Обов'язки користувачів мисливських угідь визначені ч. 2 ст. 30 Закону, зокрема: у п. 7 – здійснювати охорону державного мисливського фонду, утримувати єгерську службу (згідно із ст. 29 Закону з метою охорони мисливських угідь користувачі угідь створюють єгерську службу з розрахунку не менше як 1 єгер на 5 тис. га лісових або 10 тис. га польових чи водно-болотних мисливських угідь); у п. 11 – ... щорічно вкладати кошти на охорону і відтворення з розрахунку на 1 тис. га лісових угідь не менше тридцяти, польових – двадцяти п'яти, водно-болотних – двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; у п. 12 – здійснювати заходи щодо виконання загальнодержавних і місцевих екологічних програм з питань охорони тваринного світу.

У разі систематичного невиконання обов'язків щодо охорони та відтворення мисливських тварин, зобов'язань, обумовлених договором, п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону передбачено припинення права користувача на користування мисливськими угіддями.

Однак, суперечність норм права, яка виникла між ст. 255 КУпАП, до переліку осіб у якій не включені єгеря та посадові особи користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду, та ст. 39 Закону, якою за останніми встановлено право складати протокол про порушення правил полювання. Саме тому, з метою усунення даної прогалини пропонуємо внести зміни та доповнити ч. 2 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення п. 8 наступного змісту: «п. 8 єгеря та посадові особи користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду».

Слід зазначити, що на даний час в районах, окрім районного мисливствознавця, нема кому складати протокол про адміністративні правопорушення. У зв'язку з цим, порушників правил полювання стало більше, вони ігнорують єгерські служби, безкарно здійснюють правопорушення. Як наслідок зазначеної правової колізії, почастишали випадки не правового впливу єгерів на браконьєрів і навпаки.

Ситуація, яка склалась, створює «комфортні» умови для браконьєрів, що безумовно впливає на погіршення стану охорони і відтворення тваринного світу. Так, у разі затримання браконьєра, відповідно до вимог положень ст. 255 КУпАП, єгер не може притягти порушника до адміністративної відповідальності. Для того, щоб порушник був покараний, єгер повинен залучати уповноважену особу державного

органу, що в свою чергу призводить до зайвих витрат робочого часу, коштів і дуже часто унеможлиблює притягнення порушника до відповідальності.

Отже, виходячи з наведеного вище, для усунення розбіжностей та однакового застосування норм права, а також посилення захисту тваринного світу, необхідно включити до переліку осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, егерів та посадових осіб користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду.

Адміністративне провадження поділяється на два види: загальний і спеціальний, які, залежно від обсягу та складності процесуальної діяльності, можливо поділити на спрощене та звичайне.

Спрощене провадження застосовується щодо невеликої кількості проступків, прямо передбачених ст. 258 КУпАП, що характеризується мінімумом процесуальних дій та їх оперативністю. У таких випадках протокол про адміністративний проступок не складається, посадова особа, яка виявила проступок, приймає і виконує рішення про накладення стягнення (штрафу або попередження). Проте, якщо порушник заперечує щодо правомірності накладеного стягнення, то складається протокол про адміністративний проступок і провадження здійснюється у звичайному порядку [1, с. 161–162]. Водночас спрощене провадження може бути застосовано у випадках вчинення таких проступків в галузі тваринного світу як: ч. 3 ст. 85 («Порушення правил рибальства»), якщо розмір штрафу не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; ч. 1 ст. 85 («Порушення правил полювання (полювання без належного на те дозволу, в заборонених місцях, у заборонений час, забороненими знаряддями або способами, на заборонених для добування тварин, допускання собак у мисливські угіддя без нагляду, полювання з порушенням встановленого для певної території (регіону, мисливського господарства, обходу тощо) порядку здійснення полювання), яке не мало наслідком добування, знищення або поранення тварин, а також транспортування або перенесення добутих тварин чи їх частин без відмітки цього факту в контрольній картці обліку добутої дичини і порушень правил полювання та в дозволі на їх добування), якщо розмір штрафу не перевищує семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; ст. 107 (у випадках вчинення правопорушень, перелічених в ч. 3 ст. 238).

Відносно інших проступків в галузі тваринного світу (ст. 50, ч.ч. 2, 4, 5 ст. 85, ст.ст. 85-1, 86-1, 87, 88, 88-1, 88-2, 89, 90, 188-22 КУпАП), то можна сказати, що стосовно них здійснюється звичайне провадження.

Звичайне провадження здійснюється у більшості справ і детально регламентовано чинним законодавством. Воно передбачає складання

протоколу, визначає зміст, запобіжні заходи і порядок їх застосування, права й обов'язки учасників провадження, порядок розгляду справ, факти, обставини, що є доказами.

У структурі кожного з адміністративних проваджень є можливість відокремити відносно самостійні елементи: стадії, етапи та процесуальні дії.

Провадження у справах про адміністративні проступки в галузі тваринного світу України мають такі стадії: 1) порушення справи про адміністративний проступок; 2) розгляд справи про адміністративний проступок; 3) прийняття рішення по справі; 4) оскарження та опротестування прийнятого рішення; 5) виконання постанови.

Література

1. Подлінев С.Д. Адміністративна відповідальність в Україні: курс лекцій. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. 648 с.

УДК 342(043.2)

Дмитрієв І.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ВІДПОВІДАЧІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Суб'єкти адміністративного процесу, залежно від своїх процесуальних функцій, поділяються на:

– ті, які наділені владними повноваженнями, безпосередньо мають право здійснювати провадження, тобто «лідуючі суб'єкти», їм держава надала широкі права та обов'язки;

– ті, які мають «зацікавлену» позицію щодо ходу та наслідків у індивідуальній справі;

– та ті, які займають «пасивну» позицію щодо ходу та наслідків у індивідуальній справі, вони залучаються до участі у ній в зв'язку з тим, що це необхідно для з'ясування істини, найбільш повного і всебічного встановлення всіх обставин у справі. Причому цей розподіл суб'єктів процесу має місце у всіх видах адміністративних проваджень з деякими уточненнями функціональних повноважень щодо конкретного провадження.

Так, статтею 2 Кодексу адміністративного судочинства зазначено (закріплено), що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-

правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Згідно з Конституцією України ст. 55 зазначено, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [1].

Пунктом 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 9-зп від 25 грудня 1997 року, будь-яка особа має право звернутись до суду, якщо її права порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Тобто, оспорювані позивачем дії або бездіяльність відповідача повинні мати безпосередній вплив на суб'єктивні права та обов'язки особи шляхом або позбавлення можливості повністю чи в частині реалізувати належне цій особі право, або шляхом безпідставного покладення на цю особу будь-якого обов'язку [2].

З вищевикладеного постає, що українським законодавством врегульовано безпосередню реалізацію конституційного права фізичних та юридичних осіб на судовий захист, а також визначений суб'єкт правовідносин, який поряд із юридичними та фізичними особами стає поруч та стає одним із учасників судового процесу. Одразу можна і зазначити, що адміністративним судочинством передбачено оскарження судових рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

У пунктах 8-9 ч. 1 ст. 4 КАС України визначено позивача як особу, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, а також суб'єкта владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду. При цьому відповідачем може бути суб'єкт владних повноважень, а у випадках, визначених законом, й інша особа, до якої звернена вимога позивача [3].

В законодавстві України визначені загальні обов'язки учасників справи в ст. 44 Цивільного процесуального кодексу України [4].

При цьому суб'єкт владних повноважень повинен уникати прийняття невмотивованих висновків, обґрунтованих припущеннями та неперевіреними фактами, а не конкретними обставинами. Так само недопустимо надавати значення обставинам, які насправді не стосуються справи. Несприятливе для особи рішення повинно бути вмотивованим.

Прийняті дії вимагає від суб'єкта владних повноважень діяти добросовісно, тобто з наміром щодо реалізації владних повноважень та досягнення поставлених цілей і справедливих результатів, з відданістю визначеним законом меті та завданням діяльності, передбачувано, без корисливих прагнень досягти персональної вигоди, привілеїв або переваг

через прийняття рішення та вчинення дії. Висновки та рішення суб'єкта владних повноважень можуть ґрунтуватися виключно на належних, достатніх, а також тих доказах, які одержані з дотриманням закону.

Приписами КАС України передбачено право суду у випадку встановлення порушення прав позивача зобов'язувати суб'єкта владних повноважень приймати рішення або вчиняти певні дії.

Відповідно до частин першої, другої статті 77 КАС України, кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 78 цього Кодексу. В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача [5].

Кожна особа (будь-який суб'єкт приватного права та суб'єкт публічного права) має право подати позов до будь-якого суб'єкта владних повноважень за умови, якщо це не суперечить закону, та при наявності єдиної умови, а саме легітимної мети – забезпечення захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин.

В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача.

Обов'язком суб'єктів владних повноважень як відповідача в адміністративному процесі зобов'язує діяти добросовісно, з наміром щодо реалізації владних повноважень та досягнення поставлених цілей і справедливих результатів, з відданістю визначеним законом меті та завданням діяльності.

Таким чином, є чітким визначенням, що суттю адміністративного судочинства є судовий контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері дотримання прав, свобод та інтересів фізичних осіб і прав та інтересів юридичних осіб за допомогою процесуального закону з певними особливостями, зокрема, обов'язку доказування правомірності своєї діяльності органами державної влади чи місцевого самоврядування.

Тобто, однією з визначальних особливостей КАС України є те, що позивачем в адміністративній справі може бути фізична чи юридична особа, чиї права, свободи чи інтереси вони вважають порушеними, а відповідачем орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхні посадові чи службові особи.

Література

1. Конституція України від 25 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> (дата звернення: 14.02.2023).
2. Рішення Конституційного Суду України № 9-зп від 25 груд. 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97> (дата звернення: 14.02.2023).
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 14.02.2023).

УДК 342.9(043.2)

Захарчук Р.А., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Адміністративно-правові обмеження прав громадян України можуть виражатися у декількох формах.

Призупинення – це тимчасові заборони, що встановлюють можливості використання посадовими особами належних функціональних обов'язків [1, с. 93]. Таким чином, призупинення за змістом є достатньо близьким до заборон.

Призупинення не виступає в якості юридичної відповідальності, оскільки воно не містить остаточної оцінки та лише передбачає подальше вирішення питання, що виникає. Поряд з тим, призупинення містить елементи змушення з боку вищестоячого, контролюючого органу, який здійснює нагляд, або судового органу, який тимчасово призупиняє існування правовідносин, стримуючи тим самим настання можливих суспільно шкідливих наслідків. Призупинення мають також потужний регулятивний потенціал. Досліджуючи категорію призупинення як правового обмеження, необхідно встановити її взаємозв'язок з категоріями «тимчасове припинення» та «тимчасова заборона».

Для застосування призупинення як форми вираження адміністративно-правового обмеження повинні бути певні підстави: фактори економічного характеру (фінансова криза, економічна блокада, заборона експорту (імпорту), валютні обмеження); фактори політичного характеру (політична криза, політична нестабільність, недосконалість апарату управління, війна, терористичний акт, масові заворушення); фактори природного характеру (стихійне лихо, землетрус, буревій, повінь,

смерч, замерзання моря, закриття морських проток, інші непередбачувані та непереборні події, що відбуваються незалежно від волі і бажання суб'єкта).

У межах чинного законодавства України вживається словосполучення *тимчасова заборона* (зупинення). Така форма обмежень частіше за все застосовуються до підприємств, установ та організацій з боку органів публічної адміністрації як дієвий захід забезпечення законності.

Так, наприклад, ст.ст. 8-1 Водного кодексу України визначено, що до компетенції Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської міських рад, районних рад, сільських, селищних, міських та районних у містах рад у галузі регулювання водних відносин на їх території належить обмеження, тимчасова заборона (зупинення) діяльності підприємств, установ і організацій у разі порушення ними вимог водного законодавства [3, ст.ст. 8-1, 9, 10, 14, 15-2].

У Положенні про порядок тимчасового припинення діяльності підприємств сфери торгівлі, громадського харчування і послуг, які систематично реалізують недоброякісні товари, порушують правила торгівлі та надання послуг, умови зберігання і транспортування товарів, зазначається, що тимчасове припинення діяльності господарюючого суб'єкта передбачає зупинення на певний час (до усунення виявлених недоліків) роботи структурних підрозділів (секцій, відділів, складів, цехів тощо), пов'язаної з обслуговуванням споживачів і реалізацією (виробництвом) товарів. У разі неможливості здійснити це – тимчасово припиняється діяльність суб'єкта в цілому [4, п. 6].

Водночас слід зазначити, що в чинному законодавстві існують норми, що містять одразу декілька форм вираження адміністративно-правових обмежень. Так, наприклад, ст. 32 Закону України «Про державну службу» встановлено три форми реалізації адміністративно-правових обмежень:

1) у формі юридичного обов'язку проявляється адміністративно-правове обмеження, що виражається у зобов'язанні повідомити керівника державної служби про випадки, що свідчать про виникнення обставин, що призводять до порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» щодо виникнення конфлікту інтересів між суб'єктами на яких поширюється дія Законів України «Про запобігання корупції» та «Про державну службу», які зобов'язані повідомити про виникнення таких обставин керівника державної служби та вжити заходів до усунення таких обставин у 15-денний строк;

2) у формі заборони проявляються адміністративно-правові обмеження, що полягають у недопущенні призначення на посаду державної служби особи, яка буде прямо підпорядкована близькій особі

або якій будуть прямо підпорядковані близькі особи. Водночас відзначимо, що заборона є пасивною формою виконання обов'язку;

3) у формі припинення проявляються адміністративно-правові обмеження: якщо суб'єкт не виконує юридичний обов'язок та не дотримується заборони вчинення певних дій, до нього можливо застосувати заходи припинення, що виражаються у формі вжиття у місячний термін заходів до усунення таких обставин; переведення державного службовця за його згодою на іншу рівнозначну вакантну посаду державної служби в цьому державному органі; дати згоду на переведення до іншого державного органу; звільнення із займаної посади [2, с. 132].

Література

1. Бобровник С.В. Проблеми теорії держави і права (курс лекцій). Київ: Вид-во Київського ун-ту права, 2004. 122 с.

2. Чорна В.Г. Обмеження в адміністративному праві: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харківський нац. ун-т внутрішніх справ, Харків, 2019. 517 с.

3. Водний кодекс України: Закон України від 6 черв. 1995 р. № 213/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189.

4. Положення про порядок тимчасового припинення діяльності підприємств сфери торгівлі, громадського харчування і послуг, які систематично реалізують недоброякісні товари, порушують правила торгівлі та надання послуг, умови зберігання і транспортування товарів: затв. Постановою Верховної Ради України від 25 січ. 1995 р. № 26/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 5. Ст. 34.

УДК 342.9(043.2)

Зінченко С.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Правовий статус – ключова основоположна категорія права, що обумовлює її науково-практичний інтерес. Усі суб'єкти адміністративного права, які вступають до адміністративно-правових відносин, володіють адміністративно-правовим статусом. Адміністративно-правовий статус є вихідною юридичною категорією, яка за загальним правилом визначає місце того чи іншого суб'єкта у системі адміністративних відносин. Теоретичне дослідження сутності адміністративно-правового статусу

органів Національної поліції України покликане розробити уніфіковане розуміння цього поняття і в майбутньому сприяти вдосконаленню нормативно-правового закріплення становища таких органів.

Терміни «статус» та «правовий статус» вживаються щодо фізичних осіб, а також по відношенню до юридичних осіб (органи державної влади та місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи організації). Поняття «правовий статус» має загальний характер, що відображає загальні характеристики суб'єкта права (фізичної чи юридичної особи) щодо інших індивідів або органів держави у певній системі. Натомість, більш точний зміст статусу формують норми відповідних галузей права, тож виділяють відповідно конституційно-правовий, адміністративно-правовий, цивільно-правовий, кримінально-правовий та інші статуси. Тобто поняття «адміністративно-правовий статус» буде одним з видів загального поняття «правовий статус», і, в свою чергу, він також може бути конкретизований в залежності від виду суб'єктів зазначених адміністративно-правових відносин: фізичні або юридичні особи. Крім того, слід враховувати те, що у юридичних осіб є власна система, що дозволяє виділити органи державної влади та їх особливий вид – правоохоронні органи [1, с. 32].

На думку Безеги В.В., під адміністративно-правовим статусом Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони слід розуміти врегульоване адміністративно-правовими нормами юридичне становище Національної поліції в системі органів забезпечення національної безпеки, яке визначається її соціальним призначенням, межами та основними векторами діяльності, а також відповідними повноваженнями, якими вона користується в процесі охорони правопорядку, забезпечення прав та свобод громадян і безпеки в суспільстві [1, с. 126].

У свою чергу А.Г. Нікуліна, досліджуючи адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України, трактує його як комплексну категорію з чіткою структурою, яка регулює взаємовідносини органів досудового розслідування Національної поліції України між собою та іншими суб'єктами правоохоронної системи, встановлюючи місце кожного з них, принципи та характер взаємодії між ними шляхом законодавчого визначення й регулювання сукупності кореспондуючих прав та обов'язків, компетенції і юридичної відповідальності, гарантій їх реалізації [2, с. 190].

Д.К. Катрич під адміністративно-правовим статусом Національної поліції пропонує розуміти сукупність визначених нормативно-правовими актами України цілей, завдань, структурно-організаційних і компетенційних елементів, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності,

підтримання публічної безпеки та порядку, а також надання в межах, визначених законом, послуг особам [3, с. 34].

До ознак адміністративно-правового статусу Національної поліції, які розкривають його значення, відносять наступні:

– визначає місце в системі правоохоронних органів, визначених Конституцією України, або конкретній підсистемі;

– фіксує призначення в системі виконання державних функцій шляхом встановлення мети, завдань і функцій;

– закріплює організаційну структуру і ресурси (або порядок їх формування) шляхом встановлення порядку фінансування, розподілу матеріальних засобів, необхідних для реалізації його завдань і функцій, шляхом регламентації порядку організації роботи;

– визначає компетенцію, коло прав і обов'язків, необхідних для реалізації мети, завдань і функцій [4, с. 80].

Отже, Національна поліція України є суб'єктом адміністративного права та є учасником особливих адміністративно-правових відносин – правоохоронних. Адміністративно-правовий статус органів Національної поліції України – це правове становище таких органів у системі державного управління, яке визначається адміністративно-правовими нормами, що закріплюють мету створення, завдання, предмет діяльності, функції, повноваження, відповідальність, структурну організацію, ресурсне забезпечення органів Національної поліції України.

Література

1. Безпалова О.І., Горбач Д.О. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Національної гвардії України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 31-38.

2. Безега В.В. Характеристика адміністративно-правового статусу національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3 (289). С. 121-127.

3. Нікуліна А.Г. Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Суми: СумДУ, 2017. 241 с.

4. Катрич Д.К. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України: поняття і зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36(2). С. 31-35.

5. Сердюк А.М. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу патрульної поліції України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Випуск 1. Том 3. С. 76-81.

INVESTIGATION OF INTERNAL SECURITY MODELS IN THE EUROPEAN UNION

In the conditions of the European integration processes taking place in our country, in order for the implementation of the necessary changes and improvements to be as expedient and effective as possible, so that innovations do not contain the mistakes and problems of the past, this process must be based on meaningful and in-depth study of foreign experience in this field [1].

Search and implementation of new approaches in the field of management of the National Police bodies, building their qualitatively new model in accordance with the standards, principles and norms developed by the world community, today is a very relevant issue. Foreign countries considerable experience has been accumulated in the training of personnel for police services, organizations activities to ensure public safety and order, fighting crime. However, police activity in each country has its own specifics and features. Building a reliable and effective law enforcement system is one of the main tasks of every state. The law enforcement system of Ukraine is approaching the European model at a fairly fast pace with each new reform. There are three models operating in the EU countries (Fig. 1) [2, 3].

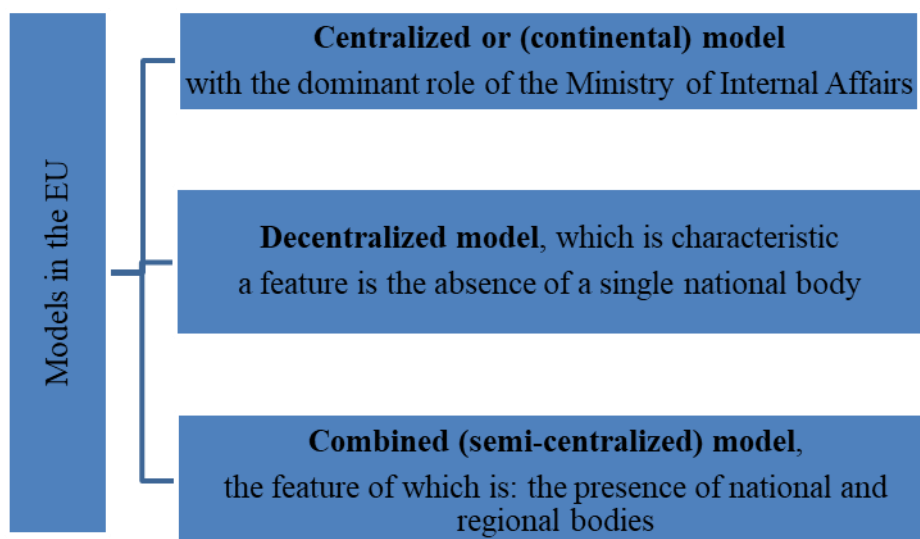

Fig. 1. Internal Security Models in the EU

Police Department of Poland is carried out according to a centralized scheme (Main police commandant's office – voivode ship commandant's office – district (district) commandant's office). The Polish police consists of the following branch services: criminal, preventive and facilitating (auxiliary)

activities of the police. In the structure of the police there is also a judicial police, whose powers and principles of organization are defined by the Minister of Internal Affairs and Administration in agreement with the Minister of Justice [4, p. 602].

As for the current system of policing in Great Britain, it includes county police departments, transport police, police of Northern Ireland. Official the names of the police authorities: the authorized police in 51 local offices in the territory of England, Wales, Scotland; the Royal Ulster Constabulary in Northern Ireland; London police in the capital of Great Britain. The status of the police service is civilian, the officers serve in uniformed or in civilian clothes, but practically unarmed, except in Ulster. All police officers bodies are included in the system of the Ministry of Internal Affairs, but for the police of Great Britain it is characteristic and significant decentralization. The Ministry carries out management activities through departments [5, p. 30].

Another country whose experience should be taken into account is France. After all, the police system France belongs to one of the oldest systems in Europe. France has historically developed centralized system of police management. Police system of France belongs to one of the oldest systems in Europe. France has historically developed centralized system of police management. The modern police system of France represents is a complex apparatus with its own structure, designed to protect the interests of the administration. Structurally, the above apparatus consists of the following units: national police, municipal police, gendarmerie. All police forces of the country are united within the national borders of the police, which is managed by the General Directorate of the Police of the Ministry of the Interior of France. During the period of peaceful existence, the gendarmerie of the state is under the operational control of the Ministry of Internal Affairs [6].

The modern system of law enforcement bodies in Germany consists of: bodies of justice (federal and land levels); police services of 16 federal states; federal police departments; federal customs department (subordinate to the Federal Department finance); bodies for the protection of the Constitution (Federal Department for the Protection of the Constitution subordinate to the Ministry of Internal Affairs of the Federal Republic of Germany). Police management is semi-centralized system, a characteristic feature of which is the limitation of the powers of the central (nationwide) bodies of police management in relation to land police formations. Police the FRG works as part of the Ministry of Internal Affairs, which has a much wider competence than the Ministry of Internal Affairs other countries. In fact, the Ministry of Internal Affairs of the Federal Republic of Germany controls all the main areas of the country's internal life. Police Germany is divided into: public security and public order police; the police readiness; criminal police [6]. Today, European police officers are advocating for the establishment of a civilian spirit and

culture in the police services The standard of decentralization in European countries is considered one of the main ones management mechanisms for increasing the effectiveness of police agencies.

Conclusion.

From the above mentioned, it can be concluded that the study of experience the development of police units of European countries can be useful for Ukraine as a state that aspires to have a European-style police force. But it should not be forgotten that each of the police systems has its own individual history of development and its specificity. Therefore, one of the main tasks is which should be put before the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, is the improvement of bodies of the National Police, taking into account the positive experience of the police activities of the leading countries of Europe.

Literature

1. Проневич О.С. Моделі управління поліцією: аналіз зарубіжного досвіду. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*: зб. наук. праць. 2009. № 1. С. 145–167.
2. Кисельова О., Миргород-Карпова В., Корощенко К. Зміст категорії «правоохоронний орган» в умовах реформування вітчизняної системи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.28>
3. Internal security strategy for the European Union. Towards a European security model, 2010. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/30753/qc3010313enc.pdf>
4. Білоконь М.В. Державне управління у сфері охорони громадського порядку: монографія. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 700 с.
5. Матюхіна Н.П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління: монографія / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Консум, 2001. 131 с.
6. Мозоль В.В. Зарубіжний досвід організації діяльності поліції. Сучасна європейська поліцейська та можливості її використання в діяльності Національної поліції України. Харків, 2019.

Івашковський Р.І., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

САНКЦІЇ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Інститут адміністративної відповідальності є основоположним інститутом адміністративного права та засобом охорони громадського порядку, адже йому притаманні усі ознаки юридичної відповідальності.

Роль і місце адміністративної відповідальності на адміністративно-правовому просторі визначається тим, що відносини адміністративної відповідальності, разом із відносинами публічного управління, адміністративних послуг і адміністративного судочинства утворюють предмет адміністративного права. А також суттєва особливість адміністративної відповідальності полягає у прагматичності її теоретичних концепцій, домінуюча спрямованість яких окреслена проблематикою Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Аналізуючи статтю 17211 КУпАП, зокрема на зміст санкцій, передбачається арешт з утриманням на гауптвахті та накладення штрафу вчинені особою яка, самовільно залишила військову частину або місця служби [1].

Серед іншого, санкції поділяються для категорії військовослужбовців строкової служби та військовослужбовців (крім строкової військової служби) військовозобов'язаних та резервістів.

Що стосується військовослужбовців строкової служби, які самовільно залишили військову частину або місця служби, а також нез'явлення вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до трьох діб - тягнуть за собою арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб. Якщо суб'єкт протягом року притягувався за те саме правопорушення, передбачається арешт з утриманням на гауптвахті на строк від семи до п'ятнадцяти діб.

Для військовослужбовців (крім строкової військової служби) військовозобов'язаних та резервістів, які самовільно залишили військову частину або місця служби під час проходження зборів, а також нез'явлення вчасно без поважних причин на військову службу у разі призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до десяти діб, - тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Слід зазначити, якщо зазначені вище діяння, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Також, у разі ухвалення судом постанови про накладення адміністративного стягнення, якщо буде доведено вину особи, то особа понесе судові витрати у вигляді судового збору, що буде становити 0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб [2].

У свою чергу, в разі винесення судом постанови про накладення адміністративного стягнення за вчинення військового адміністративного правопорушення - за місяць, у якому така постанова надійшла до військової частини, військовослужбовцю, який здійснив проступок, не виплачується премія [3].

Отже, адміністративна відповідальність становить особливий вид юридичної відповідальності. Адміністративній відповідальності властивий ряд специфічних рис, які відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності. Традиційно правову відповідальність пов'язують із застосуванням заходів державного примусу, розглядають її як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення, як реалізацію, застосування і здійснення санкцій. Застосування заходів юридичної відповідальності тягне для правопорушника обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру та має відіграти роль перш за все виховну, а вже потім захід адміністративного впливу.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 груд. 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

2. Про судовий збір: Закон України від 08 лип. 2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

3. Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам: затв. наказом Міністерства оборони України 07 черв. 2018 р. № 260; зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 26.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>

Колбіна Н.Г., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ПРАВО ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ТА ЯКІСНЕ ДИТЯЧЕ ХАРЧУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтею 49 *Конституції України* задекларовано право на охорону здоров'я всіх громадян України. Запорукою здоров'я є, в тому числі, безпечне та якісне харчування. Діти є особливою категорією громадян України. Від того, наскільки держава спроможна гарантувати безпечне та повноцінне харчування дітей, залежить здоров'я нації та майбутнього покоління. В більшій мірі, конституційні гарантії права дітей на охорону здоров'я визначені в законах України та підзаконних нормативно-правових актах.

Закон України «Про дитяче харчування» є фундаментальним законодавчим актом, який визначає стратегічні загальнодержавні пріоритети у сфері забезпечення дітей грудного та раннього віку достатнім, високоякісним та безпечним дитячим харчуванням з метою реалізації конституційних прав дитини на достатній життєвий рівень, охорону здоров'я і життя, а також організаційні, соціальні та економічні засади державної політики у цій сфері.

Даним актом наведено визначення наступних понять: «виробник дитячого харчування»; «виробництво дитячого харчування»; «діти грудного віку»; «діти раннього віку»; «дитяче харчування»; «дитяча суміш початкова (стартова)»; «дитяча суміш для подальшого годування»; «інгредієнт»; «обіг дитячого харчування»; «продукти прикорму»; «поживна цінність»; «сировина»; «спеціальні сировинні зони»; «функціональне дитяче харчування»; «якість дитячого харчування» та ін.

Статтею 3 даного акту визначено засади державної політики щодо забезпечення дітей грудного та раннього віку дитячим харчуванням. Органом, який забезпечує даний напрямок державної політики, є Кабінет Міністрів України. Втім, слід відзначити, що на сьогоднішній день в Україні відсутній будь-який концептуальний програмний документ, який би визначав напрямки, механізм та етапи реалізації державної політики щодо забезпечення дітей грудного та раннього віку дитячим харчуванням. З даного приводу, як слушно зазначає О.В. Запотоцька «сьогодні відсутня систематизація законів та нормативних актів в сфері безпечності та якості харчових продуктів, не прийнята Концепція державної політики у сфері управління безпечністю харчових продуктів та продовольчої сировини на основі принципів НАССР; не запроваджено стандартної та комплексної

системи санітарії та гігієни на виробництві харчових продуктів; не чітко розмежовано повноваження органів, що діють в сфері безпеки та якості харчових продуктів тощо» [1, с. 24]. Таким чином, науковець відзначає, що не дивлячись на те, що Україна взяла собі за мету запровадити принципи НАССР, все ж таки рішучі кроки нормативно-правового регулювання даного напрямку не встановлено. Теж саме стосується і принципів НАССР щодо дитячого харчування.

На нашу думку, для успішної інтеграції України в ЄС в частині безпеки та якості дитячого харчування; визнання дитячого харчування як запоруки здорової нації; здійснення управління безпекою харчових продуктів та продовольчої сировини на основі принципів НАССР; розвитку економічних відносин щодо експорту дитячого харчування; здійснення контролю та нагляду якості дитячого харчування; управління безпекою харчових продуктів та продовольчої сировини на основі принципів НАССР; розширення територіальної географії обігу дитячого харчування українського виробництва; підвищення вимог до етикування та маркування дитячого харчування; докорінно поліпшити систему санітарії та гігієни на виробництві дитячого харчування тощо, на нашу думку, необхідно розробити та затвердити стратегічний документ, який би визначав основи розвитку сфери дитячого харчування – *Стратегія розвитку сфери дитячого харчування в Україні*.

Пропонуємо структурно представити наступним чином.

Розділ 1. Загальні положення.

1.1. Мета, цілі державної політики в сфері виробництва та обігу дитячого харчування;

1.2. Напрямки державної політики в сфері виробництва та обігу дитячого харчування;

1.3. Етапи реалізації державної політики в сфері виробництва та обігу дитячого харчування;

1.4. Очікувані періодичні та стратегічні результати державної політики в сфері виробництва та обігу дитячого харчування.

Розділ II. Державне регулювання державної політики в сфері виробництва та обігу дитячого харчування.

2.1. Управління безпекою дитячого харчування та продовольчої сировини на основі принципів НАССР;

2.2. Сертифікація та стандартизація дитячого харчування;

2.3. Санітарія та гігієна на виробництві дитячого харчування;

2.4. Дозвільно-реєстраційні акти в сфері виробництва та обігу дитячого харчування;

2.5. Контроль та нагляд за виробництвом та обігом дитячого харчування;

2.6. Державна санітарно-епідеміологічна експертиза виробництва дитячого харчування;

2.7. Юридична відповідальність за порушення виробництва та обігу дитячого харчування.

Розділ III. Організація державної політики в сфері виробництва та обігу дитячого харчування.

3.1. Система суб'єктів забезпечення та реалізації державної політики в сфері виробництва та обігу дитячого харчування;

3.2. Повноваження та компетенція суб'єктів забезпечення та реалізації державної політики в сфері виробництва та обігу дитячого харчування;

Розділ IV. Вимоги до упаковки, етикетки дитячого харчування.

Статтею 10 Закону України «Про дитяче харчування» визначено, що «продукти, що не відповідають встановленим законом вимогам щодо якості і безпечності, а також вимогам цього Закону, підлягають вилученню з обігу відповідно до закону». Разом з тим, даним актом взагалі не визначено порядок вилучення з обігу даних продуктів. Дана законодавча прогалина є вкрай негативною, адже, шкода завдана споживанням та обігом простроченої чи неякісної продукції дитячого харчування може завдати значної шкоди життю та здоров'ю кінцевому споживачу, тобто дітям.

У той же час, визначення поняття «вилучення харчового продукту» визначено в ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» - це заходи, спрямовані на запобігання розповсюдженню, демонстрації чи пропонуванню небезпечного харчового продукту споживачам. Тобто, держава повинна вживати всі необхідні заходи з метою недопущення завдання шкоди дитині. Дані заходи здійснюються на всіх стадіях виробництва та обігу дитячого харчування. При тому, вилучені продукти категорично не можуть бути перероблені та в подальшому використовуватися та потрапляти в обіг саме для дітей. На практиці, дитяче харчування, яке вилучається з обігу може в подальшому бути реалізованими лише для вигодовування тварин, якщо воно є безпечним для їх життя та здоров'я. Вважаємо за необхідне більш деталізувати положення, що стосуються вилучення дитячого харчування та доповнити пункт 4 ст. 10 Закону України «Про дитяче харчування» реченням: «Порядок вилучення дитячого харчування регулюється Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів».

Також хотілося б звернути увагу, що не дивлячись на те, що Україна взяла курс на запровадження принципів НАССР щодо управління безпечністю харчових продуктів, у Законі України «Про дитяче харчування» відсутні будь-які норми, що визначають основи безпечності дитячого харчування, тобто порядок встановлення стану обігнуртованої

впевненості в тому, що дитячі харчові продукти за звичайних умов їх використання не є шкідливими та не становлять небезпеки для здоров'я нинішнього та майбутніх поколінь. Таким чином, *Закон України «Про харчові продукти» повинен бути адаптованих до вимог управління безпечністю харчових продуктів згідно принципів НАССР.*

Не можна не акцентувати увагу, що в Законі України «Про дитяче харчування» відсутні норми, що урегульовували б проблему дієтичного дитячого харчування. Так, у 60% випадків надмірна маса тіла у дитини чи підлітка в майбутньому трансформується у тяжкі соматичні захворювання (цукровий діабет 2-го типу, артеріальна гіпертензія, атеросклероз, артроз, метаболічні та ендокринологічні порушення, жовчнокам'яна хвороба, онкологічна патологія, серцево-судинні ускладнення, безпліддя та ін.) [1]. Зазначимо, що за офіційною статистикою в Україні налічується понад 10 тисяч дітей віком до 18 років, у яких діагностовано цукровий діабет I типу. Якщо ще 5-7 років тому це було до 100 - 70-80 вперше виявлених за рік, - то зараз щорічно 130-140 дітей кожного року в Києві захворює на цукровий діабет першого типу. Загальна кількість захворілих досягла 1000. По Україні, якщо раніше ми говорили про 6-7 тисяч, то зараз понад 10 тисяч дітей і підлітків до 18 років [2]. Таким чином, з метою мінімізації глобальної проблеми розвитку дитячих хвороб, що спричинені неправильним харчуванням, на нашу думку, є необхідним доповнити ст.1 Закону України «Про дитяче харчування» наступними положеннями:

«дієтичні харчові продукти – це продукти дитячого харчування, що призначені для лікування чи профілактики захворювань у дітей з метою варіативної заміни традиційних продуктів дитячого харчування, що не рекомендуються для дітей за медичними показаннями. Дієтичні харчові продукти відрізняються від харчових продуктів за якісно-хімічними властивостями. Вміст та склад дієтичного дитячого харчування повинен відображатися на етикетці та мати особливу відмітку».

Звернемо також увагу на деякі розбіжності щодо назви закону та вікових особливостей кінцевого споживача, тобто дитини.

Так, головним законом у сфері дитячого харчування визначено, що кінцевим споживачем дитячого харчування є діти грудного та раннього віку, тобто це діти двох вікових груп – від 0 до 1 року; від 1 року до 3 років. В той же час, згідно ст.1 Закону України «Про охорону дитинства» визначено, що дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [3]. Таким чином, виникає питання, чи поширюється норми Закону України «Про дитяче харчування» для вікових груп від 3 до 18 років?

На нашу думку, норми про дитяче харчування повинні поширюватися на дітей також вікових груп дошкільного та шкільного віку та відповідно, визначати також особливості вмісту харчових продуктів для них, тобто дітей від 3 до 7 років та від 7 до 14 років.

Разом з тим, з огляду на виникнення неповної цивільної дієздатності у особи від 14 років у якій згідно норм цивільного законодавства виникають цілий ряд прав (наприклад, вільно обирає собі місце проживання; самостійно вчиняти дрібні побутові правочини; здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку) [4, ст.ст. 31, 32]) вважаємо, що діти у віці від 14 до 18 років самостійно можуть обирати для себе харчові продукти, які вони хочуть вживати і батьки мало можуть повпливати та проконтролювати їх вибір.

Саме тому, вважаємо, що дія Закону України «Про дитяче харчування» повинна поширюватися також на такі категорії споживачів як: - діти дошкільного віку – особи у віці від 3 до 7 років; - діти шкільного віку – особи у віці від 7 до 14 років. Дану пропозицію пропонуємо закріпити в Законі України «Про дитяче харчування» шляхом внесення змін та доповнити преамбулу після слів «раннього віку» словами «дітей дошкільного та шкільного віку» та доповнити ч.1 ст.1 після визначення дітей раннього віку словосполученнями:

- «- діти дошкільного віку – особи у віці від 3 до 7 років;*
- діти шкільного віку – особи у віці від 7 до 14 років».*

Література

1. Ожиріння у дітей. URL: <https://into-sana.ua/enc/ozhirinnya-u-ditej/>
2. В Україні понад 10 тисяч дітей з цукровим діабетом I типу – лікар. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3135126-v-ukraini-ponad-10-tisac-ditej-z-cukrovim-diabetom-i-tipu-likar.html>
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

Кравчук В.О., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Соціальні мережі як феномен сучасної епохи на початку свого розвитку мали вузьке функціональне призначення, а саме розвиток комунікації. На сьогодні вони відіграють важливу роль у розбудові соціально-культурного світового простору, використовуються як електронні засоби масової інформації, являють собою інструменти маркетингу та управління підприємствами тощо. Крім того, потенціал розвитку соціальних мереж свідчить про те, що їхній вплив на суспільне життя та політичні процеси країн тільки зростатиме. Соціальні мережі як катализатори суспільних змін у різноманітних сферах життєдіяльності людини, крім численних переваг, створюють нові виклики та загрози як глобального, так і індивідуального характеру.

Можливості, які надають соціальні мережі, створюють підґрунтя формування так званого «інтерактивного громадянського суспільства», котре можна визначити як систему взаємодії вільних громадян та їх добровільних об'єднань за допомогою Всесвітньої мережі (Інтернет), де інформація є головним чинником соціалізації з метою формування механізму реалізації та захисту основних прав і свобод людини, задоволення індивідуальних та групових прагнень і сподівань, впливу на владні державні інституції, напрямок державного розвитку в цілому. Втім вираз «інтерактивне громадянське суспільство» наразі є не доконаним поняттям, а, швидше, концептом, що перебуває у процесі формування [1, с. 50].

Актуальність дослідження соціальних мереж у сучасній юридичній науці обумовлюється також воєнно-політичним станом держави. До повномасштабного вторгнення соціальні мережі успішно використовувалися як інструменти інформаційної війни. Наративи, які просувалися в мережі Інтернет, були послідовними засобами дестабілізації внутрішньої ситуації в державі та розвалення системи управління.

Тоді як у світі все частіше говорять про порушення власниками Інтернет-ресурсів (у першу чергу соціальних мереж) низки європейських законів про захист приватного життя, оброблення і використання даних користувачів без їх згоди, можливості, які створюють соціальні мережі, є істотними загрозами національній безпеці України та інших держав.

Силові структури країни-агресора на постійній основі накопичують і протиправно використовують інформацію про користувачів. Така діяльність здійснюється з метою впливу на свідомість і підсвідомість громадян (особливо молоді) та формування у них антигромадської позиції, спонукання до вчинення актів непокори чи інших протиправних дій, які можуть призвести як до дестабілізації суспільно-політичної ситуації всередині країни, так і до нанесення шкоди іміджу держави у сфері зовнішньополітичних відносин [2, с. 209].

Індивідуальними і такими, що негативно впливають на стан забезпечення законності, є проблеми забезпечення приватності у соціальних мережах, які досі становлять виклики і загрози для суспільства. Наприклад, неможливість повністю та остаточно видалити свої дані з соціальної мережі порушує так зване фундаментальне право фізичної особи у сфері захисту персональних даних – «право бути забутим», яке існувало в Європі з 1995 року в усіх країнах-членах ЄС. Кожна людина може вимагати видалити свої дані у будь-який момент. Звичайно, існують і певні обмеження, наприклад, якщо дані використовуються з метою свободи самовираження, у засобах масової інформації, і, зрозуміло, якщо в цьому випадку є певна правова неузгодженість, а також, якщо держава або приватна компанія має право обробляти ці дані відповідно до визначеної законної мети їх обробки. Тож обмеження існують, хоча в цілому права фізичної особи мають бути гарантовані, якщо немає підстав для подібних обмежень [3, с. 67].

Особливого занепокоєння викликає тенденція до зростання поширення практик булінгу в молодіжному середовищі. Однією із сучасних форм впливу (негативного та деструктивного) на правову свідомість молоді є соціальні мережі. На фоні подібної кризи моралі, культури та зростаючого попиту на отримання схвалення своєї поведінки у соціальних мережах майже кожного дня чуємо чи бачимо приклади до наслідування булінгу та інших форм протиправної поведінки в молодіжному середовищі. Частина молодих людей через заглибленість в комп'ютерні ігри не завжди адекватно відчуває межу комп'ютерних ігор та реального життя, наслідуючи ігрову поведінку героїв у реальному житті. Внаслідок цього з'явився новий вид порушень в теорії права як кібербулінг [4, с. 20].

Отже, викликами і загрозами, які пов'язані із використанням соціальних мереж, є відсутність ефективних механізмів запобігання та протидії правопорушенням у соціальних мережах у таких сферах, як: забезпечення інформаційної безпеки країн світу як складової національної безпеки; захист персональних даних користувачів; формування правової культури (насамперед молоді) та інших.

Література

1. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайніві соціальні мережі: монографія / за ред. Є.О. Харитонов, О.І. Харитонової; уклад. Б.В. Фасій; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 176 с.

2. Черниш Р.Ф. Соціальні мережі як один із інструментів накопичення та протиправного використання персональних даних громадян. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 205-214.

3. Мельник К.С. Обробка та захист персональних даних в соціальних мережах. *Інформація і право*. 2014. № 3. С. 64-69.

4. Драпушко Р.Г., Горінов П.В. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 18-22.

УДК 342.6:342.722:061.2(043.2)

Крайній П.І., к.ю.н.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДСЬКИХ РАД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (СПІЛЬНОТ) В УКРАЇНІ

Діяльність консультативно-дорадчих органів в Україні останнім часом демонструє прагнення нашої держави забезпечувати можливість інституціям громадянського суспільства активно долучатись до діалогу із органами публічної влади. Законодавство в частині визначення адміністративно-правового статусу громадських рад (є різновидом консультативно-дорадчих органів – прим. авт.) дозволяє говорити про розширення кола органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на які покладається обов'язок сприяти, у разі виникнення такої потреби їх утворенню.

Обговорення окремих аспектів суспільного життя сьогодні не можливо уявити без залучення активної частини нашого суспільства. Різного роду громадські обговорення, слухання, громадські експертизи тощо є невід'ємною складовою змін в частині доступу людини, громадянина до участі в управлінні державними справами яке визначається та гарантується Конституцією України.

Окремим важливим аспектом забезпечення прав людини і громадянина є забезпечення відповідного рівня правового регулювання у реалізації можливостей для представників національних меншин (спільнот) в Україні. Серед міжнародного та вітчизняного законодавства яким врегульовуються захист прав і свобод національних меншин, хочемо виокремити проаналізувати та деякі аспекти діяльності Громадської ради

при Державній службі України з етнополітики та свободи совісті (далі – ГР при ДЕСС). Захист прав національних меншин в нашій державі є одним із головних завдань що їх необхідно належними чином врегулювати в контексті євроінтеграційних прагнень України. Ми не торкатимемось законодавства яке стосується визначення правового статусу національних меншин (спільнот) в Україні. В той же час хочемо привернути увагу стосовно деяких аспектів адміністративно-правового статусу ГР при ДЕСС яка спрямовує свою діяльність на забезпечення доступу до реалізації конституційного права на участь в управлінні державними справами.

Основними нормативно-правовими актами що визначають особливості діяльності ГР при ДЕСС є Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті та внесення змін до Положення про Міністерство культури України, затверджене постановою КМУ № 812 від 21.08.2019 р. (далі – Положення про ДЕСС) [1]. Відповідно до п. 1 вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав корінних народів і національних меншин в Україні. Згідно п. 11 Положення при даній службі можуть бути утворені «постійні або тимчасові постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи» якою і є ГР [1].

Що стосується безпосередньо закріплення на підзаконному рівні загальних елементів адміністративно-правового статусу такої ГР варто зазначити що Положення про Громадські раду при Державній службі України з етнополітики та свободи совісті визначає особливості її утворення, формування персонального складу, прав та обов'язків, дострокового припинення її повноважень тощо [2]. Поряд із цим виникають певні зауваження щодо окремих аспектів формування персонального складу такої ГР. Наприклад, відповідно до п. 6 Положення персональний склад ради може формуватись із представників громадських об'єднань, релігійних, благодійних організацій, творчих спілок, професійних спілок та їх об'єднань, асоціацій, організацій роботодавців та їх об'єднань, засобів масової інформації (далі – інститути громадянського суспільства), які зареєстровані в установленому порядку.

Однак, створюється обмеження для участі представників інститутів громадянського суспільства через те, що вони мають відповідати критерію тривалості здійснення своєї діяльності: «не менше шести місяців до дати оприлюднення ДЕСС повідомлення про формування складу Громадської ради провадять свою діяльність, реалізують свої проекти у сфері, пов'язаній з діяльністю ДЕСС, що підтверджується інформацією про

результати діяльності інституту громадянського суспільства, та в статуті (положенні) яких визначені відповідні цілі і завдання діяльності» [2].

Формулювання додаткових вимог є дискримінаційним, адже для можливості участі у формуванні ГР при ДЕСС, наприклад, від громадської організації не встановлено будь-яких вимог. Головне це виявлення бажання долучитись до діяльності такого консультативно-дорадчого органу. Наявність відповідної кваліфікації та досвіду може і повинна братись до уваги про що свідчить закріплена в цьому ж пункті норма про те що до складу ГР при ДЕСС можуть бути обрані «представники інститутів громадянського суспільства, які є фахівцями у відповідних сферах, що підтверджується наявністю відповідної освіти, наукового ступеня, публікацій, досліджень» [3]. Водночас, варто було б розширити перелік таких суб'єктів та окремо виділити з них ті, які представляють права національних меншин (спільнот) в Україні згідно з нещодавно прийнятим Законом України «Про національні меншини (спільноти) України» [3].

На нашу думку, адміністративно-правовий статус ГР при ДЕСС на сьогоднішній день потребує вдосконалення та доповнення у світлі змін, які відбулись у законодавстві про захист прав національних меншин (спільнот) в Україні. Відповідних змін потребує порядок формування персонального складу такої громадської ради як невід'ємна складова адміністративно-правового статусу останньої, адже незалучення представників нацменшин до їх діяльності не повною мірою забезпечуватиме захист їх прав і свобод в нашій державі.

Література

1. Про затвердження Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті та внесення змін до Положення про Міністерство культури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 812: станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2019-п#Text> (дата звернення: 30.01.2023).

2. Громадська рада – документи / ДЕСС. ДЕСС. URL: <https://dess.gov.ua/public-council-documents/> (дата звернення: 30.01.2023).

3. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 30.01.2023).

Криволап Є.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА», «БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЇ», «КІБЕРБЕЗПЕКА». «КОГНІТИВНА БЕЗПЕКА» ЯК СТІЙКІСТЬ ПРОТИ ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ НА ЛЮДИНУ І СУСПІЛЬСТВО

Метою роботи є комплексний правовий та інформаційно-технологічний аналіз понять «інформаційна безпека», «безпека інформації», «кібербезпека», «когнітивна безпека» для обґрунтування підходу до створення центральної дефініції у сфері інформаційної безпеки та удосконалення системи протидії інформаційним загрозам. Як зазначається у статті [1], термінологія займає особливе місце в збереженні та передаванні знань, оскільки саме на неї припадає основне інформаційне навантаження. Натомість із поняттям «інформаційна безпека» склалася парадоксальна ситуація [2, с. 7]. З одного боку, термін «інформаційна безпека» широко використовується в наукових публікаціях, навчальній літературі та законодавчих документах різного рівня, з іншого боку, це поняття досі не має однозначного розуміння. Концепція удосконалення термінології у сфері національної безпеки розглянута співавторами у статті [3].

Згідно ч. 1 ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та *інформаційної безпеки* є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Разом із тим, у науковій літературі опублікована велика кількість робіт, які, використовуючи поняття «інформаційна безпека», фактично спрямовані на певні локальні питання з цієї сфери, наприклад: «інформаційна безпека» підприємств і безпеки господарської діяльності, «інформаційна безпека» бібліотеки, «інформаційна безпека» в органах внутрішніх справ, «інформаційна безпека» страхових компаній та ін. Ці види «інформаційних безпек» явно не відповідають конституційному рівню правового регулювання і захисту.

В деяких випадках дослідження «інформаційної безпеки» зводиться до аналізу проблематики «кібербезпеки» [4].

Є.О. Архипова у згаданій вище статті [2] вказує, що «інформаційна безпека» є ширшим за обсягом поняттям, ніж «безпека інформації» і включає в себе останню. Ототожнення цих понять вона пов'язує із тим, що вітчизняні та зарубіжні дослідники не враховують, що міжнародні

стандарти, з яких запозичується визначення терміну *information security*, належать до сфери безпеки інформаційних технологій, де об'єктом захисту виступає саме інформація (а не людина, суспільство чи держава). Таке формальне запозичення призводить до суттєвої плутанини в термінологічних визначеннях [2, с. 8].

Так, дослідниця зазначає, що у стандарті BS ISO/IEC 17799 *Information security* характеризується забезпеченням конфіденційності, цілісності та доступності інформації, а в ISO/IEC 27001 – як «всі аспекти, пов'язані з визначенням, досягненням та підтримкою конфіденційності, цілісності, доступності, невідмовності, підзвітності, автентичності та достовірності інформації чи засобів її обробки». Дж. Фрулінгер (J. Fruhlinger) [5] також звертає увагу на так звану тріаду ЦРУ як основні складові безпеки інформації: конфіденційність, цілісність і доступність. Усі ці міркування стосуються виключно поняття «безпека інформації».

Разом із тим, як наголошує професор Г.Г. Почепцов, усі держави без винятку приділяють багато уваги кібербезпеці і мало тому, що можна позначити терміном «когнітивна безпека». У кібербезпеці захищають кіберресурси, у когнітивній безпеці – розум людини. Ми живемо у світі пропаганди, яка заважає нам бачити реальність [6]. Обробка інформації людиною природно підпорядковується певним когнітивним механізмам. Записані в наших головах схеми дозволяють не виконувати черговий раз аналіз, даючи можливість спиратися на введені раніше схеми [7]. Ситуація, коли людина приречена користуватися нав'язаними їй схемами, гарантує переведення людини на іншу картину світу. Зокрема, той же професор Г.Г. Почепцов стверджує, що пропаганда робить ментальну операцію, замінюючи одні сенси на інші, причому робить це непомітно для «пацієнта»... При цьому, іноді цей сенс буде потрібен не сьогодні, а завтра, але для цього його слід запустити вже сьогодні [7]. Тобто, когнітивна операція, безперечно, спрямована на зміну моделі світу людини і тим є найбільш небезпечною з точки зору негативного впливу на людину і суспільство.

Література

1. Іленков А. Термінологія та її роль у представленні знань. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2009. № 648. С. 24–29.

2. Архипова Є.О. Соціально-філософське осмислення поняття «інформаційна безпека». *Вісник Нац. технічного ун-ту України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2011. № 3. С. 7-11.

3. Белкін Л.М., Юринець Ю.Л., Белкін М.Л., Криволап Є.В. Співвідношення понять «інформаційна безпека», «безпека інформації», «кібербезпека» в контексті безпекових стратегій України 2020-2021 років.

Наукові праці Національного авіаційного університету: Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право». 2022. № 3 (64). С. 78-86.

4. Валюшко І.О. Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту. Дис... канд. політичних наук. Спец. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Київ, 2018. 210 с.

5. Fruhlinger J. What is information security? Definition, principles, and jobs. CSO United States. 17.01.2020. URL: <https://www.csoonline.com/article/3513899/what-is-information-security-definition-principles-and-jobs.html>

6. Почепцов Г. Контр- не всегда плохо, особенно если это контрпропаганда. *Детектор медіа*. 02.06.2019. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/22973/2019-06-02-kontr-ne-vsegda-plokho-osobenno-esly-jeto-kontrpropaganda/>

7. Почепцов Г. Метапропаганда как доминирование пропаганды над идеологией, а не наоборот. *Хвиля*. 17.09.2018. URL: <https://hvylya.net/analytics/society/metapropaganda-kak-dominirovanie-propagandyi-nad-ideologiyey-a-ne-naoborot.html>

УДК 347.73 (043.2)

Кузьмін А.Р., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ В РАМКАХ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МВФ

Після розпаду СРСР Україна опинилася в досить складній ситуації політико-економічного характеру. Поки політична еліта вирішувала питання обрання нового курсу для країни, економіка зазнала значної кризи. Саме для швидкого вирішення цих проблем потрібні були кредити. Це, в свою чергу і призвело до розширення співробітництва з такою організацією як Міжнародний Валютний Фонд (далі – МВФ).

Для того, щоб отримати правовий статус члена МВФ, мати можливість вступати з ним у міжнародні правовідносини, Україна мала пройти всі етапи та процедурні стадії, що передбачені статутними нормами Уставу МВФ. 27 грудня 1991 р. Уряд України звернувся до МВФ із проханням про надання членства у Фонді.

03 червня 1992 р. Верховною Радою України було прийнято закон «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації. Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» № 2402-ХІІ. Україна стала членом Міжнародного

валютного фонду, а 1 квітня 2009 р. Україна ратифікувала Закон України «Про прийняття Поправок до Статей Угоди Міжнародного валютного фонду». Відповідно до норм цього закону, Кабінет Міністрів України отримав повноваження вирішувати всі питання вступу України до вищезазначених організацій, шляхом приєднання до угод, необхідних для співпраці та виконання умов. Звісно, Україна отримала право одержувати кошти на будь-яку обговорену суму, внаслідок здійснення операцій відповідно до Статей угоди МВФ.

Квота України мала становити 665 млн. СПЗ, а підписний внесок України буде дорівнювати її квоті. Було передбачено, що 22,7% підписного внеску Україна сплатить в СПЗ або у валютах інших держав-членів, обраних директором-розпорядником з тих валют, які Фонд отримуватиме відповідно до чинного оперативного бюджету під час платежу. Залишок підписного внеску мав бути сплачений у валюті України протягом 6 місяців після набуття членства у Фонді [1, с. 207].

18 вересня 2006 р. відбувся тринадцятий перегляд. Унаслідок цього збільшення квота України зменшилася з 0,64% до 0,63% у статутному капіталі Фонду, а після завершення у січні 2016 року 14-го перегляду квот країн-членів Міжнародного валютного фонду (МВФ) Україна отримала підтвердження про збільшення її квоти у Фонді на 639,8 млн. спеціальних прав запозичення (СПЗ) до 2011,8 млн. СПЗ, що орієнтовно становить 2796,4 млн. дол. США [2].

У правовідносинах з Фондом Україна не має ніяких преференцій і виступає як типовий позичальник. У глобальній економічній системі вона буде залишатися на тому місці, яке їй визначають економічно розвинуті країни [3, с. 11].

Протягом усього періоду співробітництва України з МВФ застосовуються специфічні умови надання та повернення кредитів, які впливають із багатьох факторів, включаючи: цілі надання кредитних коштів, статусу України та інших обставин. С.Я. Боринець визначає міжнародний кредит як надання у тимчасове користування грошово-матеріальних ресурсів одними суб'єктами міжнародного права іншим на умовах зворотності та виплати процентів, як правило, у вигляді позик [2, с. 203].

У сьогоденних умовах МВФ на міжнародній арені виступає як кредитор та координатор кредитів інших міжнародних фінансових організацій, обсяги фінансових вливань яких можуть перевищувати кредити фонду.

Для отримання кредиту від МВФ Україні необхідно надати Фонду Лист про наміри проханням про видачу кредиту та Меморандум, у якому викладається сучасний стан економіки, проблеми, вирішення яких

потребує фінансового втручання, та урядову програму змін в її економічній політиці зі встановленням критеріїв реалізації цієї програми.

Після початку збройної агресії російської федерації, Українська влада припинила співпрацю з Міжнародним валютним фондом в рамках програми Stand-by, у наслідок неможливості виконання фінансових зобов'язань. Загалом, за 2022 рік, Україна отримала від МВФ 2,715 млрд дол. Таким чином, у розрахунках з фондом Київ вийшов майже «в нуль», адже на погашення попередніх позик перед МВФ уряд витратив близько 2,38 млрд дол [4].

Задля стабілізації економічного становища країни владою було запропоновано новий меморандум. Лист про наміри директору-розпоряднику МВФ був надісланий 8 грудня 2022 року. Аналізуючи текст даного листа, можна виділити такі основні зобов'язання, які бере на себе Україна: розробка плану дій із запобігання та погашення заборгованостей держави за низкою видатків; реєстрація законопроекту про скасування низки податкових пільг, запроваджених після початку великої війни; підготовка реформи системи соціального захисту, аби забезпечити адресну та ефективну допомогу вразливих груп населення; підготовка технічного завдання та методології для проведення діагностики банків, аби визначити реальний стан їх капіталів; призначення наглядової ради НАК «Нафтогаз».

Можна зробити висновок, що основною в рамках співпраці з МВФ має стати зміна економічної політики, яка б дійсно привела до стабілізації, вирівнювання торгового і платіжного балансу, до зменшення зовнішніх боргів. Це можна зробити шляхом прийняття низки законодавчих актів, чи змін до існуючого законодавства та введення контролю за виконанням та розпорядженням запозичених коштів/кредитів. Потрібно розуміти, що кредити ніколи не можуть бути засобом для виходу із кризи – це лише відтягування часу до дефолту. І хоча співпраця з МВФ дозволила встановити та зафіксувати платіжний баланс та не допустила дефолту в країні, вимоги МВФ для подальшої співпраці з Україною мають негативний вплив на добробут населення в довгостроковій перспективі.

Література

1. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник. Київ: Знання, 2008. 570 с.

2. Лабунська А.В. Правовий статус Міжнародного валютного фонду та співробітництво з Україною: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. Київ, 2019. 229 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/labunska-a.v.-pravoviy-status-mijnarodnogo-valyutnogo-fondu-ta-spivrobotnitstvo-z-ukrayinoyu_.pdf (дата звернення: 05.02.2023).

3. Дрисколл Д.Д. Международный валютный фонд и Всемирный банк для реконструкции и развития: в чём их различие? Вашингтон: МВФ, 1992. 20 с.

4. Економічна правда. Україна хоче отримати від МВФ ще 16 мільярдів доларів. Чи буде нова програма? Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/31/696522/> (дата звернення: 07.02.2023).

УДК 342.9(043.2)

Кунєв Ю.Д., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЕТАПИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Метою проведеного дослідження було визначення основних етапів розвитку адміністративного права, спираючись на стратегію реалізації прав і законних інтересів осіб в адміністративному законодавстві.

Для визначення шляхів розвитку адміністративного законодавства потрібно враховувати, що адміністративне право будь-якої країни виконує завдання правового забезпечення існуючого суспільного ладу, системи влади в державі та реалізації цілей правлячої еліти. Здійснюючи зміни, потрібно чітко усвідомлювати, в якій точці ланцюгу етапів розвитку знаходиться адміністративне законодавство певної країни, який існує шлях переходу на наступний етап і яким чином його долати.

У загальній історії становлення адміністративного права вирізняють певні основні етапи. Будемо спиратися на періодизацію, яку наводять автори академічного курсу [1] і С.Г. Стеценко [2] та доповнимо її.

«I. Виникнення науки камералістики (від нім. «kameralistik» – управління двірцевою казною та майном). Приходиться на початок XVIII ст.

II. Поділ камералістики на «стару» (вивчала питання фінансів, економіки, господарства) та «нову» (питання поліції, мануфактурної, гірничої справи та ін.), що стався у середині XVIII ст.

III. Становлення поліцейського права (як галузі, призначеної здійснювати внутрішнє управління).

IV. Перехід від поліцейського до адміністративного права (друга половина XIX ст.), відбувався під впливом буржуазних революцій насамперед Французької революції 1789 р.), коли права та свободи людини були протиставлені всемогутності держави. Методи прямого примусу, що використовувалися поліцейським правом, було модифіковано на підставах верховенства права та ідей правової держави. У суспільстві почали виникати та обстоюватись ідеї про те, що управління повинно базуватися на вимогах закону, з обов'язковим урахуванням прав і свобод громадян, що державне управління не може здійснюватися на власний розсуд чиновників.

Характерною особливістю адміністративного права, на відміну від права поліцейського, стали відносини між державою (в широкому розумінні) та людиною. За панування поліцейського права держава домінувала над людиною практично в усіх випадках виникнення суспільних відносин, тоді як адміністративне право обстоювало ідеї верховенства права, рівності всіх перед законом, діяльності владних органів лише в межах, установлених законодавством» [2, с. 12–13].

V. «Традиційне» адміністративне право, яке характеризується кардинальним переглядом сутності, змісту та призначення адміністративного права, переходом від державоцентричного призначення адміністративного права до людиноцентричного із акцентом на особу як основного суб'єкта адміністративно-правових відносин та на призначення державних органів, на створення необхідних умов для реалізації та захисту права, свобод та інтересів особи.

Цьому рівню розвитку адміністративного права відповідає рівень захисту прав і свобод людини, який визначає необхідність забезпечення основних (конституційних) прав і свобод громадян. Досягнення цього рівня розглядається як необхідна умова для нормального, стійкого функціонування суспільства. При цьому основною визнається реалізація стратегії або принципу «зв'язаності правом діяльності публічної адміністрації».

VI. Новітнє (ефективне) адміністративне право. Цей етап розвитку стає актуальним, коли в механізмах правового регулювання закріплено його захисний характер як аксіоматичну ознаку, яка чітко регламентована в законодавстві й не піддається перегляду і послабленню. На перший план виходять питання попередження та захисту від загроз порушення права та підвищення економічної ефективності діяльності публічної адміністрації. Етап характеризується завершенням переходу від виконавчого до впорядкувального та регулятивного публічного адміністрування.

Такому рівню розвитку адміністративного права відповідає рівень захисту прав і свобод людини, який ставить завдання необхідності гарантії прав і свобод у такому обсязі та якості, що забезпечує гідний розвиток особи. Цей рівень розглядається як розумна база, що дає можливість, в міру зростання добробуту суспільства, поступово розширювати захищені й гарантовані права громадян.

При цьому провідною є стратегія споживання і суспільної безпеки. Розвиток держави пов'язується з розв'язанням основних проблем людства: забезпечення екологічної, інформаційної, культурної безпеки, моральності тощо.

VII. Адміністративне право спільного системотворення. Характерною ознакою етапу є публічно-адміністративна кооперація в межах союзу держав. «Особливі вимоги до адміністративно-правової

систематики висувають численні заходи в межах вертикальної та горизонтальної *публічно-адміністративної кооперації*. Вони є специфікою європейської публічної адміністрації, як спільноти інформації, діяльності та контролю, а отже потребують розбудови власних юридичних інститутів. Розвиваючи їх, слід орієнтуватися на структуру адміністративних заходів» [3, с. 467].

Цьому рівню розвитку адміністративного права відповідає рівень захисту прав і свобод людини, який передбачає створення такого правового механізму, що гарантуватиме вільний розвиток особи.

Державна політика визначає засоби, способи досягнення мети та основні елементи правових засобів і способів правового регулювання діяльності, яка підлягає її впливу. У контексті реалізації державної політики у сфері адміністративного права використання правових засобів теж зазнавало змін. Зміни правових засобів і способів правового регулювання адміністративної діяльності піддаються періодизації, яка спирається на цілі та інструментарій реалізації в адміністративному законодавстві людиноцентричних цілей.

Доповнимо систему етапів розвитку адміністративного права і цілей реалізації захисної функції адміністративного права, етапами змін основних опорних елементів правових засобів правового регулювання публічно-адміністративної діяльності [4], які склалися і використані у світі: публічні формальності [5] та адміністративна процедура [6].

Тоді система основних етапів розвитку адміністративного права, спираючись на стратегію реалізації прав і законних інтересів осіб в адміністративному законодавстві та тактику застосування основних засобів правового регулювання адміністративної діяльності, виглядатиме наступним чином:

I. Виникнення науки камералістики.

II. Поділ камералістики на «стару» та «нову».

III. Становлення поліцейського права.

IV. Перехід від поліцейського до адміністративного права (перший рівень захисту прав і свобод людини визначає необхідність забезпечення гарантії захищеності природних, невід'ємних прав і свобод громадян держави).

1. Обмеження адміністративних дій правовими засобами.

2. Необхідність стандартизації взаємодії в адміністративній діяльності.

3. Спрощення формальностей в публічно-адміністративній діяльності.

V. «Традиційне» адміністративне право (другий рівень захисту прав і свобод людини визначає необхідність забезпечення основних (конституційних) прав і свобод громадян).

4. Стандартизація правового регулювання простору адміністративної діяльності.

VI. Новітнє (ефективне) адміністративне право (третій рівень захисту прав і свобод людини ставить завдання необхідності гарантії прав і свобод у такому обсязі та якості, який забезпечує гідний розвиток особи).

5. Забезпечення доцільного балансу публічних і приватних інтересів в адміністративній діяльності.

VII. Адміністративне право спільного системотворення (четвертий рівень захисту прав і свобод людини – створити такий правовий механізм, який би гарантував вільний розвиток особи).

6. Забезпечення доцільного балансу публічних і приватних інтересів в масштабі міжнародних спільнот.

В адміністративному законодавстві України рівень ставлення до правового регулювання адміністративної діяльності правовими засобами свідчить про знаходження адміністративного права і законодавства на етапі переходу від поліцейського до адміністративного права (*IV eman*).

Література

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / рсд. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.

2. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2011. 624 с. С. 12–13.

3. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / пер. з нім. Г. Рижков, І. Соїко, А. Баканов; відп. ред. О. Сироїд. Київ: К.І.С., 2009. 552 с. С. 467.

4. Кунєв Ю.Д., Дувінг В.О. Публічно-адміністративна діяльність – об'єкт адміністративно-правової науки. Правова позиція. 2019. № 4 (25). С. 43–50.

5. Кунєва З.Ю. Митні формальності: теорія і практика: монографія. Київ: АртЕк, 2018. 216 с.

6. Кунєв Ю.Д., Баязітов Л.Р. Адміністративна процедура: загальна проблематизація праворозуміння та правозасування. Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право». 2015. № 2. С. 79–93.

Любарський В.С., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСПАРЕНТНОСТІ

Еволюція використання та значення терміна «транспарентність» пов'язана з наднаціональними організаціями та неурядовими організаціями. Існує багато побутових значень транспарентності, які пов'язані зі словами «очевидний» або «зрозумілий». Його присутність в організаційних документах починається в 1990-х роках, коли було створено Європейський Союз, Світову організацію торгівлі, регламентовано діяльність інших європейських інституцій і неурядових організацій. Водночас поштовхом до становлення сучасного розуміння транспарентності для академічної спільноти та громадськості стало створення організації «Transparency International» та подальша діяльність цієї організації [1, с. 295].

Етимологія поняття «транспарентність» бере свій початок від латинських «trans» – прозорий, наскрізь і «pareo» – бути очевидним. Транспарентність суспільства є сучасною ознакою діяльності всіх органів влади, визначає рівень демократичності відносин між владою та громадянським суспільством, що відповідає ідеї побудови правової держави, проголошеній у Конституція України. З одного боку, такі європейські принципи захищають інтереси держави, зменшують масштаби корупції та зловживань у її владних структурах, а з іншого боку сприяють захисту прав особи, оскільки вимагають інформації про діяльність органів влади та причини прийнятих рішень. Одним із основних принципів політичної діяльності як держави, так і суспільства є гласність, сутність якої полягає у відкритості політичної чи публічної (громадської) діяльності до доцільного використання особистістю політичної влади для задоволення інтересів суспільства. З цього також випливає, що транспарентність виявляється у гласності, відкритості та підзвітності та є одним із основних принципів діяльності будь-якого апарату управління незалежно від його територіальної приналежності [2].

Транспарентність слід розглядати як конституційно-правовий принцип організації та функціонування як системи публічної влади, так і окремого органу. Його зміст полягає в тому, що органи публічної адміністрації в різних формах надають громадянам максимально повну інформацію про свою діяльність та регулярно консультуються з

громадянами та інститутами громадянського суспільства в процесі розробки та прийняття офіційних рішень. Реалізація цього принципу сприяє підвищенню обізнаності громадян, формуванню громадської думки та посиленню ролі інститутів громадянського суспільства. Транспарентність передбачає зв'язок із публічним управлінням, що передбачає побудову взаємин між громадянами та державною владою, а також включає збір і обробку інформаційних ресурсів про діяльність органів публічних структур. Ця система охоплює дві основні підсистеми:

1) державна політика, спрямована на збір і обробку інформації щодо громадської думки та інтересів, облік отриманих даних при розробці та прийнятті управлінських рішень;

2) громадянський вплив на процес прийняття управлінських рішень із соціально значущих питань [3, с. 47].

До ознак транспарентності відносять:

– пріоритет транспарентності над закритістю: так як пріоритет є переважним значенням чогось або провідним напрямом чого-небудь, що вимагає першочергової уваги, транспарентність є більш пріоритетною у функціонуванні органів влади, а ця першість є однією із основних її ознак;

– невід'ємний взаємозв'язок транспарентності і верховенства права. Верховенство права означає панування права в суспільстві, а транспарентність – принцип діяльності влади, що базується на її відкритості, прозорості, доступності, підзвітності, публічності, гласності, доступі до публічної інформації та участі громади в управлінні державними справами. Очевидним є той факт, що принцип транспарентності і його основні органічні елементи не можуть суперечити встановленому правом суспільному ладу, що панує у конкретному суспільстві;

– повнота інформації;

– своєчасність отримання інформації;

– реальна можливість громадян вплинути на те чи інше управлінське рішення;

– цілісність інформації [4, с. 160].

Отже, становлення громадянського суспільства передбачає транспарентність органів влади. Однією з важливих вимог демократичного суспільства є розбудова інституцій і механізмів, які забезпечували б відкритий діалог між органами публічної адміністрації та громадянами. Транспарентність є ефективним засобом мінімізації ризиків у процесі прийняття управлінських рішень, координації громадськості у сфері вирішення суспільних проблем. Транспарентність слід характеризувати як стан, за якого дотримано засади відкритості, гласності, прозорості та повного інформаційного забезпечення діяльності органів публічної влади.

Література

1. Ball C. What is transparency? *Public Integrity*, Fall. 2009, Vol. 11, no. 4. Pp. 293–307.
2. Адашис Л.І., Чмелюк А.О. Принцип транспарентності у діяльності органів місцевого самоврядування. Правовий розвиток суспільства і держави: традиції та новації: юрид. наук.-практ. Інтернет конф. (7 груд. 2017 р.). URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1728%3A081217-07&catid=198%3A2-122017&Itemid=245&lang=en
3. Єсімов С.С., Бондаренко В.А. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 42-49.
4. Наливайко Л.Р., Романов М.Ю. Поняття, ознаки та значення транспарентності в контексті євроінтеграції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. С. 158-163.

УДК 342(043.2)

Матієва Я.С., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРЕЦЕДЕНТНЕ ПРАВО ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ТА ІНСТИТУЦІЙНА РОЗБУДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Найбільшою зміною в епоху нового економічного конституціоналізму стало тлумачення конституції через повсюдність фінансизму. З точки зору законодавства ЄС, це явище було трансформацією основних правил її економічної конституції, що відображає прийняття фінансової допомоги державам-членам єврозони та заміну ринкової дисципліни національної економіки бюрократичною [1]. З точки зору внутрішніх конституційних порядків, це явище відображає значний компроміс внутрішнього суверенітету та верховенства права з метою збереження основного ефекту стабільності.

Прецедентна практика фінансової кризи представлена на основі двох критеріїв.

Перший критерій є географічним і відображає судове ставлення до конкретних правових систем.

Другий стосується конкретних матеріальних питань, які домінували в прецедентному праві на конкретній географічній території, таких як інституційна розбудова (в ЄС), зменшення соціального стану як забезпечення фінансової допомоги до створення механізмів Союзу (в Угорщині, Латвії та Румунія), скорочення зарплат і пенсій в результаті фінансової допомоги (у Греції та Португалії), скорочення державних

облігацій і банківських депозитів у результаті фінансової допомоги (у Греції та на Кіпрі) та права акціонерів - в результаті схем рекапіталізації банків (в Ірландії) [2].

Особлива класифікація відповідної прецедентної практики необхідна для кращого розуміння аналізу зміни конституційної парадигми. Вочевидь, інші правові системи також постраждали від паритетної кризи, але вищезазначені країни демонструють найсильніші тантеристики зміни прецедентного права [3]. Подання відповідної справи здійснюється на трьох рівнях, тобто національне прецедентне право, прецедентне право ЄС та Європейський суд з прав людини.

Національні суди держав-членів євросони були скликані відповісти на різні виклики проти нових механізмів фінансової допомоги та їхніх наслідків для ЄС.

Перша категорія була пов'язана з національним законодавством:

– чи були дотримані конституційні процеси та розподіл повноважень у рішеннях щодо надання фінансової допомоги, які приймалися здебільшого на міжурядовому рівні;

– чи вимога щодо транспонування Фіскального пакту до національного законодавства, бажано шляхом внесення поправок до конституції, рівнозначна обходу процесів перегляду конституції.

Друга категорія питань була пов'язана з діяльністю Європейського Союзу:

– чи ЄС і його інституції мали повноваження запроваджувати відповідні фінансові інструменти;

– чи інструменти фінансової допомоги були сумісні з Договорами ЄС, які забороняють певну діяльність, здебільшого фінансову допомогу державам-членам або державну допомогу;

– чи порушує рішення кредитних установ законодавство ЄС щодо управління компаніями [3].

Література

1. Loannidis M. Europe's New Transformations: How the EU Economic Constitution has Changed during the Eurozone Crisis Common Market Law Review. 2013. P. 1237.

2. Gill S. «New Constitutionalism, Democratisation and Global Political Economy» Global Change, Peace &- Security. 1981. P. 23.

3. Robledo R. The Spanish Constitution in the Turmoil of the Global Financial Crisis in X Contiades, (ed), Constitutions in the Global Financial Crisis: A Comparative Analysis. 2013. P. 141.

Машиніченко О.А., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГЛАМЕНТУ КОМПЕТЕНЦІЇ КЕРІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА

Адміністративні регламенти компетенції керівника підприємства – це система контролю за дотриманням правил, процедур та алгоритмів управління підприємством з позицій дотримання принципів господарської обачності.

Регламент контролю якості управлінського рішення – це інструкція або алгоритм, затверджений наказом керівника підприємства, який дозволяє чітко визначити критерії для оцінки діяльності керівника підприємства та кінцевих результатів управління.

Метою «регламенту контролю забезпечення принципів господарської обачності при виборі контрагенту» є впорядкування принципів та алгоритмів оцінки якості, повноти, ефективності та об'єктивності управлінських рішень підприємств, спрямованих на забезпечення об'єктивного ставлення до контрагента та визначення ризиків при укладанні договорів з ним.

Впорядкуванням принципів та алгоритмів оцінки якості, повноти та об'єктивності моніторингу контрагенту забезпечується можливість незалежної експертної оцінки відповідності господарських рішень суб'єкта господарювання принципам господарської обачності [1].

Впорядкуванням принципів та алгоритмів ухвалення та зовнішньої оцінки управлінських рішень з визначення сумлінності та добросовісності контрагенту виключаються ризики упередженої, або неефективної оцінки господарської обачності підприємства, знижуються корупційні ризики, які в будь-якому разі присутні у випадку неузгодженості критеріїв оцінки управлінської діяльності принципам господарської обачності.

Впорядкуванням принципів та алгоритмів забезпечення господарської обачності підприємства покращується бізнес-клімат Держави, суб'єкти господарювання, отримавши зрозумілі, доречні та ефективні вимоги до забезпечення господарської обачності, виконання яких можливо власними силами без погодження з потенційним контрагентом, зможуть ефективно в межах своїх повноважень та компетенції визначати сумлінних або не добросовісних контрагентів.

Впорядкованість принципів та алгоритмів забезпечення господарської обачності підприємства, їх відповідність рішенням ЄСПЛ забезпечить

повну, однозначну та об'єктивну оцінку управлінської діяльності підприємств під час судового розгляду справ [1].

Висновок про сумлінність Об'єкта контролю – документально оформлений результат збору відомостей, їх обробки та аналізу, опрацюванням яких Суб'єктом контролю визначається відповідність або невідповідність Об'єкта контролю показникам сумлінності.

Господарська обачність – комплекс дій Суб'єкта контролю спрямованих на встановлення показників господарської діяльності – сумлінності та доброчесності та стану потенційного контрагенту, які вказують на бажання суб'єкта господарювання – покупця (інвестора) отримати результат господарських правовідносин, що є предметом договору та мінімізувати ризики невиконання контрагентом своїх зобов'язань.

Критерії сумлінності та доброчесності – вичерпний перелік ознак, на відповідність яким досліджуються параметри Об'єкту контролю, моніторинг яких може бути здійснений Суб'єктом контролю на підставі загальнодоступних джерел інформації.

Необачність – відсутність, або неповнота дій суб'єкта господарювання, спрямованих на встановлення можливостей потенційного контрагенту виконати прийняті на себе зобов'язання, або відсутність реакції підприємства на прояви несумлінності контрагенту.

Об'єкт контролю – суб'єкт господарювання відносно якого здійснюється дослідження (перевірка) показників господарчої діяльності та стану.

Об'єкт дослідження – документація, що отримана та складена суб'єктом господарювання на забезпечення принципів господарської обачності при виборі контрагенту.

Обачність – мінімально достатній, вичерпний перелік дій суб'єкта господарювання, спрямованих на встановлення можливостей потенційного контрагенту виконати прийняті на себе зобов'язання, або дій підприємства на забезпечення власних інтересів у випадку проявів несумлінності контрагенту.

Принципи господарської обачності – своєчасність, об'єктивність, повнота, обґрунтованість, компетентність.

Суб'єкт контролю – суб'єкт господарювання, що здійснює збір та оцінку інформації на предмет сумлінності контрагента та спроможності ним виконати свої зобов'язання за договором;

Суб'єкт дослідження – суб'єкт господарювання, або суб'єкт владних повноважень, який виконує перевірку/дослідження стану забезпеченості принципів господарської обачності при виборі контрагента;

Сфера компетенції Суб'єкта контролю – сукупність заходів спрямованих на визначення сумлінності Об'єкта контролю, проведення

яких може бути здійснено Суб'єктом контролю самостійно, на підставі загальнодоступних інформаційних ресурсів, незалежно від волевиявлення Об'єкта контролю.

Застосування та оцінка забезпеченості суб'єктом господарювання принципів господарської обачності при виборі контрагента визначені Рішеннями ЄСПЛ, прикладом яких є Рішення за заявою № 3991/03 проти Республіки Болгарія, відповідно до якого:

«Право на податковий кредит особи зі статусом платника податку, яка здійснює такі операції, не може залежати від того факту, що у низці поставок, в яку входять ці операції, попередня чи наступна операція є недійсною через шахрайство з ПДВ, про яке платник податку не знав і не міг знати...»

Одночасно «Навпаки, коли на основі об'єктивних факторів було встановлено, що товар поставляється особі зі статусом платника податків, яка знала чи повинна була знати про те, що купуючи товар, вона приймає участь в операції, пов'язаній з обманним уникненням сплати ПДВ, національний суд відмовляє такій особі у податковому кредиті...»

«Суд вважає, що коли національна влада за відсутності будь-яких вказівок на пряму участь фізичної або юридичної особи у зловживаннях, пов'язаних зі сплатою ПДВ, що нараховується при низці операцій з поставок, або будь-яких вказівок на обізнаність про таке порушення, все-таки карає одержувача оподаткованої ПДВ поставки, який повністю виконав свої зобов'язання, за дії чи бездіяльність постачальника, який знаходився поза контролем одержувача і по відношенню до якого не було засобів відстеження і забезпечення його старанності, то влада виходить за розумні межі і порушує справедливий баланс, який повинен підтримуватися між вимогами загальних інтересів і вимогами захисту права власності».

З наведеного випливає, що належна господарська або податкова обачність є умовою отримання податкової вигоди та повинна бути забезпечена платником податку у вигляді, що буде прийнятий до уваги судом за наявності суперечки з податковим органом.

У відповідності до:

Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Верховною Радою України 17.07.1997;

Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV.

Зазначене підтверджується Постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судові рішення в адміністративній справі» від 20 травня 2013 року № 7 та наявною судовою практикою [1].

Сфера застосування «Регламенту контролю» визначається колом суб'єктів, які використовують його на забезпечення та впорядкування

власної діяльності, або контролю/дослідженню стану забезпечення принципів господарської обачності при виборі контрагенту замовником дослідження.

Таким чином, сфера застосування «Регламент контролю» поділяється на:

– внутрішньогосподарську – дослідження показників господарської діяльності потенційного контрагенту на предмет відповідності принципам сумлінності та добросовісності з метою ухвалення господарських рішень Суб'єктом контролю;

– зовнішню – дослідження показників господарської діяльності потенційного контрагенту на предмет відповідності принципам сумлінності та добросовісності, що здійснюється на замовлення суб'єкта господарювання;

– контрольну – перевірка / дослідження стану забезпечення принципів господарської обачності при виборі контрагенту Суб'єктом контролю, що здійснюється зовнішнім суб'єктом господарювання, або суб'єктом владних повноважень. Висновок про стан забезпечення принципів господарської обачності призначається для забезпечення відповідних функцій та потреб контролюючих органів та суду.

Література

1. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судові рішення в адміністративній справі» від 20 трав. 2013 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13#Text>

UDC 340:004.9(043.2)

Myronets O.M., PhD in Law, Assoc.Prof. of the department,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

SOME ASPECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE LEGAL REGULATION IN TIMES OF TRANSHUMANISM

Current conditions of modern digitalized reality of transhumanistic nature that involve artificial intelligence, differently-directed technologies, and the appearance of a cyber human as a new player in the field of legal reality predispose the need for juridical scientific thought activation.

Since an intellectual movement called transhumanism (H+) is becoming more and more inseparable from worldwide technological progress, there is an ongoing debate about the possibilities to enhance human nature... Transhumanism is centered on the notion of morphological freedom and

believes that society should implement a reactionary approach when it comes to improving the human condition [1].

Transhumanism and enhancement can be utilized in more ways than just making people stronger, faster, smarter, etc. it can help better the way of life for people who struggle day to day with physical disabilities, for example people who are paralyzed... [2].

For instance, the use of technological tools at a neuronal level, regardless of their purpose, is a reality that is gaining ground as it is perceived as a potential market with high profits. However, it implies great regulatory challenges and is undoubtedly facing serious implications in terms of human rights. Although the use of this technology is not harmful by its very nature, its incorrect utilization can be harmful, implying violations to essential human rights, such as physical and mental integrity, freedom of thought, and even life itself [3].

Perhaps the time has come to rediscover that human nature, far from being an obstacle to freedom, is a precondition for it. Freedom is the expression of human nature so natural law is the law of free action and expresses the perfection of freedom... [4, p. 233].

What should we do about transformative enhancements on a practical level? ...By extension, it is therefore unclear why transformative enhancements should be prohibited for this reason—we are free to make other transformative choices, so why not the decision to enhance ourselves? [5, p. 52-53].

Much, our future, will depend upon how we come to see and reason in law about a person. We created fictions to bestow personhood upon corporate and other non-living forms. Doctrinally cohesive, or at least convenient, such fictions visit injustices upon us. Animals as sensate beings with rights, irrespective of our capacity to understand their views; our blue planet as a living organism that hosts us, for now; robots as citizens where women are largely possession; historic peoples once chattel, then persons, but not citizens, now citizens, but AI subjects with victimhood propagated by algorithmic injustices [6].

It would be a question for Man to be able to transcend his condition by the perfection that the new technologies could carry out on his physical, but also mental capacities. The ultimate objective of this movement is to allow Man to detach himself from the four main defects that constitute his essence, namely disability, illness, old age and death [7].

Artificial intelligence is seen by many as an inherent good, more intelligence solves problems... General artificial intelligence is not the just the solution to many of the problems we have, it is the solution to every problem we have. But when we build artificial intelligence that is as smart as we are, it will not remain as smart as we are, it will immediately race past us. Electronic circuits function much faster than biochemical ones, this machine will not get

tired or bored, it will work tirelessly to, not only solve problems, but to improve upon itself so that it can solve problems more efficiently [2].

To limit the scope that this industry may have in the legal sphere of individuals, it is essential to develop critical thinking, in order to achieve an appropriate regulation that allows this market to arise and develop, without putting human dignity at risk. It is expected that soon an important number of countries in the world will be regulating how to protect people's way of thinking and acting, as well as their freedom to integrate with machines; thus, neuro-rights and transhumanism, will be the new frontiers that law will face [3].

Thus, juridical regulation of AI and IT use is in its current development to create a good platform for safe cooperation between the modern technology and a human to enhance everybody according to his/her desire for his/her own body techno-modification within his/her morphological freedom implementation under modern transhumanistic reality.

Literature

1. Saloméja Fernandez Montojo. Human Reproduction in the Transhuman Era: Main Challenges for Health Law. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2021. URL: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17848/STICS-2021-Abstract-book-6-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (date of access: 10.02.2023).

2. Neil deGrasse Tyson. Ethical, legal, and societal implications of biotechnology. URL: <https://sites.lib.jmu.edu/elsi-biotech/reproductive-biotechnology/transhumanism-and-cognitive-enhancement/> (date of access: 10.02.2023).

3. Neuro-rights and Transhumanism: Upcoming Legal Challenges. 2022. URL: <https://ecija.com/en/sala-de-prensa/mexico-neuro-rights-and-transhumanism-upcoming-legal-challenges/> (date of access: 10.02.2023).

4. Lacalle Noriega M. Transhumanismo y derecho: de la naturaleza humana a la autodeterminación como fundamento de los derechos humanos [Transhumanism and law: from human nature to self-determination as the foundation of human rights]. *Cuad Bioet*. 2021. May-Aug; 32(105). P. 225-235. DOI: 10.30444/CB.100.

5. Lyreskog D.M., Mckeown A. On the (Non-)Rationality of Human Enhancement and Transhumanism. *Science and Engineering Ethics*. 2022. P. 28-52. DOI: 10.1007/s11948-022-00410-4

6. Loza de Siles Emile. AI, on the Law of Being | from Non-Embodiment, Mechanized Embodiment, and Transhuman Embodiment to Human, What is a Person? [Abstract]. *Duquesne University School of Law Research Paper Forthcoming*. 2020. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3658434> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3658434>

7. Artificial intelligence, transhumanism and law. URL: <https://pierre-antoine-rizk.com/2018/04/26/artificial-intelligence-transhumanism-and-law/> (date of access: 10.02.2023).

Мироненко М.О., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ МЕДІАЦІЇ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Український нотаріат знаходиться на етапі впровадження нових правових технологій у повсякденну професійну діяльність. Сучасна нотаріальна реформа орієнтується на підвищення ролі нотаріуса в забезпеченні стабільності суспільних відносин, що обумовлює зміни щодо розширення його повноважень. Медіацію законодавчо закріплено як нову функцію нотаріальної діяльності в Україні. Це реальний механізм добровільного врегулювання спору та шлях до примирення між сторонами, що під впливом посередницьких навичок нотаріуса здатний зміцнити їхні відносини. Правовий статус нотаріуса, який є незалежним і неупередженим у своїй діяльності, професійна відповідальність якого гарантована державою, достатньо відповідає характеру медіації. Медіація є новим інститутом для національної правової культури, а практика позасудового врегулювання конфліктів і спорів тільки починає формуватися. Основним кроком на шляху інтеграції інституту в нотаріальну практику є вивчення сутності медіації.

На думку О.О. Кільдюшкіної, медіація у приватно-правових відносинах – це спосіб позасудового вирішення спору за участю посередника (медіатора), який допомагає сторонам цивільного спору проаналізувати конфлікт, щоб вони могли самостійно обрати той варіант вирішення, який відповідає їхнім інтересам і задовольняє їхні основні потреби. В рамках примирної процедури без психологічного загострення обговорюється правова проблема. Присутність медіатора полегшує сторонам процес діалогу, спрямовує їх на узгодження власних інтересів і пошук консенсусу, а змагальність перетворюється на співпрацю [1, с. 279].

У свою чергу С.Т. Йосипенко виділяє два підходи до визначення медіації:

1) концептуальний – визначає медіацію через основні принципи, цілі, завдання процесу за участю медіатора, тобто дає змогу отримати теоретичну картину «ідеальної медіації». Таким чином, медіація розуміється як добровільна, конфіденційна процедура вирішення спору, під час якої нейтральна особа (медіатор) підтримує сторони спору у веденні переговорів з метою досягнення мирової угоди. Концептуальні визначення мають теоретичний характер і дозволяють отримати уявлення

про правильну модель медіації, а не про те, що насправді відбувається під час арбітражного процесу;

2) описовий – визначає медіацію крізь призму практики та дозволяє розкрити зміст конкретного виду чи моделі медіації [2, с. 135].

В адміністративному праві науковці розглядають медіацію як:

– добровільну, конфіденційну процедуру позасудового вирішення конфліктів (спорів), під час якої сторони конфлікту (спору) звертаються за допомогою до третьої сторони (медіатора) з метою досягнення угоди про позасудове вирішення конфлікту, незалежно від того, чи був цей процес ініційований сторонами або запропонований судом [3, с. 154-155];

– позасудову процедуру з вирішення спору між органами державної влади чи органами місцевого самоврядування та приватними особами [4, с. 45].

У кримінальному праві та системі відновного правосуддя медіацію розглядають як форму відновного правосуддя, добровільну процедуру вирішення кримінально-правового конфлікту між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим за сприяння медіатора з метою їх примирення і досягнення згоди щодо відшкодування шкоди, яка була спричинена протиправними діями [5, с. 53].

Отже, обов'язковими елементами медіації є присутність медіатора (третьої незалежної, неупередженої, нейтральної особи, що не є учасником спірних правовідносин), добровільність участі, конфіденційність процесу та спрямованість на вироблення сторонами взаємовигідного спільного рішення щодо спору. Медіацію у нотаріальній діяльності слід розуміти як позасудову процедуру врегулювання конфліктів (спорів) у формі переговорів за участі третьої сторони – нотаріуса-медіатора, який пройшов відповідну підготовку у сфері медіації.

Література

1. Кільдюшкіна О.О. Медіація як засіб захисту цивільних прав: сутність та переваги. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф. 2010. С. 279-281.

2. Йосипенко С.Т. Медіація – самостійний спосіб вирішення приватно-правових спорів. *Шевченківська весна*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених. Київ: Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2016. Ч. 1. С. 135-138.

3. Кафарський В.В. Медіація в адміністративному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3 (6). С. 152-165.

4. Боженко Н.В. Впровадження медіації в адміністративних судах України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 45-48.

5. Глущенко О.А. Поняття, сутність та місце медіації в системі механізмів відновного правосуддя. *Право і Безпека*. 2015. № 2. С. 50-55.

Мусієнко Андрій, здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський університет права НАН України, м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ

На підставі дослідження національного конституційного законодавства, відповідних міжнародно-правових стандартів та наукових напрацювань у цій сфері, можливо зробити висновок, що важливим елементом конституційно-правового статусу дитини є конституційні права дитини. Дослідники висловлюють різні позиції щодо дефініції «права дитини».

При визначенні прав дітей С.П. Коталейчук зазначив, що «права неповнолітніх – це комплекс прав і свобод, який характеризує правовий статус неповнолітніх з урахуванням особливостей розвитку людини до досягнення нею віку повноліття» [1, с. 8]. Варто зазначити, що він розділяє поняття «дитина» та «неповнолітній».

Т.Г. Корж-Ікаєва зазначила, що під «правами дитини» розуміють закріплені в Конституції України і гарантовані державою можливості поведінки і розвитку неповнолітнього з урахуванням його індивідуальних потреб і соціальних інтересів суспільства відповідно до існуючого чинного законодавства і міжнародного права [2, с. 7]. Однак, у даній дефініції недостатньо повно розкриті особливості прав дитини. Якщо виключити з неї слова «дитина» та «неповнолітній» (які застосовані у синонімічному значенні), то дефініцію можна буде застосувати для визначення прав особистості. Водночас, авторка сформулювала визначення поняття «права дитини» з галузевим «акцентом» на конституційне право. Адже «конституційне право в цілому є фундаментом всієї національної правової системи України» [3, с. 133].

На думку Н.М. Опольської, «права дитини є об'єктивно визначеними соціально-економічним рівнем розвитку суспільства та юридично гарантованими державою тими можливостями задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку, і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб» [4, с. 9]. У цьому визначенні позитивними рисами є відображення зв'язку між правами та їх гарантіями, а також більш високий, у порівнянні з попередніми дефініціями, рівень урахування особливостей прав дитини. Також і Ю.В. Губаль зауважила, що «права дитини – це система чітко окреслених в нормативно-правових актах можливостей, які необхідні особі для її комплексного та цілісного розвитку в умовах і відповідно до вимог середовища, в якому вона

знаходиться, та регулюють її життєдіяльність в суспільстві, враховуючи її незрілість» [5, с. 34].

Подібну позицію до визначення прав дитини висловлює І.В. Волошина. Вона визначила, права та свободи дитини – як системоутворюючий елемент, під яким слід розуміти сукупність громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та інших можливостей, які забезпечують біологічне та соціальне існування, необхідне виховання, навчання та розвитку дитини з метою формування її належного фізичного та морального стану, що найбільш наочно характеризує якість конституційно-правового статусу дитини з урахуванням особливостей її розвитку до повноліття [6, с. 6]. У цьому визначенні незрозуміло, що означає «якість конституційно-правового статусу дитини», і як її можна «наочно охарактеризувати».

Дійсно, Конституція закріплює найбільш важливі положення. При цьому, доцільно зазначити те, що не завжди дитина може здійснити свої права самостійно. Також, варто було б зробити акцент не просто на тому, що певна сукупність прав дитини є необхідною, а на тому, чому вони є необхідними для забезпечення належного розвитку дитини, гідного фізичного існування дитини, для забезпечення найкращих інтересів дитини.

Література

1. Коталейчук С.П. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один із основних напрямків діяльності міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с.
2. Корж-Ікаєва Т.Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 21 с.
3. Терлецький Д.С. Поняття і механізм конституційної імплементації міжнародних договорів. *Київський часопис університету права*. 2011. № 4. С. 132-137.
4. Опольська Н.М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 22 с.
5. Губаль Ю.В. Концептуальні підходи щодо визначення категорій «дитина» та «права дитини» за вітчизняним та міжнародним законодавством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2015. Вип. 16(1). С. 33-34.
6. Волошина І.В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.

КЕРІВНИК ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУБ'ЄКТ ЛОКАЛЬНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ

Нормотворчість – це плинний процес, що є частиною правоутворення, посідає вагоме місце в трансформації правової системи держави в цілому. Цей процес включає в себе зміну, реформування, удосконалення існуючих правових норм, утворення нових норм, що заповнюють прогалини в системі правового регулювання існуючих (сталих) правовідносин, а також можуть бути сформовані й зовсім нові норми регулювання певного виду відносин (які виникли вперше).

Процес нормотворення не завжди пов'язаний з діяльністю державних органів, він може виникати і у результаті правозастосування та правореалізації. Саме таким чином і відбувається локальна (корпоративна) нормотворчість на рівні суб'єктів господарювання. Важливе місце у здійсненні локального нормотворення посідають керівники підприємств, установ, організацій.

Якщо розглянути правовий статус керівника підприємства, то можна визначити його місце і роль в системі управління підприємством з одного боку через призму функціонального наповнення відповідної посади, а з іншого через конкретні компетенції посадової особи. Авер'янов В.Б. наголошує на тому, що статус керівника підприємства охоплює визначення його місця і ролі в системі управління підприємством (підпорядкованість, тобто відносини з власником майна чи уповноваженим ним органом або компетентним державним органом, а також підзвітність, єдиноначальність, колегіальність), визначення змісту компетенції керівника (загальні і конкретні права і обов'язки по здійсненню управлінських функцій а також право видавати так звані локальні акти управління), обов'язок керівника нести адміністративну відповідальність [1, с. 254-256]. Таким чином, функції керівника підприємства можуть бути реалізовані тільки через зміст його компетенції, що втілюються через конкретну правосуб'єктність керівника: права та обов'язки, відповідальність. Право керівника підприємства приймати управлінські рішення переважно реалізується саме через видання актів локального (корпоративного) нормотворення.

Чинне законодавство України не містить визначення поняття локальних або корпоративних нормативних актів підприємства. У науковій літературі корпоративні нормативні акти часто розглядають як

підвид локальної нормотворчості. Наприклад, В. Антошкіна, корпоративні акти відносить до актів саморегуляції суспільних відносин, що формуються на основі принципів самостійності та диспозитивності, спрямовані на регулювання внутрішніх корпоративних відносин, мають більш зручну форму викладу змісту, легший спосіб внесення коригувань і контролю за виконанням [2, с. 158].

Предметом регулювання корпоративних норм мають бути виключно відносини усередині колективу (використання фінансів, встановлення умов праці, заохочення працівників, порядок застосування заходів відповідальності та ін.) [3, с. 403]. До корпоративних актів саморегулювання можемо віднести «кодекси етичної поведінки працівників», «правила корпоративної етики», угоди про нерозголошення корпоративної таємниці або ноу-хау, інші внутрішні акти, інструкції, положення тощо. Також до актів локального нормотворення можемо віднести й колективні договори підприємств.

В трудовому законодавстві, наприклад, передбачено право роботодавця у межах власної компетенції відповідно до законів й інших нормативно-правових актів затверджувати колективний договір, угоди тощо. Конкретною особою, що представляє роботодавця та виконую управлінські функції є керівник підприємства, наділений відповідними повноваженнями згідно ст. 65 Господарського кодексу України [4].

Таким чином, керівники (або органи управління) підприємств наділені компетенцією розробляти та приймати нормативно-правові акти для внутрішнього застосування щодо регулювання конкретних правовідносин всередині трудового колективу. Їх можна характеризувати як односторонньо-одноосібні локально-правові (корпоративні) акти. Такі рішення керівників підприємств носять владно-вольовий характер.

Література

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах. Том 1. Загальна частина / ред.колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ, 2004. 584 с.

2. Антошкіна В.К. Роль правочину, корпоративних актів у процесі саморегуляції цивільно-правових відносин. Часопис Київського університету права. 2015. № 4. С. 156-161.

3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2008. 656 с.

4. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n378>

Песцов Р.Г., к.ю.н., доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драпгоманова, м. Київ, Україна
Мікулін В.П., д.ю.н., професор,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОМБУДСМЕН» ТА «УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ»

У багатьох країнах світу дієвою і невід'ємною частиною механізму захисту прав людини є інститут омбудсмена, який є додатковим органом у захисті прав людини і громадянина від свавілля та неправомірних дій адміністративних органів та їх посадових осіб та інституціонально відноситься до системи позасудового захисту прав людини. Проте правовий статус омбудсменів у різних країнах встановлюється по-різному.

Прийнято вважати, що термін «омбудсмен» походить від давньо шведського слова «ombud», що у перекладі означає «представник», або «особа, котра користується довірою і котра представляла інтереси інших осіб». У юридичній літературі можна зустріти різні визначення поняття інституту омбудсмана, які залежать від багатьох факторів, зокрема, від правових традицій та культури, прийнятих у тому чи іншому суспільстві, ставленні до даного інституту і визначення його місця у правозахисному механізмі.

Британський вчений Роват Д.С. уявляє омбудсмена як незалежного і неупередженого функціонера законодавчого органу, котрий здійснює контроль за діяльністю державних органів, розглядає скарги громадян у зв'язку з адміністративним свавіллям і незадовільним управлінням.

Український науковець Наулік Н.С. визначає омбудсмена як «самостійний орган державної влади, який за своєю правовою природою входить до системи контрольно-наглядових органів влади держави, який очолює незалежна публічна посадова особа високого рангу, яка під звіт на парламентові, отримує скарги від потерпілих осіб на органи державної влади та місцевого самоврядування, службовців або діє на власний розсуд та уповноважена проводити розслідування, рекомендувати коригувальні дії, представляти звіти й доповіді щодо стану дотримання прав людини».

Британський вчений Бромхед П. розглядає омбудсмена як уповноваженого законодавчого органу, покликаного розглядати скарги на зловживання бюрократичного апарату.

Марцеляк О.В. стверджує, що для розуміння сутності і правової природи інституту омбудсмена велике значення має його функціональна характеристика, оскільки у функціях омбудсмана віддзеркалюється соціальне призначення цього інституту, об'єктивна необхідність здійснення ним суспільно корисної, соціально обумовленої контрольно-наглядової та правозахисної діяльності. Під функціями омбудсмена розуміють соціально-значущі напрямлення діяльності, що залежать від обсягу прав і свобод людини і громадянина, дотримання яких він контролює, від категорій громадян, за дотриманням прав і свобод яких він здійснює контроль, та від кола підконтрольних йому суб'єктів.

Міжнародний авторитет інституту омбудсмена пояснюється цілою низкою взаємопов'язаних факторів. По-перше, сьогодні має місце усвідомлення важливості існування гарантій охорони прав громадян, у тому числі інституційних, внаслідок чого і виникають нові механізми прав і свобод громадян. По-друге, міжнародна громадськість через свої політико-правові інститути стала приділяти дедалі більше уваги правам людини, і це спонукає кожен державу прагнути до міжнародних стандартів із прав людини, й інститут омбудсмену цьому сприяє. Тому слід навести визначення омбудсмена з точки зору міжнародних правозахисних організацій. Вчені з Міжнародного інституту омбудсмена формулюють головний об'єкт своїх досліджень як захисника людей від порушення їхніх прав, зловживання владою, помилок, халатності, несправедливих рішень та поганого управління.

На нашу думку, саме останнє визначення даного інституту, котре дається Міжнародним інститутом омбудсмена, є найбільш узагальненим, виражає сутність поняття «омбудсмен», підкреслює багатоскладний зміст цього поняття і підходить до різних типів і видів омбудсмена.

Література

1. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Bromhead Peter. Britain's Developing Constitution. London, Allen & Unwin, 1974. 228 p.
3. Rowat D.C. The Ombudsman, Citizenis Defender: Prefaseto Second Edition. London: George Allenand Unwin, 1986. S. XXIV.
4. Концепция омбудсмана / Сайт: Информационный буклет Международного института омбудсмана. URL: <http://www.law.ualberta.ca/centres/ioi/brochure.htm>
5. Марцеляк О.В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та Українська модель: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2004. 38 с.

Полянська А.Є., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПОЛЬОТІВ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Результати проведеного аналізу статистичних даних про авіаційні події, що сталися за останні шість років, свідчать про значне погіршення стану безпеки польотів під час проведення авіаційних робіт як за абсолютними, так і за відносними показниками аварійності.

Для підвищення рівня забезпечення безпеки польотів органи державної влади та суб'єкти авіаційної діяльності повинні вжити ефективних заходів для впровадження системи управління безпекою польотів згідно з вимогами ІКАО, Європейського агентства з безпеки польотів та Європейської організації з безпеки аеронавігації (Євроконтроль) [1, с. 117].

Україна як член Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) і держава реєстрації цивільних повітряних суден, держава розробника та виробника авіаційної техніки, держава експлуатанта взяла на себе зобов'язання забезпечувати безпеку цивільної авіації. Забезпечення безпеки цивільної авіації - комплексний процес, який передбачає забезпечення безпеки польотів, захист цивільної авіації від актів незаконного втручання [2, с. 86].

Підвищення рівня безпеки польотів досягається шляхом впровадження всіма суб'єктами авіаційної діяльності системи управління безпекою польотів та поетапної модернізації інфраструктури авіаційної галузі, пріоритетним при цьому є ефективна державна політика щодо забезпечення високого рівня безпеки польотів.

Під безпекою польотів повітряних суден цивільної авіації слід розуміти такий стан, за якого ризик заподіяння шкоди людині або завдання збитків майну зменшений до прийнятного рівня та підтримується на цьому чи більш низькому рівні через безперервне виявлення джерел небезпеки і контролю факторів ризику.

Важливою складовою вітчизняної державної політики щодо забезпечення безпеки польотів повітряних суден цивільної авіації є її нормативно-правове забезпечення. Так, основу правового регулювання даної сфери державного управління складають [3]:

- 1) Повітряний кодекс України;
- 2) Кримінальний кодекс України;
- 3) Кодекс України про адміністративні правопорушення;

4) Закон України «Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації»;

5) Указ Президента України «Про заходи щодо впорядкування діяльності з міжнародних повітряних перевезень товарів військового призначення та подвійного використання» 25.12.2003 № 1488;

6) Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міжвідомчої комісії з авіаційної безпеки цивільної авіації» 09.06.2021 № 594.

Проаналізувавши наукові погляди та практичні підходи до безпеки польотів [4, с. 88], загальнотеоретичні підходи до визначення місця та ролі авіації у сучасних глобалізаційних процесах та ринкових відносин [5, с. 74] та рівень підготовки майбутніх пілотів [6, с. 53], слід зробити висновок, що на сьогодні потребує науково-теоретичного осмислення ряд проблемних аспектів удосконалення державної політики забезпечення безпеки польотів, зокрема порядку розслідування авіаційних подій, безпека польотів на аеродромах, визначення оптимальних напрямів удосконалення системи медичного забезпечення польотів.

Література

1. Репецький В.М. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Знання, 2007. 467 с.

2. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (ІКАО) від 7 груд. 1944 р. 86 с.

3. Перелік нормативно-правових документів з авіаційної безпеки станом на 28 вер. 2021 р.: веб-сайт. URL: <https://avia.gov.ua>

4. Токарев В.І., Касперович Г.Й., Карпенко М.В. Безпека польотів: навч. посіб. Національний авіаційний ун-т. Київ: НАУ, 2004. 88 с.

5. Франчук Г.М., Ісаєнко В.М. Екологія, авіація і космос: навч. посіб. Національний авіаційний ун-т. Київ: НАУ, 2005. 74 с.

6. Зеленська Л.М. Методика навчання дисципліні «Безпека польотів» майбутніх пілотів у вищих навчальних закладах: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Харків, 2006. 53 с.

УДК 347.962 (043.2)

Рабко Т.О., адвокат, викладач Вищої школи адвокатури НААУ, учасниця АО «Всеукраїнська адвокатська допомога», членкиня Ради Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності у складі НААУ, регіональна представниця молодіжного комітету НААУ-UNBA NextGen у Донецькій обл., членкиня Ради Комітету з гендерної політики у складі НААУ, Вища школа адвокатури НААУ, м. Маріуполь, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА

Сучасний світ наповнений новітніми технологіями. Важко уявити людину, яка зараз не користується мобільним телефоном чи жодного разу не отримувала інформацію із мережі Інтернет. Брак фінансування судової системи, карантин та воєнний стан суттєво прискорили розвиток електронного судочинства в Україні. Наразі сфера електронного судочинства стрімко розвивається та значно спрощує доступ до правосуддя.

5 жовтня 2021 року було розпочато офіційне функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: «Електронний кабінет»; «Електронний суд»; підсистема відеоконференцзв'язку.

Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, судові експерти, державні органи та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку (частина шоста статті 14 ЦПК України, частина шоста статті 6 ГПК України, частина шоста статті 18 КАС України).

Наразі спостерігаються певні ускладнення при направленні документів через поштові сервіси, тому обмін процесуальними документами між судом та учасником судової справи все частіше відбувається у електронній формі. Тож актуальним є питання відліку процесуальних строків.

Відповідно до вимог процесуального законодавства, часом вручення процесуальних документів в електронній формі є дата отримання судом повідомлення про доставлення документів на офіційну електронну

адресу (п. 2 ч. 1 ст. 127, п. 2 ч. 6 ст. 251 КАС України; п. 2 ч. 6 ст. 242 ГПК України, п. 2 ч. 8 ст. 128, п. 2 ч. 6 ст. 272 ЦПК України).

Натомість, офіційна електронна адреса відповідно до підпункту 5.8 розділу I Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 (далі — Положення), це:

1) сервіс Електронного кабінету ЄСІТС, адреса електронної пошти, вказана користувачем в Електронному кабінеті ЄСІТС, або адреса електронної пошти, вказана в одному з державних реєстрів.

Надходження відомостей у розділ «Повідомлення» у підсистемі «Електронний суд» та на вказану користувачем адресу електронної пошти є додатковими допоміжними сервісами повідомлення про надходження документів до Електронного кабінету. Час надходження таких повідомлень може відрізнятися від часу доставки самих документів у розділі «Мої справи» та може залежати, наприклад, від налаштувань самої електронної скриньки чи інших технічних параметрів мережі та поштового сервісу, адреса якого використовується користувачем.

Зважаючи на викладене, відлік процесуальних строків починається не з часу надходження інформативних повідомлень у розділ «Повідомлення» та на адресу електронної пошти, а з дати надходження самих процесуальних документів до Електронного кабінету у розділ «Мої справи» [1].

У минулому році постало питання щодо порядку визначення ставки судового збору при поданні до суду процесуальних документів в електронній формі.

Так, згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» до Закону України «Про судовий збір» було включено частину третьої статті 4 та визначено, що при поданні до суду процесуальних документів, передбачених частиною другою цієї статті, в електронній формі – застосовується коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору. (підпункт «б» підпункту 1 пункту 17 § 1 розділу 4).

Однак, 29.10.2021 р. Державною судовою адміністрацією надані роз'яснення щодо понижуючого коефіцієнта ставки судового збору, в яких зазначено, що: «в оголошенні, яке було опубліковано у газеті Голос України» 4 вересня 2021 р. про початок функціонування підсистеми ЄСІТС, не міститься інформації про введення в дію підпункту «б» підпункту 1 пункту 17 параграфу 1 розділу 4 розділу VII «Перехідні положення» Закону щодо застосування коефіцієнту 0,8 для пониження

розміру ставки судового збору при подачі документів в електронній формі. Це означає, що відповідна норма не набрала чинності у порядку, встановленому Законом» [2].

12 вересня 2022 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду передав на розгляд Великої Палати Верховного Суду справу №916/228/22 з метою формування єдиної правозастосовної практики щодо застосування частини третьої статті 4 Закону України «Про судовий збір», відповідно до якого враховується коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору у випадку подання процесуальних документів, передбачених частиною другою статті 4 Закону України «Про судовий збір», в електронній формі.

16 листопада 2022 р. Велика Палата Верховного Суду по справі № 916/228/22 сформулювала правовий висновок, щодо відсутності підстав вимагати сплати судового збору без урахування понижуючого коефіцієнта [3].

Із зазначеного слідує, що після 04.10.2021 р. при поданні до суду процесуальних документів, передбачених частиною другою ст. 4 Закону України «Про судовий збір», в електронній формі застосовується коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору.

Варто відзначити, що однією перевагою електронного судочинства для учасників справи також є можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції:

- поза межами приміщення суду за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів;
- у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду;
- в установі попереднього ув'язнення, установі виконання покарань або медичному закладі – за допомогою технічних засобів, наявних у відповідній установі [4].

Отже, зазначений вище функціонал значно спростив можливість участі у судових засіданнях та фактично дозволяє економити час учасникам судових проваджень. Так, наразі перевагами електронного судочинства є: 1) доступ до підсистеми «Електронний суд» є цілодобовим; 2) можливість участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції зв'язку незважаючи на місцезнаходження; 3) відсутність необхідності роздруковувати документи та зручний спосіб ознайомлення із матеріалами судової справи в режимі онлайн; 4) підсистема «Електронний суд» фіксує фактичний час усіх процесуальних документів та дає можливість відслідкувати їхній рух.

Література

1. Лист Державної судової адміністрації від 05.01.2022 № 15-103/22. URL: <http://surl.li/etjgc> (дата звернення: 15.02.2023).
2. Лист Державної судової адміністрації від 29.10.2021. URL: <http://surl.li/etjid> (дата звернення: 15.02.2023).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.11.2022 по справі № 916/228/22. URL: <http://surl.li/efonc> (дата звернення: 15.02.2023).
4. Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. URL: <http://surl.li/etjke> (дата звернення: 15.02.2023).

УДК 355.45:354.61(043.2)

Садовський М.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АПАРАТУ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В силу Положення про Міністерство оборони України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 № 772) Міністерство оборони України (Міноборони) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період. Міноборони є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили та Держспецтрансслужба. Міноборони є уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі державної авіації (пункт 1 Положення про Міністерство оборони України).

Гранична чисельність військовослужбовців, державних службовців і працівників апарату Міноборони затверджується Кабінетом Міністрів України. Структура апарату Міноборони затверджується Міністром. Штатний розпис апарату та кошторис затверджується державним секретарем за погодженням з Мінфіном. Міноборони є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства (пункти 14 та 15 Положення про Міністерство оборони України).

З-поміж іншого, Міноборони, з метою організації своєї діяльності та відповідно до покладених на нього завдань підпунктом 2 пункту 5

Положення про Міністерство оборони України, здійснює добір кадрів в апарат Міноборони та на посади керівників підприємств, установ і організацій, які належать до сфери його управління, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та військовослужбовців апарату Міноборони.

В силу абзацу 5 пункту 8 цього Положення, з питань забезпечення організаційних заходів в апараті Міноборони Міністр видає директиви.

В свою чергу, беручи до уваги положення пункту 9 та підпунктів 1, 9, 10, 11, 24 та 25 пункту 10 названого Положення про Міністерство оборони України – Міноборони очолює Міністр, якого з числа цивільних осіб призначає на посаду за поданням Президента України і звільняє з посади Верховна Рада України. Заразом Міністр: очолює Міноборони, здійснює керівництво його діяльністю, військово-політичне і адміністративне керівництво Збройними Силами безпосередньо та через підпорядкованих йому першого заступника Міністра, заступників Міністра та Головнокомандувача Збройних Сил; затверджує положення про структурні підрозділи апарату Міноборони; призначає на посаду та звільняє з посади керівників структурних підрозділів апарату Міноборони, присвоює їм ранги державних службовців, приймає рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності; формує патронатну службу Міністра; дає обов'язкові для виконання військовослужбовцями, державними службовцями і працівниками апарату Міноборони доручення; визначає обов'язки першого заступника Міністра, заступників Міністра, розподіл повноважень Міністра між першим заступником Міністра, заступниками Міністра, які вони здійснюють у разі його відсутності;

До структури апарату Міністерства оборони України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 22.09.2020 № 346 (в редакції наказу Міністерства оборони України від 28.09.2022 № 299), належить: Головне управління розвідки; Патронатна служба Міністра оборони України; Головна інспекція; Директорат економічного аналізу і планування; Директорат інформаційної політики у сфері оборони та стратегічних комунікацій; Директорат політик цифровізації, цифрового розвитку, цифрових трансформацій і кібербезпеки у сфері оборони; Департамент військової освіти і науки; Департамент військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки; Департамент внутрішнього аудиту; Департамент воєнної політики та стратегічного планування; Департамент гуманітарного забезпечення; Департамент державних закупівель та постачання матеріальних ресурсів; Департамент державного гарантування якості; Департамент інформаційно-організаційної роботи та контролю; Департамент кадрової політики; Департамент міжнародного оборонного співробітництва; Департамент

соціального забезпечення; Департамент фінансів; Департамент юридичного забезпечення; Управління з питань запобігання та виявлення корупції; Управління координації зовнішньоекономічної діяльності; Управління охорони державної таємниці; Управління преси та інформації; Управління фізичної культури і спорту; Мобілізаційний відділ; Відділ експортного контролю [2].

Водночас кожен названий структурний підрозділ апарату Міністерства оборони України у своїй діяльності керується, спрямовується та/чи координується Міністром оборони України, його першим заступником, заступниками або державним секретарем Міноборони, залежно від покладених повноважень та обов'язків, що визначаються додатком 1 повноваження Міністра оборони України та обов'язки першого заступника Міністра оборони України, заступників Міністра оборони України, заступника Міністра оборони України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, заступника Міністра оборони України з питань європейської інтеграції, державного секретаря Міністерства оборони України до наказу Міністерства оборони України від 22.09.2020 № 346 (в редакції наказу Міністерства оборони України від 12.04.2022 № 108) [3].

З-поміж іншого, за змістом Схеми спрямування та координації діяльності структурних підрозділів апарату Міністерства оборони України до наказу Міністерства оборони України від 22.09.2020 № 346 (в редакції наказу Міністерства оборони України від 28.09.2022 № 299), Міністр оборони України здійснює безпосереднє керівництво Патронатною службою Міноборони, Департаментом юридичного забезпечення, Управлінням охорони державної таємниці, Управлінням з питань запобігання та виявлення корупції, Департаментом кадрової політики, а також спрямовує та координує діяльність Головного управління розвідки. Інші ж структурні підрозділи перелічені вище апарату Міноборони спрямовуються та координуються через першого заступника Міністра оборони України, заступників Міністра оборони України, заступника Міністра оборони України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, заступника Міністра оборони України з питань європейської інтеграції, державного секретаря Міністерства оборони України.

В цілому, як означено вище, систему інституційних спроможностей Міністерства оборони України утворює апарат Міноборони, Головне управління розвідки Міноборони, Державна спеціальна служба транспорту та Збройні Сили України. Центральною фігурою у такій системі займає Міністр оборони України, який безпосередньо здійснює керівництво, спрямування та координацію п'яти структурних підрозділів апарату Міноборони, спрямовує та координує діяльність одного органу в

системі апарату Міноборони або ж через розподіл повноважень делегує керівництво, спрямування та координацію інституційними спроможностями Міністерства оборони України своєму першому заступнику, заступникам чи державному секретарю, що затверджується відповідним наказом.

Література

1. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#n> (дата звернення: 13.02.2023).

2. Питання Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 22.09.2020 № 346. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS34559?an=991> (дата звернення: 13.02.2023).

3. Питання Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 22.09.2020 № 346 (в редакції наказу Міністерства оборони України від 12.04.2022 № 108). URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/108_nm.pdf (дата звернення: 13.02.2023).

УДК 323.1(043.2)

Soloviova A., Doctor of Law,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

RETHINKING ABOUT RIGHT OF PEOPLE TO SELF-DETERMINATION UNDER THE NEW CONDITION

After the collapse of the Soviet Union, the Socialistic Republics became independent sovereign states but rather formally than practically. The military conflicts in South Ossetia, Abkhazia, and the Transnistrian Moldavian Republic, as well as the ongoing war in Ukraine, have shown that there is still a necessity of reassessment of the role and importance of international political institutions, mechanisms for implementing the rules of international law.

On July 16, 1990, the Verkhovna Rada of the Ukrainian Soviet Socialist Republic adopted the Declaration on the State Sovereignty of Ukraine, which defined the foundations of the state, political, and economic system and emphasized the independence and sovereignty of Ukraine.

The declaration proclaimed the state sovereignty of Ukraine as supremacy, independence, completeness and indivisibility of the power of the Republic.

As of the morning of September 22 Russian Foreign Minister Lavrov said: “Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhya and Kherson oblasts (meaning – region) can receive the right to self-determination in accordance with the UN Charter”.

Talking about the referendum and the right to self-determination, I would like to point out the few issues arising in this regard. There have been some

discussions on where the referendum was/wasn't legitimate, or whether people who live in those regions desire to live in a separate republic or become Russian citizens. To my mind, the question that arises here is not "who wants what", or what means had already been used to realise the so-called right to self-determination, but rather the time point when this right is to be claimed and the preceding mechanisms that have to be developed in order to realise this right.

The principle of self-determination defined by the UN does not grant an unlimited right to secession to the population living on the territory of any independent and sovereign state... the right to secession, which is supported or encouraged by a foreign state, contradicts the principle of respect for territorial integrity, on which the principle of equality of states is based".

That is, the right to self-determination can be realized only peacefully, (meaning not during the armed conflict or when the war had already started) and should be realised only by means of bilateral (or multilateral) cooperation of two or several countries if we talk about the desire of people to become part of another state.

This would mean cooperation in regard with the property that had belonged to Ukrainian state, and that should be redeemed by another state to which the territory would belong to.

Another aspect of cooperation in this regard would be creating a mechanism of quitting Ukrainian citizenship while obtaining citizenship of another country. As according to the Constitution of Ukraine, the only sole citizenship is permitted.

According to the Declaration on principles of international law friendly relations and co-operation among state in accordance with the Charter of the United Nations every State has the duty to refrain in its international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State, or in any other manner inconsistent with the purposes of the United Nations.

Therefore, in the political science and practice of international relations, there is an obvious contradiction between the declared right of peoples to self-determination and the principle of inviolability of borders, which is based on the right of the state to protect its sovereignty and territorial integrity. A universal solution to this conflict has not yet been found, therefore, in each individual case, the international community must take into account unique circumstances and factors in order to be able to distinguish true self-determination from self-determination that serves to cover the act of annexation.

The only possible claim for right of people to self-determination in the current situation of Ukraine may be considered after the restoration of the borders of Ukraine of 1991. That would mean restoring the borders of Ukraine that once were recognised by Russia in December 1991. Taking into

consideration any results of the referendums that have been held since 2013 would create an illegal precedent of realisation of right to self-determination. Thus, this would make sense, even taking into account that some of Crimeans (or even the majority of them) tend to have anti-Ukrainian sentiments and recognise themselves as citizens of Russia.

And last but not least this approach would require the development of clear mechanisms, formalized in the relevant institutional norms, which would act as a guarantor of the national integrity of the state and the full realization of the right to self-determination of its people. At this time, I mainly focus on the timepoint, so to say on “When the right to self-determination has to be realised”. The question “how it should be realised” is the question that comes next, which is still work in progress.

УДК 341.233.1(043.2)

Стародубова О.А., к.ю.н.,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ВИД ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ

Поняття парламентського контролю доцільно виводити шляхом аналізу різних його визначень. Досліджуючи це базове поняття, ми тут не ставимо за мету проведення його ґрунтовного аналізу з виведенням власних відповідних визначень. Окреслимо найбільш поширені точки зору на поняття «парламентський контроль», на базі яких встановимо загальні ознаки, які буде покладено в основу поняття «парламентського контролю».

Говорячи про визначення парламентського контролю, слід зауважити, що в науковій літературі пропонуються різноманітні точки зору щодо його змісту. Так, І. К. Залюбовська відзначає, що парламентський контроль – це така правова форма діяльності Верховної Ради України, юридична природа якої зумовлена тим, що парламент у цілому, його органи і народні депутати перебувають в умовах, коли вони мають безпосередньо використовувати норми права для реалізації конкретних юридичних завдань з аналізу діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб на предмет її відповідності законодавству України. В. М. Шаповал вважає, що парламентський контроль – це діяльність парламенту, його органів та посадових осіб, а також інших державних органів і посадових осіб, з відповідною метою функціонально поєднаних з парламентом у здійсненні повноважень контролю за виконавчою владою,

насамперед урядом, яка полягає у перевірці виконання законів, рішень тощо. С. Ківалов та М. Орзіх характеризують парламентський контроль як функцію та напрям діяльності суб'єктів парламентського контролю по його здійсненню. Під самим «контролем» вказані автори розуміють нагляд і перевірку процесу створення, функціонування, встановлення відповідальності за діяльність (бездіяльність), припинення повноважень об'єкта контролю. На думку В. С. Журавського, парламентський контроль – це передбачена Конституцією та законами України діяльність Верховної Ради України, утворених нею органів, обраних нею посадових осіб та народних депутатів України щодо отримання, вивчення, оприлюднення інформації про діяльність, рішення, правові акти інших органів і посадових осіб публічної влади, підприємств, установ та організацій і впровадження на основі цієї інформації передбачених Конституцією і законами України заходів реагування. М. М. Утяшев та А. О. Корнілаєва визначають парламентський контроль як здійснюваний вищим законодавчим (представницьким) органом державної влади комплекс різних заходів постійного спостереження та перевірки діяльності системи, а також усунення виявлених в результаті такої перевірки порушень і попередження можливих невідповідностей. Парламентський контроль може бути визначений і як система норм, що регулюють встановлений порядок спостереження і перевірки в основному діяльності органів виконавчої влади, який здійснюється як парламентською більшістю і опозицією, так і допоміжними органами вищого законодавчого органу і спрямований на оцінку цієї діяльності з можливим застосуванням санкцій (вотуму недовіри, резолюції осуду, імпічменту та ін.).

У сучасній правовій науці існують погляди на парламентський контроль як вид державного контролю. Разом із цим набули поширення й інші погляди щодо парламентського контролю. Так, деякі науковці відносять парламентський контроль до різновидів громадського контролю. Парламентський контроль також розглядається як так званий «демократичний цивільний контроль» та як комплексний державно-громадський контроль.

На нашу думку, враховуючи те, що вищий представницький орган держави – парламент – входить до системи державних органів влади, слід відносити парламентський контроль саме до видів державного контролю.

На підставі вказаного робимо висновок, що парламентський контроль – це вид державного контролю, регламентована нормами права діяльність Верховної Ради України, утворених нею органів, обраних нею посадових осіб та народних депутатів України, яка здійснюється як парламентською більшістю і опозицією, так і допоміжними органами вищого законодавчого органу щодо отримання, вивчення, оприлюднення інформації про діяльність, рішення, правові акти інших органів і

посадових осіб публічної влади, підприємств, установ та організацій і впровадження на основі цієї інформації передбачених Конституцією і законами України заходів реагування.

УДК 34:316.485.2(043.2)

Теплицька Н.В., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В СЬЕРРА-ЛЕОНЕ

З 1991 по 2002 рік Сьєрра-Леоне пережила руйнівну громадянську війну, яка розпалювала масове насильство та зловживання, такі як зґвалтування, катування та використання дітей як солдатів, дівчат та жінок як сексуальних рабів [1]. Десятиліття, що передували війні, характеризувалися корупцією, авторитаризмом, етнорегіоналізмом та маргіналізацією молоді та жінок країни. Хоча важко виділити причини збройного конфлікту, розумно стверджувати, що це були чинники початку громадянської війни. Щоб вирішити наслідки та корінні причини війни, і, незважаючи на крихкість найближчого післявоєнного періоду, Сьєрра-Леоне прийняла підхід до правосуддя перехідного періоду, який передбачав кримінальне переслідування, комісію з права, обмежену програму репарацій, низку інституційних реформ та місцева практика примирення. Протягом майже двох десятиліть після закінчення громадянської війни Сьєрра-Леоне вдалося уникнути повторення жорстокого конфлікту. Сьєрра-Леоне провела серію загальних виборів, які призвели до мирного переходу влади від однієї політичної партії до іншої - демократичні зміни уряду, які представляють собою радикальний відхід від шаленого характеру виборчих процесів до 2002 року [1].

Процеси перехідного правосуддя в Сьєрра-Леоне сприяли запобіганню повторенню порушень прав людини, насильства та насильницьких конфліктів. Він визначає уроки, які були засвоєні, і дає прагматичні та дієві рекомендації щодо програмування політики, яка може бути корисна не лише в Сьєрра -Леоне, але й в інших країнах, які переживають або можуть пережити подібний досвід.

Процес правосуддя перехідного періоду, розпочатий у післявоєнний період, був спрямований на усунення першопричин та історичної спадщини конфлікту та визначення способів запобігання повторенню безкарності та насильства в країні. Процеси правосуддя перехідного

періоду досягли значного прогресу у пошуках істини та справедливості для жертв. Цей процес включав:

- обвинувачення та суд над людьми, які несуть найбільшу відповідальність за скоєні злочини;
- зусилля з пошуку правди та сприяння примиренню між жертвами та винуватцями насильства;
- підготовка рекомендацій, спрямованих на сприяння сталому миру та безпеці в країні;
- реформування та створення життєво важливих інституцій, призначених для надання основних послуг для Сьєрра -Леоне; та
- прийняття законів, спрямованих на захист та просування прав та добробуту Сьєрра-Леоне [1].

Незважаючи на виклики та суперечності, процес правосуддя перехідного періоду вдалося внести значний внесок у запобігання повторенню насильства та збереженню культури безкарності, яка пронизувала країну до та під час громадянської війни. Сьєрра-Леоне провела чотири президентські та загальні вибори. Процес децентралізації надає громадянам простір і голос, в яких їм було відмовлено у довоєнних та воєнних часах Сьєрра-Леоне, а децентралізовані структури безпеки успішно розширюють доступ до правосуддя та підтримують мир та безпеку в місцевих громадах [2].

Спільноти беруть участь у заходах, пов'язаних із безпекою та правосуддям, і використовують платформи, створені для просування систем раннього попередження, як засобів запобігання та вирішення конфліктів на самих ранніх стадіях. Люди добре усвідомлюють наслідки розпалювання насильницьких конфліктів, це повідомлення, яке передається громадянським суспільством та засобами масової інформації під час виборів та коли в країні існує політична напруга. І люди набагато краще усвідомлюють свої права і, швидше за все, вимагатимуть їх, і вимагатимуть від своїх керівників нести відповідальність за свої дії.

Досвід Сьєрра-Леоне також мав позитивний вплив на інші країни в басейні річки Мано та решту Західної Африки. Важливо, що роль, яку відіграла ЕКОВАС під час конфліктів та перехідних процесів у Сьєрра-Леоне та Ліберії, спричинила створення існуючої інфраструктури миру та безпеки ЕКОВАС, яка спрямована на запобігання безкарності та насильницьким конфліктам у регіоні [2].

Такий проактивний підхід до запобігання стратегічно поставив ЕКОВАС як одну з найсильніших регіональних економічних спільнот в Африці. Для того, щоб ще більше посилити досягнення, що досягнуті, урядом та його партнерами, щодо боротьби з такими факторами, як бідність, корупція (усвідомлена та реальна) та погане управління, а також етнорегіоналізація політики, необхідно прийняти більш комплексний

підхід до підтримки миру та розвитку, переглянувши рекомендації ТРК та адаптувавши їх до сучасних викликів країни, і водночас вирішивши історичну причину конфлікту. Для цього знадобиться величезна політична воля та ресурси, включаючи підходи громадськості до перехідної справедливості, щоб допомогти зцілити досі глибоко травмоване та злиденне суспільством суспільство.

Література

1. Sierra Leone was 52nd out of 183 countries in 2019. See Institute for Economics and Peace, Global Peace Index 2019: Measuring Peace in a Complex World (2019), 8.

2. Leaving Behind the Worst of the Past [Electronic resource]// Official site the International Center for Transitional Justice. Access mode: https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ_Report_Prevention_SierraLeone.pdf

УДК 342.25(043.2)

Титикало Р.С., к.ю.н., асистент, адвокат,
Інститут післядипломної освіти НМУ імені О.О. Богомольця,
м. Київ, Україна

ПРАВО ОСІБ НА ОБ'ЄДНАННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНУ ГРОМАДУ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

В Кембріджському словнику комуна (грумада) визначається як спільність людей, які проживають в одній конкретній території, або люди, які вважаються єдиним цілим через спільні інтереси, соціальну групу чи національність [1].

У словниковій літературі під громадою (комуною) розуміють: 1) спільноту людей зі спільними інтересами, які проживають на певній території; 2) група людей зі спільними характеристиками чи інтересами, які живуть разом у більшому суспільстві; 3) сукупність осіб або націй, які мають спільну історію або спільні соціальні, економічні та політичні інтереси; 4) група, пов'язана спільною політикою [2].

Територіальні громади сусідніх сіл можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати єдиного сільського голову. При цьому таке об'єднання та вихід із складу сільської громади мали відбуватися за рішенням місцевих референдумів відповідних територіальних громад сіл. Тобто мова йшла про можливість об'єднання в межах однієї територіальної громади лише сусідніх сіл та на основі референдуму [3, с. 59].

Є.І. Бородін та Т.М. Тарасенко, досліджуючи питання місцевого самоврядування відзначають, що відбулася зміна підходу до визначення меж територіальної громади, яка розглядається ширше, ніж лише населений пункт – село, селище, місто. Відповідно, створюються умови для перегляду існуючої територіальної основи для організації влади на місцях та оновлення «базового рівня» адміністративно-територіального устрою, яким є адміністративно-територіальні одиниці – громади. Незмінним залишається розгляд територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, основного носія його функцій і повноважень, яким є територіальна громада села, селища, міста. Подальша конкретизація статусу територіальної громади передбачає визначення її правового статусу [3, с. 59].

Територіальна громада складається з жителів села (кількох сіл), селища, міста [4, с. 26]. Ми солідарні з думкою М.О. Баймуратова, який вважає, що за такого спрощеного ставлення до територіальної громади втрачається соціально-правова сутність цього феномена, котрий містить у собі поняття населення як спільноти жителів (місцевої спільноти), що об'єднані спільною діяльністю, інтересами та цілями щодо задоволення потреб, пов'язаних із побутом, середовищем мешкання, відпочинком, навчанням, спілкуванням [5, с. 97]. Так, наприклад, відомий вчений-конституціоналіст І.П. Бутко в цьому контексті вважав, що територіальний колектив – це «люди, що об'єднані спільними інтересами» [6, с. 49], при цьому він звертав увагу на пріоритетність територіального колективу як первинного, головного, визначаючого суб'єкта системи місцевого самоврядування, який, у відповідності до діючого законодавства, має цілком конкретну правосуб'єктність [7, с. 93]. Інший вітчизняний дослідник В.І. Кравченко бачить територіальну громаду як «сукупність громадян України, котрі спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус». При цьому, даний автор розглядає її у трьох аспектах. По-перше, це базова адміністративно-територіальна одиниця; по-друге – форма організації місцевої влади; по-третє – суб'єкт цивільно-правових відносин, господарюючий суб'єкт [8, с. 77, 82].

Територіальний колектив характеризується як «спільність, що здійснює свої функції в різних сферах життєдіяльності, яка об'єднана спільними інтересами і формується в межах спільного проживання громадян» [9, с. 203].

Комплексному дослідженню системно-функціональних характеристик територіальної громади присвячується серія наукових праць професора М.О. Баймуратова [5, с. 96-101], який по суті перший в Україні звернув увагу на феноменологію муніципальної влади, територіального колективу та прав людини. Він пропонує розглядати територіальну громаду (місцеву

спільноту) як «сукупність фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистими зв'язками системного характеру» [10, с. 8].

За сутністю територіальна громада – такий колектив людей, в якому міжособові відносини обумовлені громадсько цінним та особисто значущим змістом спільної діяльності – вирішенням питань місцевого значення. Саме орієнтація на самостійне під свою відповідальність вирішення локальних проблем - питань (справ), які впливають із колективних інтересів місцевих жителів - членів відповідної територіальної громади, віднесені Конституцією, законами України та статутом територіальної громади до предметів відання місцевого самоврядування, а також інших питань, які не входять до компетенції органів державної влади України – розкриває соціальне призначення місцевого самоврядування та наповнює конкретним змістом муніципальну діяльність. За змістом територіальна громада – це первинний суб'єкт місцевого самоврядування, основний носій його функцій і повноважень. Саме характеристика територіальних громад як первинних соціальних суб'єктів публічної влади на місцях, розмаїття форм безпосередньої та опосередкованої демократії в місцевому самоврядуванні, визнання провідної ролі територіальних громад у формуванні всієї системи органів публічної влади: від вищих до місцевих, дозволяє проникнути у зміст місцевого самоврядування як особливої форми публічної влади. Адже місцеве самоврядування - це система організації діяльності місцевих жителів на відповідній території, яка являє собою сукупність різноманітних інститутів. Ця сукупність функціонує як єдиний цілісний механізм, центральною, провідною ланкою якого є територіальна громада. За формою територіальна громада – це вид територіальної спільноти, утвореної з поміж жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців) відповідних адміністративно-територіальних одиниць (сіл, добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл, селищ, міст), які постійно або переважно мешкають в їх межах, володіють в них певною нерухомою власністю, сплачують комунальні податки тощо [11, с. 44-45].

Враховуючи зазначене, ознаками територіальної громади можна вважати:

1) населення – спільність фізичних осіб (історична, культурна, сусідська та ін.). Це найважливіша характеристика територіальної громади. При описанні місцевої спільноти важливо взяти до уваги як демографічні характеристики населення, так і характеристики його способу життя з національними, культурними, історичними особливостями і традиціями;

2) місце (територія), простір у межах певних кордонів (географічних, адміністративних, економічних, інформаційних та ін.);

3) соціальна взаємодія (сусідські відносини, спільні правила і норми поведінки, спільне врядування, громадські послуги, організації, взаємозв'язок у виробничій сфері та ін.). Люди об'єднані в місцеву спільноту не лише фактом проживання у спільних умовах на певній території, але насамперед як суб'єкти способу життя, управлінської і політичної діяльності. Місцеве самоврядування здійснюватиметься ефективно, якщо є тісна взаємодія всередині місцевої популяції. Такі горизонтальні взаємодії протистоять вертикалі тиску державного управління. Горизонтальні взаємодії формуються і сусідськими зв'язками, і мережею товариських відносин з колегами по роботі, і зусиллями громадських рухів і політичних партій;

4) економічна (цивільна та фінансова) правосуб'єктність територіальної громади. Лише наявність цього елемента у щільному діалектичному взаємозв'язку з попередніми характеристиками є єдиною умовою, яка забезпечує реальну гарантію становлення територіальних громад та розвитку місцевого самоврядування в Україні. Територіальна громада має наділятися правом юридичної особи;

5) наявність соціально-обумовлених інтересів. Інтерес (потреби) жителів – рушійна сила самоврядування, є надзвичайно важливим компонентом в питаннях організації місцевого самоврядування. Усі члени територіальної громади є носіями територіальних інтересів [11, с. 45-47].

Література

1. Community. URL: <http://surl.li/elwkv>
2. Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/community>
3. Бородін Є.І., Тарасенко Т.М. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 4 (18). С. 55-61. URL: <http://surl.li/emgju>
4. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право). Київ, 2000. 250 с.
5. Баймуратов М.О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. *Юридична освіта і правова держава (до 150-річчя юридичного інституту ОДУ)*: зб. наук. праць / відпов. ред. С.В. Ківалов. Одеса, 1997. 182 с.
6. Бутко І. Деякі проблеми становлення і розвитку місцевого та регіонального самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми управління територіями в Україні*: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26-27 лист. 1992 р.). Київ, 1993. 201 с.
7. Бутко І. Територіальна організація державної виконавчої влади і самоврядування. *Юридический вестник*. 1996. № 1. С. 20-25.
8. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України. 1999. Київ: Знання, 1999. 487 с.

9. Руда Н.І. Формування соціального статусу територіального колективу в період переходу до ринкових відносин. *Правова система України: теорія і практика*: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7-8 жовт. 1993 р.). Київ, 1993. 140 с.

10. Баймуратов М.А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине. Харьков: Одиссей, 2000. 356 с.

11. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальної громади в Україні. *Вісник Запорізького державного університету. Юридичні науки*. 2004. № 2. С. 42-49. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2004/2004-law-2.pdf#page=42>

УДК 342.7(043.2)

Толкачова І.А., к.ю.н., доцент,
Матвєєв С.В., к.ю.н., доцент,
Київський університет права НАН України, м. Київ, Україна

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В Конституції України закріплено ряд положень демократичного характеру, спрямованих на належне забезпечення прав та свобод людини і громадянина (Розділ II). Статтею 3 Основного Закону передбачено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [1].

Після початку повномасштабного вторгнення в Україну мають місце численні порушення прав людини зі сторони країни-агресора, яким наша держава, на превеликий жаль, не може запобігти в повній мірі. Тому Рада з прав людини Організації Об'єднаних Націй започаткувала Незалежну міжнародну комісію з розслідування порушень в Україні для розслідування порушень та утисків прав людини, порушень міжнародного гуманітарного права, а також пов'язаних з ними злочинів, які могли бути скоєні в контексті агресії РФ проти України. Комісія має надати свої висновки та рекомендації, у тому числі ті, що стосуються притягнення до відповідальності винних у порушеннях, Раді ООН з прав людини у березні 2023 року. До складу Комісії входять Ерік Месе, Ясминка Джумхур та Пабло де Грейфф [2].

Можна констатувати, про випадки численних страт, незаконного тримання під вартою, катувань, жорстокого поводження, згвалтування та інших форм сексуального насильства, скоєних військовими країни-агресора. Окрім цього, відбувалися затримання людей, деякі з них були

незаконно депортовані в рф, у тому числі й діти, а багато хто досі вважається зниклими безвісти, і це далеко неповний перелік порушень прав українського народу. Так, на превеликий жаль, рф окрім геноциду, постійно вчиняє військові злочини та злочини проти людяності, тому, на нашу думку, світова спільнота повинна вжити всіх можливих заходів, щоб зупинити це свавілля та покарати винних.

У зв'язку з вищезазначеним, 28 червня 2022 року Україна подала позов проти рф до Європейського суду з прав людини, звинувачуючи її у військовому вторгненні та цілеспрямованих нападах на цивільне населення з порушенням міжнародного права. Україна звинувачує рф у численних порушеннях прав людини, закріплених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, серед яких: право на життя (стаття 2), заборона катувань та нелюдського поводження (стаття 3), заборона рабства і примусової праці (стаття 4), право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5), право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8), свобода релігії (стаття 9), свобода вираження поглядів (стаття 10), свобода зібрань (стаття 11), право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13) та заборону дискримінації (стаття 14) [3].

Також, 1 липня 2022 року Україна подала Меморандум до Міжнародного суду ООН із доказами про порушення рф Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього.

Водночас, не можна не зазначити про ініціативу країн Європейського Союзу в контексті забезпечення прав українського народу. Так, Німеччина збирала сотні доказів воєнних злочинів в Україні, зокрема, у Бучі та щодо атак на українську цивільну інфраструктуру, – заявив генеральний прокурор ФРН Петер Франк в інтерв'ю газеті *Welt am Sonntag* і додав, що бачить потребу в судовому процесі на міжнародному рівні [4]. У свою чергу, Нідерланди хочуть організувати спеціальний трибунал для суду над винними у війні рф проти України. Якщо буде потреба в такому «трибуналі з питань агресії», його можна створити в Гаазі, повідомив міністр закордонних справ Нідерландів Вопке Гукстра, передає телерадіокомпанія NOS [5].

Позитивні дії Європейського Союзу та прогресивної світової спільноти відносно України свідчать про небайдужість, занепокоєння і дають надію на покарання винних та неповторення злочинів проти людяності в будь-якому їх прояві.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні виявила, що в Україні було скоєно низку воєнних злочинів, порушень прав

людини та міжнародного гуманітарного права. URL: <https://ukraine.un.org/uk/203733-nezalezhna-mizhnarodna-komisiya-oon-z-rozsliduvannya-porushen-v-ukrayini-vyyavyla-shcho-v>

3. European Convention on Human Rights. Rome, 4.XI.1950. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

4. Німецькі прокурори зібрали сотні свідчень воєнних злочинів РФ в Україні. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6948647.html>

5. Нідерланди хочуть створити спеціальний трибунал щодо Росії. URL: <https://suspilne.media/337388-niderlandi-hocut-stvoriti-specialnij-tribunal-sodo-rosii/>

УДК 347.73(043.2)

Устинова І.П., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ФІНАНСУВАННЯ СУДДІВ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

На сучасному етапі здійсненні правосуддя та забезпечення державою дотримання конституційних прав громадян, важливою складовою є матеріальне та фінансове забезпечення суддів, зокрема, та системи правосуддя, взагалі. Причому чинні методики визначення матеріального забезпечення судів є частково таким, що не відповідають сучасним методам визначення фінансової забезпеченості державних інституцій в умовах євроінтеграції. Дане дослідження зможе наблизити наукову думку до вирішення нагальних питань розвитку українського законодавства в питання матеріального та фінансового забезпечення судів. Важливою теоретичною базою для з'ясування процесуального характеру контролю стали праці вітчизняних вчених: Міщука О.В., Чаку Є.В., Мочерного С.В., Максиміва Б.М., Катаріної М.Б., Нагорнічевського О.С., Овсяннікової Є.С. та інших.

При формуванні показників по фінансуванню судової системи та суддівського корпусу, зокрема, прийнято застосовувати правила, що містяться у Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ. При цьому застосовуються такі показники, як «норматив фінансового забезпечення». Прийнято вважати, що це виділення коштів на утримання закладів, установ і організацій, виконання певних програм і реалізацію певних заходів на підставі спеціального фінансового документу – кошторису. Щодо визначення поняття «норматив фінансового забезпечення судів», то при пильному дослідженні наукової літератури виявилось, чіткого визначення поняття «норматив фінансового забезпечення судів» немає. Думки науковців розходяться при визначенні елементів і форм фінансового забезпечення, а значить і нормативів, використовується

досить широко, але єдиної думки щодо його визначення та його складових не існує. Звертає увагу на такі засади організації фінансового забезпечення, як «визначення обсягу фінансових ресурсів, науково-обґрунтованого їх прогнозування, створення фінансових резервів, нормативно-правового забезпечення». Слід зазначити, що поняття «забезпечення судів» є досить гнучким і, як правило, в обігу розуміється як створення умов для реалізації суддями своїх повноважень. У законодавстві для об'єднання понять кадрового, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного та іншого характеру забезпечення використовується термін «організаційне забезпечення».

Бюджетний кодекс України не містить визначення поняття «нормативу фінансової забезпеченості бюджетної установи» лише «фінансовий норматив бюджетної забезпеченості», що має відношення для розрахунку трансфертів, а не кошторисного фінансування. Суди є установами, що знаходяться на повному бюджетному фінансуванні. Згідно із Законом України «Про джерела фінансування органів державної влади» від 30 червня 1999 р. за № 783-XIV органи державної влади проводять свою діяльність виключно за рахунок бюджетного фінансування в передбачених законом межах про Державний бюджет України на відповідний рік, а кошти на їх фінансування, у тому числі на фінансове забезпечення діяльності судів, передбачаються в Державному бюджеті окремим рядком. Державний бюджет України щорічно затверджується парламентом виключно у формі закону (п. 1 ч. 2 ст. 92 КУ; ч. 1 ст. 96 КУ).

Окрім того, відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 24 листопада 2020 року «Про результати дослідження щодо визначення нормативів часу на розгляд судових справ різних категорій», було проведено дослідження показників середньої тривалості розгляду судових справ у частині визначення коефіцієнтів складності судової справи в розрізі спеціалізації та інстанційності судів. Ураховуючи, що показники середнього часу, необхідного для розгляду судових справ, можуть бути використані для визначення нормативної чисельності суддів та слугувати підставою для визначення пріоритетів фінансового забезпечення судової влади та її незалежності.

Тому, за понятійним та змістовним зв'язком цих понять можна пропонувати наступне визначення поняття «норматив фінансового забезпечення судів» - гарантований державою в межах наявних коштів рівень фінансового забезпечення виконання завдань і функцій судами України виражений в показниках поточних і капітальних витрат з Державного бюджету, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів при забезпеченні ефективного, результативного і

цільового використання коштів розміром не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів в межах наявних бюджетних коштів.

При забезпеченні фінансування відповідно до методик актуальним є, також, визначення поняття «норматив матеріально-технічного забезпечення судів». При пильному дослідженні наукової літератури виявилось, чіткого визначення поняття «норматив матеріально-технічного забезпечення судів» немає. В такому разі науковці виводять таке визначення шляхом дослідження та аналізу значної кількості наукових джерел та думок авторів різних галузей знань.

Матеріально технічне забезпечення судів проводиться лише на основі кошторисно-бюджетного фінансування і не може передбачати інші джерела. Планування таких видатків державного бюджету проводиться з урахуванням прогностичних макропоказників розвитку економіки та фінансових можливостей бюджету, що зумовлює економне фінансування витрат. Тому поняття «норматив матеріально-технічного забезпечення судів» є похідним від поняття «норматив фінансового забезпечення судів».

Отже, вважаємо, що норматив матеріально-технічне забезпечення судів – це комплекс заходів державного та суддівського управління процесом здійсненні правосуддя, що здійснюються з метою забезпечення судів технікою, майном, з метою підвищення ефективності здійснення правосуддя, задоволення матеріальних та інших потреб судів у відповідності з показниками результативності діяльності у відповідності з нормативами забезпеченості, що відповідають соціальним стандартам суспільства.

Отже, визначення понять «норматив фінансового забезпечення», «норматив фінансового забезпечення суддів», «норматив матеріально-технічного забезпечення судів», зміст нормативу матеріально-технічного забезпечення судів засобами інформатизації та ліцензійним програмним забезпеченням потребує подальшого теоретичного вивчення та більш чіткого формулювання та внесення у законодавство. Така наукова розробка та обґрунтування допоможе на практиці застосувати методики для обрахунку обсягу фінансування суддів одно значніше і упередить породження процесів управління державними фінансами в «ручному» режимі.

Література

1. Порядок складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ: Постанова КМУ від 28 лют. 2002 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.01.2023 р.)

2. Чаку Є.В. Проблеми кадрового та матеріально-технічного забезпечення адміністративного судочинства URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/40.pdf. (дата звернення 10.01.2023 р.)

3. Про джерела фінансування органів державної влади: Закон України від 30 черв. 1999 р. № 783-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-14#Text>. (дата звернення 10.01.2023 р.)

4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення 16.01.2023 р.)

5. Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів: Наказ Міністерства фінансів України від 06 черв. 2012 р. № 687, п. 1.13 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1057-12#Text>

УДК 347.73(043.2)

Ушинкіна О.А., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУЧАСНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Віртуальні активи існують у сучасному суспільстві вже достатньо довгий час, але тільки зараз питання щодо їх врегулювання стало посідати перше місце у переліку актуальних завдань економічної політики. Головним чином це пов'язано з тим, що лише в останні кілька років віртуальні активи перейшли з розряду унікальних, але незрозумілих продуктів до таких, що є об'єктом масового використання для різних цілей, у деяких випадках для спекулятивних інвестицій, і, потенційно, для застосування у якості платіжних інструментів.

Вражаюче, хоч і нестабільне, зростання капіталізації віртуальних активів та їх проникнення в регульовану фінансову систему призвели до активізації зусиль щодо їх регулювання. Застосування вже існуючої нормативно-правової бази до віртуальних активів, а також розробка нових норм є доволі складним завданням з низки причин. По-перше, індустрія віртуальних активів швидко розвивається. Регулюючим органам необхідно залучати кадри і освоювати навички, щоб не відстати від змін, що відбуваються, через обмежені ресурси та наявність багатьох інших пріоритетів. По-друге, віртуальні активи характеризуються розрізненістю даних, і регуляторам складно стежити за тисячами суб'єктів, які можуть не підпадати під типові вимоги щодо розкриття інформації чи звітності.

Ситуація ускладнюється тим, що термінологія, яка використовується для опису різних видів діяльності, продуктів та зацікавлених сторін, не

узгоджена на глобальному рівні. Сам термін «віртуальний актив» не є унікальним, оскільки поряд з ним використовується також поняття «криптовалюта», «криптовалюта», «віртуальна валюта» і т.д., які мають схоже тлумачення та позначають широкий спектр цифрових продуктів, що випускаються приватно з використанням аналогічної технології (криптографія та часто розподілені реєстри) і які можуть зберігатися і торгуватися з використанням в основному цифрових гаманців та бірж [1, с. 47].

На сьогоднішній день не існує уніфікованого підходу до правового регулювання віртуальних активів, навпаки, майже кожна країна має власне бачення державного регулювання цього явища. Підходи можуть різнитися від повної заборони на випуск або зберігання віртуальних активів резидентами або можливості здійснювати з ними транзакції або використовувати їх для певних цілей, таких як платежі до створення найбільш сприятливих умов до ведення бізнесу, пов'язаного з віртуальними активами. Так, наприклад, однією з країн, яка повністю легалізувала обіг криптовалюти, є Сальвадор. З жовтня 2021 року криптовалюти в Сальвадорі мають такий самий статус, як і долар США, який є в цій країні офіційною валютою. Це означає, що біткоіном можна розплачуватись за будь-які товари та послуги [2]. В свою чергу, американський нормативно-правовий режим регулювання обігу віртуальних активів у США, є неоднозначним. Головним чином це обумовлено особливостями правової системи держави, а саме наявністю як федерального права, так і права штатів, а також відсутністю єдиної позиції серед регуляторів щодо правового статусу криптовалюти. Так, віртуальна валюта може розглядатися одночасно як гроші (або їх аналог), як власність та як біржовий товар [3]. В Україні вже декілька років відбувається процес розроблення Закону України «Про віртуальні активи», який станом на зараз є прийнятим, однак, ще не набравшим чинності. У законі зазначено, що віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) [4]. Як результат, роз'єднана глобальна реакція не забезпечує рівних умов гри і не захищає від ситуації, коли криптосуб'єкти мігрують у юрисдикції з найменш суворим регулюванням, залишаючись при цьому доступними для всіх, хто має доступ до Інтернету.

Однак, існують певні тенденції правового регулювання, які характеризують відношення до віртуальних активів. На першому етапі врегулювання віртуальних активів основним завданням було підтримання сумлінності фінансової діяльності шляхом мінімізації використання віртуальних активів для сприяння відмиванню грошей та іншим незаконним угодам. Цільова група з фінансових заходів (ФАТФ)

оперативно вжила заходів щодо створення глобальної мережі для всіх постачальників послуг віртуальних активів. Міжнародна організація комісій із цінних паперів також випустила керівництво з регулювання криптовалютних бірж.

Наразі, більшість регуляторних органів розпочала моніторинг ринків криптоактивів, випустила набір принципів, якими слід керуватися при регулюванні віртуальних активів, і в даний час розробляє керівництво для ширшого спектру віртуальних активів, включаючи раніше не враховані види. Актуальними напрями врегулювання обігу віртуальних активів є: 1) скоординованість, яка допоможе заповнити прогалини в регулюванні, що неминуче виникають у результаті міжсекторного та транскордонного характеру емісії активів; 2) послідовність, яка полягає у відповідності основним підходам до регулювання по всьому спектру діяльності та ризиків; і 3) всеосяжність, щоб охопити всіх учасників та всі аспекти екосистеми віртуальних активів.

Література

1. Логойда В.М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філософії в галузі права. Ужгород, 2022. 282 с.

2. Кому в Сальвадорі держпідтримка, того в Китаї – за ґрати: світ розділився у ставленні до криптовалют. Розбираємо, хто і як контролює криптоіндустрію. Mind.ua. URL: <https://mind.ua/publications/20251981-komu-v-salvadori-derzhpidtrimka-togo-v-kitayi-za-grati-svit-rozdilivsya-u-stavlenni-do-kriptovalyut> (дата звернення: 04.02.2023).

3. Правовое регулирование криптовалютного бизнеса. Axon Partners, ForkLog Research. Февраль 2017. URL: <https://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf>.

4. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 04.02.2023).

5. Устинова І., Кудра І. Сучасний стан законодавчого забезпечення регулювання ринку криптовалют в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 61. С. 43-48.

Холодков А.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ЛІКУВАННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ЗАКОРДОНОМ

Питання лікування та реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни закордоном варто розглядати в залежності від суб'єкта, який потребує таке лікування та реабілітацію: а) осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України; б) громадяни України.

Порядок направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 411 від 5 квітня 2022 року.

Відповідно до цього положення вже вироблений алгоритм дій для його реалізації. По-перше, організовується направлення Захисників на лікування за кордон ініціюється закладами охорони здоров'я. Якщо захисник перебуває на лікуванні чи реабілітації у цивільних закладах охорони здоров'я (таких, які не входять до складу сектору безпеки і оборони), то такий заклад має направити до закладу охорони здоров'я, який входить до складу сектору безпеки і оборони (військові госпіталі) клопотання та наступні документи: а) згода Захисника або його законного представника на лікування за кордоном (за умови наявності висновку про необхідність направлення на лікування за кордон та письмового підтвердження готовності закладу охорони здоров'я іноземної держави на безоплатній основі прийняти на лікування) з обов'язковим наданням однозначної згоди на обробку персональних даних, що стосуються медичної інформації; б) згода на обробку та передачу персональних даних закладам охорони здоров'я іноземних держав відповідно до законодавства у довільній формі; в) виписка з медичної карти амбулаторного (стаціонарного) хворого за формою, затвердженою МОЗ [1].

По-друге, дане клопотання впродовж трьох днів має розглянути консилиум лікарів військово-медичного закладу і надати висновок про необхідність направлення захисника України на лікування за кордон або про відсутність такої необхідності.

По-третє, у разі позитивного рішення Військово-медичний заклад формує та надсилає до Командування Медичних сил Збройних сил України пакет документів зі списками відібраних Захисників на лікування

за кордон (дозвіл керівника складової сил безпеки і оборони, до якого належить Захисник, на виїзд за кордон (крім закладів охорони здоров'я, що належать до сфери управління Міноборони); перелік Захисників щодо яких наявні висновки про необхідність їх направлення на лікування за кордон із зазначенням діагнозу/діагнозів та ускладнень відповідно до НК 025:2021 «Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я»; висновки про необхідність направлення Захисників на лікування за кордон; документи, які надсилались ЗОЗ) [1].

По-четверте, після узагальнення інформації Командування Медичних сил надсилає на розгляд МОЗ в електронній формі лист-направлення з копіями документів зазначених вище.

По-п'яте, МОЗ після надходження до листа-направлення з повним переліком документів, протягом двох робочих днів надсилає до МЗС запит з проханням підтвердити можливість надання на безоплатній основі медичних послуг іноземними закладами охорони здоров'я, з переліком захисників та діагнозами.

По-шосте, після знаходження закладу іноземної держави яка може прийняти захисника на лікування МОЗ протягом двох календарних днів листом інформує Командування Медичних сил та Адміністрацію Держприкордонслужби про погоджений з іноземною стороною перелік Захисників України [1].

Наостанок, на підставі листа МОЗ Командування Медичних сил забезпечує формування пакета супровідних документів. Після цього здійснюється транспортування Захисників до місця їх лікування.

Питання направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану (або як визначено медична евакуація) урегульовано наказом МОЗ України від 05.04.2022 № 574 «Про затвердження Критеріїв направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану».

Від початку повномасштабної війни в Україні Міністерство охорони здоров'я у співпраці з міжнародними партнерами продовжують організовувати транспортування та лікування постраждалих українців до клінік Європи. МОЗ здійснює постійну евакуацію наших громадян з українських лікарень за кордон. А також забезпечує взаємодію з директоратами Єврокомісії DG SANTE і DG ECHO в рамках програми медичної евакуації. Пошук закордонних медичних закладів для лікування громадян України здійснюється через платформу Early Warning and Response System (EWRS) [3].

За допомогою міжнародних партнерів, у рамках співпраці МОЗ України з урядом Польщі і за підтримки ВООЗ, БО «Лікарі без кордонів», БФ «Медична місія», авіакомпаній і транспортних бригад парамедиків із Польщі, Німеччини, Данії, Швеції, Норвегії та інших країн здійснюється

важлива технічна функція: постраждалих чи хворих українців перевозять спеціальним медичним автотранспортом до проміжних аеропортів і медичних евакуаційних хабів, за потреби надають оперативно медичну допомогу на етапі евакуації та супроводжують пацієнтів до лікарень [3].

Таким чином, на законодавчому рівні медичної евакуації в закордонні лікарні наступний:

1. Сімейний чи лікуючий лікар стаціонару ухвалює рішення про необхідність направлення пацієнта на лікування за кордон, керуючись наказом [2]. До закордонних клінік транспортуються насамперед діти та дорослі зі складними мінно-вибуховими пораненнями та опіковими травмами, діти з онкологічною патологією, а також люди із захворюваннями, які потребують комплексного спеціалізованого лікування. Лікуючий або сімейний лікар інформує обласного координатора з медичної евакуації (зазвичай це співробітник Департаменту охорони здоров'я (ДОЗ) або ж обласної лікарні) про своє рішення. Обласні координатори надсилають необхідні медичні висновки до команди медичної евакуації в МОЗ.

2. МОЗ верифікує дані, інформує пацієнта про маршрут медичної евакуації. Якщо пацієнт (чи його законний представник) дає згоду на медичну евакуацію, то МОЗ надсилає відповідний запит до системи екстреного реагування Єврокомісії. МОЗ отримує через платформу Early Warning and Response System (EWRS) пропозиції від лікарень з країн-членів Європейського Союзу та Європейської економічної зони щодо готовності прийняти пацієнтів та забезпечити необхідне лікування.

3. Координатори з медавакуації Міністерства у постійній комунікації з лікарнями, що приймають пацієнтів, узгоджують етапи і маршрути безпечного транспортування. Міжнародні партнери у взаємодії зі службою екстреної медичної допомоги МОЗ України транспортують пацієнтів від лікарень у прифронтовій зоні чи на деокупованих територіях до медичних закладів Львівщини, які взяли на себе функцію медичного хабу. У цих лікарнях продовжують надання необхідної меддопомоги та готують пацієнтів до медавакуації. Група супроводу МОЗ забезпечує підготовку та переклад необхідної медичної документації, відновлення за потреби особистих документів громадян. Відтак спеціальним медичним автотранспортом чи медичними гелікоптерами/літаками українців транспортують за кордон для спеціалізованого лікування [3].

4. МОЗ України за сприяння міністерств охорони здоров'я країн-членів ЄС/ЄЗ, через платформу EWRS проводить моніторинг пацієнтів, отримує повідомлення про їх рух у клініках країн ЄС, а також запити додаткової інформації про пацієнтів тощо.

5. Після завершення лікування пацієнти мають змогу повернутися в Україну за сприяння посольств чи консульств України у відповідній

країні. МОЗ звертає увагу, що якщо ви чи рідна вам людина потребує медичної евакуації, звертайтеся, перш за все, до сімейних лікарів. Комунікація Міністерства охорони здоров'я з сімейними лікарями триває постійно і безперервно.

Також важливо тримати контакт із лікарнею, в якій лікується поранений чи людина з важкою хворобою.

Однак, через тривалі воєнні дії, обстріли та/або окупацію деяких регіонів України, багато людей могли втратити зв'язок зі своїм сімейним лікарем. Тому є й інший шлях подати попередню заявку на Програму медичної евакуації. Для цього на сайті Міністерства в розділі «Громадянам» необхідно самостійно заповнити відповідну заявку. Далі МОЗ верифікує всі дані та перевірить інформацію, після чого вам дадуть зворотний зв'язок.

Зазвичай підготовка пацієнта триває від 3-4 днів до 2 тижнів. Однак кожен випадок медичної евакуації вимагає окремого підходу.

Медична евакуація для українських пацієнтів — безоплатна. Транспортування та лікування українських громадян у межах програми медавакуації фінансується міжнародними організаціями, а також країнами, що приймають українців.

У межах співпраці МОЗ та Єврокомісії, за підтримки ВООЗ, уряду Польщі та багатьох міжнародних партнерів впродовж 9 місяців з початку повномасштабного вторгнення вдалося евакуювати спеціалізованим медичним транспортом з різних регіонів України до закордонних клінік понад 2200 громадян. Окрім того, у рамках партнерства МОЗ і Західноукраїнського спеціалізованого дитячого медичного центру та глобальної ініціативи «St. Jude Children's Research Hospital» та міжнародної спільноти дитячих онкологів близько тисячі дітей з онкологічною патологією евакуйовано для подальшого лікування у провідні онкологічні центри США, Канади і Євросоюзу [3].

Література

1. Порядок направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 квіт. 2022 р. № 411.

2. Про затвердження Критеріїв направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану та Переліку закладів охорони здоров'я, які здійснюють координацію направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану»: затв. Наказом МОЗ України від 05 квіт. 2022 р. № 574.

3. Українці, які постраждали від війни, можуть отримати лікування та реабілітацію за кордоном. URL: <https://www.dolc.dp.ua/wpress/?p=13623>

Чорна В.Г., д.ю.н., професор,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод. До таких механізмів належить структурована система судів і види судового провадження, встановлені державою. Судовий захист вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина. Як окрему думку щодо реалізації права на судовий захист в адміністративному судочинстві висловив суддя Конституційного Суду України, який зазначив, що «за адміністративним судочинством, на відміну від господарського та цивільного преференції мають надаватися людині» [3]. Вбачається така точка зору визначена тим, що особа та органи публічної адміністрації наділені різним адміністративно-правовим статусом, що відповідно встановлює нерівність в їх правах та можливості захисту своїх прав.

Для захисту особи від діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування законодавством України передбачена діяльність саме адміністративних судів. Так, ч. 4 ст. 125 Конституції України визначено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи [1, ст. 9].

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків [1, ст. 72].

Також КАС України встановлює вимоги, яким повинні відповідати докази: належність, допустимість, достовірність, достатність.

Особливе значення серед засобів захисту своїх прав відведено саме доказам та процесу доказування. Статтею 77 КАС України визначено, що в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача. Водночас не дивлячись на те, що обов'язок доказування покладено на відповідача, докази суду надають учасники справи. Суд може пропонувати сторонам надати докази та збирати докази з власної ініціативи. Суд не може витребувати докази у позивача в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, окрім доказів на підтвердження обставин, за яких, на думку позивача, відбулося порушення його прав, свобод чи інтересів.

Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку суд витребуває названі документи та матеріали, а якщо такі приписи відповідач без поважних причин не виконує, то суд вирішує справу на основі наявних доказів. Таким чином, адміністративні суди при вирішенні публічно-правових спорів наділені правом покласти виконання обов'язку сторону при вирішенні справи та дослідженні доказів.

З даного приводу наведено досвід Франції щодо характеру діяльності адміністративних судів. Так, визначаючи роль суду в адміністративному судочинстві Франції щодо забезпечення доказів, Ж. Ведель вказує на слідчий характер діяльності судді, що проявляється в наданні суддею пропозиції адміністрації (органу влади до якого звертаються з позовом) надати пояснення щодо суті справи та відповідні докази. У випадку мовчання чи ненадання доказів свідчить не на користь адміністрації». Г. Бребан визначає, що адміністративне судочинство Франції має інквізиційний характер, що проявляється в тому, що: 1) суд керує розглядом справи; 2) заявник не може повноцінно зібрати та надати докази тому це фізична особа, яка перебуває в гіршому становищі щодо збирання доказового матеріалу, який перебуває у віданні адміністрації. Саме тому, суддя вправі витребувати докази в адміністрації керуючись своїми інквізиційними повноваженнями.

Таким чином, при вивченні матеріалів справи адміністративний суд може з власної ініціативи витребувати докази, які не були надані стороною відповідача, а позивач не має змоги самостійно їх отримати та надати суду.

Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення, то до

обставин, що не підлягають доказуванню віднесено: преюдиційні обставини; обставини, які визнаються сторонами процесу; загальновідомі факти та безспірні обставини (обставини, встановлені рішенням суду в інших видах судочинства та категоріях справ).

КАС України визначає обставини, що потрібно доводити та обставини, які доводити не потрібно, тобто преюдиційні. Обставини, встановлені судовим рішенням у адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. Загалом преюдиція є похідною категорією від фактичної презумпції істинності судового рішення.

Водночас передбачене ч. 1 ст. 72 КАС України звільнення від доказування не має абсолютного характеру і не може сприйматися судами як неможливість спростування під час судового розгляду обставин, які зазначені у іншому судовому рішенні. Адміністративні суди не повинні сприймати як обов'язкові висновки щодо фактичних обставин справи, наведені у чинних судових рішеннях з інших адміністративних, цивільних чи господарських справ. Для спростування преюдиційних обставин, передбачених ч. 1 ст. 72 КАС України, учасник адміністративного процесу, який ці обставини заперечує, повинен подати суду належні та допустимі докази. Вони мають бути оцінені судом, що розглядає справу, у загальному порядку за правилами ст. 86 КАС України.

Отже, головними дискусійними моментами процесу доказування в адміністративному судочинстві, на нашу думку, є: 1) особливості доказування в адміністративному судочинстві; 2) визначення порядку надання доказів учасниками адміністративного процесу; 3) витребування доказів судом; 4) забезпечення доказів; 5) правила оцінки, закріплення доказів та визначення предмету доказування.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

2. Кравцов І., Новаковський П. Актуальні проблеми адміністративного судочинства. URL: <https://radako.com.ua/news/aktualni-problemi-administrativno-go-sudochinstva>

3. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Настільна книга професійного судді при розгляді адміністративних справ. Наук.-практ. посібник для судді. Харків: Харків юридичний, 2011. 476 с.

Чорний С.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Науково-дослідний інститут публічного права, м. Київ, Україна

ДОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ КОМПЕТЕНТНИМИ ОРГАНАМИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ІНТЕРПОЛУ

Поліцейські НЦБ Інтерполу уповноважені працювати в інформаційній системі Інтерполу. Працівники інших підрозділів поліції, а також правоохоронних органів України можуть отримувати доступ до інформаційної системи Інтерполу, але це стосується тільки банків даних Інтерполу і тільки в режимі перегляду. У свою чергу, працівники НЦБ Інтерполу, відповідальні за технічні питання, є адміністраторами українського сегмента телекомунікаційної системи Інтерполу I-24/7. Вони, зокрема, уповноважені надавати доступ працівникам правоохоронних органів України до банків даних Інтерполу, здійснювати навчання щодо порядку й умов користування телекомунікаційною системою Інтерполу, визначати рівні доступу до банків даних Інтерполу українським правоохоронцям та ін. Крім того, працівники НЦБ Інтерполу, до компетенції яких належить розгляд і опрацювання запитів у питаннях розслідування кримінальних правопорушень, уповноважені безпосередньо вносити інформацію до інформаційної системи Інтерполу, зокрема банків даних. Працівники НЦБ Інтерполу країн-членів особисто вносять інформацію до банку даних Інтерполу щодо осіб, які розшукуються правоохоронними органами на міжнародному рівні. Вказане також стосується й України, у зв'язку з чим поліцейські НЦБ Інтерполу України особисто мають повноваження входити до інформаційної системи Інтерполу та створювати за встановленою формою інформаційну електронну картку (повідомлення) про розшук особи правоохоронними органами України. Це стосується всіх категорій осіб, обліки щодо яких ведуться в Генеральному секретаріаті Інтерполу: розшукуваних з метою арешту й екстрадиції, безвісти зниклих, осіб, щодо яких збирається інформація тощо.

У своїй діяльності під час обробки службової і таємної інформації Департамент повинен забезпечуватися її захист від несанкціонованого та неконтрольованого ознайомлення, модифікації, знищення, копіювання, поширення, що урегульовано *Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах»*.

Доступ до службової інформації надається тільки ідентифікованим та автентифікованим користувачам. Спроби доступу до такої інформації неідентифікованих осіб чи користувачів з не підтвердженою під час автентифікації відповідністю пред'явленого ідентифікатора повинні блокуватися. Забезпечення технічного та криптографічного захисту інформації з обмеженим доступом, а також відкритої інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, здійснюється в системі з дотриманням вимог, що висуваються для забезпечення захисту такої інформації, якщо інше не передбачене законом [1].

Встановлено, що криптографічний захист в системі таємної інформації, яка не становить державної таємниці, та конфіденційної інформації в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери їх управління, військових формуваннях, які створені відповідно до закону, здійснюється з використанням засобів криптографічного захисту інформації, які відповідають вимогам до засобів криптографічного захисту інформації, призначених для захисту таємної інформації, яка не становить державної таємниці, та конфіденційної інформації, що підтверджуються експертним висновком у сфері криптографічного захисту інформації або документом про відповідність [1].

У системі здійснюється обов'язкова реєстрація: результатів ідентифікації та автентифікації користувачів; результатів виконання користувачем операцій з обробки інформації; спроб несанкціонованих дій з інформацією; фактів надання та позбавлення користувачів права доступу до інформації та її обробки; результатів перевірки цілісності засобів захисту інформації. Ідентифікація та автентифікація користувачів, надання та позбавлення їх права доступу до інформації та її обробки, контроль за цілісністю засобів захисту в системі здійснюється автоматизованим способом [1].

Передача конфіденційної інформації, службової та таємної інформації через незахищене середовище (середовище, в якому циркулює інформація, стосовно якої відсутнє підтвердження відповідності захисту від усіх можливих загроз, імовірність прояву яких існує у цьому середовищі) здійснюється у зашифрованому вигляді або захищеними каналами зв'язку згідно з вимогами законодавства у сфері технічного та криптографічного захисту інформації, за винятком інформації, що передається через канали (лінії) зв'язку, які перебувають в межах контрольованої зони (територія (простір), на якій (в якому) унеможливлено несанкціоноване і неконтрольоване перебування сторонніх осіб, розміщення технічних і транспортних засобів) [1].

Підключення систем, у яких обробляється службова інформація та інформація, що становить державну таємницю, до глобальних мереж

передачі даних здійснюється з використанням засобів криптографічного захисту інформації, які допущені до експлуатації для криптографічного захисту інформації відповідного ступеня обмеження доступу, та/або апаратних, апаратно-програмних засобів технічного захисту інформації, які мають позитивний експертний висновок за результатами державної експертизи у сфері технічного захисту інформації та реалізують функції безпеки односпрямованої (односторонньої) передачі даних та/або двоспрямованої передачі даних з урахуванням їх змістовного аналізу [1].

Відповідальність за забезпечення захисту інформації в системі, своєчасне розроблення необхідних для цього заходів та створення системи захисту покладається на керівника (заступника керівника) організації, яка є власником (розпорядником) системи, та керівників її структурних підрозділів, що забезпечують створення та експлуатацію системи [1].

Таким чином, структурні підрозділи Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва повинні забезпечити захист циклічного процесу обробки, використання, зберігання інформації, яку вони отримали та стала їм відома в процесі виконання ними службових обов'язків та обміну даною інформацією як з державними органами України за їх запитом, так і під час міжнародної співпраці з національними центральними бюро Інтерполу інших членів МОКП Інтерпол.

Література

1. Про затвердження правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 бер. 2006 р. № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-%D0%BF#Text>

УДК 342.9(043.2)

Чудненко В.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського, м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ, ЯКИМИ УРЕГУЛЬОВУЄТЬСЯ ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Юридична відповідальність є тим правовим засобом, який забезпечує правопорядок у відносинах у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Відповідно до ст. 68 Основного Закону нашої держави, юридична

відповідальність настає за недодержання Конституції України та законів України, за посягання на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Під юридичною відповідальністю розуміють законодавчо визначені обґрунтовані й невідворотні несприятливі наслідки особистого, майнового чи іншого характеру, які в процесуальному порядку застосовують уповноважені суб'єкти до особи, яка вчинила правопорушення, для її покарання та забезпечення чи відновлення порушених прав, свобод та інтересів фізичної і юридичної особи та держави.

Юридичній відповідальності властиво: 1) причетність до правовідносин; 2) процесуальність; 3) вирішення питання щодо відповідальності уповноваженими суб'єктами; 4) передбачення законодавством; 5) настання несприятливих наслідків; 6) несприятливі наслідки мають особистий, майновий або організаційний характер.

Видами юридичної відповідальності є: адміністративна, цивільно-правова, кримінальна та дисциплінарна. Кожному з цих видів відповідальності притаманні певні особливості та ознаки. Для нашого дослідження переважною є адміністративна відповідальність. На сьогодні існують різні підходи до розуміння даного поняття.

Так, І.П. Голосніченко доводить, що адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [1, с. 430–432].

С.Т. Гончарук стверджує, що адміністративна відповідальність як різновид правової відповідальності – це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважними державними органами за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установленому законом порядку [2, с. 19].

Є.В. Додін висловлює думку про те, що адміністративна відповідальність – це визначення повноважними державними органами через застосування адміністративно-примусових заходів обмежень майнових, а також особистих благ й інтересів за здійснення адміністративних правопорушень [3, с. 265–274].

У власному дисертаційному дослідженні В.К. Колпаков пропонує розуміти адміністративну відповідальність як примусове з додержанням встановленої процедури застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником.

Для адміністративної відповідальності характерні такі загальні ознаки: 1) має публічний державно-обов'язковий характер; 2) є засобом охорони встановленого державного правопорядку; 3) нормативно визначена і полягає у застосуванні санкцій правових норм; 4) є наслідком винної антигромадської поведінки; супроводжується державним і громадським осудом правопорушника і вчиненого ним діяння; 5) пов'язана з примусом, з негативними для правопорушника наслідками, яких він має зазнати; б) реалізується у відповідних процесуальних формах; має допоміжне значення щодо багатьох інших галузей права.

Отже, адміністративна відповідальність за порушення норм, якими урегулюється публічне адміністрування навколишнього природного середовища в умовах особливого періоду – це урегульована адміністративно-правовими нормами діяльність органів публічної адміністрації по застосуванню до винних у вчиненні адміністративних проступків в сфері навколишнього природного середовища в умовах особливого періоду адміністративних стягнень у межах, передбачених адміністративно-правовими нормами.

Ознаками адміністративної відповідальності за порушення норм, якими урегулюється публічне адміністрування навколишнього природного середовища в умовах особливого періоду є:

1) склади адміністративних порушень сфери охорони навколишнього природного середовища містяться у Главі 7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» Кодексу України про адміністративні правопорушення, Лісовому кодексі України, Водному кодексі України, Кодексі про надра, Законах України: «Про тваринний світ», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про мисливське господарство та полювання», «Про Червону книгу України», «Про охорону навколишнього природного середовища» тощо;

2) справи про притягнення до адміністративної відповідальності за порушення норм, якими урегулюється публічне адміністрування навколишнього природного середовища в умовах особливого періоду розглядаються: 1) адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; 2) виконавчими комітетами (в населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, - виконавчими органами, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад та їх посадовими особами, уповноваженими на те адміністративним законодавством; 3) районними, районними у місті, міськими та міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами,

Верховним Судом України; 4) органами Національної поліції, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те Кодексом України про адміністративні правопорушення (ст. 213 КпАП України). До спеціальних органів еколого-адміністративної юрисдикції належать органи (посадові особи): центральні органи виконавчої влади: Міністерство екології та природних ресурсів України; Державна служба України з надзвичайних ситуацій; Міністерство охорони здоров'я України; Державна служба України з питань геодезії, картографії і кадастру; Державне агентство лісових ресурсів України; Державне агентство водних ресурсів України; Державне агентство рибного господарства України; Державна служба геології та надр; Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів; урядові органи державного управління зі спеціальними повноваженнями: Державна екологічна інспекція України; Державна інспекція техногенної безпеки України та ін. [4, с. 55];

3) найбільш поширеним видом адміністративних стягнень за порушення за порушення норм, якими урегульовується публічне адміністрування навколишнього природного середовища в умовах особливого періоду є штраф;

4) справа розглядається за місцем його вчинення або за місцем проживання порушника у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання відповідним державним органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про правопорушення та інших матеріалів справи;

5) суб'єктом адміністративної відповідальності є: загальний суб'єкт (громадяни України) та спеціальні суб'єкти (посадові особи, юридичні публічного і приватного права, іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи).

Література

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т.: Загальна частина / ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2004. Т. 1. 2004. 584 с.
2. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: навчальний посібник. Київ: КМУЦА, 1995. 78 с.
3. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
4. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення : навч. посіб. / Т.К. Оверковська, Н.М. Опольська; Вінницький нац. аграр. ун-т. Вінниця: ВНАУ, 2019. 254 с.

Чулінда Л.І., к.ю.н., доцент,
Міщенко В.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

Застосування новітніх інформаційних технологій у цивільній авіації є об'єктивною необхідністю, а забезпечення надійності та своєчасності інформаційних потоків є невід'ємною частиною авіаційної безпеки.

Інформаційна система використовує можливості як національних, так і міжнародних технологій та орієнтована на підвищення ефективності функціонування цивільної авіації, конкурентоспроможності та координації всіх видів діяльності. Наприклад, Міжнародна організація аеронавігаційного зв'язку (SITA) – охоплює 180 країн, 370 авіакомпаній, надає користувачам можливість передавати й одержувати технічну, комерційну й адміністративну інформацію [1]. У зв'язку з цим захист інформації в цих системах належить до першочергових завдань, що пов'язано не лише з ефективністю діяльності авіапідприємства, а й з безпекою авіації.

Практично всі суб'єкти міжнародної цивільної авіації стикаються з необхідністю обробки величезного обсягу персональних даних пасажирів. Одна авіакомпанія може обробляти десятки мільйонів записів про пасажирів. Тож виникає потреба у певних заходах захисту даних клієнтів. Під захистом мають перебувати літаки, екіпажі й пасажирів на борту. Нехтування заходами захисту має наслідком не лише репутаційні чи фінансові втрати, а інколи і людські жертви. Майже всі дані, якими оперує авіакомпанія, пов'язані з персональними даними клієнтів, співробітників та інших фізичних осіб, які надають компанії послуги.

У 2018 р. гонконгська компанія Cathay Pacific Airlines зазнала збитків від несанкціонованого втручання у свою систему персональних даних. У результаті слідчих дій було виявлено, що хакер отримав доступ до особистої інформації 9,4 млн клієнтів. Зокрема, була викрадена інформація про кредитні картки, паспортні дані, інші персональні дані пасажирів. Це порушення захисту даних стало найбільшим в авіаційній галузі. Пасажирів втратили довіру, і вартість акцій компанії різко впала, що продемонструвало важливість забезпечення безпеки в цивільній авіації [2].

Міжнародна асоціація повітряного транспорту (IATA) оголосила про падіння кількості пасажирських перевезень у 2020-2021 роках, що є

найбільшим в історії авіації. Під час пандемії Covid-19 необхідність впровадження додаткових заходів запобігання порушенню захисту даних лише збільшується, оскільки авіакомпанії застосовують нові онлайн-технології, а співробітники змушені працювати віддалено, що потребує постійного удосконалення заходів захисту персональних даних в авіаційній галузі. Нові технології дають змогу покращити зв'язок, але також відкривають нові потенційні вразливі місця. Однією з таких технологій є так звана електронна польотна сумка (EFB) – планшет, що пілот бере з собою у кожен рейс, який містить величезний обсяг інформації стосовно рейсу, екіпажу і пасажирів на борту літака. Хоча це зручно, EFB створюють реальні ризики для безпеки польоту, які авіакомпаніям потрібно враховувати і контролювати.

В авіаційній галузі сформувалася нова тенденція, коли необхідно оцінювати ризики втрати даних та ризики кібербезпеки, що безпосередньо пов'язано як із впровадженням новітніх технологій, так і з новими регуляторними актами у сфері захисту персональних даних.

Основні структурні зміни почалися на початку 2018 р., що було пов'язано з рекомендаціями ICAO, а також необхідністю дотримання вимог Регламенту ЄС 2016/679 про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та вільне переміщення таких даних від 27.04.2016 р. (GDPR) [3]. Авіакомпанії почали активно впроваджувати додаткові заходи із забезпечення інформаційної безпеки, зокрема безпеки персональних даних, яка безпосередньо пов'язана з кібербезпекою. Серед організаційно-технічних заходів важливим є впровадження повного IT-аудиту, проходження тестів, придбання новітніх систем виявлення і запобігання ризикам втрати даних.

Відбулися зміни в організаційній структурі авіакомпаній, з'явилася посадова особа із захисту даних (DPO), головною метою роботи якої є забезпечення виконання функцій з нормативного й організаційного супроводу бізнес-процесів, пов'язаних з обробкою та захистом персональних даних. Авіакомпанії, які не зареєстровані на території ЄС, створюють представництво з питань захисту персональних даних на території ЄС, як передбачає Регламент ЄС (GDPR).

Отже, державна політика в авіаційній галузі змінюється під впливом обставин, передбачає істотні внутрішні перетворення, охоплює нові галузі знань. Реалізація державної політики відбувається з метою утвердження та забезпечення загальноновизнаних цінностей, закріплених у міжнародних документах універсального та регіонального значення. Зокрема таке оновлення і розширення відбувається завдяки імплементації міжнародних та європейських стандартів у правову систему України.

Література

1. International Aeronautical Communication Organization (SITA). URL: <https://www.sita.aero/about-us/> (дата звернення: 02.02.2023).

2. Особливості функції комплаєнс в авіаційній галузі. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/osoblivosti-funkciyi-komplaens-v-aviaciyuiy-galuzi.html> (дата звернення: 02.02.2023).

3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квіт. 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 02.02.2023).

УДК 340.11(043.2)

Шапенко Л.О., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВА ПРЕЗУМПЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВА

Правове регулювання суспільних відносин – це складний та багатогранний процес, вивченню якого присвячена значна кількість праць. Проте не всі аспекти даного процесу розкриті в повному обсязі. Одним із таких аспектів можна вважати регулятивний правовий вплив на поведінку індивідів різного роду презумпцій.

Сучасне українське законодавство містить досить широкий спектр презумпцій. Не дивлячись на визнання їх існування та специфічну роль в механізмі нормативно-правового регулювання суспільних відносин, значні їх характеристики до теперішнього часу трактуються в юридичній літературі неоднозначно. Спірними залишаються питання класифікації презумпцій, не вироблені загальні вимоги до реалізації норм права, що містять презумпції. Проте, при всіх зовнішніх відмінностях в існуючих підходах до поняття презумпцій незмінним залишається один важливий момент. Всі підходи спираються на певний методологічний фундамент. Методологічний базис (не залежно від методологічних вподобань авторів) має першочергове значення для формування поняття презумпції. Він не завжди присутній явно, але завжди диктується інструментальними потребами сфери, в якій може застосовуватися та чи інша правова презумпція. Дана обставина обумовлює необхідність попереднього розгляду хоча б основних теоретико-методологічних підходів до дослідження правових презумпцій.

Правові презумпції є одним із інститутів вітчизняного права. Варто сказати, що правові презумпції є тими юридичними категоріями, які беруть свій початок в стародавньому суспільстві. Значна частина презумпцій, використовуваних в сучасному законодавстві, була відома ще

римському праву, а деякі з них застосовувалися і в період неписаного права [1, с. 21-22]. Нині значення правової презумпції як самостійного явища не викликає ніяких заперечень. В юридичній науці склалася обґрунтована думка про те, що судження про недопущення презумпцій в праві або про їх незначну роль в правовому регулюванні є хибними. Адже ситуація невизначеності, недоведеності під час вирішення правових спорів була і буде завжди. Це зумовлено складною пізнавальністю ряду обставин, зокрема тих, що відносяться до суб'єктивної сфери особи – вини. Разом з тим, законодавство пов'язує з цими обставинами важливі юридичні наслідки, що неминуче створюють для правозастосовника непереборні перепони щодо їх встановлення.

У загальному вигляді в сучасній юриспруденції правова презумпція визначається як закріплене в нормах права припущення про наявність чи відсутність юридичних фактів, засноване на зв'язку між ними і фактами наявними та підтверджене попереднім досвідом [2, с. 107]. В якості суттєвих специфічних ознак правових презумпцій можна виділити наступні їх характеристики (якості): 1) відображають звичайний, закономірний характер, зв'язки між повторюваними фактами; 2) містять вірогідне припущення; є штучно сформованою нормою права; 3) прямо чи побічно закріплені в законі; 4) можуть розглядатися як абстрактно сформована норма права; 5) викликають певні правові наслідки; 6) виступають специфічним додатковим юридичним засобом нормативної будови, який рідко використовується законодавцем.

На основі перерахованих і ряду інших ознак можна вивести загальне поняття правової презумпції. Правова презумпція – це абстрактне, штучно сформоване законодавцем ймовірне припущення, що являє собою додатковий засіб нормотворчої юридичної техніки, який при певному фактичному складі, багаторазовому застосуванні і визнанні стає непростим правилом поведінки (нормою права), а правовим принципом.

Одним із аспектів дослідження правових презумпцій є їх класифікація. Представники теоретико-правової науки використовують наступну класифікацію правових презумпцій: 1) в залежності від способу закріплення презумпції поділяють на фактичні та законні; 2) за можливістю спростування – на спростовні та неспростовні; 3) за сферою дії – на загальноправові, міжгалузеві (презумпція добросовісності громадян) та галузеві; 4) за значенням (роллю) в правовому регулюванні – на матеріально-правові та процесуально-правові; 5) з точки зору юридичної техніки закріплення – на прямі та побічні; 6) за способом встановлення та методом правового регулювання – на диспозитивні та імперативні [3, с. 61-63]. Крім того, варто запропонувати класифікацію презумпцій в залежності від етапу правового регулювання на правоформуючі і правореалізуючі тощо.

З урахуванням проведеного аналізу сутності презумпцій можна відмітити наступні обставини: 1) презумпція є невід'ємною частиною правового регулювання суспільних відносин і його механізму; 2) презумпція – це техніко-юридичний спосіб правотворчості, який дозволяє правовій системі відповідати постійно мінливим суспільним відносинам; 3) презумпції дають визначеність в правозастосуванні в умовах дефіциту інформації; 4) презумпції можуть обґрунтовувати деякі юридичні норми (наприклад, в силу «презумпції нерозуміння» особа, яка не досягла відповідного віку, вважається нездатною усвідомлювати характер своїх дій і тому не притягається до юридичної відповідальності); 5) презумпція – це, як правило, вірогідне припущення, причому вірогідність його істинності може бути як відносно значною, так і нікчемною; 6) презумпції закріплені прямо чи побічно в нормах права (на відміну від юридичних презумпцій, фактичні презумпції по суті не мають правового значення, але можуть враховуватися при формуванні внутрішнього переконання правозастосовника); 7) презумпції мають відношення до наявності чи відсутності певних обставин, що мають правове значення (юридичних фактів) і викликають правові наслідки.

Таким чином, вплив права на суспільні відносини лише презюмується не завжди адекватно приписам і має вірогідний характер. Відповідно можна виділити своєрідну юридичну презумпцію – презумпцію регулювання суспільних відносин правом. Правова презумпція містить припущення (правило), яке завжди знаходить своє закріплення в нормі закону і тому являється законною презумпцією, що і забезпечує її здатність реально впливати на регульовані правом види суспільних відносин.

Роль правових презумпцій не можна зводити лише до юридико-технічного забезпечення механізму нормативно-правового регулювання відповідної сфери суспільних відносин. В ряді випадків логічна природа правових презумпцій як ймовірність припущень відходить на другий план або взагалі виключається, а їх сутність трансформується в специфічні принципи нормативно-правового регулювання. Правові презумпції включають в себе як матеріально-правові, так і процесуально-правові аспекти, що характеризують їх нормативно-правову сутність і призначення. При чому, перший аспект розкриває роль правової презумпції у визначенні правового статусу суб'єктів матеріально-правових відносин, другий – у визначенні його реалізації та захисту.

Література

1. Зеленько І.П. Функції презумпцій у праві України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 20-24.

2. Шутак І.Д. Юридична техніка: курс лекцій. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич: Коло, 2015. 228 с.

3. Калюжний Р.А., Шапенко Л.О. Наукові основи правотворчості та юридичної техніки: курс лекцій. Київ: ТОВ «МП Леся», 2019. 74 с.

УДК 347.822 (043.2)

Юдіна І.В., адвокат, керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «ЮРІКОН-22»,
здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

В адміністративному судочинстві правовий статус експерта визначається процесуальним законодавством – Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Законом України «Про судову експертизу» та іншими нормативно-правовими актами у сфері судово-експертної діяльності.

Європейська континентальна доктрина визначає правове становище експерта як помічника судді, англо-американська – як свідка. Вітчизняне законодавство визнає експерта самостійним суб'єктом процесу, який має власний обсяг процесуальних прав та обов'язків, що відрізняють його від інших суб'єктів процесуальної діяльності. Відмінною рисою такого суб'єкта процесу є об'єктивна незаінтересованість у кінцевому вирішенні справи, що обумовлено його функцією подання суду особливого доказу – експертного висновку. Специфічним є те, що експерт заздалегідь (a priori) не має доказової інформації – він отримує її в ході спеціального дослідження за допомогою своїх спеціальних знань [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 68 КАС України, експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи [2]. У вище зазначеній статті законодавець зазначив права експерта, перелік яких не є вичерпним, його призначення та залучення, обов'язок експерта щодо надання обґрунтованого та об'єктивного письмового висновку на поставлені йому питання та з'явитися до суду за викликом суду та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду чи учасників справи, оплату виконаної роботи та компенсацію витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом до суду. Також положення ч. 4-5, ч. 8 ст. 68, ч. 7 ст. 102, ч. 2 ст. 105, ч. 4 ст. 106 КАС України містять певні заборони під час проведення експертом

дослідження. Зокрема, призначений експерт не має з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи, передоручати проведення експертизи іншій особі, застосовувати руйнуючі та частково руйнуючі методи під час проведення дослідження не отримавши дозвіл від ініціатора призначення експертизи, розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи тощо.

Коло осіб, які можуть бути експертами та загальні вимоги до таких осіб визначені у ст. 10 Закону України «Про судову експертизу». Так, судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань [3].

Зазначений закон також виділяє два види судових експертів: судові експерти державних спеціалізованих установ та судові експерти, які не є працівниками цих установ. Законодавець у свою чергу віддає перевагу тільки державним спеціалізованим установам, оскільки виключно ними здійснюється судово-експертна діяльність пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз (ч. 3 ст. 7) [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [3]. Однією з головних вимог до особи експерта є включення його до державного Реєстру атестованих судових експертів, держателем якого є Міністерство юстиції України, що здійснює також його ведення.

Проведений аналіз норм КАС України та Закону України «Про судову експертизу» дає змогу нам зробити висновок, що законодавець використовує декілька термінів – «експерт» і «судовий експерт», «експертиза» та «судова експертиза». Однак мова йде про одного й того ж учасника адміністративного процесу та про одне й те ж саме дослідження на основі спеціальних знань. Судові експерти державних спеціалізованих установ та судові експерти, які не є працівниками цих установ покликані забезпечувати правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки. Отже, вважаємо, що в статтях КАС України, які визначають правовий статус експерта та вимоги до висновку експерта повинен вживатися термін «судовий експерт» та «судова експертиза» відповідно. Також на нашу думку, потрібно систематизувати та згрупувати обов'язки експерта, оскільки спостерігається хаотичність їх викладення в КАС України.

Варто зазначити також, що одним із важливих елементів правового статусу експерта в адміністративному судочинстві є його відповідальність

за неналежне виконання своїх обов'язків. Зауважимо, що 03 листопада 2022 року Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» щодо удосконалення організаційно-управлінського забезпечення судово-експертної діяльності», який 01 січня 2023 року набрав чинності [4].

У попередній редакції стаття 14 «Відповідальність судового експерта» Закону України «Про судову експертизу» зазначала, що судовий експерт на підставах і в порядку, передбачених законодавством, може бути притягнутий до юридичної відповідальності. У новій редакції вищезазначеної статті, законодавець прямо вказує, що судовий експерт на підставах та в порядку, передбачених законодавством, може бути притягнений до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності. Також тепер на законодавчому рівні закріплені підстави притягнення судового експерта до дисциплінарної відповідальності та види дисциплінарних стягнень.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що судовий експерт в адміністративному судочинстві – компетентна особа, яка виступає самостійним учасником процесу, на якого покладаються процесуальні функції допоміжного характеру з метою з'ясування обставин справи, які мають значення для вирішення справи.

Література

1. Комзюк А.Т. Експерт в адміністративному судочинстві. *Право і безпека*. 2009. № 2. С. 64–68.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 38. Ст. 320.
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 16. Ст. 144.
4. Про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» щодо удосконалення організаційно-управлінського забезпечення судово-експертної діяльності: Закон України від 03.11.2022 № 2716-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2716-IX#Text>.

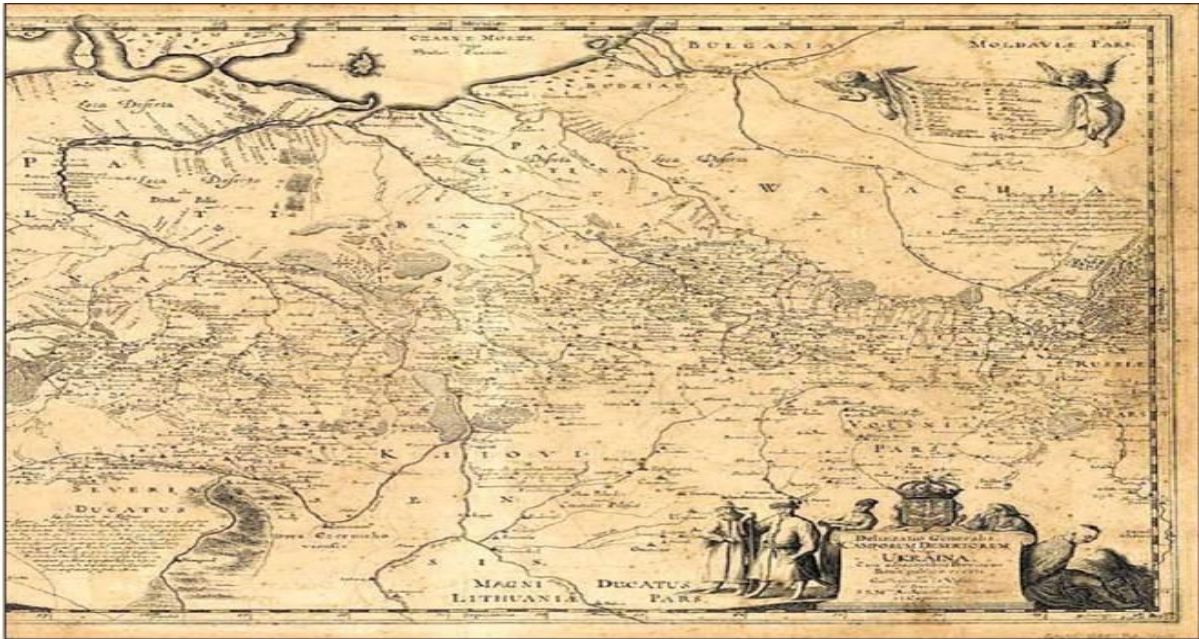
СПРОСТУВАННЯ НА ПІДСТАВІ КАРТОГРАФІЧНИХ ДАНИХ СТВОРЕННЯ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК «ІСТОРИЧНИХ РОСІЙСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ»

Однією з тез російської пропаганди для обґрунтування широкомасштабного вторгнення в Україну є проголошена президентом росії в. путіним теза про створення України Леніним за рахунок «історичних російських земель». Звідти постійні заклинання російської пропаганди про «звільнення» українських земель від українців. У цій роботі здійснений розгляд та узагальнення картографічних даних в історичному контексті для вивчення динаміки заселення тих чи інших земель українським етносом і контрпропагандистське спростування на цій основі тверджень про штучне створення України на так званих «історичних російських землях» як підставу для здійснення військової агресії рф проти України. Як правильно зазначається у статті [1], важливими історико-географічними джерелами для вивчення розвитку територіальної організації держави є картографічні твори. При цьому історичний підхід до вивчення карт дозволяє виключити суб'єктивний чинник у формуванні відповідних наративів, – адже укладачі цих карт не знали наперед про забаганки російських (проросійських) пропагандистів. Отже, поставлена проблема є актуальною. Окремі підходи до такого дослідження започатковані в статтях [2, 3].

Як зазначається у статті [4], відповідно до картографічних джерел Україна здавна географічно, історично і культурно належала до Європи. Переконалим підтвердженням цьому є, зокрема, карта Литви Миколая-Христофора Радзивілла «Magni Ducatus Lithvaniae Caeterarumque Regionum Illi Adiacentium ExaCa Descriptio...» («Точний опис Великого князівства Литовського з багатьма краями, що до нього належать...») 1613 р. як видатна пам'ятка західноєвропейської картографії початку XVII ст. За деякими джерелами [5], саме цю карту в колах фахівців старовинних мап називають «паспортом» України, мотивуючи це тим, що на ній вперше з'явилась назва *Vkraina*. Разом із тим, більш точне зображення України на основі математичних вимірів з'явилося після 1648 р. на картах французького військового інженера і картографа Г. Боплана [4, с. 272-273].

З діяльністю одного з найвідоміших картографів XVII століття Гійома Левасера де Боплана пов'язане видання у Західній Європі перших карт, присвячених виключно українським землям. Як військовий інженер де Боплан багато подорожував землями України та особисто виконував

топографічні виміри для майбутніх карт. Де Боплан зробив перший варіант рукописного плану (карти) під назвою «Українська географічна рада» *Tabula Geographica Ukrainica*, 1639 рік, 44,5×62,5 см, масштабу 1:1500000.

Генеральна карта України Гійома де Боплана, 1648 р.

Джерело: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%81%D1%81%D1%91%D1%80_%D0%B4%D0%B5_%D0%91%D0%BE%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%93%D0%B8%D0%B9%D0%BE%D0%BC (південна орієнтація – південь зверху, північ – знизу)

Протягом XVII століття та у першій половині XVIII століття карти Боплана використовувалися у європейській картографії для відображення українських земель. На підставі карт де Боплана, карту України «Україна – земля козаків...» склав Йоганн-Баптист Гоманн, німецький географ та картограф, засновник картографічного видавництва у Нюрнберзі, яке було провідним видавцем карт у Німеччині 18 ст. Ця карта узагальнила всі відомі на той час знання географів та істориків про Україну. Її неодноразово перевидавали протягом 100 років, і вона стала одним із найвідоміших зображень наших територій.

Карта «Україна – земля козаків...». Йоганн Баптист Гоманн, 1720 р.

Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%99%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD-%D0%91%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%93%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BD

З наведених карт видно, що, як мінімум, з XVII століття у Західній Європі існувало чітке розуміння того, що землі, зображені на наведених картах, зокрема північне Приазов'я (майбутній «Донбас»), північне Причорномор'я, а також Крим, історично належать українцям, які жили та працювали на цих землях задовго до Володимира Леніна. І жодних «російських земель» на цих теренах не було.

Література

1. Сосса Р. Політичне обличчя України в географічних картах 1918-1941 рр. *Україна дипломатична*. 2009. Вип. 10. С. 1082-1106.
2. Белкин Л. История с географией. *Русский Еврей – Українська газета*. 20.03.2022. URL: <http://rusjev.net/2022/03/20/istoriya-s-geografiej/>
3. Белкін Л.М., Юринець Ю.Л., Сопілко І.М. Спростування на підставі картографічних даних створення України за рахунок «історичних російських земель» як напрям контрпропаганди під час агресії російської федерації проти України. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 135-142.
4. Осталецька О.І. Карта «Magni Ducatus Lithvaniae...» 1613 року у фонді сектора картографічних видань НБУВ як важливе джерело в історії картографування України. *Часопис картографії*. 2015. Вип. 12. С. 268-275.
5. Хотин Р. 400 років європейському «паспорту» України. *УНІАН*. 31.12.2013. URL: <https://www.unian.ua/society/869142-400-rokiv-evropeyskomu-pasportu-ukrajini.html>

РОЗДІЛ 3
РОЗВИТОК ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ
ПРОТИДІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

UDC 343.45(497.4)(043.2)

Jakulin Vid, Ph.D, Full Professor,
University of Ljubljana, Slovenia

CRIMINAL OFFENCES AGAINST PRIVACY IN THE CRIMINAL
CODE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

At a time when ever new technical means enable ever greater and ever-more covert invasions of privacy, the right to privacy is increasingly under threat. The protection of privacy is so important that it is guaranteed by the Constitution of the Republic of Slovenia [1]. Article 35 of the Constitution of the Republic of Slovenia guarantees the protection of the right to privacy and personality rights. In addition to this general provision, the Constitution of the Republic of Slovenia contains three other provisions that ensure the protection of individual rights associated with privacy. Article 36 of the Constitution of the Republic of Slovenia guarantees the inviolability of dwellings, Article 37 thereof guarantees the privacy of correspondence and of other means of communication, and Article 38 the protection of personal data.

The Criminal Code of the Republic of Slovenia (hereinafter: CC-1) [2] defines any encroachment on certain privacy rights as criminal acts. The following criminal acts that represent an encroachment on privacy are listed in the CC-1: stalking (Article 134a), unlawful body search (Article 136), unlawful eavesdropping and audio recording (Article 137), unlawful video recording (Article 138), Violation of the secrecy of communications (Article 139), unlawful publication of private writings (Article 140), violations of the sanctity of dwellings (Article 141), unlawful disclosure of professional secrets (Article 142) and abuse of personal data (Article 143).

I will focus on Violations of the sanctity of dwellings (Article 141 of the CC-1. (1) Whoever unlawfully enters another person's dwelling or other closed premises, or whoever remains therein in defiance of the rightful owner's order to leave, shall be punished by a fine or imprisonment for up to one year. (2) Whoever unlawfully searches such a dwelling or premises shall be punished in accordance with paragraph one of this Article. (3) If an act referred to in

paragraph one or two of this Article is committed by an official through abuse of office or official powers, he or she shall be sentenced to imprisonment for between three months and five years. (4) An attempt to commit an act referred to in paragraphs one, two and three of this Article shall be punishable. (5) If the Court imposes a suspended sentence, it may order the perpetrator to vacate the dwelling or premises within a specified time limit. (6) Prosecution of an act referred to in paragraphs one and two of this Article shall be initiated upon a proposal).

This criminal offence is based on the provisions of Article 36 of the Constitution of the Republic of Slovenia. The crimes referred to in paragraph one and two of this Article may be committed by any person, and the crime referred to in paragraph three of this Article only by officials. A legal person may also be held responsible for such a criminal offence. This criminal offence can only be committed with intent. The perpetrator must be aware of the unlawfulness of his or her conduct.

Paragraph one defines two alternative ways of committing a criminal offence: perperational committed by entering another person's premises and omissional, when the offender does not leave another person's premises. It also defines a third way of committing an offence where the perpetrator prevents the rightful owners from using a flat or other premises.

The flat or other premises must be owned by another person. The perpetrator of the crime has no right of occupancy and there are no legal grounds that would exclude unlawful character of his or her act. The concept of dwelling in criminal law is broader than that defined by the Housing Act, as criminal law considers dwelling to also include premises other than those defined as such by the Housing Act. In terms of criminal law, dwelling is considered to include premises that are used from time to time for holidays or leisure breaks, temporary housing for workers on construction sites, residence facilities for singles and elderly care homes, hotel rooms and even hospital rooms. Other premises covered by the provisions of this Article are any indoor premises owned by other persons (e.g. garages, sheds, woodsheds, warehouses, depositories, camper vans, etc.).

“Someone else's property” is not understood in terms of property ownership. It only used to define an encroachment on the lawful right of use of property by another person. The perpetrator can also be the owner of the flat who violates the sanctity of a dwelling that is lawfully used based on any legal grounds by another person who has been guaranteed peaceful use of the dwelling.

Trespass occurs in the absence of permission from the rightful occupant or in the absence of a lawful permission to enter another person's premises. The rightful occupant can also be the owner of a flat or other premises, or any other person that uses the premises on any legal grounds.

Paragraph two defines the unlawful search of a dwelling or premises. Such a criminal offence may be committed by anyone. The criminal offence is considered to be an aggravated offence under paragraph three when it is committed by an official by abusing their office or official duties.

The unlawful character of the act is excluded only when a person has the rightful occupant's permission or a lawful warrant to enter and search a dwelling or other indoor premises [3].

It has long been known that criminal law is the last and the least appropriate means of preventing and suppressing dangerous acts. Prevention of crimes by other means rather than by applying criminal law is much more reasonable and economical. This is all the more true as regards privacy protection, as the use of the means of criminal law becomes relevant only after a serious violation of privacy has already taken place, i.e. in the cases where the legal good protected under criminal law has already been harmed. Despite the undisputable advantages of preventing crimes, it is not possible to waive the punishment of the perpetrators, especially in cases where there are serious encroachments on privacy.

Literature

1. Constitution of the Republic of Slovenia, Official Gazette of the Republic of Slovenia Nos. 33/91-I; 42/97; 66/2000; 24/03; 69/04; 68/06; 47/13; 75/16 and 95/21.

2. Criminal Code of the Republic of Slovenia, (CC-1), Official Gazette of the Republic of Slovenia Nos. 55/08; 66/08; 39/09 (CC-1A); 91/11 (CC-1B); 54/15 (CC-1C); 38/16 (CC-1D); 27/17 (CC-1E); 23/20 (CC-1F); 91/20 (CC-1G); 95/21 (CC-1H); 186/21 CC-1I).

3. Deisinger M.: Kazenski zakonik 2017, Posebni del s komentarjem, sodno prakso in literaturo, Poslovna založba MB, založništvo d.o.o., Maribor, 2017, pp 210-212.

UDC 343(043.2)

Krajnik Jan,
University of Ljubljana, Slovenia
Korošec Damjan, Ph.D., full professor of criminal law,
University of Ljubljana, Slovenia

POTENTIAL ENDANGERMENT OFFENCES: AN OLD BUT NEWLY DISCOVERED CONCEPT

Slovenian criminal legal theory generally distinguishes between two types of criminal offences of endangerment: concrete and abstract endangerment offences (in German: *konkrete* and *abstrakte Gefährdungsdelikte*) [1]. The difference between the two is mainly in the intensity of the danger, caused by

the perpetrator's actions to a legally protected good (interest). *Concrete endangerment offences* require actual danger, which is imminent and directly threatens to escalate into harming a legally protected good. Concrete danger must always be established by the judge, taking into account all the circumstances of each individual case. On the other hand, criminality of *abstract endangerment offences* does not derive from the actual danger, but from the fact that certain conduct typically causes general danger to a legally protected good and is therefore criminalised regardless of whether the actual danger actually occurs. Abstract danger is not directly established by the judge in each individual case, but is actually established earlier – by the legislature when deciding, what dangerous conduct to criminalise. It represents the legislature's motive for criminalisation. When the judge establishes an existence of the perpetrator's dangerous conduct, abstract danger as a consequence is automatically given.

Recently, a new category of endangerment offences, called *potential endangerment offences*, has attracted attention in Slovenian criminal law. It has been known in German criminal legal theory for decades, but ignored in Slovenian criminal law until very recently, when it attracted (political) interest by the Supreme Court of Slovenia.

The notion of potential endangerment offence was introduced into criminal legal discourse by the famous German scholar Horst Schröder, who argued that there were certain offences in *Strafgesetzbuch*, that contained a mixture of abstract and concrete elements and could, therefore, be classified in neither concrete nor abstract endangerment offences, but actually constituted a separate subcategory of endangerment offences. Here, the assessment of the danger, caused by the perpetrator's actions, is not made by the legislature but by the judge (concrete element), however, in order to make such an assessment, the judge cannot take into account all the circumstances of an individual case, but can only declare the perpetrator's actions dangerous, if it is typically capable (in German: *geeignet*) of causing harm to a legally protected good (abstract element) [2, p. 522]. Typical capability of the perpetrator's actions must be based on common experience and a typical course of events. The judge can, therefore, consider only typical facts of the individual case while ignoring atypical facts, even when they actually existed and were proved to have occurred. The assessment of capability is *ex ante* – only the facts, that were known at the time of committing the offence, are relevant. Facts, that become known later (*ex post*), must not be taken into account, since that would already constitute the assessment of actual, concrete danger.

This concept is known under different names in German academic literature, namely: *potentielle Gefährdungsdelikte*, *abstrakt-konkrete Gefährdungsdelikte* and *Eignungsdelikte*. The concept of potential endangerment offences, although partially severely criticised, became widely

accepted in German criminal legal theory and is referenced in almost all major commentaries of *Strafgesetzbuch*.

Schröder's argumentation was most notably criticised by another famous German scholar, Wilhelm Gallas, who argued that Schröder's understanding of abstract endangerment offences was too narrow. Gallas believed that it was irrelevant, whether abstract danger of the perpetrator's actions was determined by the legislature or established by the judge in each individual case [3, p. 174–175]. Therefore, potential endangerment offences, in his view, do not constitute a separate subcategory of endangerment offences that combine abstract and concrete elements, but fall into the category of abstract endangerment offences. The only difference with “pure” abstract endangerment offences is that it is not the legislature but the judge who assesses the abstract danger. The view, that potential endangerment offences constitute a special (sub)type of abstract endangerment offences, is prevalent in today's literature as well. It is perhaps worth mentioning, that Schröder's invention is accepted by the renowned criminal legal scholar Roxin, while Jescheck and Weigend, on the other hand, seem to be less enthusiastic about the concept.

In German-speaking countries, the potential endangerment offences are typically recognised by the word “*geeignet*”, meaning capable, adequate. A typical phrasing of such an offence is: “Whoever [acts] in a way, that is *capable* of [causing a certain consequence], shall be sentenced to [...].” In Slovenia, such a phrasing cannot be found in the Criminal Code due to stylistic incorrectness, however, a different, but equivalent wording exists: “Whoever [acts] in a way, that *can* [cause a certain consequence], shall be sentenced to [...].” The word “*can*” (in Slovenian: *lahko*) represents an important indication that a certain offence might be a potential endangerment offence.

In 2019, the Supreme Court of Slovenia recognised potential endangerment offences for the first time [4]. This opportunity arose in relation to an (politically, at least at that time, highly controversial) offence of *Public incitement of hatred, violence or intolerance* (Article 297 of the Criminal Code), which resembles the offence from Article 130 of the German *Strafgesetzbuch*, also recognised as a potential endangerment offence. The Slovenian version reads as follows: “Whoever publicly incites or stirs up hatred, violence or intolerance [...] and commits an act in a manner that *can* jeopardise or disturb public order and peace [...].” The Supreme Court emphasised in its judgment that concrete danger to public order and peace is not required and that abstract danger does not suffice. Perpetrator's act must be *capable* of causing a concrete danger to public order and peace.

It is worth noting that this interpretation of the Supreme Court was also target of some criticism, especially in the light of the principle of legality and specifically one of its elements – that the offence must be clearly determined and defined in law (*lex certa*). Critics argue that this type of offences damages

the determinacy and legal predictability, since it is only, when the judge makes an assessment, whether an action was or was not capable of harming a legally protected good (interest), that the perpetrator can know for sure of his or her criminality. The new category of crime was further declared questionable from the standpoint of the traditional theoretical system of (inadequate) attempt.

Although only one offence from the Slovenian Criminal Code has been identified in case-law as a potential endangerment offence as of yet, there seem to be some others, waiting to be discovered and affirmed. In this context, some interesting developments are expected in the upcoming years.

Literature

1. Translations from Slovenian and German to English in the text: J.K.
2. Schröder, H. Abstrakt-konkrete Gefährdungsdelikte. *JuristenZeitung*, 1967, 22(17), p. 522–525.
3. Gallas, W. Abstrakte und konkrete Gefährdung, in: Lüttger, H., Blei, H. and Hanau, P. (ed.), *Festschrift für Ernst Heinitz zum 70. Geburtstag am 1. Januar 1972*. 2nd edn. Berlin: De Gruyter Verlag, 2017, p. 171-184.
4. VSRS Judgment I Ips 65803/2012, dating 4th July 2019.

UDC 343(043.2)

Mozgawa Marek, Dr hab., Prof.,
Maria Curie-Sklodowska University in Lublin, Poland

CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST FREEDOM IN POLISH PENAL CODES

In the Polish Penal Code of 1932, Chapter XXXVI "Offences against freedom" contained only five types of offences: deprivation of liberty (Article 248), slave trafficking (Article 249), punishable threat (Article 250), extortion (Article 251) and home intrusion, known as violation of domestic peace (Article 252). In general, the object of legal protection in the whole above-mentioned group of offences was personal freedom of an individual, which he or she enjoyed within the legal order in force within society at that time [1]. It was stated that freedom can be understood in two ways: a) as physical freedom, freedom of movement, to move from place to place; b) as moral freedom, freedom to dispose of one's goods, to exercise or not to exercise one's rights, to undertake one action or another [2]. However, in both of the above-mentioned cases, personal freedom can only be the object of the offence if the criminal conduct is directed against it. Thus, human will (as a manifestation of freedom) only enjoys protection if it is in conformity with the legal order and only concerns those goods of a person which the person can freely dispose of. If, on the other hand, there was a connection between the infringement of such a

decision and other personal or property goods, it was considered that this other particular good should be taken as the basis for qualification. Thus, for example, an infringement of the freedom to dispose of property was deemed to be an attack on property, while an infringement of the freedom to dispose of sexual life was deemed to be an attack on sexual freedom. Chapter XXXVI thus covered only the group of those assaults on person's goods in which physical or moral freedom is the dominant good and cannot be regarded as complementary to (or a component part of) another private or public good that has been violated. Consequently, offences such as rape (Article 204), indecent act with an mentally incompetent person or a person under 15 years of age (Article 203), indecent act with abuse of dependence (Article 205) were left out of Chapter XXXVI. All of these offences were included in Chapter XXXII entitled "Indecent acts". An indecent act was understood as any behaviour aimed at the satisfaction of sexual desire in a manner other than that accepted by well-organised society in terms of purity of morals [3] Obviously, indecent acts were not *per se* criminal offences according to the Penal Code of 1932, and only became such by the addition of a certain factor; be it acting against the will of another person (Article 204), or acting for profit (for same-sex indecent acts - Article 207), or acting in public (Article 213) or with immediate relatives (Article 212).

The Penal Code of 1969, in Chapter XXII ("Offences against freedom") comprised 8 types of criminal offences: deprivation of liberty (Article 165), threat (Article 166), coercion (Article 167), rape (Article 168), sexual intercourse with a mentally incompetent person (Article 169), abuse of a relationship of dependence (Article 170), violation of domestic peace (Article 177), violation of the secrecy of correspondence (Article 172). The inclusion in the offence-specific part of the Code of a provision on the surrender of a person to the authority of a foreign state (Article 248 §2 of the Penal Code of 1932) and enslaving a person and the slave trafficking (Article 249 of the Penal Code of 1932), the so-called convention-governed offences, which were included in the provisions implementing the Penal Code, has been abandoned. Thus, out of the eight offences listed in Chapter XXII of the PC of 1969 ("Offences against freedom"), three of them have the nature of so-called sexual offences (Articles 168, 169, 170). In the Penal Code of 1932, these offences were included in Chapter XXXII, titled "Indecent acts". Unfortunately, under the influence of the then-promoted thesis on freedom as a subject of protection in the case of rape, under the Penal Code of 1969 the single group of sexual crimes was split into two parts placed in two different chapters (i.e. in Chapters XXII - "Crimes against freedom" and XXIII - "Crimes against morality"). Admittedly, the concept had both advocates [4] and opponents [5] (and in my opinion it was, however, incorrect [6]). It should be noted that, as regards the development of the treatment of offences against freedom in Polish criminal law, from 1932

onwards, the legal solution adopted in the Penal Code of 1969 was a huge step backwards in relation to the legal situation defined in the previous Penal Code. Thus, scholars in the field used to point to the need of a substantial modification of the structure of the chapter on offences against freedom [7].

Such a modification took place in the Penal Code of 1997, where in Chapter XXIII ("Offences against freedom") only 5 offences were originally included: unlawful deprivation of freedom (Article 189 PC), threat (Article 190 PC), coercion (Article 191 PC), medical treatment without the patient's consent (Article 192 PC), and violation of domestic peace (Article 193 PC). It thus includes acts where freedom (physical or moral) is the dominant good and cannot be considered as a supplement or component of another violated good. Statutorily defined factual states in which an attack on freedom is merely a means of violating other goods (e.g. robbery - Article 280 of the Penal Code) are categorised under a different scope of protection of legal goods. In such situations, the attack on freedom is kind of "consumed" by the attack on this very legal good, and freedom may be (although not necessarily) only an additional object of protection [8]. As a result of recent amendments to the PC, five further offences have been included in Chapter XXIII: 1) recording the image of a naked person or a person in the course of sexual activity or dissemination of such content (Article 191a PC); 2) human trafficking (Article 189a PC, which was previously in Chapter XXXII - "Offences against public order" in Article 253); 3) persistent harassment – stalking (Article 190a § 1 PC); 4) so-called identity theft (Article 190a § 2 PC); 5) coercion by use of indirect violence (Article 191 § 1a PC). While there can be no objections to the inclusion of human trafficking in the group of offences against freedom, serious doubts may stem from the inclusion in Chapter XXIII of the offence under Article 191a. It is difficult to understand such a decision of the legislature, as no connection between this offence and other ones in this chapter of the Penal Code can be seen. By including Article 191a in Chapter XXIII, the internal coherence of the chapter was broken. It seems that it would be more accurate to place this crime in Chapter XXV ("Crimes against sexual freedom and morality"), as it is reasonable to say that morality is the protected good here (although the main one is human intimacy and privacy). As regards the crime governed by Article 190a § 2 of the Penal Code, (identity theft), as stated in the explanatory memorandum to the bill (Sejm paper no. 3553): "It was not decided to place the newly designed misdemeanour in the Act of 29 August 1997 on the protection of personal data (...) primarily due to the fact that the provision being drafted concerns definitely an offence of universal character, which may be committed by anyone, in contrast to the majority of penal provisions placed in the above-mentioned Act, which are of specific-perpetrator character and usually include the penalisation of the actions of data controllers or persons processing personal data. Also, the object of protection in these offences is, first

of all, the correct handling of data contained in databases kept under the provisions of the above-mentioned statutory regulation. However, the intention of the originators of the provision of Article 190a § 2 PC was primarily to protect the freedom to decide about the use of information about one's personal life, which correlates perfectly with the right to the protection of private life [9]". It is worth noting that a view appeared in the scholarly protection that perhaps a more appropriate location for the provision of Article 190a §2 would be Chapter XXXIII of the Penal Code. ("Offences against the protection of information"), because this crime seems more to attack the protection of information [10]. According to M. Budyn-Kulik, one could also consider placing the provision among crimes against dignity and bodily integrity, since the implementation of the elements of the offence under Article 190 and § 2 can typically harm the dignity and good name of the victim [11].

The statutory regulation of individual types of offences was modified as a result of amendments made to the Penal Code (in 2009, 2015, 2017, 2022), and the penalty range for most of them significantly increased (without substantive justification – e.g. for stalking (Art. 190a §1) originally punishable by imprisonment of up to 3 years and from 14 March 2023 by imprisonment of 6 months to 8 years). The current arrangement of the catalogue of offences against freedom under the Penal Code of 1997 may raise some doubts, especially in view of the inclusion in it of the offence of recording or disseminating the image of a naked person (Article 191a) and the offence of identity theft (Art. 190 a § 2 PC). The internal coherence of this chapter seems to have been broken again. Another issue is whether the newly introduced crime types are correctly constructed. Unfortunately, it seems necessary to correct these provisions, although the construction of classical crimes against freedom contained in Chapter XXIII of the Penal Code 1997 is also far from perfection.

Literature

1. M. Mozgawa, [in:] *Przestępstwa przeciwko wolności*, ed. M. Mozgawa, Lublin 2020, p. 12.
2. Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, Sekcja Prawa Karnego, *Projekt Kodeksu Karnego. Uzasadnienie części szczególnej*, vol. 5, part 4, Warszawa 1930, p. 193.
3. J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932, p. 298.
4. E.g. L. Falandysz [in:] *Prawo karne*, eds. L. Lernell, A. Krukowski, Warszawa 1969, p. 56.
5. E.g. K. Daszkiewicz -Paluszyńska, *Uwagi o przestępstwach przeciwko wolności i godności człowieka w projekcie k.k.*, *Nowe Prawo*, 1963, no. 6, p. 674.
6. M. Mozgawa [in:] *System Prawa Karnego. Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, ed. J. Warylewski, Warszawa 2016, p. 351.

7. M. Mozgawa, Zmiany w ujmowaniu przestępstw przeciwko wolności w polskim prawie karnym, [in:] Problemy ewolucji prawa karnego, ed. T. Bojarski, Lublin 1990, p. 98.

8. M. Filar, Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karny, Warszawa - Poznań 1974, p. 55.

9. Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny. <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/3553> (accessed: 14.01.2023)

10. M. Kulik, Opinia na temat projektu z 20 lipca 2010 roku ustawy o zmianie ustawy– kodeks Karny (druk DL– P-I-4001-5/09) [Opinion on the bill of 20 July 2010 amending the Penal Code (Sejm paper no. DL– P-I-4001-5/09)] (prepared for the Centre for Studies and Legislation of the Polish National Bar of Attorneys-at-law (not published), p.2.

11. M. Budyn-Kulik, Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, LEX/el 2011, teza 54.

UDC 343(043.2)

Mozgawa-Saj Marta, Dr hab.,
Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland

THE CRIME OF UNLAWFUL DEPRIVATION OF LIBERTY IN THE POLISH PENAL CODE (ARTICLE 189)

In the Penal Code of 1932, unlawful deprivation of liberty was included in Article 248, which, in its basic type, coincided with the current wording of Article 189 §1 of the currently applicable Polish Penal Code of 1997 ("Whoever deprives a person of liberty shall be punished by imprisonment for up to 5 years"). Article 248 §2 provided for four aggravating circumstances: a/ length of unlawful deprivation of liberty (exceeding 14 days); b/ special torment; c/ other particularly grave cases; d/ surrender of a person to the power of a foreign state. It should also be noted that Article 288 of the Penal Code of 1932 penalised the conduct of an official who, through negligence in office, deprived a person of liberty (for which a sentence of imprisonment for up to 3 years was provided). The Penal Code of 1969 regulated unlawful deprivation of liberty in Article 165. The basic type (whoever deprives a person of his liberty is punishable by imprisonment from 6 months to 5 years) was left unchanged (compared to the Penal Code of 1932), while the aggravated type (punishable by imprisonment from one year to 10 years) defined three aggravating circumstances: a/ length of imprisonment (longer than 14 days); b/ special torment; c/ other particularly grave cases. It should also be kept in mind that the provisions introducing the Code (Article VIII) provided for the type of crime consisting in enslaving another person or engaging in the slave trade

(punishable by imprisonment for a period not shorter than 3 years). Under the Penal Code of 1997 currently in force, the original version of the provision (Article 189) contains two paragraphs: the basic type (Article 189 § 1) and the aggravated type (if the deprivation of liberty lasted more than 7 days or was accompanied by special torment). Act of 17 December 2009 (Journal of Laws of 2010, No. 7, item 46) amended § 2, resulting in the following wording: "If the deprivation of liberty lasted more than 7 days, the perpetrator shall be punished by imprisonment from one year to 10 years", and creating a new aggravated type in § 3 ("If the deprivation of liberty referred to in § 1 or § 2 was accompanied by particular torment, the perpetrator shall be punished by imprisonment for a period not shorter than 3 years"). Another amendment involved adding the provision of Article 189 §2a (by Article 1(3)(a) of the Act of 23.03.2017 amending the Penal Code, the Act on proceeding in juvenile matters and the Code of Criminal Procedure (Journal of Laws, item 773), penalising deprivation of liberty of over 7 days, concerning a a vulnerable person because of his or her age, mental or physical condition. The last amendment was provided for by the Act of 7 July 2022 amending the Penal Code and certain other laws (Journal of Laws No. 2600) which was limited to raising the penalty (in § 1 from 12 to 15 years, and in § 3 the whole range was raised: both the lower threshold - from 3 years to 5 years and the upper limit - from 15 years to 25 years). Nor can the provisions introducing the Penal Code (of 6 June 1997), which penalises the slave trade ("Whoever causes the putting of a person in slavery or keeps the person in that state or engages in the slave trade, is punishable by imprisonment for a period not shorter than 3 years").

It is commonly accepted by scholars in the field that the good protected under Article 189 of the Penal Code is the personal freedom of a person, in the physical sense (freedom of locomotion, movement), and therefore in the sense of the possibility of free movement and travel according to one's own will [1]. This view was also expressed by the Supreme Court in its judgement of 5 December 2018, V KK 508/17 (OSNKW 2019/2/10), stressing that the potential will to change one's whereabouts is also a protected good. As noted by scholars in the field, "a potential will is one that resides in a person and can be manifested under certain conditions (e.g. after awakening). To some extent, therefore, it is a will which we can guess, if not clearly expressed by the victim, based on the assumption that a given person under certain conditions would like to protect a given good" [2].

The action element defining the behaviour of the perpetrator has been taken into account in a very synthetic, yet extremely spacious manner, and includes any manner in which a person may be deprived of liberty [3]. The offence consists in the deprivation of physical liberty, and therefore involves detention in a closed room, as well as the use of any other means that may constitute a significant obstacle to the exercise of that (physical) freedom; and also physical

violence (e.g. binding), deception (e.g. leading to a place where the victim cannot get out), threat or other means may be involved [4]. Whereas it is not necessary for the release of the deprived of liberty to be impossible objectively; it is sufficient if it is reasonably perceived as such by the victim (e.g. the victim is locked in a room from which one could get out through an exit that was unknown to him) [5]. The commission of a crime occurs when the victim is deprived of liberty for a short period, that is to say, a situation has been created in which he/she was unable to freely exercise his/her physical freedom. It is not decisive for the crime how long that state lasted (however, in accordance with Article 189(2), where the deprivation of liberty has lasted more than 7 days, the offender carries out the elements of that aggravated type).

As emphasized in the scholarly opinion, the subject of an act of perpetration may be any person, regardless of age and mental state, who is able to formulate a wish related to a change of whereabouts and has a natural ability to leave the place of his/her current residence, even using technical means or a third party. The will to change one's place of stay must be understood in a natural sense; an infant cannot have such a will, therefore it cannot be the subject of an act under Article 189 of the Penal Code [6] A person already legally imprisoned (e.g. serving a prison sentence) may also be deprived of liberty; in such a case, the prohibited act will be expressed in further restricting of the remnants of freedom of movement (e.g. handcuffing, locking in a basement) [7].

The condition for criminal liability for unlawful deprivation of liberty is its contradiction to the law, and therefore a behaviour constituting the implementation of generally applicable law (e.g. in the case of detention, custody, penalty of imprisonment) does not constitute the crime of deprivation of liberty. In order to be lawful, deprivation of liberty requires a legal basis and may only last for the period necessary to clarify the case or to achieve the objectives set out by the law due to which the deprivation of liberty was applied [8].

Unlawful deprivation of liberty is a generally-defined perpetrator offence characterised by its result (wherein the result is the creation of a state of impossibility to fulfil the will of the victim to leave his or her current place of stay), which can be committed both by action and omission (e.g. in the case of officer's failure to release a detained person after 48 hours of detention – Article 248 § 1 of the Code of Criminal Procedure [9]). It can only be committed intentionally (in both forms of intent) [10]. It is a lasting offence.

There are three aggravated types of deprivation of liberty: a/ when deprivation of liberty lasted longer than 7 days (Article 189 §2); b/ when it affected a person who was vulnerable due to their age, mental or physical condition (Article 189 § 2a); c/ when it was accompanied by particular torment (Article 189 § 3). The aggravated type specified in § 3 applies to both § 1 and

§ 2 and § 2a, while the aggravated type specified in § 2a applies only to the deprivation of liberty referred to in § 2 (and thus deprivation of liberty for more than 7 days). Vulnerable are people who, due to their physical characteristics: old age, disability, bedridden illness, or mental characteristics (e.g. mental retardation), are unable to independently decide about their fate or change their situation [11]. Particular torment (which may be physical or psychological) creates an additional, much greater affliction for the victim than that resulting from the mere fact of deprivation of liberty [12]. As the Supreme Court pointed out in the decision of 11 June 2002, II KKN 258/00 [13], the recognition the victim as particularly tormented "is not determined by the degree of the resulting health derangement in the victim, but by the assessment of the method of action undertaken towards a specific person in specific factual circumstances, consisting in inflicting additional physical or mental suffering on the victim, exceeding the degree resulting from the mere fact of deprivation of liberty". All the aggravated types are of a generally-defined offender nature, are characterized by their results and may be committed intentionally (both with *dolus directus* and *dolus eventualis*).

The offence of deprivation of liberty is a misdemeanour prosecuted *ex officio* through public prosecution in the basic type (Article 189 § 1 – is punishable by imprisonment from 3 months to 5 years) and in aggravated types – i.e. Article 189 § 2 PC – is punishable by imprisonment from one year to 10 years (when deprivation of liberty lasted longer than 7 days) and Article 189 § 2a PC – (since 14 March 2023) is punishable by imprisonment from 2 years to 15 years (where the deprivation of liberty freedom concerned a vulnerable person). However, the third aggravated type is a felony (also prosecuted *ex officio*, naturally), punishable by the penalty of imprisonment of not less than 3 years. According to Article 72 of the Law of 12.03.2022 on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with the Armed Conflict on the Territory of Ukraine (Journal of Laws, item 583), when convicting a perpetrator who, during the armed conflict on the territory of Ukraine, committed a crime referred to in Art. 189, the court shall impose a term of imprisonment of not less than one year, and in the case of an offense referred to in Article 189 § 3, of not less than five years, up to the upper limit of the statutory penalty range provided for the offense attributed to the offender increased by half.

In recent years, around 200 cases of unlawful deprivation of liberty are recorded each year in Poland (in 2015 – 216, 2016 – 233, 2017 – 211) and the detection rate is approximately 90% (2015 – 88.9%, 2016 – 91.0%, 2017 – 92.9%) [14]. In 2020, a total of 59 people were sentenced in Poland under Article 189 PC (119 under Article 189 § 1, four under Article 189 § 2, one under Article 189 § 2a and 36 under Article 189 § 3). As far as basic type convictions are concerned (Article 189§ 1 PC - 119 convictions), the courts used to sentence the perpetrators mainly to imprisonment (82 cases – 68.9%),

including 46 without a suspended sentence and 36 with a suspended sentence, while the second place was a fine (20 convictions - 16.8%), and the third was a restriction of liberty (10 convictions - 8.4%). In 7 cases (5.9%) the so-called mixed penalty was imposed (a custodial sentence plus restriction of liberty – Article 37b PC). As regards the aggravated type (Article 189 § 3 PC), 35 perpetrators were sentenced to an immediate custodial sentence (and in one case an independent penal measure was imposed) [15].

The current construct of the crime of unlawful deprivation of liberty (in its main core based on the previous Polish penal codes) seems to be correct and does not raise any fundamental doubts as to its interpretation. It seems unnecessary to raise the penalty range (in § 3), as there were no rational grounds for doing so.

Literature

1. S. Hypś [in:] Kodeks karny. Komentarz, ed. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, p. 1128.
2. M. Mozgawa, Odpowiedzialność karna za bezprawne pozbawienie wolności (art. 165 k.k.), Lublin 1994, pp. 35-36.
3. K. Lipiński [in:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, ed. J. Giezek, Warszawa 2021, p. 532.
4. M. Mozgawa, [in:] Kodeks karny. Komentarz, ed. M. Mozgawa, Warszawa 2021, p. 628.
5. M. Mozgawa, [in:] Przepisy przeciwko dobremu indywidualnym, System Prawa Karnego, Volume 10, ed. J. Warylewski, Warszawa 2016, p. 366.
6. M. Królikowski, A. Sakowicz [in:] Kodeks karny. Część szczególna, vol. I. Komentarz do art. 117-221, eds. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013, p. 525.
7. A. Wąsek [in:] System Prawa Karnego, vol. IV, part 2, O przestępstwach w szczególności, eds. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Ossolineum 1989, p. 372.
8. A. Zoll [in:] Kodeks karny. Część szczególna, vol. II. Komentarz do art. 117-211a, eds. A. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, p. 577.
9. M. Królikowski, A. Sakowicz [in:] Kodeks karny. Część szczególna, vol. I. Komentarz do art. 117-221, eds. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013, p. 523.
10. Cf. judgement of the Appellate Court in Poznan of 21 March 2017, II AKA 44/17, LEX no. 239838.
11. Resolution of whole chamber of the Supreme Court - Criminal Chamber, of 9 June 1976, VI KZP 13/75, OSNKW 1976/7-8/86.
12. Judgement of the Appellate Court in Poznan of 24 January 2008, II AKA 396/07, LEX no. 577355.
13. OSNKW 2002/9-10/70.
14. <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-4/63484,Pozbawienie-wolnosci-art-189.html> (accessed: 20.01.2023)

15. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>
(accessed: 20.01.2023)

UDC 343(043.2)

Nazar Katarzyna, Dr hab., Prof.,
Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland

THE CRIME OF HUMAN TRAFFICKING (ARTICLE 189A OF THE POLISH PENAL CODE)

In the Penal Code of 1932 (in order to fulfil Polish international obligations under ratified conventions), its Article 249 penalised putting another person into slavery and the practice of slave trade or participation in a "related business" (under the penalty of imprisonment for a term of not less than 5 years). The relevant regulations in the Penal Code of 1969 were included in Articles VIII and IX of the provisions introducing the Penal Code of 19.04.1969 (Journal of Laws No. 13, item 95). Article VIII provides for imprisonment for a period of not less than 3 years for anyone who causes another person to be put into slavery or engages in the slave trade. Article IX penalised the delivery, luring or abduction for the purpose of prostitution of another person, even with that person's consent (providing for that conduct a penalty of imprisonment for a period of not less than 3 years). According to § 2 of Article IX, the same penalty was to be imposed on anyone who trafficked women, even with their consent, or children.

The Penal Code of 1997 introduced a separate type of crime of human trafficking in Article 253 § 1 ("Whoever engages in trafficking in human beings even with their consent"), included in Chapter XXXII ("Crimes against public order"). A detailed definition of human trafficking is set out in Article 115 § 22 ("Human trafficking is the recruitment, transportation, delivery, transfer, accommodation or receipt of a person, by using: 1) violence or unlawful threat, 2) abduction, 3) deception, 4) misguidance or exploitation of a mistake or incapacity to understand the action in question, 5) abuse of a relationship of dependence, exploitation of a critical situation or a state of helplessness, 6) giving or accepting a pecuniary or personal benefit or the promise thereof to a person exercising the care or supervision of another person - for the purpose of exploitation, even with his/her consent, in particular in prostitution, pornography or other forms of sexual exploitation, forced labour or service, begging, slavery or other forms of exploitation degrading human dignity or in order to unlawfully obtain human cells, tissues or organs. If the perpetrator's conduct involves a minor, it shall constitute human trafficking even if the methods or means listed in paragraphs 1 to 6 have not been used"). In addition, Article VIII of the Penal Code Introductory Provisions includes a provision that

criminalises putting another person into slavery or practising slave trade under the penalty of imprisonment for a period of not less than 3 years. As a result of the amendment by the Act of 20.05. 2010, the provision of Article 253 § 1 (or rather its counterpart with the amended wording "Whoever commits trafficking in human beings even with their consent...") was placed in Chapter XXIII ("Crimes against freedom") in Article 189a of the Penal Code, where the criminalisation of the preparation of this offence is also set out (Article 189a § 2 PC).

Scholars in the field point out that the subject of protection here is human dignity and freedom [1]. It is, however, rightly argued that it is not right to reduce the subject matter of Article 189a solely to freedom of movement; it is also a question of respect for dignity of a human being as the subject of human rights, human dignity as the unacceptability of attempts to market a person as an object of commercial transaction [2].

The act of perpetrating the crime under analysis consists in the commission of trafficking in human beings. It is worth recalling that under the previous approach (in Article 253 PC) the expression "engages in trafficking" was used. In the linguistic sense of the word, engaging in something (in the Polish original: *uprawiać* [3]) is "doing something, carrying out some activity" and therefore it is not about a single operation, but rather an activity performed repeatedly [4]. When it comes to the common meaning of the term "to commit" (Polish: *dopuszczać się*), one would assume that it means "to do something wrong" [5]; one might therefore think that it is a case of a single act of the perpetrator [6]. As the Court of Appeal in Lublin rightly stated in the judgment of 7.05.2013, II AKa 42/13 (LEX no. 1316231), "All perpetrator's behaviour that involves recruiting, transporting, delivering, transferring, lodging or receiving a person using the methods specified in Article 115 §22 PC is human trafficking within the meaning of Article 189a §1 PC, regardless of the number of occurrences and people concerned. It is not necessary for the classification under the provision that such individual conduct by the offender be undertaken by him/her as part of any larger-scale business in that area."

Only acts of perpetration enumerated in Article 115 §22 PC may be considered as human trafficking but the perpetrator must act using at least one of the methods (means, ways) listed in Article 115 §22 items (1) to (6) PC, unless the object of the act is a minor (because in such a situation human trafficking takes place also if the perpetrator does not use any of the methods listed).

The victim's consent to exploitation cannot be effectively expressed, and therefore it is irrelevant to the existence of the crime. It should be noted that due to the location of the term "even with victim's consent" in the wording of Article 115 § 22 PC, it is clear that this consent can only refer to the fact and manner of exploitation (prostitution, pornography, work, etc.), and not to the means or method indicated in points 1 to 6.

The crime under Art. 189a is of the formal type (not characterised by its result) and is considered committed upon completion of the act [7]. It is a generally-defined perpetrator offence committed intentionally. As follows from the definition of the concept of trafficking in human beings contained in Article 115 § 22, this crime may be committed only with a direct intention, having a certain specificity (*dolus coloratus*), because the term "for the purpose of exploitation" was used [8]. It is rightly pointed out by scholars in the field that narrowing the perpetrator's liability only to direct intention is inappropriate, because it should also be borne by the one who only agrees that certain persons, for example those transported or lodged, would be exploited (e.g. for prostitution or begging) [9].

Due to the fact that trafficking in human beings is considered one of the most socially harmful behaviours, often associated with organised crime, the legislature in Article 189a § 2 penalised preparation for this crime [10]. This constitutes a significant change, as the preparatory act had not been punishable before (neither in the Penal Code of 1932 and 1969, nor in the repealed Article 253 § 1 of the Penal Code of 1997).

The crime of human trafficking is punishable by imprisonment for a period of 3 to 15 years (from 14.03.2023 - to 20 years), and preparation for this crime is punishable by imprisonment from 3 months to 5 years. Pursuant to Article 72 of the Act of 12.03.2022 on assistance to Ukrainian citizens in connection with the armed conflict on the territory of that state (Journal of Laws, item 583, as amended), when convicting a perpetrator who during the armed conflict on the territory of Ukraine committed a crime referred in Article 189a § 1 PC, the court shall impose a penalty of imprisonment of 10 to 25 years, and in the case of committing a crime under Article 189a § 2 – the court shall impose a penalty of imprisonment of not less than one year, up to the upper limit of the statutory threat provided for the offence attributed to the perpetrator increased by half.

Statistics of the number of offences under Article 189a are presented in the table below [11]:

Human trafficking – Article 189a PC				
Year	Initiated proceedings	Closed proceedings	Offences found	Offences detected
2020	14	22	11	11
2019	16	32	25	23
2018	33	42	67	64
2017	27	36	85	82
2016	31	38	9	7
2015	30	31	105	105
2014	28	36	64	61
2013	27	31	100	99
2012	26	31	61	60
2011	12	22	427	424
2010	16	18	39	39

As shown by the above data, the number of offences found under Article 189a PC varies from year to year and it is difficult to determine any trend (increase or decrease). Difficult to explain is year 2011, when as many as 427 offences were found, which is more than in the entire period 2014-2020. Worth noting is the very high detection rate of these crimes (e.g. 2018 – 95.5%, 2019 – 92.0%, in 2020 – 100%), although it should be still assumed that the so-called dark number is significant.

As regards the number of convictions under Article 189a, in 2010 there were 6 convictions, in 2011 – 16 (including one under § 2), in 2012 – 16, in 2013 – 12, in 2014 – 9, in 2015 – 24 (including one under § 2), in 2016 – 20, in 2017 – 18, in 2018 – 9, in 2019 – 18, and in 2020 – 27 [12]. In 2019, when 18 people were sentenced, in all the cases the courts imposed a custodial sentence (in 4 cases suspended custodial sentence). In 2020, for a total of 27 convictions, in 26 cases a custodial sentence was imposed (including conditional custodial sentence in 5 cases) and one with a restriction of liberty [13]. Thus, as we can see, the custodial sentence prevails (in the form of immediate custodial sentence), which is understandable given the degree of social harmfulness of the offence in question.

The construction of the crime described in Article 189a PC does not cause fundamental interpretative doubts, although undoubtedly the too much detailed definition of human trafficking in Article 115 § 22 PC is not the most accurate. As a proposal for the possible future amendments, it should be postulated to modify the provision in order to allow the perpetrator's liability in both forms of intent (*dolus directus* and *dolus eventualis*).

Literature

1. A. Nowosad, Handel ludźmi, [in:] Przepisy przeciwko wolności, ed. M. Mozgawa, Lublin 2020, p. 178.
2. M. Mozgawa, Odpowiedzialność karna za bezprawne pozbawienie wolności (art. 165 k.k.), Lublin 1994, p. 81.
3. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/uprawia%C4%87.html> (accessed: 20.01.2023)
4. M. Mozgawa, [in:] Kodeks karny. Komentarz, ed. M. Mozgawa, Warszawa 2021, p. 633.
5. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/dopu%C5%9Bci%C4%87%20si%C4%99.html> (accessed: 20.01.2023)
6. A. Zoll [in:] Kodeks karny. Część szczególna, vol. II. Komentarz do art. 117-211a, eds. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, p. 582.
7. K. Lipiński [in:] Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz, ed. J. Giezek, Warszawa 2021, p. 541.
8. J. Lachowski [in:] Kodeks karny. Komentarz, ed. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2018, p. 906.
9. M. Mozgawa, [in:] System Prawa Karnego, Przepisy przeciwko dobrom indywidualnym, ed. J. Warylewski, vol.10, Warszawa 2016, p. 405.

10. B. Namysłowska-Gabrysiak, Handel ludźmi w celu wykorzystania seksualnego. Zagadnienia karnoprawne i kryminologiczne, Warszawa 2018, p. 167.

11. <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/handel-ludzmi-i-przest/50848>, Handel-ludzmi-i-przestepstwa-okoloprostyuczne.html (accessed: 20.01.2023)

12. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (accessed: 20.01.2023)

13. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (accessed: 20.01.2023)

UDC 343(043.2)

Tsikarishvili Kakha, Ph.D,

Member of the Union of Legal Scholars of Georgia, Tbilisi, Georgia

MEMBERSHIP OFFENCES IN CRIMINAL CODE OF GEORGIA - DO THEY FIT WITH TRADITIONAL CONCEPT OF CRIMINAL CONDUCT?

Since 1999, criminal code of Georgia has introduced tripartite division of elements of the crime. Namely, according to art. 7, par. 1 of the criminal code of Georgia, the basis for the imposition of criminal liability is the commission of unlawful and guilty conduct envisaged by criminal code. Thus, three basic elements of the crime can be identified from this requirement: the corpus delicti (composition of the crime), the unlawfulness (absence of justification) and the guilt (absence of excuse).

According to traditional criminal law doctrine, the conduct element is a necessary prerequisite of the corpus delicti. In other words, there is no crime without conduct (actus reus). This element can be expressed in either act or omission.

Act is considered to be the voluntary bodily movement, which bring change in the physical world, while the omission is the failure to act, the performance of which is mandatory by the law. Criminal legal doctrine differentiates between two types of omissions: the pure omission and the impure omission. The pure omission is the mere failure to act (for example failure to testify, failure to pay taxes, etc), while so called impure omission is the omission which has caused a particular result envisaged by criminal law (for example failure of mother to feed child, which has caused death of the infant).

In the light of traditional definition of the criminal conduct, the question arises where do we place the so called “membership offences” which now appear in criminal code of Georgia. Lets bring some examples:

– Article 223 of the criminal code of Georgia criminalizes the affiliation into an illicit gang. However, the annex to this article defines that criminal gangs are those groups which are armed and have criminal purpose.

– Article 223¹ criminalizes membership of the “thieves world”.

– Article 327 criminalizes the membership of terrorist organization.

The current criminal code of Georgia was adopted in 1999 and when it was adopted it did not criminalize mere membership of criminal organisations. It only contained provisions about “participation” in criminal organisations. However, the membership offences were introduced by subsequent legislative amendments (2014, 2015).

The reason for introducing membership offences in the criminal code is the new challenges of organized crime, where traditional forms of criminal participation (complicity, conspiracy, group criminality, participation of criminal organization) are no longer sufficient.

Criminalization of membership offences means that the existence of criminal organization poses danger to the security of society and the State without any additional actions.

The article 223 criminalizes the “affiliation” in the criminal organization. This legislative formula explicitly focuses on the act of “affiliation”, which is a concrete act. Thus it does not criminalize membership as such but as the “act of affiliation”

The offence defined by article 223¹ is not a “pure membership offence” either, because the membership of “thieves world” is defined as (by Law of Georgia against Recketeering and Organized Crime) as “person who recognizes the world of thieves, keeps connections and there are clear signs that the person, by its conduct is willing to participate in the activities of the world of thieves”. Thus, this law requires some kind of active participation in the criminal organization or an active connection with its members.

However, the pure membership offence is the offence defined by art. 327, which is the “membership of terrorist organization”.

The first part of the article criminalizes the membership per se and it does not require participation in the activities of the organization (the participation is criminalized in par. 2 of the same article). Thus being a member of terrorist organization is a crime per se without any further conduct.

The terrorist organization is defined by art. 1.g. of the law of Georgia on the Fight Against Terrorism, which states that terrorist organization is any organization created for the purpose of conducting terrorist activity.

Once we identified a pure membership offence in the criminal code of Georgia, now a question remains what kind of crime are we specifically talking about: is this an act or omission?

It is clear that membership of an organization needs to be started by an act of affiliation. It is difficult to imagine affiliation by omission. However, we can

imagine situations where the person was affiliated to a non-terrorist organization which later became terrorist (of which the defendant was fully aware). In such case, his/her omission to leave the organization will amount to affiliation. However, once the affiliation is completed, then starts the membership. Thus, the membership is the continuous offence. Continuous offence is defined by art. 13 par. 1 of the criminal code of Georgia as an offence, which starts by act or omission and thereafter is committed continuously without interruption. Other examples of continuous offences are unlawful deprivation of liberty (art. 143 of the criminal law of Georgia) and unlawful possession of firearms (art. 236 of the criminal law of Georgia).

Two questions related to the commission of membership offences concern the time of the and the place of the commission.

The question of the time of the commission of membership offences should be resolved similarly with the other continuous offences. Namely, the membership offence starts by affiliation and continues uninterrupted, until the membership is terminated.

More difficult question is what should be considered as the place of commission of membership. Is it the place of affiliation, the place of location of headquarters of terrorist organization, the place of location of the member?

According to par. 1 of art. 4 of criminal code of Georgia, the crime is committed on the territory of Georgia if it was commenced, continued, suspended or completed on the territory of Georgia. Thus, from this definition we can conclude that the place of the commission of membership should be the place of affiliation of the member, or the place of the location of the headquarters of the organization or the place of location of the member.

From this overview, it becomes clear that membership offences are a particular form of criminal conduct. They continue uninterrupted until the membership ends. Thus, they are continuous offences which can be started by act or by omission.

Literature

1. Levanon L, Criminal Prohibition of Membership in Criminal Organization, *New Criminal Law Review*, 2012.
2. Mamulashvili G. Lekveishvili M., criminal law, special part, 2019.
3. Anna Sergi, Organised Crime in Criminal Law: Conspiracy and Membership Offences in Italian, English and International Frameworks, (2014) 25 *KLJ* 1–17.

ВІДСТУП ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА СТАТТЕЮ 15 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Починаючи з літа 2015 року, Уряд України регулярно повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про можливий відступ України від своїх зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини. Така можливість передбачена статтею 15 Конвенції, за якою, у разі виникнення надзвичайної ситуації, такої як війна чи інша суспільна небезпека, яка загрожує життю нації, держава може вживати заходів, які відступають від її конвенційних зобов'язань. Звичайно, така можливість надається державі виключно на час існування такої надзвичайної ситуації, а самі заходи мають бути співрозмірні гостроті ситуації та її масштабам. Крім того, заходи мають узгоджуватися із заявленими часовими та просторовими рамками. У справі Барсегян (Barseghyan) проти Вірменії, яка стосувалася права заявника на проведення політичного протесту, Європейський суд визнав відступ Вірменії від зобов'язань за статтею 15 незастосовним, оскільки надзвичайний стан було введено у Єревані, в той час як заявник намагався провести протест у місті Гюмрі. Так само, у справі Хлєбїк проти України, яка стосувалася втрату кримінальної справи заявника через збройний конфлікт на сході України, обидві сторони погодилися про незастосовність відступу за статтею 15, оскільки події сталися до подання Україною відповідної декларації про відступ. Європейський суд, зі свого боку, посилаючись на позицію сторін та свої висновки за статтею 6 у цій справі, вирішив, що оцінювати ситуацію за статтею 15 не було потреби.

Стаття 15 не дозволяє відступ від зобов'язань за статтею 2 (право на життя), окрім випадків, коли смерть сталася внаслідок правомірних воєнних дій, за статтею 3 (заборона катування), за статтею 4 § 1 (заборона рабства) та статтею 7 (жодного покарання без закону). Перелічені права та заборони є практично абсолютними, на відміну від інших статей, за якими права можуть обмежуватися. Наприклад, права, які гарантуються статтями 8-11 Конвенції, можуть обмежуватися безвідносно до статті 15 в інтересах національної та громадської безпеки (стаття 8), громадської безпеки (стаття 9), національної безпеки (стаття 10), національної або громадської безпеки (стаття 11). Тому в кожному випадку Суд вирішує чи обмеження права відповідає вимогам статті, про порушення якої скаржаться, і лише в разі необхідності розглядає чи узгоджується обмеження права з відступом від зобов'язань за статтею 15. Питання, які розглядає Європейський суд подібні до питань, які він розглядає за звичай при оцінці втручання у

права: законні підстави, необхідність втручання, пропорційність втручання, захист від свавілля та зловживань, судовий контроль, періодичність перегляду необхідності втручання.

Наприклад, у справі Баш (Baş) проти Туреччини, ЄСПЛ розглядав скаргу на порушення принципу правової визначеності у зв'язку з тим, що національні суди надали нового розширеного тлумачення поняття «*flagrante delicto*», у спосіб, що суперечив нормам закону та дозволяв затримувати суддів без попереднього зняття недоторканності, яка була гарантією їхньої незалежності. Європейський суд дійшов висновку, що національні суди розширили рамки поняття «*flagrante delicto*» настільки, що судді, які підозрювалися у приналежності до злочинного об'єднання, втратили процесуальні гарантії, що надавалися законодавством представникам судової влади для захисту їх від втручання виконавчої влади.

Дуже часто відступ від зобов'язань розглядається в контексті зобов'язань держав за статтею 5 Конвенції, що є зрозумілим, оскільки на відміну від більшості прав, обмеження яких дозволяється, право на свободу та особисту недоторканість може бути обмежене у чітко визначених випадках, перелічених в пункті 1 Статті 5. Але під час війни очевидно, що може виникати необхідність позбавлення волі при взятті солдатів супротивника у полон. Тут як раз варто звернутися до ще однієї вимоги пункту 1 статті 15, а саме вимоги аби заходи, що вживаються державою, не суперечили іншим зобов'язанням держави згідно з міжнародним правом.

Гарним прикладом оцінювання цієї вимоги статті 15 є справа Хассан проти Сполученого Королівства. Хоча в цій справі держава не зробила декларації щодо відступу від зобов'язань за статтею 15, Європейський суд вирішив, що оскільки мова йшла про міжнародний збройний конфлікт (війна в Іраку) та події, які відбувалися за межами території держави-відповідача, відсутність формального відступу за статтею 15 не перешкоджало йому взяти до уваги контекст і норми міжнародного гуманітарного права при тлумаченні та застосуванні статті 5 в цій справі.

Справа стосувалася пана Тарека Хассана, якого затримали із зброєю, доправили на допит, та згодом відпустили. Європейський суд вирішив, що гарантії Конвенції не перестають застосовуватися у ситуаціях міжнародного збройного конфлікту, але тлумачитися вони мають з урахуванням положень міжнародного гуманітарного права, зокрема, в контексті статті 5, із положеннями Третьої Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про поводження з військовополоненими та Четвертої Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни. В обставинах справи, інтернування пана Хассана вочевидь не підпадало під жодну із підстав допустимого позбавлення волі,

викладених в підпунктах (а)-(е) пункту 1 статті 5 Конвенції. Однак, співіснування гарантій Женевській Конвенції та Європейської конвенції з прав людини під час міжнародного збройного конфлікту допускало здійснення ширших повноважень щодо взяття військовополонених і затримання цивільних осіб, які становлять ризик для безпеки, як прийнятні особливості міжнародного гуманітарного права. Водночас, Суд перевіряв чи затримання пана Хассана відповідало вимогам статті 5, зокрема чи не було таке затримання свавільним. Суд дійшов висновку, що порушення статті 5 не було.

В цілому, слід зазначити, що практика Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 15 Конвенції є відносно незначною, що в першу чергу пояснюється винятковістю застосування цієї статті. Що стосується України, очевидно, що декларації про відступ від зобов'язань за статтею 15, які Україна робила починаючи з червня 2015 року рано чи пізно стануть предметом розгляду ЄСПЛ. До сьогодні по справах проти України питання застосування статті 15 порушувалося лише одного разу, в згадуваній вище справі Хлебик проти України.

УДК 343.424(043.2)

Адаменко О.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЗБЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ОСОБИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Захист прав, свобод та інтересів громадян – це одна з основних цілей держави. Домашнє насильство грубо порушує цілий ряд основоположних прав і свобод людини. Сьогодні це є актуальною проблемою для українського суспільства, яка загострюється складним соціально-економічними становищем, недосконалим законодавством, необізнаністю населення своїх прав та способів їхнього захисту, браком ресурсів у суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Війна в Україні, яка призвела до внутрішнього переміщення значної частини населення, знищення інфраструктури, практично, у багатьох областях, погіршення економічної ситуації, посилив це негативне соціальне явище.

Слід вказати, що поряд із поняттям «домашнє насильство» в юридичній науці використовуються й інші поняття, а саме: «насильство в сім'ї», «гендерне насильство», «гендерно-обумовлене насильство», «сімейно-побутове насильство», в основі яких лежить термін

«наси́льство». У вузькому розумінні під насильством пропонується розуміти протиправний вплив на людину проти її волі. У широкому розумінні – це діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, що спрямоване на потерпілого проти його волі, або погроза його застосування.

Кримінальне правопорушення, юридичний склад якого передбачений у диспозиції ст. 126-1 КК України, є протиправним діянням з матеріальним складом, оскільки він обумовлюється необхідністю настання хоча б одного із наслідків, які визначені у диспозиції вказаної статті, а саме: фізичні або психологічні страждання, розлад здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя. У разі, якщо не буде встановлено жодного із вказаних наслідків, склад злочину відсутній.

Разом з тим, слід зазначити, що на сьогодні сексуальне насильство не підпадає під дію ст. 126-1 КК України та кваліфікується за окремими відповідними статтями Особливої частини КК України. У зв'язку з чим, наведені аргументи щодо необхідності включення умисного систематичного вчинення домашнього насильства шляхом дій сексуального характеру по відношенню до подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи до диспозиції вказаної статті. В сучасних соціально-економічних умовах України простежується тенденція до збільшення проявів домашнього насилля.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запровадив нові механізми захисту від домашнього насильства. У цьому Законі наведене таке визначення домашнього насильства – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Також, у цьому Законі виділені види домашнього насильства та їхні ознаки:

– фізичне (заподіяння тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі, мордування, залишення в небезпеці, ненадання допомоги, заподіяння смерті);

– сексуальне (будь-які діяння сексуального характеру, вчинені без згоди особи);

– психологічне (словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування, обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, що спричиняють невпевненість, нездатність захистити себе, шкоду психічному здоров'ю);

– економічне (умисне позбавлення житла, їжі, одягу, коштів чи документів, перешкоджання в отриманні лікування, заборона працювати, примушування до праці, заборона навчатися) [1].

У свою чергу, у Кримінальному кодексі України у диспозиції ст. 126-1 наводиться таке визначення домашнього насильства – умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Карається цей злочин громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [2].

Окрім того відповідальність за домашнє насильство у формі сексуального насильства передбачена у ч. 2 ст. 152 КК України.

2. Сексуальне насильство, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 152, 154, 155 цього Кодексу, або вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, або щодо особи у зв'язку з виконанням цією особою службового, професійного або громадського обов'язку, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, - карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років [2].

У статті 3 Стамбульської конвенції надається таке визначення поняття «домашнє насильство» - всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [3].

А також в преамбулі Стамбульської конвенції вказано, що домашнє насильство стосується не лише жінок, а і чоловіків.

Тож можна дійти висновку, що поняття домашнього насильства розкрито всюди у повній мірі та всі визначення є схожими між собою і не створюють колізій.

Література

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 31.01.2023)

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 31.01.2023)

3. Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Конвенція Ради Європи від 11 трав. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 31.01.2023)

УДК 34.342.2(043.2)

Бабікова О.С., д.ю.н., професор,
директор Науково-дослідного інституту проблем
досудового розслідування,
професор кафедри кримінального права НАВС, м. Київ, Україна

ПІДСТАВИ ЗАКРИТТЯ СПРАВ ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАЗК ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ (АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Під гаслом розбудови доброчесної влади та справедливого суспільства Законом України «Про запобігання корупції» [1] створено Національне агентство з питань запобігання корупції – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, на який покладено відповідальність за формування антикорупційної політики та запобігання корупції

НАЗК, що презентує себе як проактивну висококваліфіковану команду чемпіонів з доброчесності, яка є лідером антикорупційного руху та прикладом ефективної державної інституції протягом останніх років напрацювало достатньо для аналізу судової практики в контексті забезпечення верховенства права, законності, засад справедливості та рівності усіх перед законом.

Водночас, дотримання прав і основних свобод під час адміністративного провадження у справах, про корупційні правопорушення, пов'язані з корупцією чи реалізацією органами повноважень на проведення перевірок та складання протоколів, передбачає обов'язок забезпечити всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин справи, вирішення її в точній відповідності з законом, дослідити та оцінити докази у їх сукупності, на підставі закону і правосвідомості.

В основі такої діяльності є одна з головних засад, визначена у ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та

органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України. Зазначеною нормою Конституції запроваджено для усіх органів державної влади та місцевого самоврядування принцип: «дозволено лише те, що прямо передбачено законом» [2].

Принцип законності передбачено і у ст. 7 КУпАП, відповідно до якої провадження в справах про адміністративні правопорушення здійснюються на основі суворого додержання законності. Застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу провадиться в межах їх компетенції, у точній відповідності з законом [3].

Рішенням ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 року у справі «Щокін проти України» визначено концепцію якості закону, зокрема з вимогою, щоб він був доступним для заінтересованих осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні. Відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості і точності порушує вимогу «якості закону», це по-перше. По-друге, НАЗК як державний орган має обмежені ресурси, порівняно невеликий штат співробітників й вітчизняне законодавство, яке зобов'язує згаданий вище державний орган здійснювати перевірки великої кількості осіб, які повинні, відповідно до вимог чинного законодавства, подавати декларації про свій майновий стан. Й окрім подання декларацій кожного року названими категоріями осіб, НАЗК також повинна перевіряти декларації осіб – кандидатів на посади в органи державної влади та осіб, колишніх співробітників таких органів при їх звільненні із займаних посад, що в свою чергу, суттєво збільшує категорію осіб, «підзвітних» так би мовити НАЗК.

Вивченням судової практики у справах, відкритих судами за зверненням НАЗК, можна дійти висновків, що даний орган державної влади, на жаль, не справляється з величезним об'ємом роботи, який полягає, в першу чергу, в перевірці майнового стану державних службовців. По-друге, далеко не завжди складені протоколи про вчинення корупційних діянь відповідають вимогам чинного законодавства, по-третє, багато справ закривається в зв'язку із їх малозначністю, по-четверте, протоколи часто складаються співробітниками НАЗК поза межами строків притягнення до адміністративної відповідальності. Наступне, прокурор, який приймає участь у справі і підтримує протокол НАЗК в суді, не має права оскарження такого протоколу через те, що не є стороною спору. Отже, навіть названих вище причин достатньо, щоб переглянути концепцію роботи антикорупційних органів в Україні. Принаймні, законодавець, на наш погляд, повинен суттєво зменшити перелік осіб, які повинні піддаватись перевірці вказаним органом.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

УДК 343(043.2)

Бантишев О.Ф., к.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник НОЦ НА СБУ
Стрельбицька Л.М., д.ю.н., професор,
заслужений працівник освіти України
Стрельбицький М.П., д.ю.н., професор,
заслужений працівник освіти України,
головний науковий співробітник НОЦ НА СБУ,
Національна академія Служби Безпеки України, м. Київ, Україна

ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ (ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ) ТА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Авторами звертається увага на можливість визначення оціночних понять у кримінальному законі, що передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного порядку, що вчиняються на захопленій території України російськими окупантами. При цьому вносяться авторські пропозиції щодо визначення понять, які поки є оціночними.

Поняття кримінального правопорушення включає до його визначення вказівку на зміст шкоди, яку воно спричиняє. У деяких статтях КК України законодавець для визнання шкоди у кримінальному–правових нормах використовує оціночні поняття, зміст яких не є визначеним ні в теорії, ні в самому законодавстві. Визначення цих понять є прерогативою слідства та суду, що не завжди може бути справедливим.

Оціночні поняття у законодавстві бажано зводити до мінімуму. Проблема оціночних понять, розроблення принципів їх визначення

присвячували свої праці такі вчені як Андрушко П.П., Баулін Ю.В., Борисов В.І., Глушков В.А., Гришук В.К., Дудоров О.О., Карпушин В.М., Коржанський М.Й., Кудрявцев В.М., Курляндський В.І., Навроцький В.О., Панов М.І., Романюк Б.В., Шапченко С.Д., Церетелі Т.В. та ін.

Метою дослідження є аналіз норм Кримінального кодексу України, що передбачають кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які зараз вчиняють російські окупанти на території України.

У діючому Кримінальному кодексі ми маємо багато оціночних понять. Це поняття, зміст яких недостатньо чи взагалі не визначено теорією права. До них, зокрема, як визначили М.В. Салтевський та В.Є. Жеребкін, належать «особлива жорстокість», «винятковий цинізм», «злісне ухилення», «злісне хуліганство», «значний матеріальний збиток», тощо.

Ми не можемо погодитись з авторами приведеного визначення, що ознаки змісту оціночних понять у праві виявляються безпосередньо суб'єктом.

Зміст оціночного поняття встановлюють слідство і суд з урахуванням думки і становища потерпілого (потерпілих).

Вірно вказують М.В. Салтевський і В.Є. Жеребкін, що розвиток права йде шляхом звуження кола оціночних понять [1].

Не можна не погодитись з О.О. Дудоровим, який відзначив, що «будь-який злочин спричиняє негативні зміни у реальній дійсності, тягне за собою суспільно небезпечні наслідки...»

Безнаслідкових злочинів не буває: якби те чи інше діяння не спричиняло суспільно небезпечних наслідків, його не потрібно було б криміналізувати» [2].

Але не у всіх кримінальних правопорушеннях законодавець такі наслідки конкретно визначає, що не виключає можливої аналогії або навіть свавілля з боку правоохоронних органів та судів.

Тяжкі наслідки передбачені у багатьох військових кримінальних правопорушеннях, до яких відносяться невиконання наказу (частина перша статті 403 КК України), опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (частина друга статті 404 КК України); порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (частина третя статті 406 КК України); умисне знищення або пошкодження військового майна (частина друга статті 412 КК України); порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (частина третя статті 414 КК України); порушення правил польотів або підготовки до них (стаття 416 КК

України); порушення правил кораблеводіння (стаття 417 КК України); порушення правил несення прикордонної служби (частина перша статті 419 КК України); порушення статутних правил несення бойового чергування (частина перша статті 420 КК України); порушення статутних правил несення внутрішньої служби (частина перша статті 421 КК України); розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (частина третя статті 422 КК України); перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (частина перша та друга статті 4261 КК України).

В залежності від змісту основного злочину, передбаченою тією чи іншою статтею КК України, тяжкі наслідки при вчиненні військових кримінальних правопорушень можуть мати різноманітний характер. Це може бути матеріальна шкода, моральна, соціальна, політична, економічна.

Крім тяжких наслідків військові кримінальні правопорушення можуть мати такі наслідки як заподіяння істотної шкоди (ч. 2 ст. 410 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України). Примітка до статті 425 КК України визначила, що істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Ця ж примітка визначила, що тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка в п'ятдесят і більше разів перевищує цей мінімум.

Аналогічні примітки слід додати до статей КК України, де передбачене заподіяння істотної шкоди або тяжких наслідків.

Під насильством над населенням у районі воєнних дій (стаття 433 КК України) слід розуміти вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, зґвалтування, незаконне позбавлення волі, використання цивільних осіб як заручників.

Таку примітку слід додати до статті 433 КК України.

Відносно мародерства тобто викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених, пропонуємо до таких речей відносити будь-які речі, крім документів і військового спорядження, вартість яких на момент вчинення правопорушення перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Під поганим поведінням з військовополоненими (ст. 434 КК України) слід розуміти будь-які дії військовослужбовця, при вчиненні

яких спричиняється шкода здоров'ю, порушуються права військовополонених. Це може бути нанесення побоїв, позбавлення їжі, води, сну, одягу, лікарської допомоги, необхідної хворим і пораненим, що треба вказати у диспозиції статті 434 КК України або у примітці до неї.

Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що розташовані у розділі XX Особливої частини КК України, також містять декілька оціночних понять.

Відзначимо, що у статті 436 «Пропаганда війни» застосоване таке оціночне поняття, як публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту.

Під публічністю слід розуміти безпосереднє відкрите звернення до широкого кола осіб будь-яким чином (усно, письмово, за допомогою будь-яких технічних засобів, включаючи інтернет) до двох чи більше осіб.

Публічні заклики слід відрізняти від підбурювання до початку кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 27 КК України), коли конкретні особи (конкретна особа) умовленням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схиляються (схиляється) до вчинення конкретного правопорушення з визначенням місця і часу та інших обставин.

Стаття 4361 КК України «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» передбачила відповідальність за публічне використання вказаної символіки.

Про поняття публічності викладено при розгляді статті 436 КК України. Поняття публічності слід додати і до статті 436 і до статті 436-1 КК України.

Під жорстким поводженням з військовополоненими або цивільним населенням (ст. 438 КК України) слід розуміти вбивство, катування, каліцтво, колективні покарання, біологічні експерименти, примушування військовополонених у збройних силах ворожої держави, позбавлення права на справедливе судочинство, зґвалтування, взяття цивільних осіб у заручники [1].

Під іншими тяжкими наслідками у частині другій статті 439 КК України «Застосування зброї масового знищення» слід розуміти спричинення тяжких тілесних ушкоджень одній особі або середньої тяжкості двом або більше особам; великих руйнувань чи знищення житлових або промислових об'єктів, учбових або виховних закладів; пошкодження великої кількості транспортних засобів; зараження довкілля на значній території, що визначає відповідна експертиза [4].

Вказані тяжкі наслідки доцільно викласти у примітці до статті 439 КК України.

Частина друга статті 446 КК України «Піратство» передбачає відповідальність за піратство, тобто використання з метою одержання

матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна, якщо такі діяння спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

До тяжких наслідків слід віднести загибель хоча б однієї особи (ПВСУ від 26 квітня 2002 року № 3), а також загибель судна, спричинення тяжких тілесних ушкоджень двом або більше особам, згвалтування, спричинення майнової шкоди в особливо великих розмірах, тобто такої, що в 1000 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Зазначимо, при вчиненні піратства М.М. Гуменюк пропонує під іншими тяжкими наслідками, якщо вони полягають у спричиненні матеріальних збитків, вважати такі, що у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходу громадян.

Поняття тяжких наслідків піратства слід викласти у примітці до статті 446 КК України.

Стаття 447 КК України «Найманство» у четвертій частині передбачає відповідальність найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких дій.

Під насильницькими діями розуміти заподіяння смерті хоча б одній особі, спричинення тілесних ушкоджень, захоплення заручників, згвалтування, катування, проведення дослідів над людиною, захоплення заручників.

Визначення насильницьких дій, що пропонується, слід додати у вигляді примітки до статті 447 КК України.

Висновки: викладене дає підстави стверджувати, що оціночні ознаки слід використовувати законодавцю у крайніх випадках, якщо без них не можна обійтися. Такі наслідки повинні лежати в межах можливого охоплення їх розумом суб'єкта злочину (винної особи). Критерії і способи їх оцінки мають бути чітко визначені законодавцем. Визначення конкретних ознак такої шкоди є прерогативою законодавця.

Література

1. Юридична енциклопедія. В 6 томах. Том 4. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія імені М.П. Бажана», 2002. С. 400 (всього 720 с.).

2. Дудоров О.О. Об'єктивна сторона злочину. Вибрані праці з кримінального права. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Є.О. Дідоренка. С. 637 (всього 652 с.).

3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У двох томах. Т. 2 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка, 3-тє вид. перероб. та доп. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. С. 588 (всього 624 с.).

4. Романюк Б.В., Бантишев О.Ф. Злочин проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: монографія. Київ: Крок, 2018. С. 138-139 (всього 236 с.).

5. Гуменюк М.М. Протидія піратству (кримінально-правовий аспект): моногр. / за наук. ред. канд. юрид. наук О.Ф. Бантишева. Київ: Центр навч.-наук. вид. НА СБ України, 2013. С. 129.

УДК 343.2(043.2)

Бантишева О.О., к.п.н.,
м. Київ, Україна

ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Частина перша статті 22 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначила, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років.

Законодавець визнає, що саме з цього віку у будь-яких випадках людина досягає певного рівня емоційної, духовної та інтелектуальної зрілості, що свідчить про здатність особи бути винною.

Частина друга статті 22 КК України перелічила злочини, за які відповідальності підлягають особи, що вчинили кримінальне правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років. Цей перелік вичерпний.

Авторка вважає, що перелік цих злочинів треба було зробити за їх абсолютною нумерацією від найменшого до найбільшого, що зробило б користування цим переліком зручнішим.

Що стосується цих злочинів, авторка цілком згодна з тим, що особа з чотирнадцяти років цілком розуміє зміст умисного вбивства (ст. 115 КК України); умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України); умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України); умисного тяжкого та середньої тяжкості тілесного ушкодження (ст.ст. 121, 122 КК України); жорстокого поводження з тваринами (ст. 299 КК України); бандитизму (ст. 257 КК України); згвалтування (ст. 152 КК України); сексуального насильства (ст. 153 КК України) та ін.

Але неможливо погодитися з тим, що з чотирнадцяти років особа може вчиняти посягання на життя державного чи громадського діяча у зв'язку з їх державно чи громадською діяльністю (ст. 112 КК України); диверсію з метою ослаблення держави (ст. 113 КК України);

терористичний акт з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення або з метою впливу на прийняття рішення чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою (ст. 258 КК України).

Важко погодитись і з тим, що у віці від 14 до 16 років особа може вчинити посягання на життя представника іноземної держави з метою впливу на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, які вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень.

Завершуючи розгляд питання про вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, авторка пропонує переглянути перелік кримінальних правопорушень, за які підлягають кримінальній відповідальності особи, що вчинили кримінальне правопорушення у віці від 14 до 16 років, і сама готова включатися у цю роботу.

УДК 342.95:355.01(477) «368.5»(043.2)

Бахаєва А.С., к.ю.н.,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ

В Україні з 24 лютого 2022 року, через повномасштабне вторгнення російської федерації на територію нашої країни, введено правовий режим воєнного стану, на період дії якого тимчасово можуть бути обмежені конституційні права і свободи громадян. Зокрема, це стосується права на недоторканність житла; таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; втручання в особисте і сімейне життя; вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [1].

Окрім цього, на окремих територіях з метою охорони громадського порядку, недопущення розвідувальної, диверсійної або іншої ворожої діяльності проти військ, військових і цивільних організацій, а також

об'єктів, що мають військове або промислове значення, може бути запроваджена комендантська година. Під останньою законодавець пропонує розуміти заборону перебування людей у визначений час на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень [2], що є, свого роду, обмеженням щодо вибору місця перебування громадян та вільного пересування їх територією держави.

До сьогодні в Україні комендантська година, як спеціальний захід запроваджувалась, відносно нечасто (переважно стосувалась перебування неповнолітніх без супроводу дорослих у громадських місцях після 22:00 годин, а також під час запровадження карантинних обмежень, пов'язаних з розповсюдженням вірусного захворювання COVID-19). Проте в умовах воєнного стану комендантська година вводиться на території нашої держави задля громадської безпеки населення та ефективного використання державних ресурсів. Тому, незалежно від ситуації, під час комендантської години потрібно виконувати всі законні вимоги державних працівників, які наділені правом здійснювати перевірку при встановленні правових підстав порушення комендантської години. Так, особу, яка перебуває без відповідної перепустки на вулиці у комендантську годину, може бути затримано і доставлено в органи або підрозділи Національної поліції з метою проведення перевірки та оформлення матеріалів по факту порушення комендантської години та можливого притягнення даної особи до юридичної відповідальності. Проте, відповідальність за таке порушення у чинних нормативно-правових актах, зокрема в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), відсутня. Як наслідок, поліцейські складають на порушників комендантської години протоколи за ст. 185 КУпАП (злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону, військовослужбовця).

Проте, аналіз судової практики свідчить про те, що судді досить часто критично оцінюють більшість із складених поліцією протоколів у контексті порушення громадянами комендантської години, мотивуючи це тим, що для наявності в діях особи складу зазначеного правопорушення необхідна сукупність обов'язкових елементів, таких як: перебування працівників поліції при виконанні службових обов'язків, законність розпорядження або вимоги поліцейського, злісна непокора. При цьому, типовою помилкою при складанні поліцейським протоколу про адміністративне правопорушення є відсутність у ньому конкретно зазначеної вимоги, яку пред'являв поліцейський до особи, і яким саме чином особа не виконувала такі вимоги, а також в чому полягала зухвалість такої поведінки особи і її злісна непокора. У свою чергу

правопорушник, зазвичай, свою провину визнає, при цьому акцентуючи увагу на тому, що опору не чинив, вимоги працівників поліції виконав. За таких обставин суд приймає рішення, що в діях особи хоч і містяться ознаки адміністративного правопорушення передбаченого ст. 185 КУпАП, однак враховуючи особу правопорушника та обставини адміністративної справи, суд вважає, що справу відносно нього слід закрити через малозначність вчиненого правопорушення і обмежитись оголошенням йому усного зауваження [3]. Проте, є й випадки притягнення громадян до відповідальності за ст. 185 КУпАП у розрізі порушення комендантської години, але в більшій мірі через те, що вони сперечались з поліцією, поводити себе зухвало та агресивно, а також відмовлялись виконати ті чи інші законні вимоги правоохоронців.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що наразі у Верховній Раді України (ВРУ) перебувають на розгляді два законопроекти: № 7553 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення комендантської години в умовах дії воєнного стану», а також № 7356 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану». Тому залишається сподіватись на позитивне вирішення цього питання, оскільки, як бачимо, відсутність відповідальності за порушення комендантської години знижує ефективність реагування уповноважених органів на випадки її порушення та обумовлює необхідність вигадувати «обхідні шляхи».

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Постанова Березівського районного суду Одеської області від 22 черв. 2022 р. (справа № 473/1109/22, адміністративне провадження № 3/494/417/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104922029>

Бахмач А.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ БІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ У КРИМІНОЛОГІЇ

За час існування кримінології як науки була створена, досліджена та обґрунтована значна кількість кримінологічних теорій.

Метою створення кримінологічних теорій та проведення кримінологічних досліджень є намагання вчених та дослідників-практиків відповісти на два ключові питання щодо такого суспільного явища як злочинність:

1. Чому люди стають злочинцями або під впливом яких внутрішніх та зовнішніх факторів люди здійснюють антисоціальні вчинки (кримінальні правопорушення)?

2. За допомогою яких інструментів (заходів, дій) можна вплинути на людину, щоб вона утрималась від вчинення антисоціальних вчинків (кримінальних правопорушень)?

Кримінологічні теорії вітчизняні та зарубіжні вчені-кримінологи, зазвичай, поділяють на три основні групи: біологічні (антропологічні) теорії; психологічні теорії; соціологічні теорії [1, с. 41].

У цьому дослідженні розглядаються біологічні теорії у кримінології та досліджується сучасний стан їхнього розвитку та проблеми, які існують в цьому напрямку кримінологічних досліджень.

Основним припущенням біологічних теорій є гіпотеза, що люди вчиняють антисоціальні вчинки внаслідок дії біологічних (фізіологічних) чинників. І такі чинники існують та впливають на людину незалежно від її волі. Тобто, розробники таких теорій, фактично стверджують, що моделі поведінки та особисті якості людини зумовлені виключно біологічними процесами, які відбуваються в тілі та мозку людини.

Серед основних причин схильності людини до вчинення кримінальних правопорушень виділяють:

– спадковість (наслідування від батьків моделі антисоціальної поведінки). Основоположником таких теорій вважається Бенедикт Морель, який ще у 1850-х роках у своїх дослідженнях висунув теорію дегенерації поколінь (дегенеративна теорія), яка полягає в тому, що нижчі соціальні класи, які знаходяться під впливом шкідливих речовин, таких як алкоголь та наркотики, передають у спадок своїм нащадкам схильність до антисоціальних дій. Теорія Мореля, який за фахом був психіатром, суттєво вплинула на подальший розвиток психіатрії та кримінології та

була розвинута у працях багатьох послідовників у першій половині двадцятого сторіччя, зокрема психіатра Еміля Крепліна, кримінолога Франца Екснера [2].

– генетичні фактори, зокрема, фізіологічна будова людського тіла, наприклад форма черепа. Започаткував цей напрям Чезаре Ломброзо, який у 1876 році виклав у своїй науковій праці «Злочинець» атавістичну теорію про вроджену схильність до вчинення злочинів під впливом теорій френології (система аналізу сильних і слабких сторін людини на основі розміру та форми ділянок черепа) та теорії еволюції Дарвіна [3, с. 249-253].

Слід окремо зазначити, що теорія дегенерації та атавістична теорія, а також теорії послідовників цих припущень відіграли значну негативну роль у суспільному розвитку людства у першій половині двадцятого сторіччя, оскільки не маючи під собою достатнього наукового обґрунтування, а лише базуючись на статистичних спостереженнях, що мали велику похибку та недосконалу методологію (або взагалі її не мали), стали науковою основою для обґрунтування расової нерівності та переслідування окремих соціальних груп. У результаті ці кримінологічні теорії, хоча і вважаються класичними біологічними теоріями, але у більшості визнані такими, що не мають достатньої доведеності. А деякі їхні базові основи взагалі були визнані псевдонауковими, зокрема, френологія.

Подальший розвиток біологічних теорій базувався на нових технічних та технологічних можливостях дослідження тіла та головного мозку людини, які з'являлися на тлі загального розвитку окремих наук, зокрема, медицини та біохімії.

Серед сучасних біологічних теорій основними та найбільш поширеними є теорії, які ґрунтуються на подальших дослідженнях функцій головного мозку людини (будови тих чи інших ділянок головного мозку). Це відомі кримінологічні дослідження початку двадцять першого сторіччя Адріана Рейна, Джемі Нюсома та інших.

Також серед різноманіття сучасних біологічних теорій окремо виділяються нейрологічні (дослідження впливу стану центральної нервової системи на схильність до вчинення антисоціальних дій) та дослідження впливу можливості синтезу тих чи інших гормонів, зокрема, дофаміну та серотоніну на поведінку людини. Серед відомих досліджень тут можна виділити дослідження кримінологів Каспі, 2002; Моффіта, 1990; Ішікава та Рейн, 2003 [4, с. 72-80].

Тобто, фокус уваги у сучасних біологічних теоріях направлений на більш складні об'єкти дослідження, ніж це було у класичних біологічних теоріях.

Однак, навіть сучасні біологічні теорії не можуть надати чітких відповідей на два основні питання кримінології, які наведені вище. Соціальні кримінологічні теорії знаходяться на схожій стадії розвитку, яка характеризується великою кількістю різних припущень, які конкурують між собою. Тобто, за час існування кримінології та проведення кримінологічних досліджень так і не було винайдено універсальної теорії, яка би допомогла вирішити проблему злочинності у суспільстві. І це незважаючи на все більший арсенал інструментів та знань, які надає наука для проведення досліджень.

При цьому слід зазначити, що медицина, на останніх дослідженнях якої ґрунтуються сучасні біологічні кримінологічні теорії, також не змогла за сторіччя свого розвитку винайти інструменти повного звільнення людини від процесу старіння чи відкрити можливості регенерації органів чи кінцівок, а тим більше суттєво продовжити термін життя людини, не говорячи вже про біологічне безсмертя. І тому, медицина зосередилась на вирішенні завдання покращення якості життя людини у будь-якому віці, зокрема у старості.

Така позиція ВОЗ, на мою думку, має надати поштовх і для нового етапу розвитку біологічних кримінологічних теорій, як таких, що досліджують суто фізіологію людини, рівно як і соціальних кримінологічних теорій, які досліджують причини злочинності під впливом соціуму.

Адже, застосування у кримінології суто механістичного підходу фактично довело свою неефективність.

І тому кримінологія потребує нових досліджень, зокрема, які фактори окрім біологічних та соціальних впливають на злочинність, а також яким чином духовний розвиток людини може знизити ступінь ризику вчинення нею антисоціальних вчинків.

Це питання видається особливо важливим щодо країн, населення яких потрапило під раптовий вплив особливо небезпечних психологічних факторів, як, наприклад, громадяни України під час війни, внаслідок чого значна частина населення (військові і цивільні) страждає на посттравматичний стресовий розлад та інші захворювання чи важкі стани психіки, що, в свою чергу, значно підвищує ризики зростання рівня злочинності в таких країнах.

Література

1. Кримінологія: підручник / за ред. проф. В.В. Голіни і проф. Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014.
2. Charlotte Nickerson. Biological Theories of Crime. URL: <https://www.simplypsychology.org/biological-theories-crime.html>.
3. Гусар Л. Біологічна концепція Чезаре Ломброзо. *Підприємництво, господарство і право*. № 8. 2020.

4. Guy R. The potential of biosocial criminology. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. № 1. 2018.

УДК 351.743(477)(043.2)

Безпалова О.І., д.ю.н., професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ: ВІД МЕТОДОЛОГІЇ ДО ПРАКТИКИ

Основною передумовою становлення України як дійсно правової держави є вироблення та впровадження з урахуванням відповідних європейських стандартів дієвого механізму дотримання принципу верховенства права в діяльності органів державної влади, забезпечення прав і свобод громадян, підтримання належного стану законності та правопорядку. Вирішення цієї проблеми потребує посилення правоохоронної функції держави, зокрема вдосконалення механізму реалізації правоохоронної функції держави, внаслідок чого можна буде досягти зниження рівня злочинності в суспільстві, підвищити рівень правової культури населення.

В умовах демократизації суспільства та держави, вибору європейського шляху розвитку нашої держави існує нагальна потреба у переосмисленні правоохоронної функції держави, виробленні дієвого механізму її реалізації з урахуванням європейських стандартів у цій сфері. На нашу думку, реалізація державою правоохоронної функції має здійснюватися з урахуванням таких принципів: верховенства права; законності; відкритості та прозорості; заборони зловживання владою; об'єктивності; професіоналізму; етичності; відповідальності; спрощення адміністративних процедур; доступності публічних послуг; електронного урядування та використання електронної пошти. Вважаємо, що врахування запропонованих принципів реалізації правоохоронної функції держави сприятиме підвищенню ефективності діяльності відповідних суб'єктів та виведенню її на якісно новий рівень відповідно до загальноновизнаних європейських стандартів [1, с. 34-35].

З урахуванням зазначеного, практична реалізація правоохоронної функції можлива за умови дотримання ряду вимог, а саме:

По-перше, наявність збалансованої системи нормативно-правових актів, у яких визначаються основні напрями державної політики у цій сфері, закріплене коло суб'єктів, уповноважених цю політику реалізовувати, та особливості їх взаємодії один з одним. В умовах

воєнного стану, зазначена вимога має динамічний характер та повинна генерувати відповідні швидкі рішення.

По-друге, наявність дієвого механізму реалізації приписів відповідних нормативно-правових актів. Який повинен бути заснованим на принципах, законності, верховенства права, реалістичністю, достатністю, та відповідності часу.

По-третє, наявність якісного кадрового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави, завдяки чому буде сформований персонал, який має необхідні знання і навички для здійснення владних повноважень у сфері охорони права та належним чином усвідомлює свою роль.

По-четверте, запровадження програми правової освіти населення. Зазначений напрямок повинен реалізовуватись крізь призму правосвідомості та загальнодержавного (органів державної влади) впливу.

По-п'яте, належне фінансування, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення, що дозволить своєчасно та якісно відповідати на всі загрози, що перешкоджають належній реалізації правоохоронної функції держави

По-шосте, впровадження стандартів Європейського Союзу в організацію діяльності відповідних органів державної влади.

Таким чином, правоохоронна функція є однією з основних функцій держави: від ефективності реалізації правоохоронної функції безпосередньо залежить стан існування держави та перспективи її розвитку, правоохоронна спрямованість держави є свідченням забезпечення балансу прав і свобод громадянина та інтересів держави. Отже, виокремлення правоохоронної функції як однієї з основних функцій держави зовсім не означає, що ця функція має реалізовуватися відокремлено від усіх інших: всі функції знаходяться у тісному взаємозв'язку.

Література

1. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ РОЗШИРЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кримінальні правопорушення у сфері інформаційних технологій на сьогодні становлять значну частину у системі всіх кримінально протиправних дій, які вчиняються на території України. Особливо їх кількість збільшилась через вторгнення росії на територію України, у зв'язку з чим доцільно проаналізувати норми кримінального законодавства щодо законодавчого закріплення таких діянь.

Так, у Кримінальному кодексі України ці кримінальні правопорушення закріплено в розділі 16 «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» і представлено такими нормами: ст. 361 – несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку; ст. 361-1 – створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут; ст. 361-2 – несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації; ст. 362 – несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї; ст. 363 – порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється; ст. 363-1 – перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку [1].

Проаналізувавши ці норми, вважаємо, що з огляду на судово-слідчу практику, перелік кримінально протиправних діянь у цій сфері є значно більшою. Зокрема, до цього переліку потрібно зарахувати ст. 176 (порушення авторського права і суміжних прав) і ст. 190 (шахрайство).

Серед наведених статей Кримінального кодексу України найбільш поширеною є ст. 190 – шахрайство, тобто заволодіння чужим майном або придбання права на майно через обман або зловживання довірою. У даному контексті ми говоримо про кібершахрайство, яке полягає у продажі неіснуючого товару чи послуги або у виманюванні грошей із банківських карток. Це правопорушення досить поширене в умовах воєнного стану, зокрема при імітуванні «видачі» гуманітарної допомоги та коштів постраждалим від воєнних дій.

Наступним видом кримінально протиправних діянь, які вчиняються у сфері інформаційних технологій, є кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності, зокрема, поширення дитячої порнографії та шкідливого програмного забезпечення. Так, поширеним методом кібершахрайських дій є створення фальшивих сайтів відомих інтернет-магазинів, брендів, фінансових установ, де користувачі через заповнення певних форм повідомляють свої персональні дані та паролі від банківських карток. Наприклад, тепер на тлі інтересу довкола криптовалютного ринку мають попит фальшиві сайти купівлі-продажу й обміну криптовалют [2].

Нерідко кіберзлочинном є також цифрове піратство, тобто встановлення та користування неліцензійного програмного забезпечення, завантаження та перегляд фільмів і серіалів із піратських сайтів.

Отже, можемо зробити висновок, що в умовах сьогодення кримінальні правопорушення у сфері інформаційних технологій є одними із найпоширеніших протиправних діянь в Україні. Погоджуємося з науковцями, наша держава перебуває на початковому етапі впровадження інституцій та механізмів у сфері кібербезпеки, проте певну законодавчу базу вже створено [2]. Враховуючи стрімкі зміни в житті українського суспільства виникає необхідність у збільшенні переліку кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій, а отже потрібно розробити актуальну систему цих кримінально протиправних діянь з огляду на судово-слідчу практику та норми міжнародного права.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Вадовський В. Кіберзлочинність в Україні: офіційний сайт юридичної компанії «Equity». URL: <https://equity.law/press-center/publications/1169.html>

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року – це переломний день в історії України як для країни в цілому, так і для кожного громадянина окремо. Повномасштабна війна, воєнні дії, тимчасова окупація окремих частин території України вплинули на всі без винятку сфери життя та відносини.

Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року на всій території України було запроваджено воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначаються нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Нормами зазначеного закону передбачено, зокрема, що у разі введення правового режиму воєнного стану допускається тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб.

Обмеження прав і свобод – це по суті звуження їх змісту та обсягу. Необхідність забезпечення прав та свобод людини і громадянина, з огляду на відсутність досвіду введення воєнного стану, є вкрай актуальними з наукової точки.

Стеттю 29 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948 року визначено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення

належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Аналізуючи заходи правового режиму воєнного стану, визначені статтею 8 закону можна дійти висновку, що під час воєнного стану обмежені можуть конституційні права і свободи людини і громадянина, зокрема: право на недоторканість житла, свобода вільного пересування та вільного вибору місця проживання, право вільно залишати територію України, право вільного розпорядження, володіння та користування власністю тощо.

Метою обмеження прав і свобод людини і громадянина є охорона основоположних цінностей у суспільстві, до яких належать, зокрема, життя, свобода та гідність людини, здоров'я і моральність населення, національна безпека, громадський порядок (рішення Конституційного Суду України від 28 січня 2016 року № 955-VIII зі змінами від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019).

Обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права (рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не підлягають жодним обмеженням за жодних обставин (навіть під час збройних конфліктів чи надзвичайного стану), а отже є абсолютними тільки чотири права, передбачені в Конвенції – це заборона катувань (ст. 3), заборона рабства (п. 1 ст. 4), заборона покарання без закону (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) (п. 1 ст. 7), право не бути притягненим до суду або покараним двічі (*non bis in idem*) (п. 1 ст. 4 Протоколу № 7).

Статтею 64 Конституції України визначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Водночас, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Через запроваджений воєнний стан з 24 лютого 2022 року прикладами обмеження прав можуть бути: введення комендантської години (як обмеження права на свободу пересування), примусове вилучення майна (як обмеження права власності), «трудова повинність», заборона або

обмеження вибору місця перебування чи місця проживання осіб, особливий режим в'їзду та виїзду з населених пунктів тощо.

Водночас, не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55-63 Конституції: право змінити громадянство, право на життя, право на свободу та особисту недоторканість, право на шлюб, право на судовий захист та оскарження рішень, дій, бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, право на повагу гідності, право на професійну правничу допомогу тощо.

Захист прав і свобод людини і громадянина – це один з ключових обов'язків держави в особі органів державної влади.

З огляду на те, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, правовий режим воєнного стану в Україні не позбавляє державу обов'язку забезпечувати права людини.

Статтею 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність. Тобто, органи, на які покладено здійснення захисту прав і дотримання свобод громадян, продовжують виконувати покладені на них функції.

Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені, отже особа у разі порушення чи невизнання її права може звернутися до суду з метою відновлення порушених прав.

Підсумовуючи варто відмітити, що характерними ознаками обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану є: 1) їх тимчасовий характер, 2) застосування обмеження має переслідувати легітимну мету, 3) мають ґрунтуватися на законі, 3) здійснюються з урахуванням принципу домірності (пропорційності); 4) застосування має бути обумовлене захистом конституційного правопорядку, інтересів суспільства, держави.

Література

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

2. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Рішення Конституційного Суду України від 28 січ. 2016 р. № 955-VIII зі змінами від 12 лип. 2019 р. № 5-р(I)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-19#Text>

4. Рішення Конституційного Суду України від 1 чер. 2016 р. № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>

5. Конституція України від 28 чер. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 лист. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

УДК 343.98(043.2)

Grekova L., Senior Lecturer,
Loetska S., student of higher education first (bachelor) level,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

TO THE ISSUES OF THE PROBLEMS OF DIGITAL FORENSICS AND WAYS TO RESOLVE

At the present, the evolution of digital technologies, electronic communications, the Internet has caused a significant impact on the entire legal system has led to the development of scientific knowledge about the investigation of crimes related to computer information, the study of digital evidence and methods for searching for digital information. Nowadays digital forensics is developing rapidly. Its purpose is to obtain evidence from digital storage that exist on various devices - from mobile phones to servers, establishing facts (circumstances) that are important for pre-trial investigation bodies or the court, based on a study of the patterns of progress and operation of computer tools and systems that ensure the implementation of information processes.

In our opinion, one of the main problems in the investigation of criminal cases, the facts associated with obtaining digital evidence are the evidence base of, is that they represent a separate, specific group of evidence that cannot be classified as traditional material or personal, have a specific procedure and environment for its creation, and which have specific qualities, in particular, they are quite easy to destroy (both intentionally and accidentally) or make faking. In addition, in cases where they are a crime weapon, it is often difficult, and sometimes impossible, to find and identify. In this connection, the main task of investigating cases of this category is to establish the indisputable

authenticity of such type of evidence (must meet the requirements of relativity and admissibility).

Furthermore, the ability to quickly change the content of the site, the physical location of servers on the territory of other states, the use of anonymous software packages are factors that significantly complicate the possibility of fixing, and in the future, the study of digital information [1, p. 259]. These factors not only significantly complicate the investigation, but also lead to significant time consuming.

A striking example of this situation is the investigation of a large-scale hacker attack, the largest in the history of the country, was beganing on June 27, 2017, when Ukraine was attacked by a virus called PetyaA. As the results of a joint investigation by the Cyber Police and third-party computer security specialists, it was established that the damage to the information systems of Ukrainian companies occurred due to an update of the software designed for reporting and document management - "MEDoc", through making changes to the ZvitPublishedObj.dll library. The active and most destructive phase of the attack began from the M.E.doc program's automatic update system. A day after the start of the attack, 23 criminal cases is being investigated on couse the facts of unauthorized interference in electronic computers. As of June 29, 2017, 1 508 legal entities and individuals, organizations of the private sector and the public sector of the country applied to the National Police of Ukraine with reports of the facts of blocking the operation of computer equipment using an encryption virus. Specialists from the Department of Counterintelligence Protection of State Interests in the Sphere of Information Security of the SBU were involved in the investigation with aim to identify the methods for carrying out this cyberterrorist attack, identify the sources of the attack, its perpetrators, organizers and customers. Interaction has been organized with partner law enforcement agencies, intelligence agencies of foreign countries and international organizations specializing in cybersecurity, including the US FBI, the UK National Crime Agency (NCA), Europol, as well as leading cybersecurity institutions of some other countries.

Despite a large-scale investigation, it was only in 2018 that the CIA in its report stated with a high degree of probability that the military intelligence of the Main Intelligence Directorate of the Russian Federation (GRU) was involved [2]. And only in 2021, information appeared about four legal entities and six individuals affiliated with the Russian special services, involved in the development of components of the PetyaA virus, who administered it, moderated it, organized cyber attacks on critical infrastructure facilities in our country. Aforementioned subjects are included in the US sanctions lists and are charged by the USA in a criminal proceeding for carrying out these cyber attacks [3].

Forensic recommendations to prevent this kind of crime can be careful verification of people who have access to server-type servers with M.E.Doc updates, making special technological and technical decisions, related to software safety at the stage of its design. Moreover it can be control of compliance with the rules and principles of computer ethic by all members of the organization, etc.

Contacting an appropriate specialist can be considered factor contributing to the rapid investigation of such criminal cases to clarify, draw up a correct list of issues that can be resolved during a forensic computer-technical examination. In addition it is obvious simplify the procedure for international cooperation of special forces to combat cybercrime by making the necessary changes to legislative acts, develop scientific methods for determining time, authors of writing computer programs, what changes and at what stage it was introduced, will make shorter the time of investigation also.

Literature

1. D.M. Tsehan. Tsifrovi dokazy: poniattia, ooblyvosty, ta mictse u systemi dokazuvannia. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 256-260.

2. TSRU: kiberataku virusom Petya v Ukraine organizuyut rossiyskiye víys'koví URL: https://lb.ua/society/2018/01/13/387139_tsru_kiberataku_virusom_petya.html (date of access 11.01.2023)

3. RNBO naklala sanktsiyi na prychetnykh do rozrobky virusu notPetya. URL: https://lb.ua/news/2021/06/18/487421_rnbo_naklala_sanktsii_prichetnih.html (date of access 11.01.2023)

УДК 343.9(043.2)

Дідківська Г.В., д.ю.н., професор,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ОКРЕМІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

На сьогодні, історія вивчає виникнення і розвиток судових і правоохоронних органів як однієї з державних структур і одного із засобів забезпечення соціальної регуляції; політологія досліджує проблеми судових і правоохоронних органів, виходячи з їх місця і ролі у здійсненні політичної влади; соціологія досліджує судові і правоохоронні органи як певний соціальний інститут, у контексті їх соціальної обумовленості, соціальної ролі і призначення. Для юриспруденції система судових і правоохоронних органів та її складові є одними з найбільш значущих державно-правових явищ, які мають значну питому вагу і місце в її

предметі, а також у предметах більшості юридичних наукових дисциплін. У загальній теорії держави і права досліджуються суть і зміст системи судових і правоохоронних органів, її місце і роль в механізмі держави. Основи організації і діяльності судових і правоохоронних органів, їх функціональне призначення та основні ознаки досліджуються у межах такої юридичної наукової дисципліни як судові і правоохоронні органи або правоохоронні органи [1].

Для розуміння суті правоохоронних органів вбачається необхідним звернутися до окремих історичних періодів становлення правоохоронних органів України.

У історичних джерелах вважають відправним періодом розвитку реформування правоохоронних органів в Україні часи Київської Русі. Правоохоронну систему в цей період складають князь та належне йому військо, а також представники державної адміністрації. Значна увага приділялася функціонуванню судової системи. Така система здійснювала свою діяльність на чітко визначених правових засадах того часу, основою яких була Руська правда. Слід відмітити, що даний нормативно-правовий акт мав свій вплив і на подальший розвиток законодавчих засад функціонування правоохоронної системи в Україні. Як цілком слушно відмічають у фахових джерелах, історично Україна завжди боролася за свою незалежність і можливість будувати державу зі своїм правопорядком, але перебуваючи в складі інших земель, правоохоронна система України змінювалася відповідно до чинних на її території законів [2, с. 22].

Варто зазначити, що основи які закладено правовим збірником Руської правди становили велику значимість на подальше реформування правоохоронних органів нашої держави та закріплення засад їх діяльності на законодавчому рівні.

Саме з перебуванням України в складі інших земель і пов'язаний наступний історичний період розвитку реформування правоохоронної системи нашої держави. У даному випадку мова йде приєднання наприкінці XIV століття переважної частини українських земель до складу Великого князівства Литовського. Так, як відмічають Є. Шевченко та Є. Безкровний, у Великому князівстві Литовському тривалий час використовувалися давньоруські правові джерела, зокрема Руську правду. Поступово на основі цього документа приймали акти великокнязівської влади [3, с. 101]. Основним досягненням литовської доби із питань розвитку правоохоронної діяльності стало виділення процесуального права в окрему галузь і доповнення судового процесу різноманітними процесуальними діями [4, с. 218]. У Литовському Статуті 1529 року значну увагу приділено судово-процесуальному праву. Зокрема,

передбачено систему центральних і місцевих судів, в яких особа могла захищати свої порушені права та законні інтереси [3, с. 101-102].

Як бачимо з історичних джерел, як і раніше так і на сьогодні правоохоронні органи потребують чіткої визначеності, систематизації. Особливо це відчувається під час дії у нашій державі особливого періоду, періоду війни з країною агресором.

Період існування українського козацтва зіграв важливу роль у формуванні правосвідомості та національних ідеалів вітчизняного суспільства. Запровадження на Запорозькій Січі полкового устрою дало поштовх до здійснення отаманами та гетьманами правоохоронної діяльності. З наукової позиції Н. Сизої, за козацької доби в ракурсі кримінально-процесуального провадження реалізовувалась правоохоронна функція держави. За таких умов джерелами доказів уже тоді виступали пояснення сторін провадження, покази свідків, присяга суду, здійснення допитів, наявність речових доказів, оформлення документів по справах тощо. Тобто фактично тогочасні уповноважені на це органи публічної влади здійснювали досудові розслідування, розшукову діяльність, забезпечення охорони громадського порядку та інші види правоохоронної діяльності [5]. У період українсько-козацької доби ще не існувало окремого органу публічної влади, який би виконував правоохоронну функцію, – полкові осавули відповідали за забезпечення охорони громадського порядку та безпеку. Однак ідея створення механізмів громадського контролю за діяльністю військових на території України тоді так і не була впроваджена у життя, адже представниками найвищих органів політичного керівництва були саме військові. У мирний час полковники військ на відповідних територіях виконували функції адміністративних та судових урядників. Території полків ділились на сотні, в яких керівники (сотники) виконували адміністративну та військову функції. На нижньому рівні структури правоохоронних органів козащини перебував отаман [6].

Література

1. Тюріна О.В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика). Київ, 2006. 108 с.
2. Гриценко В.Г. Становлення та розвиток правоохоронної системи України: історико-правовий генезис. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Юриспруденція. 2017. № 25. С. 22–25.
3. Шевченко Є., Безкровний Є. Історичний розвиток інституту права на звернення осіб на території сучасної України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2 (35). С. 100–104.
4. Бондаренко О.С., Литвиненко Т.О. Історичний розвиток правоохоронних органів: досвід США, Великобританії та України. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 216–222.

5. Особливості становлення та розвитку правоохоронних органів на території України: історичний аспект. № 4, лютий 2015. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4594/>.

6. Мего-Інфо. Юридичний портал № 1. Основні етапи становлення і розвитку громадського контролю за діяльністю міліції. URL: <http://mego.info/матеріал/13-основні-етапи-становлення-і-розвитку-громадського-контролю-за-діяльністю-міліції?page=1>.

УДК 343(043.2)

Дьякова Ю.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Літвінова І.Ф., к.ю.н., доцент

ПИТАННЯ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Нам пощастило народитися в країні, де свобода слова не лише формально, а й в дійсності гарантується та захищається Конституцією. Так, ст. 34 Конституції України проголошує, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

Наше життя повністю змінилося 24 лютого 2022 року після початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України. В той самий день Указом Президента України №64/2022 було введено воєнний стан в Україні, що в свою чергу передбачає також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і прав, передбачених ст. 34 Конституції України.

В перші дні повномасштабного вторгнення відбувся величезний потік інформації. В соціальних мережах люди свідомо і несвідомо поширювали колосальну кількість публікацій з інформацією та фото- відео зйомкою подій, які стосувалися місць прильотів, розташування критично важливих об'єктів інфраструктури, переміщення наших військових та техніки тощо.

Відверто кажучи, ми дуже зашкодили собі такою поведінкою, адже вся інформація контролювалася та використовувалася ворогом. Внаслідок чого відбулося чимало несвідомих корегувань вогню нашими ж громадянами.

Для розуміння того, поширення якої інформації може зашкодити нашим військовим, необхідно ознайомитися з Наказом головнокомандувача ЗСУ «Про організацію взаємодії між ЗСУ, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 73.

Цим наказом визначено такий перелік інформації: найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування; чисельність особового складу військових частин (підрозділів); кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання; описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти; інформація щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються; інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені); інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались та деяка інша інформація [2, с. 114].

Звичайно, після звернень органів влади, військових, ЗМІ такий потік несанкціонованої інформації припинився, однак залишилися особи, які спеціально здійснюють навмисне та незаконне розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух або розташування ЗСУ та інших військових формувань [3, с. 69], або ж несвідомо її поширюють. Постає питання щодо регулювання даної ситуації та притягнення до відповідальності винних осіб.

У зв'язку із цим, на розгляд Верховній Раді України було подано законопроект «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації».

Так, формами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 114-2 КК України є:

1) поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України (ч. 1) [4].

2) поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України

військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості (ч. 2) [4].

Варто зазначити, що поширення інформації – її розголос, опублікування, розміщення в ЗМІ чи соціальній мережі, передача хоча б одній іншій особі – усно, через месенджер, по телефону тощо; дії, відмінні від створення, збирання, одержання, зберігання, використання [5].

Важливо звертати увагу на те, що відповідальність відповідно до ст. 114-2 КК України настає лише за несанкціоноване поширення інформації. Тобто за поширення інформації, яка не була опублікована у доступних джерелах Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Тож, наприклад, репост допису з інформацією від зазначених вище суб'єктів не містить в собі складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-2 КК України, а от за поширення інформації, яка стала відомою з інших джерел (наприклад поширення фото нашої бойової техніки, позицій, об'єктів критичної інфраструктури) настане відповідальність від 3 до 5 років позбавлення волі відповідно до ч. 1 ст. 114-2 КК України, та від 5 до 8 років позбавлення волі відповідно до ч. 2 ст. 114-2 КК України.

Підсумовуючи варто сказати, що в сучасних воєнних реаліях необхідно дуже серйозно ставитися до будь-якої інформації, яку ми чуємо, і особливо яку поширюємо. Інколи несвідомі дії можуть призвести до великої катастрофи, тому слід навчитися аналізувати інформацію та перевіряти її, щоб не стати злочинцем.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 чер. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Крижна В.В. Особливості відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації під час війни. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / редкол.: С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський, А.А. Вознюк та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 113-118.

3. Дубняк М.В. Конституційне право на свободу слова та кримінальна відповідальність за несанкціоноване поширення інформації. Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії: матеріали круглого столу (Київ, 26 трав. 2022 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О., Новошицька В.І. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 68-72.

4. Кримінальний кодекс України: кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

5. Хавронюк М. Поширення інформації про військову допомогу та дії військових України: кримінальна відповідальність, 2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/poshyrennya-informatsiyi-pro-vijskovu-dopomogu-ta-diyi-vijskovykh-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/>

УДК 343(043.2)

Дякур М.Д., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна, що наразі триває в Україні, на жаль, не викреслила з нашого життя такого явища, як домашнє насильство. Навпаки, часто вона є каталізатором для загострення ситуації, пов'язаної із вчиненням цього кримінального правопорушення.

Домашнє насильство це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Домашнє насильство під час війни – це поширене явище, яке стає ще більш небезпечним, ніж у мирний час. Низький рівень доходів, безробіття, втрата місця проживання – все це призводить до непорозумінь та негараздів у сім'ї та може переростати у насилля. Людям, які зазнали такого насильства зараз, складніше знайти вихід – вони часто обмежені у пересуванні, їм немає в кого попросити про допомогу, вони ще більше залежать від кривдників фізично й матеріально.

Статистика вказує на зменшення кількості повідомлень про вчинення домашнього насильства. Однак, це зумовлене тим, що під час війни потерпілі від домашнього насильства не бажають акцентувати увагу на цій проблемі, саме через військові дії, які відбуваються в Україні. Ще однією причиною є відсутність у потерпілих фізичної можливості звернутися по допомогу через те, що знаходяться під окупацією або в нещодавно деокупованих громадах, в яких ще не поновили роботу відповідні

структури, які мали б реагувати на випадки домашнього насильства чи надавати допомогу постраждалим від нього. І ще один фактор, який вплинув на зменшення кількості повідомлень про домашнє насильство є те, що багато хто не ідентифікує домашнє насильство як таке.

На Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації проводилось опитування абоненток, постраждалих від домашнього насильства. Лише 40 із 202 жінок зіткнулися з домашнім насильством вперше в період повномасштабної війни [3].

Однак, якщо з початку повномасштабного вторгнення в Україні спостерігався різкий спад звернень про домашнє насильство, то на кінець року поліція фіксує значне збільшення кількості заяв та повідомлень. Так, за перші шість місяців 2022 року кількість звернень зменшилися майже на 50% у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року, а станом на листопад 2022 року ця цифра скоротилась до 24%. За 10 місяців 2022 року правоохоронці прийняли понад 200 тисяч звернень про правопорушення, пов'язані з домашнім насильством [1].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», запобігання домашньому насильству це система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

До завдань, які стоять перед суб'єктами у сфері запобігання домашньому насильству, відповідно до чинного законодавства, належать 1) визначення стану, причин і передумов поширення домашнього насильства; 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини і наслідки домашнього насильства; 3) сприяння розумінню суспільством природи домашнього насильства, його непропорційного впливу на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; 4) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення домашнього насильства як порушення прав людини; 5) викорінення дискримінаційних уявлень про

соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються; б) заохочення всіх членів суспільства, насамперед чоловіків і хлопців, до активного сприяння запобіганню домашньому насильству [2].

Таким чином, запобігання домашньому насильству є сьогодні одним із важливих напрямків суспільного розвитку, яке є не лише соціальною проблемою, а насамперед, проблема захисту постраждалих. Домашнє насильство є одним із найаморальніших та неприпустимих явищ, яке у період війни може лише загострюватися і при цьому залишатися невидимим.

Література

1. Павліченко К. Попри виклики війни, українці не замовчують насильство, а держава продовжує напрацювати механізми протидії. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news>
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
3. Як Стамбульська конвенція допоможе протидіяти гендерно зумовленому та домашньому насильству? URL: <https://la-strada.org.ua/novyny>

УДК 343(043.2)

Захарчук Н.П., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Расторгуєв О.В., старший викладач

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обшук, будучи однією з невербальних слідчих (розшукових) дій, є достатньо ефективним засобом збирання та перевірки доказів у кримінальному провадженні. Разом з тим, для забезпечення допустимості отриманих у результаті його проведення фактичних даних, необхідним є чітке дотримання вимог КПК як у звичайний період, так і в умовах воєнного стану.

На сьогодні відсутнє легальне визначення поняття «обшук», у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) зазначена лише мета його проведення. Тому варто дослідити думки вчених з цього приводу.

Шепітько В.Ю. дійшов висновку про те, що обшук – це слідча дія, змістом якої є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих громадян з метою відшукування і вилучення предметів,

що мають значення у справі, а також виявлення розшукуваних осіб [1, с. 277]. Найбільш доцільним на нашу думку є трактування даного поняття Рибіковою Г.В. та Грековою Л.Ю., які під поняттям «обшук» розуміють: слідчі (розшукові) дії, які проводяться на підставі рішення уповноваженої особи за наявності підстав вважати, що внаслідок примусового обстеження приміщень, споруд, ділянок місцевості, автотранспортних засобів, окремих громадян можливі виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [2, с. 184].

12 серпня 2014 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Відповідно до даного ЗУ на прокурора покладається виконання повноважень слідчого судді з розгляду клопотань про дозвіл на обшук та винесення відповідної ухвали. Умовами, при яких допускається застосування зазначеного особливого режиму є [4]:

1) воєнний, надзвичайний стан або проведення антитерористичної операції;

2) неможливість виконання у встановлені законом строки слідчим суддею своїх повноважень, передбачених ст.ст. 234, 235 КПК України. Таку новелу варто вважати позитивним витком кримінального процесу, оскільки вона запобігає втраті доказової інформації та порушенню прав особи, яка потрапила у сферу кримінального судочинства.

Статею 64 Конституції України, передбачено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [3]. Зокрема, у ст. 13 КПК зазначається про те, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК України [4].

Результат законотворчої діяльності щодо обмеження права особи на недоторканність житла чи іншого володіння в умовах воєнного стану заключився у змісті пункту 1 частини 1 статті 615 КПК України, відповідно до якого, «при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понять є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понять. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку

фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису» [4].

Отже, саме по собі спрощення процедури проведення обшуку у КПК України в умовах воєнного стану передбачає обмеження конституційного права особи на недоторканність житла чи іншого володіння, що гарантоване статтею 30 Конституції України спочатку зі сторони законодавця, а вже потім практичної реалізації у кримінальному провадженні. Крім того варто зазначити, що виконання повноважень слідчого судді з розгляду клопотань про дозвіл на обшук та винесення відповідної ухвали покладається на прокурора тільки за наявності одночасно двох умов: 1) у країні повинен бути введений воєнний, надзвичайний стан або проведення антитерористичної операції та 2) слідчий суддя не може виконати у встановлений законом строк свої повноваження. Відсутність однієї з цих умов виключає втручання прокурора в процедуру обшуку, і дана процедура відбувається за загальними правилами зафіксованими в КПК України.

Література

1. Ахтирська Н.М. Поняття обшуку за законодавством України та США. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2013. Вип. 62. С. 275-280.

2. Рибікова Г.В., Грекова Л.Ю. Деякі проблеми правового регулювання обшуку в Україні. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2016. № 2(39). С. 183-187.

3. Конституція України від 28 чер. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

УДК 343.424(043.2)

Ковтун О.І., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОТЕРПІЛИЙ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (СТ. 180 КК УКРАЇНИ)

У кримінальному праві України потерпілий є елементом об'єкта кримінального правопорушення і на відміну від кримінального процесуального законодавства законодавче визначення у кримінальному відсутнє. Існують різні позиції та думки вітчизняних вчених-криміналістів про визначення і класифікацію поняття «потерпілого від кримінального

правопорушення», хоча це поняття має важливе значення як для кваліфікації деяких кримінальних правопорушень, склади яких містяться у статтях Кримінального кодексу України, так і для наявності складу кримінального правопорушення взагалі.

Так, М. В. Сенаторов у своїй монографії вказує, що потерпілого від злочину характеризують три істотні ознаки, це – соціальна ознака, ознака заподіяної потерпілому шкоди та ознака щодо вчиненого до нього злочину [1, с. 43]. Зокрема, він виділяє такі види соціальних суб'єктів, які можуть виступати потерпілими від злочинів: фізичні особи, юридичні особи, держава, інші соціальні утворення та суспільство в цілому [1, с. 48]. Отже, М. В. Сенаторов потерпілого від злочину визначає як соціального суб'єкта, охоронюваному кримінальним законом блага, праву чи інтересу якого злочинном заподіюється шкода [1, с. 58].

В той же час, В. В. Топчій зазначає, що потерпілий є не ознакою злочину як явища, а він сам і є цілком реальним явищем, а у кримінально-правовому контексті – складовою частиною, компонентом об'єкта злочину. Він вважає, що якщо виводити потерпілого за межі об'єкта, це штучно означає позбавлення його властивості, яка обумовлює спрямування на нього злочинного діяння, уваги до нього суб'єкта злочину [2, с. 98].

Ст. 180 КК України «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду» містить два окремих склади кримінальних правопорушень (злочинів), це – «незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд» та «примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду». І, якщо у першому злочині коло потерпілих є достатньо широким, то у другому злочині потерпілий має соціальну ознаку – священнослужитель та прямо вказаний у диспозиції статті.

Суб'єктне коло потерпілих від перешкоджання здійсненню релігійного обряду, на нашу думку, складається із фізичних осіб (віруючих та священнослужителів), суспільних об'єднань (релігійних організацій) та держави як інституту захисту прав людини. На відміну від попереднього складу злочину, у складі злочину «примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду» потерпілим може бути тільки священнослужитель.

Розберемо цю категорію більш детально. Визначення категорії «священнослужитель», на жаль, відсутнє у законодавстві України, його немає навіть у профільному Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» [3]. Хоча це визначення є необхідним, зокрема, для кваліфікації цього злочину, тому що треба розуміти, хто такий священнослужитель для того, щоб взагалі розуміти чи був вчинений

злочин. Також вказівка на священнослужителя як потерпілого у тексті диспозиції ч. 2 ст. 180 КК України вказує на важливість потерпілого як елемента об'єкта кримінального правопорушення для теорії кримінального права взагалі, так і визначення священнослужителя як потерпілого зокрема.

Деякі джерела визначають «священнослужителя» як особу, яка має одну зі ступенів священства виключно у християнстві, а вже до категорії «духовенство» (духівництво) відносять релігійні проповідників, виконавців релігійних обрядів, служб, практик усіх світових релігій та різних конфесій. Так, наприклад, до них можна віднести у християнстві: папа, патріархи, кардинали, архієпископи, єпископи, прелати, священники, диякони, представники чернецтва (монахи і монахині) тощо; у протестантизмі: пастори, диякони, старійшини; у ісламі: імами, муфтії, мулли, аятоли тощо; у юдаїзмі: рабини; в індуїзмі: брахмани; в буддизмі: бонзи; в язичництві: жреці, шамани тощо. На нашу думку, у законодавстві України використовується більш широке поняття «священнослужитель» і частково охоплює собою й поняття «духовенство», тобто осіб, які можуть виконувати релігійні обряди.

Наприклад, у вищезгаданому Законі вказується не тільки категорія «священнослужителів», а ще й категорія «церковнослужителів», очевидно, що треба точно визначитись із змістом поняття «священнослужитель» та відмежувати його від інших подібних категорій. Очевидно, що йдеться про тих священнослужителів, які, як мінімум, можуть звершувати релігійні обряди. На нашу думку, потерпілим у цих складах злочинів може бути тільки священнослужитель, який є представником зареєстрованої у встановленому законом порядку релігійної організації і набув свій сан у встановленому релігійною організацією порядку.

Підсумовуючи викладений матеріал слід вказати, що питання потерпілого у сучасній науковій літературі з кримінального права розкрите не повністю і потребує подальшого дослідження. Також, відносно потерпілого від злочину у складах, передбачених у диспозиціях ст. 180 КК України і особливо у ч. 2 цієї статті, треба зазначити особливу важливість визначення суб'єктного кола потерпілих, а також необхідності надання конкретного визначення поняття «священнослужитель» та відмежування його від інших понять подібного роду.

Література

1. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. докт. юрид. наук, проф. В.І. Борисова. Харків: Право, 2006. 208 с.
2. Топчій В.В. Кримінально-правова характеристика потерпілого від злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2018. Вип. 50. Т. 2. С. 96-98.

3. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квіт. 1991 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення 10.01.2023).

УДК 341.824:338.47 (043.2)

Команецька В.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лихова С.Я., д.ю.н., професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Із 15 березня 2022 р. набув чинності Закон № 2108-IX [1], яким у Кримінальному кодексі України (далі – КК) передбачено нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність». Ця стаття містить 8 частин і включає значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором. Актуальність нової статті КК підкреслюється триваючою збройною агресією росії в Україні, тому нова стаття не була «сплячою», як це зазвичай буває з новими положеннями кримінального закону. Майже щодня від початку дії нової статті 111-1 КК Офіс Генерального прокурора повідомляє про реєстрацію кримінальних проваджень за фактом колабораційної діяльності [2]. Кримінальні правопорушення за ст. 111-1 КК потребують відмежування від інших суміжних складів правопорушень, що вже були передбачені в КК (ст. 111, 260, 436 КК), а також із тими, що з'явилися пізніше (наприклад, ст. 436-2, а також між собою – тобто, з іншими складами правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК).

Об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК, є основи національної безпеки України. Положення цієї статті охороняють основи основ Українського народу, суспільства і держави – незалежність, суверенітет, територіальну цілісність та основи конституційного ладу [4]. З огляду на зміст ч. 8 ст. 111-1 КК, додатковим об'єктом кримінальних правопорушень є життя і здоров'я людей та право власності. Суб'єкт кримінального правопорушення. У різних складах правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК, законодавець по-різному врегульовує питання їх суб'єкта. У більшості диспозицій вказується на те, що їх суб'єктом може бути лише громадянин України. У деяких інших складах такої вказівки немає. Суб'єкт всіх правопорушень, які становлять колабораційну діяльність (цього прямо не передбачено законом, однак, на нашу думку, впливає з самого поняття колабораційної діяльності), як

правило, повинен відповідати такій характеристиці як належність до місцевого населення або наявність інших сталих зв'язків із відповідною окупованою територією (місце проживання, місце реєстрації, місце ведення господарської або іншої діяльності). Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень характеризується прямим або непрямим умислом. У ряді складів кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК важливе значення має добровільність (якщо особа здійснювала відповідні дії не добровільно, а під примусом (байдуже яким), склад правопорушення відсутній). У частині складів правопорушень для правильної кримінально-правової кваліфікації дій має значення мета: за ч. 3 – мета пропаганди; за ч. 6 – мета організації та проведення заходів та(або) саме активної участі в них задля підтримки держави-агресора або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України. Державою-агресором за загальним визначенням є країна, яка першою застосовує збройну силу проти іншої країни, тобто тимчасово вчиняє агресію. Державою-агресором може бути визнана не лише одна країна, а група країн, у т. ч. пов'язаних між собою угодами про військову допомогу. При кваліфікації правопорушень за ст. 111-1 КК державою-агресором наразі вважається російська федерація. При цьому враховуються, зокрема, постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 № 129-VIII [5], Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 [6], затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. Тимчасово окупована територія України. З'ясування питання про те, яка територія в ст. 111-1 КК розуміється тимчасово окупованою, – є важливим для визначення дії цієї доповіді як кримінального закону у просторі та в часі. Очевидно, що законодавець мав на увазі в цій статті не лише ті території, які тимчасово окупувала держава-агресор в 2022 р.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». URL: <http://www.golos.com.ua/documents/z-2108-ix.pdf>
2. Заклики до набору в окупаційну «поліцію» на Херсонщині – розпочато розслідування за фактом колабораційної діяльності. Офіс Генерального прокурора, 16.03.2022. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/zakliki-do-naboru-v-okupaciinu-policiyu-na-xersonshhini-rozpocatorozsliduvannya-za-faktom-kolaboraciinoyi-diyalnosti>
3. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 Кримінального кодексу України. Вектор прав людини. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>
4. Яковюк І., Рубашенко М., Шульженко Н. Колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК): загальний огляд та деякі законодавчі недоліки. Деокупація.

Юридичний фронт [Електронне видання]: матеріали Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 бер. 2022 р.) / Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму; упоряд. і наук. ред. О.В. Кресін. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 130-134. DOI: 10.31617/k.knute.2022-03-18

5. Постанова Верховної Ради України від 27 січ. 2015 р. № 129-VIII «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text>

6. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

УДК 343.1(043.2)

Ланцедова Ю.О., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК РІЗНОВИДУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поліцейська діяльність у контексті вимог ч. 1 ст. 2 «Основні поняття» Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» є різновидом правоохоронної діяльності [4], а з точки зору вимог ст. 131-1 Конституції України – фактично діяльністю органів правопорядку [3]. У той же час, розуміння сутності і повного переліку функцій такого роду державних органів у контексті подолання будь-яких правопорушень до цього часу залишається достатньо дискусійним [1, с. 56-58; 2, с. 6-8 та ін.].

З урахуванням викладеного у низці публікацій в розвиток відповідної позиції Ю. Д. Ткача [5, с. 59; 6, с. 43] інноваційне бачення сутності та повного переліку функцій правоохоронних органів або органів правопорядку [1, с. 56-58; 2, с. 6-8 та ін.], що більш правильно іменувати функціями антиделіктних органів і викласти у такій редакції :

1. Виявлення латентних правопорушень.
2. Припинення триваючих правопорушень.
3. Розкриття правопорушень.
4. Досудове розслідування чи інше досудове з'ясування обставин правопорушення.

5. Судове чи остаточне позасудове вирішення справи про відповідне правопорушення.

6. Виконання остаточного судового чи позасудового рішення і, перш за все, найповніше відновлення порушеного правого статусу соціосуб'єктів.

7. Проведення роботи із засудженим до зняття чи погашення судимості [2, с. 6].

8. Проведення в координації з усіма іншими державними органами, посадовими особами та іншими суб'єктами інших заходів з профілактики правопорушень, перш за все, з усунення причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушень (що має бути зроблене ще до вчинення правопорушення з метою його недопущення, а вже після цього має досліджуватися наявність чи відсутність підстав для притягнення винної особи до відповідного виду юридичної відповідальності), з готування належних пропозицій із удосконалення відповідного законодавчого та базисного підзаконного регулювання [2, с. 6-7].

9. Здійснення узагальнень відповідної антиделіктної практики і виявлення її досягнень і недоліків [2, с. 7].

10. Проведення корпоративної (тобто, відомчої, в межах діяльності відповідного антиделіктного відомства) та (тобто, в рамках діяльності певного антиделіктного органу як юридичної особи) підзаконотворчої діяльності із організації роботи даного антиделіктного органу та протидії правопорушенням.

11. Здійснення наукових досліджень у напрямку підвищення ефективності, раціональності та якості антиделіктної діяльності відповідного виду.

12. Проведення за допомогою вищих навчальних закладів міністерства освіти та науки підготовки та підвищення кваліфікації кадрів антиделіктної діяльності відповідної спеціалізації та субспеціалізації.

13. Здійснення поточного підвищення кваліфікації антиделіктологів відповідної спеціалізації і субспеціалізації [2, с. 7].

Профілактична функція антиделіктних органів є обов'язком як для такого роду спеціальних органів держави, так й для будь-яких інших державних органів і посадових осіб та й для будь-яких інших суб'єктів, які мають сприяти антиделіктним органам у найбільш ефективному, раціональному та якісному виконанні й всіх інших вказаних функцій антиделіктної діяльності [2, с. 7].

Викладене інноваційне розуміння функцій антиделіктних органів, що покладає на ці державні органи, в т.ч. й органів національної по завдання із подолання як кримінальних, так й адміністративних, дисциплінарних, де-факто майново-договірних (цивільних) та де-юре майново-договірних (господарських, економічних, арбітражних) правопорушень, що кожний з

цих органів зобов'язаний здійснювати у своїй компетенції на певній стадії чи стадіях або щодо певних категорій правопорушень, дуже яскраво свідчить про юридичну некомпетентність існуючого традиційного і законодавчого іменування такого роду державних органів правоохоронними [2, с. 7] та виокремлення з їх числа суду [4].

Виходить, що ці державні органи зобов'язані лише, охороняючи право від порушень, попередити вчинення правопорушень, що фактично знаходиться в межах восьмої та з певним ступенем умовності й наступних із вказаного інноваційного розуміння сутності і вичерпного переліку функцій власне антиделіктних органів, а якщо правопорушення все ж таки було вчинене, то інші інноваційні функції, перш за все, з першої по сьому функцію, є нібито завдання вже яких-то інших державних органів [2, с. 7].

Звідси пропонується й інноваційне розуміння поняття антиделіктної діяльності як такого виду державної діяльності, основне призначення якого полягає у найбільш ефективному, раціональному та якісному як подоланні різних видів правопорушень на кожній зі стадій його здійснення, так й функціонування антиделіктних органів, а також у здійсненні з цією метою базисного, корпоративного (відомчого) і локального підзаконного правового регулювання, узагальнень відповідної антиделіктної практики, наукових досліджень, підготовки та перепідготовки в юридичних навчальних закладах антиделіктологів та самостійного поточного підвищення їх кваліфікації [2, с. 8].

Таким чином, поліцейська діяльність є різновидом антиделіктної діяльності і відповідні підрозділи національної поліції мають здійснювати у своїй компетенції відповідні функції антиделіктних органів з подолання не лише кримінальних, а й всіх інших видів правопорушень.

Література

1. Кириченко О.А., Ланцедова Ю.О., Тунтула О.С. Інновації юриспруденції і законодавства в фармацевтичній діяльності: монографія. Варшава: RS Global Sp.z O.O., 2020. 97 с. URL: <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/30>

2. Кириченко О.А., Ланцедова Ю.О., Тунтула О.С. Інновації юриспруденції та законності у сфері транспорту і транспортних технологій: монографія. Варшава: RS Global Sp.z O.O., 2021. 95 с. URL: <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/37>

3. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вер. 2019 р. ВВР. 2019. № 38. Ст. 160. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50, зі змінами згідно Закону України № 1150-ІХ від 28 січ.

2021 р. ВВР. 2021. № 23. Ст. 197. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

5. Ткач Ю.Д. Поняття і системно-структурна будова криміналістики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеськ. юрид. наук НУВС. Одеса, 2004. 556 с.

6. Ткач Ю.Д. Теоретичні основи криміналістики (періодизація, поняття, система, міжнауковий статус): монографія / за наук. ред. О.А. Кириченка. Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2007. 176 с.

УДК 343.541(043.2)

Лисько Т.Д., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СТАТЕВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх становлять високий ступінь суспільної небезпечності, оскільки вони порушують нормальний і послідовний розвиток дитини як у фізіологічному, так і в психологічному аспекті, що може призвести до тяжких та незворотних наслідків. Однією з причин поширеності таких кримінальних протиправних діянь є недостатній кримінально-правовий захист статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить ряд норм, що встановлюють посилену кримінальну відповідальність за посягання на статево-свободу і статево-недоторканість неповнолітньої особи: 1) зґвалтування неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 152 КК України) тягне за собою покарання у виді позбавлення волі на строк від 7 до 12 років; за дії сексуального характеру, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди (ч. 4 ст. 152 КК України) – покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років; 2) сексуальне насильство щодо неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 153 КК України) карається позбавленням волі на строк від 5 до 7 років, а такі ж дії, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди (ч. 4 ст. 153 КК України) – караються позбавленням волі на строк від 5 до 10 років. Вчинення зґвалтування чи сексуального насильства щодо малолітньої особи за обтяжуючих обставин (ч. 6 ст. 152; ч. 6 ст. 153 КК України) карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі; 3) вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ч. 1 ст. 155

КК України) караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, а за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 155 КК України) – позбавленням волі на строк від 5 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого; 4) розбещення неповнолітніх (ч. 2 ст. 156 КК України) карається обмеженням волі на строк до 5 років або позбавленням волі на той самий строк, а за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 156 КК України) – позбавленням волі на строк від 5 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого; 5) домагання дитини для сексуальних цілей (ч. 1 ст. 156-1 КК України) тягне за собою покарання у виді обмеження волі на строк до 3 років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 156-1 КК України) – позбавленням волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, за особливо обтяжуючих обставин (ч. 3 ст. 156-1 КК України) – позбавленням волі на строк від 3 до 6 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

При дослідженні судової практики відзначили, що суди у більшості випадків призначають покарання ближче до найнижчої межі або навіть виходять за межі санкцій інкримінованих статей (частин статей) та із застосування ст. 69 КК України призначають покарання нижче від найнижчої межі. Окрім того, «популярним» у таких кримінальних провадженнях стало звільнення обвинуваченого від покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України.

Так, у одному із кримінальних проваджень встановлено в діях особи ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 153 КК України – вчинення насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (сексуальне насильство), щодо неповнолітньої особи. Суд призначив йому покарання у виді 5 років позбавлення волі. Відповідно до ст. 75 КК України звільнив засудженого від відбування призначеного покарання з випробуванням, встановивши йому іспитовий строк в 1 рік 6 місяців [1].

У іншому кримінальному провадженні особу визнали винною у вчиненні кількох кримінальних правопорушень – ч. 2 ст. 156, ч. 1 ст. 301, ч. 2 ст. 301 КК України, та призначено покарання, зокрема, за розбещення малолітньої особи, 5 років позбавлення волі, тобто мінімальне покарання, передбачене санкцією ч. 2 ст. 156 КК України. В кінцевому підсумку суд,

застосувавши ст.75 КК України, звільнив обвинуваченого від відбування покарання з випробуванням строком на 3 (три) роки [2].

За результатами дослідження судової практики можна зробити висновок, що необхідно встановити посилену кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень сексуальної спрямованості щодо неповнолітніх (малолітніх). Судам при призначенні покарання слід враховувати, що кримінальне правопорушення вчиняється щодо осіб, які перебувають під посиленням захистом держави через їх неповнолітній (малолітній) вік. Законодавець постійно здійснює спроби щодо вдосконалення кримінального законодавства у даній царині. Перш за все це здійснюється з метою забезпечення безпеки найбільш вразливої категорії осіб, які можуть стати потерпілими від сексуальних кримінальних правопорушень – неповнолітніх (малолітніх) осіб. Однак суди у багатьох випадках правозастосування не завжди реалізують кримінально-правову політику законодавця у цій сфері.

Література

1. Вирок Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 02 груд. 2021 р. Справа № 495/4838/21. Провадження № 1-кп/495/712/2021. URL: <https://opendatabot.ua/court/101584625-c4a3c83034e6b473dc36bc8220ad5714>

2. Вирок Звенигородського районного суду Черкаської області від 25 лист. 2021 р. Справа № 694/1654/21. Провадження №1-кп/694/191/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/101461561-d0d38d067e7f43660b9f3d4218f16a72>

УДК 343.3/.7:343.553(477)(043.2)

Личак В.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИХОВУВАННЯ ОБСТАВИНИ, ЗА ЯКОЇ ШЛЮБ Є НЕДІЙСНИМ

Із 2019 р. триває активна розробка проєкту нового Кримінального кодексу України (далі – проєкт КК). Станом на 30.12.2022 р. до Особливої частини проєкту КК включено розділ 4.6 «Кримінальні правопорушення проти сім'ї, дітей та інших уразливих людей», що належить до Книги четвертої «Кримінальні правопорушення проти людини і громадянина» [1]. Вказаний розділ проєкту КК об'єднує вісімнадцять кримінальних правопорушень, що поділяються на два підрозділи: злочини і проступки.

Автори проєкту КК у підрозділі 2 «Проступки» пропонують встановити кримінальну відповідальність за приховування обставини, за якої шлюб є недійсним (ст. 4.6.21) [1]. Певною мірою ця норма є відтворенням диспозиції ч. 1 ст. 212-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, котра передбачає адміністративну відповідальність за утаювання обставин, що перешкоджають реєстрації шлюбу, або повідомлення завідомо неправдивих відомостей державним органам реєстрації актів цивільного стану [2].

Перешкодами для укладення шлюбу є обставини, за наявності яких державна реєстрація шлюбу неможлива і є неправомірною. Перелік перешкод визначено у ч. 2 ст. 24 та статтях 25–26 Сімейного кодексу України [3].

На відміну від України, кримінальне законодавство деяких держав-членів Європейського Союзу за подібні діяння встановлює кримінальну відповідальність, що свідчить про важливість охорони шлюбу і сім'ї у цих країнах.

Так, згідно зі ст. 238 Кримінального кодексу Нідерландів, кримінальній відповідальності підлягає неодружена особа, яка вступає в шлюб, навмисно приховуючи від іншої сторони, що для цього є будь-яка юридична перешкода [4]. Схоже положення містить Кримінальний кодекс Австрії, що передбачає кримінальну відповідальність для того, хто при вступі в шлюб приховує від іншої сторони факт, що робить шлюб недійсним (абз. 1 § 193) [5]. Кримінальний кодекс Болгарії встановлює відповідальність для того, хто при вступі в шлюб свідомо приховує від посадової особи по цивільному стану законну перешкоду до шлюбу (ч. 1 ст. 176) [6], а не від іншої сторони, як це має місце у кримінальних кодексах Австрії та Нідерландів. Особливістю Кримінального кодексу Іспанії є те, що в ньому передбачається кримінальна відповідальність для того, хто укладає недійсний шлюб, щоб завдати шкоди іншій стороні (ст. 218) [7].

Варто зазначити, що раніше в Україні утаювання обставин, що перешкоджають одруженню, відповідно до ст. 197 Кримінального кодексу 1960 р., вважалося злочином [8]. Однак Законом України від 07.07.1992 р. № 2547-ХІІ «Про внесення доповнень і змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу Української РСР і Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення» [9], цю статтю було декриміналізовано з одночасним визначенням аналогічного правопорушення у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Це було зроблено, вочевидь, через те, що злочин становив низький рівень суспільної небезпеки або мав характер поодиноких випадків. Такий висновок було зроблено у зв'язку з тим, що в монографії за

ред. О.Я. Светлова та В.В. Сташиса (1985 р.) цій статті не було приділено належної уваги [10, с. 354].

Отже, на підставі вищенаведеного можна наголосити на тому, що автори проєкту нового Кримінального кодексу України врахували досвід зарубіжних країн та доцільно запропонували встановити кримінальну відповідальність за приховування обставини, за якої шлюб є недійсним у проєкті нового Кримінального кодексу України.

Література

1. Кримінальний кодекс України (проєкт) – контрольний текст (станом на 30 груд. 2022 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/12/30/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-30-12-2022.pdf>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

3. Анучкіна І.Ю. Обставини, що перешкоджають укладенню шлюбу. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2281/>

4. Wetboek van Strafrecht van 3 maart 1881. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2023-01-01#BoekTweede_TiteldeelXIII

5. Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>

6. Наказателен кодекс в сила от 01.05.1968 г. URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/1589654529>

7. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444#txii>

8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28 груд. 1960 р. станом на 17 черв. 1992 р. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>

9. Про внесення доповнень і змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу Української РСР і Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 лип. 1992 р. № 2547-XII (станом на 07 лип. 1992 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-12/ed19920707#Text>

10. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе / Ин-т государства и права АН УССР; отв. ред.: А.Я. Светлов, В.В. Сташис. Часть особенная. Киев: Наукова думка, 1985. 456 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВНИХ АГЕНТСТВ В ІСПАНІЇ

Розвиток правової держави в Україні, для якої людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека є найвищими суспільними цінностями, ставить її права та свободи на перше місце у сфері правового регулювання суспільних відносин. У той же час, незважаючи на позитивні процеси реформування правоохоронних органів нашої країни, інтеграцію України до європейської спільноти, співпрацю з багатьма країнами світу, на жаль, відбуваються і негативні процеси, пов'язані з активізацією та зростанням як національної, так і міжнародної злочинності.

Сьогодні, дивлячись на світовий досвід боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку, можна спостерігати тенденції, пов'язані зі зростаючою орієнтацією розвинутих країн світу не лише на традиційні поліцейські органи, а й на приватні правоохоронні організації (бюро, служби, установи). Співробітники цих недержавних правоохоронних організацій постійно розширюють спектр оперативно-розшукової та охоронної діяльності, беруть участь у роботі національних та міжнародних конференцій з криміналістичних та інших проблем, пов'язаних із запобіганням злочинності, досліджують різні аспекти запобігання правопорушенням, приєднуються до міжнародних співтовариств та ін. У зв'язку з тим, що розвиток інституту приватної детективної діяльності в Україні, на наш погляд, знаходиться на стадії становлення, вважаємо за доцільне в цьому контексті розглянути досвід її функціонування в найбільш розвинених країнах світу на прикладі Іспанії.

В Іспанії діяльність приватних детективів регулюється законом № 23 1992 року та Королівським декретом № 2364 1994 року. Відповідно до цих нормативно-правових актів приватна детективна діяльність відмежовується від приватної охоронної діяльності. Приватний детектив не може займатися діяльністю, яку виконують приватні охоронні агентства, і, відповідно, навпаки.

Для здійснення приватної детективної діяльності в Іспанії особа повинна відповідати таким вимогам:

- досягти 21 року та не мати судимості;
- мати громадянство однієї з держав-членів Європейського Союзу або держав-учасниць Угоди про Європейську економічну зону;

– особа раніше не мала бути усунутою від служби у збройних силах або в органах безпеки;

– протягом 2 останніх років особа не повинна була у складі відповідних уповноважених державних органів здійснювати контроль за діяльністю приватних детективних агентств;

– особа повинна мати необхідні знання та навички щодо здійснення функцій приватного детектива;

– особа повинна мати відповідний диплом, що надає право здійснення приватної детективної діяльності [1; 2].

Дипломи, що надають право здійснення приватної детективної діяльності, видаються університетами та іншими навчальними закладами, які затверджені Міністерством внутрішніх справ Іспанії. Такими навчальними закладами є: Університет безпеки та науки у Валенсії, Інститут кримінології в Барселоні, Інститут кримінології в Мадриді, Інститут кримінології в Аліканте, Коледж у Сан-Пабло, Саламанський університет підготовки фахівців безпеки.

Функції іспанських детективів щодо збору інформації та доказів реалізуються здебільшого в галузі приватного права, фінансової, економічної та комерційної діяльності, а також у сфері особистої безпеки осіб.

Приватним детективам забороняється вести справи про службові злочини. У разі виявлення фактів службових злочинів детектив негайно інформує про це державні правоохоронні органи. Також детективам заборонено використовувати спеціальні технічні прилади, які можуть порушити права і свободи людини щодо приватного життя, телефонних розмов, переписки тощо.

Потрібно відзначити, що детектив під час захисту прав і свобод людини, інтересів держави за надходження відповідного запиту зобов'язаний надати повну інформацію про предмет запиту державним правоохоронним органам. Також він зобов'язаний негайно повідомити в державні правоохоронні органи про виявлені ним будь-якого роду факти вчинення посадових злочинів, про такі, що готуються, або про вчинені тяжкі та особливо тяжкі злочини і передати до правоохоронних органів усю відому інформацію та докази [2].

В Іспанії існує «Етичний кодекс приватних детективів», який розповсюджується на всіх членів Асоціації приватних детективів Іспанії (*Asociacion Profesional de Detectives Privados de Espaca*). Відповідно до його положень принципами приватної детективної діяльності є: 1) незалежність від стороннього впливу; 2) чесність; 3) здійснення діяльності відповідно до правил гідності професії; 4) дотримання інтересів клієнта; 5) дотримання професійної таємниці та 6) об'єктивна істина та достовірність інформації.

Крім того, цим документом закріплюються обов'язки приватних детективів у відносинах із колегами, клієнтами, органами правосуддя, слідства, розкриваються зміст «професійної таємниці» приватного детектива, правила та принципи її дотримання, а також правила реклами своєї професійної діяльності [3; 4].

На нашу думку, наявність професійного конкурентоспроможного приватного розшукового інституту чинить позитивний вплив на криміногенну ситуацію в країні, оскільки, по-перше, надає допомогу правоохоронним органам у розслідуванні правопорушень та, по-друге, певним чином розвантажує правоохоронні органи від розгляду справ, пов'язаних, зокрема, з розшуком осіб чи зниклого (викраденого/втраченого) майна, наданням послуг консультаційного характеру, збором відомостей про фізичну/юридичну особу тощо.

Література

1. Detective privado. Wikipedia: la enciclopedia libre. URL: https://es.wikipedia.org/wiki/Detective_privado (дата звернення 28.01.2022)

2. Quieres ser detective? Asociación Profesional de Detectives Privados de España. URL: <https://www.apdpe.es/la-asociacion/> (дата звернення 28.01.2022)

3. Código Deontológico. Asociación Profesional de Detectives Privados de España. URL: <http://www.apdpe.es/codigo-deontologico> (дата звернення 28.01.2022)

4. Normativa Reguladora. Офіційний сайт Асоціації професіональних приватних детективів Іспанії. «Asociación Profesional de Detectives Privados de España». URL: <https://www.apdpe.es/la-profesion/normativa-reguladora> (дата звернення 28.01.2022)

УДК 343.9(043.2)

Лугіна Н.А., к.ю.н., доцент,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна стала об'єктом інформаційно-психологічних впливів, операцій і воєн, а її інформаційна безпека опинилася під загрозою. Тобто, український інформаційний простір не захищений від зовнішньої негативної пропаганди та маніпулятивних впливів і стає об'єктом інформаційної експансії; у світовому медіапросторі відсутній український національний інформаційний продукт, який би поширював об'єктивну, неупереджену та актуальну інформацію про події в Україні. Як наслідок, світова громадська думка відчуває брак інформації або отримує її з інших джерел, які іноді дезінформують, подають спотворену, спотворену,

неповну інформацію. Водночас проти України активно використовується потужний медіаресурс, відбувається експансія іноземних суб'єктів на ринок інформаційних послуг, посилюються негативні інформаційні впливи, спрямовані на спотворення реальності, заниження міжнародного іміджу держави; діяльність національних ЗМІ у сфері системного, об'єктивного висвітлення фактів, подій і явищ є недостатньою та не має стратегічного планування; Інформаційно-комунікаційна політика України у сфері національної безпеки потребує невідкладного перегляду та вдосконалення. Рівень інформаційної безпеки держави багато в чому залежить від рівня її інформаційної інфраструктури.

Тому національний інформаційний простір України, на жаль, наражається на серйозні загрози, виклики, що загрожують функціонуванню держави, її політичному та економічному розвитку, інтеграції в європейські та євроатлантичні структури. Загрози національній безпеці України в інформаційній сфері – це сукупність умов і факторів, що загрожують життєво важливим інтересам держави, суспільства та окремих осіб через можливість негативного впливу інформації на свідомість і поведінку громадян, а також на інформаційні ресурси та інформаційно-технічну інфраструктуру [13].

Як зазначено в Законі України «Про національну безпеку України», однією з основних загроз інформаційній безпеці є «спроби маніпулювання громадською свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або необ'єктивної інформації» [1]. Доктриною інформаційної безпеки України визначено такі загрози інформаційній безпеці країни: поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України; зовнішні деструктивні інформаційні впливи на суспільну свідомість через ЗМІ, а також Інтернет; деструктивні інформаційні впливи, спрямовані на підрив конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України; прояви сепаратизму в ЗМІ, а також в Інтернеті за етнічними, мовними, релігійними та іншими ознаками [2].

Як зазначив Р.Р. Марутяна, найважливішою загрозою національній безпеці України в інформаційній сфері є негативний інформаційно-психологічний вплив іноземних держав на суспільну свідомість громадян України та світову громадську думку шляхом інформаційних кампаній та спеціальних інформаційних операцій. Це пов'язано із систематичним поширенням упередженої, неповної чи упередженої інформації про Україну та політичні процеси, що відбуваються на її території. Усе це впливає на зовнішню та внутрішню політику нашої країни, знижує її міжнародний імідж, має політичне та економічне підґрунтя. Метою таких інформаційних операцій є захист національних інтересів інших країн [3].

До загроз національній безпеці України в інформаційній сфері слід також віднести: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; спотворення, викривлення, блокування, заглушення, необ'єктивне та необ'єктивне висвітлення інформації; її несанкціоноване розповсюдження; відкрита дезінформація; інформаційна експансія на інші країни та деструктивне інформаційне вторгнення в національний інформаційний простір, коли країни з більш потужним інформаційним потенціалом отримали можливість розширювати свій вплив через ЗМІ на населення і суспільство слабшої країни; виникнення та функціонування неконтрольованих потоків інформації в національному інформаційному просторі держави; пропаганда засобами масової інформації культу насильства та жорстокості; недбалість інформаційної політики держави та відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері; розміщення дезінформації в Інтернеті.

Україна повільно входить у світовий інформаційний простір. З метою протидії негативним наслідкам інформаційної пропаганди та інформаційних війн, нейтралізації та запобігання реальним і потенційним загрозам в інформаційному просторі України Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України».

У документі зазначено, що РБНіО, враховуючи необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення, а також запобігання та нейтралізації потенційних і реальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері, вирішила: розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проекти законів про внесення змін до деяких законів України з питань протидії інформаційній агресії іноземних держав, зокрема щодо визначення механізму протидії негативним інформаційно-психологічним впливам, зокрема щодо заборони ретрансляції телеканалів; посилити контроль за дотримання положень з питань інформаційної, психологічної та кібернетичної безпеки; вжити заходів щодо поширення у світі об'єктивної інформації про суспільно-політичну ситуацію в Україні, зокрема, шляхом створення відповідного медіахолдингу для підготовки якісного конкурентоспроможного інформаційного продукту; розробити порядок аналізу інформаційних матеріалів іноземних ЗМІ, які мають представництва в Україні, з метою запровадження ефективного механізму акредитації журналістів; вжити заходів щодо активізації міжнародного співробітництва у сфері протидії негативним інформаційно-психологічним впливам, а також кіберзлочинності.

Таким чином, захист інформаційного суверенітету, створення потужної та ефективною системи інформаційної безпеки в Україні, розробка ефективних стратегій і тактик протидії медійним загрозам мають

стати пріоритетними завданнями органів державної влади та недержавних інституцій.

Література

1. Про національну безпеку: Закон України від 15 черв. 2022 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B0#Text>

2. Діордіца І.В. Поняття та зміст кіберзлочинності. URL: <http://goal-int.org/ponyattya-ta-zmist-kiberzlochinnosti> (дата звернення: 20.01.2023)

3. Кіберполіція фіксує збільшення випадків шахрайств, вчинених під виглядом інвестування на фінансових ринках. URL: https://www.npu.gov.ua/news/kiberzlochini/kiberpolic_ziya-fiksuje-zbilshennya-vipadkiv-shahrajstv-vchinenix-pid-viglyadom-investuvannya-na-finansovixrinkax (дата звернення: 20.01.2023)

4. Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України: Рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 28 квіт. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-14#Text> (дата звернення: 20.01.2023)

УДК 351.74(043.2)

Майстат А.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
Науковий керівник: Козинець О.Г., к.і.н., доцент

ПРАВООХОРОННІ ТА «СИЛОВІ» ОРГАНИ ДЕРЖАВИ

Правоохоронні органи є важливою частиною системи органів державної влади. Вони виконують охоронні функції та забезпечують внутрішню стабільність держави. Необхідно зазначити, що деякі «силові» органи входять до правоохоронних. Збройні Сили України (далі – ЗСУ) є «силовим» органом нашої держави. Наразі для України вони мають велике значення та виявляють колаборантів та державних зрадників, рятують людей, забезпечують економічну безпеку тощо.

Дослідженням питання правоохоронних та «силових» органів держави займалися М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Ю.С. Назар, М.Т. Гаврильців, П.В. Шумський, Н.С. Юзікова, А.І. Берлач, А.М. Волощук, О.Ю. Кириченко, А. Фаріон-Мельник, О. Яремко та інші вчені.

Як зазначає А. Фаріон-Мельник та О. Яремко «правоохоронні органи – це органи державної влади, за функціональним критерієм спрямовані на фахове здійснення правоохоронної діяльності з метою забезпечення

верховенства права і правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань» [1, с. 69].

При цьому система правоохоронних органів поєднує загальні та спеціальні правоохоронні органи, судові органи та правозахисні організації. Багатоаспектність системи правоохоронних органів, напрями її діяльності, розподіл функцій та наявність відповідної спеціалізації дають змогу виділити органи, що входять до системи [2, с. 7].

Згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до правоохоронних органів відносять: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [3].

Діяльність правоохоронних органів різноманітна. Водночас вони утворюють цілісне поле правоохоронної діяльності. При цьому основне завдання правоохоронних органів – поновити права, які були порушені. Йдеться про систему правомірних дій, до яких примушується фізична або юридична особа, що спричинила своїми діями збитки або будь-які інші негативні наслідки, до їх відшкодування [4, с. 20].

У процесі припинення злочинної діяльності правоохоронні органи здійснюють правомірний вплив (реагування на умови та причини вчинення злочинів, роз'яснення процесуальних прав та обов'язків, інформування правопорушників та їх мікросередовище наслідків злочину тощо). Водночас правоохоронці не повинні вчинювати жодних протиправних дій у вигляді погроз, залякувань, побиття проти нелегальних осіб [5, с. 17].

Якщо говорити про «силові органи», то вони захищають державні таємниці та суверенітет у повітрі, на морі та суші. ЗСУ та його спеціальні підрозділи – це основні війська нашої держави. Вони відіграють вирішальну роль у захисті українського народу. Одним із основних нормативно-правових актів, що встановлює загальні засади організації армії є воєнна доктрина. Також існують військові статuti, керівництва, настанови. На сьогодні можна сказати, що деякі правоохоронні органи виконують деякі військові функції (Національна поліція).

Отже, у держави є свої функції, одна з них правоохоронна. Правоохоронні органи забезпечують внутрішню стабільність та правопорядок за допомогою відповідних повноважень встановлених законодавством. Основними завданнями правоохоронних органів є

відновлення порушеного права, а також запобігти скоєнню правопорушення. «Силові» органи захищають суверенітет держави від посягань. Їхня організація базується на певних принципах визначених воєнною доктриною. Разом із цим правоохоронні органи можуть виконувати певні функції військових. При цьому «силові» органи також можуть здійснювати правоохоронну діяльність.

Література

1. Фаріон-Мельник А., Яремко О. Правоохоронні органи: питання термінології та системи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2(22). С. 65-70.
2. Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Істина, 2006. 320 с.
3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-ХІІ. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 21.08.2022).
4. Судові та правоохоронні органи: навч. посіб. / М.В. Ковалів та ін.; Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с.
5. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С.М. Гусарова; Харків: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 508 с.

УДК 343.58(043.2)

Майстро Д.М., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Прояви жорстокості до тварин, на жаль, є реаліями нашого життя. Особливо в умовах воєнного стану беззахисні тварини потребують як ніколи раніше пильного нагляду з боку держави і небайдужих громадян щодо їхніх безпечних умов існування. Слід наголосити, що суспільство проявляє активну участь у захисті тварин, наприклад, проводяться акції проти жорстокого поводження з тваринами, у соціальних мережах повідомляють про випадки знущання над домашніми/безпритульними собаками, кішками. І такі факти допомагають працівникам органів Національної поліції України відкривати кримінальні провадження, оскільки згідно ст. 32 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (далі – Закон) [1] вони здійснюють нагляд за дотриманням вимог у сфері захисту тварин від жорстокого поводження та вживають

відповідні заходи у разі порушення законодавства у цій сфері. Цей Закон визначає, що жорстоке поводження з тваринами – це знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало фізичного болю, страждань, у тому числі спричинило тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель, нацьковування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил їхнього утримання, поводження та транспортування.

Так, для сприяння наближенню вітчизняного права до права Європейського Союзу, посиленню боротьби з жорстоким поводженням з тваринами 5 лютого 2020 року депутати Верховної ради України проголосували за прийняття законопроекту № 2351 у першому читанні, а 15 липня 2021 року у другому читанні за нього проголосували 285 народних депутатів і набрав чинності 8 листопада 2021 року. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу» [2], передбачає:

- посилення кримінальної та адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами;

- усунення колізії у законодавстві та криміналізація жорстокого поводження з тваринами, що заподіяло тілесні ушкодження, але не завдало каліцтва;

- криміналізацію насильницьких дій, спрямованих на задоволення статевої пристрасті стосовно тварин;

- правки, щоб зробити більш ефективним процес притягнення до відповідальності (закріплення необхідності встановлення особливостей тимчасового вилучення тварини тощо);

- обмеження утримання тварин особами, які притягались до відповідальності за жорстоке поводження з тваринами;

- заборону пропаганди жорстокого поводження з тваринами шляхом введення окремої спеціальної кримінальної відповідальності;

- додаткові вимоги щодо поводження з сільськогосподарськими тваринами, які зараз є найменш захищеною категорією тварин тощо.

Цим Законом водиться ряд заборон, наприклад таких як умертвління безпритульних тварин як метод регулювання чисельності; утримувати тварин у приміщеннях, в яких проводиться забій тварин або в яких знаходяться туші забитих тварин; насильне годування тварин, крім годування з лікувальною чи профілактичною метою, у тому числі забороняється здійснення діяльності з розведення та вирощування гусок та качок для отримання фуа-гра (жирної печінки); бити, вбивати, отруювати чи калічити домашніх тварин; дарувати домашніх тварин як

призи, нагороди чи премії; завдавати домашнім тваринам болю, страждання або пригнічення; дресирувати тварин у спосіб, що завдає шкоди здоров'ю тварини та її загальному стану; умертвляти тварин шляхом утоплення, задушення, використання електричного струму та речовин, що призводять до отруєння; комерційне фотографування з тваринами; жебракування з тваринами тощо.

Але не завжди закони спрямовані на захист тварин. Так законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення вимог законодавства про харчові продукти, корми, ветеринарну медицину та благополуччя тварин» [3] № 8150 від 24 жовтня 2022 року передбачає ряд змін, які погіршують становище тварин та спрямовані на скасування заборон, передбачених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу», а саме:

- зняття заборони масового знищення тварин з метою депопуляції, що фактично дозволить безкарно вбивати безпритульних тварин (наприклад, котів та собак);

- зняття заборони патрання, обсмалювання, зняття шкіри, копчення, відокремлення частин у тварин тощо до припинення серцебиття;

- дозвіл на проведення таврування, біркування, біостерилізації, обрізання частини дзьоба, видалення або обрізання рогів та інших болісних процедур без застосування методів знеболення;

- дозвіл застосування больових і травмуючих прийомів під час доїння, стрижки, відгодівлі тощо;

- дозвіл застосування біотехнологічних/генно-інженерних методів зміни породи чи зовнішнього вигляду тварин у разі, якщо така зміна може призвести до страждань тварини;

- зняття заборони використання для роботи хворих, поранених, вагітних, недогодованих тварин;

- зняття заборони використання у роботі з тваринами спорядження та засобів, що можуть призвести до травмування, каліцтва чи загибелі тварин;

- зняття заборони насильного годування тварин, в тому числі, вирощування гусок/качок з метою отримання фуа-гра тощо.

Небайдужі громадяни 30 листопада 2022 року подали електронну петицію Президенту України з проханням «...не допустити затвердження антигуманного та живодерського законопроекту № 8150, котрий в тіні хаосу війни та під звуки вибухів намагаються протягти депутати», зазначив автор петиції. І ось 17 січня 2023 року, після того як електронна петиція набрала відповідну кількість голосів, була надана відповідь, в якій зазначалось про перегляд цього законопроекту за участю громадських

організацій, експертного середовища, зацікавлених центральних органів виконавчої влади, вжиття відповідних заходів реагування та інформування авторів електронних петицій про результати [4].

Таким чином, забезпечуючи захист тварин від жорстокого поводження з ними на законодавчому рівні, а згодом і реалізація на практиці таких положень, переосмислення місця та ролі протидії такому виду злочину впроваджує європейські гуманні цінності та стандарти по відношенню до тварин.

Література

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лют. 2006 р. № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу: Закон України від 15 лип. 2021 р. № 1684-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1684-20#Text>

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення вимог законодавства про харчові продукти, корми, ветеринарну медицину та благополуччя тварин: проект Закону України від 24 жовт. 2022 р. № 8150. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40698>

4. Не допустити затвердження законопроекту № 8150 та знуцання над тваринам. Веб-сайт: Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://surl.li/esyzo>

УДК 341.824:338.47 (043.2)

Макознак С.Є., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лисько Т.Д., к.ю.н.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ З БАНКІВСЬКИМИ КАРТКАМИ

Розвиток технологій несе як нові можливості, так і ризики, до яких, на жаль, суспільство і держава поки що не зовсім готові. Тому активна протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням банківських карток є нагальною потребою, яка вимагає від правоохоронних, законодавчих органів, банківських установ та користувачів банківських карток, негайного реагувати на прогалини в цій сфері.

Прогалини в чинному кримінальному законодавстві України, неефективність дії окремих кримінально-правових норм у зв'язку з їх

невідповідністю фактично вчинюваним діями зумовлюють виникнення труднощів у правозастосовній практиці під час вирішення питань щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в сфері банківської діяльності. Це зумовлює необхідність проведення поглиблених наукових досліджень питань кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні, які базуватимуться на сучасному рівні кримінально-правової доктрини з урахуванням специфіки відповідної групи посягань. Наразі існує необхідність вироблення алгоритму співпраці суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні, який повинен бути відображений на законодавчому рівні.

Оптимізація форм статистичної звітності про кримінальні правопорушення в банківській сфері в Україні у більш інформативному форматі вимагає відомостей як про окремі види банківських кримінальних правопорушень, так і про осіб що їх вчинили. В контексті функціонування Громадської ради при Національному банку України слід забезпечити організацію діяльності регіональних громадських рад для забезпечення співпраці споживачів банківських послуг з банківськими установами на місцях [1, с. 6].

Ми поділяємо думку деяких науковців, які вважають, що важливим є створення відповідних підрозділів, які здійснюватимуть розслідування саме цієї категорії кримінальних правопорушень. Наприклад, таким підрозділом може бути Департамент кіберполіції Національної поліції України.

Згідно із позицією М.Г. Сорочинського, криміналізація є одним із кримінально-правових засобів попередження злочинності, то можливо стверджувати, що криміналізація окремих суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності в Україні є необхідним превентивним заходом, спрямованим на мінімізацію їх проявів. Тобто криміналізація спрямована на нейтралізацію криміногенних факторів у сфері банківської діяльності способом застосування кримінально-правових заборон, що зумовлене також потребою усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень у подальшому. Логічним є твердження, що заборонні норми КК України мають превентивне значення, оскільки вони під загрозою настання негативних наслідків для особи, яка вчинює кримінальне правопорушення, встановлюють відповідні санкції у формі покарання. При цьому, існує переконання, що бажана правомірна поведінка, встановлена у стимулюючих (заохочувальних) нормах КК позитивно позначається на протидії злочинності в сучасних умовах [2, с. 8].

На думку В.Я. Тація, основоположними стратегіями кримінально-правової та кримінологічної політики у сфері протидії злочинності, зокрема й у сфері банківської діяльності, можуть бути: а) зменшення практичних можливостей учинення злочинів; б) вирішення складних завдань адаптації; в) виховна й інформаційна робота серед населення; г) втручання в кризові ситуації; ґ) залучення громадськості до запобіжної діяльності; д) протидія є так званим «фоновим» явищем, які спричинюють соціальну деградацію й десоціалізацію не лише окремих осіб, а й мораль і культуру всього суспільства [3, с. 11].

Крім того, існує необхідність у широкому застосуванні міжнародного співробітництва в рамках кримінального провадження щодо відповідних кримінальних правопорушень і в їх протидії, оскільки сучасна кіберзлочинність не має меж.

Таким чином, вже зараз суспільство і держава відчують нагальну потребу створення національної системи кримінально-правового забезпечення ефективної протидії кримінальним правопорушенням у сфері електронного банкінгу, їх запобігання та кримінально-правового захисту банківської (грошової) системи не лише від «традиційних» кримінальних протиправних посягань у сфері власності, господарської діяльності тощо, але й від новітніх, вкрай складних та надзвичайно досконалих способів вчинення кримінальних правопорушень, які безпосередньо пов'язані з науково-технічним прогресом у цій галузі (у т.ч. кримінальних правопорушень з використанням банківських карток).

Література

1. Клочко А.М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні: автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.08. Сумський Національний аграрний університет, Інститут держави і права імені В.М. Корецького. Суми, 2020. 41 с.

2. Сорочинський М.Г. Попередження злочинності засобами кримінального права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2004. 18 с.

3. Тацій В.Я. Боротьба зі злочинністю на межі ХХІ століття – проблема сьогодення. *Проблеми законності: республіканський міжвідомчий наук. зб.* Харків: Право, 2008. Вип. 99. С. 3–18.

Морозова О.М., к.ю.н.,
Відокремлений структурний підрозділ
Технологічно-промисловий коледж ВНАУ, м. Вінниця, Україна
Морозова Л.П., д.ф.н., професор,
Вінницький кооперативний інститут, м. Вінниця, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Національна поліція України, діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, відповідно до ч. 1 ст. 1 закону України «Про Національну поліцію» [1] – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Крім того, діяльність Національної поліції України обов'язково здійснюється відповідно до визначених законодавцем керівних і основоположних настанов. До них можна віднести: верховенство права, законність, пріоритет прав і свобод людини, прозорість та інші.

Як бачимо, роль та практичне призначення Національної поліції України у процесі реалізації правоохоронної функції держави є важливою, адже поліція, як частина державного апарату, діє з метою виконання завдань та функцій держави: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх основоположних прав, свобод та інтересів; захист інтересів суспільства та держави, які знаходять своє вираження у їх матеріальних та духовних цінностях; попередження і припинення правопорушень; охорона і забезпечення публічного порядку; виявлення і розкриття злочинів, розшук злочинців, забезпечення безпеки дорожнього руху, захист власності від злочинних посягань та ін.

Крім того, правоохоронна функція здійснюється з боку спеціально створених державних органів. Ці органи комплектуються відповідним чином підготовленими фахівцями в різних галузях. В їх розпорядження надаються необхідні матеріально-технічні засоби, а їх організація і діяльність детально й усебічно регламентуються в законодавчому порядку. Усе це в сукупності спрямовано на забезпечення оперативності, обґрунтованості, законності і справедливості вжитих такими органами заходів для охорони права [2].

Так, здійснення заходів щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні значною мірою залежить від якісної реалізації правоохоронної функції у державі, зокрема ефективної діяльності Національної поліції України, як центрального органу виконавчої влади,

який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Крім того, одним із основних завдань Національної поліції України є саме охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави [3].

Слід також звернути увагу на те, що повага, підтримка та захист прав і свобод людини і громадянина у діяльності Національної поліції України, ефективне функціонування її у механізмі забезпечення прав та свобод залежать від рівня дотримання поліцейськими принципів законності та верховенства права, службової дисципліни, взаємодії з суспільством на засадах партнерства, та призводять до таких позитивних наслідків, як: зміцнення довіри і співпраці між різними категоріями населення, позитивний вплив на суспільну свідомість та формування поваги до закону, підтримка своєї професійної діяльності з боку різних інститутів громадянського суспільства, та, передусім, підвищення авторитету та престижу працівників поліції в Україні.

Діяльність Національної поліції України у механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина важко переоцінити, адже саме працівники поліції обслуговують фактичне використання людиною своїх прав і свобод. Завдання, засоби та процедури їх реалізації стосуються майже усіх верств населення України.

Національна поліція України відповідно до різноманіття покладених на неї завдань та обсягом регулятивних, попереджувальних, контрольних та інших функцій, є найближчим до населення інструментом державної влади, таким чином, вона виступає й одним з найважливіших та найефективніших елементів механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні.

У зв'язку з цим, на наш погляд, є нагальним внести зміни та доповнення шляхом законодавчого роз'яснення таких понять, як «принцип взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства» та «оцінка рівня довіри», та визначити сутність категорії «поліцейські послуги». Реалізація вказаних законодавчих пропозицій значною мірою вплине на ефективність роботи поліції, наблизить громадськість до їхньої діяльності, що в кінцевому підсумку буде сприяти більш високим показникам рівня довіри населення до поліції.

Література

1. Про Національну поліцію: проект Закону України від 13 трав. 2015 р. № 2822. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>
2. Соколенко О. Напрями правоохоронної діяльності: особливості теоретичного розуміння. Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка (Юридичні науки). 2019. Вип. 93. С. 69-72.
3. Сутність та особливості правоохоронної форми правозастосовної діяльності. Право і суспільство. 2021. № 2. С. 3-6.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Побудова України як суверенної, незалежної, демократичної та правової держави, її інтеграція до Європейського Співтовариства в умовах соціально-економічної нестабільності, зміни геополітичного положення України у світі та необхідності протидії загрозам прикордонній безпеці, забезпечення правопорядку на державному кордоні України, неможливі без налагодження ефективного функціонування Державної прикордонної служби України.

В сучасних умовах, нової актуальності набуває правове регулювання діяльність (функціонування) спеціальних підрозділів Держприкордонслужби, а саме підрозділів швидкого реагування Держприкордонслужби.

Побудова нових структур правоохоронного та бойового призначення без наукового дослідження неможлива. Реформування підрозділів швидкого реагування потрібно здійснювати тільки на науково обґрунтованій основі. Сучасні юридичні науки, що вивчають ОДКУ, та практику накопичили значний обсяг інформації, яку можна використовувати під час розроблення складних, специфічних проблем діяльності підрозділів швидкого реагування, поставити і вирішити питання, які в сукупності комплексно можуть вирішити проблеми правового регулювання діяльності підрозділів швидкого реагування ДПСУ. Зокрема: визначення принципів їх діяльності, вдосконалення функцій, форм, методів, функціональної та організаційної структури, взаємодії, контролю та нагляду, активізації людських можливостей (людського фактора), врахування закордонного досвіду та ін.

Сьогодні діяльність підрозділів швидкого реагування Державної прикордонної служби України регламентується низкою різних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які в певній мірі є застарілими, недосконалими, мало узгодженими між собою, а їх окремі норми носять суперечливий та фрагментарний характер, що негативно впливає на дотримання правопорядку у сфері охорони державного кордону.

Обстановка на державному кордоні України, як свідчить історія та сучасність не є стабільною. Переважна більшість підрозділів Державної прикордонної служби України фахово підготовлені для виконання повсякденних завдань, забезпечення прикордонного контролю, охорони ділянки державного кордону тощо. Разом з тим, ускладнення обставин військово-політичного характеру, удосконалення злочинної та контрабандної діяльності, нелегальної міграції потребує відповідного реагування, яке можуть забезпечити спеціально підготовлені та злагоджені підрозділи. У нормативних та доктринальних джерелах зустрічаються різні терміни відносно таких спеціальних підрозділів «підрозділи швидкого реагування», «резерви», «мобільні підрозділи». Загальною об'єднуючою назвою цих підрозділів варто визначити «підрозділи швидкого реагування ДПСУ», під якими необхідно розуміти підрозділи ДПСУ зі спеціальним правовим статусом, призначені для здійснення правоохоронних функцій ДПСУ в умовах загострення та ускладнення обстановки на ділянках відповідальності органів охорони державного кордону, застосовують спеціальні форми та методи діяльності та володіють відповідною спроможністю сил та засобів.

Підрозділи швидкого реагування ДПСУ виконують свої особливі завдання, які виникають раптово у кризових ситуаціях, тому для персоналу цих підрозділів встановлюються високі вимоги (фізичні, інтелектуальні, психологічні тощо) під час комплектування. Посилена підготовка та постійні тренінги є обов'язковою умовою функціонування цих підрозділів та запорукою забезпечення прикордонної безпеки нашої держави.

Під принципами діяльності підрозділів швидкого реагування ДПСУ запропоновано розглядати, уособлені у правових нормах відповідні засадничі вимоги та типові правила діяльності ПШР ДПСУ, які повинні бути дотримані за будь-яких службових умов. Принципи діяльності ПШР ДПСУ, визначають основи функціонування цих підрозділів, формують поведінковий компонент їх персоналу, забезпечують дотримання законодавства та зобов'язують діяти в інтересах прикордонної безпеки. Такі принципи мають подвійну правову природу загальну та особливу, що обумовлено місцем у ДПСУ, призначенням та специфікою виконуваних завдань цих підрозділів. Тому запропоновано, принципи діяльності ПШР ДПСУ поділити на загальні та спеціальні.

Загальні принципи притаманні підрозділам швидкого реагування, як і усій системі органів ДПСУ, до них відносяться: законність; повага і дотримання прав та свобод людини та громадянина; позапартійність; безперервність; поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності; єдиноначальність; колегіальність при розробці важливих рішень; взаємодія з органами державної влади, органами

місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на ДПСУ завдань; відкритість для демократичного цивільного контролю. До спеціальних віднесено принципи комплектування та функціонування, що відображають специфіку завдань які покладаються на ПШР не відображені в нормативно-правових актах, що врегульовують їх діяльність. У зв'язку із цим висловлена позиція про потребу нормативного закріплення, а саме узагальнити в нормативно-правовому акті який би урегулював діяльність ПШР ДПСУ, у тому числі принципи діяльності таких спеціальних підрозділів, призначених для швидкого реагування на зміну обстановки на державному кордоні України.

Функції мають безпосередній зв'язок із завданнями ПШР. Однотипні завдання дозволили згрупувати їх у окремі напрямки діяльності – функції. Основні функції ПШР спрямовані на усунення загроз на державному кордоні злочинного (тероризм, організованих злочинних угруповань) й військового характеру та мають раптовий характер (загрози) й потребують миттєвого реагування, реалізації тієї функції яка відповідає конкретній загрозі.

Загалом простежується поєднання загальних (для ДПСУ) так і спеціальних (тільки для ПШР) виконання функцій.

УДК 341.824:338.47(043.2)

Осадчий І.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ІСТОРІЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ

Незважаючи на те, що традиційно історію суду присяжних прийнято рахувати з Англії XII століття, вважаю, що перші «протоприсяжні» з'явилися значно раніше. Наприклад, суспільство германських племен ґрунтувалося на кровноспоріднених відносинах, у яких людина виступає як представник свого «племени». З цієї причини суб'єктом процесу був скоріше рід, а не сама людина. У міру розвитку суспільства в ньому зміцнюються обмінні відносини та збільшується індивідуальна свобода. У такому суспільстві людина виконує певну функцію і є учасником ринку. Тоді злочин заподіює шкоду вже не тільки самому потерпілому і його роду, а учасникам ринку – всьому суспільству. Суспільна небезпека злочину служить причиною того, що захист особи людини (товаровиробника) і переслідування злочинця стає спільною справою. Відповідно до цього вирішенням справи по суті займалось все плем'я, де

старійшини були лише головуючими у справі і слідкували за дотриманням формальних правил змагання.

Вважається, що суд присяжних у сучасному розумінні виник в Англії XII століття. Для того, щоб вирішувати справи, що виникали в різних графствах та округах королівства призначались роз'їзні судді, які по прибуттю на місце скликали курію, в яку входило дванадцять повноправних, вільних жителів міста, або селища, що і виконували роль присяжних. У той період часу функція присяжних зводилась до підтвердження чи спростування певних фактів, а остаточне рішення залишалось за суддею. Тим не менше, вплив громади на внутрішнє переконання судді в даному випадку не підлягає сумніву. Тобто можна сказати, що присяжні були свого роду «державними свідками».

Пізніше, функції присяжних замінюються обов'язком вирішувати питання про існування самих фактів на підставі відомостей, що були отримані із доказів, які подаються в суді сторонами. Після того як присяжні отримали право вислуховувати свідчення та інші докази і вирішувати на їх підставі справу своїм рішенням вони стали, практично, суддями. Виникнення інституту присяжних знайшло відображення в англійському процесі у вигляді положення про те, що присяжні судять тільки про факт, а коронні судді про право. Тобто, можна зробити висновок, що був вибір між двома підходами до вирішення тієї чи іншої кримінальної справи. В першому випадку присяжні заслуховують свідчення та докази, надані сторонами, на основі яких виносять своє рішення. При цьому єдиним критерієм оцінки доказів та вини, чи невинуватості особи є внутрішнє почуття справедливості самих присяжних. Другий підхід є більш класичним, де вирок по справі виносить суддя на основі закону.

Законодавчо закріплений суд присяжних на українських землях вперше з'явився після судової реформи Александра II 1864 року. Їх особливістю була їх обов'язковість при тяжких злочинах та при тих злочинах, за які загрожувала смертна кара або позбавлення волі від десяти років. Тим не менше вже на початку XX століття виникли сумніви щодо доцільності суду присяжних та мала місце тенденція щодо обмеження їх компетенції. На заході України, що перебувала в той час у складі Австро-Угорщини, законодавчо закріплений суд присяжних з'явився дещо пізніше (1873 р.), але на відміну від Російської Імперії їх компетенція була дещо розширена. В Австро-Угорщині суди присяжних могли залучатись не лише для вирішення кримінальних справ щодо тяжких злочинів, але й до вирішення кримінальних проступків, у тому числі політичних.

Після поразки Росії в першій світовій війні та приходу до влади тимчасового уряду розвиток суду присяжних пішов шляхом демократизації та розширенню своєї компетенції. Зокрема постановою від

30 березня 1917 року значну частину справ передавалось до розгляду суду присяжних. Крім того, присяжним надали право здійснювати правосуддя не лише в окружних судах, але й у судових палатах, що відносились до Кримінально-касаційного департаменту Сенату, а також повернені всі повноваження, яких були позбавлені суди присяжних в період кризи 1878-1889 рр.

Тим не менше суд присяжних юридично припинив своє існування з приходом до влади партії більшовиків а постановою Народного Секретаріату Української Республіки «Про введення Народного суду» від 4 січня 1918 р. було скасовано всі судові установи, які раніше діяли на території України. Таким чином, даною Постановою було відмінено дію суду присяжних.

На сучасному етапі розвитку вітчизняного законодавства варто зазначити, що суд присяжних майже не використовується, незважаючи на те, що можливість його застосування передбачена. Зокрема перший в Україні суд присяжних було проведено 28 березня 2013 року у Личаківському районному суді м. Львова [1]. Тим не менше, в сучасному світі право змінюється разом із політикою, і у зв'язку з переорієнтуванням в зовнішній політиці на Британію і Сполучені Штати, для яких суд присяжних є традиційним, можна припустити, що деякі його елементи будуть застосовуватись більш активно, ніж раніше.

Література

1. У Львові розпочався перший в історії України суд присяжних. URL: <https://www.unian.ua/society/784149-u-lvovi-rozpochavsya-pershiy-v-istoriji-ukrajini-sud-prisyajnih.html>

УДК 351.746.1:342.1(043.2)

Панова О.О., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

МОЛОДЬ ТА ГРОМАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах децентралізації, що наразі відбувається в Україні, громади отримали широке коло повноважень, а насамперед, можливостей для збільшення власного потенціалу та зростання. Зміцнення та укріплення державності стає пріоритетом та поглядом у майбутнє, в якому належить жити нинішньому молодіжному осередку, саме тому на громади покладається велике коло завдань, серед яких - врахування інтересів широкого загалу мешканців громади, з залученням до такої діяльності й

молоді. Кроком у цьому напрямку стає допуск молоді до прийняття управлінських рішень, встановлення концепції підтримки обдарованої молоді, та побудови підґрунтя для реалізації різноманітних ідей та проєктів.

Задля успішної реалізації зазначених планів громада повинна побудувати свою роботу таким чином, щоб визначити молодь як один з головних ресурсів на шляху зміцнення державності та безпекового середовища самої громади. Адже залучення молоді дозволить вирішити ряд проблем:

По-перше, спільне вирішення завдань з молоддю, що стоять перед громадою у зв'язку з реалізацією державної молодіжної політики, дозволить перерозподілити як функції так і відповідальність за прийняті рішення. При цьому, збільшиться рівень довіри молоді до органів місцевого самоврядування.

По-друге, той досвід, що набуває молодь у зв'язку з залученням її до життя громади, до реалізації державних і місцевих програм, дозволить їм в подальшому мати активну соціальну позицію, бути не лише користувачем послуг, а й вміло застосовувати набуті навички в повсякденній діяльності, такі як: комунікація, робота в команді, планування та облік часу, організаторські здібності, виконавчу дисципліну, тощо.

Таким чином, визначення та реалізація спільних завдань між молоддю та громадою, дозволить укріпити та зміцнити Національну безпеку держави.

Отже, необхідною передумовою ефективного зміцнення Національної безпеки України повинні стати ряд заходів щодо взаємовідносин між громадою та молоддю:

1. Налагодження міжнародного співробітництва у сфері організації діяльності молодіжного осередку, перш за все, це не лише обмін думками та поглядами, а й можливість стажування та обміну фахівцями або особами з досвідом діяльності у сфері підтримання Національної безпеки. За можливості, участь у міжнародних грантах та проєктах, за ініціативи молоді та для молоді. Зазначене дозволить увійти до міжнародного безпекового простору з власними пропозиціями та задля лобіювання власних інтересів на міжнародній арені.

2. Проведення просвітницької програми за схемою «молодь для молоді». Впровадження такої моделі надасть змогу донести інформацію до широкого загалу, ознайомити молодіжне середовище з новелами законодавства, їх права та обов'язками, дійсним станом речей в державі. В умовах «гібридної війни», що наразі відбувається на фоні військового конфлікту на Сході країни, молодь стає уразливою до хибної, спотвореної інформації, що в подальшому здійснює вагомий вплив на їх свідомість.

Саме задля уникнення зазначеної ситуації необхідним є постійна інформаційно-роз'яснювальна робота.

3. Формування усвідомлення необхідності дотримання здорового способу життя, нетерпимості до порушень загальноствановлених норм поведінки, посилення відповідального ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих. Як загальний приклад можна привести програму «Стоп наркотик», де залучається небайдужа молодь до питань антисоціального способу життя, програма проявляється не лише у зафарбовуванні написів, що дають адреси сайтів через які здійснюється розповсюдження наркотичних засобів, а й передбачає постійну просвітницьку діяльність щодо негативних наслідків вживання заборонених препаратів, що в свою чергу покликане знизити загальний рівень злочинності в країні.

4. Стимулювання молоді до участі у безпекових програмах, волонтерських рухах, колегіальних молодіжних радах при органах місцевого самоврядування, тощо.

5. Запровадити фінансову підтримку молодіжних організацій, рухів, діяльність яких прямо або опосередковано направлена на підтримання публічної безпеки та порядку, визнання та пропаганди цінностей Національної безпеки України.

6. Започаткувати обов'язкову участь представників молодіжного осередку у складі органів місцевого самоврядування.

УДК 343.7(043.2)

Поліщук Д.О., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лихова С.Я., д.ю.н., професор

ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАРОДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наразі питання мародерства є нагальним, тому що багато хто з вимушено переміщених осіб зіштовхнулися з проблемою збереження свого майна під час війни. На жаль, часто трапляються випадки розкрадання майна та осель жителів міст, які були вимушені покинути свої домівки через окупацію.

Кримінальне законодавство України трактує мародерство як військове правопорушення, що полягає у викраденні на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених [1]. До початку війни

відповідальність за вчинення такого злочину передбачалася у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 10 років.

Із 7 березня 2022 р. набрав чинності Закон України від 03.03.2022 № 2117-ІХ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». У п. д ч. 1 цього Закону підвищений мінімальний термін позбавлення волі за мародерство до 5 років. Максимальний термін 10 років [2]. Також, цим Законом були внесені зміни до диспозицій ст. 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем). Новою кваліфікуючою ознакою складів цих злочинів є «вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану».

Вчені привертають увагу до різної термінології, яка вживається законодавцем у зв'язку із формулюванням, практично, однакових за змістом ознак: якщо у п. 11 ч. 1 ст. 67 («Обставини, які обтяжують покарання») КК України йдеться про «використання умов воєнного або надзвичайного стану», то в нових кваліфікуючих ознаках статей 185, 186, 187, 189, 191, як, до речі, і в статтях 111 («Державна зрада») та 113 («Диверсія») вказується на вчинення відповідних діянь «в умовах воєнного стану». Розмірковуючи над питанням чи є ідентичними ці поняття, правознавці констатують, що: 1) передбачена п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України обтяжуюча покарання обставина матиме місце не при вчиненні будь-якого злочину, вчиненого в період воєнного стану, а лише тоді, коли він був пов'язаний саме з використанням відповідних умов; 2) водночас, відносно інкримінування такої кваліфікуючої ознаки як вчинення «в умовах воєнного стану», юристи, попри вживання у них однакового формулювання, допускають диференційований підхід залежно від того, яке кримінальне правопорушення мало місце. При цьому вони переконані, що якщо викрадення відбулося хоча й під час воєнного стану, але поза межами районів, у яких не відбувалися бойові дії та без будь-якого використання умов воєнного стану, то навряд чи доцільно застосовувати відповідну кваліфікуючу ознаку чи ознаку, що обтяжує покарання [3]. Зокрема, з такою точкою зору погодитися складно, тому, що в Законі України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 2102-ІХ чітко визначено, що воєнний стан запроваджений по всій території України [4]. Наприклад, нещодавно Київ виключили з переліку територій, на яких ведуться бойові дії, але це не відмінняє режиму воєнного стану. Як наслідок, очевидно, при вчиненні кримінального правопорушення в межах міста Києва, це правопорушення (злочин) треба кваліфікувати відповідно до тієї частини статті, яка містить у диспозиції цю обтяжуючу обставину.

Аналіз вище викладеного, зокрема, питання ідентичності вживаних формулювань у доповнених Законом України від 03.03.2022 № 2117-ІХ

нормах, є підстава для висновків, що інкримінування як кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану» щодо кримінальних правопорушень проти власності, має місце при вчиненні цього злочину по всій території України на підставі Закону України від 24 лютого 2022 р. № 2102-ІХ. Тобто, кваліфікуючи кримінальне правопорушення відповідно до КК України потрібно застосовувати відповідну ознаку складу злочину (наприклад, ч. 4 ст. 185 КК України) або ознаку, що обтяжує покарання, якщо така ознака не передбачена як кваліфікуюча у складі відповідного злочину. Моделюючи ситуацію, якщо викрадення відбулося під час воєнного стану, але поза межами районів вогневого ураження або тимчасової окупації, чи поза межами зазначених областей, то в будь-якому випадку кожен окремий випадок слід кваліфікувати відповідно до загальних принципів кваліфікації кримінальних правопорушень. А при призначенні покарання, слід використовувати норму, яка міститься в ст. 65 «Загальні засади призначення покарання» КК України.

Література

1. Кримінальний кодекс України: станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03 бер. 2022 р. № 2117-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>
3. Мовчан Р.О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 281-285. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/260155>
4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лют. 2022 р. № 2102-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

УДК 341.3(043.2)

Полуніна Л.В., к.ю.н.,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ СТРАТЕГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ УКРАЇНИ

Навколо міста Києва розташовані два стратегічні об'єкти, які несуть потенційну небезпеку не лише для столиці і столичної області, але можуть бути небезпечними для всієї України, а у разі їх захоплення ворожими військами, вчинення терористичних актів на їх території можуть нести небезпеку для сусідніх країн і частини європейських країн. Тому, для забезпечення їх безпечного і безперервного функціонування, керівництву України та правоохоронним органам необхідно приділяти особливу увагу,

виділяти необхідну кількість матеріальних і людських ресурсів для ремонту і охорони цих об'єктів.

Одним із таких об'єктів є дамба Київського водосховища, яка знаходиться всього в декількох кілометрів від Києва. Київське водосховище є одним із найнебезпечніших місць в Україні. Керівник незалежної міжнародної групи вчених по прогнозуванню наслідків катастроф вважає це місце одним із найнебезпечніших на планеті. За його словами, аварійність греблі зараз складає 93%. У Київському водосховищі знаходиться близько 500 млн тон високорадіоактивних мулистих нашарувань. Експерт відзначає, що якщо Київська ГЕС постраждає, наприклад, в результаті навіть не дуже сильного землетрусу, то земляна гребля не витримає, і тоді на окремі райони м. Києва (Оболонь, Троєщину), а потім і на всю Україну «хлине радіоактивне цунамі з Київського моря». За його словами, в результаті подібної техногенної катастрофи можуть загинути 15 млн чоловік, буде знищено 27 міст, а також Запорізьку АЕС [1].

Другим стратегічним об'єктом в столичній області є Чорнобильська АЕС. 24 лютого 2022 року, в ході російського вторгнення в Україну, близько 19:20 надійшла інформація про захоплення Чорнобильської атомної електростанції російською регулярною армією. Всього там перебували близько 500 російських солдатів та 50 одиниць важкої техніки. 9 березня внаслідок бойових дій електростанція перестала отримувати зовнішнє живлення, необхідне для безпечного зберігання відпрацьованого палива. Ввімкнулися аварійні дизельні електрогенератори. 11 березня з'явилися розвіддані про підготовку теракту на електростанції російськими військами. Кілька разів зовнішнє живлення відновлювали працівники «Укренерго», але окупанти знову його обривали [2]. Після понад трьох тижнів, увечері 20 березня, вдалося провести часткову ротацію персоналу, 64 особи з 211 осіб. На заміну евакуйованому персоналу для виконання службових обов'язків та забезпечення функціонування ЧАЕС відправили 46 добровольців з-поміж працівників станції [2].

Увечері 31 березня російсько-окупаційні війська покинули електростанцію, забравши з собою некритичне для роботи станції обладнання. Електроживлення сховища відпрацьованого ядерного палива станції відновили 16 квітня 2022 року [2].

Для захисту стратегічних об'єктів в Україні СБУ продовжує контрдиверсійні заходи для нейтралізації загроз розвідувально-підривної діяльності проти державної безпеки України. До спільних профілактичних заходів залучено підрозділи Національної поліції, Національної гвардії та Держслужби з надзвичайних ситуацій [3].

Захоплення Чорнобильської АЕС – це злочин російських військ та російської влади, який, на нашу думку можна назвати першим випадком ядерного тероризму. Утримання персоналу в заручниках, ведення бойових дій поблизу ЧАЕС, не допуск фахівців до ліквідації пожеж чи відновлення електропостачання – ці дії російських військових наражали світ на ризик нової ядерної катастрофи. Вказані дії завдали б непоправної шкоди й самій росії та зашкодили б здоров'ю й життю військових. Та виявляється, до ядерного тероризму причетні й цивільні структури – ще й ті, які зобов'язалися не допустити повернення «мирного» атому у воєнну площину [4].

Виходячи із ЧАЕС російські війська залишили документ названий «Акт приймання й передачі охорони Чорнобильської зони». В ньому зазначалося, що нібито росгвардія весь цей час займалася «охороною» зони, а українська сторона до окупантів «не має претензій». Цей папірець нічого б не значив, але він є вагомим доказом присутності російських військ на території України. Ба більше, його підписав представник «Росатома» – російського державного ядерного холдингу. А це підтверджує його причетність до захоплення українських атомних станцій та утримання в заручниках персоналу [4].

Отже, найкращі інструменти, аби зупинити росію, – це військовий та економічний тиск. Найперше маємо звільнити окуповані території. А друге, не менш важливе, домогтися повної міжнародної ізоляції росії, усунути її з усіх світових структур і заблокувати її банківську діяльність. Крім того, світові варто визнати компанію «Росатом» і всі її дочірні організації спонсорами тероризму [5].

Література

1. Кожна катастрофа має ім'я та прізвище. URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/2377/3257199-chaes-nahaduvannia-chy-spohady>
2. Бої за Чорнобиль. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. СБУ посилює контрдиверсійний захист стратегічних об'єктів України. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-posyliuie-kontrdyversiinyi-zakhyst-stratehichnykh-objektiv-ukrainy>.
4. Чорнобильська катастрофа: «можем повторить»? URL: <https://ecoaction.org.ua/chornobyl-mozhem-povtoryt.html>.
5. Про ядерний тероризм росії та як його зупинити: розповідає науковець і військовий Сергій Паскевич. URL: <https://platform.man.gov.ua/media/3fd2f70a-5071-4897-bfd9-e88d0269e398>.

Продан Т.В., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

З розвитком новітніх технологій розвиваються й нові злочинні можливості, а саме серйозний виклик для держави становить боротьба із негативними проявами кіберзлочинності. Що ми розуміємо під кіберзлочинністю? Кіберзлочинність – це кримінально-протиправна діяльність, що спрямована на заволодіння інформацією з баз даних, перехоплення інформації, знищення інформації за допомогою розповсюдження програм-вірусів, фішингових програм, злому з корисливих, політичних чи особистих мотивів.

Існування кіберзлочинності становить досить серйозну проблему в умовах глобального процвітання інноваційно-технологічних ресурсів. Це впливає абсолютно на всіх, як на окремих фізичних та юридичних осіб, так і на об'єкти критичної інфраструктури й державні органи. Окрім, відповідної прямої шкоди, кіберзлочинність є величезною перешкодою для цифрової довіри, значною мірою підриваючи переваги кіберпростору.

Україна останніми роками дедалі більше відчуває на собі масштаби кібернетичних атак та їх негативні наслідки. Так, кількість кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій постійно зростає. Зокрема, з огляду статистичних даних Генеральної прокуратури України впливає, що станом на 1 грудня 2022 року обліковано у звітному періоді 3415 кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій, що на 105 кримінальних правопорушень більше порівняно з 2021 роком та на 917 – більше порівняно з 2020 роком (станом на цей же період) [1]. Це свідчить в цілому про суттєве зростання, а саме – на 3,1% порівняно з 2021 роком та – на 26,8% порівняно з 2020 роком, кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень.

Варто зазначити, що поширенню кіберзлочинності сприяють такі чинники: гіперпопит на різні види інформаційних послуг у розвинутих країнах світу; процеси глобалізації світової економіки; розвиток сучасних інформаційних технологій, особливо інтернет-ресурсів, що забезпечують майже неконтрольований процес формування спокус [2, с. 161].

Враховуючи вищезазначене, питання боротьби з кіберзлочинністю є особливо актуальним, оскільки необхідно вживати відповідних заходів щодо зменшення проявів кібератак у мережі Інтернет.

Одним з напрямків боротьби з цим негативним явищем є прийняття на законодавчому рівні нормативно-правових актів, які регулюють відносини

у цій сфері. Зокрема, нормативно-правову базу у даній сфері складають: Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України: «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про основи національної безпеки», Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність та інші міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Також з метою недопущення зростання рівня кіберзлочинності Верховною радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах воєнного стану», який набув чинності 24 березня 2022 року. Метою даного закону є забезпечення надійності та безпеки використання цифрових послуг, впровадження дієвих кримінально-правових механізмів протидії кіберзлочинності, оптимізація національної системи кібербезпеки щодо протидії кіберзагрозам. Відповідне посилення санкцій та додаткова криміналізація окремих діянь, на нашу думку, здатні частково стримати потенційних злочинців від вчинення нових кримінальних правопорушень [3].

Варто зазначити, що Україна бере активну участь на міжнародному рівні у протидії кіберзлочинності. А саме, бере участь у: проєктах ЄС та НАТО з метою посилення спроможності України у сфері кібербезпеки; проведенні спільних навчань суб'єктів сектору безпеки та оборони в рамках заходів колективної оборони; у спільних проєктах Ради Європи та ЄС щодо підвищення обізнаності та навчання співробітників правоохоронних органів у сфері кібербезпеки; проведенні спільних навчань суб'єктів сектору безпеки та оборони в рамках заходів колективної оборони.

Протидія кіберзлочинності є основне завдання кіберполіції. Так, саме кіберполіція повинна завчасно інформувати населення про нові схеми кіберзлочинів та впроваджувати різні програмні засоби, щоб уберегти громадян від кібератак.

З вище викладеного випливає, що кіберзлочинність в Україні розвивається досить швидко, але й кіберполіція не стоїть на місці та з кожним днем демонструє високі показники викриття кримінально-протиправної діяльності. Протидія кіберзлочинності здійснюється не лише на спеціальному рівні, але й на індивідуальному, а тому громадянам необхідно особисто підвищувати свій рівень цифрової грамотності та приділяти увагу кібербезпеці. Одним із способів є постійне використання антивірусного програмного забезпечення та його оновлення тощо.

Таким чином, Україні потрібен подальший розвиток кібербезпеки, адже злочинці завжди йдуть щонайменше на крок попереду механізмів, які мають відповідні державні органи щодо протидії даному виду

злочинності. А тому, лише завдяки належному рівню кібербезпеки можливе нормальне функціонування мереж та систем, які з кожним днем все більше інтегруються в життя нашого суспільства.

Література

1. Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 28.01.2023)

2. Таволжанський О.В. Особливості забезпечення кібербезпеки у сучасному світі: огляд суб'єктів запобігання кіберзлочинності. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2018. № 6 (18). С. 154-163.

3. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix (дата звернення: 27.01.2023)

УДК 343.14(043.2)

Рябокоть Ю.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Тарасюк С.М., доктор філософії

ОСОБЛИВІ ВИПАДКИ ВИЗНАННЯ НСРД НЕДОПУСТИМИМИ

Питання допустимості доказів закріплені ч. 1 ст. 87 КПК України, що виражає їх придатність у використанні та розгляду в кримінальному провадженні. Критерії допустимості злочинів виражається в належному процесуальному оформленні проведення негласних слідчих (розшукових) дій та спеціальному суб'єкті, який має право проводити дані процесуальні дії. Аналізуючи практику ЄСПЛ, вирішення питання щодо допустимості доказів не є в їхній компетенції. Тобто, не є завданням суду вирішувати чи є даний доказ допустимим, та яким шляхом його було отримано (Справа ЄСПЛ Биков проти Росії). Враховуючи дані особливості, досить часто проведення негласних (розшукових) дії визнаються недопустимими доказами у ході кримінального провадження.

Правова позиція касаційної інстанції неодноразово формулювала висновки щодо випадків недопустимості доказів у результаті проведення НС(Р)Д. Так, ВСУ висловив думку, щодо обов'язковості застосування ст. 290 КПК України, яка стосується своєчасному відкриттю матеріалів іншої стороні. Якщо сторона обвинувачення не змогла вжити усіх необхідних засобів та недодержалась своєчасних таймлайнів щодо відкриттю матеріалів згідно ст. 290 КПК України, то в такому випадку наявне порушення розсекречення доказів. Виходячи із вищесказаного, суд

має зобов'язання перед стороною захисту щодо забезпечення достатнього часу та реальну можливість для ознайомлення та оскарження НСРД як доказу. Так, аналізуючи справу № 711/10301/17 та, в свою чергу, постанову ККС ВС, в даному кримінальному провадженні були явні порушення ст. 290 КПК України, так як не було вжито необхідних заходів для їх розсекречення, тому суди було позбавлені можливості дослідити їх під час судового розгляду. Результат – докази здобуті під час НС(Р)Д визнані недопустимими.

Питання НС(Р)Д також пов'язано із наявністю судової практики, щодо вирішення питання про поширення положень ст. 77 КПК України, тобто відводу прокурора, слідчого, дізнавача, який виконує свої обов'язки за статтею 41 КПК України у ролі слідчого. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 77 КПК України, прокурор, дізнавач або слідчий не мають права брати участь в кримінальному провадженні, якщо вони брали участь в справі як свідок. У такому випадку, усі дії, які були вчинені прокурором чи слідчим на підставі даної норми, визнаються незаконними, а докази здобуті під час негласних слідчих (розшукових) дій недопустимим. Колегія суддів також наголошує, що під час виконання НС(Р)Д, на учасників поширюються як усі права так і обов'язки, що стосуються слідчих відповідно до КПК України [1].

Наступною особливістю визнання НС(Р)Д недопустимими є відсутність інформації про опис технічних матеріалів, які проводились у зазначених негласних слідчих (розшукових) діях. Так згідно справи № 426/12149/17 була проведена судова криміналістична експертиза відеозапису та встановила, що монограми та відеофонограми були записані на лазерних дисках та є копіями записаними за допомогою персонального комп'ютера. Керуючись імперативною нормою ч. 3 ст. 254 КПК України виготовлення копії протоколів щодо НС(Р)Д та додатків є недопустимими, а диск саме є додатком до протоколу, що безпосередньо визнає вказаний злочин як недопустимий. Але, не зазначення в протоколі негласних слідчих (розшукових) дій не ставить під сумнів щодо допустимості доказу, адже її збирання та використання не обмежує права гарантовані Конституцією [2].

Останній та не менш цікавий випадок визнання доказів недопустимим отримані внаслідок НСРД є порушення правил підслідності. Згідно матеріалів справи № 563/1118/16-к, досудове розслідування у кримінальному провадженні було розпочате слідчим слідчого відділу УСБУ в Рівненській області у вирішенні справи, що стосується корупційних злочинів за ч. 3 ст. 368 КК України. У свою чергу ч. 5 ст. 216, вказує, що дану категорію злочинів здійснюють детективи НАБУ. Таким чином, враховуючи, що слідчий відділ УСБУ в Рівненській області діяв поза межами наданих кримінальним процесуальним законом

повноважень, місцевий суд відповідно до вимог ст. 87 КПК правильно вказав на недопустимість отриманих за результатами проведення НСРД доказів та неможливість покладення їх в основу обвинувального вироку [3].

Підсумовуючи вищесказане, питання розгляду на допустимість НС(Р)Д є досить об'ємним та потребує постійного вивчення. Саме використання НС(Р)Д як доказ має досить широкий список стримуючих факторів та можуть часто визнаватись недопустимим. У даному випадку, неодноразово Касаційний кримінальний суд ВСУ надавав правові висновки та позиції щодо даного питання. Це і є типовий приклад змагальності сторін, при розгляді допустимості доказів.

Література

1. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду. Рішення внесенні ЄДРСР за вересень 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KKS_09_2021.pdf (дата звернення: 12.10.2022)

2. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду України. Справа № 426/12149/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88401663> (дата звернення: 13.10.2022)

3. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду України. Справа № 563/1118/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91998609> (дата звернення: 13.10.2022)

UDC 343.9(043.2)

Sokolvak V., applicant for the first (bachelor's) level,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Supervisor: Grekova L., Senior Lecturer

TECHNICAL AND FORENSIC RESEARCH: CONCEPTS, TYPES, PROBLEMS

Every year, computer technology develops at an incredible speed. They help improve efficiency and make it easier for people to work in many areas. One such field that has started to cooperate quite closely with digital technologies in the last few years is forensics. Speaking about the specifics of this process in forensics, we note that the methods of conducting forensic examinations are being improved every year.

The advent of 3D modeling has changed the possibilities of visualizing the events and actions of the pre-trial investigation, when a special machine (printer) successively applies the material in layers according to a previously developed program [1, p. 115-116]. It is also possible to trace the work of Swiss

researchers on the creation of a 3D model and its use in the investigation of a crime. Using this method, specialists develop a virtual 3D reconstruction of the scene and three-dimensional models of the bodies of the suspect and the victim, their exact location relative to each other, which helps to determine how the crime took place [2].

The second type of technical forensic research this is an examination using software developed for the Android operating system. In particular, a program that helps to determine the date of death by means of the study of cadaveric cooling based on the application of the S. Henssge's TOD algorithm. For this, a package of application programs for programming based on the Android operating system was used. The software that was developed is called "PoD - Time of Death" [3, p. 48].

As the third type of research, it is worth highlighting the concept of creating an automated information system. It is necessary in the direction of the creation of software complexes for the automated solution of expert tasks and is based on the formalization of the research description, which allows to reduce the time for conducting the research, establishes effective control over their conduct, and also allows the competent authorities to receive experts' conclusions in a matter of minutes. Among such systems, an important place is taken by the "Automated investigator's workplace". This kind of system optimizes its work as a whole, increases its quality, and thus contributes to the development and adoption of timely, well-founded and most rational decisions in the process of criminal proceedings [4, p. 270].

As the fourth type, we will consider online technologies for responding to statements and reports about events, including criminal offenses. For example, statements and reports about offenses or events to the "102" unit, in addition to the abbreviated number "102", can be sent using other types of communication, the integration of which with the "Information portal of the National Police of Ukraine" system is allowed by the National Police of Ukraine, in particular: in the form of short text messages (SMS); by e-mail; from mobile applications; other specialized software and technical means [5].

These technologies really improve all the above processes, but they are also not perfectly developed. For example, 3D modeling can reproduce a crime scene that is not entirely accurate, which can ultimately lead to a false final decision. The problem with research using the software is that it is designed specifically for the Android operating system, but this issue can be solved by developing it for IOS, Windows and Mac as well. Regarding the automated system of research and online technologies for responding to statements, their imperfection lies in the fact that the effectiveness of their work depends on the speed of the software of the devices on which they are used and the possibility of failures during operation.

So, taking into account all of the above, we can conclude that forensic technical research is a subdivision of forensic technology that studies and develops means and methods of researching the place, objects and subjects of a crime for the purpose of revealing and investigating crimes with the help of digital techniques. This process is an extremely relevant and helpful method in this field, which makes the work of the investigator and experts many times more efficient, faster and of higher quality.

Literature

1. Sampson B. Case Study – The Forensic Analysis of a 3D Printed Firearm. AFTE 49th Annual Training Seminar: Conference proceedings, Chareleston, WV, USA, June 3–8, 2018, pp. 48.

2. Buck U., Naether S., Räss B., Jackowski C., Thali M. J. Accident or homicide – Virtual crime scene reconstruction using 3D methods. *Forensic Science International*. 2013. 10 Feb. Volume 225. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22727689/> (дата звернення: 31.10.2022)

3. Губін М.В., Борщ С.С., Саєнко М.С., Мухін О.В. Використання сучасного оригінального програмного забезпечення операційної системи «Android» для оцінки терміну настання смерті. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжнар. «круглого столу». Харків: Право, 2019. 164 с.

4. Ковальова О.В. Діджиталізація як один з напрямів удосконалення судовоекспертної діяльності. Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матеріали міжнар. наук. практ. конф. Київ: КНДІСЕ Мін'юсту України, 2019. 672 с.

5. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 16 лют. 2018 р. № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення: 03.11.2022)

УДК 343(043.2)

Сорока М.В., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСТАТНОСТІ ПІДСТАВ ДЛЯ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ДОЗВІЛ НА ПРОВЕДЕННЯ НСРД

Кримінально процесуальне законодавство України в частині надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (надалі – НСРД) містить прогалини з точки зору дотримання принципу правової визначеності. Враховуючи, що НСРД є інструментом, який передбачає

законне обмеження конституційні права осіб, законність та обґрунтованість втручання в особисті права людини має встановлюватись з дотриманням балансу інтересів суспільства та держави, з правами особи. Єдиним нормативно закріпленим критерієм для прийняття рішення слідчим суддею про достатність підстав для надання дозволу на проведення НСРД є «внутрішнє переконання».

Кримінальне процесуальне законодавство не передбачає здійснення слідчим суддею ініціативних дій по самотійному витребуванню відомостей, що свідчать про обґрунтованість заявленого клопотання. Обґрунтованість клопотання має довести особа, яка його подала. Нормами статті 248 КПК встановлено формальні вимоги до змісту заявленого клопотання та, зокрема, передбачає зазначення короткого викладу обставин. Частиною 3 статті 248 КПК України, передбачено, що дозвіл на проведення НСРД надається слідчим суддею, у разі доведення прокурором, слідчим лише 2 критеріїв: 1) вчинене кримінальне правопорушення відповідної тяжкості; 2) під час проведення НСРД можуть бути отримані докази, які самотійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Дана норма суперечить вимозі законодавства, що ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД повинна відповідати загальним вимогам досудових рішень. Адже відповідно положень ст. 372 КПК, мотивувальна частина ухвали має містити, зокрема, встановлені судом обставин із посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів та мотиви, з яких суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався.

Наразі сформувалась стала судова практика щодо необхідності дослідження правових підстав проведення НСРД на стадії судового розгляду справи, оскільки правовою підставою для проведення НСРД є саме ухвала слідчого судді про дозвіл на їх проведення, зі змісту якої суд може зробити висновок, чи були під час досудового розслідування законні підстави для проведення таких дій та чи можуть бути використані результати його проведення у доказуванні в кримінальному провадженні. Встановлення наявності правових підстав для проведення НСРД є необхідним для дотримання балансу інтересів, принципу рівності сторін у кримінальному процесі, реалізації презумпції невинуватості та забезпечення справедливості судового розгляду і виконання завдань кримінального провадження.

Судовою палатою у кримінальних справах Верховного Суду України та Великою Палатою Верховного Суду сформульовано висновки щодо

необхідності перевірки документів, які стали правовою підставою для проведення НСРД.

Зокрема, у пункті 13 постанови Верховного Суду України від 16 березня 2017 року (провадження № 5-364к16) зазначено, що «невідкриття матеріалів сторонами одна одній в порядку ст. 290 КПК після закінчення досудового розслідування, а також додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду, є підставою для визнання судом відомостей, що містяться в них, недопустимими як докази». Цей висновок було підтверджено і в постанові Верховного Суду України від 12 жовтня 2017 року (провадження № 5-237к17), в якій звернено увагу на те, що «дані постанови прокурора про проведення НСРД або відповідної ухвали слідчого судді встановлюють обставини процесуального характеру, що мають значення при оцінці допустимості використання отриманих у результаті НСРД фактичних даних як доказів у кримінальному провадженні. Такі відомості підтверджують законність (або свідчать про незаконність) проведення тієї чи іншої НСРД, і відповідно, мають оцінюватися судом за участю сторін кримінального провадження у сукупності із протоколами НСРД».

Обґрунтовуючи рішення, Верховним Судом України в постанові від 16 березня 2017 року, як і в постанові від 12 жовтня 2017 року, використано телеологічний (цільовий) спосіб тлумачення правових норм, закріплених у ст. 290 КПК, та визначено мету приписів вказаних у цих нормах, що зокрема полягає у забезпеченні можливості перевірки стороною захисту та судом допустимості результатів НСРД як доказів шляхом дослідження судом першої інстанції процесуальних документів, які стали правовою підставою для їх проведення та справедливості судового розгляду в цілому.

Таким чином, очевидним є необхідність перевірки законності ухвали про надання дозволу на проведення НСРД, проте станом на сьогодні законодавчо не закріплена можливість та процедура такої перевірки та, зокрема, збереження доказів, на підставі яких слідчий суддю виніс відповідну ухвалу.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ – АУДІО-ВІДЕОКОНТРОЛЬ ОСОБИ, ПРОВЕДЕНОЇ ЩОДО ОСІБ, ДОЗВІЛ ЩОДО ЯКИХ НЕ БУВ ОТРИМАНИЙ

Проведення негласних (слідчих) розшукових дій, окрім обов'язкової наявності відповідного дозволу на конкретну негласну слідчу (розшукову) дію, передбачає суворе дотримання кримінального процесуального механізму фіксування її результатів та подальше використання результатів проведених негласних слідчих (розшукових) дій. Щодо питання фіксування, то ч. 1 ст. 246 КПК [1] вказує, ще методи проведення НСРД не підлягають розголошенню, тобто становлять державну таємницю. Хоча ч. 6 ст. 246 КПК [1] і надає право залучати інших осіб до проведення НСРД і таке залучення не призводить до визнання доказів недопустимим навіть у випадках, якщо третя особа знала про свою участь у проведенні НСРД та безпосередньо приймала участь у її проведенні. В даному випадку мова більше саме про аудіо-відеоконтроль особи, для проведення якого тактично правильно залучати саме третіх осіб (заявників, осіб залучених до конфіденційного співробітництва).

Зі змісту ч. 1 ст. 258 КПК [1] ніхто не може зазнавати протиправного втручання в приватне спілкування. Частково відповідь на запитання, що робити з втручанням у приватне спілкування осіб, щодо чого дозвіл слідчим суддею не був наданий, надається у ч. 1 ст. 255 КПК [1]. Прокурор повинен негайно знищити результати НСРД, які він не визнає необхідними для подальшого проведення кримінального провадження. По такій логіці, докази, отримані з порушенням кримінального процесуального законодавства, є недопустимим, а результати НСРД, на яких зафіксоване втручання у приватне спілкування осіб, щодо яких такий дозвіл відсутній. З іншого боку постає питання додаткові ускладнення у здобутті доказів в результаті проведеної НСРД аудіо-відеоконтроль, оскільки прокурор, слідчий не завжди володіють інформацією щодо яких осіб необхідно здійснювати втручання у приватне спілкування та отримувати відповідний дозвіл слідчого судді.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство містить механізм отримання дозволу на проведення НСРД до постановлення ухвали слідчим суддею, а саме ст. 250 КПК України передбачає можливість проведення НСРД *«у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або*

особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України» [1].

У такому разі за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора така НСРД може проводитися і до постановлення відповідної ухвали, але підлягає в подальшому обов'язково звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням та отриманням такого дозволу. У випадку відмови у задоволенні клопотання слідчим суддею результати такої НСРД підлягають знищення, а продовження проведення НСРД має бути негайно припинена.

Що ж маємо виключення, які передбачають право прокурора, слідчого за погодженням з прокурором проводити НСРД у вигляді аудіо-відеоконтролю до постановлення ухвали слідчим суддею, та маємо вичерпний перелік передумов.

Слід звернути увагу на ті випадки, коли мова про врятування життя не йдеться. А саме випадки, коли проведення НСРД необхідне для запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Поточна практика правоохоронних органів щодо розкриття корупційних злочинів, особливо пов'язаних з пропозицією, вимаганням або одержанням неправомірної вигоди, наприклад ст.ст. 368, 368-2 та 369 КК України [2] базується не на попередженні або запобіганні вчиненню злочину, а саме на документуванні.

Як відомо ця категорія злочинів відноситься до так званих злочинів з «формальним складом», злочин вважається закінченим з моменту висування пропозиції щодо надання неправомірної вигоди. Існуюча тактика розкриття такої категорії злочинів містить три основні категорії доказів: покази заявника, предмет неправомірної вигоди та результати проведених НСРД.

Отже, з цього можна зробити висновок, що запобігання вчиненню злочину під час розкриття корупційних злочинів суперечить тактиці розкриття таких злочинів, а саме здобуття доказів за допомогою НСРД є наче не єдиним способом доказування таких кримінальних проваджень. Відповідно ні про яке запобігання вчиненню злочину мова йти не може. Більше того, для задіювання третіх осіб для розкриття таких кримінальних правопорушень тактично правильно здійснювати таку НСРД, як контроль за вчиненням злочину, у порядку передбаченому ст. 271 КПК України [1], та залучати для її проведення третіх осіб, яка в свою чергу може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Така НСРД дозволяє учасник імітувати обстановку злочину та відповідно фіксувати обставини кримінального правопорушення за

допомогою аудіо-відеоконтролю, як окремої НСРД, що потребує дозволу слідчого судді.

Отже ми маємо «формальний склад» корупційних статей, методика і тактика яких не має на меті попереджати вчинення злочинів, а спрямована на розкриття через здобуття доказів за результатами проведення НСРД, та маємо окремий вид НСРД, як контроль за вчиненням злочину проведення якого спрямовано на розкриття злочину під час його готування або вчинення. Але чинне законодавство не містить права у слідчого, прокурора на проведення НСРД аудіо-відеоконтроль без дозволу слідчого судді з метою неможливості отримати докази у інший спосіб.

На нашу думку, ст. 250 КПК України вимагає внесення змін щодо доповнення підстав для проведення невідкладних НСРД, як розкриття тяжкого чи особливо корупційного злочину по аналогії з Кримінальним кодексом України

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2390> (дата звернення: 30.01.2023)

2. Кримінальний кодекс України 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.01.2023)

УДК 343.8:341.3.018(477)(043.2)

Ткаченко О.Г., к.ю.н., доцент,
начальник кафедри підвищення кваліфікації персоналу органів,
установ виконання покарань та слідчих ізоляторів
Державної кримінально-виконавчої служби України
Інституту підвищення кваліфікації персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України
Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

Разумейко Н.С., к.пед.н., доцент,
начальник кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

НОВОВВЕДЕННЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ОГОЛОШЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

На превеликий жаль ознакою сьогодення залишаються війна та збройні конфлікти, саме тому проблематика гуманного ставлення до людини стає дедалі актуальнішою, особливо щодо вирішення однієї з

найпроблемніших її складових – проблеми утримання військовополонених.

Відповідно до норм чинного законодавства на Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Проте, активні бойові дії призводять до захоплення великої кількості військовополонених, які відповідно до норм Третьої Женевської Конвенції потребують створення належних умов тримання і гарантування дотримання їх правового статусу.

Таким чином, з моменту оголошення військового стану, до завдань Державної кримінально-виконавчої служби України доєдналось ще одне – утримання військовополонених.

Також, враховуючи виклики сьогодення, в минулому році прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених» [1], яка врегульовує питання створення та функціонування таборів для військовополонених.

Кабінет Міністрів доручив Міністерству юстиції: визначити та перепрофілювати установи виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби під табори для тримання військовополонених; утворити ділянки для тримання військовополонених в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби.

Саме тому в установах Державної кримінально-виконавчої служби України для тримання російських військовополонених утворено 51 ділянку і табір для тримання військовополонених (далі – табір), де забезпечені належні побутові умови, організовано медичне забезпечення.

Військові, що були захоплені у полон в зоні бойових дій, мають бути у найкоротший термін евакуйовані у табори, що розташовані на достатній відстані від зони бойових дій. Умови перебування в цих таборах повинні бути не гіршими за умови, якими користуються розташовані в цій місцевості війська сторони, що утримує їх у полоні.

Так у березні 2022 року в Україні перебувало близько 600 військовополонених рф [2]. Перший обмін військовополоненими після початку повномасштабного вторгнення рф відбувся 24 березня 2022 року. Однак, незважаючи на періодичні обміни військовополоненими між сторонами конфлікту, їх чисельність нині залишається високою. Це потребує прийняття організаційних та процесуальних рішень від керівництва Державної кримінально-виконавчої служби України щодо відповідного функціонування таборів та навчання персоналу, який має забезпечувати дотримання прав та виконання обов'язків військовополоненими від час перебування у полоні.

19 серпня 2022 набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-IX від 28.07.2022 р. Ним запроваджено субінститут, раніше невідомий вітчизняному кримінальному праву. Зокрема, ст. 3 КПК України було доповнено п. 28, відповідно до якої у кримінальному провадженні з'являється новий суб'єкт – особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого [3]. Ним є будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений.

Державна кримінально-виконавча служба України щоденно непомітною зовні працею сприяє обмінам і поверненню українських полонених. Як зазначив А. Галай, ми сприяємо обмінам наступним чином, а саме: «По-перше, гідним поведженням з полоненими. По-друге, точна і повна інформація – скільки у нас полонених, які вони (війська, звання, національність, стан здоров'я тощо). І третє, вирішальне. По кожному обміну відбуваються складні узгоджувальні процеси. Координаційний штаб з питань поведження з військовополоненими узгоджує обмін особи зі стороною ворога [4, с. 46].

Реєстри та обліки, листи, рішення. Вся ця інформація проходить через руки нашого персоналу, кожний такий факт і погодження є відповідальним, помилки неприпустимі, а швидкість опрацювання такої інформації мають значення для швидкості кожного з обмінів.

Література

1. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 квіт. 2022 р. № 413. Офіційний вісник України. 2022. № 31. Ст. 1649.

2. Виступ І. Верешук. URL: <https://minre.gov.ua/interview/stalo-vidomo-pro-kilkist-polonenyh-ukrayinciv-u-rosiyan-i-chomu-ne-mozhna-chekaty-na-obmin>

3. Євгенія Луценко. Верховна Рада затвердила процедуру обміну військовополонених, яких підозрюють у злочинах. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/denis-malyuska-rossiyane-gotovyperegovoram-1658749150.html>

4. Галай А.О., Третяк Н.М. Участь державної кримінально-виконавчої служби України в процесі обміну. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 10 лист. 2022 р.) / редкол.: С.С. Чернявський, Є.Ю. Бараш, В.В. Корольчук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 46-47.

Топчій В.В., д.ю.н., професор,
заслужений юрист України,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

На сьогодні, при обговоренні будь яких питань, пов'язаних з діяльністю правоохоронних органів, чи переліком самих правоохоронних органів, у першу чергу необхідно звертатись до основного закону нашої держави. Коментар до ст. 17 Конституції України зазначає, що «оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки й захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація й порядок діяльності яких визначаються законом» [1].

Наступний нормативно правовий акт, який визначає перелік правоохоронних органів, є, напевно, єдиним джерелом визначення переліку правоохоронних органів нашої держави на законодавчому рівні, це ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Згідно з ним правоохоронні органи – це органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Частиною 2 ст. 2 цього Закону встановлено, що захисту підлягають працівники зазначених правоохоронних органів, які беруть безпосередню участь відповідно у: а) конституційному провадженні; б) розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення; в) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності; г) охороні громадського порядку і громадської безпеки; д) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів; е) контролі за переміщенням 185 людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; є) нагляді і контролі за виконанням законів [2].

Отже, зважаючи на відсутність загальноприйнятої позиції щодо розуміння сутності дефініції «правоохоронні органи», не можна чітко

встановити, які саме державні органи слід уважати правоохоронними. При цьому значна кількість науковців погоджується з думкою О.М. Музичука в тому, що «відсутність чіткого переліку правоохоронних органів є причиною багатьох проблем, зокрема в галузі правового та соціального захисту персоналу правоохоронних органів, цивільного контролю за правоохоронними органами» [3, с. 17–18]. Так, на думку Т.О. Шкулі, до правоохоронних органів у широкому розумінні належать суд, прокуратура й правоохоронні органи з боротьби зі злочинністю, у вузькому – тільки правоохоронні органи з боротьби зі злочинністю [4, с. 179].

У свою чергу О.В. Лавніченко зазначає, що пріоритет у виконанні завдань із запобігання і протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України належить Збройним Силам, Службі зовнішньої розвідки, Державній прикордонній службі. Пріоритет у виконанні завдань із запобігання і протидії внутрішнім загрозам національній безпеці України належить Міністерству внутрішніх справ, Службі безпеки, Міністерству надзвичайних ситуацій, які повинні мати відповідні сили, засоби й органи, здатні виконувати спеціальні завдання. Відповідно, Воєнна організація забезпечує оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності кордонів, протидіє зовнішнім загрозам воєнного характеру [5, с. 9].

З цього приводу своє бачення висловлює і професор О.М. Бандурка. Він вважає, що правоохоронними органами називають установи й організації, що функціонують у суспільстві й державі, основними завданнями діяльності яких є забезпечення законності, боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями [6, с. 8].

Досліджуючи дане питання у юридичній літературі, зокрема Закон України «Про Національну гвардію України», достатньо науковців підтримують думку, що наступним суб'єктом, який забезпечує національну безпеку й оборону держави, є Національна гвардія України. Вона є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки й захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [7].

Аналізуючи різні бачення з даного питання, варто зазначити, що поза увагою залишаються органи публічної влади, особи, які надають публічні послуги, та громадські організації, що теж виконують правоохоронну

функцію. Щодо них теж необхідно визначити місце у правоохоронній діяльності.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України № 767-VII від 23.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

3. Музичук О.М. Сучасний стан теоретичної розробки та законодавчого визначення поняття правоохоронних органів та їх переліку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків, 2009. № 44. С. 12–21.

4. Шкуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2004. 203 с.

5. Лавніченко О.В. Функції внутрішніх військ у загальній системі забезпечення національної безпеки України. *Честь і закон*. Харків, 2012. № 1 (40). С. 9–13.

6. Бандурка А.М. Судебные и правоохранительные органы Украины. Харьков: Университет внутренних дел, 1999. 349 с.

7. Про Національну гвардію: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

УДК 343(043.2)

Тюбай А.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Тарасюк С.М., доктор філософії

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ

Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції закріплене на міжнародному рівні (ст. 8 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини (далі – Конвенції) [1]) та знаходить закріплення у багатьох нормативно-правових актах національного законодавства, зокрема у ст. 12, 13, 14, 15 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Зокрема, питання недоторканості приватного життя та приватного спілкування є надзвичайно актуальним з огляду на динамічне зростання кількості дозволів на здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (далі

– НС(Р)Д). Однією з найпоширеніших НС(Р)Д є аудіо-, відеоконтроль особи, як один із видів втручання у приватне спілкування особи.

Аудіо-, відеоконтроль особи, регулюється ст. 260 КПК України. Його проведення можливе виключно щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину (ч. 2 ст. 246 КПК України); без відома особи щодо якої проводиться НС(Р)Д та за наявності ухвали слідчого судді, якщо є достатньо підстав вважати, що розмови особи, її рухи або інші звуки можуть містити відомості, які мають значення для розслідування [2].

Звертаємо увагу, що відповідно до ч. 3 ст. 258 КПК України, спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб [2]. Таким чином, матеріали аудіо-, відеоконтролю особи, яка знаходиться у приміщенні правоохоронного органу та/або спілкується з працівником правоохоронного органу визнаються судами недопустимими доказами у відповідності до ст. 87 КПК України. У Постанові Верховного Суду від 09.12.2020 р. у справі № 756/12749/18 (провадження № 51-3483км20) зазначено: «На думку колегії суддів, спілкування у приміщенні управління поліції затриманої особи, яка перебуває під контролем працівників поліції, з працівниками поліції не може вважатися приватним, а проведена слідча дія за своїм змістом є допитом ОСОБА_1. На це вказує характер спілкування працівників поліції з ОСОБА_1. Зокрема, ОСОБА_1 їм повідомляє про те, як вони з ОСОБА_2 готувались до нападу на ОСОБА_6, відслідковували режим його дня, наявність собаки, автомобіля, а також розкриває інші обставини вчинення нападу» [3].

Загалом КПК України передбачає наявність двох окремих видів даної НС(Р)Д: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260) та аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270).

Перший вид НС(Р)Д надає право на втручання в спілкування конкретно визначеної в ухвалі слідчого судді особи у будь-якому місці, зокрема і публічно недоступному. Проблема в тому, як бути із фіксуванням розмов, звуків, рухів та поведінки інших осіб, які не зазначені в ухвалі слідчого судді. Чи можуть матеріали НС(Р)Д, які містять зазначену інформацію щодо третіх осіб, бути використані для доказування в кримінальному провадженні? Та чи не будуть вони визнані судом недопустимими на підставі порушення ст. 8 Конвенції? Адже аналізуючи зміст ст. 8 Конвенції, таке втручання можна трактувати як, забезпечення національної та громадянської безпеки, яке здійснюється в інтересах суспільства та держави. Водночас, відсутня юридична підстава для такого втручання, що вказує на незаконність таких дій та недопустимість одержаних доказів. Враховуючи наявність колізії це

питання потребує окремого та більш комплексного дослідження у майбутньому.

Другий вид НС(Р)Д, передбачений ст. 270 КПК України, надає право на аудіо-, відеоконтроль в публічно доступному місці без обмеження по кількості осіб, мова, звуки, рухи і поведінка яких може бути зафіксована. Проблема даної НС(Р)Д в тому, що вона передбачає ще і дозвіл на проникнення, який може бути наданий у порядку ст. 267 КПК України (під час таємного проникнення) так і в порядку ст. 234 КПК України (під час проведення обшуку). Фактичне проведення такого виду НСРД потребує подвійного проникнення до приміщення, для встановлення та зняття спеціальної техніки.

Як бачимо, перевагою проведення НС(Р)Д за ст. 260 КПК України є відсутність обмеження місця її проведення, проте відкритим залишається питання фіксування розмов та поведінки третіх осіб та допустимість одержаних доказів.

В свою чергу, ст. 270 КПК України не передбачає зазначення конкретних суб'єктів, але її проведення можливе лише у публічно недоступному місці. Нагадаємо, що до публічно доступних місць належать парки, кафе, кінотеатри тощо, практична більшість яких обладнана камерами відеоспостереження. Так, в окремих випадках проведення аудіо-, відеоконтролю в рамках ст. 270 КПК України буде недоцільним, адже отримані матеріали не відрізнятимуться від матеріалів камер відеоспостереження, копії яких можливо отримати шляхом тимчасового доступу до речей та документів (ст. 159 КПК України).

З огляду на зазначені вище обставини, вважаємо доцільним доповнити ст. 270 КПК України правом на проникнення в публічно недоступні місця. Дане нововведення спростить проведення аудіо-, відеоконтролю, зокрема надасть змогу уникнути отримання двох дозволів на проникнення до публічно недоступного місця та допоможе уникнути порушення ст. 8 Конвенції.

Окремо хочемо наголосити, що не розділяємо ідею об'єднання ст. 260 та ст. 270 КПК України в одну, адже на відміну від аудіо-, відеоконтролю місця, аудіо-, відеоконтроль особи не завжди пов'язаний з конкретним місцем та проникненням до нього.

Отже, можемо зробити висновок, що проведення аудіо-, відеоконтролю неможливе без використання відповідних технічних засобів. Враховуючи те, що проведення даної НС(Р)Д можливе не лише у публічно доступних, але й у публічно недоступних місцях (житло або інше приватне володіння особи) виникає потреба попереднього обстеження таких місць для встановлення технічних засобів, а також повторного проникнення для їх зняття.

Враховуючи подвійне проникнення до місця проведення аудіо-, відеоконтролю, чинне кримінально процесуальне законодавство вимагає удосконалення в частині спрощення проведення такої НС(Р)Д.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04 лист. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.01.2023)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2390> (дата звернення: 10.01.2023)

3. Постанова Верховного Суду від 09 груд. 2020 р. у справі № 756/12749/18 (провадження № 51-3483км20). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93505778&red=1000035117e5aa1a010a7326a9c514059a6fb3&d=5> (дата звернення: 10.01.2023)

UDC 343(043.2)

Pylypenko K.A., applicant for higher education,
first (bachelor) level,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Scientific Advisor: Grekova L., Senior Lecturer

PROBLEMS OF INVESTIGATIVE ETHICS IN UKRAINE

A special problem in the study of issues of criminal procedural legislation is the issue of investigative ethics. In general, questions of the moral aspect are quite exciting and controversial, since they deal with the organization and regulation of various social and legal issues and discipline in society and the state. In Ukraine, the problems of implementing the ethical foundations of the investigator's activity have attracted the attention of scientists for a long time.

A.V. Ishchenko and I.I. Zablodska note that the role of investigative units is very important in the process of fighting crime by state law enforcement agencies. Their activities become especially relevant even today, when the level of crime is increasing, and investigators work with maximum physical and moral stress and are exposed to brutal manifestations of crime, are constantly in extreme situations, carry out many urgent and important measures, make responsible decisions in accordance with the procedural legislation [1, p. 5–6].

The moral criteria of admissibility of various methods, means, techniques of influence are important in the activity of the investigator, since it takes place mainly in conflict situations. Physical and also mental violence is unacceptable, which limits or deprives a person of the opportunity to choose own position,

own line of behavior. An equally important basis for the use of all investigative tools and methods should be the complete inadmissibility of deception [2, p. 14].

In accordance with Article 64 of the Law of Ukraine "On Civil Service", for non-performance or improper performance of official duties, defined by this Law and other normative legal acts in the field of public service, job description, as well as violation of the rules of ethical behavior and other violations of official discipline a civil servant shall be subject to disciplinary liability in accordance with the procedure established by this Law [3].

Civil servants who have committed a disciplinary offense - "violation of the rules of ethical behavior of civil servants" may be subject to disciplinary action in the form of a remark, reprimand or warning about incomplete official compliance. It should be borne in mind that for committing this type of disciplinary offense, a civil servant cannot be subject to disciplinary action in the form of dismissal from the civil service position [4, p. 454].

The objective side of the considered disciplinary offense does not provide for the occurrence of negative consequences as a mandatory feature of its composition (just as it does not contain a description of the signs of the subject of the disciplinary offense; the situation, method, place, time, tools or means of committing the disciplinary offense). Therefore, the fact of the actual occurrence of such consequences for the qualification of the offense has no significance, although it must be taken into account in the process of individualization of disciplinary responsibility [5, p. 498].

The analysis of investigative practice shows that there are shortcomings in the implementation of ethical norms and we consider it necessary to focus attention on preventive measures that will not lead to violations, these may be the following points: 1. increasing the headquarters as a guarantee of removing a large burden from person and reducing stress; 2. provision of decent financial support for both the employee and the department for their work; 3. provision of an opportunity to undergo consultations with an independent psychotherapist in order to maintain normal mental health; 4. high-quality work of the department of providing advice to employees and solving work issues so that they feel cared for and their rights and freedoms are ensured; 5. absence of pressure from other representatives of law enforcement agencies and/or applicant and the practical possibility of applying legal norms to them in the event of such pressure; 6. a polygraph, which is used when accepting a position, when questioning suspects, in critical situations to find out reliable information; 7. in order to ensure the protection of the rights and legitimate interests of the interrogated person, his/her dignified treatment during the investigative action, as well as guaranteeing the admissibility and reliability of evidence, we propose to standardize the obligation for the investigator to satisfy the interrogated person's request to record the investigative action by technical means.

However, it is worth understanding that in today's realities we have somewhat limited resources, so some of the proposed solutions may remain a theoretical aspect at the time, and not implemented in solving the problem.

Literature

1. Ishchenko A.V., Zablodska I.I. Forensic enforcement of the moral principles of investigative activity. *Criminalistic Bulletin*. 2009. No. 1 (11). P. 5–10.
2. Smokov S.M. Internal conviction of the investigator and his role in making procedural decisions: autoref. thesis For the acquisition of sciences. candidate degree law Science: spec. 12.00.09. Kyiv: Academy of Internal Affairs, 2002. 19 p.
3. On civil service: Law of Ukraine No. 889-VIII of 2016. *Bulletin of the Verkhovna Rada*. 2016. No. 4. Article 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
4. Gurtieva L.M. General features of the criminal procedural activity of the investigator in the aspect of investigating the problems of investigative ethics. *Coll. of science works O.: Phoenix*, 2008. Vol. 33. P. 453-457.
5. Scientific and practical commentary to the Law of Ukraine "On Civil Service". Ed. coll.: K.O. Vashchenko, I.B. Koliushko, V.P. Tymoshchuk, V.A. Derets (rep. ed.). Kyiv: FOP Moskalenko O.M., 2017. 796 p.

УДК 351.74(043.2)

Холзакова О.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
Науковий керівник: Марущак Н.В., к.ю.н., доцент

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Правоохоронні органи в усі часи існування виступали гарантом охорони прав і свобод людини і громадянина, інтересів держави та суспільства.

На сучасному етапі демократичних змін, які відбуваються в Україні, розпочатої реформи правоохоронної системи, важливим є питання визначення завдань та функцій правоохоронних органів. На нашу думку, питання визначення завдань і функцій, які здійснюються правоохоронними органами, потребує не лише наукового обґрунтування, а й належної нормативної регламентації.

Поняття «правоохоронні органи» закріплене на конституційному рівні. Так, відповідно до ч. 3 ст. 17 Основного Закону, забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави,

організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1]. Водночас «поняття «правоохоронні органи» є одним із найбільш невизначених в українському правознавчому просторі, оскільки у науковій літературі зустрічаються різні підходи до визначення цього терміну.

Так, С.С. Шоптенко вважає, що правоохоронними органами є органи державної влади, які створені й діють на професійній основі відповідно до норм матеріального та процесуального законодавства з метою забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань та, у зв'язку з чим їх наділено комплексом владних повноважень, зокрема із застосування заходів примусу, а також працівники яких мають особливий соціально-правовий статус, фінансове й матеріально-технічне забезпечення, що визначено специфікою проходження служби в цих органах [2, с. 109].

Загалом, під правоохоронними органами слід розуміти державні органи, які наділені, відповідно до чинного законодавства, владними повноваженнями та здійснюють у межах своєї компетенції правоохоронну діяльність. Тобто в самостійний вид державної діяльності слід виділити правоохоронну діяльність, яка володіє певними властивостями [3, с. 14].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист працівників суду і правоохоронних органів» до правоохоронних органів належать: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [4]. Всі правоохоронні органи діють на основі та в межах Конституції України, законів України.

Правоохоронні органи та їх діяльність є багатоплановою. Кожен окремий правоохоронний орган здійснює свою діяльність на основі і в межах Конституції та профільних законів і несе відповідальність виключно в межах своїх повноважень. Але усі правоохоронні органи об'єднує спільність завдань, що постає перед ними.

Як зазначає О.М. Резнік, завдання реалізуються під час виконання певних дій, що спрямовані на досягнення передбаченої мети діяльності, при цьому до поняття «завдання» входить, яким чином, у який спосіб передбачається досягнення кінцевої мети та які для цього застосовувати методи. Завдання правоохоронних органів – це основні цілі організації та діяльності правоохоронних органів держави [5, с. 209-210]. До таких завдань правоохоронних органів науковець відносить наступні: охорона, суверенітету та територіальної цілісності та конституційного ладу

держави; гарантування безпеки і захист прав, свобод і законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства та держави в цілому; створення умов для відновлення порушених прав; боротьба зі злочинністю та цілеспрямований розвиток системи правоохоронних органів [5, с. 210].

У свою чергу М.О. Семко зазначає, що найважливішим завданням правоохоронних органів є: захист встановленого Конституцією України суспільного ладу; охорона і захист прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності; захист суверенітету та територіальної цілісності України. Водночас діяльність правоохоронних органів спрямована на забезпечення законності і правопорядку, захист прав та інтересів громадян, соціальних груп, суспільства і держави, попередження, припинення правопорушень, застосування державного примусу або заходів громадського впливу до осіб, які порушили закон та правопорядок [6].

Всі державні органи, в тому числі й правоохоронні, виконують притаманні виключно їм функції. Функціями правоохоронних органів є головні напрямки діяльності, що безпосередньо визначають їх сутність та призначення.

В юридичній літературі небезпідставно зазначається, що система функцій правоохоронної діяльності не має сталої структури; функції протягом всього часу існування правоохоронної системи не були завжди однаковими, вони змінюються [7, с. 34]. І навіть за сучасних умов питання про визначення правоохоронних функцій залишається невирішеним (наприклад, зокрема, не змінює дану ситуацію й абзац перший п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», в якому зазначено, що правоохоронними є й інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [4].

Дослідники виокремлюють такі властивості функцій правоохоронних органів: 1) функції є похідними від сутності правоохоронної діяльності й визначаються призначенням цього виду діяльності в суспільстві; 2) це такі напрямки впливу на суспільні відносини, необхідність в реалізації яких породжує необхідність існування правоохоронності як явища правової дійсності; 3) спрямовані на виконання завдань; 4) функції – це напрями так званого активного впливу на упорядкування певного виду суспільних відносин (тобто динамізм є важливою ознакою функцій); 5) сталість як необхідна ознака функцій (тобто безперервність, тривалість дії [7, с. 38].

О.М. Резнік до функцій правоохоронних органів відносить: профілактику правопорушень; захист життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів; охорону громадського порядку, громадської безпеки; оперативно-розшукову діяльність; розслідування злочинів; судовий розгляд справ про злочини; виконання вироків, рішень, ухвал та постанов

судів постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів [5, с. 210].

Кожна функція правоохоронних органів реалізуються в конкретних діях суб'єктів, що здійснюють цю діяльність.

Таким чином, значна роль у зміцненні правопорядку, законності та справедливості належить саме правоохоронним органам. Пропонуємо законодавчо закріпити визначення поняття правоохоронних органів. Вважаємо, що розуміння завдань та функцій правоохоронних органів ускладняється законодавчою невизначеністю цих понять.

Література

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

2. Шоптенко С.С. Щодо змісту поняття «правоохоронний орган». Прикарпатський вісник. 2017. № 3. С. 106-110.

3. Гаруст Ю.В., Мельник В.І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.

4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-ХІІ. Дата редакції від 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

5. Резнік О.М. Мета, завдання та функції правоохоронних органів, які забезпечують економічно-фінансову безпеку України. Порівняльно-аналітичне право. 2018. С. 208-211.

6. Семко М.О. Роль правоохоронних органів у демократичній державі. URL: [Siemko_Rol_pravookhoronnykh_orhaniv_2022.pdf](https://kpi.kharkov.ua/Siemko_Rol_pravookhoronnykh_orhaniv_2022.pdf) (kpi.kharkov.ua)

7. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посіб. 2-е вид. перероб. і доп. / кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.

УДК 343.55(477)(043.2)

Цепенда Д.П., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,

Ющик О.І., к.ю.н.,

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ПРОТИДІЯ ДИТЯЧІЙ ПРОСТИТУЦІЇ

Для того, щоб протидіяти будь-чому, потрібно знати причину зародження проблеми. Тому, щоб протидіяти дитячій проституції, потрібно розібратися, як вона зароджується.

Через девіантну поведінку дітей, яка полягає у вживанні алкоголю, наркотиків, ранні сексуальні стосунки, прояви вандалізму, зростає кількість кримінальних правопорушень, які вчинені неповнолітніми (дітьми), в тому числі й проституція.

Осіб, які не досягли повноліття, в першу чергу, до вчинення статевих злочинів, в тому числі, й дитячої проституції, спонукає їхній спосіб життя – стрімке зростання бродяжництва та дитячої безпритульності, особи саме такого способу життя найчастіше стають як жертвами, так і правопорушниками.

Дитяча проституція обумовлена досить широким причинним комплексом, але в кінцевому результаті всі ці причини за своїми якісними критеріями закономірно і беззаперечно акумулюються та беруть початок саме в сім'ї, в родинних відносинах. І саме ці відносини є основою їх взаємозв'язку і взаємообумовленості [1, с. 273].

Тому до основних причин дитячої проституції слід віднести: насильство в сім'ї, скрутне матеріальне становище, що змушують дітей заробляти у такий спосіб, примушування з боку батьків чи осіб, які виконують їхні обов'язки, відсутність необхідного виховання, вплив ЗМІ, неправильне розуміння підлітка про статеві відносини.

Разом із тим, є низка нормативних-правових актів, якими передбачені способи та методи протидії злочинності неповнолітніх, у тому числі й дитячій проституції.

Згідно Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства – кожна дитина має право захисту з боку своєї сім'ї, суспільства та держави, яких потребує її статус як неповнолітньої особи [2].

Конвенцією ООН про права дитини передбачено, що країни-учасники зобов'язані захищати дитину від всіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення. З цією метою вони повинні приймати на національному двосторонньому і багатосторонньому рівнях необхідні заходи для запобігання схилянню або примушування дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності використання в цілях експлуатації дітей в проституції у іншій незаконній практиці, у порнографії [3].

Згідно із Законом України «Про органи і служби у справах неповнолітніх», суб'єктами запобігання злочинності неповнолітніх є такі державні органи: центральний орган виконавчої влади, уповноважені підрозділи органів Національної поліції, приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції, школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;

притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Тож до запобігання вчинення даного виду злочинів слід віднести дії, спрямовані на зменшення негативного впливу криміногенних чинників, а також заходи, скеровані на конкретних осіб з девіантною або злочинною поведінкою з метою недопущення виникнення антисуспільної мотивації.

З практичної роботи щодо здійснення профілактики у сфері секс-бізнесу можна виокремити, що серед пріоритетних завдань, що здійснюють державні соціальні служби, окремий напрямок із профілактики проституції відсутній. Можна виділити лише окремі випадки здійснення такої роботи в контексті реалізації окремих програм, спрямованих на інші групи девіантної поведінки. Ряд таких програм набули загальнодержавного рівня, оскільки вони були затверджені на рівні уряду і мають часткове фінансування з державного бюджету [4].

Враховуючи вищенаведене слід зробити висновок, що протидія дитячій проституції відбувається постійно та передбачена законодавством, а тому важливим є дотримання законодавчих норм, що регулюють захист дітей, а також створення належних механізмів їх забезпечення всіма суб'єктами запобігання злочинності неповнолітніх.

Література

1. Шевчук Т.А. Щодо основних причин дитячої проституції, як негативного соціального явища, в сучасному суспільстві. *Форум права*. 2016. № 3. С. 273–276.

2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Документ № 994_927. Ратифікація від 20.06.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

3. Конвенція про права дитини. Документ № 995_021. Редакція від 20.11.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

4. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Школа проти СНІДу. Профілактика ризикованої поведінки: посібник для вчителя. Київ: Алатон, 2004. 256 с.

Черкас К.Ш., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Пендюра М.М., к.ю.н., доцент

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТКОГО ПОВОДЖЕННЯ З НИМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Діти є особливою категорією в нашому суспільстві, це наше майбутнє, та все ж таки світогляд розпочинається з дитинства, кожен із батьків обирає свої варіанти виховання та відношення до своєї дитини, але жодна особа не повинна бути ображеною. Ця тема є досить актуальною, тому що наразі в нашій країні йде війна, як показують факти, то знущань, насильств та жорстокого поводження з дітьми побільшало, ці особи дійсно потребують величезної психологічної допомоги. В Стамбульській конвенції наголошується, що «домашнє насильство» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні» [1].

Аргументом на користь даної думки стосовно проблематики може бути те, домашнє насильство щодо дітей може проявлятися в різних аспектах: побиття, завдання тілесних ушкоджень, словесні образи, ляпаси, штовханина, щипання неповнолітніх, погрози, психологічний тиск, сексуальне насильство, примушування до праці, заборона навчатися, позбавлення фінансової залежності. Що ж може викликати в дорослих ці прояви знущань над дітьми? По-перше, вважається це зловживання алкоголем та наркотиками, тому що під дією цих речовин людина не в змозі вірно контролювати свої дії, в неї з'являється ейфорія, все одно на те, що відбувається. По-друге, такими чинниками можуть бути фінансові негаразди в сім'ї, замовчування дітьми насильства щодо них, стрес на роботі дорослих, а також різні фінансові та психологічні залежності від кривдника. Домашнє насильство взагалі дуже поширене в Україні та має погану статистику, котра констатує величезні факти звернень дітей за допомогою.

Існує багато нормативної бази, котра регламентує захист дітей від будь-якого насильства, а також відповідальність за вчинення таких правопорушень, наприклад: Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної

експлуатації та сексуального насильства, Європейська конвенція про здійснення прав дітей, Сімейний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» та інші. Слід зауважити, що насамперед в підрозділах поліції існує так звана ювенальна превенція, котра здійснює нагляд за безпекою дітей, не допущення порушень та посягань на їх життя, проводять профілактичні бесіди на різні теми у школах, а також вилучають дітей у батьків, котрі не виконують належно свої батьківські права або здійснюють насилля, проявляють неповагу до власних дітей.

«Насильство над дітьми або жорстоке поводження з дітьми (англ. Child abuse or Child maltreatment) – фізичне, психологічне, сексуальне насильство або відсутність виховання та піклування над дітьми батьками, особами-опікунами чи сторонніми людьми, які займаються доглядом за дітьми. Насильство над дітьми може включати в себе будь-яку дію насильницького характеру, нехтування, зловживання або нездатність, небажання чи невміння виховання і турботи за дітьми від батьків чи інших осіб, що призводить до фактичної або потенційної шкоди дитині. Може мати місце в сім'ї, місці проживання дитини, на вулиці або в організаціях, школах чи громадах, з якими дитина взаємодіє [2]. Домашнє насильство взагалі дуже поширене в Україні та має таку статистику: «Найбільше звернень про насильство в сім'ї надходило від жінок – 233210. Чоловіки зверталися до соцслужб стосовно цього 45677 разів, а від дітей надійшло 5334 таких звернення. За 2021 рік найбільшу кількість звернень зафіксували в Києві – 36114. На другому місці Дніпропетровська область із 24174 зверненнями, а на третьому Львівська – там повідомляли про домашнє насильство 21198 разів. Далі йдуть Запорізька (16588) та Волинська (15843) області. У соцслужбі також повідомили, що станом на 1 січня 2022 року в Україні є 46 притулків для людей, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі. Рік тому таких притулків було лише 33. Проте їх досі немає в Житомирській, Кіровоградській, Сумській та Чернігівській областях» [3]. Слід звернути увагу і на той фактор, скільки дітей вивезено російською федерацією в період воєнного стану. Уповноважений ВРУ з прав людини Дмитро Лубінець повідомив, що «станом на 23 грудня 2022 рік відомо про 13613 українських дітей, яких вивезли на територію РФ» [4]. У Міністерстві з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України пояснили порядок дій на випадок, якщо окупанти депортували дитину: «У

повідомленні йдеться, що насамперед варто зібрати якомога більше даних про дитину та обставини викрадення – ПІБ дитини, дату народження, місце проживання; звідки дитина була примусово переміщена та за яких обставин; була вона з батьками чи у супроводі інших осіб; останнє відоме місце її знаходження або поточне місце перебування; особливі прикмети дитини; контакти батьків або родичів дитини, а також особи, яка повідомила про депортацію» [5].

Тобто, необхідно вважати, що проблема насильства вважається дуже складною і яка потребує багато уваги з боку держави, але слід знати, що діти та дорослі особи, якщо зіткнулись із даним явищем можуть звертатися до: 102 – це телефон Національної поліції України; 15-47 – виклик урядової «гарячої лінії», а також в них існує сайт, для постраждалих від домашнього насильства; 116-123 або 0 800 500 335 – лінія «Ла Страда»; 772 або 0 800 500 225 – Національна дитяча «гаряча лінія»; мобільні бригади Міністерства соціальної політики в регіонах; денні центри UNFPA; @police_helpbot – чат-бот у Telegram від МВС, а на сайті «Розірви коло» можливо знайти інформацію, як розпізнати насильство та захистити себе.

Повертаючись до теми стосовно насильства над дітьми, теж слід згадати про інтернет-забавки, котрі інколи приводять до таких неприємних наслідків, пов'язаних зі знуцанням, жорстоким поводженням із дітьми, через їх необізнаність. Дітей, починаючи із трьох років, треба привчати до поваги до самого себе, розказувати, що жодна людина не має право на образу, ніхто не може підіймати руку, а також примушувати щось робити через погрози, знайомити із Конституцією України, вивчати з ними їх права, обов'язки та право на захист. Якщо дитина з дитинства бачить, як знуцається батько з його матері, то так вже руйнується психіка особи та вона думає, що це є правильним відношення, що за це ніякого покарання не буде, бо такі відносини започатковані в сім'ї. А саме із сімейних відносин все виходить у майбутнє життя дітей. Наш простір заповнює інтернет, слід зауважити, що неповнолітніх легше затягнути у світ не наших реалій, так вони і стають жертвами насилля, через свою неухважність, недосвідченість та цікавість до нових речей. Було проведене дослідження МБО «Служба порятунку дітей» у партнерстві із Уповноваженим Президента України з прав дитини у грудні 2020 р. – січні 2021 р., виконавець дослідження була Агенція ProinsightLab, так ось загальні висновки є такими: «Переважно діти починають користуватись Інтернетом у 6-8 років, проте є й ті, хто почали користуватись Інтернетом з 3-х років. Така ж ситуація навколо реєстрації у соцмережі – чим молодші діти, тим раніше вони реєструються вперше у соцмережі, близько 40% опитаних дітей вже мають досвід зустрічі з сексуальним контентом, з них 7% бачать його майже щодня. Контент з алкоголем/наркотиками та

контент з насильством бачать частіше, майже чверть дітей потрапляли хоча б в одну із ситуацій сексуального насильства чи експлуатації за останній рік. Ситуації траплялись з опитаними дітьми з частотою від 1% до 14% дітей. Частіше за все траплялись ситуації про запитання щодо інтимних частин тіла, прохання надіслати оголені фото та надсилання фото оголених людей. Близько 20% дітей відмітили, що батьки не контролюють їхню діяльність в Інтернеті» [6], а головне, що про більшість випадків, як зазначено вище, батьки навіть не знали, тому що діти замовчували через якусь погрозу чи просто боялись реакції матері або батька.

Максимізуються можливості щодо налагодження тісного взаємозв'язку між конкретними мешканцями території та поліцейськими підрозділів превенції. У межах міжнародної акції «16 днів проти насильства» поліцейські загалом і дільничні офіцери поліції зокрема в період із 26 листопада до 10 грудня щорічно активізують свою діяльність у сфері попередження насильства в сім'ї. Ця акція була ініційована Першим всесвітнім інститутом жіночого лідерства 1991 р. До її проведення долучилося близько 100 країн світу. У 2000 р. до проведення цієї акції приєдналась і Україна. Основним завданням міжнародної акції «16 днів проти насильства» є привернення уваги населення до низки питань, а саме: – наявності в українському суспільстві такого негативного явища, як насильство в сім'ї, і нагальної необхідності його подолання; – проблеми торгівлі людьми та протидія їй; – визнання й розуміння гендерно обумовленого насильства й жорстокого поводження з дітьми; – проблеми жорстокого поводження з дітьми й особливої вразливості дітей у разі насильства в сім'ї; – усвідомлення й утвердження концепції рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; – активізації партнерського руху органів державної влади, державних закладів, громадських організацій щодо попередження та викорінення домашнього насильства; – проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, а саме: різного роду акцій, флешмобів, круглих столів, конференцій, відкритих зустрічей із метою підвищення поінформованості населення України з питань 163 попередження насильства в сім'ї, жорстокого поводження з дітьми та будь-яких інших проявів гендерно обумовленого насильства; – формування свідомості всіх верств населення щодо нетерпимого ставлення до гендерно обумовленого насильства, насильства в сім'ї та засудження будь-яких його проявів [7].

Література

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська

конвенція). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 07.02.2023)

2. Учасники проєктів Вікімедіа. Насильство проти дітей – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Насильство_проти_дітей (дата звернення: 07.12.2022)

3. У соцслужбі розповіли, хто і в яких регіонах найчастіше скаржився на домашнє насильство у 2021 році. Громадське телебачення – Останні новини дня, всі надзвичайні новини в Україні. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-socsluzhbi-rozprovili-hto-ta-v-yakih-regionah-najchastishe-skarzhivsya-na-domashnye-nasilstvo-u-2021-roci> (дата звернення: 07.12.2022)

4. На сьогодні відомо про 13613 вивезених до Росії українських дітей, – Лубінець. *espresso.tv*. URL: <https://espresso.tv/na-sogodni-vidomo-pro-13-613-vivezenikh-do-rosii-ukrainskikh-ditey-ombudsmen-lubinets> (дата звернення: 07.02.2023)

5. У Мінреінтеграції пояснили, що робити, якщо окупанти депортували дитину. *espresso.tv*. URL: <https://espresso.tv/u-minreintegratsii-poyasnili-shcho-robiti-yakshcho-okupanti-doportovali-ditinu> (дата звернення: 07.02.2023)

6. Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні. Головна. URL: <https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/seksualne-nasylstvo-nad-ditmy-ta-seksualna-ekspluatatsiia-ditei-v-interneti-v-ukraini> (дата звернення: 07.12.2022)

7. Пендюра М.М., Старицька О.О. Поліцейська деонтологія: навч. посіб. Київ: ФОП Маслаков, 2020. С. 120-122.

УДК 343.9(043.2)

Шилова К.Р., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лисько Т.Д., к.ю.н.

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КИШЕНЬКОВИМ КРАДІЖКАМ

Кримінальні протиправні посягання на власність громадян небезпечні тим, що вони спричиняють значну матеріальну шкоду громадянам, сприяють незаконному збагаченню правопорушників. Серед кримінальних правопорушень проти власності значну небезпеку викликають кишенькові крадіжки. Актуальність боротьби з кримінальними правопорушеннями такого роду обумовлюється також тенденцією їх щорічного кількісного зростання. Постійний і значний ріст їх, а також зниження рівня розкриття, дає підстави для припущення, що правоохоронні органи недостатньо повно і ефективно використовують для боротьби з названими кримінальними правопорушеннями ті сили і засоби,

що є у їх розпорядженні, не приймають належних засобів щодо виявлення осіб, схильних вчинити такі крадіжки.

Кишенькова крадіжка – це один із видів крадіжок, відповідальність за вчинення якої передбачено ст. 185 КК України [1, с. 219]. Базою для визначення окремих функцій у відповідній діяльності органів та підрозділів Національної поліції України (далі - НПУ) є запобігання кримінальним правопорушенням і зводиться до запобігання конкретним кримінальним правопорушенням; виявлення правопорушень і осіб, які їх вчинили; розшуку правопорушників; сприяння кримінальному судочинству; сприяння та забезпечення діяльності інших суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням.

Крім названих функцій, на погляд О.О. Юхна, О.В. Кириченка та О.А. Шевченка, напрямами діяльності НПУ є оперативно-розшукова діяльність, досудове розслідування, забезпечення запобіжної діяльності. Органи НПУ, на відміну від інших суб'єктів запобіжної діяльності, впливають на дуже широке коло об'єктів запобігання, здійснюючи запобіжну діяльність на всіх рівнях, в усіх видах і формах, використовуючи при цьому широкий арсенал різноманітних як гласних, так і негласних методів і засобів [2, с. 232].

Ми погоджуємося з думкою В.Г. Телійчука, Д.Й. Никифорчука та О.М. Сиченка, що ефективно запобігання кишеньковим крадіжкам може бути досягнене в результаті більш ретельного проведення загальних профілактичних заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню; індивідуальних профілактичних заходів стосовно осіб, від яких можна очікувати вчинення кишенькових крадіжок; оперативно-розшукових й інших заходів, що перешкоджають вчиненню кишенькових крадіжок, які готуються та задумуються, а також припинення замахів на ці кримінальні правопорушення [3, с. 20-21]. Таким чином, успіх запобігання кишеньковим крадіжкам, насамперед, залежить від повсякденної та цілеспрямованої роботи в цьому напрямі слідчих при тісній взаємодії з оперативними працівниками НПУ.

Вважаємо, що з метою запобігання кишеньковим крадіжкам необхідно застосовувати ряд запобіжних заходів: постійне правове інформування населення через засоби масової інформації про те, що їх майно повинно бути надійно захищене самими громадянами (наприклад, зберігати цінності, гаманці, телефони, банківські картки у внутрішніх кишенях одягу і бажано закритих на застібки або блискавки); проведення профілактичних заходів серед кишенькових злодіїв; вивчення способів і методів вчинення кишенькових крадіжок, їх кримінальний почерк; постійне поповнення та користування інформаційною базою даних про способи і види вчинення кишенькових крадіжок; введення нових методів і способів по фіксації і документуванню кримінальних правопорушень,

пов'язаних з кишеньковими крадіжками; обмін досвідом оперативних співробітників щодо попередження, виявлення і розкриття кишенькових крадіжок; збільшення чисельності патрульних. У цьому можуть брати участь як співробітники поліції, так і Національної гвардії України. Патрулювання необхідно проводити в місцях великого скупчення людей (у громадському транспорті, парках, на зупинках, а також у темний час доби на вулицях); збільшення кількості зовнішніх камер спостереження тощо.

При встановленні скоєння кримінального правопорушення і факту фіксації цього камерою, необхідно призначення спеціальної експертизи з розпізнавання особи для ідентифікації особистості, а саме збільшення фото/відеофрагменту особи злочинця з високою точністю. Як правило, дуже часто сторонні люди бачать, як відбувається крадіжка і того, хто її вчиняє. Однак у силу певних причин вони або просто бояться сказати про це, або залишаються байдужими і вдають, що не помічають цього.

Вважаємо, що досить ефективним засобом запобігання кишеньковим крадіжкам може стати спеціальний експеримент. Він полягає в тому, що оперативний працівник під виглядом звичайної людини в певному місці намагається вести себе необачно і необережно, тим самим намагаючись привернути увагу потенційних злочинців. І якщо йому це вдається, то він затримує злочинця на гарячому.

Таким чином, урахування таких заходів дає можливість перегляду організаційних питань, а також дозволяє ставити більш конкретні завдання правоохоронним органам, вдосконалити контроль за їх виконанням, використовувати додаткові сили та засоби щодо запобігання кишеньковим крадіжкам у тісній взаємодії з іншими правоохоронними органами.

Література

1. Фецин М.А. Спосіб вчинення кишенькових крадіжок як елемент криміналістичної характеристики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1 (22). С. 219-222.

2. Кириченко О.В., Шевченко О.А. Принципи запобіжної діяльності підрозділів карного розшуку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 230–237.

3. Телійчук В.Г. Попередження та розкриття розбійних нападів на квартири громадян: практ. посібник. Кіровоград: КірЮІ ХНУВС, 2009. 128 с.

Shyian Yu.V., applicant for the first (bachelor's) level,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Supervisor: Grekova L., Senior Lecturer

INTERNET NETWORK AS A CARRIER OF FORENSIC INFORMATION ABOUT CYBERCRIME

Digital and information technologies are in constant development and act not only as means of communication, but also as tools for concluding contracts, means of payment, as well as ways to carry out various operations. The Internet system opens up ample opportunities for communication and exchange of information of any nature. That is, we can say that the Internet network has become one of the most favorable environments for the development of social relations. However, the improvement of information technology and the development of the Internet network has led to the emergence of a new type of crime – cybercrime.

Note that cybercrime is often used along with the concept of computer crime. However, according to the Law of Ukraine "On the Basic Principles of Cybersecurity of Ukraine", cybercrime (computer crime) is a socially dangerous guilty act in cyberspace and / or with its use, the responsibility for which is provided for by the law of Ukraine on criminal liability and / or which is recognized as a crime by international treaties of Ukraine [1].

Cybercrime is not limited to the framework of crimes committed on the global Internet, it applies to all types of crimes committed in the information and telecommunications sphere, where information, information resources are the subject of criminal encroachments, the electronic environment in which criminal offenses are committed.

Cybercrimes are characterized by a specific picture of traces. At the scene, simultaneously with the usual traces, there should be virtual traces that are in the memory of electronic devices. Virtual traces are traces of any actions in the information space of computer and other digital devices, their systems and networks. In the theory of forensic science, there are different opinions about what should be understood by virtual traces: 1) virtual traces as a change in an automated information system; 2) virtual traces in terms of physical and quantum theory; 3) virtual traces as a result of logical and mathematical operations with binary code and many others. Until now, there is no exact definition of virtual footprints. The authors consider the question from different points of view: some from the point of view of human influence on computer systems, others from the point of view of physical connections of computer systems, others – from the point of view of performing certain operations [2].

In today's conditions, there is a tendency to increase illegal materials (information) in social Internet networks. Often, criminals flaunt the result of their illegal actions and record their criminal activities. There are also offenders who use the Internet as a means of committing their crimes, often to maintain criminal ties. Information on the Internet makes it possible to identify the identity of the offender, the situation, the scene of the incident, accomplices, tools, helps to identify important circumstances that are important in criminal proceedings. Offenders, acting as the creator and distributor of their own content and consumer of someone else's, inevitably leave virtual traces of their activities in cyberspace. According to such traces, it is possible to establish not only the physical parameters of the time and place of committing an action, but also with a high degree of probability to solve a number of diagnostic problems for the formation of the psychological profile of the reflected subject of predicting his future behavior [3, p. 6].

Internet networks are a valuable source of forensic information that can guide the investigator to make tactical decisions when investigating cybercrime. Forensic information in such networks is a set of data, messages and information about the sources and mechanism of occurrence of ideal and material traces related to a criminal event, obtained on the Internet using special means, in order to establish the circumstances of a criminal event in criminal proceedings. However, both the detection and investigation of this category of crimes remains quite a difficult task for most law enforcement officers, and this is mainly due to their lack of preparedness to work with a new type of evidence contained directly on digital media and on the Internet.

The investigation of such crimes has its own specifics and is complicated by their increased latency. There is a problem of reviewing computer systems, technical devices that contain information. Also complicated is the procedure for extracting, investigating and fixing traces of cybercrime. This is facilitated by insufficient technical support of pre-trial investigation bodies, operational units [4, p. 102-103].

Based on the foregoing, it can be noted that the Internet network can undoubtedly act as a source of forensic information both in relation to cybercrime and other types of crimes where they are present. Traces of crime left on digital information have certain features that must be taken into account when collecting, consolidating and researching them. In connection with the foregoing, there is a need for further research of the criminal procedural properties of the Internet and the introduction of its results into the practical activities of law enforcement agencies.

Literature

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII: станом на 17 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 31.10.2022)
2. Найдьон Я. Поняття та класифікація віртуальних слідів кіберзлочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. С. 304–307. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/5/57.pdf> (дата звернення: 28.10.2022)
3. Білоус В.В., Шепітько В.Ю. Роль сучасних інформаційних технологій у встановленні особи злочинця. Сучасні проблеми криміналістики. Вип. 14. 2014. С. 5–11.
4. Організаційно-правові та тактичні основи протидії злочинності у сфері високих інформаційних технологій: навч. посіб / В.М. Бутузов, В.Д. Гавловський, Л.П. Скалозуб та ін. Київ: Нац. акад. СБУ України, 2011. 404 с.

УДК 343.01(043.2)

Ющик О.І., к.ю.н.,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК: НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС, прагнення України стати демократичною, правовою державою вимагає певних змін правової системи в цілому і, відповідно, адміністративного та кримінального права як її складової. Реформування адміністративного та кримінального законодавства необхідно здійснювати на основі положень Конституції України при комплексному підході до реформування інших галузей законодавства (цивільного, трудового, фінансового тощо). Необхідно передбачити динаміку розвитку адміністративного та кримінального права, пов'язану з поступовими змінами розвитку суспільства, визначити пріоритетні напрямки становлення вказаних галузей законодавства на майбутнє, послідовність прийняття законів, виходячи з необхідності забезпечення прав та свобод громадян інтересів держави і суспільства в цілому, з урахуванням розвитку економіки, соціальної та політичної сфер.

Існування проступку в більшості держав східної групи континентальної правової сім'ї та в дореволюційному законодавстві обумовлено системою матеріально-формальних ознак, притаманних для певної категорії складів злочинів та неуправлінських деліктів. Матеріальні ознаки кримінального проступку обумовлені поглинанням багатьох

складів (дисциплінарних, адміністративних) правопорушень складами злочинів. Формальною ознакою кримінального проступку є передбачення в санкціях кримінально-правих норм покарань, які володіють ознаками заходів громадського впливу, та частковість в застосуванні санкцій кримінального закону [6, с. 99].

В Україні реформування кримінального законодавства започаткувала Концепція реформування кримінальної юстиції України [4]. У ній зазначено, що з метою гуманізації кримінального законодавства певну частину злочинів необхідно трансформувати в кримінальні (підсудні) проступки, обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних з позбавленням волі, замінивши їх, наприклад, штрафними санкціями [2, с. 16-18].

22 листопада 2018 р. Верховна Рада України прийняла Закон України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набрав чинності 1 липня 2020 р. [3]. Відповідно до нових редакцій статей 11 і 12 Кримінального кодексу України [5] вводиться поняття «кримінальне правопорушення», кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини, проступок відрізняється від злочину лише формально - покаранням: воно не може передбачати позбавлення волі, а штраф за проступок не може перевищувати 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідно до ч. 2 ст. 12 КК України кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [5].

Кримінальний проступок за своїми властивостями визначається як проміжний вид діяння між злочином, адміністративним, дисциплінарним правопорушенням, як діяння, яке порушує «горизонтальні зв'язки» управлінського та/або публічно-договірного характеру, закріплені в нормах позитивного права і опосередковано посягають на природні права людини. Зазначені властивості визначають проміжне місце кримінального проступку серед інших видів правопорушень. За своїми ознаками кримінальний проступок характеризується тим, що його об'єктивна сторона охоплює ознаки адміністративних, дисциплінарних і/або цивільно-правових правопорушень, а конструкція об'єкта проступку сформульована таким чином: основний безпосередній об'єкт діяння – порушення певного порядку діяльності та/або управління (виконання цивільно-правових зобов'язань та ін.), безпосередній обов'язковий додатковий об'єкт діяння – здоров'я, психіка та інші об'єкти, які умовно

можна віднести до «вертикальних суспільних відносин», тобто об'єкти злочинів, які належать до природних прав і порушуються опосередковано через інші горизонтальні відносини [6, с. 106].

Підставою для виділення кримінальних проступків як окремого виду правопорушення є тільки його інакша, відмінна від злочину й адміністративного правопорушення правова природа: це діяння, яке, з одного боку не спричиняє значної чи тяжкої шкоди в розумінні Кримінального кодексу і не створює загрози спричинення тяжкої шкоди – і цим відрізняється від злочину. А з другого – не є управлінським за своєю суттю – і цим відрізняється від адміністративного правопорушення.

Література

1. Дмитрук М.М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія. Одеса: Юридична література, 2014. 224 с.

2. Задоя К.П. Положення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року як орієнтири при підготовці проекту закону України про кримінальні проступки. *Адвокат*. 2012. № 10. С. 16-18.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 25.01.2023)

4. Концепція реформування кримінальної юстиції: затв. Указом Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (25.01.2023)

5. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411> (дата звернення: 25.01.2023)

6. Туляков В. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві: монографія. Одеса: Юридична література, 2012. 422 с.

7. Хавронюк М. Проступок, його сутність і порядок досудового розслідування: новітні середньоазійські підходи, порівнюючи з уже відомими. *Право України*. 2020. № 2. С. 119-137.

УДК 343(043.2)

Янчук О.Б., директор
Державної установи «Центр пробації», м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОБАЦІЇ

Національна система пробації є частиною Державної кримінально-виконавчої служби у структурі Міністерства юстиції України як Державна установа «Центр пробації» (діяльність якої розповсюджується на територію всієї держави). Підрозділи пробації (573 офіси пробації) наявні

в усіх адміністративно-територіальних одиницях країни. Функції та завдання пробації виконує понад 3 тисячі працівників, з яких 68% – жінки.

Закон України «Про пробацію» [1] визначає три види пробації відповідно до її функцій – досудову, наглядову та пенітенціарну. Від початку впровадження пробації в Україні зберігається тенденція збільшення кількості засуджених, які відбувають покарання без позбавлення волі. Наразі співвідношення тих, хто відбуває покарання на пробації до тих, які утримуються в колоніях, 2:1.

За 2022 рік через нагляд пробації пройшли більше 110 тис. клієнтів. Із початку року підготовлено більше 11 тис. досудових доповідей. У рамках пенітенціарної пробації понад 5,5 тис. осіб отримали допомогу при звільненні з установ виконання покарань.

Також, на пробацію в Україні покладено виконання адміністративних (не кримінальних) санкцій, пов'язаних з безоплатними роботами у громаді, а також з оплачуваними роботами боржників по аліментах на дітей – суспільно корисні роботи (у 2022 році понад 11 тис. осіб пройшло по обліку уповноважених органів з питань пробації).

Збройна агресія Росії проти нашої держави стала викликом для всіх українців і, звичайно, вплинула на організацію роботи пробації.

З причин бойових дій на території України пробація вже втратила 255 облаштованих робочих місць; зруйновано низку приміщень офісів пробації.

На територіях, що перебувають у тимчасовій окупації, на даний час залишається 76 офісів пробації та близько 6,6 тис. клієнтів пробації. Рятуючи власне життя та життя своїх рідних, частина наших працівників і клієнтів пробації вимушено перемістилися в інші регіони країни. Частина працівників та клієнтів пробації зараз захищають Україну зі зброєю в руках у лавах ЗСУ або територіальної оборони.

Воєнний стан зумовив необхідність внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів пробації. Найперше, що потребувало врегулювання – питання спілкування з суб'єктами пробації, які перебувають в умовах тимчасової окупації, в районі ведення бойових дій; погодження на виїзд з України з урахуванням правил перетинання державного кордону громадянами України, встановленими Кабінетом Міністрів України.

13 жовтня 2022 року набули чинності зміни до Порядку складання досудової доповіді [2]. Оновленим Порядком передбачено можливість викликати обвинуваченого для складання досудової доповіді з використанням технічних засобів електронних комунікацій: електронною поштою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку. У такий же спосіб можливо ознайомлювати обвинувачених з тестом складеної досудової доповіді.

Аналогічні зміни до Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи з засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі [3] та Порядку виконання уповноваженими органами з питань пробації судових рішень про призначення покарання у виді штрафу знаходяться на розгляді Міністерства юстиції України [4].

03 березня 2022 року внесено зміни до Кримінального кодексу України, якими встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність. На сьогодні на обліку органів пробації перебуває 405 таких осіб. Серед них 99 осіб, засуджених за колабораційну діяльність.

Поряд із викликами, спричиненими військовою агресією Росії в Україні, продовжується робота щодо розширення застосування альтернативних покарань, наближення альтернативних санкцій в Україні до міжнародних стандартів. Тому, у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти, які передбачають значні зміни у системі застосування та виконання покарань, зокрема щодо розширення функцій пробації:

- введення нового покарання у виді пробаційного нагляду;
- робота пробації з умовно-дostroково звільненими з установ виконання покарань;
- застосування засобів електронного моніторингу;
- удосконалення інституту застосування «громадських робіт».

Основними стратегічними пріоритетами розвитку пробації у 2023 році будуть:

- поглиблення цифровізації інструментів та функцій пробації: забезпечення удосконалення та наповнення Єдиного державного реєстру засуджених та ув'язнених, перехід на електронне ведення справ суб'єктів пробації; впровадження та розвиток мобільного застосунку «Пробація у смартфоні»;
- реформа системи санкцій і заходів у громаді, наближення інституту громадських робіт до європейської практики та європейських стандартів;
- робота над удосконаленням інструментів пробації;
- відпрацювання алгоритмів застосування пробації до умовно-дostroково звільнених, як перспектива впровадження законодавчих змін;
- відновлення та модернізація офісів пробації відповідно до розробленої функціональної моделі.

Література

1. Про пробацію: Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>

2. Порядок складання досудової доповіді: наказ Міністерства юстиції України від 27 січ. 2017 р. № 200/5 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#n13>

3. Порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: наказ Міністерства юстиції України від 29 січ. 2019 р. № 272/5 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#n14>

4. Порядок виконання уповноваженими органами з питань пробації судових рішень про призначення покарання у виді штрафу: наказ Міністерства юстиції України від 27 квіт. 2018 р. № 1301/5 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0544-18#Text>

РОЗДІЛ 4

ПРИВАТНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

УДК 347.78(043.2)

Водоп'янова Єва, магістр,
Університет Торонто, м. Торонто, Канада
Науковий керівник: Ямненко Т.М., д.ю.н., професор

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У КАНАДІ

Законодавство Канади у сфері авторського права є досить специфічним і характерним саме для цієї країни, оскільки його становлення пов'язане з історичним розвитком Канади та її віковою історією. Так, канадський Закон про авторське право не сприйняв поширений термін «суміжні права». Тому права, визнані їм стосовно як творів, так і виконань, звукозаписів, сигналів повідомлень, іменуються в законодавчому тексті однаково – «авторські» (хоча особи, які створюють ці об'єкти, «авторами» при цьому не називаються). Таку законодавчу позицію фахівці пов'язують з конституційним принципом розмежування законодавчої компетенції між федеральним центром і провінціями.

Тривалий час авторське право Канади перебувало під подвійним впливом: по-перше, впливом європейського авторського права, що пояснюється історичним конституційним зв'язком Канади з Британською Кораною; по-друге, впливом авторського права США, зважаючи на їх територіальне сусідство з Канадою.

З урахуванням цього можна говорити про існування двох концепцій у сфері авторського права, одна школа – європейська, яка сприймає авторське право як результат природного права: якщо письменник чи художник створив свій твір, то через авторське право він отримує на нього абсолютну власність. Ця концепція покладена в основу авторського права всіх європейських країн, що беруть участь у Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року [1]. Простий факт написання книги дає її автору усі права на її відтворення. Інша ж школа, представником якої є США, припускає, що права на твір є привілеєм, який має бути зареєстрованим, якщо автор бажає ним скористатися. У США не визнаються авторські права, якщо вони не зареєстровані [2].

У січні 2012 р. проект змін до Закону про авторське право Канади (Copyright Modernization Act), нарешті, став законом [3]. Тим самим завершився п'ятнадцятирічний процес виконання зобов'язань Канади, що

підписала Інтернет-договори ВОІВ (Договір ВОІВ про авторське право і Договір ВОІВ про виконання та фонограми). Зміна авторсько-правового законодавства розтягнулася на кілька років, оскільки користувачі заперечували проти обмеження доступу до творів, а правовласники вважали захист своїх прав недостатнім. Із прийняттям Закону, здавалось, було досягнуто балансу інтересів сторін [4].

Використання охоронюваних робіт з освітньою метою, для пародій і сатири в рамках чесної поведінки тепер не розглядається як порушення авторських прав, поряд з використанням для досліджень, особистого навчання, критики або огляду.

Закон передбачив кілька нововведень із авторських прав, що стосуються користувачів. Це, зокрема, вилучення для некомерційних творів, створюваних користувачем. Не є порушенням використання окремою особою або членами її сім'ї загальнодоступних робіт для створення нового твору в некомерційних цілях, якщо виконуються наступні умови: використано законну копію оригінального твору; вказано джерело; ситуація на ринку оригінального твору не постраждає.

Закон передбачає обмежені вилучення з авторських прав, що дозволяють окремій особі робити копії охоронюваних робіт для криптографічних досліджень, оцінки вразливості комп'ютерної системи або мережі, ліквідації пролomu в системі безпеки або коли отримання копій є суттєвою частиною виробничого процесу. Організаціям мовлення також дозволяється робити недовговічні записи передач для полегшення їх подальшого мовлення за умови, що записи знищуються протягом 30 днів [5].

Вводяться обмежені вилучення для людей з порушенням сприйняття і для некомерційних організацій, в яких працюють люди, які погано сприймають друкований текст [6]. Так, освітні установи отримали право репродукувати роботу в будь-якому форматі й показувати її безплатно, використовувати новини й коментарі (без їх спотворення), транслювати в режимі он-лайн законодавчо визначені уроки (що інакше це становило б порушення авторських прав) для зарахованих здобувачів.

Правопорушенням визнається надання послуг через цифрову мережу, якщо ці послуги створюють можливості для порушення.

Сервіс-провайдери, які діють в цифровій мережі лише як пасивні посередники, що передають контент, або забезпечують хостинг або кешування тільки для підвищення ефективності, звільняються від відповідальності. Провайдери, які здійснюють веб-хостинг, не відповідають за зберігання робіт, що порушують права – за винятком тих випадків, коли вони знали про те, що суд визнав матеріали, які зберігаються, такими, що порушують авторські права.

Закон, в свою чергу встановлює процедуру письмових попереджень сервіс-провайдерів та пошукових служб. Правовласник повідомляє провайдера або пошукову службу про Інтернет-адресу, за якою розміщується матеріал, що порушує права, в листі, складеному за відповідною формою. Провайдер або пошуковик повинен переслати це повідомлення передплатнику, якому належить адреса. Якщо вони цього не роблять, їм доведеться сплатити статутні збитки в розмірі 5–10 тис. доларів.

Зауважимо, що встановлення нових тарифів на використання музичних творів. У Канаді вже встановлено нові тарифи на використання музичних творів на різних заходах.

Передбачається, що Закон про авторське право Канади має переглядатися кожні п'ять років.

Література

1. Бернська конвенція з охорони літературних та художніх творів від 24.07.1971 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_051.

2. Геннадій О.А. Закон про авторське право Канади: модернізація і економічні наслідки. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj67fiZwqv9AhXR_ioKHSf9D5EQFnoECA8QAQ&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FChkup_2014_4_42.pdf&usg=AOvVaw2BhWbrk8m1W0KWS3ULim02.

3. Canada Copyright Modernization Act (S.C. 2012, c. 20, An Act to amend the Copyright Act). URL: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=12812>.

4. Норми авторського права за територією / Канада. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Commons:Copyright_rules_by_territory/Canada/uk.

5. Consolidated Acts. The Justice Laws Website provides an official consolidation, or updated version, of the federal Acts and regulations maintained by the Department of Justice as a convenient way for the public to view the state of the law, without having to carry out research and put together the various amended provisions. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/>.

Diduk A.G., Ph.D in Law, Associate Professor,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

Lytvyn S.Y., PhD in Law, Associate Professor,
State higher educational establishment “Uzhhorod National University”,
lawyer, Rector of the Institute of Educational
and Professional Development,
Budapest, Hungary

EXERCISE OF THE SUBJECTIVE RIGHT ON DATA COMPILATION (DATABASE): PROBLEM ASPECTS

To be protected by copyright, the database must meet the requirements that are generally imposed on all copyright objects: 1) be creative; 2) be the result of intellectual, creative activity; 3) to exist in an objective form, that is, to be expressed externally in such a way as to be available for perception by other persons; 4) be original.

At the same time, neither in international normative acts, nor in book 4 of the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as the Civil Code of Ukraine) and special legislation, the requirement of originality is not explicitly stated. Originality is considered as an expression of a certain internal connection that exists between the subject (author) and the object (work). According to Art. 1 of the Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” the author is a natural person whose creative work created the work. Thus, originality is an essential characteristic and, at the same time, a criterion for the protectionability of a work due to the presumption of the method of its creation – the intellectual and creative efforts of a natural person.

The criterion of originality of the database can be applied only to the selection or arrangement of data or materials (clause 3, part 1, article 433 of the Civil Code of Ukraine) or the selection and arrangement of works, data or any other independent information (article 1 of the law of Ukraine “On Copyright and Related rights”).

From the point of view of copyright, a database is a composite (complex) work. This circumstance causes two important consequences:

a) firstly, objects (work, data or any other independent information). At the same time, it is necessary to take into account the possibility of the existence of independent rights to individual objects (work, data or any other independent information). Rights to the database are independent of rights to the data or materials included in it. Termination of rights to all or part of such data or materials (works or any other independent information) does not mean termination of rights to the database and vice versa. The owner of the exclusive right to the database is obliged, when using the database, to respect the rights of

the persons who own the rights to the specified materials (works, data or any other independent information);

b) secondly, it determines the scope of the copyright on the database as a whole. With respect to a database, copyright applies to the selection (selection), arrangement or arrangement of data or materials (works or any other independent information). The author must select data or materials for the database from a large array in a special way and/or show some originality regarding the arrangement of materials within the database. It is in this that the creative nature of the database author's activity should be manifested. The nature of the data and materials included in the database is not important for the evaluation of this circumstance.

The presence or absence of a creative element from a legal point of view does not matter for the emergence of the right of a database compiler (*sui generis*), for him, the "creative" but "economic" characteristic of a person's activity is important. The criterion of creativity is not used to assess the protectionability of the database in relation to the right of the compiler (producer) of the database (*sui generis*). Instead, another criterion is introduced: a significant contribution (investment) to its creation, which can be determined quantitatively and qualitatively, as well as certain requirements for the selection (selection), location and arrangement of materials in the database.

The need to prove a significant contribution rests with the compiler (producer) of the database created as a result of such a contribution. As possible methods of determining "substantial contribution", the author suggests either using the principle of British law, "what is worth copying is worth protecting", or by evaluating a significant part of the newly created database, which arose as a result of changing the existing database.

The first principle means that when the database created by the work of the compiler (producer) through selection and arrangement is worth copying (copies are copied and copies of the data compilation (database) are sold on the market), then the contribution of the compiler (producer) to the creation of the database can be recognized essential.

The second principle is based on the fact that it is possible to qualify any part of the database as essential on the basis that its unauthorized use can cause significant potential or actual damages to the compiler (producer) of the database.

When determining significant costs, costs for: acquisition of materials (works, data or any other independent information) for the purpose of including them in the database will be taken into account; verification of materials (works, data or any other independent information), their clarification and addition; any processing of materials (works, data or any other independent information), including changing the presentation format of materials (works, data or any other independent information), translation into another language,

etc.; submission of materials (works, data or any other independent information), i.e. proofreading, editorial, technical, design work, inclusion of comments, explanations, instructions, etc.

In addition, it is necessary to take into account that the assessment of investments in the creation of a database refers to costs both for the database as a whole and for individual materials (works, data or any other independent information).

The compiler (producer) of the database is the person who organized the creation of the database and work with the selection (selection), location and arrangement of its constituent materials (works, data, or any other independent information). It does not matter who actually carried out the work of selection (selection), arrangement and arrangement of its constituent materials (works, data, or any other independent information), their processing, database formation, etc., it is important only who organized it, more precisely, on whose behalf the database is created.

The compiler (producer) of the database can be natural persons who are citizens of Ukraine or who are not its citizens, but have a permanent place of residence on the territory of Ukraine, or legal entities that have a seat on the territory of Ukraine (article 3 of the Law of Ukraine “On Copyright and Related rights”).

The author of the database has such personal non-property rights as the right of authorship, the right to the author’s name, the right to inviolability of the database, the right to make the database public. Each of these actions must be authorized by the author. The definition of the object is ensured by granting the author the right to the inviolability of the work, the definition of the object by introducing the right of authorship and the right to the name, finally, the author gets the opportunity to control the availability of the work to society by means of the right of publication and the right of withdrawal.

In turn, the exclusive copyright on a database means the right to use this object by its author (or the person who owns the copyright), as well as a general prohibition on all other persons to carry out certain actions in relation to this object and to ensure the possibility for a person, which owns the copyright, allow others to perform certain actions in relation to the database. The main ways of using the database have been studied.

Амелічева Л.П., д.ю.н., доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

ЩОДО ПІДСТАВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ У СКЛАДНИХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Динаміка розвитку юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці безпосередньо пов'язана з поняттям «підстави юридичної відповідальності», яке певною мірою обумовлює реалізацію цієї відповідальності, а також забезпечує досягнення її мети – зменшення чисельності зазначених порушень, що, в свою чергу, сприяє збереженню життя, здоров'я, працездатності працюючих, безпеці виробничого середовища в наш складний і небезпечний час.

З моменту повномасштабного вторгнення російського загарбника на територію нашої держави, праця українців стала характеризуватися великою кількістю нових, в тому числі смертельно небезпечних ризиків, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки, але найбільше у тих, в яких використовуються об'єкти критичної інфраструктури (енергетика, комунальне господарство тощо, що є стратегічно важливими для функціонування економіки і безпеки держави, суспільства та населення, виведення з ладу або руйнування яких може мати вплив на національну безпеку і оборону, природне середовище, призвести до значних матеріальних та фінансових збитків, людських жертв).

Так, нерідко під час ворожих масованих ракетних обстрілів по всій території нашої держави гинуть й дістають поранення працівники під час виконання своїх трудових обов'язків. За даними Державної служби з питань праці (далі Держпраці) 25 травня 2022 року внаслідок ракетного обстрілу російськими загарбниками та влучення в будівлю на одному з транспортних підприємств м. Покровськ Донецької області двоє працівників отримали поранення. 15 липня 2022 року у Дніпрі внаслідок ракетного обстрілу збройними силами ворога загинув від смертельного поранення працівник ТОВ ВКФ «Ігрек». На тому ж підприємстві 29 вересня 2022 року внаслідок ракетного обстрілу загинув охоронець, отримали поранення шиномонтажник та водій [1] й ін.

По кожному з таких нещасних випадків проводилося спеціальне розслідування, організоване відповідним територіальним органом Держпраці. За результатами роботи комісії по спецрозслідуванню склалися правостворювальні акти за формою Н-1, що дозволили сім'ям

загиблих працівників та працівникам, потерпілим від поранень, контузії, каліцтва, гарантовано отримувати відшкодування шкоди у вигляді щомісячних та одноразових страхових виплат в сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Інакше кажучи, вказані страхові виплати гарантуються нашою державою завдяки реалізації механізму юридичної відповідальності, що впливає зі ст. 1166 «Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду» ЦКУ, ст. 273 «Відшкодування шкоди в разі ушкодження здоров'я працівників» КЗпП України, ст. 9 «Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті» Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ та ін. На жаль, правова природа цієї юридичної відповідальності наразі не досліджена в достатній мірі, хоча її підстави встановлені Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.99 № 1105-ХІV та конкретизовані у Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337.

Українці попри складну військово-політичну ситуацію в країні, вірять у якнайшвидшу перемогу над ворогом і реально її наближають, планують своє повоєнне відновлення економіки, забезпечення гідної і безпечної праці. При чому безпечність праці серед вказаних напрямів планування варто зауважити окремо. Адже у вітчизняній правовій науці проблематика поліфункціональної й багатоаспектної категорії «охорона праці (належні безпечні і здорові умови праці)» та її системи понять знову стала нагальною тематикою для науково-правових досліджень, що обумовлено ухваленням у червні 2022 року на 110-й сесії Міжнародної конференції праці історичного рішення про те, що «безпечне та здорове робоче середовище» з 2024 року буде входити до основних принципів та прав у світі праці. За для цього були внесені відповідні зміни до Декларації МОП основних принципів та прав у світі праці від 1998 р., а також до Декларації МОП про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації від 2008 р. та Глобального пакту про робочі місця від 2009 р. [2; с. 51].

Далі розглянемо, вплив ризиків нещасних випадків на виробництві, пов'язаних з війною, прояви яких значно збільшилися після повномасштабного вторгнення, на появу нових підстав юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці.

Прояви таких ризиків спонукали законодавця у квітні 2022 року доповнити перелік наглядових органів за охороною праці у статті 38 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ ще одним центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту відповідно до Кодексу цивільного захисту України. Це обумовило збільшення кількості підстав юридичної

відповідальності насамперед роботодавця за порушення вимог в сфері охорони праці, що тепер вже впливають із законодавства з питань цивільного захисту (а саме: невиконання або неналежне виконання роботодавцем обов'язку проводити евакуацію персоналу у разі збройного конфлікту, додержуватися порядку укриття персоналу в захисних спорудах цивільного захисту, видачі персоналу засобів індивідуального захисту (протигазів) й ін.).

Таким чином, все вищевикладене дозволяє зробити висновок про необхідність та своєчасність вивчення існуючих підстав юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці як важливого засобу охорони та захисту суспільних відносин від протиправних посягань на належні безпечні і здорові умови праці працівника (або безпечне та здорове робоче середовище), які пов'язані зі складними військово-політичними умовами в нашій державі. Також необхідно у подальшому удосконалювати класифікацію цих підстав. Зазначене дозволить підвищити ефективність механізмів застосування різних видів юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці насамперед на територіях, де точаться бойові дії, що дозволить зберегти більшій кількості працюючих життя, здоров'я та працездатність.

Література

1. Оперативна інформація. Нещасні випадки. Аварії. Сайт Держпраці. 2022. URL: <http://surl.li/ewxkk>.

2. Турченко О.Г., Амелічева Л.П. Забезпечення та захист права на належні безпечні і здорові умови праці у світлі міжнародних та європейських трудових стандартів. Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права. 2022. Вип. 35. С. 50–58.

УДК 347.78(043.2)

Андрій В.М., д.ю.н.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Актуальність порушеної проблематики обумовлена тим, що інвалідність в сучасному одна з глобальних проблем, яка торкається практично всіх сфер діяльності. Незважаючи на існуючі національні, регіональні та міжнародні правові норми, а також діяльність міжнародних організацій, зусилля неурядових організацій в усьому світі, права людини, що належать особам з інвалідністю потребують особливого захисту.

Міжнародно-правові акти встановлюють міжнародні стандарти в сфері забезпечення і захисту прав людини. До універсальних актів, що закріплюють соціально-економічні права громадян, відносяться Загальна декларація прав людини [1], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [2] та низка інших актів в сфері соціально-економічних прав людини.

Положення Загальної декларації розвиваються і доповнюються в інших міжнародних актах, а також в законодавстві окремих держав.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні правах визнає за кожним індивідом право на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування (ст. 9).

Крім міжнародних актів універсального характеру в сфері захисту прав людини існують також спеціальні міжнародні конвенції і декларації, присвячені правам осіб з інвалідністю та осіб з обмеженими можливостями здоров'я.

Одним з перших таких актів про захист прав осіб з інвалідністю є Декларація про права осіб з інвалідністю (прийнята резолюцією 3447 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1975 р.) [3], яка закріпила основні принципи і права осіб з інвалідністю. Найважливішим міжнародним актом у сфері захисту прав осіб з інвалідністю є Конвенція про права інвалідів (прийнята резолюцією 61/106 Генеральної Асамблеї ООН від 13 грудня 2006 року) [4].

Як зазначає В.Л. Костюк, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю закладає систему міжнародних соціальних стандартів, які відіграють важливу роль по відношенню до правосуб'єктності осіб з інвалідністю [5, с. 27–29; 6, с. 12].

Зазначена Конвенція містить фундаментальні міжнародні стандарти – права осіб з інвалідністю, які за своєю суттю виступають базисом розвитку соціальної та правової держави, визнає основоположні соціально-економічні та політичні права осіб з інвалідністю.

Важливе значення в правовому регулюванні соціального забезпечення осіб з інвалідністю має діяльність Міжнародної організації праці. В актах МОП містяться рекомендації щодо створення можливостей працевлаштування осіб з інвалідністю на вільному ринку праці, в тому числі з фінансового стимулювання роботодавців для заохочення їх діяльності з організації професійного навчання та подальшої їх зайнятості, розумного пристосування робочих місць, інструментів, обладнання та організації праці, а також з надання урядом допомоги в створенні спеціалізованих підприємств для осіб з інвалідністю, які не мають реальної можливості отримати роботу в неспеціалізованих організаціях.

Так, зокрема Конвенція МОП № 128 «Про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника» (1967 р.) [7] зобов'язує

держави, що беруть участь у Конвенції забезпечити особам з інвалідністю надання допомоги по інвалідності; визначає період виплати даної допомоги - поки особа не набуде право на отримання пенсії по старості; закріплює положення, згідно з яким розміри періодичних грошових виплат переглядаються в разі істотних змін у загальному рівні заробітної плати або у вартості життя.

В однойменній Рекомендації МОП № 131 «Про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника» (1967 р.) [8] наголошено на необхідності встановлення мінімальних розмірів допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника, з тим щоб гарантувати рівень життя; розміри цієї допомоги повинні регулюватися з урахуванням змін в загальному рівні заробітної плати або вартості життя, інфляційних процесів.

Низка документів МОП регулюють деякі аспекти професійної реабілітації та забезпечення зайнятості осіб з інвалідністю. Перш за все, це Конвенція № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» [9] та Рекомендація № 99 «Щодо перекваліфікації інвалідів» [10].

Згідно ст. 3 Конвенції № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» політика в сфері працевлаштування осіб з інвалідністю спрямована на те, щоб відповідні заходи з професійної реабілітації поширювались на всі категорії осіб з інвалідністю, а також на сприяння можливостям їх зайнятості на вільному ринку праці. Рекомендація МОП № 99 визначає принципи та методи професійного орієнтування, професійного навчання та працевлаштування осіб з інвалідністю; закріплює необхідність створення і розвитку спеціалізованих служб професійного орієнтування для осіб з інвалідністю, які потребують допомоги при виборі або зміні професії.

Важливе значення мають і нормативні правові акти Ради Європи, в числі яких Європейське тимчасова угода про соціальне забезпечення по старості, інвалідності і у зв'язку з втратою годувальника (1953 р.) [11] і Європейська конвенція «Про соціальну та медичну допомогу» (1953 р.) [12].

У питаннях соціального забезпечення осіб з обмеженими можливостями значну роль відіграє і Європейська соціальна хартія (1996 р.) [13].

Згідно ст. 15 Хартії сторони зобов'язуються вживати належні заходи з організації навчальних закладів, в тому числі, в разі необхідності, державних або приватних спеціалізованих установ; вживати належних заходів з працевлаштування непрацевдатних осіб, такі як створення спеціалізованих служб з працевлаштування, забезпечення особливих умов праці, а також заходи щодо заохочення роботодавців приймати на роботу

осіб з інвалідністю. Крім того, Європейська соціальна хартія передбачає відповідні зобов'язання договірних держав в сфері права на соціальну та медичну допомогу, користування послугами соціального забезпечення, права на охорону здоров'я.

Європейський кодекс соціального забезпечення (1964 р.) [14] закріплює права громадян на надання їм допомоги в зв'язку зі станом здоров'я, яке вимагає медичної допомоги профілактичного або лікувального характеру; надання виплат по хворобі; надання допомоги особам з інвалідністю.

Однак, незважаючи на це, слід зауважити, що контрольні механізми з питань праці осіб з інвалідністю повинні бути покладені на міжнародні об'єднання профспілок у справах осіб з інвалідністю в сфері праці, якого на сучасному етапі не існує. В межах Міжнародної організації інвалідів, заснованої в 1982 році, діє Міжнародний союз організації осіб з інвалідністю. Забезпечення належного правового захисту трудових прав осіб з інвалідністю може сприяти об'єднання інформації всіх профспілок світу і розробки конкретних заходів на підставі наданих даних про факти порушення прав працівників з інвалідністю в тісній співпраці з МОП. Даний підхід може бути досягнутий установою об'єднання (асоціації) профспілок на міжнародному рівні, з наприклад, такою назвою «Міжнародна асоціація профспілок працівників з інвалідністю».

Література

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1848 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт ООН від 16.12. 1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

3. Декларація про права інвалідів: Декларація ООН від 09.12.1975 р. в ред. від 06.07.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text.

4. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Конвенція ООН від 13.12.2006 р. в ред. від 06.07.2016 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

5. Костюк В.Л. Конвенція ООН про права інвалідів у системі національного законодавства України. Конвенція ООН про права інвалідів: чотири роки практичної дій: матеріали всеукраїнської конференції ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій», м. Острог, 20–21 вересня 2013 р. / за загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.О. Попелюшка. Київ: ПВГОІ «ІРСТ Україна», 2014. С. 27–29.

6. Костюк В.Л. Суб'єкти права соціального забезпечення: поняття, особливості та види. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2015. № 2(12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15kvlotv.pdf>.

7. Про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника: Конвенція МОП № 128 від 29.06.1967 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_326.

8. Про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника: Рекомендація МОП № 131 від 29.06.1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_070#Text.

9. Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів: Конвенція МОП № 159 від 20.06.1983 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_065.

10. Щодо перекваліфікації інвалідів: Рекомендація МОП № 99 від 22.06.1955 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_090.

11. Європейська тимчасова угода про соціальне забезпечення по старості, інвалідності і у зв'язку з втратою годувальника (ETS N 12) від 11.12.1953 р., в ред. від 01.03.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_563#Text.

12. Європейська конвенція «Про соціальну та медичну допомогу» (ETS N 12) від 11.12.1953 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_649#Text.

13. Європейська соціальної хартія (переглянута): Хартія ЄС від 03.05.1996 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

14. Європейський кодекс соціального забезпечення: Страсбург, 16 квітня 1964 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_329.

УДК 349.3(043.2)

Белуга Ю.М., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОРЯДОК ТА УМОВИ НАДАННЯ СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Донедавна статус «дитина війни» мали люди похилого віку, народжені в роки Другої світової, тепер цей статус отримують діти в сучасній Україні. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на 5 лютого 2023 року більше ніж 1379 дітей постраждало в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації: 460 дітей загинуло, 919 було поранено та отримали статус постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів більше ніж 64 тис. дітей. Встановити реальну кількість постраждалих дітей у зонах активних бойових дій та на окупованих територіях поки що неможливо [1].

В умовах воєнного стану актуальним є питання отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. В Україні прийнято Постанову КМУ «Про затвердження порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» [2]. Цей порядок саме і визначає порядок та умовинадання

статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Отже, право на отримання статусу має дитина, яка внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: отримала поранення, контузію, каліцтво; зазнала фізичного, сексуального насильства; була викрадена або незаконно вивезена за межі України; залучалася до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань; незаконно утримувалася, у тому числі в полоні; зазнала психологічного насильства.

За наслідками воєнних дій чи збройних конфліктів для дитини можуть бути одна або навіть всі обставини застосовані і звернені при поданні відповідної заяви до уповноваженого органу, для того щоб відповідний орган встановив статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Відповідно до порядку КМУ, такий статус надається насамперед органом опіки та піклування за місцем реєстрації чи проживання дитини. В тому числі йдеться про внутрішньо переміщену особу чи набуття статусу внутрішньо переміщеної особи, або за місцем проживання чи перебування дитини. На сьогодні існують певні механізми державного захисту та догляду за такими дітьми, при цьому законним представникам постраждалої дитини слід заздалегідь подбати про збір необхідних документів на підтвердження негативного впливу збройного конфлікту на дитину [3].

Дитина може набути відповідний статус за умови, коли до відповідного органу звернулись її законні представники, батьки, родичі, або у разі коли їй виповнилось 14 років і вона самостійно звернулася до органу опіки і піклування.

Для того, щоб звернутись до органу опіки і піклування, а такі органи створені при всіх виконавчих комітетах місцевих рад, або районних державних адміністраціях, які зараз мають статус військових адміністрацій, родичам, батькам чи самій дитині потрібно подати заяву встановленої форми та додані до неї документи, які належно засвідчені, для того щоб отримати статус. Ці документи, в залежності від конкретної ситуації є різними, тобто вони можуть бути або більшої кількості або меншої, проте стандартний пакет документів зводиться до того, що потрібно подати: свідоцтво про народження чи інший документ, що посвідчує народження дитини; документ, що посвідчує особу заявника; документ, що підтверджує повноваження представника чи їх родинні стосунки;

Відповідний орган отримавши документи, перевіряє їх на відповідність законодавству і протягом 30 календарних днів приймає рішення про надання дитині відповідного статусу [2].

Такий соціальний захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів дозволяє: влаштовувати дітей у дошкільні та загальноосвітні заклади державної та комунальної форми власності; забезпечувати безкоштовним харчуванням у закладах освіти; забезпечувати лікарськими засобами у випадках і порядку, визначеним законодавством, та інші, адже перелік є невичерпним.

Отже, статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів потрібен для того, щоб дитина мала можливість бути ще більш соціально захищеною, він надає можливість реалізації ряду додаткових гарантій, які стосуються прав дітей.

Разом з тим, на державному рівні за офіційним статусом «Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» не стоїть абсолютно нічого. Прорекларувавши необхідність підтримки таких дітей, держава не доклала жодних зусиль, щоб підтримати їх дієво та нормативно закріпити конкретні види цієї підтримки і механізми їх здійснення. Але ж саме держава несе відповідальність за безпеку своїх громадян, відповідно до ст. 3 Конституції України, якою визначено наступне: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Література

1. Інформаційна платформа «Діти-війни» 24 лютого 2022 – 05 лютого 2023. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 05.02.2023).

2. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова КМУ від 5 квітня 2017 року № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF> (дата звернення: 05.02.2023).

3. Інформація, що стосується порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. 2018. URL: <https://burshtyn-rada.if.gov.ua/novyny/informatsiya-shho-stosuyetsya-poryadku-nadannya-statusu-dytyny-yaka-postrazhdala-vnaslidok-voyennyh-dij-ta-zbrojnyh-konfliktiv> (дата звернення: 05.02.2023).

Вавженчук С.Я., д.ю.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ВИЗНАННЯ УГОД НЕДІЙСНИМИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ЗРІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

Визнання угод недійсними в трудовому праві завжди приваблювало погляди теоретиків та практиків через практичну витребуваність цього способу захисту в процесі реалізації механізму захисту трудових прав у різні епохи розвитку трудового права. Щоб належним чином проаналізувати визнання угод недійсними у трудовому праві, зрозуміти логіку законодавця при формуванні відповідних норм на різних етапах розвитку трудового права потрібно окреслити ретроспективний аспект цього питання.

Визнання угод недійсними, як міра захисту, була відома ще дореволюційному трудовому праву. У першу чергу варто згадати Правила про винагороду потерпілих внаслідок нещасних випадків робітників і службовців, а так само членів їхніх родин на підприємствах фабрично-заводської, гірничої та гірничозаводської промисловості від 2 червня 1903 р., де в п. 4 зазначалося, що всякі, що передували нещасному випадку (ст. 1), угоди, які хиляться до обмеження права на винагороду або її розмірів, визнаються недійсними [1]. Тотожна норма містилася пізніше в розд. 4 гл. 7 ст. 544 Статуту про промислову працю 1913 р. [2] На рівні кодексу недійсність угод про працю була зафіксована лише в 1922 р. У Кодексі законів про працю 1922 р. законодавець розширив положення, що регламентують недійсність угод про працю. Відповідно до ст. 4 Кодексу законів про працю 1922 р. усі договори та угоди про працю, що погіршують умови праці порівняно з постановами цього Кодексу, є недійсними [3]. Таким чином, Кодекс законів про працю 1922 р. дозволяв визнавати недійсними не лише угоди про працю але, в цілому, договори про працю [4, с. 323].

Концептуально наведена норма значно ширша, ніж модель недійсності, що відображена в положеннях сучасного КЗпП України. Справа у тому, що ст. 9 КЗпП України, що регламентує недійсність, сфокусована законодавцем так, що дозволяється визнавати недійсними лише умови договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно із законодавством України про працю та забороняє визнавати недійсним трудовий договір в цілому.

Аналіз положень Кодексу законів про працю 1922 р. дає підстави для висновку про те, що у ньому зафіксовано окремі спеціальні норми в ст. 28,

яка розміщена у гл. 5 «Про трудові договори». Саме ця ст. 28 безпосередньо стосувалася недійсності умов трудового договору. Відповідно до ст. 28 Кодексу законів про працю 1922 р. недійсні умови трудового договору, що погіршують становище працівника порівняно з умовами, встановленими законами про працю, умовами колективного договору та правилами внутрішнього розпорядку, що поширюються на це підприємство або установу (статті 4, 15, 19 і статті 52–55), а також умовами, що схиляються до обмеження політичних і загальногромадянських прав трудящих [3]. Вказана норма доволі неоднозначна з точки зору методології побудови та законодавчої техніки. З одного боку, вона дає можливість визнати недійсними умови трудового договору, виходячи з широкого спектра підстав. Адже законодавець зазначив, що така недійсність умов залежить від погіршення становища працівника порівняно з умовами, встановленими: 1) законами про працю; 2) колективним договором; 3) правилами внутрішнього розпорядку. Крім цього, законодавець зафіксував доволі прогресивну норму, яка передбачала, що умови трудового договору будуть визнаватися недійсними, якщо вони мають ознаки обмеження: 1) політичних прав працівників; 2) загальногромадянських прав працівників. З іншого боку, навряд чи можна допустити, що умови трудового договору будуть суперечити правилам внутрішнього розпорядку роботодавця. Адже останні встановлюються в односторонньому порядку на підставі волі роботодавця. До того ж така норма містить й інші недоліки. У цьому плані варто звернути увагу на точку зору висловлену К.М. Варшавським, який вірно підкреслив, що в разі коли КЗпП 1922 р. зазначає, що працівники та службовці отримують при звільненні внаслідок ліквідації підприємства вихідну допомогу в розмірі двотижневого заробітку, то в трудовому договорі можна закріпити виплату більшого розміру, але не можна скоротити цю виплату до розмірів тижневого заробітку або передбачити повну відмову від неї [5, с. 73]. Крім цього легко помітити, що положення ст. 28 КЗпП 1922 р. не давали можливості застосувати недійсність до трудового договору в цілому. Такий підхід до формування ст. 28 КЗпП 1922 р. не корелює з підходом формування ст. 4 КЗпП 1922 р. Справа у тому, що у ст. 4 КЗпП 1922 р. законодавець дозволяє визнавати недійсними як угоди, так і договори про працю недійсними [4, с. 324], про що не можна не зауважити.

Отже, у КЗпП 1922 р. інститут недійсності сформований не досить збалансовано, адже відсутня балансова кореляція відповідних норм ст. 4 та норм ст. 28. Разом із цим варто зафіксувати, що «право змісту», яке відображене у ст. 4 КЗпП 1922 р. сформоване більш вдало, адже дає можливість визнавати недійсними не лише угоди в трудовому праві але договори про працю недійсними. Втім, все ж таки варто підкреслити, що

механізм недійсності не виписаний законодавцем системно. Як наслідок, концепція недійсності, що зафіксована у дореволюційному трудовому законодавстві, КЗпП 1922 р. потребує переосмислення у ключі можливості сформулювати на рівні нового Трудового кодексу систему норм, що регламентувала б визнання не лише умов трудового договору недійсними але й в цілому трудового договору недійсним (за певних умов), та передбачала визнання недійсними угод в трудовому праві (які все більше з'являються у сучасній трудо-правовій матерії), правові наслідки такої недійсності.

Література

1. Полное собрание законов. 1903. Собр. III. Т. XXIII. Отд. 1. № 23060.
2. Свод законов. 1913. Т. XI, ч. 2. Ст. 1–228, 541–597.
3. Собрание Узаконений и Распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. 1918. № 87–88. Ст. 905.
4. Вавженчук С.Я. Охорона та захист трудових прав працівників: підручник 3-є вид. перероб та доп. Харків: Право, 2021. 592 с.
5. Варшавский К.М. Трудовое право СССР. Л., 1924. 180 с.

УДК 347.78(043.2)

Вахонєва Т., д.ю.н.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ І ГІГІЄНИ ПРАЦІВНИКІВ

Норми, які регламентують диференційований підхід до регулювання безпеки і гігієни праці, були відомі ще до утворення Міжнародної організації праці. Підтвердженням цього є прийняття в 1906 році Бернської конвенції про заборону використання білого фосфору при виробництві сірників [1]. Необхідність прийняття таких норм полягає, перш за все, в особливій небезпеці, яку тягне за собою робота з певними матеріалами і речовинами. Нерідко необхідність їх запровадження була продиктована соціальними протестами, які виникали внаслідок професійних захворювань і виробничого травматизму, пов'язаного з використанням тих чи інших засобів виробництва.

Одним з перших актів МОП вважається Конвенція МОП № 13 «Про використання свинцевих білил в малярній справі» [2]. Аналіз цієї Конвенції дозволяє зробити висновок, що ранні акти Міжнародної організації праці не тільки спрямовані на закріплення конкретних

зобов'язань, але і містять в собі обов'язок по створенню нормативно-правового фундаменту регулювання відповідних питань.

При розгляді диференціації в межах функціонування інституту безпеки та гігієни праці, представляє інтерес також Конвенція МОП № 20 «Про нічну роботу в пекарнях» [3]. Вона передбачає заборону на здійснення нічної роботи не тільки для працівників, але і для роботодавців.

Важливим актом щодо розкриття сутності диференціації в межах безпеки і гігієни праці працівників є Конвенція МОП № 28 «Про захист від нещасних випадків працівників, зайнятих на навантаженні та розвантаженні суден» [4]. Положення цієї Конвенції близькі до правил техніки безпеки – оскільки зазначений акт регламентує конкретну сферу діяльності і відрізняється від інших конвенцій. У зв'язку з цим, можна зробити висновок про деяку варіативність у визначенні змісту та конкретизації правових положень для різних за своїм характером робіт.

Наступним актом, який ілюструє суть диференціації, можна назвати Конвенцію МОП № 30 «Про регламентацію робочого часу в торгівлі і в установах» [5]. Важливість цієї Конвенції полягає в тому, що вона закріплює поняття робочого часу як періоду, протягом якого працівники перебувають у розпорядженні роботодавця, причому з цього періоду виключається час відпочинку, під час якого працівники не перебувають в його розпорядженні.

Конвенція МОП № 45 «Про застосування праці жінок на підземних роботах в шахтах будь-якого роду» [6] також свідчить про наявність диференціації в сфері безпеки і гігієни праці. Згідно ст. 2 цієї Конвенції, жодна особа жіночої статі, яким би не був її вік, не може бути використана на підземних роботах в шахтах.

Сутність диференціації норм, що встановлюють умови безпеки і гігієни праці, може бути пов'язана не тільки з конкретною галуззю промисловості, але й з певною категорією працівників, які об'єднані за видом їх діяльності. Це наочно демонструє Конвенція МОП № 55 «Про зобов'язання судновласників у разі хвороби, травми або смерті моряків» [7]. Зазначена Конвенція встановлює зобов'язання, пов'язані з наступними видами ризику: хвороби і травми, що сталися в період між датою початку роботи, встановленої в трудовому договорі і датою закінчення строку найму; смерті, що настала в ті ж терміни, внаслідок результаті хвороби або травми.

Конвенція МОП № 62 «Про техніку безпеки в будівельній промисловості» [8] також акцентує увагу на різному характері норм безпеки та гігієни праці.

Для дослідження диференціації в межах забезпечення безпеки і гігієни праці, доцільно звернутися також до Конвенції МОП №110 «Про умови

праці на плантаціях» [9]. В межах цієї Конвенції, зокрема, в розділі, що закріплює норми про відшкодування внаслідок нещасного випадку на виробництві, вказується необхідність поширення законодавчих положень, що забезпечують компенсацію працівникам, які постраждали від нещасних випадків під час або внаслідок роботи, в рівній мірі як для іноземних так і для своїх громадян.

Конвенція МОП № 115 «Про захист працівників від іонізуючої радіації» [10] встановлює правові основи для забезпечення безпеки й гігієни праці в деяких видах діяльності, де можливий вплив іонізуючої радіації на працівників у процесі їх трудової діяльності.

Відома своїм внеском в різноманіття підстав, за якими здійснюється диференціація в сфері охорони праці і Конвенція МОП № 119 «Про забезпечення машин захисними пристроями» [11]. Зазначена Конвенція передбачає правову регламентацію забезпечення безпеки і гігієни праці при роботі з машинами.

Конвенція МОП № 136 «Про захист від небезпеки отруєння бензолом» [12] також розкриває сутність диференціації в системі безпеки й гігієни праці. Даний акт слід аналізувати з точки зору порядку встановлення норм та їх значення.

Отже, сутність диференціації в межах безпеки і гігієни праці, яка прослідковується на підставі аналізу актів МОП, визначена узагальнюючим критерієм змісту самих норм. Зокрема, можна передбачити кілька можливих підходів до визначення змісту даних норм.

Нормам властива наявність низки обмежень і заборон, специфіка яких полягає в конкретизації правового регулювання на основі диференціації: специфічних ризиків (підрозділяються на ризики, пов'язані з використанням окремих засобів виробництва в роботі і ризики, пов'язані з роботою в умовах впливу негативних факторів); галузей виробництва; суб'єктів, зокрема диференціація за соціальними групами працівників (дорослі чоловіки, дорослі жінки, вагітні та жінки, неповнолітні з можливим поділом на осіб віком до 16 років та осіб віком до 18 років), а також окремо – роботодавці.

Розроблені підстави диференціації дозволяють структурувати наукові знання про норми, що регламентують безпеку й гігієну праці працівників. Вони можуть враховуватися при складанні уніфікованих документів, що містять в собі положення раніше розроблених конвенцій і рекомендацій, а також, будуть сприяти виявленню найбільш актуальних сфер, що потребують розробки або перегляду правового регулювання. Зазначені підстави диференціації повинні застосовуватися в сукупності, оскільки це дозволить створити логічну структуру в рамках уніфікованих актів та більш ефективно забезпечувати безпеку й гігієну праці.

Література

1. Рекомендація щодо застосування Бернської Конвенції 1906 року про заборону використання білого фосфору в сірниковому виробництві № 6: Рекомендація МОП № 6 від 29.10.1919 р. URL: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_032](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_032).
2. Про свинцеві білила в малярній справі: Конвенція МОП № 13 від 25.10.1921 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_157.
3. Про нічну роботу в пекарнях: Конвенція МОП № 20 від 08.06.1925 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_082.
4. Про захист від нещасних випадків працівників, зайнятих на навантаженні та розвантаженні суден: Конвенція МОП № 28 від 26.01.1929 р. (в ред. від 27.04.1932 р.). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993_104.
5. Про регулювання робочого часу в торгівлі та в установах: Конвенція МОП № 30 від 28.06.1930 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_152.
6. Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду: Конвенція МОП № 45 від 21.06.1935 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_134.
7. Про зобов'язання судновласників у разі хвороби, травми або смерті моряків: Конвенція МОП № 55 від 24.10.1936 р. (в ред. від 23.02.2006 р.). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_156.
8. Про техніку безпеки в будівельній промисловості: Конвенція МОП № 62 від 23.06.1937 р. (в ред. 20.06.1988 р). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_313.
9. Про умови праці на плантаціях: Конвенція МОП № 110 від 04.06.1958 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_015.
10. Про захист працівників від іонізуючої радіації: Конвенція МОП № 115 від 22.06.1960 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_116.
11. Про забезпечення машин захисними пристроями: Конвенція МОП № 119 від 25.06.1965 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_064.
12. Про захист від небезпеки отруєння бензолом: Конвенція МОП № 136 від 23.06.1971 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_007.

УДК 349.2(043.2)

Вишновецька С.В., д.ю.н., професор,
Вишновецький В.М., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

БЕЗПЕКА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ГІДНОЇ ЯКОСТІ ТРУДОВОГО ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА

Безпека є початковим природним правом людини. З найдавніших часів безпека є ключовою умовою фізичного існування людини в умовах агресивного навколишнього середовища. Нами вже зверталась увага на те,

що гідна якість життя людини як індикатор рівня соціальної безпеки неможлива без збереження й покращення її здоров'я, запорукою якого, у свою чергу, є сприятливе навколишнє середовище. Адже людина є невід'ємною її частиною [1]. Поняття навколишнього середовища є досить сталим. Під ним розуміють всю систему елементів природного і антропогенного походження, які здійснюють на людину як безпосередній, так і опосередкований вплив. Раніше під навколишнім середовищем розуміли тільки природні фактори, потім фактори природного і антропогенного походження, але лише фізичні. На сучасному етапі в дане поняття включають і психологічні, соціальні фактори.

Основною сферою життєдіяльності людини є соціально-трудова сфера, в якій реалізується право людини на гідну працю. Гідна праця передбачає наявність зайнятості в умовах свободи, рівності, безпеки та людської гідності. Стан свободи передбачає можливість самоствердження і самореалізації працівника в рамках здійснюваного вибору професії, роду занять і роботи. Рівність передбачає встановлення однакових правил поведінки для суб'єктів трудових правовідносин, які перебувають у схожих умовах, що характеризуються однаковими обставинами, а також встановлення різних правил поведінки (встановлення заборон, обмежень, надання додаткових прав, покладення юридичних обов'язків, підвищеної відповідальності тощо) для суб'єктів трудових правовідносин, які перебувають у схожих умовах, що характеризуються різними обставинами, на основі критеріїв, закріплених у нормативно-правових актах. Гідність передбачає визнання цінності особистості працівника, гідне ставлення до нього з боку роботодавця та інших працівників. Нарешті, безпека позначає стан його захищеності від будь-яких загроз. Безпечна праця передбачає стан захищеності від будь-яких небезпек і ризиків заподіяння шкоди здоров'ю працівника в процесі праці. Отже, поняттям безпечної праці охоплюються умови праці, що виключають вплив на працівника будь-яких потенційних джерел ушкодження його здоров'я. До таких джерел відносять не лише наявність шкідливих і (або) небезпечних виробничих факторів (факторів виробничого середовища або трудового процесу, вплив яких на організм працівника може призвести до професійного захворювання, травми чи смерті), а й психологічну обстановку в колективі, вплив навколишнього середовища. Іншими словами, безпечними мають бути всі оточуючі працівника фактори середовища, такі як біологічні, фізичні, хімічні, а також фактори діяльності людини (тяжкість і напруженість, інтенсивність праці, режим дня тощо), психосоціальні та інші фактори.

В сучасних умовах цифровізації інформаційні технології провокують виникнення у працівників техностресу, сприяють невпевненості працівника в своїх здібностях, зумовленої відчутною невідповідністю

його кваліфікації потребам ринку праці та зумовлюють настання інших наслідків негативного впливу швидкої цифрової трансформації. Цифрова трансформація праці сприяє посиленню професійної дискримінації, коли відбувається різкий розрив між працівниками з високою і низькою цифровою культурою. Все це позначається на якості трудового життя працівника.

В сучасних умовах розвитку суспільства підхід до правового регулювання безпеки праці кардинально змінюється. Відбувається зміщення ціннісних пріоритетів у змісті трудових прав, перенесення акцентів з досягнення економічних показників і фізичної безпеки працівника у сферу суб'єктивного самопочуття працівника, забезпечення всебічного розвитку особистості, якості трудового життя. Якість трудового життя характеризується комфортністю умов праці, можливістю реалізації людського потенціалу в цих умовах, а також такою формою організації праці, яка заохочує особисту ініціативу, генерацію нових ідей і способів їх реалізації. Отже, якість трудового життя виступає категорією, яка акумулює всі істотні для працівника умови життєдіяльності, рівень розвитку і ступінь задоволення всього комплексу потреб.

У цьому контексті виключно позитивно можна оцінювати доповнення Кодексу законів про працю України статтею 2-2, яка встановлює заборону мобінгу (цькування), що полягає також у створенні стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [2]. Цілком слушним є виділення таких форм психологічного та економічного тиску як: нерівність можливостей для навчання та кар'єрного росту; нерівна оплата за працю рівної цінності, яка виконується працівниками однакової кваліфікації; необґрунтований нерівномірний розподіл роботодавцем навантаження і завдань між працівниками з однаковою кваліфікацією та продуктивністю праці, які виконують рівноцінну роботу. А також доповнення статті 158 частиною другою такого змісту: «Роботодавець зобов'язаний вживати заходів для забезпечення безпеки і захисту фізичного та психічного здоров'я працівників, здійснювати профілактику ризиків та напруги на робочому місці, проводити інформаційні, навчальні та організаційні заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)».

Отже, праця може розглядатися як гідна, коли визнання людської гідності відбувається шляхом закріплення державою таких трудових прав і свобод, а також гарантій їх реалізації, зміст яких сприймається працівниками як адекватний і бажаний рівень безпеки і захищеності в умовах економічної і організаційної залежності від роботодавця.

Література

1. Vyshnovetska S. V., Kmetyk Kh. V. Prerequisites for ensuring balance in legal regulation of social and environmental security. Social and ecological security through the prism of urbanism: collective monograph / Edited by Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Doctor of Law, Professor, M. I. Inshyn and Doctor of Law, Ya. Ya. Melnyk. Institute of Law of KNU n.a. T. Shevchenko, Publisher: European institute of further education, Podhajska, 2020. P. 123–142.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

УДК 349.2(043.2)

Галатенко К.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Вишновецька С.В., д.ю.н., професор

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ СУБ'ЄКТАМИ В СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

У сучасному суспільстві сфера регулювання трудових відносин являє собою особливу галузь в сучасній правовій системі, забезпечує правові умови для узгодження інтересів працівника, роботодавця та держави. Однак трудове право не тільки виконує це завдання, але й може стати засобом одержання необґрунтованих переваг перед іншими суб'єктами права.

Наразі, у трудовому законодавстві відсутня пряма вказівка на неприпустимість зловживання правами суб'єктами трудових відносин, що створює реальну загрозу сталому розвитку останніх: особа, що зловживає правом, заподіює шкоду (як майнову, так і особистому немайнову) своєму контрагенту, який сумлінно виконує свої трудові обов'язки, або створює ситуацію реальної загрози їх заподіяння. Станом на сьогодні у вітчизняному законодавстві про працю так і не знайшли належного відображення ані принцип недопустимості зловживання правом, ані взаємопов'язаний із ним принцип добросовісності, а також їх критерії, у зв'язку з чим різниться розуміння того, яка ж поведінка є добросовісною, а яка недобросовісною [1, с. 262].

Зловживання трудовим правом сторонами трудових відносин тлумачиться як особлива, несумлінна поведінка суб'єкта, пов'язана з навмисним виходом фізичної особи (під час найму на роботу) або

роботодавця (в ситуації правової невизначеності) за внутрішні межі, і призначення трудового права з погляду критеріїв справедливості, розумності й сумлінності для досягнення своєї прихованої незаконної мети з використанням, як правило, дефектів трудового чи іншого законодавства (прогалин, колізій, оціночних категорій тощо) [2, с. 92].

В цілому, завдання теорії і правозастосовної практики полягає в установленні всіх випадків зловживання правом і в боротьбі з ним. Особливо це важливо у сфері трудових відносин. Зловживання правом, на думку вченої, виявляється в діях, юридично не заборонених; вони дозволені, але не схвалюються ні в моральному, ні в будь-якому іншому плані [3, с. 61].

Як свідчить практика, доволі часто під час реалізації прийнятого судового рішення про поновлення працівника на роботі мають місце певні зловживання з боку суб'єктів трудового спору, що переростають у досить серйозну проблему. Практично ж винним у цьому може бути не лише роботодавець, а й особа, поновлювана на попередньому місці своєї роботи, яка нехтуючи власними правами, нерідко зовсім не поспішає з'являтися на роботі. Справа в тому, що рішення суду про поновлення працівника надає йому право (а не обов'язок) стати до роботи, а вже реалізувати це право чи ні, вирішує він сам. Інакше кажучи, в багатьох випадках захисту прав і законних інтересів від зловживань потребують не тільки працівники, а й роботодавці [4, с. 132–136].

Особлива властивість зловживання правом у трудових правовідносинах – це наявний брак у трудовому законодавстві законодавчої регламентації такої поведінки уповноваженого суб'єкта або ж недостатня її регламентація [5, с. 217].

Причинами зловживання трудовими правами може бути не тільки недосконалість чинного законодавства про працю, його протиріччя, проблемність, а й причини, зумовлені певною гнучкістю в правовому регулюванні трудових відносин.

Під час зловживання правом особи вчиняють не протиправні дії, суб'єкт діє, так би мовити, у правовому полі, не тільки не порушуючи закон, а й учиняючи діяння, що відповідають положенням законодавства. У цьому сенсі юридична відповідальність за зловживання правом супроводжує такі дії лише в разі прямого його передбачення в трудовому законодавстві [2, с. 90].

Недоліки законодавчих актів, що регулюють трудові правовідносини, насамперед полягають у прогалинах і колізіях, аналізуючи які можна дійти висновку, що законодавець сам створює можливості для зловживання правом. З урахуванням того, що передбачити всі можливості зловживань правами в трудовій сфері об'єктивно неможливо через різноманіття життєвих ситуацій і так звану винахідливість осіб, які

намагаються обійти закон чи для уникнення відповідальності, чи з метою отримання для себе певної вигоди шляхом завдання шкоди іншим суб'єктам відповідних трудових відносин, протидія зловживанню правом у цій царині, повинна брати свій початок із законодавчого закріплення галузевого принципу неприпустимості зловживання правом із відповідними специфікаціями щодо трудових норм [6, с. 24].

Отже, питання, щодо зловживання правом суб'єктів трудових відносин потребує закріплення нових правил, спрямованих на створення ефективного правового захисту прав і законних інтересів суб'єктів трудових відносин з боку держави.

Література

1. Сімутіна Я.В. Добросовісність та недопустимість зловживання правом як принцип недобросовісності профспілок. Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 листопада 2017 р.). Харків: Вид-во нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 262–264.

2. Максименко Н.О. Зловживання правом сторонами трудових правовідносин. Підпр-во, госп-во і право. 2018. Вип. 10. С. 89–93.

3. Гончарова Г.С. Зловживання правом у трудових правовідносинах. Радянське право. 1988. № 12. С. 61–65.

4. Дума О.О. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця у зв'язку з поновленням на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 181 с.

5. Бакаєв Д.С. Окремі аспекти концепції зловживання правом в трудовому праві України. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». 2013. № 1 (2). С. 215–220.

6. Тихонович Л.А. Зловживання правом у сфері трудових відносин як моральна проблема. Збірник наукових праць Харків. нац. пед. університету ім. Г.С. Сковороди. Серія «Право». 2012. Вип. 18. С. 19–27.

УДК 349.22(043.2)

Гарашенко Л.П., к.ю.н., доцент,
Верховний Суд, науковий консультант, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ РОБОЧОГО ЧАСУ

В індустріальну епоху такі важливі умови праці як робоче місце та робочий час були обмежені існуючою тоді фабричною системою виробництва, де працівник зобов'язаний був виконувати завдання на конкретному, чітко визначеному місці. Така діяльність потребувала певної

часової і фізичної координації, а тому зазвичай відбувалася за стандартним робочим часом, часто у кілька змін.

Однак, цифровізація розширила можливості зберігати, обробляти та передавати інформацію за допомогою електронних пристроїв та змінила характер і характеристики робочого часу, що створює як можливості, так і ризики для працівників.

Серед переваг необхідно виділити: покращення балансу між роботою та особистим життям, підвищення рівня автономності, вища продуктивність та ефективніша організація робочого часу.

Запровадження карантинних обмежень та військова агресія росії проти України прискорили запровадження нетипових, гнучких форм зайнятості в національне законодавство. Так, Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [1], який визначає «гнучкий режим робочого часу», як режим роботи, що є відмінним від визначеного правилами внутрішнього трудового розпорядку, за умови дотримання відпрацювання сумарної кількості робочих годин протягом встановленого облікового періоду.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» від 18.07.2022 запроваджено новий вид трудового договору з нефіксованим робочим часом [2].

Міністерство економіки України розробило примірну форму трудового договору з нефіксованим робочим часом і затвердило її відповідним наказом від 26.10.2022 № 4179, оскільки згідно з п. 6-2 ч. 1 ст. 24 КЗпП роботодавець зобов'язаний укласти письмовий трудовий договір з нефіксованим робочим часом.

Таким чином, безумовним поштовхом для запровадження гнучких форм робочого часу в Україні стали карантинні обмеження та війна.

Не можна залишити поза увагою проблемні питання, з якими стикаються працівники, що працюють дистанційно або з гнучким графіком роботи. Потреба роботодавця, щоб працівник був постійно «на зв'язку» часто призводить до відсутності або зменшення у нього часу на відпочинок, що зумовило нагальну потребу у вирішенні питання щодо права на відключення.

Так, у січні 2021 року представники Європейського парламенту закликали Європейську комісію розробити проект закону, який би закріплював right to disconnect (право на відключення) в законодавстві як одне із фундаментальних прав працівників, оскільки поки на рівні ЄС немає жодного законодавчого акту, який би закріплював це право.

Право на відключення означає право працівника відключитися і не відповідати на робочі дзвінки, електронні повідомлення у неробочий час, вихідні дні, відпустку тощо. Широке використання смартфонів та цифрових технологій робить працівників більш вразливими, адже багато роботодавців очікують, що працівники постійно мають бути онлайн та відповідати на робочі запити в будь-який час.

Нині право на відключення не закріплено в міжнародних актах, однак, можемо стверджувати, що воно є похідним від загального права на відпочинок. Стаття 24 Загальної декларації прав людини передбачає, що кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Законодавством деяких країн ЄС закріплено право на відключення, зокрема у Франції, Італії – таке право закріплене у 2017 році, Іспанії, Бельгії – з 2018 року, Ірландії, Португалії – з 2021 року [3].

Відповідно до ч. 9 ст. 60-2 КЗпП України працівнику, який виконує дистанційну роботу, гарантується період вільного часу для відпочинку (період відключення), під час якого працівник може переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок з роботодавцем, і це не вважається порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни. Період вільного часу для відпочинку (період відключення) визначається у трудовому договорі про дистанційну роботу.

Зазначимо, що у поєднанні з нормою ст. 31 КЗпП України право на відключення має бути обумовлене в трудовому договорі.

Перехід до більш гнучкого регулювання робочого часу для нетипових форм зайнятості не означає, що цей інститут трудового права залишився без змін для типових трудових відносин.

Обмеження законом робочого часу було одним із перших вимог, які виникли на початку ХІХ століття в робочому русі. В середині ХІХ ст. перші закони про працю, які з'явилися, стосувалися обмеження робочого часу для жінок та дітей. Пізніше вони були поширені і на чоловіків (вперше в Англії). Незважаючи на всі успіхи та активну підтримку працівників та профспілок, тривалий час 5-денний робочий тиждень був рідкістю. Масово на такий графік стали переходити на початку ХХ ст. Так, у 1935 році Міжнародна організація праці прийняла конвенцію № 47 «Про скорочення робочого часу до сорока годин та тиждень» [4], яка ратифікована Україною 9 червня 1956 р.

Норми КЗпП щодо тривалості робочого часу цілком відповідають вказаній конвенції. Однак, від моменту її запровадження минуло біля ста років. Інтенсивність праці зросла, змінився зміст самої праці, збільшився запит на виконання високоінтелектуальних завдань, що зумовлює зміну самої концепції робочого часу не тільки для нетипових форм зайнятості, але й стандартних трудових відносин.

З початку ХХІ століття теза про подальше скорочення робочого дня обговорюється та тестується у багатьох країнах. Так, ще в 2010 році британський фонд New Economics Foundation запропонував встановити в країні 21-годинний робочий тиждень [5]. У 2018 році новозеландська компанія з надання фінансових послуг Perpetual Guardian провела експеримент, зменшивши кількість робочих годин до 30, а днів до 4, з повним збереженням зарплати [6].

Зменшення тривалості робочого часу у бік зменшення не призвів до зниження продуктивності праці, навпаки зумовив зниження рівня стресу та вигорання на роботі.

Отже, застосування цифрових технологій безумовно впливає на сутність і зміст робочого часу, який став більш гнучким, особливо у сфері застосування нетипової зайнятості, особливо під час карантинних обмежень і активних воєнних дій, що тривають.

Запроваджений з початку минулого сторіччя 40-годинний робочий тиждень, а відповідно і 8-годинний робочий день також зазнає трансформацій, а отже, потребуватиме формування нового правового підґрунтя для українського ринку праці в мирний час.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 4 лютого 2021 року № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text> (дата звернення: 21.12.2022).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом: Закон України від 18.07.2022 № 2421-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-20#Text> (дата звернення: 19.12.2022).

3. Right to Disconnect Legislation in Europe. 06.05.2022 //Capital global employment solutions. URL: <https://www.capital-ges.com/right-to-disconnect-legislation-in-europe/> (дата звернення: 19.12.2022).

4. Конвенція про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень № 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_145#Text (дата звернення: 20.12.2022).

5. 21 hours. The case for a shorter working week // New economics foundation. URL: <https://neweconomics.org/2010/02/21-hours> (дата звернення: 18.12.2022).

6. Four-day week: trial finds lower stress and increased productivity //The Guardian. 19.02.2019. URL: <https://www.theguardian.com/money/2019/feb/19/four-day-week-trial-study-finds-lower-stress-but-no-cut-in-output> (дата звернення: 19.12.2022).

Гетьманцева Н.Д., д.ю.н., професор,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА З ПОЗИЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Як показує історія, еволюції піддається не тільки держава і право, а й взаємодія самого суспільства та держави. Причому воно здійснюється таким чином, що не тільки суспільство впливає на трансформацію держави, а й остання впливає на стан суспільства, шляхом регулювання суспільних відносин, часто перетворюючи їх із приватних у публічні і навпаки. Внаслідок такої взаємодії і суспільство, і держава набувають нових соціальних якостей, які з часом стають архаїчними. Більшість вітчизняних і зарубіжних дослідників обмежуються вказівками те що, це конституційна характеристика держави, яка наділена рядом ознак, що співвідносяться з її соціальними обов'язками. На цій підставі виділяють соціальну політику як систему тих чи інших спільних заходів держави у соціальній сфері. Але не береться до уваги саме та обставина, що соціальна політика сучасної держави є внутрішньо суперечливою: з одного боку, вона повинна задовольняти потреби осіб, що займаються підприємницькою діяльністю та сприяти розвитку приватного виробництва та ринку, з іншого – ця політика має забезпечувати соціальні потреби найманих працівників та адекватну оплату їх праці.

Під соціальною політикою держави слід розуміти засновану на історичному розвитку держави законодавчо оформлену функцію держави, що має на меті забезпечення рівня добробуту населення, необхідного для сталого та незалежного розвитку виробництва та суспільства в цілому. При цьому еволюція та перспективи розвитку соціальної функції держави будуть залежними не лише від тієї мети і завдань, які ставить перед собою держава як офіційний представник всього суспільства, а й від співвідношення соціально-політичних сил. В умовах інноваційної ринкової економіки соціальну політику вчені економісти розуміють «як систему цілеспрямованих державних заходів з врегулювання відносин між різними соціальними групами населення щодо підвищення суспільного добробуту, покращення якості та рівня життя, раціонального використання людського потенціалу і на цій основі зростання ефективності функціонування економіки країни» [3].

В цілому, з правової точки зору, на соціальну політику покладена місія гармонізації інтересів держави, бізнесу і суспільства з урахуванням як внутрішніх так і зовнішніх можливостей і обмежень. Зростання людського фактора в умовах цифрових революцій і одночасне розуміння

ключової ролі пов'язаної з людським розвитком, стає все більше загально визнаним. В цих умовах необхідний пошук нової моделі соціальної політики, що визначав би формування і використання людського капіталу, що є спільною проблемою для всіх розвинених країн, а тому універсальних рішень тут бути не може. Як правило, традиційне розуміння соціальної політики зводиться до галузей соціальної сфери, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і культуру. Проте коло проблем і можливостей для розвитку людини виходить далеко за ці рамки, тому обговорювати власне соціальний розвиток без розуміння ситуації на ринку праці, сфери житла, демографічних і макроекономічних трендів розвитку, політичної, економічної ситуації в країні не уявляється можливим.

Соціальна політика за умов трансформації суспільних відносин формування соціальної держави й громадського суспільства має на меті звужити, а в перспективі звести нанівець роль у соціальному житті чинників, що втрачають соціальне значення або гальмують процес суспільної соціодинаміки, і створити умови для посилення ролі чинників, що сприяють соціальному поступу, посилюють соціальну безпеку людини [2, с. 25].

Соціальна політика повинна розглядатися «як найважливіший інструмент, за допомогою якого суспільство підтримує соціальну стабільність і забезпечує ключові передумови розвитку, пов'язані з формуванням людського капіталу та гармонізацією відносин між суспільними групами» [1]. Тому і суть соціальної політики повинна виходити з позицій соціальної держави, в якій встановлений такий правовий порядок, який би гарантував конституційні права, свободи людини, формальну юридичну рівність і можливість усіх перед законом, іншими словами, загальне визнання права, яке передбачає неприпустимість задоволення соціально-економічних прав одних членів суспільства на шкоду іншим. Такі положення повинні слугувати тим правовим фундаментом, на якому демократична, правова держава повинна функціонувати, власне, як соціальна. Саме з цих позицій потрібна ефективна система соціальної підтримки громадян, перш за все найбільш вразливих верств населення, які не можуть нарівні з усіма конкурувати на ринку праці. Тому стратегічною метою соціальної політики є створення сприятливих економічних, правових, соціальних та політичних умов, які засновані на конструктивному партнерстві для того, щоб кожна людина-праці могла працювати та гідно заробляти, утримувати не тільки себе, а й свою родину на гідному сучасної людини рівні. Реалізація такої мети забезпечує реалізацію всього комплексу формально визначених і юридично гарантованих можливостей особистості користуватися соціальними і духовними благами суспільства. Адже без відповідальної

демократичної влади, громадянського суспільства, відповідного ресурсного забезпечення, ефективного економічного розвитку вирішити нагальні соціальні проблеми неможливо. Тому до основних проблем та невирішених завдань соціальної політики в Україні можна віднести імміграцію та міграцію робочої сили, випадки дискримінації, та на цьому тлі відповідні соціальні наслідки і структурні зміни в економіці країни, демографічну кризу, процеси старіння населення, зростання витрат на соціальні потреби, проблеми системи оподаткування.

Література

1. Квітка А.В. Роль соціальної політики у розвитку людського потенціалу. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4401>.
2. Моторнюк О.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. С. 23–26. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf.
3. Харченко А.М. Соціальна проблема глобалізації – бідність: шляхи її подолання. Трансформація глобальної економіки. 2012. № 1 (5). С. 7–12.

УДК 347.941(043.2)

Гетманцев О.В., к.ю.н.,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ПЕРЕКОНЛИВІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА ВЛАСТИВІСТЬ ДОКАЗУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У цивільному судочинстві України центральне місце займає процес доказування обставин справи на які учасники справи посиляються як на підставу своїх вимог або заперечень. Важливою передумовою для ухвалення законного та обґрунтованого рішення судом є встановлення обставин справи. Фактичні обставини, їх наявність або відсутність, встановлюється завдяки доказуванню, яке урегульовується більшістю норм Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПКУ) [1]. Саме ці норми ЦПКУ врегульовують процесуальну поведінку суду та учасників судового процесу пов'язану з доказуванням і доказами. Основними суб'єктами доказування все ж таки є учасники справи. Сторони, треті особи, заявники та заінтересовані особи, органи та особи, яким за законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб та їх представники приймають активну участь в збиранні, поданні до суду і дослідженні доказів [2, с. 354].

Відповідно із положеннями статті 81 ЦПКУ обов'язок доказування таких обставин (фактів) і подання доказів до суду покладається на учасників справи, крім випадків, встановлених у ЦПК.

Процес доказування розпочинається ще до моменту звернення заінтересованої особи, або її представника, до суду за захистом (подання позовної заяви, заяви у справах окремого провадження) і продовжується до ухвалення судового рішення у справі.

Сам процес доказування поєднує, як правило, декілька процесуальних дій пов'язаних із: збиранням та поданням доказів до суду; дослідженням та оцінкою доказів. Указані етапи (стадії) доказування проявляються в суді першої інстанції у справах позовного і окремого проваджень.

Розподілення обов'язку з доказування в конкретній цивільній справі здійснює суд, що розглядає і вирішує справу.

Маючи наміри звернутися до суду за захистом учасник справи починає діяльність пов'язану із збиранням доказів орієнтуючись в основному на обставини (факти) справи. Цивільний процесуальний закон не урегульовує діяльність пов'язану із збиранням «необхідних» доказів у справі. Орієнтиром виступають обставина чи обставини справи та критерії оцінки доказів щодо належності (ст. 77 ЦПКУ), допустимості (ст. 78 ЦПКУ), достовірності (ст. 79 ЦПКУ) і достатності (ст. 80 ЦПКУ) доказу. Важливим у процесі доказування виступає діяльність учасника справи під час оцінки доказів у суді спрямована на переконання суд у своїх твердженнях стосовно обставин справи, що обґрунтовують його вимоги чи заперечення. Переконання - це здійснення впливу на людину з використанням логічних доводів та психологічних прийомів з метою викликати довіру при викладенні своєї позиції; усвідомлювані мотиви, які спонукають людину діяти відповідно до своїх поглядів і принципів [3]. Верховний Суд України у своїй постанові зробив висновок, що переконливість кожного доказу доводиться у змагальній процедурі безпосередньо перед тим складом суду, який дає цьому доказу юридично значущу оцінку [4]. Погоджуємося з висновком І.В. Андронova про те, що у Цивільному процесуальному кодексі України лише закріплено положення про відсутність у судових доказів заздалегідь встановленої сили (ч. 2 ст. 89, ст. 110 ЦПК) [5, с. 12]. У такому випадку учасники справи повинні збирати докази які на їх переконання наділені властивістю переконливості.

Переконливість виступає критерієм достовірності доказу і впливає на визначення якості доказу, а саме його об'єктивність, істинність, правдивість. Достовірний доказ має бути отримано з доброякісного джерела інформації [6, с. 148].

Переконливість доказу формується учасником справи на основі його властивостей, ознак і через особисті міркування, аргументи,

інформування, спростування тощо з метою обґрунтування власної позиції. Для цього доказ повинен бути зрозумілим для самого учасника справи або його представника.

Переконливість доказу – це об'єктивно існуюча змістовно-інформаційна властивість, яка дозволяє переконати суд і учасників справи у її відповідності життєвим і правовим критеріям. З однієї сторони переконливість виступає критерієм оцінки доказів, а з іншої сторони характеризує спосіб подання і представлення доказу в такий спосіб який буде впливати на формування внутрішнього переконання судді та процесуальну позицію учасників справи. На рівень переконливості доказу впливають суб'єктивні фактори судді та учасників справи: правосвідомість, правова обізнаність, праворозуміння, освіта, професійна діяльність, логіка мислення, навички риторіки тощо.

Отже, значення кожного доказу у судовому процесі визначається його рівнем переконливості, тобто ступенем впливу на внутрішнє переконання суді та правової позиції кожного учасника справи.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (з наст. змін. і доп.). URL: https://ips.ligazakon.net/document/T04_1618?an=11465.

2. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2022, 408 с.

3. Словник психологічних термінів. Інтернет ресурс. URL: <https://nuph.edu.ua/slovník-psihologichnih-terminiv/>.

4. Постанова Верховного Суду України від 26 січня 2016 року № 5-249к/15. URL: <https://zib.com.ua/ua/122896.html>.

5. Андронов І.В. Юридична сила судових доказів у цивільному процесі // Новели цивільного процесуального законодавства: докази та доказування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 вересня 2020 р.) / Уклад.: Стоянова Т.А., Островська Л.А., Сатановська О.В.; за загальною редакцією д.ю.н., професора Н.Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2020. С. 12-15.

6. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: Вид. 2-ге, перероб. та доп. / за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2018. 810 с.

Горбунова О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ США: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Питання визначення походження дитини є актуальними для кожної країни у будь-який період її розвитку. Без перебільшення можна стверджувати, що належне регулювання відносин: батьки – діти, є запорукою її майбутнього.

Активний розвиток відносин щодо визначення походження дитини в США розпочався ще в період колоніальної залежності Північної Америки від Великобританії. Для цього періоду визначальним було те, що лише діти, народжені в шлюбі, користувалися юридичним захистом держави. У позашлюбних (незаконнонароджених) дітей не було правового зв'язку з батьком, в тому числі, вони не мали права бути спадкоємцями після його смерті [1, с. 274].

З середини XVII століття і до кінця XIX століття в США величезну роль продовжував відігравати факт народження дитини в законному шлюбі: лише законно народжені діти були наділені правом на спадкування після своїх батьків. Узаконення дітей могло мати місце внаслідок наступної реєстрації шлюбу батьками. При чому, процедура узаконення дитини здійснювалась у відповідності із законодавством штату – районним судом загальної юрисдикції чи спеціалізованим судом по сімейним та спадковим справам. Окрім цього, допускалося узаконення дитини шляхом добровільного визнання чоловіком свого батьківства. Слід також наголосити, що батьківською владою стосовно позашлюбної дитини наділялась лише мати, однак, за необхідності батько був зобов'язаний надавати дитині утримання.

Історично склалося, що у Великобританії та в Північній Америці норми, що регулювали встановлення батьківства розвивалися одночасно з нормами, що встановлювали обов'язок батька виплачувати кошти на утримання дитини. Такий обов'язок біологічного батька утримувати свою позашлюбну дитину, первісно виник у Великобританії в 1576 році. Дія такої норми була чинною впродовж тривалого проміжку часу, аж до остаточного звільнення США від колоніальної залежності.

І лише в 1844 році у США всі матері, які не перебували в шлюбі з батьком дитини, незалежно від їхнього матеріального стану, отримали право звертатися до суду з позовами про встановлення батьківства. Слід вказати, що батьківство встановлювалось доволі примітивним способом –

суд просто порівнював зовнішність дитини із зовнішністю ймовірного батька та виносив відповідне рішення. А вже з 1870 року позови про встановлення батьківства стали носити кримінально-правовий характер [2].

Основними прецедентами по встановленню батьківства стали - *Stanton v. Willson* (1808, Коннектикут), *Van Valkinburgh v. Watson* (1816, Нью-Йорк), *Tomkins v. Tomkins* (1958, Нью-Джерси) [3].

Варто також наголосити, що в XIX столітті в США відносини по визначенню походження дитини регулювалися, головним чином, законодавством штатів. Федеральні ж закони в більшості випадків визначали порядок стягнення аліментів на дітей. Це, в свою чергу, обумовлювало неоднорідність законодавства, існування різних правових норм та принципів, що визначали походження дітей, в різних штатах.

Важливою віхою у становленні інституту походження дитини в минулому столітті в США стало прийняття в 1973 році Єдиного закону «Про материнство і батьківство», яким було встановлено єдині для всіх штатів норми, які визначали підстави і порядок набуття материнства, батьківства, встановлено законодавчі презумпції материнства і батьківства, способи встановлення материнства, батьківства. Названий закон діяв включно до 2000 року, до прийняття його нової редакції.

Отже, аналіз юридичної та іншої спеціальної літератури щодо розвитку законодавства, яким регулюється правовий порядок визначення походження дітей в Сполучених Штатах Америки, умовно можна розділити на декілька етапів, які безпосередньо пов'язані зі становленням країни, як держави, формуванням власної правової системи та загальним розвитком суспільних відносин, значну частину з яких складають внутрішньо-сімейні, батьківські відносини.

Першим етапом вважають період колоніальної залежності країн Північної Америки від Великобританії і датується в межах 1607–1776 рр., коли в США проходив активний процес трансформації англійського загального права, права справедливості і статутного права.

Другий етап – близько 1776 р. – початок XX століття пов'язується із звільненням від колоніальної залежності, характерною рисою якого стало існування різноманітних правових систем на території кожного штату, і відповідно різних правил, що регулювали встановлення походження дітей.

Третій етап – середина XX століття і до тепер, пов'язується з активним розвитком єдиного законодавства, що регулює питання встановлення батьківства і материнства, уніфікацією сімейного права на території США.

Література

1. Історія держави та права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.
2. Jenkinson S.G. Child Support: A Comparison of the Old and New Approaches LL.M. 2001. P. 53.
3. Hansen Drew D. The American invention of child support: dependency and punishment in early American child support law. Yale Law Journal. 1999 (March). P. 48.

УДК 341.215.4(043.2)

Грабовська Г.М., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ПИТАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Усиновлення є самостійним інститутом цивільного права, головним завданням якого є надання дітям-сиротам та дітям, які залишились у силу тих чи інших обставин без батьківського піклування, благополучних умов виховання в сім'ї. Діти є однією з найбільш незахищених верств населення, особливо під час військових дій, які залишились без турботи батьків, тому, враховуючи складний військовий період в Україні, та зростання кількості дітей-сиріт, необхідно звернути увагу на інститут усиновлення як пріоритетної форми сімейного виховання дітей.

Визначальною ідеєю інституту усиновлення є турбота про дітей, які втратили батьків або з тих чи інших причин позбавлені батьківського піклування, створення для них середовища, яке є характерним для сім'ї.

Проблема усиновлення дітей-сиріт, які позбавлені батьківського піклування, є дуже актуальним питанням в умовах проходження воєнних дій.

Усиновлення – це юридичний процес, під час якого рішенням суду створюються нові, постійні відносини між батьками та дитиною, і який полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї родини до іншої, це прийняття у сім'ю дитини на правах народженої, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих так і з боку дитини.

Усиновлювачам треба принципово усвідомити, що усиновлена ними дитина має такі ж соціальні, емоційні та фізичні потреби, як і будь-яка народжена дитина у родині [1].

Слід наголосити, що усиновлення, як і раніше відбувається на загальних підставах відповідно до порядків та процесів, встановлених постановою Кабінету Міністрів України № 905 від 08.10.2008 р. «Про

затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» [2].

Статтею 207 Сімейного кодексу України визначено, що усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого статтею 282 цього Кодексу [3]. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. Правові наслідки усиновлення дитини визначені у статті 232 СК України, положеннями якої, зокрема, встановлено, що з моменту здійснення усиновлення припиняються особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її родичами за походженням. Тобто правовим наслідком усиновлення є повна втрата зв'язку дитини із своїми біологічними батьками (або одним з них). Саме ця обставина вимагає особливої уваги при здійсненні процедури усиновлення, адже національне законодавство сповідує принцип вжиття вичерпних заходів для реалізації права дитини на виховання батьками або іншими родичами. Законодавець визначив це як один із основоположних критеріїв для забезпечення найкращих інтересів дитини. Можна погоджуватися із наведеним тезисом або знаходити безліч доводів, щоб сперечатися з ним, але суть його реалізації зводиться до того, що при розгляді питання про усиновлення служби у справах дітей вирішують велику кількість питань та перевіряють часом безмежні обсяги документів.

За приписами ст.ст. 224, 225 СК України усиновлення здійснюється виключно на підставі рішення суду, а саме усиновлення вважається здійсненим у день набрання чинності рішенням суду [3].

Таким чином, необхідно зазначити, що в умовах війни, коли дуже важко з'ясувати реальну ситуацію з батьками дитини є ризик порушення права дитини зберегти зв'язки з сім'єю. В інтересах дитини буде забезпечення її розвитку в безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним. Цей критерій перевірки стосується перш за все тих осіб, які виявили бажання усиновити дитину, починаючи з того, чи можуть вони бути усиновлювачами, чи перебувають вони на обліку осіб, які бажають усиновити дитину, і чи реально здатні вони в усіх сенсах стати батьками дитині, дати їй любов, повагу і розуміння, забезпечити матеріально, піклуватися про гармонійний розвиток її особистості. Критерій безпечного благополучного середовища надважливий, від нього залежить життя та здоров'я дитини, а тому він не може бути з'ясований поверхово, а потребує ретельної перевірки, що в свою чергу виключає «терміновість» та «спрошену» процедуру усиновлення. Крім того, в умовах воєнного стану усиновлення дітей може проводитися лише в тих регіонах, де не ведуться воєнні дії, де працюють

служби у справах дітей і суди, і тільки стосовно до дітей, обставини життя батьків чи інших родичів яких вдалося встановити.

Література

1. Усиновлення: порядок і процедура. URL: <http://www.i-law.kiev.ua/%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA-%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B0/>.

2. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей. Постанова КМУ від 8 жовтня 2008 р. № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text>.

3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

UDC 341.9(043.2)

Demchyshyn Yu.V., seeker
for the first (bachelor's) level of higher education,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Scientific advisor: Filinovich V.V., PhD in Law

LEX VOLUNTATIS IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW

International private law belongs to one of the most innovative branches of law, which is constantly developing and improving. Peculiarities of legal regulation of international legal relations make it necessary to use a set of certain legal principles that are fundamental in this process.

Lex voluntatis or autonomy of will is one of the basic institutions of international private law, the foundation of which lies in the development of such a principle of private law as the principle of discretion. Autonomy of the will in the traditional sense is one of the fundamental principles of international private law, according to which subjects, belonging to the legal systems of different countries, have the opportunity to choose the law that will regulate their mutual relations. In a more narrow and formalized understanding, the autonomy of the will is one of the parts of the so-called binding of conflict norms [1].

The essence of autonomy of will in the context of private international law is that the legal order allows individuals to choose the legal field that will regulate their private-international relations. In other words, autonomy of will is

the ability of subjects of private-international relations to choose the right to regulate their relations [2].

Currently, in the doctrine of private international law, there are several points of view on the nature of the autonomy of the will of the parties, according to which it is considered as: 1) an institution established by the relevant national legal system to resolve conflict of laws. At the same time, the will of the parties is considered as one of the conflict bindings, along with the traditional law of the location of the thing, the place of performance of the obligation, etc.; 2) the consequence of the freedom of contract, which is established and supported by the legislation of different countries, therefore, the autonomy of the will can be limited only to the sphere that is regulated by imperative, not dispositive norms of law; 3) not as a collision binding, but a peculiar way of regulating legal relations with a foreign element [3].

The autonomy of the will is not absolute in its essence and does not mean that the participants in the legal relationship have unlimited, absolute rights. On the contrary, this is a conditional concept, since the state reserves the right to independently establish by legislative acts cases in which the parties may be given the opportunity to choose the applicable law. This is explained primarily by the sovereignty of the state, thanks to which it can introduce mandatory norms in the field of conflict of laws. It is also worth paying attention to the fact that the regulatory legal framework of many countries of the world emphasizes that the choice of law is not possible when there is no connection of relations with another legal order or legal orders, that is, regarding relations that are purely internal, and not private-international character [4].

Since most legal systems recognize the legal systems of other countries and are in constant international interaction, the autonomy of the will should be considered as an expression of the essence of law. The legislation of almost all states enshrines the autonomy of the will as the basis and main principle of regulating contractual and legal relations, especially related to foreign legal order.

In national legislation, the principle of autonomy of will is enshrined in the Law of Ukraine “On International Private Law” in clause 5, part 1 of Article 1 stipulates that autonomy of will is a principle according to which participants in legal relations with a foreign element can make a choice of law that is subject to application to the corresponding legal relations with a foreign element. In accordance with Part 1 of Article 5 of the Law, such a choice is made in cases provided for by law. Based on the content of clause 5 of Article 1 and part 6 of Article 5 of the Law, it can be asserted that the scope of the principle of autonomy of will is, in fact, the entire complex of social relations, which is covered by the concept of “private law relations, which through at least one of their elements are connected with one or more legal systems, other than

Ukrainian legal order” or “private law relations complicated by a foreign element” [5].

The autonomy of the will in international private law is gaining support and spread not only in relation to contractual obligations, but also in other private law relations known for their traditional “hard” conflict rules (tort, labor, family, etc.) and has long been recognized as a basic principle, probably of all modern legal systems of the world.

Analyzing the above, we can conclude that the autonomy of the will is a fundamental, basic principle of international private law, which plays a special role in the regulation of international legal relations, which in turn corresponds to the very nature of private law relations and the ideas of interstate cooperation. The sources of modern private international law of individual states provide participants with quite wide opportunities for choosing law, which in turn is a consequence of the globalization of interstate legal relations.

The principle of autonomy of will is one of the important manifestations of discretion in the regulation of international private relations, and awareness of its content and significance requires more detailed scientific developments, in-depth analysis and research.

References

1. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А.С. Довгєрта і В.І. Кисіля. Київ: Алерта, 2012. 376 с.
2. Науково-практичний коментар Закону України «Про міжнародне приватне право» / В.В. Васильченко. Київ: Істина, 2007. 197 с.
3. Погорецька Н.В. Щодо питання про співвідношення інститутів автономії волі сторін та обходу закону у міжнародному приватному праві. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. Вип. 2. С. 253–267.
4. Фединак Г.С., Фединак Л.С. Міжнародне приватне право: підручник. 4-те вид., переробл. і допов. Київ: Атіка, 2009. 500 с.
5. On Private International Law: Law of Ukraine dated 23.06.2005. N 2709-IV. The Official Bulletin of the Verkhovna Rada. 2005. 2005, N 32, Article 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2709-15?lang=uk#Text>.

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Аналізуючи питання прогалин, колізій національного трудового законодавства необхідно приділити увагу умовам в яких перебуває українське суспільство. Як для нашої держави, так і для всього цивілізованого світу не є секретом жахливість військової агресії Російської Федерації по відношенню до України. Тому піднімаючи питання удосконалення трудових правовідносин варто проводити дослідження з урахування умов сьогодення. Адже, є певна сукупність питань, які на жаль не можуть бути врегульовані належним чином. Насамперед, написання даного виду наукової доповіді має певні змістовні обмеження щодо висвітлення тематики дослідження. Таким чином, будемо намагатися розкрити основні проблеми перебігу трудових відносин в умовах спеціального правового режиму воєнного стану.

Норми Конституції України є основоположними і мають найвищу юридичну силу на території нашої держави. Хочемо звернути увагу на зміст ст. 43 вище зазначеного нормативно-правового акту, а саме: «державою створюються умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантується рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовуються програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб; кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом» [1]. Ми можемо підсумувати, що в будь-якому разі держава виступає гарантом безпечних і здорових умов праці.

Розглядаючи основні трудові права працівників варто зупинитися на змісті ч. 2, ст. 2 Кодексу законів про працю України. В ній зазначається, що працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Працівники мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на гідне ставлення з боку роботодавця [2]. В контексті даної статті акцентуємо увагу, що кожен працівник має право на здорові і безпечні умови праці.

Також хочемо звернутися до ст. 153 даного Кодексу, а саме: «на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на роботодавця, крім випадків укладення між

працівником та роботодавцем трудового договору про дистанційну роботу» [2].

Проаналізувавши норми трудового законодавства можна підсумувати, що законодавець покладає на роботодавця обов'язок щодо забезпечення безпечних умов праці на підприємстві, в установі, організації. Але у нас постає питання, яким чином роботодавець може забезпечити безпечні умови праці, якщо в умовах сьогодення від його дій мало, що залежить. Ми маємо на увазі аварії не виробничого характеру, які спровоковані зовнішніми чинниками. Наприклад, на підприємстві був спричинений вибух у зв'язку з ракетним обстрілом або у зв'язку з нестабільною електромережею відбулося коротке замикання, що призвело до пожежі. Тобто є досить багато ситуацій, які можуть в будь яку хвилину спричинити аварію і це неможливо передбачити. Постає питання, хто повинен понести відповідальність перед працівниками?

Інша ситуація полягає в тому, що відповідно ст. 14 Закону України «Про охорону праці» працівник зобов'язаний дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства [3]. Якщо сталася на підприємстві вище згадана аварія не виробничого характеру, то кого притягнути до відповідальності? Роботодавця, який не в змозі в умовах спеціального режиму воєнного стану забезпечити належні умови праці на підприємстві чи працівників, які зобов'язані дбати про особисту безпеку.

Також на практиці неодноразово виникають ситуації коли протягом робочого часу лунає певна сукупність повітряних тривог, а роботодавець не дозволяє працівникам покинути робоче місце і йти в спеціально облаштовані укриття - бомбосховища. Мотивуючи тим, що повітряні тривоги постійно, а трудові обов'язки під час робочого дня необхідно виконувати.

Отже, можна підвести підсумок, що українське суспільство перебуває у дуже складних умовах і це лише два приклади, які належним чином не врегульовані на рівні законодавства. Тому на нашу думку, є ще багато правових питань, які потребують наукового дослідження та вирішення на рівні національного законодавства України.

Література

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10.12.1971 р. Відомості Верховної Ради України. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Про охорону праці: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 49. Ст. 668.

Глаш В.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна
Науковий керівник: Кіріяк О.В., к.ю.н.

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Процеси глобалізації станом на початок ХХІ століття продовжують активно проникати у всі сфери суспільного життя. Спадкові правовідносини, у центрі яких стоїть набуття права власності, – давно вийшли за рамки внутрішньодержавного права, що потребує підвищеної уваги до засад їх регулювання в інших національних системах, що взаємодіють із Україною у міжнародно-правовому полі. З огляду на це вважаємо актуальним провести порівняльне дослідження особливостей окремих питань відносин зі спадкування у двох різних правових системах – романо-германській та англо-американській, на прикладі України й Великобританії (зокрема Англії та Уельсу).

Як українське, так і англійське право передбачають два види спадкування: за законом та заповітом. Зокрема, українське законодавство в разі спадкування за законом передбачає існування черг спадкування. Згідно зі ст. 1258 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття (з урахуванням визначених законом винятків) [1]. Що ж до питання англійського спадкування за законом (*intestate succession*), то воно регулюється наступними актами (з урахуванням змін та доповнень): Законом про управління майном 1925 року (*Administration of Estates Act*) [1]; Законом про спадкування (Положення про забезпечення членів сім'ї та осіб, що перебувають на матеріальному утриманні) від 1975 року (*Inheritance (Provision for family and Dependents) Act*) [3] та іншими актами.

Особливість спадкування за законом в Англії, незважаючи на наявність класів спадкування, полягає у першочерговому акценті на кількості залишеного померлим майна, а також на привілейованому становищі іншого з подружжя, що його пережив [4]. Зокрема, черговий акт у сфері спадкових відносин, – Закон про спадкування та права довірчих власників від 2014 року (*Inheritance and Trustees' Powers Act*), вніс певні корективи у спадкування за законом і значно розширив права

іншого з подружжя. Він поширюється на територію Англії та Уельсу і регулює відносини зі спадкування, що виникли станом на 1 жовтня 2014 року та після 1 жовтня 2014 року [4]. Першими в ієрархії після іншого з подружжя, що пережив померлого, стоять діти спадкодавця, майно між якими ділиться порівну.

Що стосується спадкування за заповітом, то як українське, так і англійське законодавство, передбачає його обов'язкову письмову форму. Проте існують деякі відмінності. Зокрема, статтею 1247 ЦК України передбачено, що заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення, а також має бути особисто підписаний заповідачем [1]. У свою чергу, згідно зі ст. 9 Закону Англії про заповіти 1837 р. зазначено, що заповіт складається в письмовій формі, підписується заповідачем чи іншою особою за його вказівкою, засвідчується не менш ніж двома свідками в його присутності [5], тоді як українське законодавство вимагає посвідчення заповіту нотаріусом або іншими посадовими чи службовими особами, визначеними ЦК України. З цього випливає, що романо-германська правова система розглядає заповіт як свого роду публічний акт, який повинен бути належним чином посвідчений уповноваженими особами, тоді як англо-американська правова система концентрується на особистому характері та пріоритеті волевиявлення заповідача.

Суттєвою відмінністю між спадкуванням за правом України і спадкуванням за правом Англії є також і те, що веденням спадкової справи займаються різні інституції. В Україні це – нотаріус, тоді як у Сполученому Королівстві таке завдання покладено на суди. Зокрема, до суду в Англії звертаються, аби «затвердити заповіт» (*“grant of probate”*) та визначити його виконавців, а в разі, якщо спадкодавець не склав заповіту, – з метою отримати дозвіл на управління майном померлої особи (*letters of administration*).

Отже, можемо зробити висновок, що між українським та англійським спадковим правом можна прослідкувати ряд відмінностей як щодо спадкування за заповітом, так і за законом. Зокрема, незважаючи на наявність майже однакових інститутів черг в Україні та класів у Сполученому Королівстві, національне законодавство за відсутності заповіту визначає, що, окрім іншого з подружжя, майно померлого спадкують батьки та діти. У Сполученому Королівстві привілейоване становище займає вдова або вдівець, який має право на «перші фунти», тобто успадковує значну частину, ба навіть все майно померлого. Різняться і підстави, за яких заповіт визнається дійсним і складеним відповідно до вимог закону, а також ставлення континентальної і загальної правових систем до самої природи заповіту. З огляду на це вбачаємо перспективу у подальшому дослідженні окремих питань

спадкових правовідносин в Україні та Сполученому Королівстві, зокрема Англії та Уельсі.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 40-44. Відомості Верховної Ради України. 2003. Ст. 356.

2. Administration of Estates Act 1925. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/23/contents>.

3. Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act 1975. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63/contents>.

4. Inheritance and Trustees' Powers Act 2014. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/16>.

5. Wills Act 1837. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Will4and1Vict/7/26>.

УДК 341.9(043.2); 347.6(043.2)

Катерезюк Д.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Скриник М.В., старший викладач

ТИМЧАСОВЕ ВЛАШТУВАННЯ ДИТИНИ, ЯКА ЗАЛИШИЛАСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Активні бойові дії на території України мають катастрофічні наслідки, ставлять сім'ї у кризові ситуації і можуть призводити до розлуки батьків і дітей. Наразі багато українців, а також й іноземців, хочуть допомогти та подбати про дітей, які втратили батьків чи потребують опіки.

В умовах війни виникла нагальна потреба законодавчого врегулювання ряду питань щодо захисту прав дітей, вирішення яких за загальним порядком, який діяв у мирний час, було неможливим.

Очевидно, що воєнний стан та активні бойові дії в Україні визначають нові реалії сьогодення, і встановлений чинним законодавством загальний порядок захисту прав дітей, який діяв у мирний час, у більшості випадків просто перестав працювати.

В умовах воєнного стану гостро постало питання про можливість реального захисту прав дітей, які стали жертвами російської агресії і залишилися без піклування батьків чи перебувають у складних життєвих обставинах.

В Україні передбачені різні форми тимчасового прийняття дітей до себе в сім'ю допоки не будуть знайдені їхні батьки чи інші родичі, однією з яких є тимчасове влаштування дітей.

Тимчасове влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування, у тому числі дитини, розлученої із сім'єю, проводять у межах компетенції служба у справах дітей та уповноважений орган Національної поліції за місцем виявлення дитини.

Дитина, яка залишилася без батьківського піклування, тому числі дитина, розлучена із сім'єю, тимчасово може бути влаштована у сім'ю родичів або іншої особи, з якими в неї на момент залишення без батьківського піклування склалися близькі стосунки (сусіди, знайомі), а також в сім'ю патронатного вихователя.

Діти, які вже набули статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, можуть бути влаштовані під опіку, піклування, у прийомну сім'ю чи дитячий будинок сімейного типу [1; 2].

Постановою Кабінету Міністрів від 22.03.2022 р. № 349 передбачено, що під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які залишилися без піклування батьків, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, можуть тимчасово влаштовуватись до інших закладів, в яких передбачено цілодобове перебування дітей, у населених пунктах, в яких можливо забезпечити безпеку дітей з урахуванням їх віку та стану здоров'я [3].

На період тимчасового влаштування діти вважаються вихованцями закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, до яких вони влаштовані відповідно до законодавства до введення надзвичайного або воєнного стану.

Рідні брати і сестри не можуть бути роз'єднані під час влаштування.

Законодавчо визначена процедура тимчасового влаштування. Для тимчасового влаштування дітей на території України громадянам варто звернутися до відповідної територіальної служби (у кожному регіоні) у справах дітей. Після цього варто підготувати необхідний пакет документів: заява особи про надання згоди на тимчасове влаштування в її сім'ю дитини; копія паспортного документа; письмова згода всіх повнолітніх членів сім'ї, що проживають разом із заявником, про проживання дитини на одній житловій площі. Працівник служби у справах дітей відвідає помешкання заявника, обстежить умови проживання та складе відповідний акт обстеження умов проживання, а також поспілкується з дитиною для отримання її згоди (якщо вона може

висловити свою думку). Після розгляду вказаних документів служба у справах дітей видає наказ про тимчасове влаштування дитини.

Тимчасове влаштування дитини у родину не прирівнюється до усиновлення та здійснюється протягом певного періоду. Відтак, щойно зникне нагальна необхідність дитина повертається під опіку батьків, інших родичів чи відповідних органів у справах дітей.

Важливе значення має рішення Уряду, щодо тимчасового влаштування дітей. Це рішення спрощує процедуру влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку або піклування родичів; дає можливість такій дитині перебувати під час воєнного стану на умовах тимчасового влаштування в прийомній сім'ї або дитячому будинку сімейного типу, чи за спрощеною процедурою – під опікою або піклуванням родичів; забезпечить найкращі інтереси дитини до того моменту, поки не буде достовірно з'ясовано, що саме сталось з її батьками.

Література

1. Положення про дитячий будинок сімейного типу. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>.

2. Положення про прийомну сім'ю. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text.

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 р. № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF#Text>.

УДК 341.3(043.2)

Кашицький А.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВОЛОНТЕРСТВО У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Розвиток громадянського суспільства в Україні сьогодні перебуває в найактивнішій стадії з часів відновлення незалежності. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується наявністю різних видів соціальної діяльності людей, що у свою чергу відрізняється різноплановістю та актуальністю. Важливе місце в розмаїтті видів людської діяльності в економічній, політичній, культурній, а особливо соціальній сферах

суспільства займає волонтерська діяльність. Вона, в свою чергу, є потенційно важливим джерелом розвитку соціального сектора, відіграючи одну з провідних ролей у вирішенні суспільно значущих питань. Крім того, організації, які здійснюють діяльність, спрямовану на вдосконалення існуючих заходів підтримки соціально вразливих груп, зацікавлені у додаткових ресурсах, в тому числі у вигляді волонтерської допомоги.

На думку І.В. Мазія, у кризові періоди суспільного буття особливого та важливого значення набуває волонтерська діяльність, спрямована на зняття соціального напруження шляхом підтримки найбільш знедолених категорій населення; забезпечення гідного існування громадян, які в силу об'єктивних обставин не здатні піклуватися про себе самостійно; усунення недоліків державної соціальної політики, насамперед за рахунок оперативного реагування та надання ефективної адресної соціальної допомоги, яка відповідає потребам та запитам конкретної людини; поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв у суспільстві тощо [1].

Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерська допомога надається з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також здійснюється для догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги [2].

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», волонтери можуть залучатися до надання соціальних послуг. Тобто, фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності, можуть надавати соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі без проходження навчання та дотримання державних стандартів соціальних послуг отримувачам соціальних послуг з числа членів своєї сім'ї, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права і обов'язки, та є: особами з інвалідністю І групи; дітьми з інвалідністю; громадянами похилого віку з когнітивними порушеннями; невиліковно хворими, які через порушення функцій організму не можуть самостійно пересуватися та самообслуговуватися тощо [3].

Те, що волонтери можуть здійснювати активні дії у соціальній сфері, закріплено також у Постанові Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг» – «надання соціальних послуг організовується шляхом здійснення заходів щодо формування та розвитку соціальних послуг, зокрема створення мережі надавачів соціальних послуг державного / комунального сектору, залучення надавачів соціальних послуг недержавного сектору (підприємства, установи, організації,

громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи – підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності), залучення волонтерів, тощо» [4].

Як бачимо, законодавча база, спрямована на регулювання волонтерства в соціальній сфері, щороку розширюється та деталізується. Це зумовлено, зокрема, тим, що волонтерська діяльність передбачає розвиток навичок та призначена для сприяння добробуту або поліпшення якості людського життя [5, с. 24]. Через популяризацію та поширення волонтерства та через активну залученість уряду та громадських організацій можливо прискорити темпи розвитку волонтерського руху. Також вважаємо, що державі варто запозичити зарубіжний досвід у створенні волонтерських програм та створення їх в Україні. (Для прикладу волонтерський рух в Німеччині «Добровольчий соціальний рік» (Freiwilliges Soziales Jahr) та «Добровольчий екологічний рік» (Freiwilliges Okologisches Jahr) – програми, які дозволяють німецькій молоді здійснювати практичну діяльність в соціальній або в екологічній сферах, а з 2002 року волонтерська діяльність почала зараховуватись як альтернатива служби в армії [1]. Така діяльність трактується як допоміжна, здійснюється в лікарнях по догляду за хворими, будинках для літніх людей, дитячих закладах, робота на фермах, притулках для тварин тощо.

Таким чином, удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази може суттєво поживити та стимулювати всі види волонтерського руху в державі, в тому числі і волонтерського руху, спрямованого на зміцнення обороноздатності держави та допомоги збройним формуванням.

Література

1. Мазій І. В. Історичні аспекти становлення волонтерської діяльності у соціальній та безпековій сфері в світі та Україні. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1174> (дата звернення: 07.02.2023).

2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 12.02.2023).

3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 12.02.2023).

4. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

5. Говоруха Н. Волонтерство як платформа соціальних перетворень. Педагогічний процес: Теорія і практика (Серія: Педагогіка). 2019. № 3-4 (66-67). С. 24-30.

Кириченко Т.С., к.ю.н.,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ДО ПИТАННЯ «ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ» В РАМКАХ ПІДПИСАННЯ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

На сьогодні науковці, на мій погляд, не приділяють достатньо уваги проблематиці гендерного насильства, в рамках цивільно-правового дослідження, тому дана тема потребує більш глибокого аналізу, вона обов'язково повинна стати об'єктом досліджень у галузі цивільного права. Даний етап реформування цивільного законодавства Україні вимагає дедалі більш глибокого наукового аналізу теоретичних і практичних аспектів впровадження теми охорони, захисту та профілактики насильства. Особливу увагу необхідно приділити проблемі гендерного насильства.

Під гендерним насильством розуміється насильство, яке чинять особи, це можуть бути чоловіки, а можуть і жінки. Переважно в літературі вважається більш агресивними чоловіки. Вони здебільшого стикаються з агресією у війнах, розбоях, вуличному насильстві тощо. Але чоловіки не завжди є агресорами, вони можуть бути і жертвами насильницької поведінки. Проте все ж таки здебільшого жінки потерпають від насильства більше, ніж чоловіки.

Проблема домашнього насилля в Україні з кожним роком стає все актуальнішою. Дійсно, якщо проаналізувати з точки зору суспільного життя, то тому є багато причин. Перша – це світова економічна криза, яка певним чином торкнулася і України – це безробіття, скорочення робочих місць, та багато інших проблем. Друге – це пандемія, яка забрала життя дуже багатьох людей, понад 5 мільйонів [1]. Карантинні обмеження дуже вплинули на життя людей, припинили роботу підприємства, навчальні заклади. А тепер іще й війна.

Наша держава багато років виборює своє право бути Європейською країною, і головне в цьому напрямку – закони повинні працювати. Право повинно охороняти та захищати Особистість. В цьому напрямку зроблено чимало: у 2001 році прийнятий закон «Про попередження насильства в сім'ї», у 2001 році Україна визнала необхідність боротьби з насильством у сім'ї на найвищому рівні, та, як наслідок, відповідно до якого насильство в сім'ї означало «будь-які умисні дії фізичного, психологічного, сексуального чи економічного характеру, які вчиняються між членами сім'ї, порушують охоронювані права і свободи члена сім'ї як людини та

громадянина і спричиняють йому моральну, фізичну чи психічну шкоду» [2]. Тобто визначення поняття «насильство в сім'ї» розкриває його через вчинення активних дій, з чим неможливо погодитися, бо насильство може вчинятися і шляхом бездіяльності.

У 2011 році Україна підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством (ще її називають Стамбульською конвенцією), Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII; Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI; Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII; Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV; Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» від 14 березня 2018 року № 2334-VIII; Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII; Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III. Законодавство детально описує традиційні форми насильства. Разом із тим насилля характеризується дуалістичною природою воно проявляє себе у психологічному сенсі, особливо у побутових стосунках. Це може бути як ретельну увагу до жертви, так і ігнорування, що призводить до психологічного руйнування особистості.

У червні 2022 року відбулася дуже важлива подія - ратифікація Верховною Радою Стамбульської конвенції. Наслідком чому є обов'язкове приведення чинного національного законодавства у відповідність з вимогами цього правового акту. Це означає, що необхідно дуже багато зробити щодо переробок та теоретичних досліджень законодавства.

Стамбульська конвенція, можна сказати, є першим юридичним документом у Європі, а також комплексним міжнародним документом щодо правового регулювання у сфері профілактики та боротьби з насильством, особливо щодо жінок. Дана Конвенція містить цілу низку визначень, а саме: «насильство стосовно жінок» «насильство стосовно жінок за гендерною ознакою», «домашнє насильство». Щодо визначення домашнього насильства, то воно за цією конвенцією трактується як «всі акти фізичного, психологічного, економічного або сексуального насильства, які відбуваються в межах сім'ї чи в межах місця проживання, між колишніми або теперішніми членами подружжям або партнерами, не зважаючи на проживання правопорушника разом із жертвою» [3].

Генеральна Асамблея ООН проголосила 25 листопада 1999 року Міжнародним днем боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок. В резолюції сказано, що усім урядам, міжнародним і неурядовим організаціям проводити в цей день заходи, спрямовані на привернення уваги громадськості до цієї проблеми. ООН зазначає, що жінки і дівчатка піддаються насильству, як у мирний час, так і під час збройних конфліктів.

Генеральна Асамблея ООН рекомендувала урядам усіх країн засудити насильство щодо жінок та приступити до його ліквідації, пропозиції були щодо встановлення в законодавстві санкцій за вчинення злочинів щодо жінок, а також реалізації відповідних заходів, які орієнтовані на запобігання і захист жінок від злочинних посягань та ін. [4] 02 лютого 1996 року Комісія ООН з прав людини ухвалила Модельний закон ООН про домашнє насильство, відповідно до якого запропоновано розглядати під «насильством в сім'ї» будь-які «насильницькі дії».

Робота над усуненням в законодавстві неузгодженостей та ефективної боротьби з домашнім насильством 07 січня 2018 року введено в дію Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року, який регламентує термін «домашнє насильство» як «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, психологічного, економічного, сексуального насильства, що відбуваються у сім'ї або в межах місця проживання, або між подружжям (колишнім чи теперішнім), родичами, іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, не перебуваючи у шлюбі між собою чи у родинних відносинах, незалежно від факту проживання кривдника разом із постраждалою особою, а також погрози вчинення таких діянь» [5].

Ми бачимо розбіжності у трактуванні деяких визначень – у Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» визначались як «насильство в сім'ї», а у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вже іменуються як «домашнє насильство». Закріплення визначення «домашнє насильство» знаходимо також у процесуальному законодавстві, яким регулюється адміністративна та кримінальна відповідальність за його вчинення.

Сімейним кодексом України (далі – СК України) пропагується принцип добровільності шлюбу, водночас у статті 110 цього Кодексу встановлено, що «позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та до одного року після народження дитини» [6]. На мій погляд наступне обмеження призводить до порушення прав осіб, постраждалих від домашнього насильства, за допомогою впливу нормативно-правових засобів оскільки не дає можливості припинити шлюб навіть тоді, коли вагітна або жінка, яка має

дитину віком до одного року, зазнає домашнього насильства від свого чоловіка.

Після проведеного аналізу нормативних актів та юридичної літератури, пропоную наступне визначення гендерного насильства – це будь-яке діяльність чи поведінка, що призначена для підтримання переваги однієї сторони над іншою залежно від гендерного статусу. Це може бути підтримуване фізичним насильством, психічним насильством, сексуальним насильством, економічним насильством, стереотипною поведінкою.

Література

1. COVID-19 has killed 5 million people – and the pandemic is far from over. Science (англ.). 1 листопада 2021. Архів оригіналу за 1 грудня 2021. Процитовано 7 листопада 2021.

2. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III. URL: <http://surl.li/clina>.

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <http://surl.li/bfscq/>.

4. Перунова О.С. Гендерно зумовлене насильство як одне із ключових порушень прав людини. Збірник тез круглого столу, присвяченого 71-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (м. Київ, 10 грудня 2019 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2020. 218 с.

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran67#n67>.

6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <http://surl.li/oczd>.

УДК 349.2(043.2)

Кметик Х.В., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПАТРОНАТ НАД ДІТЬМИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ВЛАШТУВАННЯ ДИТИНИ

На сьогодні в Україні першочерговим завданням діяльності щодо захисту прав та допомоги дітям є створення умов для збереження сім'ї для дитини. Так як благополучний розвиток дитини ніяк не можна уявити поза сім'єю, батьки повинні уміти створювати атмосферу щастя, любові та порозуміння в сімейному середовищі. Саме це є ключовим положенням у Конвенції ООН про права дитини, що підкреслює важливість побудови системи соціальної підтримки таким чином, щоб гарантувати, поміж

інших прав, право дитини на сім'ю. Таке право може реалізувати альтернативна форма влаштування дітей – сімейний патронат.

Патронатне виховання є формою влаштування дитини на виховання в сім'ю патронатного вихователя, з обов'язковим розмежуванням прав і обов'язків щодо захисту законних інтересів цієї дитини між батьками, уповноваженою службою та патронатним вихователем.

Патронатна форма виховання дітей регулюється главою 20 Сімейного Кодексу України. Патронат – це альтернативна форма влаштування дитини, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, в сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) з метою сімейного виховання.

Патронат над дітьми відрізняється від опіки та піклування: а) патронатний вихователь отримує, на відміну від опікуна (піклувальника), плату за виконання своїх зобов'язань; б) між дитиною і патронатним вихователем складаються тісніші зв'язки, ніж між дитиною і піклувальником чи опікуном; в) опікун – законний представник дитини у всіх правовідносинах, а патронатний вихователь – лише у сфері процесуальних відносин.

Специфіка патронату в сімейному праві як правового інституту виявляється в тому, що таке передання здійснюється за договором про патронат, а не на підставі адміністративно-правового акту – рішення органу опіки чи піклування. Цей договір укладається між органом опіки і піклування та особою, яка дала згоду взяти дитину на виховання (патронатним вихователем).

Водночас, патронат над дитиною (сімейний патронат) – це професійна комплексна послуга, що передбачає: тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, батьками складних життєвих обставин (насильство, бездоглядність, загроза життю і здоров'ю, проблеми з житлом, хвороба батьків або їх ув'язнення тощо). Сім'я патронатного вихователя – це сім'я, в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі.

Патронат може встановлюватися над такими дітьми: новонароджені діти, залишені в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я, або яких відмовилися забрати батьки чи інші родичі; підкинуті, знайдені діти; безпритульні діти; діти з сімей, в яких існує загроза їх життю та здоров'ю; діти, які зазнали насильства, жорстокого поводження; діти, батьки або особи, які їх заміняють, померли, безвісно відсутні; діти, переміщені із тимчасово окупованої території, або району проведення бойових дій в зоні АТО; інші діти, які за різних обставин певний час не можуть перебувати у власній сім'ї або їхні батьки чи особи, які їх

заміняють, не можуть піклуватись про них. Одночасно під патронат (в одну патронатну сім'ю) влаштовується виключно один випадок: діти (не залежно від їх кількості), які є братами-сестрами, або до влаштування під патронат проживали в одній родині.

Патронатним вихователем може бути: повнолітня особа, яка є громадянином України; має позитивний досвід виховання дітей; має житло (власне, орендоване); не має судимості; стан здоров'я дозволяє забезпечувати догляд та виховання дітей; має добровільного помічника серед членів родини; кандидат разом з помічником пройшли навчання за спеціальною програмою підготовки; уклав/ла договір про надання послуг з патронату з відповідним органом опіки. Патронатний вихователь не може поєднувати надання послуг патронату над дитиною з іншими видами діяльності, які перешкоджатимуть якісному виконанню умов договору про патронат над дитиною. Патронатними вихователями не можуть бути особи, зазначені у статті 212 Сімейного кодексу України, а також особи, чії діти були засуджені, перебувають/перебували у конфлікті із законом.

За надання послуги патронатний вихователь щомісяця отримує: грошове забезпечення в розмірі 5-ти прожиткових мінімумів для працездатних осіб; при влаштування 2-х і більше дітей, віком до 1 року, неповнолітньої вагітної, дитини з ВІЛ, грошове забезпечення збільшується на 10% за кожну дитину та категорію, але сумарно не перевищує 50%; соціальну допомогу на утримання та виховання дитини в розмірі 2-х прожиткових мінімумів відповідно до віку дитини; сплату єдиного внеску за загальнообов'язкове державне соціальне страхування за патронатного вихователя.

Термін перебування під патронатом визначається потребами дитини та залежить від складності життєвих обставин, які спричинили її влаштування, але не має перевищувати 3 місяці. В окремих випадках є потреба в подовженні термінів, але загальний термін перебування не повинен перевищувати 6 місяців. Якщо після спливання зазначеного терміну, біологічними батьками дитини не подолано складні життєві обставини, або за інших причин повернення до сім'ї не є можливим, для дитини підберуть альтернативні форми сімейного виховання – усиновлення, опіка/піклування, прийомна сім'я чи дитячий будинок сімейного типу.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14> (дата звернення: 16.02.2023 р.).

2. Патронат над дітьми. URL: <http://derhachivska-ssd.danet.kh.ua/%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%82->

%D0%BD%D0%B0%D0%B4-%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%
B8%D0%BD%D0%BE%D1%8E/ (дата звернення: 16.02.2023 р.).

UDC 347.92(043.2)

Kovryhina O.K., seeker
for the first (bachelor's) level of higher education,
National Aviation University, Kyiv
Scientific advisor: Filinovich V.V., PhD in Law

THE SAFETY OF THE CIVIL PROCESS

The Constitution of Ukraine guarantees that the interests of a person in the legal system of our state are of primary importance, and for the state, the highest value is a person with his rights, freedoms, and legitimate interests. Thus, everyone has the right to their safety in any relevant area. The author analyzed the works of such scientists as Melnyk J.J., Dyachenko S.V., Korniychuk S.L., on tangential topics to generalize the already proposed concepts and form my own definition of “civil process safety”.

According to the modern legal encyclopedia, “safety” is “... the state of protection of the vital interests of the individual, society and the state from external and internal threats...” [5, p. 207]. Ensuring safety is regulated by the Constitution of Ukraine, laws, and legal acts, with the help of the cooperation of state bodies. J. Melnyk in his dissertation pointed out that safety threats relate directly to the protection and protection of the rights and freedoms of citizens, as well as the exercise of their powers by the state, and by bodies and officials acting on its behalf [2]. In addition, the safety of the civil process can be considered in the context of the right to a fair trial, which is disclosed in Art. 6 of the Convention. According to Chapter III of the Association Agreement between Ukraine and the EU dated June 27, 2014, the obligations of the parties in the safety sector relate to cooperation in the field of ... safety, the establishment of the supremacy of the law ... judicial cooperation in civil ... cases, ... on the principles of legal certainty and the right to a fair trial [4]. According to the concept described above, we can talk about observing the rights and interests of the participants in the civil process, which in turn will guarantee their safety.

In the theory of law, safety is associated with the legal regime of information safety. This is reflected in the non-disclosure of state secrets, attorney secrets, and a certain category of cases that are considered exclusively at a closed court session. But here we can already talk about direct danger, when the disclosure of certain information can harm reputation, life, or health, which, according to the author, is also a very important component of safety.

To ensure safety during the civil process, the conditions for this state of safety of the participants must be created through the work of law enforcement agencies, the full and effective application of regulations, and the creation of monitoring groups to prevent violations and ensure rights. Dyachenko S.V. and Korniychuk S.L. in their work noted that safety acts simultaneously as a result of protection (state of protection) and as a means of achieving the purpose (goal) of the entire judicial process [1]. That is why it is important to distinguish the means of protection of the rights and freedoms of the participants in the civil process because this is part of the definition. These may include duties entrusted to the court, in particular ensuring a fair trial process, applying the practice of the European Court, etc. Melnyk J. noted that the court, on the one hand, is obliged to contribute to the protection of rights, freedoms and interests and to influence persons who create threats or dangers [2, p. 347]. In my opinion, ensuring procedural safety should rely not only on the court but also on each participant in the process separately, as well as on law enforcement agencies. Because the civil process is multi-subject, judges also have the right to procedural safety, which can be ensured only through the observance of their duties and the complete absence of violations of the rights of other persons.

In this way, several definitions were considered, which complement each other and make up a single definition of the safety of the civil process - this is the state of protection of all participants in the civil process from violations of their rights and freedoms, including information safety, provided by legislation and civil procedural forms, thanks to the creation of appropriate conditions fair administration of justice using means of protection of civil procedural safety, full compliance with one's duties and absence of violations of the rights of other persons.

References

1. Дяченко С., Корнійчук С. Феномен безпеки у цивільному процесі. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 109–114.
2. Мельник Я.Я. Безпека цивільного процесу: теоретико-правове дослідження: дисертація. Київ, 2019. 505 с.
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр.енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

Корольков О.В., старший викладач,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ПРИВАТНА САМОРОЗПРАВА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У ДАВНЬОМУ РИМІ

У додержавний період в Римі не було спеціального органу для захисту порушених прав – державного суду. Тому у цей період використовували звичаї, які за порушення існуючих правил встановлювали певну систему покарань, найтяжчим серед яких було вигнання з роду.

З часом на зміну звичаям прийшло самоуправство, або поєдинок, за допомогою якого особа захищала свої права, цілковито покладаючись на власні сили, залучаючи на допомогу членів своєї родини, близьких родичів тощо. Правим був той, хто перемагав у боротьбі, оскільки вважалось, що боги дали йому силу для досягнення перемоги в боротьбі за справедливість. Над порушником чинилась розправа. Скривджений чинив із кривдником так, як вважав за потрібне, керуючись власним відчуттям справедливості. Це призводило до того, що кривдник міг зазнати більшої шкоди, ніж завдав сам. Виходячи з цього, виникла нагальна потреба у створенні контрольованого процесу розправи. Спочатку формулюється принцип таліону, за яким скривджений мав право вимагати жертву, рівноцінну понесеній ним втраті. Цей принцип і поклав початок визначенню меж самоуправства [1, с. 302].

Поступово звичаї перетворюються у закони: стародавній Рим не був виключенням. З утворенням держави правила та приписи, що були встановлені звичаями, отримали визнання та належний захист від держави. Перша кодифікація законодавства стародавнього Риму відбулася у 451-450 рр. до н.е., наслідком якої було створення Законів XII таблиць – найповнішого зібрання норм права Римської держави [2, с. 86–87]. Захист прав та інтересів громадян став з цього часу став справою держави.

Закони XII Таблиць являють собою запис звичаїв, що склалися в повсякденному житті римлян, зокрема і тих, що стосуються самоуправства та самозахисту. Випадки саморозправи за законом були звичайним явищем. Як наприклад, за договором займу, засобом забезпечення якого були «м'ясо і кров» боржника (самозаклад, нексум), дозволялося продати боржника в рабство або вбити, якщо він не поверне борги вчасно. Особливою жорстокістю відрізнялася норма Законів XII Таблиць, якою передбачено випадок неплатоспроможності боржника перед кількома кредиторами одночасно. Відповідно до неї кредитори мали

право розрубати боржника на частини, пропорційні сумі його заборгованості перед кожним із кредиторів [3].

Отже, на ранній стадії правової регламентації саморозправи Законами XII таблиць було дозволено завдавати кривднику таке саме зло, яке він завдав потерпілому (лат. talio – відплата, приватна помста). Така ідея еквівалентної відплати була проміжною ланкою при переході від права вбити злочинця до права прийняти від нього грошовий штраф. Пізніше була введена система викупів, а завершальним етапом було становлення державного суду [4, с. 299].

З розвитком суспільства та зміцненням держави відбулося обмеження саморозправи. Держава бере на себе обов'язок регулювати конфлікти та звершувати суд. Проте державний суд та приватна саморозправа певний час існували паралельно, про що свідчить відомий римський юрист Цицерон, розкриваючи поняття «віндикація». Зокрема він зазначає: «Право природи – це те, що не створене думкою, проте посіяно у природі певною силою, якою є релігія, благочестя, вдячність, віндикація, шанобливість та істина... Віндикація – це те, за допомогою чого взагалі усяке насильство або неправомірна дія, яка може нанести шкоду, відхиляється за допомогою захисту або помсти». Таким чином, на думку Цицерона, право помсти – приватної саморозправи, належить до природнього права і передувала писаному праву і закону [5, с. 8].

Перехід від приватної саморозправи до державного суду відбувався поступово. Дослідники виділяють декілька етапів даного процесу: Г.І Трофанчук та В.І. Подоляк [6, с. 79], незалежно від них Б.Й. Тищик та Є.М. Орач [7, с. 56] виділяють три перехідних етапи, В.І. Борисова, Л.М. Баранова [8, с. 56] та Ю.А. Задорожній два етапи [2, с. 132]. Проаналізувавши думки наведених авторів, слід виділити три етапи поступового скасування приватної саморозправи та поступової її заміни державним судом.

Перший етап: регламентація приватної саморозправи шляхом встановлення певного порядку застосування насильства до кривдника. Такими правилами були: здійснювати приватну саморозправу дозволялось лише у випадку насильного порушення власного права; саморозправа допускалась виключно щодо визначених державою випадків; не допускалась можливість передачі права здійснити саморозправу іншим особам.

Другий етап: система добровільних, а згодом примусових викупів за спричинену кривду, образу, каліцтво, що отримали назву композиція. Композиція застосовувалась за бажанням сторін конфлікту після досягнення між ними згоди та встановлення розміру відшкодування, дозволила замінити кровну помсту майновим відшкодуванням.

Третій етап: звернення за захистом до держави. На цьому етапі забороняється приватна саморозправа, а спори незалежно від їх вартості та характеру, передаються до державного суду.

Отже, перехід від приватної саморозправи до державного суду відбувався поступово, а його проміжними етапами були: а) система регламентації приватної розправи шляхом встановлення певного порядку застосування насильства до кривдника; б) система викупів; в) передача справи захисту права органам держави.

Інститут приватної саморозправи зберігався у римському праві тривалий час, що підтверджується не лише відомими римськими юристами, але й нормами Законів XII Таблиць. Норми зазначеного закону встановлювали конкретні правила, що регулювали порядок застосування саморозправи, приватної помсти, композиції, яка з добровільної перетворилася на обов'язкову – законну. Таким чином, після скасування приватної саморозправи захисту прав та майнових інтересів римських громадян надається державна вага і покарання правопорушників та відновлення порушених прав покладаються виключно на уповноважені державою органи.

Література

1. Підпригора О.А. Римське право: підручник. 2-е вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 525 с.
2. Задорожній Ю.А. Основи римського приватного права: навч. посіб. Київ: Істина, 2012. 344 с.
3. Закони XII таблиць. URL: https://seminar-help.at.ua/publ/seminary/rimskoe_pravo/tekst_zakona_12_tablic_rimskoe_pravo/7-1-0-91.
4. Харитонов Є.О., Підпригора О.А. Римське право: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 528 с.
5. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. Київ, 2001. С. 17.
6. Трофанчук Г.І., Подоляк В.І. Основи римського цивільного права: навч. пос. для дистанц. навч. / за ред. Р.А. Калюжного. Київ: Університет «Україна», 2005. 164 с.
7. Орач Є.М., Тищик Б.Й. Основи римського приватного права: курс лекцій. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 272 с.
8. Борисова В.Л. Основи римського приватного права: підручник / І. Борисова [та ін.]; заг. ред. В.І. Борисова Л.М. Баранова. Харків: Право, 2008. 224 с.

Кучма О.Л., д.ю.н.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Розвиток відносин зумовлює внесення змін до нормативно-правових актів, якими вони регулюються. Проте, інколи зміни до законодавства викликають більше питань, ніж було до їх запровадження.

Так, наприклад, дещо дискусійним є перелік обов'язків роботодавця, передбачений статтею 29 КЗпП, зокрема, до початку роботи працівника роботодавець зобов'язаний в узгоджений із працівником спосіб поінформувати працівника про місце роботи, трудову функцію (посада та перелік посадових обов'язків), дату початку виконання роботи, розмір оплати праці ... [1].

Але місце роботи, трудова функція, дата початку виконання роботи, розмір оплати праці є істотними умовами трудового договору, без досягнення згоди з яких трудовий договір не може бути укладеним. Тому про всі вищезазначені питання роботодавець не інформує працівника, а спільно з працівником вирішує, та за умови досягнення згоди обома сторонами щодо істотних умов трудового договору такий договір укладається.

Дейнека В.С. у праці «Істотні умови трудового договору», звертає увагу на необхідність закріплення на законодавчому рівні істотних умов трудового договору та відносить до обов'язкових умов місце роботи (із зазначенням структурного підрозділу роботодавця-юридичної особи); часу початку роботи; трудової функції; прав та обов'язків працівника; прав і обов'язків роботодавця; режиму праці та відпочинку, якщо він відрізняється від загальних правил, встановлених у даного роботодавця [2, с. 162].

Слід розмежовувати (в т.ч. і на законодавчому рівні) інформацію, яку роботодавець зобов'язаний надати працівнику та умови трудового договору, які мають бути погоджені сторонами (а не доведені до відома однією стороною іншій). Тому доцільно доповнити КЗпП статтею «Істотні умови трудового договору» та переглянути статтю 29 КЗпП на предмет того, яку інформацію слід залишити в ній, а яка інформація є істотною умовою трудового договору та підлягає регулюванню іншою статтею КЗпП.

Також дещо дискусійне формулювання частини третьої статті 38 КЗпП в нинішній редакції: «Працівник має право у визначений ним строк

розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору, чинив мобінг (цькування) стосовно працівника або не вживав заходів щодо його припинення, що підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили».

Закон, яким в т.ч. ч. 3 статті 38 КЗпП викладена у новій редакції мав на меті (як зазначено у пояснювальній записці до законопроекту) захистити учасників трудових відносин від різних форм мобінгу і встановити адміністративну відповідальність за такі дії [3]. Проте внесена зміна до ч. 3 ст. 38 КЗпП може ускладнити становище працівника, який виявив бажання розірвати трудовий договір через порушення роботодавцем його трудових прав, не пов'язаних з мобінгом.

Задля уникнення різного тлумачення ч. 3 ст. 38 КЗпП доцільно викласти її в наступній редакції: «Працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець чинив мобінг (цькування) стосовно працівника або не вживав заходів щодо його припинення, що підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили, не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору».

Література

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 10.02.2023).

2. Дейнека В.С. Істотні умови трудового договору. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 58, Т. 1, 2019. С. 160–163. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/2._pz_pzu_zminy_zarobigannya_korupciyi_1.docx.pdf (дата звернення: 10.02.2023).

3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/2._pz_pzu_zminy_zarobigannya_korupciyi_1.docx.pdf (дата звернення: 10.02.2023).

Лаленков С.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ЩОДО РОЗМІРУ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ, ЯК ПРИМУСОВОГО СПОСОБУ УТРИМАННЯ ДИТИНИ

Розуміння людини як суспільної істоти відоме ще з часів Аристотеля, який свого часу вважав це важливим.

Крім соціального статусу, етнічної приналежності, майнового та матеріального становища, з моменту народження і до кінця життя кожний член суспільства має таку характеристику, як сімейно-шлюбний стан.

В Сімейному кодексі України 2004 року, в частині 3 визначено, що сім'я є основним осередком суспільства [1].

Укладаючи шлюб, створюючи сім'ю, жінки та чоловіки мають усвідомлювати, що через деякий час перебування подружжям вони стануть батьками і в них народяться діти.

Концепція державної сімейної політики, яка була затверджена Постановою Верховної Ради України від 17 вересня 1999 року зазначила, що сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку який відображає моральний стан суспільства і є могутнім фактором демографічного потенціалу [2].

Згідно зі статтею 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою [3].

З появою на світ дітей у батьків виникають обов'язки щодо їх виховання та утримання. Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття – цей обов'язок закріплений як в ст. 51 Конституції України [3], так і в статті 180 Сімейного кодексу України [1].

Сімейний кодекс України в главі 15 «Обов'язок матері, батька утримувати дитину та його виконання» регулює правовідносини, щодо виконання обов'язку батьків по утриманню дітей, визначає способи та відповідальність за ухилення від його виконання [1].

За статтею 181 Сімейного кодексу України, – за домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі [1]. Норма цієї статті передбачає способи обов'язку утримувати дитину: добровільний та примусовий. У випадках, коли батьки не можуть домовитися про порядок утримання дитини або взагалі намагаються дистанціюватися від виконання свого конституційного обов'язку, застосовується примусовий. В такому випадку законодавством України передбачений механізм

вирішення цієї проблеми за допомогою судового захисту. Якраз цей спосіб пропонується автором для дослідження.

Частина 3 статті 181 Сімейного кодексу України передбачає, що за рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина [1].

Законодавець досить лаконічно визначив аліменти, як грошові кошти на утримання дитини.

Як зазначає А.О. Дутко, у сімейному праві під аліментами (з лат. *alimentum* – їжа, утримання) розуміється матеріальне утримання, що надається однією особою іншій на умовах, встановлених законодавством про сім'ю, за згодою сторін. Термін «аліменти» вживається виключно у поєднанні з лексемами «присуджені», «стягнення», тобто в сенсі «кошти на утримання». З цього випливає, що термін «утримання» відображає нормальний, звичний розвиток подій (батьки утримують дитину, спільно проживаючи з нею; чоловік утримує дружину, яка раніше за нього досягла пенсійного віку), без тиску закону чи рішення суду [4].

На мою думку, законодавче регулювання деяких аспектів примусового способу обов'язку утримувати дитину дещо не допрацьовано, а саме щодо визначення розміру стягнення аліментів. Для отримання аліментів з того з батьків, хто не зовсім відповідально ставиться до обов'язку утримувати дитину, інший з батьків має право звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів або з заявою про отримання судового наказу.

Судовий наказ – це найшвидший спосіб для стягнення аліментів. Суд видає його протягом п'яти днів з дня отримання інформації про місце проживання (перебування) фізичної особи – боржника. Суд розглядає таку справу на підставі доданих до заяви документів, без виклику сторін.

За судовим наказом аліменти можна стягнути лише у чітко визначених розмірах. Заявник може заявити лише одну із двох вимог, закріплених у частині 1 статті 161 Цивільного процесуального кодексу України [5] (далі – ЦПК України): на одну дитину – 1/4, на двох дітей – 1/3, на трьох і більше дітей – 1/2 заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше 10 прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку; у твердій грошовій сумі в розмірі 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Для того, щоб отримати більший розмір аліментів необхідно звертатися до суду з позовною заявою. В такому випадку розгляд справи відбуватиметься у порядку позовного провадження.

Сума аліментів, що може бути присуджена дитині в порядку позовного провадження, не передбачає максимально граничного розміру аліментів на дитину. За рішенням суду кошти на утримання дитини можуть стягуватись у частці від доходу відповідача або у твердій грошовій сумі. Частиною 1 статті 183 Сімейного кодексу України визначено, що частка заробітку (доходу) матері, батька, яка буде стягуватися як аліменти на дитину, визначається судом [1].

Верховний Суд висловився, що згідно зі статтею 182 Сімейного кодексу України при визначенні розміру аліментів суд враховує: стан здоров'я та матеріальне становище дитини; стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів; наявність у платника аліментів інших дітей, непрацевдатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина; наявність рухомого та нерухомого майна, грошових коштів; доведені стягувачем аліментів витрати платника аліментів, у тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працевдатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів; та інші обставини, що мають істотне значення. Розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Частиною 1 статті 183 Сімейного кодексу України визначено, що частка заробітку (доходу) матері, батька, яка буде стягуватися як аліменти на дитину, визначається судом [6].

На мою думку законодавцю необхідно визначити частку заробітку (доходу), яка підлягає стягненню з платника аліментів в позовному провадженні так само, як і в порядку стягнення за заявою про видачу судового наказу. Все одно суди при вирішенні розміру аліментів в позовному провадженні, який підлягає стягненню, застосовують шкалу розмірів як в наказному провадженні. Я вважаю, що таке визначення розміру в частках буде мати конкретність та більш зрозумілу визначеність. Щодо підвищеного розміру аліментів, в деяких випадках можливо застосувати у твердій грошовій сумі додатково до часток від заробітку (доходу) особи, яка повинна сплачувати аліменти.

Література

1. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. Постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 46–47. Ст. 404.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Сімейне право України: підручник / за ред. А.О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

6. Постанова Верховного суду від 30 липня 2021 року, справа № 367/3084/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98765050?fbclid=IwAR3ryH1ZaHyWaldhuVil1G0glyb7KfQsJeiA78azYkpSp_ZECDuTGDlB8_k.

УДК 347.22(043.2)

Малюга Л.Ю., д.ю.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ НЕДОЛІКИ ТА ПРОГАЛИНИ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

З 24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення РФ в Україну, відбуваються стрімкі структурні зміни для зміцнення ринкових засад функціонування економіки, подолання бідності та відновлення ринку праці в Україні. І вже зараз потрібно започаткувати правові основи для суспільних реформ, які дадуть можливість після завершення війни розвивати економіку, повертаючи людей на батьківщину для її відновлення та розвитку, зниження рівня безробіття, створення і збереження робочих місць та організації ефективного використання найманої праці з інноваційними формами її організації.

На сьогодні одним із важливих завдань держави є створення і реалізація соціальних програм, спрямованих на повернення українців додому та перетворення правової системи, яка здатна реально і повно забезпечити пріоритет загально визнаних прав і свобод, доступ до правосуддя та судовий захист, а також відновлення порушених прав. Вірно, на нашу думку, зазначає С.С. Лукаш, що державні діячі та вітчизняні вчені-правники постійно вносять свої пропозиції щодо можливих шляхів здійснення реформи трудового законодавства, але все ж ситуація залишається незмінною і відносини праці до цього часу урегульовані Кодексом законів про працю 1971 року [1, с. 148]. Тому реформування трудового законодавства повинно бути спрямоване на приведення його у відповідність з Конституцією України з урахуванням загально визнаних принципів і норм міжнародного права, а також нових соціально-економічних реалій, за яких функціонує сучасний ринок праці в Україні [2, с. 7]. У попередніх публікаціях нами було підкреслено, що у чинному законодавстві України є численні прогалини та суперечності, а окремі положення та навіть нормативно-правові акти допускають різне тлумачення окремих трудових відносин, що призводить до численних

недоліків у правозастосуванні та порушення прав і законних інтересів суб'єктів трудових відносин [3].

Для правильного застосування трудового законодавства необхідно усунути будь-які суперечності між нормами трудового права та прогалинами у чинному законодавстві. Щодо колізій законодавства про працю, то ситуація особливо актуальна з огляду на те, що судова практика так і не виробила правових позицій щодо вирішення останнього. Одним із найбільш проблемних питань, пов'язаних із колізіями та прогалинами в праві, є їх вирішення, яке є процесом, спрямованим на досягнення єдиного регулювання правовідносин шляхом або постійного усунення протиріч із системи правових приписів, або їх подолання в процесі виконання.

На сьогодні, вітчизняне трудове законодавство містить колізійні, тобто неузгоджені, суперечливі норми. Як приклад, при звільненні особи за частиною 6 статті 40 КЗпП України. З одного боку, роботодавець зобов'язаний виконати рішення суду про поновлення працівника на роботі, а з іншого – роботодавець не завжди має право звільнити новоприйнятого працівника, який прийшов на місце звільненого. Це пояснюється тим, що трудове законодавство України встановлює додаткові гарантії для багатьох категорій осіб як при прийнятті на роботу, так і при звільненні. У сучасних умовах доцільно було б зосередити увагу на з'ясуванні колізій, які виникають під час звільнення за частиною 6 статті 40 КЗпП України, та запропонувати шляхи подолання цих суперечностей. Слід зазначити, що є багато випадках, коли після першого судового рішення про поновлення одного працівника слідує рішення про поновлення іншої особи, яка була звільнена у зв'язку з цим поновленням, що знову піднімає питання про звільнення працівника, правовий статус якого в час і простір виникли раніше і чиє право на працю є первинним.

Перелік таких пропозицій щодо шляхів подолання суперечностей між нормами законодавства можна розширити, але вони вже не стосуватимуться питання звільнення з підстави, передбаченої частиною 6 статті 40 КЗпП України. На нашу думку, цю колізію слід вирішувати на користь осіб, які мають додаткові гарантії права на працю. Підкреслюємо, що Кодекс законів про працю приймався за інших соціально-економічних умов, тому вірним буде вирішуватимуть соціальні проблеми, дотримуючись Конституції України як першочергової. Ця пропозиція також відповідає принципу теорії права, суть якого полягає в тому, що за наявності загальних і спеціальних норм застосовуються останні, і законодавству про працю, яке передбачає додаткові гарантії особам під час прийняття на роботу та звільнення, які в свою чергу є особливий характер [4, с. 23].

Також серед недоліків правового регулювання трудових відносин, на нашу думку, найбільш негативно впливає на права та інтереси їх суб'єктів

невідповідність окремих положень КЗпП України Конституції України. Наприклад, одним із таких недоліків є примусове працевлаштування працівника за згодою виборного органу профспілки, передбачене частиною 3 статті 62 та статтею 64 КЗпП України, оскільки примусове працевлаштування є порушенням трудового договору. Іншими словами, Конституція України передбачає, що використання примусової праці забороняється, а КЗпП України містить норму, яка дозволяє примусову працю за згодою виборного органу профспілки [5, с. 141]. Вирішення цієї проблеми потребує внесення змін до Кодексу законів про працю України, зокрема, до пункту 1 частини 3 статті 62, встановивши, що власник або уповноважений ним орган може застосовувати надурочну роботу лише у виняткових випадках за письмовою згодою працівника. У свою чергу, статтю 64 КЗпП України повинна встановлювати, що надурочні роботи можуть проводитися лише з дозволу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) підприємства, установи, організації з письмової згоди працівника. Зокрема, відповідно до статті 224 КЗпП України комісія по трудових спорах є обов'язковим первинним органом з розгляду індивідуальних трудових спорів, крім випадків, передбачених законом. У цьому випадку трудовий спір підлягає розгляду комісією по трудових спорах у разі, якщо працівник самостійно або за участю профспілки, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності під час безпосередніх переговорів з власником або уповноваженим ним органом. Тому ці положення не відповідають частині 2 статті 124 Конституції України, якою визначено, що на юрисдикції судів поширюються будь-які судові спори, що виникають у державі [6].

Аналізуючи прогалини правового регулювання трудових відносин в Україні, можемо стверджувати про повну або часткову відсутність законодавчого врегулювання окремих аспектів, суть яких полягає у відсутності норм трудового законодавства, які мають застосовуватись у даному випадку. Подолання прогалин у правовому регулюванні трудових відносин здійснюється шляхом їх усунення (прийняття змін до законодавства) або подолання (застосування аналогії права). Усунення прогалин у правовому регулюванні трудових відносин здійснюється у процесі правозастосовчої діяльності за аналогією із законом.

Таким чином, після завершення військових дій на шляху відновлення України та повернення її громадян, перед науковцями, експертами, законодавцями стоять великі виклики та завдання. Оскільки кожна людина більшу частину свого життя присвячує праці, головним завданням держави є забезпечення, перш за все, нормативного закріплення належного регулювання праці та відносин, що з неї виникають. Сучасний стан трудового законодавства свідчить про наявність складних

практичних питань, які мають правове підґрунтя та вирішення яких потребує комплексного підходу, прийняття окремих нормативних актів або їх комплексу.

Характерною рисою сучасного трудового законодавства є те, що воно включає велику кількість законодавчих і нормативних актів, прийнятих за різних історичних та економічних умов, частина яких відповідає вимогам часу, а інша частина є застарілою, не здатною ефективно регулювати сучасні трудові правовідносини. Вміщені у них норми трудового права часто вступають у протиріччя з актами вищої юридичної сили. Отже, чинне трудове законодавство, незважаючи на його постійне оновлення, містить значну кількість правових недоліків та прогалин, що підкреслює необхідність прийняття нового кодифікованого акта КЗпП для відображення цих змін, створення нормальних умов для розвитку трудових відносин засобами трудового права.

Література

1. Лукаш С.С. Проблеми й прогалини в трудовому законодавстві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2018. Вип. 53, т. 1. С. 148–151.
2. Ярошенко О.М. Джерела трудового права України: автореф. дис...д-ра юрид. наук: спец. 12.00.05 / НЮАУ ім. Я. Мудрого. Харків, 2007. 38 с.
3. Maliuha L.J., Zhuravel V.O., Shabanova S.O., Hnidenko V.I., Pikul V.P. Legal Conflicts and Gaps in the Context of Labor Legislation of Ukraine. The Indian Journal of Labour Economics: the Quarterly Journal of the Indian Society of Labour Economics. 2023 Jan:1-15. DOI: 10.1007/s41027-022-00410-9.
4. Онищук І.І. Моніторинг правових колізій і прогалин у законодавстві України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 6. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_6_5.
5. Yaroshenko O.M., Melnychuk N.O., Moroz S.V., Havrylova O.O. and Yaryhina Y.P. 2021. Features of remote work in Ukraine and the European Union: comparative legal aspect. Hasanuddin Law Review 7(3): 136–149. <https://doi.org/10.20956/halrev.v7i3.3218/>.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

Мельник Я.Я., д.ю.н.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
адвокат, керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «Спарта Лекс»,
м. Київ, Україна

ПРАВО НА БЕЗПЕКУ ЯК ВИЯВ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ: ПРОБЛЕМИ КОЛЕКТИВНОГО ТА ІНДИВІДУАЛЬНОГО

Сучасні проблеми права на безпеку неординарні. Ані в Конституції України, ані в міжнародних документах не виписано повною мірою концепцію поєднання прав людини та концепцію права на безпеку. Не йдеться і про диференціацію її за індивідуальним та колективним рівнем, не закріплюються в достатній мірі єдині підходи до права на безпеку у глобалізаційних процесах.

В той же час, глобалізований світ все частіше тяжіє до декларації антропоцентризму, моделюючи вимоги до захисту, охорони саме індивідуального, а саме на проекції основоположних прав людини та громадянина; з іншого боку – тенденції одночасно розвиваються і у бік захисту прав «колективів»/«спільнот»: народів та соціальних спільностей; певних громадських об'єднань, груп, об'єднань тощо.

Очевидно, що означені проблеми пояснюють серйозні вади правових систем, пробіли в їх правовому регулюванні, в забезпеченні правопорядку. Прикладів складних та простих систем безпеки права та реалізації права на безпеку можна навести чимало; як і прикладів сильних чи то слабких держав у які діє та чи інша система безпеки; відповідно, й прикладів забезпечення гарантій прав людини/ гарантій права на безпеку, як і, прикладів їх відсутності чи то декларативності також можливо навести до певної міри.

Отож, задамось питанням: з чим пов'язані різноаспектні тенденції в розумінні та забезпеченні права на безпеку?, які ж саме процеси вказують на природність чи то протиприродність таких станів права? та, до чого вони можуть призвести?

Аналізуючи певні наукові доробки, що стосуються права на безпеку, можемо насамперед звернути увагу на те, що усі вони так чи інакше перебувають у площині антропоцентризму, як певного етапу початку «правотворення». Спробуємо проаналізувати певні питання права на безпеку та антропоцентризму у динаміці, власне, певних процесах.

Так, О.Б. Бондар досліджуючи «*право людини на безпеку*» розглядає його як найперше найважливіше право людини, адже від нього залежать

всі інші права, адже на його думку, на це вказує весь досвід людства, накопичений протягом історії. Ба, більше, це право по своїй суті становить основу всіх прав. А володіння ним є передумовою здійснення інших прав людини й громадянина [1, с. 92]. В той же час, дослідник доводить, що право людини на безпеку в *вужькому розумінні*, як закріплену в законі систему прав (обов'язків), передбачену конституційно-правовими нормами сукупність юридичних можливостей, пов'язані з реалізацією його волі і захистом особисто себе та своїх близьких, життєво важливих (життя і здоров'я людини), законних і приватних інтересів людини, прав і свобод, її ідеалів, цінностей від протиправних посягань, загроз шкідливих впливів (фізичного, духовного, майнового, інформаційного, соціального, економічного, політичного, екологічного, військового тощо), небезпек і загроз будь-якого роду з боку інших. Проте, в *широкому розумінні*, право людини на безпеку – це комплексне, узагальнююче, інтегральне право, право на такий правопорядок, за умов якого забезпечуються (гарантуються, охороняються і захищаються) права і свободи людини [1, с. 92]. Отже, у вужькому та широкому підході ми можемо виокремити як індивідуальне право на безпеку так і колективне.

Натомість, у філософському словнику зазначається, що «антропоцентризм» – це сукупність поглядів на людину як кінцеву мету світобудови та центр *Всесвіту*. Ранній антропоцентризм не пов'язаний з виокремленням людини з природи, обмежуючись олюдненням її сил та підлеглістю їм. Відповідно, відома теза Протагора щодо «людиномірності» світу визначає людське «*ego*» через певне онтологічне обмеження (обмеження непотаємності суцього, співмірне досвідові кожної людини), а не через подальше його розповсюдження (*Гайдеггер*). Це був своєрідний онто-антропоцентризм (курсив власний – *Я.М.*) [2, с. 33].

В юридичні енциклопедії не йдеться про «юридичний антропогенез». Натомість зазначається, що вона досліджує процеси юридизації буття людини, етнічних груп, народів, націй на різних етапах культурно-цивілізаційного розвитку їх особливості і закономірності, взаємодію традиційних і сучасних правових систем [3, с. 1075]. Такий підхід тісно пов'язаний із концепцією «глобалізації права».

На думку А. Бірюкової, для України правова глобалізація є: (1) складовою частиною загального процесу суспільних перетворень, зумовлених чинниками історичного, політичного, економічного, соціокультурного характеру, сприяючи та супроводжуючи *трансформацію суспільства*, якісні зміни у ньому; (2) проявом неоднорідності та суперечливості *динаміки соціальних процесів* усередині держави та її політики у міжнародному просторі; (3) об'єктивним процесом, що *виступає каталізатором для розвитку національної правової системи*; (4) характеристикою взаємозв'язку та *взаємодії*

національного та міжнародного права; (5) детермінантою формування якісного та збалансованого національного законодавства як *необхідної умови суспільного розвитку* (курсив власний – Я.М.) [4, с. 201].

Натомість, враховуючи індивідуальне та колективне у вияві права на безпеку, скоріш йдеться не стільки про «глобалізацію» як «глокалізацію права» ідея якої пов'язана із тим, що вона пов'язана із об'єктивно-суб'єктивними процесами поєднання глобальних та локальних, глобальних і регіональних правових процесів, явищ, зв'язків, пристосування національних правових інтересів, норм до глобальних, із збереженням національних рис і особливостей. Вважається, що глокалізація у праві є закономірним процесом розвитку суспільства і держави в умовах глобалізації. Як суб'єктивний процес глокалізація у праві і полягає у свідомому протистоянні національного права до права глобалізації, зі збереженням національних правових особливостей, насамперед з боку суб'єктів правової політики. До того ж, глокалізація права має місце лише за умови наявності національного, етнічного, аутентичного компонента у колі універсальних прав цінностей, норм, принципів, стандартів, інтересів, що діють у певній країні [3, с.156].

Не було б заявим вказати на ще один термін, який опосередковує процеси глокалізації в антропоцентризму на рівні колективному. Зокрема, у філософії використовується термін «*антропосоціогенез*». Під ним мається на увазі «... *сукупність поглядів на процес формування фізичного типу людини разом з її становленням як суб'єкта суспільних відносин та доцільної перетворювальної діяльності, творця культури...* (курсив власний – Я.М.)» [2, с. 32]. Очевидно, що право є соціальним явищем, регулятором суспільних відносин [5, с. 99]. Відповідно право та антропосоціогенез мають спільні елементи «соціального», як індивідуального так і колективного.

Таким чином, варто констатувати те, що «право на безпеку» тяжіє до вияву антропоцентризму, відображаючи глобальну ієрархію прав людини. Антропоцентричність процесу правотворення права на безпеку (індивідуального) – природній стан належного та дійсного у кожній людині. Ба, більше, такий процес можемо пояснити формулою «від безпеки однієї людини (безпеки індивідуальної)» – «до безпеки суспільної (безпеки колективної)»; і, навпаки (у реверсі) – «від безпеки колективної – до безпеки індивідуальної». Відповідно, антропоцентричність представляється антропосоціогенезу; антропосоціогенез же, будучи заснованим на антропоцентричності моделюється як правове явище, та здатен видозмінюватись за глокальними сферами у процесі буття права.

Як антропоцентризм та і глокалізація є шляхом до глобалізації як цілісності світо-буття права, як наслідок правотворення.

Натомість, самі по собі тенденції до глобалізації правового простору видаються на сьогодні достатньо природними настільки, наскільки можемо уявити природнім єдиний організм права та суспільства із чітко злагодженою системою. Підпорядкування одних систем іншим, із врахуванням (юридизацією)цінностей, звичаїв, правил, юридичних процесів, законів, достатньо об'єктивний процес, що спроможній заснуватись на суб'єктивних елементах, джерелах (витоках про цінне) у конкретному колективі, соціальній спільності, людині (індивідуальному).

Увесь шлях до цього моменту так чи інакше зумовлюється безпековими елементами, власне, дією безпекою права (на правове, на належне, на затребуване, на стійке), яка, не може не засновуватись на індивідуальному рівні. Індивідуальне та колективне право на безпеку є нічим іншим як правом на глобальний світ із правом визнання центром у ньому кожної людини, її безпеки, і, при чому одночасно в колективі, в колективному.

Зрештою слід констатувати і те, що питання «колективного» та «індивідуального» у реалізації «права на безпеку» лише очевидно проходить стадію юридизації в глобальному та глокальному контексті. Адже очевидно, коли тривають означені процеси, доти про сталість форми права на безпеку у ключі індивідуальному та колективному говорити не приходиться в достатній мірі.

Література

1. Бондар О.Б. Поняття та зміст права людини на безпеку та його співвідношення з суміжними правами. 2011. №1. С. 88–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_18.

2. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук (наукові редактори); І.О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с.

3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 2: Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 1128 с.

4. Бірюкова А. Трансформація національної правової системи в умовах глобалізації. Підприємництво, господарство і право. 2018/5. С. 198–202. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/39.pdf>.

5. Мельник Я.Я. Обмеження соціальних прав: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 280 с.

FEATURES OF CONCLUSION OF ELECTRONIC CONTRACTS

The modern world cannot be imagined without the Internet. Since national legislation is constantly being improved along with the rapid development of Ukraine, as of today, many special legislative acts regulate contracts concluded on the Internet. This institution of law is relatively new, in connection with which domestic legislation on this issue is somewhat imperfect and requires certain changes for more effective protection of the rights and interests of the citizens of our country.

Let's consider the essential conditions of the electronic contract. The electronic contract is concluded and executed in the manner prescribed by the Civil Code of Ukraine [1] and the Economic Code of Ukraine, as well as other legal acts, depending on the type of goods or services.

An electronic contract, in addition to the essential conditions defined by the Civil Code of Ukraine for the corresponding type of contract, may contain information about:

- technology (procedure) of conclusion of the contract;
- the procedure for creating and imposing electronic signatures by the parties to the contract;
- the possibility and procedure of making changes to the terms of the contract;
- the method and procedure for accepting an offer to conclude an electronic contract (acceptance);
- the procedure for exchanging electronic messages and information between the parties during their performance of their obligations;
- the method of storing and presenting electronic documents, messages, other information in electronic form and the conditions for accessing them;
- the possibility of choosing the language used during the conclusion and execution of the contract;
- other information.

Participants in relations in the field of electronic commerce, according to the definition of article 6 of the Law of Ukraine “On Electronic Commerce”, are the main and auxiliary participants [2].

The former include subjects of electronic commerce: seller (contractor, supplier) and buyer (customer, consumer) of goods, works, and services. In turn, the second should include providers of intermediate services in the information field, bodies of state power and local self-government (in terms of their performance of state or local self-government functions).

Execution of the deed by means of electronic means of communication in itself should not affect its validity.

In this regard, the doctrine distinguishes the so-called principle of legal force of an electronic document, electronic transactions and an electronic contract, which consists in the fact that a transaction, regardless of the form and method of its execution, cannot be deprived of legal force, validity or legal protection only on the basis of on the basis that it is concluded in the form of a data report.

The principle of legal force of an electronic document, electronic transactions and an electronic contract should have general application. Its scope should not be limited to issues of evidence [3].

Consider the distinction between an offer and an invitation to an offer when concluding electronic contracts.

The offer must contain all the essential terms of the future contract, and that it must express the intention of the offeror to be bound by its terms in case of acceptance.

At the same time, there is a "problem of public offer" in the legal doctrine, which directly concerns the issues of concluding contracts using electronic means of communication. According to which the offer must be addressed to a specific person (or persons), and not addressed to an indefinite circle of persons. Otherwise, the offer to conclude a contract will not be considered an offer, but an invitation to an offer, which significantly affects the determination of the moment of conclusion of the contract.

The problem of introducing a special rule for the ratio of offers and invitations to offers when concluding electronic contracts was resolved in article 641 of the Civil Code of Ukraine. According to the provisions of this article, an unaddressed offer to conclude a contract is not an offer. The Civil Code of Ukraine provides for two exceptions to this rule: the first exception is that an offer addressed to an unspecified circle of persons is considered an offer if it explicitly states this (part 2 of article 641 of the Civil Code of Ukraine).

The offer of goods in advertising, catalogs and other product descriptions addressed to an unspecified circle of persons, if it contains all the essential terms of the contract, is considered an offer (Article 699 of the Civil Code of Ukraine).

A public offer is also considered to be the display of the goods, the demonstration of its samples or the provision of information about it in the places of its sale, except in cases where the seller has clearly determined that the goods are not intended for sale.

However, the Law of Ukraine "On Electronic Commerce" fundamentally changed the rule on the ratio of offers and invitations to make an offer in the context of concluding electronic contracts.

According to Part 4 of Article 11 of the Law of Ukraine “On Electronic Commerce”, an offer to conclude an electronic contract can be made by sending a commercial electronic message, placing an offer (offer) on the Internet or in other information and telecommunication systems, from which it follows that the offer can be exposed for review by any Internet user.

According to Part 2 of Article 8 of the Law of Ukraine “On Electronic Commerce”, the buyer (customer, consumer) of goods, works, services in the field of electronic commerce is called a person who accepts (accepts) another party’s offer to conclude a contract. Therefore, a person who is a seller (performer) of goods (works, services) and who places an ad on a certain website is an offerer.

Acceptance can be given in the following forms: e-mail transfer to the offeror; filling out the offer acceptance form; performing actions that are considered acceptance if the content of such actions is clearly explained in the information system in which such an offer is located and these explanations are logically related to it.

According to the general rule, the acceptance must meet two main requirements: be complete (contain agreement with all the terms of the contract proposed in the offer) and unconditional (not contain new terms and not change the proposed ones).

However, in addition to the content of the acceptance, the form and methods of its expression are also important, especially in countries of continental law, in which special attention is paid to formal requirements, and their non-compliance can sometimes cause the deed to be invalid.

The first and second of the specified forms of acceptance must be signed in accordance with the requirements of the Law.

The popular opinion that an electronic contract can be signed exclusively with an electronic digital signature is not true, since an electronic digital signature (EDS) is only one of the types of electronic signatures.

According to Article 12 of the Law of Ukraine “On Electronic Commerce”, you can sign an electronic transaction using:

- electronic signature (can be displayed as a click on the virtual button “I agree”, “I confirm”, “Yes”, etc.);
- electronic digital signature (the Law of Ukraine “On Electronic Digital Signature” became invalid in connection with the adoption of the Law of Ukraine “On Electronic Trust Services”) [4];
- electronic signature with a one-time identifier (a combination of letters and numbers sent to a mobile phone number or e-mail, which must be entered in the corresponding virtual field later);
- an analogue of a handwritten signature (a facsimile reproduction of a signature using mechanical or other means of copying, another analogue of a handwritten signature) with the written consent of the parties, which must

contain samples of relevant analogues of handwritten signatures (the definition of these signatures is contained in article 3 of the Law of Ukraine “On Electronic Commerce”).

Regarding the third of the specified forms of acceptance, it is worth saying that electronic contracts concluded using this form are the most common type of contracts.

Summarizing the above, it should be noted that, as of today, the main requirements for electronic contracts are legally established, but they require more detail. Different forms of offer and acceptance are considered. It was emphasized that clear and unambiguous requirements regarding the form of the offer and acceptance are of decisive importance for the validity of the electronic transaction.

Therefore, electronic contracts are used in various spheres of legal relations and are regulated by a number of special legislative acts. The considered effective legislative mechanisms are aimed at protecting the rights and legitimate interests of the parties to electronic transactions, but they need to be improved for more effective functioning of this institution of law.

References

1. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine. Code of January 16, 2003 N 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. On electronic commerce: Law of Ukraine dated September 3, 2015 N 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.

3. United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Treaties: Convention, International Document dated November 23, 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e71#Text.

4. On electronic trust services: Law of Ukraine dated October 5, 2017 N 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.

UDC 347.77/.78:341.232.7(477)(043.2)

Musica O.M., judge,
October District Court of the city of Mariupol, Mariupol, Ukraine

LEGAL PROTECTION OF SEMICONDUCTOR PRODUCT ASSEMBLY: PROBLEM ISSUES

In the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand [1], norms aimed at the protection of intellectual property rights are fixed. In particular, chapter 9 of subsection IV, which covers 96 of the 486 norms of the Agreement (Articles 157–252), among which subsection 6 of Article 224–227 is separately assigned to such an object of

intellectual property law as the composition of a semiconductor product. This indicates the importance of the sphere of protection of rights to objects of intellectual property law in general and to the composition of semiconductor products, in particular, for the European Community.

In the field of protection of rights to the composition of semiconductor products, the parties confirm the fulfillment of their obligations on the basis of the main international conventions.

Consequently, Ukraine has undertaken to provide adequate legal protection, which includes the right to allow or prohibit any of the following actions:

– the reproduction of topography to the extent that it is protected under Article 225(2) of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European the Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on one hand [1];

– commercial use or import for this purpose of topography or a semiconductor product produced by using topography (Article 226 of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand) [1].

In order to implement the ratified Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand [1], Law of Ukraine dated September 19, 2019 N 111-XII “On Amendments to Certain Legislative acts of Ukraine on improving the protection of rights to the layout of semiconductor products” also amended the Law of Ukraine “On the Protection of Rights to the Topography of Integrated Microcircuits”, which changed its name to the Law of Ukraine dated November 5, 1997 N 621/97 “On the Protection of Rights to the Layout of Semiconductor Products products” [2] and, accordingly, the specified scope of its application, namely, it is intended to regulate relations that arise in connection with the acquisition and exercise of rights to the composition of semiconductor products in Ukraine.

The Civil Code of Ukraine [3] established the norm regarding the scope of legal protection of the layout of a semiconductor product, which is determined by the set of related images of this layout on a material medium.

The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand [1], establishes that for its purposes:

a) “semiconductor product” means the final or intermediate form of any product: consisting of a body of material that contains a layer of semiconductor material; and has one or more interlayers consisting of a conductive, insulating or semiconducting material, with the interlayers arranged according to a previously defined three-dimensional structure; and intended to perform an electronic function exclusively or together with other functions;

b) “topography” of a semiconductor product means a set of interconnected images that are recorded or encoded: which represent a three-dimensional structure of layers that make up a semiconductor product; and in such a set, each image has a structure or part of a structure with the surface of a semiconductor product at any stage of production.

The norms of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand [1], specify the provisions on requirements for the protection of the composition of semiconductor products. In particular, it is provided that the protection of the topography of semiconductor products to the extent that it meets the conditions that it is the result of its creator’s own intellectual activity and is not generally known in the semiconductor industry.

If the topography of a semiconductor product consists of elements that are generally known in the semiconductor industry, it is protected only to the extent that the combination of such elements, taken as a whole, meets the conditions mentioned above.

The provisions of the Law of Ukraine “On Protection of Rights to Composition of Semiconductor Products” (N 621/97) [2] do not protect rights to ideas, methods, systems, technologies or coded information that may be embodied in composition.

In this context, the problem of law enforcement of the protection of the composition of a semiconductor product arises, since the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, protects a coded semiconductor product (paragraph b of Article 224–225) [1], at the same time, the provisions of domestic legislation do not protect the rights to coded information that can be embodied in the composition (Part 2 of Article 4 of the Law of Ukraine “On Protection of Rights to the Composition of Semiconductor Products” (No 621/97) [2].

Therefore, there are apparently differences between the approaches to the legal protection of the composition of a semiconductor product, defined in the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other [1] and on its implementation of approaches implemented in national legislation.

Regulatory regulation of the protection of the right to layout of semiconductor products has a number of issues that need to be clarified. In particular, these are: raising the level of civil law protection of rights to industrial property in general and to the composition of semiconductor products, in particular, improving national legislation, harmonizing it with international and European standards.

However, the existence of these and the appearance of new problematic aspects in the current legislation of Ukraine on the composition of semiconductor products exacerbates the need to address the regulatory and legal protection of this sphere of social relations.

Civil law protection of the composition of a semiconductor product is impossible without the development of effective legal mechanisms and improvement of legislation, which will make it possible to ensure both proper legal protection and the protection of the rights of the owners of such objects, as well as the growth of the scientific and technical potential of Ukraine.

The Law of Ukraine “On Protection of Rights to Layout of Semiconductor Products” (N 621/97) defines the conditions for granting legal protection (Article 4), in particular, that the state provides legal protection of layout by registering it with the National Intellectual Property Authority [2]. Features of the protection of composition rights classified as state secrets are determined by separate legislation.

As mentioned, the Law of Ukraine “On the protection of rights to the composition of semiconductor products” (N 621/97) [2] does not protect the rights to coded information that can be embodied in the composition.

However, the registration with the National Intellectual Property Authority of a composition of semiconductor products that comprises a collection of related images, fixed or encoded in some way, which constitute a three-dimensional configuration of the layers of which the semiconductor product is composed and in which each image contains a configuration or part of a configuration of the semiconductor product on at any stage of its production, and at the same time, the refusal to protect the right to coded information that can be embodied in a composition somewhat contradicts the very scope of rights to a composition, which is determined by a set of related images of a composition on a material medium, because without protection of both the method and the system, the technology, as a result of coded information, the meaning of acquiring a protected right is lost, which is the risk of obstacles to the exercise of rights to the composition of semiconductor products in Ukraine.

The terms of protectionability of the layout of semiconductor products provide for their recognition as original only if the set of such elements (methods, systems, technologies and coded information) were not created by direct reproduction (copying) of another layout and were not known in the field of microelectronics before the date of application to National intellectual property authority or before the date of first use of the composition.

The systematic analysis of the researched issue shows the obvious problematic of the scope of legal protection of the composition of semiconductor products in Ukraine, because it is limited only by state registration and the refusal to check the totality of elements (methods, systems, technology and coded information) for originality, as well as restrictions

(prohibition) on attribution to the legal protection of coded information, is a consequence of incomplete and not comprehensive verification of the conditions of protection capability and its effectiveness in the field of intellectual property law.

The above testifies to the problematic nature of issues of normative and legal regulation of intellectual property rights in general and the composition of semiconductor products, in particular. And it can be said that today, the national legislation in the field of composition of semiconductor products contains contradictory provisions, which are enshrined both in the conventions on the protection of the right to composition of semiconductor products, and in the provisions enshrined in the directives of the European Union (EU).

A significant number of provisions of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand [1] need to be implemented at the level of codified regulation, as by amending Book 4 of the Civil Code of Ukraine [3], as well as by improving special legislation on the protection of the composition of semiconductor products as individual objects of intellectual property law.

The specified changes should refer directly to the provisions of the special Law: assignment of specifically defined coded information to the protected right, full and objective verification of the set of elements (methods, system, technology and coded information) for originality.

References

1. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand No 984-011 dated June 27, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_011.
2. On the protection of rights to the composition of semiconductor products: Law of Ukraine N 621/97 dated November 5, 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80>.
3. Civil Code of Ukraine N 435-IV dated January 16, 2003. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Науменко М.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Тема насильства в сім'ї – це деструктивний соціальний процес, який у тій чи іншій формі спостерігається майже у кожній четвертій сім'ї. Зараз це одна з розповсюджених форм порушення прав людини у сучасному суспільстві.

На жаль, свої корективи в це явище внесла і пандемія, і війна, тому, попередження, протидія та захист прав від цих нецивілізованих явищ, є вкрай актуальним. Тому особливо нагальним стає питання дослідити та проаналізувати генезис насильства в українській сім'ї за допомогою аналізу наукової, історичної та релігійної літератури, а також законодавства України та зарубіжних країн, дослідити історичні аспекти існування цього явища, з метою виявлення причин та ефективних шляхів боротьби з ним.

Дослідженням і аналізом проблеми та шляхів запобігання, а також протидії домашньому насильству займалися такі науковці, як А.Б. Блага, О.С. Тунтула, О.О. Кочемировська, О.О. Грабовська, О.С. Захарова, І.О. Ізарова, В.С. Калмацкий, В.В. Комаров, В.А. Кройтор, С.А. Курочкіна, Д.Д. Луспеник, О.Г. Лук'янов, Р.А. Майданик, Г.І. Маруніч, Є.О. Мічурін, Н.О. Расахатська, Є.В. Слепченко, Р.О. Стефанчук, С.Я. Фурс, Н.А. Чечину, О.А. Явор та багато інших.

Щодо генези самого поняття «насильства», як філософської категорії, то воно було застосовано до загальних світоглядних понять – виникнення природи або усього буття. Крім того на сучасному етапі розвитку суспільства ця категорія використовується набагато ширше, й зокрема, щодо дослідження такого специфічного комплексного феномену, як насильство.

Насильство – є споконвічною проблемою людства. На практиці ми бачимо, домашнє насильство не має кордонів чи географічних меж, воно є в усіх народів, класах та релігіях. Поняття “насильство” є не лише філософською, але й соціокультурною категорією за своїм сутнісним змістом. Так, застосовуючи насильство, винний порушує найважливіші права людини і передусім на життя та здоров'я, а тому притягується до відповідальності. Відтак неабиякий науковий інтерес викликає з'ясування сутнісних ознак насильства, як правової категорії [1, с. 137].

Відомий польський спеціаліст із попередження домашнього насилля Л. Аларкон, дає таке формулювання поняттю насилля – це дії, які чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками:

- реалізуються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети;
- причиняють шкоду іншій особі (фізичну, моральну, матеріальну тощо);
- порушують права й свободи людини;
- той, хто здійснює насилля, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), це робить неможливим ефективний захист жертви насилля [2, с. 325–337; 3, с. 14–16].

Насильство, як зазначає американський філософ Ш. Волін, походить від латинського слова “violentia”, що в перекладі має значення, як стихійний та некерований прояв сили на противагу поняттю законного і нормального використання сили інститутом держави [4, с. 35–36]. Так у другій половині ХХ ст. сформувалась самостійна наукова дисципліна валеїнсологія, що розглядає проблеми насильства у межах різних парадигм: соціологічної, конфліктологічної, психологічної, політологічної, юридичної й міжнародної (тут варто згадати дослідження Л. Козера, З. Фрейда, Е. Дюркгейма, Р. Коллінза, К. Бартола, Р. Беррона, М. Страуса, Р. Гелеса, Дж. Норріса, П. Сазерленд, Р. Уолтерса) [5, с. 554–563].

Перші спогади про насильство в українській сім’ї можна знайти у народному фольклорі. Прикладом може слугувати твір «Кайдашева сім’я». Епізод про лиху свекруху, коли Володимир Маслійчук зафіксував випадки, коли свекруха не лише біла, але й морила голодом невістку. В творі «Кайдашева сім’я» Іван-Нечуй Левицький, дуже яскраво показує тогочасні реалії. Звісно ми пам’ятаємо описані з гумором пристрасні сварки членів традиційної родини, але насправді автор розгортає перед нами соціально-побутову драму з життя патріархального суспільства. Фольклор показує, як певну норму, фізичне насильство у сімейних стосунках виправдовує і навіть заохочує його.

Роблячи аналіз стосунків у сім’ях наших минулих поколінь, ми бачимо, що рукоприкладство вважалося виправданим інструментом, здатним «навести лад» у розподілі гендерних ролей. Лад потрібен був лише для того, щоб утримувати в порядку господарство. Втім, часи «Кайдашевої сім’ї» далеко позаду. Домашнє насильство має залишитися лише на сторінках художньої літератури, яку нам потрібно мудро трактувати для наступних поколінь. Адже у сучасних українських сім’ях, які будуються на цінностях гендерної рівності, місця насильству не може бути, але на жаль це не так [6, с. 9]. Перші законодавчі джерела щодо відповідальності за скоєння насильства беруть свої витоки ще з часів

Стародавньої Русі (Руська правда XI ст., Князівські статuti і статутні грамоти XI–XIV ст., Новгородська і Псковська судові грамоти XV ст., Судебник 1497 р., Судебник 1550 р., Артикули військові 1715 р.). Того часу під насильством у кримінальному законодавстві розумілося умисне заподіяння іншій особі мимовільного фізичного страждання ударом чи іншою дією, що пошкоджувало тілесну недоторканність потерпілого, але при цьому не вплинуло на порушення його здоров'я (ст. 475 Уложення про покарання кримінальні й виправні, 1845 р.). Образи дією, також належали до насильства, але лише такою, яка спричиняла біль і підпадала під дію ст. 530 «Уложення про покарання кримінальні й виправні – «образа обходженням». З метою виключення можливості тлумачення насильства щодо речі, при розробці «Кримінального уложення» 22 березня 1903 р., до слова «насильство» додавалися слова «над особою» [7, с. 7], що видається послідовним і логічним.

Вивчаючи документи історично-правового характеру, ми можемо прослідкувати не тільки те, що домашнє насильство не вважалося злочином, а навіть більше, заохочувалося. Так, аналізуючи кодифіковане право Гетьманщини XVIII сторіччя «Правá, за якіми с'удиться малоросійський нарóд», дія якого поширювалася на Лівобережну Україну, ми можемо акцентувати увагу на артикль 13, Глави 13, де вказано: «Батьківська влада над дітьми формується з того, що: 1) під час нужди, а особливо великого голоду, за крайньої від якогось випадку чи нещастя недостачі мають право батьки невиділених дочку чи сина віддати в заклад або в найми на службу, але тільки християнинові...» [8, с. 184–186].

Сьогодні Великобританія, країна, яка є одним з орієнтирів прагнення до соціальної рівності та справедливості, а за часів середньовіччя батьки були забезпечені правами щодо купівлі та продажу своїх дітей, і лише в сьомому сторіччі архієпископ Кентерберійський на ім'я Теодор, запровадив заборону на продаж дітей віком від семи років. Слід зазначити за законами Уельсу до 1782 року дружину карати фізично чоловік мав право навіть за образу бороди чи за неправильне розпорядження його майна, правда, за законом бити дружину можна не більше трьох ударів за раз по кожному місцю, крім голови і тільки палицею, не товщу середнього пальця чоловіка і довжиною з його руку [9, с. 76].

Розглядаючи традиції Сходу, та в Стародавній Індії, згідно Законів Ману глави III ст. 33 насильницьке викрадення жінки було для касти воїнів кшатрів законним правом отримання собі дружини [10, с. 47]. Навіть зараз у сучасній Індії щодо жінок відповідно до релігійних обрядів та традицій є розповсюдженим насильство. Так, згідно обряду саті, удова має спалити себе на поховальному багаті свого чоловіка, щоб приєднатися до нього в потойбічному світі.

Початком формування законодавства стосовно попередження насильства в сім'ї можна вважати 2001 рік, коли був прийнятий закон «Про попередження насильства в сім'ї» [11]. Але не зважаючи на те, враховуючи стрімкий розвиток міжнародного законодавства, необхідно перетворення національного законодавства під вимоги сьогодення. Питання саме попередження насильству набуває актуальності.

В «Законі про попередження насильства в сім'ї» використовується саме термін «насильство в сім'ї», в Конвенції Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством, також використовується термін «домашнє насильство». Проект Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» також вже містить поняття «домашнє насильство» [12]. Але тут теж є питання щодо різниці понять «дії» та «діяння» [13].

Законодавства багатьох країн по різному трактують поняття насильство в сім'ї. Так, у Великобританії поняття домашнього насильства трактується наступним чином: «це будь-який випадок або випадки контролювання, примусовою, загрозливої поведінки, насильства або жорстокого поводження між особами старше 16 років, які є або були інтимними партнерами, або членами сім'ї, незалежно від сексуальної орієнтації» [14]. І ми бачимо, що насильством конкретно вважають, навіть будь-який випадок або випадки контролювання примусової, загрозливої поведінки». Це на мій погляд те, з чого починаються насильницькі дії, які виражаються у психологічному, фізичному, сексуальному та економічному насиллі, яке спрямовано одного члена сім'ї по відношенню до іншого [14]. Тому вважаю, що законодавство потребує уточнення окремих понять, бо від них залежить тлумачення відповідних норм, порушення яких веде до відповідальності.

Література

1. Кушпін В.П. Генезис поняття насильства у теорії кримінального права. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія. Юридичні науки. 2014. № 807. С. 137–140.
2. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л. Соціально-психологічний аспект проблем насильства. Київ: Либідь. 2003. 337 с.
3. Шаргородська С. Насилля в сім'ї: види, наслідки, шляхи подолання. Соціальний педагог. 2007. № 2. С. 14–16.
4. Sh. Wolin Violence and Western / Political Traditions. In: Violence: Causes and Solutions. N.Y. 1970. 123 p.
5. Хромова О.Л. Особливості сучасної сім'ї: вплив на виникнення і прояви насилля щодо дітей та підлітків». URL: <https://lib.iitta.gov.ua/3547/1/Khromova.pdf>.
6. Баранова Ц.С. Історичні передумови протидії та запобігання домашньому насильству. Правові горизонти. 2019. Вип. 19(32). С. 7–12.

7. Пустоход П. і Трацевський М. Шлюбність на Україні. Демографічний збірник. За ред. академіка М.В. Птухи. Праці Демографічного інституту. Т. VII. Київ: Друкарня Всеукраїнської Академії наук, 1930. С. 84–195.

8. Vyslobokov K.A., Shemshuchenko Yu.S. (Eds.) (1997). Prava, za yakymu sudytsia malorosiiskii narod 1743 [The Rights which Ruthenian People Use for Suing 1743]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн. Ч. 1. Харків: Одісей, 2003. 832 с.

10. Законы Ману. Перевод с санскрита С.Д. Эльманович. СПб. [Типо- литография Н.И. Евстифьева] 1913 г. 286 с.

11. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III. URL: <http://zakob4.rada.ua/laws/show/2789-14print1419207718774383>.

12. Проект Закону про запобігання та протидію домашньому насильству. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/zweb2/webproc4_1?pf3511=46129.

13. Віноградов А.К. Поняття та види насильства в сім'ї України. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2016/1/17.pdf>.

14. Domestic violence and abuse: new definishion. Domestic violence - and - abuse: Home Office. Published 26 March 2013. Way of access: URL: <http://www.gov.uk / domesttik- violence-and-abuse>.

15. Нечуй-Левицький І.С. Кайдашева сім'я. Київ: Радянська школа, 1990.

УДК 347.2(043.2)

Олеїнікова Т.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Ратифікувавши Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Україна та інші держави, визнали право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, про що йдеться у статті 12 Пакту. Так, Конституція України, у статті 49, закріплює, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

У галузевому законі, що найбільше регулює медичну сферу у нашій країні, зазначається, що кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає, зокрема, кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря та фахівця з реабілітації, вибір методів лікування та реабілітації відповідно до рекомендацій лікаря та фахівця з реабілітації, вибір закладу охорони здоров'я – мова іде про статтю 6 Закону України «Основи законодавства

про охорону здоров'я». Стаття 14-1 зазначеного закону, визначає, що систему стандартів у сфері охорони здоров'я складають державні соціальні нормативи та галузеві стандарти. Вказано норма закріплює, що додержання стандартів медичної допомоги (медичних стандартів), клінічних протоколів, протоколів надання реабілітаційної допомоги, табелів матеріально-технічного оснащення є обов'язковим для всіх реабілітаційних закладів, закладів охорони здоров'я, їх відділень, підрозділів, а також для фізичних осіб - підприємців, які провадять господарську діяльність з медичної практики та/або мають право на надання реабілітаційної допомоги згідно із законодавством.

Отже, законодавство, на усіх рівнях, висуває до медичної допомоги, такі вимоги, як якість, кваліфікованість суб'єктів її надання, відповідність міжнародним та національним стандартам тощо. Водночас, обов'язковість підвищення своєї кваліфікації лікарями, поставлена на паузу наказом Міністерства охорони здоров'я України від 07.03.2022 № 426, а дія лікарських сертифікатів продовжена до кінця воєнного стану.

У пункті 8 Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 22.02.2019 № 446, зазначено, що лікарі, термін дії посвідчень про кваліфікаційну категорію та сертифікатів лікаря-спеціаліста яких спливає у період дії карантину, установленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та протягом 30 днів з дня відміни цього карантину, мають право атестуватись у шестимісячний строк після закінчення карантину. Станом на початок 2023 року, не скасував дію карантину. Звідси виникає риторичне питання, щодо можливості реалізації законодавчих вимог, що ставляться до якості медичної допомоги. Адже однією із заporук надання належної, якісної, відповідної сучасним стандартам, медичної допомоги – є безперервне підвищення лікарями своїх теоретичних знань та навичок.

04.08.2022 року за № 1415 Міністерство охорони здоров'я України, затвердило наказ «Про особливості атестації працівників сфери охорони здоров'я та продовження терміну дії сертифікатів спеціаліста, посвідчень про кваліфікаційну категорію в період дії воєнного стану». Відповідно до цього наказу, на період дії воєнного стану призупинено проведення: атестації на підтвердження звання лікаря (провізора) – спеціаліста, атестації на підтвердження звання спеціаліста професіоналам з вищою немедичною освітою, які працюють в сфері охорони здоров'я; атестації на підтвердження (присвоєння) кваліфікаційної категорії лікарям (провізорам), професіоналам з вищою немедичною освітою, котрі працюють в сфері охорони здоров'я, молодшим спеціалістам з медичною освітою та фармацевтам.

Відповідно до статті 80 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я», особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством. Аналізуючи диспозиції статей, що передбачають відповідальність у сфері надання медичної допомоги, вбачається, що лєвова частка лягає на плечі самого медичного працівника, незалежно від організаційно-правової форми здійснення своєї діяльності. Враховуючи наведене, неможливо стверджувати, що саме держава гарантує реалізацію права людини на належну медичну допомогу. Скоріш, повноваження гаранта переходять до самого лікаря, і до його свідомого ставлення щодо підвищення свого професійного рівня, але здебільшого, це небажання нести відповідальність, у випадку настання несприятливих наслідків.

Наша держава, на усіх ланках, підлаштувалася під реалії сьогодення, запровадивши можливість отримання освіти всіх рівнів, он-лайн. Якщо брати аналогії із підвищенням своєї кваліфікації представниками інших професій, як приклад, адвокатів, то в останніх запроваджено проведення акредитаційних заходів, як он-лайн так і оф-лайн.

Таким чином, саме в медичній сфері, існує певна дизпозитивність дій медичного працівника, стосовно професійного розвитку, що з огляду на зовнішню та внутрішню ситуацію в країні, не є правильним. Законодавчі норми щодо можливості підвищувати свій кваліфікаційний рівень, не є актуальними. Підвищення кваліфікації медичних працівників, у період воєнного стану, має бути обов'язковим, зважаючи на тенденції поширення штамів деяких груп вірусів, а також той факт, що надання медичної допомоги у період бойових дій, дещо відрізняється від надання останньої у мирні часи.

Час не стоїть на місці, то й галузь медицини, як опорний титан нації – не повинна залишатися незміною.

Література

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
2. Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р.
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04.08.2022 р. № 1415 «Про особливості атестації працівників сфери охорони здоров'я та продовження терміну дії сертифікатів спеціаліста, посвідчень про кваліфікаційну категорію в період дії воєнного стану».
4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.02.2019 р. № 446.
5. Блощук Т. Право на медичну допомогу та його реалізація в умовах пандемії COVID-19. Підприємництво, господарство і право, 2020. С. 5–12. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/2.pdf>.

6. Франчук В. Лікарська помилка: сучасний погляд на проблему з позиції судово-медичної експертної практики. Здобутки клінічної і експериментальної медицини. 2018. № 2. С. 137–143. URL: file:///Users/lawyer/Downloads/9010-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-34514-1-10-20180711.pdf.

УДК 347.2(043.2)

Осадченко І.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юровська В.В., д.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Сьогодні, коли Україна стала на шлях Європейської інтеграції, постає питання створення та функціонування сучасного державотворчого механізму, який базуватиметься на принципах демократії, відкритості, прозорості та на основі концепції «належного урядування».

Хоча й розпочато низку реформ стосовно існуючих державних інституцій, вони не можуть забезпечити необхідний та ефективний рівень, який необхідний для прийняття довгострокових рішень. Провідну роль у здійсненні державних функцій та управлінні процесами у державному та приватному секторах відіграє персонал.

Управління персоналом в системі державної служби є важливою складовою управління що залежить від якості виконання завдань, які покладених на органи державної влади. Отже, «створення та розвиток якісного та прозорого державного управління в Україні потребує нових концептуальних підходів до управління персоналом у державному управлінні. Оскільки існуючі заходи та інструменти ефективного управління персоналом розробляються та впроваджуються переважно в приватному секторі, важливо не лише адаптувати їх до державного сектору, а й виявити та захистити їхні аспекти в державному управлінні» [1, с. 22].

Важливими елементами процесу кадрового забезпечення є виявлення потреби у кадрах, їхня підготовка, добір, розстановка, визначення способів зайняття посад, встановлення правових засад проходження служби в органах місцевого самоврядування, шляхів підвищення кваліфікації, визначення засад перевірки виконання службовцями покладених на них завдань [2, с. 17].

Сьогодні більшість практичних рекомендацій щодо ефективного управління персоналом є спрямованими, в першу чергу, на приватний сектор. Тому вважається необхідним адаптування ідей, методів та інструментів управління персоналом від приватного сектора до публічного [3, с. 146].

Також повинні враховуватися не тільки відмінності між цими секторами, а й особливості державних організацій. Тому перед виявленням аспектів управління персоналом у державній функції необхідно визначити особливості організацій державного сектору та розробити ефективну систему стимулювання [1].

Для створення ефективної системи стимулювання необхідно, перш за все, розробити критерії організаційної ефективності, на основі буде визначитися індивідуальний внесок кожного працівника у вирішення спільних проблем. Також необхідним є активне використання відповідних [4].

Вважаємо за необхідне зазначити, що оцінка персоналу та визначення ефективності його роботи в державній організації є достатньо складним завданням, через те, що є необхідним врахування впливу багатьох факторів. Для оцінки персоналу необхідно використовувати комплексний підхід, який охоплюватиме методи статистичного аналізу, та методи, що використовуються у соціологічних дослідженнях, це дозволить виявити існуючий трудовий потенціал та розробити конкретні рекомендації щодо використання конкретних технологій управління персоналу.

Також, варто наголосити на тому, що процеси, які відбуваються в системі управління персоналом органів місцевого самоврядування, потребують більш чіткого виокремлення функцій, їх аналізу та тенденцій розвитку.

На сьогодні, основоположними завданнями управління персоналом в системі місцевого самоврядування є:

- прогнозування і планування потреби в трудових ресурсах;
- формування складу персоналу;
- підбір, розстановка кадрів;
- раціональне використання персоналу;
- підготовка та професійний розвиток персоналу;
- технологізація кадрової роботи [5, с. 119].

Атестація та оцінювання персоналу органів влади в зарубіжних країнах передбачає жорстку регламентацію та формалізацію всіх етапів і процедур, і насамперед самих форм оцінювання, що забезпечені відповідними інструкціями.

Так, основою процесу атестації посадовців у Великій Британії є заповнення ними звітної анкети, що складається з особистих даних, мети та опису роботи за минулий та наступний рік, пропозицій щодо

підвищення рівня кваліфікації, деталізації та оцінки особистих якостей, оцінки можливостей службового зростання, думки особи, яка затверджує звіт, про працівника, який атестується, і про звіт про нього.

У США під час проведення щорічного оцінювання діяльності цивільні службовці звітують про реалізацію поставленого перед ними на початку року робочого плану та подають письмовий звіт визначеної форми. У разі невиконання частини завдань службовець має право на пояснення обставин, що стали йому на заваді. Результати такого оцінювання є основою для прийняття рішення щодо подальшого просування особи по службі або звільнення з посади, чи застосування певного виду покарань.

Отже, проаналізувавши існуючі особливості та проблеми можна визначити наступні пріоритетні заходи задля збільшення ефективності управління персоналом, а саме формування нової системи для оцінки ефективності кадрової роботи, яка включатиме в себе:

- обґрунтуванні критерії та об'єктивні методи збору інформації;
- розподіл повноважень між суб'єктами публічного адміністрування;
- визначення моделі оцінки ефективності кадрової роботи;
- визначені рекомендації що стосуються розвитку персоналу, підвищення його професійної кваліфікації, креативності та осучаснення функцій які ним виконуються за рахунок інвестицій;
- створення роздільної системи мотивування персоналу шляхом введення системи бонусів для персоналу.

Отже, можна дійти висновку, що суть управління персоналом в системі публічної служби полягає у встановленні взаємовідносин між суб'єктом і об'єктом управління, які спрямовані на забезпечення щонайкращого кількісно-якісного кадрового складу, становлення всебічного розвитку персоналу, встановлення доцільного рівня мобільності та ефективного використання його можливостей під час діяльності публічних організацій. В основу даних відносин покладені принципи, методи і форми впливу на зацікавленість, поведінку і діяльність персоналу з метою максимального їхнього використання. Тому пріоритетним завданням обґрунтування особливостей управління персоналом в публічних організаціях є виявлення певного теоретичного базису, а саме принципів, методів та інструментів управління персоналом.

Управління кадровими процесами в Україні, виходячи із зарубіжної практики, повинно набути системності, яка передбачає наявність, взаємозв'язок і взаємообумовленість усіх аспектів управління персоналом, її безперервність.

Література

1. Бакуменко В., Попов С. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління. Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». 2015. Вип. 43. С. 21–28.
2. Амосов О.Ю., Гавкалова Н.Л. Симбіоз інституційних засад та архетипіки публічного управління. Публічне урядування. 2016. № 2. С. 15–22.
3. Белбин Р.М. Команди менеджерів. Секрети успіху і причини невдач. Миколаїв: НІРРО, 2003. 315 с.
4. Балдич Н., Гнидюк Н., Трутковськи Ц. Дослідження навчальних потреб представників державної служби України: аналітичний звіт. 2019. URL: <https://nads.gov.ua>.
5. Ландсман В.А. Удосконалення кадрової роботи в органах державного управління. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2013. № 1(41). С. 117–121.

УДК 347.941(043.2)

Осіпова І.І., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Прагнення бути рівноправним членом Європейського Союзу вимагає від нашої держави ефективнішого виконання низки завдань, пов'язаних з адаптацією вітчизняного законодавства до політико-правових стандартів [1, с. 15]. Це ставить перед державою Україна одне з головних завдань – прискорити процес формування і запровадження в свою внутрішню правову політику державну програму пов'язану із забезпеченням реального захисту прав, свобод та інтересів особи.

У системі захисту важливе місце посідає судовий. Серед ознак правової, демократичної та соціальної держави є наявність досконалого й ефективного судового захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави та суспільних інтересів [2, с. 55].

У відповідності до статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПКУ) у разі порушення, невизнання чи оспорювання прав, свобод чи інтересів фізичної особи, прав та інтересів юридичної особи, інтересів держави та інтересів суспільства кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом [3]. Право на судовий захист у рішеннях ЄСПЛ розглядається в

контексті п. 1 ст. 6 Загальної декларації прав людини (1948 року) як: право на суд, право на доступ до суду, право на справедливий суд, право на належну судову процедуру, право на справедливе слухання. Слушним є висновок Т.А. Цувіної про те, що на основі тлумачення ст. 6 ЄКПЛ та практики ЄСПЛ є поняття «право на суд у цивільному судочинстві» як наукова конструкція, адже воно найбільш повно відбиває сутність цього феномену, усуває термінологічну тавтологію між концептом і його елементами [5, с. 51].

Цивільне судочинство розглядається в основному як урегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення цивільних справ загальними судами. З практичної точки зору цивільне судочинство – це процесуальна діяльність суду і учасників судового процесу, яка переважно пов'язана із здійсненням ними доказової діяльності на основі принципів змагальності, диспозитивності та рівності учасників справи.

Процесуальні права й обов'язки сторін передбачені в багатьох нормах ЦПК і частина таких процесуальних прав і обов'язків реалізуються ними у доказовій діяльності, адже такі права й обов'язки пов'язані з цим видом діяльності.

Учасники справи реалізуючи своє процесуальне право чи виконуючи свій процесуальний обов'язок із доказування та подання доказів до суду намагаються довести перед судом наявність або відсутність обставин (фактів), щообґрунтовують їх вимоги чи заперечення. У статті 82 ЦПК передбачені випадки (підстави) звільнення від доказування, тобто, це один з елементів процесуальної діяльності з доказування в цивільному судочинстві який органічно пов'язаний з можливістю не здійснювати процесуальну діяльність пов'язану з доведенням обставин (фактів) справи для підтвердження чи спростування своїх вимог та заперечень.

Звільнення від доказування необхідно розглядати саме як процесуальну діяльність учасника справи, здійснювану в основному в межах принципів змагальності та диспозитивності цивільного судочинства, яка спрямована на реалізацію як загальних завдань цивільного судочинства, закріплених у ч. 1 ст. 2 ЦПК, так і на виконання своїх процесуальних функцій конкретного учасника судової справи – ухвалення судом рішення на користь і в інтересах такого учасника справи.

Звільнення від доказування призводить до наступних процесуальних наслідків – це звільнення від необхідності реалізовувати процесуальне право чи виконувати процесуальний обов'язок для досягнення учасником справи процесуальної мети пов'язаною з участю в цивільному судочинстві.

Звільнення від доказування учасників справи може відбуватися лише в процесі судового провадження в цивільній справі з її розгляду та вирішення.

Звільнення від доказування учасників справи може відбуватися як в основному, так і в зустрічному позовах, а також такі підстави поширюються на позовні заяви третьої особи із самостійними вимогами.

Також, до складу учасників справи включено заявника і боржника наказного провадження (ч. 2 ст. 42 ЦПК), заявника та заінтересованих осіб окремого провадження (ч. 3 ст. 42 ЦПК), органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч. 4 ст. 42 ЦПК). Перелічені учасники справи підпадають під регулюючий вплив статті 82 ЦПК, а отже можуть бути звільнені судом на підставі ЦПК від доказування у цивільній справі.

Отже, звільнення від доказування є процесуальною діяльністю у якій реалізується на основі диспозитивних і змагальних засад цивільного судочинства суб'єктивне цивільне процесуальне право учасника справи не здійснювати доказову діяльність, у випадках передбачених цивільним процесуальним кодексом, щодо доведення наявності або відсутності обставин (фактів) справи на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

Література

1. Стратегія політико-правового розвитку України до 2030 року: науково-аналітична записка / кол. авт.; за ред. І.О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2022. 176 с.

2. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2022, 408 с.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (з наст. змін. і доп.). URL: https://ips.ligazakon.net/document/T04_1618?an=11465.

4. Загальна декларація прав людини прийнята 10 грудня 1948 року. URL: <https://esu.com.ua/article-15128>.

5. Цувіна Т.А. Право на суд у цивільному судочинстві: монографія. Харків: Слово, 2015. 281 с.

FEATURES OF INHERITANCE OF COPYRIGHT OBJECTS

Questions regarding the inheritance of intellectual property rights in general and copyrights, in particular, are quite problematic. They are not adequately reflected neither in the current civil legislation, nor in generalizations and explanations of judicial bodies, nor in scientific literature. Perhaps this is due to the lack of clear provisions regarding the order of inheritance of these rights in the Civil Code of Ukraine and special laws in the field of copyright protection, in particular, in the Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights”.

Legal relations regarding the inheritance of copyright and related rights are subject to the general provisions on inheritance, taking into account their specific features. Thus, a necessary condition for the heirs to exercise their rights is a clear legislative regulation of the procedure for their realization. As you know, the implementation of inheritance rights includes several stages: a) discovery of inheritance; b) acceptance of inheritance; c) division of inheritance; d) execution of a certificate of the right to inheritance.

The results of intellectual and creative activity in the field of copyright and related rights are special objects of legal succession. They have specific features that distinguish them from other objects of inheritance: intangible character; are not subject to division and are carried out jointly by the heirs; operate within the term established by law. At the same time, one should distinguish objects of copyright and related rights and intellectual property as an object of inheritance.

One of the problems is that the Civil Code of Ukraine does not enshrine such a method of disposing of property rights of intellectual property as inheritance, so it is necessary to refer to a whole series of subordinate legal acts.

The peculiarity of the inheritance of copyright and related rights is that the inheritance includes only intellectual property rights to works in the field of science, literature and art, as well as property rights to performances, phonograms, videograms and programs (broadcasts) of broadcasting organizations, which are valid at the time of opening of inheritance. Therefore, it is not the object of intellectual property right itself (copyright or related rights) that is inherited, but a set of exclusive property rights to it.

Thus, property rights of intellectual property include: 1) the right to use the object of intellectual property rights; 2) the exclusive right to allow the use of the object of intellectual property rights; 3) the exclusive right to prevent the improper use of the object of intellectual property rights, including prohibiting such use; 4) other intellectual property rights established by law (Article 424 of the Civil Code of Ukraine).

Personal non-property intellectual property rights are not part of the inheritance. At the same time, protection of such rights is necessary even after the death of the creator. For this purpose, civil legislation establishes the indefinite nature of the protection of personal non-property rights to the results of intellectual and creative activity.

Thus, in copyright, the author can directly indicate the person to whom he entrusts the protection of personal non-property rights, and these powers of protection of the author's interests will be exercised throughout his life. In the absence of an indication of such a person, the protection of the author's rights is carried out by his heirs or a specially authorized state body (in case there are no heirs or when the copyright has terminated).

At the same time, part 2 of Article 29 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" indicates that the heirs have the right to protect the authorship of the work and oppose any change of the work, as well as any other encroachment on the work that may cause damage to honor and reputation the author. According to paragraph 4 of part 1 of article 14 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights", actions of this nature are the personal non-property right of the author.

The protection of the authorship of the work by the testator gives the heirs the corresponding rights as his successors, and therefore any other encroachment on the work or in honor of the author will also violate their rights, since it will cause damage to the further publication of the work, and possibly also to the own name of the heirs, who can bear the same surname as the testator, and cause moral damage due to family relationships, etc.

At the same time, the heirs cannot appropriate the authorship of the testator, that is, mark themselves as authors and perform other actions of a personal nature.

A peculiarity of the inheritance of copyright is a kind of accompaniment of the right to use the work to the rights connected with ensuring the personal non-property rights of the author. The heir also decides the issue of publicizing the work, protects the author's reputation.

Another feature of copyright inheritance as an object of inheritance is that it is acquired by the heir for a certain period of time (Article 28 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights"), unlike other objects of inheritance. Therefore, the heir always acquires this right in a smaller volume than the author had: the right of the heir is always limited in time (which is not the case, for example, with the right of ownership).

It is also impossible to avoid such a problematic issue as the inheritance of copyrights for co-authored works. They are inherited only after the death of the last of the co-authors. The exception is works for which separate co-authorship is established. In this case, the rights of co-authors are inherited independently for each of them. However, it should be noted that today the issues of

inheritance of copyright for a work created in co-authorship are almost not regulated by law. If the deceased co-author has heirs, then the property rights to the work created in co-authorship will pass to the heirs of the co-author and will belong to the remaining co-authors jointly.

However, a situation may arise when such a transfer of rights will be impossible (in the case of the absence of an heir, deprivation of the right to inherit, refusal of inheritance, etc.).

This issue is particularly important when paying royalties to surviving co-authors. It is also not clear what happens to the fate of the remuneration of the deceased co-author. Will the shares of co-authors increase due to the share of the deceased co-author. Unfortunately, until now this issue remains open and has not been settled by the legislator.

In the legal literature, there is an opinion that the copyright of a co-author who has no heirs (both in the case of divisible and indivisible co-authorship) ceases and does not pass to other heirs. Obviously, one should agree with this opinion, since the increase of the share of each of the co-authors cannot be carried out on the basis of the rule on the increase of the share – the co-authors are not heirs.

Another problem arises with respect to the copyright of works published after the death of the author. Thus, Part 7 of Article 28 of the Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” provides for the case that after the death of the author, the work may be published for the first time within 30 years after the death of the author, and therefore the right to publish such a work will pass to the heirs and will be valid for 70 years from the date of its lawful publication.

The illogicality of the impossibility of publishing the author’s work, which was not published during his lifetime, is also due to the interests of society, the development of culture and science, and the interests of the author himself and his descendants. It is clear that such publications should be protected from falsification, when, in pursuit of profit or sensation, they try to give authorship to a famous author for those works that he did not create.

In this regard, it is proposed to use the notarial process more widely, as a real obstacle to this. That is, the procedural means of taking measures for the protection of inherited property, in particular, the description of inherited property, will testify to the existence of relevant manuscripts or the finding of relevant information on other material media.

As for other objects of intellectual property law, the general provisions on inheritance are also applied to them, taking into account their peculiarities. The rights to obtain the corresponding security document (patent or certificate) and rights of a property nature are inherited – the exclusive right to use the corresponding object of industrial property rights (patent rights); means of individualization of participants in civil circulation, their goods and services; other (atypical) objects of intellectual property law.

Yes, unlike copyrights, patent rights are subject to registration, so they have their own specifics of inheritance. They are directly included in the inheritance, and therefore the heirs can apply for registration of the corresponding object (invention, utility model, industrial design).

The next feature of the inheritance of patent rights is the transfer of rights to the heirs only within the remaining term of the patent. Inheritance can be carried out more than once (if the heir subsequently dies), but in this case such a transfer of rights will be possible only during the validity of the patent for the relevant object (invention, utility model, industrial design).

Therefore, in case of inheritance of patent rights, the right to submit an application will be exercised by the heir, and the testator (if the property is transferred from the inventor, author) will be indicated in the application as the author of the corresponding object (invention, utility model, industrial design). Also, the heir can assign the right to submit an application to another person.

The same rules apply to other results of intellectual and creative activity.

УДК 316(477)(043.2); 342.92(043.2)

Подковенко Т.О., к.ю.н.,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРАВА

Справедливість є особливим феноменом, який постійно присутній в суспільному житті, нерозривно пов'язаний з людиною та її реальними можливостями самореалізації. Поняття справедливості досліджується представниками багатьох наук (філософія, право, соціологія, психологія, педагогіка та ін.) та має доволі тривалу історію. Міждисциплінарність та глибокий внутрішній потенціал цього поняття означає, що воно розуміється по-різному і не може бути однозначно визначено у прийнятній для всіх формі. Як зазначає В. Левкулич, «справедливість належить до переліку тих небагатьох факторів, які впродовж тисячоліть не втрачають своєї регулятивної значущості для життєдіяльності практично всіх культур і народів. Це зумовлено насамперед непересічною соціокультурною цінністю справедливості [1, с. 2].

Поняття справедливості аналізували великі філософи, досліджували римські юристи та теоретики права, а сформульовані ними визначення та виділені категорії та форми справедливості залишаються дійсними, їхня цінність не втрачається, про що свідчать численні посилання на їхні думки та висновки, які мають тисячолітню історію. Позачасовість висловлювань

про сутність справедливості та її форму є вираженням того особливого значення, яке їй надавало і продовжує надавати суспільство.

Як відомо, етимологія терміну «справедливість» походить від слова «право» (правий, правда), а в латинській мові позначається «*justitia*» (справедливість) – від «*jus*» (право). Від свого початку застосування у філософії поняття справедливості трактувалося як «сущий світоустрій», духовна основа історії. Протилежністю справедливості є несправедливість, руйнування порядку, деструкція чинного [2, с. 170]. В латинській мові терміни «*justice*» або «*justitia*» мають спільний корінь «*jus*» і також тлумачаться, як об'єднання людей за допомогою адекватного (відповідно до закону) ставлення один до одного. Новий тлумачний словник української мови містить два значення поняття «справедливість»: «1. Правильне, об'єктивне, неупереджене ставлення до кого-, чого-небудь. <...> 2. Людські відносини, дії, вчинки, які відповідають морально-етичним і правовим нормам» [3, с. 394].

Ще відомий римський юрист Цельс стверджував, що право – це мистецтво добра і справедливості («*jus est ars boni et aequi*»). А згідно з вченням Аристотеля, справедливість є вершиною всіх чеснот і, таким чином, є однією з найважливіших чеснот будь-якого суспільного ладу. Поняття справедливості за своєю природою, внутрішнім змістом містить у собі поняття права, а наявність держави залишається необхідною умовою існування права. Ці зв'язки та неоднозначність термінів «право» та «справедливість» означають, що у філософії та теорії права описуються різні категорії справедливості, засновані на різних передумовах (наприклад, розподільна та компенсаційна справедливість, соціальна і правова справедливість, формальна (абстрактна) і конкретна справедливість).

Труднощі у дослідженні зв'язків між справедливістю та правом мають свої джерела, серед іншого, в у зазначеній неконкретності обох понять, мінливості їх змісту залежно від місця та часу (хоча сама суть справедливості залишається незмінною) та сприйнятті з різних точок зору та за різними критеріями. Справедливість має етичні та моральні основи, залишаючись політичною та нормативною (включаючи конституційну) концепцією, також закріплена в праві Європейського Союзу. Це своєрідне загальне положення, не конкретизоване за змістом і яке стосується цінностей, у тому числі тих, що знаходяться поза правом (моралі, релігійні та інші).

Незважаючи на доктринальні суперечки, справедливість має особливе значення в науці права, вона трактується як цінність і критерій оцінки актів правотворення та правозастосування. Частий суб'єктивізм такої оцінки означає, що в науці права «визначення об'єктивного змісту поняття справедливості, відповідного панівним і схвалюваним суспільством

цінностям, цілям і функціям права, залишається актуальною проблемою». І. Нижник-Добош визнає, що концепція справедливості є основним напрямком усієї діяльності законотворчих органів і бере свій початок у конституції, що позитивізує до- та наддержавні цінності, до яких це поняття можна віднести [4, с. 23–24].

Водночас варто наголосити, що система цінностей, на якій базується законодавство демократичних держав, має постійно бути орієнтиром у процесах тлумачення та застосування правових норм. При аксіологічних оцінках необхідно використовувати вже наявні досягнення правової, соціальної та філософської думки. Хоча реальність, яка нас оточує, змінюється, але людина у своїй сутності та потребах залишається принципово незмінною. І та система цінностей, яка комплексно відображена у конституційному положенні, що людина є найвищою соціальною цінністю, має бути безумовним вектором для реалізації справедливості в процесах створення та застосування права.

Таким чином, справедливість є основоположним принципом людського життя, основою для автономії та розвитку людини. Неоднозначність у розумінні справедливості обумовлена багатогранністю людської природи та множинністю суспільних зв'язків, у яких вона знаходить свій прояв. Мова йде про різноманітні суспільні відносини: політичні, економічні, соціальні, моральні, правові. Саме в конкретиці цієї суспільної взаємодії знаходить свій прояв справедливість як реальність, що існує лише в діях соціального суб'єкта.

Література

1. Левкулич В.В. Справедливість як соціокультурний феномен: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 480 с.
2. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.
3. Справедливість. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах / укладачі: В. Яременко, О. Сліпущко. Т. 3. Київ: Аконт, 2006. С. 394.
4. Sprawiedliwość i zaufanie do władz publicznych w prawie administracyjnym: monografie. Redakcja naukowa M. Stahl, M. Kasiński, K. Właźlak. Warszawa, Wydawnictwo: Wolters Kluwer Polska, 2015. 1004 s. URL: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/monografie/sprawiedliwosc-i-zaufanie-do-wladz-publicznych-w-prawie-369366334>.

Ровінська В.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна
Науковий керівник: Амелічева Л.П., д.ю.н., доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАБОРОНИ ТРУДОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК ОСНОВНОЇ КОМПОНЕНТИ ГІДНОЇ ПРАЦІ

Сьогодні значний внесок у розвиток доктрини сучасного трудового права вносить концепція «гідної праці», ініційована Міжнародною організацією праці в кінці 90-х років ХХ століття, членом якої є Україна. Гідна праця забезпечує справедливий заробіток, безпеку на робочому місці та соціальний захист працівників та членів їхніх сімей, сприяє особистому зростанню працюючих та їхній соціальній інтеграції, дає людям свободу висловлювати свої погляди, об'єднуватися для того, щоб впливати на рішення, що стосуються їхнього життя, гарантує рівне ставлення та рівні можливості для всіх і кожного [1]. Серед вищезазначених складових гідної праці наразі вимагає нових досліджень в сучасних умовах євроінтеграції України та, враховуючи нещодавно прийнятий Закон України № 2806-ІХ від 01.12.2022 щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню), саме заборона трудової дискримінації.

І.С. Сахарук дискримінацію у сфері праці визначає як встановлення відмінностей залежно від антидискримінаційних ознак, не пов'язаних із діловими якостями, змістом праці та додатковими гарантіями для окремих категорій осіб, що призводить до обмеження або унеможливлення визнання чи реалізації трудових прав і порушення рівності можливостей у сфері праці [3, с. 5].

В сучасних трудових відносинах виділяються наразі такі види трудової дискримінації, як: 1) дискримінація в заробітній платі одних працівників чи груп працівників порівняно з іншими (жінки, працівники-мігранти); 2) дискримінація під час найму на роботу і звільнення з роботи (особи з інвалідністю, некваліфікована молодь); 3) дискримінація у професійній кар'єрі, під час просування по службі тих, хто вже працює в організації; 4) професійна сегрегація, що проявляється у стійкому розподілі професій і посад між різними групами працівників («чоловічі» й «жіночі» професії, поділ професій між місцевими працівниками і мігрантами, між представниками різних етнічних груп); 5) дискримінація в освіті й професійній підготовці [4, с. 24].

Сучасне антидискримінаційне трудове законодавство України продовжує розвиватися. Нині у ньому закріплено вже поняття «мобінгу» - систематичних (повторюваних) тривалих умисних дій або бездіяльності роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, спрямованих на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність (відповідно до ст. 2-2 КЗпП). Адже саме через мобінг найчастіше на практиці й відбувається трудова дискримінація в усіх її формах.

Ознаки, за якими відбувається трудова дискримінація, закріплені ст. 2-1 КЗпП. В ній зауважується, що забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального й іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав, повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також сприяння особі у здійсненні такого повідомлення, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання. Варто додати, що в період дії воєнного стану в Україні характерною стала трудова дискримінація щодо мобілізованих працівників, що потрапляють під хвилю незаконного припинення з ними трудових договорів з боку роботодавців, незважаючи на гарантії збереження за ними місця роботи і посади, передбачені ст. 119 КЗпП.

Як підсумок, варто зазначити, що за трудовим законодавством України помічається прогресивний рух в антидискримінаційному напрямку. Проте відсутня чітка систематизація антидискримінаційних норм (2-1, 2-2, 5-1, 60-2 та 237-1 й ін.). Вони всі розпорошені по КЗпП. Наслідком цього є необізнаність працівників щодо захисту своїх прав, які були порушені за «захищеними» ознаками, інакше кажучи, за суб'єктивними ознаками, за якими забороняється трудова дискримінація. Багато хто навіть не здогадується про те, що у таких випадках може вимагати

переведення на тимчасову дистанційну роботу строком до 2 місяців (ст. 60-2 КЗпП) або ж відшкодування моральної шкоди від роботодавця (ст. 237-1 КЗпП).

Таким чином, варто запропонувати провести систематизацію перелічених антидискримінаційних норм в окремий розділ КЗпП «Заборона дискримінації на роботі». Така новація дозволить учасникам трудових відносин, правозахисникам швидко продумувати алгоритм правового захисту порушених прав в сфері праці внаслідок проявів трудової дискримінації на роботі, що наблизить їхні умови праці до гідних.

Література

1. До 100-річчя Міжнародної організації праці. Департамент міжнародних зв'язків ФПУ. Офіційний сайт Профспілки працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/6636-do-100-rchchya-mzhnarodnoyi-organzacyi-prac.html>.

2. Сахарук І.С. Недопущення дискримінації у сфері праці як принцип трудового права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.

3. Вишновецька С.В., Дорошенко Т.А. Поняття та види дискримінації в трудовому праві. Юридичний вісник. 2020. № 4(57). С. 103–10.

UDC 347.92(043.2)

Ryabokon Yu.V., seeker
for the first (bachelor's) level of higher education,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Scientific advisor: Filinovich V.V., PhD in Law

PECULIARITIES OF THE PRINCIPLE OF INDEPENDENCE IN THE CIVIL PROCESS

First of all, the constitutional consolidation of the principles of justice in the civil process is of great importance, which provides a guideline for the development of the civil process. The Constitutional Court of Ukraine notes that the protection of judges is a guarantee of an independent and impartial judiciary. But in general, the principle of court independence is enshrined in both national and international standards. It should be noted that although the principle of independence of courts is not directly enshrined in the Civil Procedure Code of Ukraine, it nevertheless left its provisions in Art. 10 of the Civil Code, which indicates the rule of law and is an element of this principle.

Speaking about the very meaning of the principle, the principle of judicial independence is primarily characterized by a special procedure for their election and appointment to and dismissal from office, special security of judges and

their families, prohibition of any influence on judges, prohibition of engaging in other types of activities, prosecution of subjects for disrespect to the court, etc. In general, judges have a special status that ensures the inviolability and independence of the judicial process.

In administering justice in civil proceedings, courts should not be influenced by any influence. Interfering with the administration of justice, influencing the court or judges in any way, disrespecting the court or judges, collecting, storing, using, and disseminating information orally, in writing, or in any other way with the aim of discrediting the court or influencing the impartiality of the court, calls for non-compliance court decisions are prohibited and result in liability established by law [1]. I would also note that the independence of judges is closely interconnected with other principles of the civil process, such as the principle of judicial independence, the rule of law, impartiality, and the principle of objectivity.

The principle of independence of a judge in a civil process means an independent and impartial consideration of significant legal cases in accordance with clearly defined international and state regulatory legal acts, which minimize any possibility of influencing the civil process and directly on the judge's decision-making.

It is possible to single out and generalize the features of the principle of court independence in civil proceedings, these are first of all connected with ensuring independent and impartial consideration of the case; ensuring justice between the participants in the case; the court is free from the parties to the process, takes its own and independent position; the complete absence of accountability, including the bodies of the highest instance; making decisions based on one's own conviction, etc.

As it was mentioned above, the principle of independence was not reflected in the Civil Procedure Code of Ukraine, therefore it would be appropriate to find its direct reflection in the code because the duty of the civil judiciary was and remains to be independent and impartial consideration of the case.

In the case of quality assurance of the principle of independence of judges, it will become the basis for effective protection of the rights and interests of all participants in the civil process. However, in order to improve this principle, it is necessary to provide a system of guarantees for the independence of judges during the consideration of cases, to improve the selection for judicial positions, where one of the main criteria was high moral qualities, which would help them to perform their work exclusively according to the law and having an inner conviction to act impartially even in the event of interference and pressure on judicial activity [2, p. 417].

It is the principle of independence, not only in civil proceedings, but in other areas of judicial proceedings, that prohibits other state authorities from interfering in the activities of judicial bodies, giving instructions and orders

regarding further court proceedings, and expressing any demands regarding the consideration of the case itself. Indeed, Ukraine has already taken certain steps to strengthen the independence of the court and implement the independence of the court in reality. This is how we neutralized political influence and judicial activity, parliament and the President are removed from decision-making regarding the selection of judges, high salaries for employees of the judicial branch, transparent selection contests, etc.

Summing up the above, the principle of independence of judges is a mandatory condition of the rule of law in order to ensure all the rights and freedoms of the participants in the process. Ukraine confidently takes all steps to minimize the influence of other parties on judicial activity, to create favorable conditions for resolving disputes independently and impartially, and most importantly is to ensure quality protection of the rights and interests of the parties during the process.

References

1. Law of Ukraine: On the Judicial System and the Status of Judges of 02.06.2016 N 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140219#Text> (date of access: 09.02.2023).

2. Kreytor V.A. Principles of civil justice and their system: the problem of modern theory and practice. Monograph. Kharkiv "Pravo". P. 417.

УДК 347.77(043.2); 34.05(043.2)

Савліва Н.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Ямненко Т.М., д.ю.н., професор

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Питання охорони авторського права виникло наприкінці ХІХ століття, коли літературні та інші твори мистецтва почали використовуватися та розповсюджуватися закордоном, без попереднього погодження з автором.

Початковим елементом механізму системи міжнародної охорони авторського є Бернська конвенція (Паризький акт від 24 липня 1971 р.) про охорону літературних та художніх творів і Всесвітня (Женевська) конвенція про авторське право від 6 вересня 1952 р.

Бернська конвенція застосовується до більшості «класичних» об'єктів авторського права, проте, не приділяє спеціальної уваги найбільш новітнім об'єктам, як, наприклад, комп'ютерні програми. Однак країни-

учасниці цієї конвенції являють собою своєрідне міжнародне товариство з взаємної охорони авторських прав.

Слід зазначити, що коли визначається суб'єкт охорони, то використовують територіальний принцип, тобто надають перевагу країні походження твору (де твір було вперше опубліковано). Окрім того, максимальний термін охорони авторських прав охоплює все життя автора твору та 50 років опісля його смерті. При цьому знижено терміни охорони на переклади, кінофільми, фотографії й інші об'єкти, але країни-учасниці мають право встановлювати більш тривалі терміни [1].

Відповідно до п. 8 ст. 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, учасницею якої є Україна, «інтелектуальна власність» включає права, які відносяться до: літературних, художніх і наукових творів; виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо та телевізійних передач; винаходів у всіх сферах людської діяльності, наукових відкриттів; промислових зразків; товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань та комерційних позначень; захисту проти недобросовісної конкуренції, а також усі інші права, які відносяться до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах [2].

Згідно зі ст. 37 Закону України «Про міжнародне приватне право» до правовідносин у сфері захисту прав інтелектуальної власності застосовується право держави, в якій вимагається захист цих прав [3]. Таким чином охорона прав інтелектуальної власності у міжнародних приватних відносинах тісно пов'язана з особливостями національного законодавства певної країни.

Зауважимо, що вагомим вектором розвитку охорони авторського права в міжнародному приватному праві є налагодження співпраці в області створення договорів, які передбачають охорону інтелектуальної власності за межами держави її виникнення. Незважаючи на те, що договори не завжди досягали поставленої мети, проте в більшості випадків їх створення є ефективним і виправданим. Так поширення набули такі види взаємних зобов'язань: договори, що забезпечують правову охорону різних об'єктів інтелектуальної власності в різних державах; договори, що встановлюють міжнародні класифікації для різних об'єктів інтелектуальної власності; договори з охорони інтелектуальної власності, що визначають міжнародні стандарти з цього питання.

Важливо наголосити на основних правилах вирішення колізійних питань права інтелектуальної власності. Так, до виникнення та припинення майнових прав інтелектуальної власності, що підлягають державній реєстрації, застосовується право держави, де здійснена державна реєстрація зазначених прав; якщо виникають спірні

правовідносини, наприклад, у разі пред'явлення вимоги про відшкодування шкоди, сторони мають право домовитися до якого суду якої країни будуть звертатися; іноземні рішення з приводу наявності, дійсності і реєстрації прав інтелектуальної власності визнаються тільки в тому випадку, якщо вони винесені або визнані в державі, на території якої просилася охорона [4].

Наступним важливим документом в сфері охорони авторського права в міжнародному приватному праві є Паризька конвенція з охорони промислової власності (1883 р.), метою якої є забезпечення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності, спрямоване на суттєве зростання якості товарів. Цю конвенцію застосовують до об'єктів прав промислової власності (винаходи, промислові зразки, торговельні марки, фірмові найменування, географічні зазначення, корисні моделі, захист від недобросовісної конкуренції). Безперечно, у Паризькій конвенції з охорони промислової власності містяться й інші положення щодо регулювання правовідносин, спрямованих на охорону прав інших об'єктів промислової власності (у т.ч. і промислових зразків, комерційних найменувань торговельних марок, назв місця походження, географічних зазначень) [5].

Новим для багатосторонніх міжнародних угод з охорони прав інтелектуальної власності є визначення принципу найбільшого сприяння, яке передбачає, що будь-які перевага, сприяння, пільга або імунітет, що надається учасником угоди громадянам будь-якої іншої країни, повинні бути негайно і безумовно надані громадянам усіх країн-членів з визначенням певних вилучень.

Принципово новими є положення Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (ТРИПС) щодо цивільно-правових, адміністративних та кримінальних процедур та засобів захисту прав інтелектуальної власності; попередніх заходів із захисту прав; спеціальних вимог щодо заходів на кордоні. Дієвість прийняття ТРИПС мала наслідком намагання винайти ще простішу процедуру запровадження міжнародних стандартів захисту прав інтелектуальної власності [6].

Слід виокремити, що уся міжнародна система охорони авторських прав прагне до формування й ефективного функціонування єдиних стандартів до забезпечення її прав. Проте через стрімкий розвиток технологій, виникають нові способи порушення норм міжнародного права у сфері інтелектуальної власності.

Підсумовуючи слід наголосити, що саме проблема охорони та захисту авторського права є одним з пріоритетних завдань у галузі вдосконалення законодавчої бази сучасних держав, тому закономірним буде прийняття нових та вдосконалення наявних нормативно-правових актів в цій сфері з метою ефективного реагування на порушення авторських прав.

Література

1. Бернська конвенція з охорони літературних та художніх творів від 24.07.1971 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_051.

2. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU67K05U?ed=1967_07_14.

3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

4. Ярослав Гришин та партнери. Охорона авторського права в міжнародному приватному праві. URL: https://gryshyn-partners.com.ua/47_ohorona_avtorskogo_prava.

5. Паризька конвенція з охорони промислової власності від 20.03.1883 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.

6. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності / [упоряд.: А.М. Горнісевич, С.М. Болелій]. Київ: Ін-т інтел. власн. і права, 2013. 442 с.

УДК 347.121.1(043.2)

Савченко В.О., к.ю.н., доцент,
Оксфордський університет, м. Оксфорд, Великобританія,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Наслідком російської військової агресії в Україні стало порушення основних прав людини. В результаті чого принципи цивільного законодавства стало неможливо застосовувати на окупованих територіях.

У ст. 3 ЦК України закріплено загальні принципи цивільного законодавства: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, що не заборонено законом; 5) судовий захист цивільних прав та інтересів; 6) справедливість, добросовісність і розумність. Кожен із цих принципів було порушено під час військової агресії. Розглянемо порушення кожного з цих принципів.

1. Принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. З одного боку, цей принцип передбачає захист свободи волі, яка невідемна від особистого життя людини. З іншого боку,

цей принцип обмежує свободу волі інших учасників правовідносин шляхом заборони свавільного втручання. На окупованих територіях цей принцип порушується через втручання російських військових втручатися в особисте життя людей та порушення фундаментальних прав. Це відбувається при допитах, катуваннях, оглядах та в інших випадках. Фактично, право на особисте життя неможливо реалізувати.

2. Принцип неприпустимості позбавлення права власності слід розуміти через тріаду володіння, користування та розпорядження. Право власності виникає як прояв вільного волевиявлення, оскільки особа свідомо вступає в цивільні правовідносини для створення прав та обов'язків. Зазначений принцип порушується, коли російські військові проникають у приватні будинки та квартири або забирають особисті речі. Такі дії кваліфікуються як пограбування або крадіжка. Фактично це є мародерством та військовим злочином, який унеможлиблює нормальну реалізацію права на приватну власність.

3. Принцип свободи договору передбачає, що сторони добровільно вступають у договірні відносини та створюють одна перед одною нові права та обов'язки. Свобода волі в цьому принципі виступає як обов'язковий критерій визнання правомірності договору. Створення таких відносин під впливом обману, примусу тощо є підставою для визнання правочину недійсним. На окупованих територіях функціонування принципу свободи договору неможливе через відсутність законних державних інститутів та дотримання законодавства. Наприклад, неможливим є укладення договору купівлі-продажу нерухомого майна, використання нотаріальної форми договору або проведення державної реєстрації правочину.

4. Принципу свободи підприємницької діяльності ґрунтується на власному бажанні, на власний розсуд, самостійно, ініціативно, систематично та на власний ризик займатися приватною діяльністю, спрямованою на отримання прибутку. Цей принцип порушується коли російські військові вимагають гроші з підприємців, «збирають» податки, забирають товари, пускають в обіг іноземну валюту (рублі) замість гривні.

5. Принцип судового захисту цивільних прав та інтересів передбачає можливість звернення до органів судової влади. В окупованих містах не працюють українські суди, що унеможлиблює реалізацію цього принципу.

6. Принцип справедливості, добросовісності та розумності є абсолютним проявом свободи волі. Цивільні правовідносини можуть виникати в межах закону, лише коли волевиявлення сторін є свідомим, вільним (невимушеним), чесним. При наявності примусу та небезпеки, зазначений принцип не можливо реалізувати, адже це протирічить його змісту.

На окупованих територіях України фіксується систематичне порушення всіх принципів цивільного законодавства. Важливо зазначити, що відповідно до принципів ООН, відповідальність, за не дотримання національного та міжнародного законодавства і порушення прав людини, покладається на державу, яка фактично контролює територію. Тому, через неможливість українських органів влади захистити права людей на окупованих територіях, обов'язок забезпечення принципів принципів цивільного права покладається на російську федерацію як члена ООН.

УДК 341.232.1/.3(477):355.01(470+571:477)(043.2)

Сіньова Л.М., к.ю.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України гарантує громадянам право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Одним із напрямків трансформацій сфери соціального захисту, направлених на післявоєнне відновлення України, може стати впровадження універсальної соціальної допомоги, яка залежатиме від рівня доходів та складу домогосподарства, і гарантуватиме мінімально необхідний для життя рівень, в першу чергу, непрацездатним людям [1]. З квітня 2023 року в Україні має бути запроваджена універсальна соціальна допомога, яка гарантуватиме мінімально необхідний для життя рівень, в першу чергу, непрацездатним людям.

Таким чином, в Україні хочуть посилити систему соціального захисту населення – для цього впровадять так звану універсальну державну соціальну допомогу. Про завершення роботи над відповідним законопроектом заявили у Міністерстві соціальної політики. Універсальна соціальна допомога має об'єднати різні види допомог та забезпечити виконання ратифікованої Україною Конвенції Міжнародної організації праці № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення [2]. Підставою для надання допомоги є складні життєві обставини – обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно. До таких відносяться інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю або

станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, малозабезпеченість тощо [3, с. 35-39]. Таким чином, універсальна соціальна допомога має консолідувати різні види державної допомоги, які будуть передбачені у багатьох нормативно-правових актах. Держава надасть допомогу саме найвразливішим верствам населення таким як: малозабезпечені сім'ї, особи літнього віку, особи з інвалідністю та ін.

Державна соціальна допомога – одна з форм взаємодії держави з населенням, що має адресну спрямованість і надається у вигляді субсидій, соціальних послуг і життєво необхідних товарів особам, які через непрацездатність, відсутність роботи, джерел доходу не спроможні самостійно матеріально забезпечити своє існування. Визначальна характеристика цієї форми – соціально-аліментарні недоговірні відносини держави з уразливими категоріями населення [4]. Соціальна допомога – це одна з основних форм матеріальної підтримки осіб, які опинилися в складній життєвій ситуації та майновий стан яких не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим від межі забезпеченості, визначеної законодавством [5, с. 117–121].

Як зазначили в Міністерстві соціальної політики України головною особливістю універсальної соціальної допомоги є уникнення прив'язки до показників прожиткового мінімуму та впровадження певного базового показника, а також порівняння доходів, які отримує не конкретна людина, а родина. Якщо родина отримує надто мало з усіх джерел, то держава надасть їй соціальну допомогу. При цьому поки немає точних даних, яким чином проводитиметься розрахунок граничної мінімальної суми на сім'ю, але вона точно залежатиме від кількості членів сім'ї [6].

Отже, впровадження універсальної соціальної допомоги пропонують впровадити на заміну розгалуженій системі соціальних виплат, які часто призначаються відповідно до законодавчих статусів, що є спадком радянських підходів. Універсальна соціальна допомога має забезпечити максимальну адресність, її буде легко адмініструвати, цифровізувати, а також проводити її верифікацію [7]. Таким чином, запровадження універсальної соціальної допомоги є підтримкою громадян, які отримують дуже низькі доходи з різних джерел, особливо в період воєнного стану, тому така допомога від держави є своєчасною та актуальною до того часу поки родина не повернеться до належного рівня самозабезпечення.

Література

1. В Україні можуть запровадити універсальну соцдопомогу для малозабезпечених. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3481962-v-ukraini-mozut-zaprovaditi-universalnu-socdopomogu-dla-malozabezpecenih.html> (дата звернення: 20.12.2022).

2. В Україні впровадять універсальну державну соцдопомогу. URL: <https://social.com.ua/soczzahyst/v-ukrayini-vprovadyat-universalnu-derzhavnu-soczdopomogu/> (дата звернення: 10.11.2022).

3. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять Право України. 2000. № 4. С. 35–39.

4. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7583/socialnij-zaxist> (дата звернення: 08.02.2023)

5. Тарасенко В.С. Поняття та види соціальних допомог Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. № 2/2. С. 117–121.

6. В Україні з'явиться універсальна соціальна допомога громадянам у складних життєвих обставинах. URL: <https://www.gazeta1.com/statti/v-ukrayini-z-yavytsya-universalna-sotsialna-dopomoga-gromadyanam-u-skladnyh-zhyttyevyh-obstavynah/> (дата звернення: 08.02.2023)

7. В Україні планують ввести універсальну соціальну допомогу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3529137-v-ukraini-planuut-vvesti-universalnu-socialnu-dopomogu.html> (дата звернення: 10.11.2022).

УДК 347.313(043.2)

Скриник М.В., старший викладач,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КАЛІЦТВОМ, ІНШИМ УШКОДЖЕННЯМ ЗДОРОВ'Я АБО СМЕРТЮ ФІЗИЧНІЙ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ШВЕЦІЇ

Сьогодні зарубіжні європейські країни слідують правовим принципам та моральним цінностям такими як – дотримання прав і свобод людини, що є основою для судових та правоохоронних органів держави, оскільки сенс їхньої діяльності є життя людини як найвища соціальна цінність.

За національним законодавством України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. Однак, хоча людина і її життя постають у центрі захисту прав і свобод, проте існують різні підходи захисту на законодавчому рівні. Не дивлячись на значимість такого немайнового блага, як життя людини, існує маса невирішених проблем у сфері відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичній особі. Проблема відшкодування шкоди як в Україні, так і в Швеції є актуальною, однак вона має свою національну специфіку. Цікаве рішення має європейська країна Швеція та її модель відома як «держава добробуту». Розглянемо її реалізацію, адже для

України, як активному учаснику процесу євроінтеграції та для становлення повноправного членства, важливо вивчати зарубіжний досвід для майбутнього реформування правової сфери. У Швеції право на відшкодування шкоди є окремою галуззю права, яка охоплює як договірні, так і позадоговірні відносини.

У наукових розвідках увага зосереджена на дослідженні договірних особливостей відшкодування шкоди завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особі, зокрема, у медичному праві такі вчені висвітлили цю проблематику: Патріція Данзон [2], Генрі Йоханссон [3], Ян Сундін і Сем Вілнер [4].

За їх роботами соціалістична правова ідеологія Швеції у відшкодуванні шкоди віддає перевагу принципу відсутності вини, покладаючись на обов'язкове соціальне страхування, а не на судовий процес. Така особливість передбачена моделлю країни Швеції та відома як «держава добробуту», за якою страхування за «Законом про обов'язкове страхування на випадок хвороби, інвалідності, старості» є обов'язковим для кожного громадянина.

Більшість позовів про відшкодування шкоди у позадоговірних відносинах вирішуються добровільно, відповідно до висновків консультативних рад у сфері страхування. Найважливішими з цих рад є Комісія з питань дорожньо-транспортних пригод і Комісія зі страхування відповідальності від травм. Коли мова йде про будь які тілесні ушкодження – це означає, що жертва отримує повну компенсацію за економічні та неекономічні наслідки шкоди. Іншою характерною рисою шведської системи є те, що позови часто врегульовуються поза судом, а правила щодо відповідальності та компенсації у Швеції можна знайти в деліктному праві – «Закон про відповідальність».

Слід зазначити, що у Швеції відшкодування в більшості випадків повністю або частково виплачуються через страхування відповідальності. Тому право на відшкодування здебільшого також є питанням компенсації, яку мають виплатити не окремі особи, а система страхування крім того, компенсацію за нефінансову шкоду в основному відповідно до принципів законодавства про делікти. Таким чином, він отримує компенсацію за біль і страждання, спотворення або інші постійні недоліки та особливі незручності.

Дослідник Ян Хелнер у своїй доповіді «Альтернативна Швеція в міжнародній перспективі» зазначає загальний термін «альтернативна Швеція» для чотирьох типів страхування, які мають деякі спільні фундаментальні риси і які більшою чи меншою мірою замінюють деліктну відповідальність у відповідних сферах за деякі види тілесних ушкоджень [5].

Стівен Шугарман зосередив увагу на нематеріальних збитках шляхом оцінки можливого відновлення від болю, втрати задоволення тощо як реальної шкоди так і окремо від будь-яких фінансових наслідків, які ці травми можуть мати; обговорюються загальні причини присудження моральної шкоди взагалі [6].

Ерланд Штрембек охарактеризував компенсацію за втрату заробітку, яка набуває форми ануїтету або одноразової суми залежно від обставин. Така виплата ануїтетів є нормою і вважається кращим методом виплати компенсації через соціальні причини. Одноразова виплата є альтернативним видом компенсації в інших випадках, і можна поєднати ануїтет із одноразовою виплатою. Ануїтет може бути повністю або частково перетворений на одноразову суму [7].

Професор Бо фон Ейбен досліджує «скандинавську модель» та відтворює положення шведського деліктного законодавства в англійському перекладі, особлива увага приділена Акту про зобов'язання відшкодувати пошкодження. Виділимо такі пункти щодо особливостей відшкодування шкоди у Швеції: відшкодування витрат на похорон; аліменти в разі, якщо потерпілий є годувальником сім'ї; відшкодування погіршення загальної фінансової ситуації в сім'ї; виплати на лікування; одноразові виплати для відновлення психічного стану потерпілих осіб [8].

Наведений огляд способів відшкодування шкоди завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичній особі у цивільному законодавстві Швеції дозволяє зробити висновки щодо можливого втілення у сучасній Україні за рахунок створення фондів страхування, які можуть бути утворені із коштів державного бюджету: кошти, які йдуть напряму від штрафів та інших виплат, в тому числі конфіскації майна або добровільних внесків і пожертвувань. З іншого боку передбачуване постійне збільшення компенсацій та труднощі, пов'язані з суб'єктивністю оцінки та кількісного визначення нематеріальних збитків, викликають потребу у більш узгодженій моделі, здатній забезпечити справедливість і рівне ставлення в усьому світі.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Patricia Danzon (1994). The Swedish patient compensation system: Myths and realities, *International Review of Law and Economics*, 14, (4), 453-466 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0144818894900264>.
3. Johansson H. The Swedish system for compensation of patient injuries. *Ups J Med Sci*. 2010 May;115(2):88-90. DOI: 10.3109/03009730903350749.
4. Jan Sundin and Sam Willner Social change and health in Sweden 250 years of politics and practice *Swedish National Institute of Public Health R* 2007:21 <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:17729/FULLTEXT01.pdf>.

5. Hellner J. Compensation for Personal Injury: The Swedish Alternative, p. 613.

6. D. Sugarman, S. (2021). "Chapter 15: Tort damages for non-economic losses: personal injury". In Comparative Tort Law. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. Retrieved Feb 9, 2023, from DOI: <https://doi.org/10.4337/9781789905984>.

7. Erland Strömbäck, "Personal Injury Compensation in Sweden Today", Stockholm Institute for Scandinavian Law 1957-2009, at 432.

8. Walter van Gerven, Pierre Larouche and Jeremy Lever, Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law Oxford, Hart Publishing, 2000 URL: <https://www.casebooks.eu/documents/tortLaw/heading1.4.4.pdf>.

УДК 347.22(043.2)

Слободська І.А., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ФРАУДАТОРНИЙ ПРАВочИН ЯК НОВИЙ ТРЕНД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Фраудаторний правочин – це відносно нове поняття в українському правовому полі. Чіткого нормативного визначення фраудаторний правочин не має, проте зазвичай під ним розуміють правочин, який вчинений боржником на шкоду кредитору. Це стосується справ, коли боржник хоче вчинити правочин, спрямований на зменшення свого майна з метою приховування його від звернення стягнення кредиторів.

Фраудаторний правочин має за мету завдати шкоди інтересам кредиторів, їх майновим правам. Правовим наслідком вчинення такого правочину, за умови, що це було доведено, є його недійсність. Між тим, якщо результат дії боржника не завдав шкоди кредиторові та не спричинив негативних наслідків, то для боржника він залишається правочином, але ніяк не фраудаторним. Він може бути як односторонній, так і двосторонній чи багатосторонній правочин, а також як оплатним (договір купівлі-продажу), так і безоплатним (договір дарування) [1].

До обставин, які дають змогу кваліфікувати оспорювані договори як фраудаторні, належать: момент вчинення договорів (після відкриття провадження, відмови у забезпеченні позову і до першого судового засідання у справі про стягнення коштів); контрагент, з яким боржник вчинив оспорювані договори; ціна в оспорюваних договорах; боржник, який відчужує транспортний засіб на користь свого учасника після пред'явлення до нього позову про стягнення заборгованості, діє очевидно недобросовісно та зловживає правами, оскільки уклав оспорювані договори, які порушують майнові інтереси кредитора і спрямовані на недопущення звернення стягнення на майно боржника.

Ще зовсім недавно мало хто з правників чув про можливість визнати договір недійсним, як фраздаторний. Однак, останнім часом з'являється все більше судової практики щодо визнання таких договорів недійсними [1].

Для розуміння, що собою являють фраздаторні правочини, звернемося до висновків, викладених Верховним Судом України у Постановах від 17 липня 2019 року у справі № 299/396/17 та від 24 липня 2019 року у справі № 405/1820/17, у яких зазначено, що будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраздаторного правочину.

У іншій своїй Постанові від 20 травня 2020 року у справі № 922/1903/18 Верховний Суд України зазначив, що в обранні варіанта добросовісної поведінки боржник зобов'язаний піклуватися про те, щоб його юридично значимі вчинки були економічно обґрунтованими. Також поведінка боржника повинна відповідати критеріям розумності, що передбачає, що кожне зобов'язання, яке правомірно виникло, повинно бути виконано належним чином, а тому кожний кредитор вправі розраховувати, що усі існуючі перед ним зобов'язання за звичайних умов будуть належним чином та своєчасно виконані.

У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц також зроблено висновок, що цивільно-правовий договір (в тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення (в тому числі, вироку) про стягнення коштів, що набрало законної сили. Боржник (дарувальник), проти якого прийнято рішення про стягнення коштів та відкрито виконавче провадження, та обдаровувані, які укладають договір дарування, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора, оскільки укладається договір дарування, який порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Також, Велика Палата Верховного Суду вказала, що погоджується з висновками, зробленими у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 лютого 2019 року у справі № 646/3972/16-ц (провадження № 61-28761св18) та зазначає, що позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення

стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (п. 6 ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)) і недопустимості зловживання правом (ч. 3 ст. 13 ЦК України), та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена ст. 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена ст. 228 ЦК України.

При цьому, у своїй Постанові від 01 квітня 2020 року у справі № 182/2214/16-ц Верховним Судом України зроблено висновок про те, що не виключається визнання договору недійсним, направленою на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства та недопустимості зловживання правом.

Критеріями, які Верховний Суд називає для кваліфікації договору, як фродакторного, є, зокрема: відчуження майна за наявності значної непогашеної заборгованості; відчуження майна боржником після пред'явлення до нього позову про стягнення такої заборгованості (хоча є і виключення з цього правила, головне довести, що боржник розумів, що має заборгованість і ухилявся таким чином від її сплати); майно відчужено на підставі безвідплатного правочину (з цього правила є також виключення, зокрема, якщо ціна за оплатним договором занижена тощо); майно відчужене на користь пов'язаної особи (родичу або на користь власної юридичної особи); після відчуження майна у боржника відсутнє інше майно, за рахунок якого він може відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредитором [2].

Саме ці обставини і є вирішальними при доведенні фродакторності, а отже й недійсності відповідного договору, адже наявність вказаних обставин свідчить про те, що боржник діяв недобросовісно, зловживаючи своїми цивільними правами на шкоду правам інших осіб, оскільки відчуження належного йому майна відбулося з метою уникнення звернення стягнення кредитором на його майно як боржника.

Варто зазначити, що аналогічний висновок також наведений у постанові Верховного Суду від 24 липня 2019 року у справі № 405/1820/17 та у постанові Верховного Суду від 14 липня 2020 року у справі № 754/2450/18.

Згідно ч. 3 ст. 13 ЦК України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Щодо безоплатних договорів Верховний Суд України у Постанові від 28.04.2021 у справі № 263/16179/18), вирішуючи питання про наявність підстав для визнання договору недійсним (зазвичай це стосується договорів дарування), врахував таке: боржник відчужив майно після настання строку повернення (сплати) коштів та/або після звернення

кредитора до суду з позовом проти боржника про стягнення коштів; звернення кредитора до боржника з вимогою про повернення (сплату) коштів; обізнаність боржника з наявністю позову або вимоги кредитора про повернення (сплату) коштів; майно відчужене боржником на користь близького родича.

Зі зміною підходів до укладення безоплатних фраздаторних договорів міняється й судова практика. Так, Постанову Черкаського апеляційного суду від 03.12.2019 року, залишеною без змін Постановою Верховного Суду України від 24.03.2020 у справі № 704/1410/18, визнано недійсним договір дарування, який було укладено боржником з давньою знайомою. Проте цей крок не врятував боржника від визнання такого договору недійсним.

Як бачимо, судова практика рухається в бік розширення кола осіб, яким було подароване майно, але договори з якими можуть визнаватися фраздаторними.

Застосування конструкції фраздаторності при оплатному договорі має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору.

Щодо оплатних договорів Верховний Суд України у своїй Постанові від 30.03.2021 року (справа № 755/17944/18), вирішуючи питання про наявність підстав для визнання їх недійсним (зазвичай це стосується договорів купівлі-продажу), крім підстав наведених для безоплатних договорів, враховують таке: момент укладення договору; контрагента, з яким боржник укладає оспорюваний договір (родич боржника, пов'язана чи афілійована юридична особа); ціну (ринкова/неринкова); наявність/відсутність плати за продане майно; чи після відчуження спірного майна в боржника відсутнє інше майно, за рахунок якого він може відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредитором.

Варто зазначити, що з моменту застосування судами концепції фраздаторності позиція судів є незмінною: договори, які укладені на шкоду третім особам, повинні визнаватися недійсними. І якщо в недалекому минулому суди визнавали недійсними тільки безоплатні договори, то сьогодні чітко простежується розвиток судової практики в напрямку визнання недійсними й оплатних договорів, які укладені на шкоду третім особам [3].

Наведені позиції судів потрібно враховувати добросовісним покупцям, щоб уберегтися від укладення з недобросовісними боржниками договорів, які потенційно можуть оскаржуватись у майбутньому. Для цього як мінімум потрібно вносити до договорів застереження, в яких відображати заяви продавця (можливого боржника) про відсутність на

дату укладання договору прострочених зобов'язань щодо повернення (сплати) коштів або позовів про їх стягнення.

Література

1. Крат В. Фраудаторність від Юстиніана. Закон і бізнес. 10.07 – 16.07.2021 URL: <https://zib.com.ua/ua/149142.html> (дата звернення: 10.02.2023).

2. Фраудаторний договір як різновид фіктивних правочинів. Судово-юридична газета в Україні. Публікація від 08.02.2022 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/228614-fraudatorniy-dogovir-yak-riznovid-fiktivnikh-pravochiniv>.

3. Демченко Ю. Чому після рішення ВС будь-який правочин щодо відчуження майна може бути підданий сумніву та оскаржений. Закон і бізнес. 25.09 – 01.10.2021. URL: <https://zib.com.ua/ua/149142.html>.

UDC 347.122:007(043.2)

Smirnov O.G., judge,
Economic Court of the Zaporizhzhia region, Zaporizhzhia, Ukraine

ENTITIES “RIGHTS TO” TRADE SECRETS: PROBLEM ISSUES

It should be noted right away that the term “right to” trade secret is used by the author only as a conditional, which is not an exact scientific formulation, but actually represents “right of access” to trade secret. Since the meaning of the term “right of access” in relation to the specified object more accurately corresponds to both the physical nature of the content of “information as such” and the legal nature of confidential information in the form of a trade secret. Also, the legislator in the Civil Code of Ukraine gives an idea of the subject of commercial secrets as a person who legally controls such information (Article 505 of the Civil Code of Ukraine).

At the same time, the current civil legislation of Ukraine does not establish direct requirements for a person who legally controls a trade secret. But based on the analysis of the essence of the actual monopoly in relation to the specified object, it is possible to identify some requirements that the entity must meet.

Therefore, the entity to which a commercial secret may belong has a number of essential features, which are primarily determined by the specific nature of these objects. These features depend on the range of subjects, the permissible plurality of persons who legally control the trade secret and the absence of an “author”. It is implied that in relation to such an atypical object of civil law, which is a commercial secret, the right of authorship, that is, a non-property right, cannot arise. Personal non-property rights can be associated only with the name of the subject of entrepreneurial activity (legal entity), they are

related only to the circulation of property in general, but not to the commercial secret itself.

A person who legally controls a trade secret can only have a de facto monopoly over it (the right to provide access to a trade secret; to allow access to such information, to learn its content; to prohibit unlawful access, to prevent the unlawful disclosure, collection or use of a trade secret, etc.). The property “rights to” a commercial secret belong to the person who has legally designated the information as a commercial secret, unless otherwise stipulated by the contract (Article 506 of the Civil Code of Ukraine).

Accordingly, the subjects of the “right to” a trade secret can be both physical and legal entities. We are especially interested in the latter.

A legal entity is an organization created and registered in accordance with the procedure established by law (Clause 1, Article 80 of the Civil Code of Ukraine). These can be commercial organizations, public and charitable organizations.

Legal entities can be created in the form of companies, institutions and in other forms established by law (Clause 1, Article 83 of the Civil Code of Ukraine). Further, Article 83 of the Civil Code of Ukraine divides all partnerships into business and non-business. The basis of such a division is the purpose of the company’s activities.

Entrepreneurial societies carry out activities with the aim of obtaining profit and its subsequent distribution among participants, while non-entrepreneurial societies do not aim to obtain profit and distribute it.

Of course, more often a commercial secret will arise in the course of the activities of a commercial organization. Therefore, the subjects of the “right to” commercial secrets are primarily those of them that are related to commercial organizations. These are business partnerships (full partnership, limited partnership, limited or additional liability company, joint-stock company), production cooperatives, state and municipal unitary enterprises.

However, a legal entity – a non-profit organization – can also legally control a trade secret. Legal entities that are non-profit organizations (consumer cooperatives, social and religious organizations (associations), institutions, charitable and other foundations) can legally control trade secrets when it comes to information related to their authorized business activities. In the course of their activities, they can acquire knowledge that is of interest to other persons, they will be able to provide access to relevant information to these persons, especially since commercial activities are not prohibited for non-commercial organizations.

The activities of non-commercial legal entities are subject to special “control” by society. Despite the fact that non-entrepreneurial societies are allowed by law to carry out entrepreneurial activities, at the same time, their opportunities to carry out such activities are very limited. Such circumstances

limit the rights of a non-entrepreneurial company when classifying some information as confidential (commercial secret), at the same time, the same information of an entrepreneurial company can be classified as confidential information and protected in the commercial secret regime.

Non-profit organizations can be created to achieve social, charitable, cultural, educational, scientific and management goals, with the aim of protecting the health of citizens, developing physical culture and sports, managing the spiritual and other non-material needs of citizens, protecting the rights and legitimate interests of citizens and organizations, resolving disputes and conflicts, providing legal assistance, as well as for other purposes aimed at achieving public benefits.

Non-profit organizations, together with their main activity, may carry out entrepreneurial activities, unless otherwise established by law and if this activity corresponds to the purpose for which they were created and contributes to its achievement. This activity is recognized as the production of goods and services that brings profit and meets the goals of creating a non-commercial organization.

In the event of the termination of a legal entity as a result of the transfer of all its property, rights and obligations to other legal entities – successors (merger, merger, division, transformation) or as a result of the liquidation of a legal entity, it is necessary to resolve the issue of the regime of access to confidential information (trade secret). This will serve as an additional guarantee of compliance with the rights and legally protected interests of the counterparties of the legal entity being reorganized or liquidated, who have entered into an agreement on the use of such information, for example, "mixed" license agreements.

When liquidating a legal entity, the liquidation commission must decide on the procedure for accessing trade secrets.

It should be noted that any person (individual or legal entity) who has legitimately obtained confidential information (trade secret) can legally control it, and therefore can set the regime of “accessibility” or “inaccessibility” in relation to it.

A natural person who is not an individual entrepreneur can also legally control a trade secret. Such a person may legitimately acquire a “right of access” to the relevant confidential information. For example, a separate technical solution that was invented by another person and is protected as a trade secret can be used outside the framework of entrepreneurial activity. If an individual wishes to enter into a license agreement in order to acquire the ability to use this technical solution (for example, to repair his home), there is no reason to deny him from entering into such an agreement.

Along with citizens of Ukraine and domestic legal entities, foreign citizens and stateless persons may exercise a legally protected interest in trade secrets.

In relation to them, the general rules applicable in this region on the territory of Ukraine apply without any exceptions. That is, the current legislation does not establish any special restrictions on obtaining access and the ability to legally control trade secrets for foreign citizens, as well as foreign legal entities and stateless persons. They enjoy the same rights and on the same grounds as citizens of Ukraine and legal entities.

UDC 347.78.025(043.2)

Sokolova V.V., judge,
Kyiv Court of Appeal, Kyiv, Ukraine

THE PROBLEM OF LEGAL PROTECTION OF SOME ATYPICAL COPYRIGHT OBJECTS

In today's world, it is impossible to imagine any sphere of human life without the influence of information technologies. Various computer programs and databases are being created more and more often, including at the state level, goods are traded through the Internet, works are published, and in general, work and leisure of a person are organized.

In this regard, it is considered necessary to pay more attention to the issue of copyright enforcement of such objects as computer programs, databases, websites, etc. In addition, these issues are already before the courts, both at the national level and at the international level, in particular, the European Union (EU). Therefore, by analyzing the practice of the European Court of Justice and the practice of national courts, preliminary conclusions can be drawn.

A computer program itself is a complex object of copyright. As a general rule, computer programs are protected as literary works under the Berne Convention. The object and source codes of a computer program are a form of its expression and are therefore subject to legal protection. That is, a computer program in any form of expression that allows reproduction in various programming languages is subject to legal protection.

As you know, a computer program is a set of instructions, expressed in words, numbers, codes, diagrams or in any other form suitable for reading by a computer, which causes it to act to achieve a certain goal or result. That is, a computer program includes a number of preparatory materials and developments that lead to its creation.

But copyright does not extend to ideas, logic, processes, systems, methods of operation, mathematical concepts, even if a computer program is based on them. The functionality of a computer program, the programming language, the format of data files used in it to perform certain functions are also not a form of expression of a computer program, and therefore cannot be protected by

copyright as a computer program. That is, technical and functional elements are not protected by copyright.

Copyright protects the form of expression of a program, not the functions it performs. However, functionally complete program elements created and used to develop certain software may be separate objects of copyright. Therefore, the object of legal protection is the form of expression of a computer program and preparatory development materials, the result of which is the further creation of a computer program.

In the practice of the Court of the European Union, the question of whether the graphic interface of a computer program belongs to the objects of copyright has already arisen. Resolving the issue, the Court of the European Union came to the conclusion that the interface is not a form of expression of a computer program and, accordingly, is not subject to legal protection as an object of copyright – a computer program. However, the Court of the European Union pointed out that in the case of originality, such an object may be subject to legal protection as a work and protected by copyright.

In this regard, scientific circles have already expressed an opinion about the feasibility of registering certain elements of such objects as the program code, without which the functioning of the program is impossible.

That is why authors often use such a way of protecting their rights as registering an invention, since an invention is the result of a person's intellectual activity in the field of technology. But then the same object of intellectual property law falls under different spheres of legal regulation, which complicates both the proper registration of the author's rights and the subsequent protection of his rights.

In one of the decisions, the Court of the European Union indicated that if the functionality of a computer program was protected by copyright, it would lead to the monopolization of ideas and would negatively affect technical progress and industrial development. And it is impossible not to agree with this. Therefore, it is seen that such a specific object of copyright, such as a computer program, needs both specific regulation of legal relations related to it, and the unity of judicial practice in the implementation of rights protection, which forces a clear understanding of this object copyright and its components.

Another common atypical object of copyright is a database. At the current stage of the development of society, databases began to be used both among private individuals and at the state level in the form of state authorities, and mainly in electronic form via the Internet.

As you know, a database is a collection of works, data or any other independent information in an arbitrary form, including electronic, the selection and arrangement of electronic parts of which and its arrangement are the result of creative work, and the constituent parts of which are available individually and can be found using a special search engine based on electronic means

(computer) or by other means. The peculiarity of such an object of copyright is that the structure of the database falls under legal protection, and not its content or content elements.

Copyright remains the proper form of exclusive right of the authors who created it (database), but criteria used to determine whether a database should be protected by copyright should be established, on the basis that the selection or arrangement of the contents of the database is its own intellectual property creation of the author and such protection must cover the structure of the database. In the context of the database, this criterion is considered to be met if, through the selection or arrangement of materials, the author reveals his creative abilities in an original way, making free creative decisions and leaving a “personal imprint” on the work.

No criterion other than originality in the sense of the intellectual creation of the author for the original selection and arrangement of the contents of the database should be used to determine whether a database is copyrightable. However, the issue of legal protection of databases that do not meet the criteria of originality is already spreading in scientific circles.

By their nature, websites are close to databases, which are also a collection of data, electronic (digital) information, other objects of copyright and (or) related rights, etc., interconnected and structured within the web address site and (or) the account of the owner of this website, which are accessed through the Internet address, which may consist of a domain name, directory or call records, and (or) a numerical address according to the Internet protocol.

A website is a complex object of copyright, it contains such components as software, information content and a unique domain name, each of which can also be a separate object of copyright. Particular attention should be paid to the information content (content) of the site, which may consist of various specially selected and arranged in a certain way other works that can be used with the help of a certain computer program, which is also an element of the site.

In each specific case, a question may arise regarding the ownership of the copyright objects of both the site as a whole and its individual parts. It should be noted that the practice of national courts already has examples of cases where the subject of the dispute is a website or its components. And therefore, the specified question needs a deeper study in order to form a unified law enforcement practice.

Твердохліб Е.В., к.ю.н., доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПУБЛІЧНОГО ДОГОВОРУ

Договір вже достатньо довгий період являється невід'ємною частиною найважливіших сфер суспільного життя: політичної, економічної, соціальної, духовної. Він все частіше застосовується як правовий засіб врегулювання та упорядкування як загальносуспільних так і ринкових економічних відносин, що позначається на розвитку та функціонуванні ринку товарів і послуг. З цією метою в цивільному законодавстві передбачено ряд різних за своїм змістом і призначенням цивільно-правових договорів, серед яких публічний договір.

Для досягнення мети укладення договору вкрай важливо визначити конкретний вид договору, який необхідно укласти в той чи іншій ситуації, а також встановити його умови. Від правильності визначення того чи іншого виду договору та його форми буде безпосередньо залежати його виконання та інші наслідки.

Згідно з приписами ч. 1 ст. 626 ЦК України договір – це «домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [1]. Визначення публічного договору у ч. 1 ст. 633 ЦК України сформульоване наступним чином – це «договір, в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо)» [1].

Публічний договір справедливо можна вважати особливим видом цивільних договорів, тому що в ньому не тільки в повному обсязі не знаходить відображення принцип свободи договору, який характерний для більшості договорів, він також апріорі є засобом захисту учасника договору, що перебуває в уразливішому становищі. Прийнято вважати, що останній є покупцем певних товарів або споживачем послуг, що надаються. До характерних особливостей публічного договору необхідно віднести те, що він: 1) передбачає наявність обов'язкового специфічного учасника – підприємця; 2) під час укладення публічного договору підприємець за загальним правилом не може надавати будь-які переваги іншим учасникам, якщо це прямо не передбачено чинним законодавством; 3) підприємець не може з власної ініціативи відмовити в укладенні

договору за наявності в неї об'єктивної можливості провести таку процедуру та виконати всі умови договору, а у випадку необґрунтованої відмови перший повинен відшкодувати збитки завдані внаслідок такої відмови; 4) повинні містити уніфіковані умови, які повинні бути однакові для всіх учасників, окрім закріплених у законодавстві пільг.

До публічних договорів необхідно віднести наступні договори: про надання послуг зв'язку (ч. 1 ст. 663 ЦК України); про надання медичних послуг (ч. 1 ст. 633 ЦК України); про надання готельного обслуговування (ч. 1 ст. 633 ЦК України); банківського обслуговування (ч. 1 ст. 633 ЦК України); перевезення транспортом загального користування (ч. 1 ст. 633 ЦК, ч. 2 ст. 915 ЦК України); побутового підряду (ст. 865 ЦК України); роздрібної купівлі-продажу (ст. 698 ЦК України); прокату (ст. 787 ЦК України); зберігання речей на складі (у камерах, приміщеннях) (ч. 3 ст. 936 ЦК України); зберігання на складі загального користування (ч. 2 ст. 957 ЦК України); зберігання речей у ломбарді (ст. 967 ЦК України); зберігання цінностей в банку (ст. 969 ЦК України); зберігання в гардеробах організацій (ст. 973 ЦК України); зберігання автотранспортних засобів (ст. 977 ЦК України); банківського вкладу, в якому вкладником є громадянин (ч. 2 ст. 1058 ЦК України), а також договори, на які поширюються норми Закону України «Про захист прав споживачів» [2].

Враховуючи вищенаведене зазначимо, що публічний договір має місце в тих випадках, коли товари або послуги, що надаються внаслідок укладення такої угоди призначені для одночасного користування великої кількості осіб, без будь-якої персоніфікації останніх. В даному випадку передбачається, що підприємцю повинно бути все одно перед ким саме здійснювати договірне зобов'язання, а тому відмова у його виконанні за загальним правилом виключається. А визначені нами види публічних договорів свідчать про те, що підприємець у більшості випадків являється монополістом у той чи іншій галузі, тобто має виключне право на здійснення конкретного виду діяльності, яку пропонує споживачу (перевезення транспортом загального користування, надання послуг зв'язку, постачання газу і так далі). Таким чином, визначальною рисою віднесення цивільно-правового договору до публічного є встановлення публічного характеру діяльності, яку провадить підприємець, тобто визначення такої діяльності як систематичної та «адресованої» невизначеному колу осіб.

Законодавчо закріплена дефініція поняття «публічний договір» за своїми зовнішніми рисами частково співпадає з дефініцією іншого виду договірного зобов'язання – договору приєднання, його умови встановлюються «однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому» [1], отже інша сторона

жодним чином не може впливати на визначені в договорі умови. Останнє є особливістю договору приєднання до яких зараховується те, що: існує заздалегідь визначена форма договору з ustalеним змістом; учасник договору може лише приєднатись до нього, тобто прийняти чи не прийняти їх. Окрім того, договір приєднання не повинен: «позбавляти сторону прав, що зазвичай надаються за договором даного виду; виключати або обмежувати відповідальність жодної сторони за порушення зобов'язання; містити явно обтяжливих (кабальних) умов для сторони, що приєдналася, які вона не прийняла б, якщо мала б можливість брати участь в формуванні умов договору» [3, с. 124]. Але публічний договір та договір приєднання мають і відмінні риси. По-перше, суб'єктний склад договору: в публічному договорі його обов'язковою стороною повинен бути підприємець, в той час коли договір приєднання має більш ширший суб'єктний склад. По-друге, відмінним є предмет договору – у публічному договорі він чітко визначений (продаж товарів, надання послуг, виконання робіт), а предметом договору приєднання може бути будь-який об'єкт. По-третє, договір приєднання не має обов'язкову ознаку публічності, яка характерна для публічного договору.

Останнім часом в юриспруденції набуває поширення вживання категорії публічності, прикладом є поява таких понять як «публічне управління», «публічне адміністрування», «публічна влада», «публічний порядок», «публічний службовець» тощо. Всі вони переважно призначені для вживання в адміністративно-правовій сфері. При цьому в галузі цивільного права ознака публічності є ustalеною та вживається вже досить довгий період часу. З огляду на докорінну відмінність цивільного та адміністративного права за характером відносин і способом їх врегулювання привертає увагу зміст однієї та тієї самої категорії публічності щодо її вживання в обох галузях права. Особливої актуальності зазначене набуває в контексті договорів, які укладаються в межах цивільно-правових та адміністративно-правових відносин, мова йде про публічний та адміністративні договори, відповідно.

Цивільно-правові відносини – це суспільні відносини майнового та особистого немайнового характеру, що регулюються нормами цивільного права, між рівними та незалежними один від одного учасниками, які наділені суб'єктивними правами та обов'язками. Здебільшого їм притаманний власний специфічний метод правового регулювання – «сукупність правових засобів і прийомів впливу на майнові та особисті немайнові відносини, що відбиваються в цивільно-правових нормах. Цивільно-правовий метод має таку визначальну ознаку, як юридична рівність сторін» [4, с. 11], їх диспозитивність, самостійність і незалежність. Диспозитивність як провідна ознака цивільно-правового методу відображається в тому, що суб'єкти на підставі наявних у них

цивільних прав і обов'язків самостійно визначають шлях власної поведінки, що безпосередньо впливає на подальший розвиток цивільних правовідносин.

Публічний договір є прикладом застосування диспозитивного методу врегулювання відносин цивільного права, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 633 Цивільного кодексу України «одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо) [1]. Таким чином, використання терміну “публічний” відносно договору в даному випадку позначає відкритість та загальнодоступність.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

3. Грін О.О. Договори в цивільному праві України: навчальний посібник: альбом схем. Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2012. 219 с.

4. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.

УДК 349.3(043.2)

Тищенко О.В., д.ю.н., професорка,
Київський національний університет імені Т. Шевченка,
м. Київ, Україна

ПУНКТИ НЕЗЛАМНОСТІ – МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИЗИКІВ ВІЙНИ

24 лютого 2023 року минає рік, з дня, коли внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну, розпочалася кровопролитна війна, де український народ відважно боронить незалежність та територіальну цілісність України. Цей, один з найскладніших в історії України рік, засвідчив міць, згуртованість та консолідацію українського суспільства у напрямку соціальної підтримки, сприяння та допомоги. Соціальна відповідальність бізнесу, волонтерство, всі види благодійності ще більше перейшли у площину свідомого і реального. Складні життєві

обставини (тимчасова окупація, життя під обстрілами, в тому числі, масованими, безробіття, зuboжіння, вимушена міграція та інші) з якими зіткнулися українці, безпосередньо вплинули на організацію життя населення України. Цілеспрямована злочинна руйнація всього необхідного для життєдіяльності людини, здійснювана країною-агресором, зокрема об'єктів критичної інфраструктури, хоча на певний період і призводила до відсутності світла, води, тепла, інтернету, мобільного зв'язку, проте, не лише не зламали український народ, а, навпаки, спонукали відшукувати шляхи виходу зі складних життєвих обставин (активізувалася робота по поширенню практичного застосування альтернативних джерел енергії: сонячних батарей, генераторів, акумуляторів, інверторів тощо).

Означена ситуація зумовила необхідність на загальнодержавному рівні ініціювати запровадження нових напрямків соціальної підтримки населення, необхідних, у прямому розумінні цього слова, для виживання і безпеки життя людей.

Відповідно до положень Кодексу цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI (в редакції станом на 01.01.2023 р.), до повноважень органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту належить створення субланок ланок територіальних підсистем, забезпечення виконання ними завдань (п. 2 ч. 2 ст. 19) [1]. Згідно ст. 36-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (в редакції станом на 01.01.2023 р.), до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать організація та забезпечення життєдіяльності постраждалих від наслідків надзвичайних ситуацій, а також під час ведення воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій; утворення субланок ланок територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту, затвердження положення про них, керівництво їх діяльністю та забезпечення виконання ними завдань у сфері цивільного захисту [2].

Як наслідок, Президентом України В. Зеленським, у зверненні до народу України від 22.11.2022 р. було наголошено, що по всій країні розгортається новий проєкт підтримки людей – «Пункти незламності». Місцевій владі поставлено завдання забезпечити інформування людей про наявність «Пунктів незламності». У будівлях органів влади, у аптеках, магазинах, у поштових відділеннях розміщується інформація про те, де людина може знайти підтримку у разі тривалого відключення енергії. Було закликано сумлінний бізнес підтримати суспільство створенням «Пунктів незламності» в їх бізнес-об'єктах – з генераторами, «Старлінками» тощо [3]. Комплектування та функціонування Пунктів незламності здійснюється з урахуванням наявного ресурсу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, з наданням

доступу тим, хто опинився у складних життєвих обставинах, до: тепла, води, освітлення, аптечок, мобільного зв'язку, інтернету, живлення для мобільних пристроїв, місця для відпочинку, забезпечення мам та дітей, осіб з інвалідністю. Пункти незламності, особливо в умовах зими, стали острівцем безпеки, стабільності, тепла та нашої єдності, які функціонують цілодобово і безкоштовно для тимчасового перебування [4]. Законодавством України здійснення заходів щодо координації діяльності райдержадміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, пов'язаної із забезпеченням техногенно-екологічної безпеки, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і реагування на них, покладається на регіональні та місцеві комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій. Їх діяльність регулюється Типовим положенням про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій (далі – Комісія), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 409. До компетенції цих Комісій входить: визначення шляхів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час функціонування територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту та її ланок; здійснення заходів: щодо соціального захисту населення, що постраждало внаслідок виникнення надзвичайної ситуації; щодо медичного та біологічного захисту населення у разі виникнення надзвичайної ситуації; порушення умов належного функціонування об'єктів інфраструктури та безпеки життєдіяльності населення, зокрема у сферах національної безпеки і оборони, енергетики, фінансів, соціального захисту, охорони здоров'я та навколишнього природного середовища [5].

Суттєву допомогу для формування розуміння, як саме мають працювати Пункти незламності в Україні, було надано «U-LEAD з Європою» – міжнародною програмою, яка фінансується Європейським Союзом та його країнами-членами Данією, Естонією, Німеччиною, Польщею та Швецією, яка опублікувала посібник із покроковою інструкцією для громад зі створення, облаштування та функціонування «Пунктів незламності» [6]. В Рекомендаціях щодо створення та організації діяльності пунктів незламності, розроблених фахівцями «U-LEAD з Європою», зазначено, що Пункти незламності, які створюються органами місцевого самоврядування – це, як правило, стаціонарні пункти, які розгортаються в приміщеннях комунальної форми власності. Відповідні виконавчі органи місцевої ради разом з комунальними закладами, установами та підприємствами мають облаштувати Пункти незламності в громаді. Різниця в облаштуванні Пунктів незламності пов'язана з їх пропускною потужністю (кількістю людей, які там можуть перебувати

одночасно) і можливістю надати певний спектр послуг різним категоріям громадян (дітям, людям з інвалідністю, особам похилого віку тощо). При цьому, слід враховувати довготривале використання стаціонарного приміщення (декілька місяців) в умовах блекауту. В населених пунктах пріоритет у створенні таких пунктів має віддаватися приміщенням, які можуть забезпечити одночасне перебування в Пунктах незламності значної кількості людей (школи, паркінги, підвали багатоповерхівок, клуби). Основна мета таких пунктів – надати людям можливість зігрітися, зарядити гаджети тощо [7].

Хоча завдяки організації Пунктів незламності, було вирішено багато питань, пов'язаних з соціальною підтримкою населення України, проте, оскільки війна продовжується, відкритою залишалась проблема правової уніфікації практичних засад діяльності Пунктів незламності. Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль, довів до відома суспільства, що робота Пунктів незламності у всіх куточках України буде уніфікована. Українці отримають доступ до однакового набору послуг. Це задовільнить критичні потреби людей на час відновлення пошкодженої ворогом інфраструктури. Наразі вже функціонує понад 5 тис. «Пунктів незламності». Працюємо над тим, аби їхня кількість збільшилася втричі [8]. Виходячи з цього, постановою Кабінету Міністрів України від 17.12.2022 р. № 1401 було затверджено Порядок організації та функціонування Пунктів незламності. За змістом положень даного Порядку, «Пункт незламності» означає приміщення будівлі (споруди) або спеціально зведений намет, або транспортний засіб, які передбачені для тимчасового перебування людей та в яких створено і підтримуються умови, мінімально необхідні для збереження життя і здоров'я населення у разі порушення сталої роботи систем життєзабезпечення. Види Пунктів незламності: 1) стаціонарний – розміщений у приміщенні будівлі (споруди); 2) мобільний - розгортається на базі намету або транспортного засобу [9].

Міністерствами, центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, обласними, Київською міською держадміністраціями (військовими адміністраціями) та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання державної та приватної форми власності (за згодою) організовується цілодобове чергування за функціонуванням пункту незламності, в яке входить: обслуговування устаткування (засобів автономної генерації електроенергії, автономного освітлення та опалення, доступу до Інтернету тощо) для забезпечення функціонування та безперервної роботи Пункту незламності; здійснення контролю за дотриманням правил пожежної безпеки та санітарно-гігієнічних норм у пункті незламності; організація санітарної обробки приміщень, поповнення обсягів питної води та продуктів харчування; збереження майна та обладнання; ведення обліку

відвідувачів Пункту незламності шляхом заповнення журналу у довільній формі; взаємодія з екстреними службами; інформування відвідувачів щодо місць розміщення найближчих пунктів незламності, укриттів, а також закладів охорони здоров'я.

У Пунктах незламності можуть облаштовуватися такі зони: адміністративна для перебування чергового персоналу; технічна для розміщення обладнання, запасів матеріально-технічних засобів, продуктів харчування, питної води тощо; перебування відвідувачів та зарядки мобільних пристроїв; розміщення маломобільних громадян та осіб із спеціальними потребами та роботи представників соціальних служб; матері та дитини; приготування та споживання їжі (за можливості) [10].

Враховуючи вищезазначене, можна дійти таких висновків.

1. В умовах війни сфера соціального захисту населення стає одним з головним (поруч з обороною країни від агресора) форпостом діяльності держави, спрямованим на реалізацію підтримки та допомоги тим категоріям осіб, хто потрапив у складні життєві обставини, породжені ризиками війни (тимчасова окупація, вимушена міграція, безробіття, відсутність світла, води, тепла, засобів зв'язку, медичної допомоги тощо).

2. Кризові складні ситуації, з якими стикається населення України на сьогодні, спонукають центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування шукати ефективні шляхи реалізації функції організації та забезпечення життєдіяльності постраждалих від наслідків надзвичайних ситуацій, а також під час ведення воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій.

3. Одним з нових суб'єктів у сфері соціально-захисних відносин в умовах війни стали Пункти незламності, відповідно оснащені об'єкти, де створені і підтримуються умови, мінімально необхідні для збереження життя і здоров'я населення у разі порушення сталої роботи систем життєзабезпечення. Як засвідчила практика, ці пункти дійсно є дієвим джерелом та осередками людяності, тепла, стійкості, нескореності та консолідації українського суспільства. Сильних духом людей, справжніх патріотів, якими є українці, випробування не лякають, а навпаки – загартовують.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 10.01.2023).

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 17.01.2023).

3. По всій країні розгортаємо новий проект підтримки людей – «Пункти незламності» – звернення Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>

gov.ua/news/po-vsij-krayini-rozgortayemo-novij-proekt-pidtrimki-lyudej-p-79361 (дата звернення: 20.01.2023).

4. Пункт незламності. URL: <https://nezlamnist.gov.ua> (дата звернення: 25.01.2023).

5. Типове положення про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-2015-п#Text> (дата звернення: 27.01.2023).

6. Створення «Пунктів незламності»: в U-LEAD розробили рекомендації для громад. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15888> (дата звернення: 02.02.2023).

7. Рекомендації щодо створення та організації діяльності Пунктів незламності. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/834/1.pdf> (дата звернення: 03.02.2023).

8. Денис Шмигаль: Пункти незламності по всій Україні працюватимуть за єдиними стандартами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-punkty-nezlamnosti-po-vsii-ukraini-pratsiuvatymut-za-iedynymy-standartamy> (дата звернення: 05.02.2023).

9. Порядок організації та функціонування Пунктів незламності: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.12.2022 р. № 1401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-2022-п> (дата звернення: 07.02.2023).

10. Примірня інструкція щодо діяльності Пунктів незламності: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.12.2022 р. № 1401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-2022-п> (дата звернення: 07.02.2023).

УДК 339.22(043.2)

Торська Х.І., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна
Науковий керівник: Кіріяк О.В., к.ю.н.

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Кожен громадянин України має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності тощо. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, саме тому дуже важливу роль в законодавстві приділяють такому поняттю як «захист права власності». До речі Цивільний кодекс України не містить в собі конкретного визначення даної дефініції, проте у

моєму розумінні – це певна сукупність правових засобів, які застосовуються у зв'язку з порушенням права власності і які спрямовані на відновлення та захист майнових інтересів їх носіїв.

На мою думку, саме право власності є певною основою, підґрунтям до існування й розвитку громадянського та демократичного суспільства. Також хочу звернути увагу, що засади захисту права власності визначені в ст. 386 ЦК України, де вказано, що держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. Власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню. Власник, права якого порушені, має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди [1].

Варто зазначити наступне, що цивільно-правовий захист права власності – це система активних заходів, що їх застосовують власник, компетентні державні чи інші органи спрямована на усунення порушень права власності, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника. Є різноманітні види даного захисту, передбаченого законодавством України, зокрема: речово-правові засоби, допоміжні речово-правові засоби, зобов'язально-правові засоби, спеціальні засоби захисту.

На відміну від речових засобів захисту права власності, які базуються на праві власника вимагати від будь-кого утримуватися від порушення його абсолютного права, зобов'язально-правові засоби захисту права власності ґрунтуються на можливості застосовувати примусові заходи у правовідносинах із конкретно визначеними учасниками відносних правовідносин, у яких є уповноважена і зобов'язана особа [2].

Існують такі види зобов'язально-правових способів захисту права власності, а саме: договірні та недоговірні (позадоговірні).

У договірних зобов'язаннях уповноважена особа може захистити своє право власності за допомогою примусу боржника виконати обов'язок в натурі. Крім того як приклад – це розірвання певного договору, застосування до боржника відповідних мір відповідальності, які передбачені договором. Зокрема: повернення сторонам майна, переданого ними на виконання договору, повернення майна, переданого власником у орендне чи інше тимчасове користування, повернення майна за договорами схову, застави чи перевезення тощо [3].

Підставами виникнення зобов'язань можуть слугувати заподіяння шкоди особі або майну громадянина, заподіяння шкоди організації, придбання або збереження майна за рахунок коштів іншої особи без достатніх підстав. На мою думку до договірних зобов'язань також

належить визнання певних правочинів недійсними, повернення безпідставно набутого чи збереженого майна тощо.

Хочу теж звернути увагу, що у зобов'язаннях, що виникають внаслідок заподіяння шкоди визначальну роль у захисті інтересів потерпілих відіграє механізм деліктної відповідальності, для настання якої необхідно, як правило, встановити склад цивільного правопорушення, сюди належить: шкода, протиправна поведінка, причинний зв'язок між шкодою і протиправною поведінкою, вина.

До недоговірних (позадовірних) зобов'язань правова доктрина відносить публічне обіцяння винагороди, ведення чужих справ без доручення, запобігання загрози шкоді чужому майну, рятування здоров'я та життя іншої особи, заподіяння шкоди, створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну та майну юридичних осіб [3].

Таким чином розглянувши види зобов'язально-правових засобів захисту права власності, можна виокремити, які саме позови зобов'язально – правового характеру існують, це зокрема: відшкодування збитків, які настали внаслідок невиконання чи неналежного виконання договору; повернення речей, які були надані у володіння; про визнання правочинів недійсними; про захист права власності в деліктних зобов'язаннях; про повернення безпідставно набутого чи збереженого майна тощо.

Як висновок варто підкреслити, що право власності займає провідне місце в системі прав і свобод людини і громадянина, належне забезпечення, захист та реалізація є каталізаторами зміцнення й утвердження України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, а також важливим елементом політичного, економічного, соціального, культурного та іншого прогресу суспільства.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Нестерцова-Собакарь О.В. Особливості цивільного правового захисту права власності в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, ДДУВС, 09.12.2019 р.). 2019. С. 89–92.

3. Сичевська А.М. Способи захисту права власності: окремі питання теоретико-правового характеру. 2012. С. 231–234.

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРИЗУПИНЕННЯ СПЛАТИ ГРОШОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ДОГОВОРОМ ПРО СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ, ПРЕДМЕТОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЯКИМ Є НЕРУХОМЕ МАЙНО: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України та введення Указом Президента України № 64/2022 [1] правового режиму воєнного стану в Україні спричинили кризу у функціонуванні національної кредитної системи, що торкається як діяльності її провідної ланки – банківської системи, так і небанківських фінансових установ. Адже, чимало людей втратили джерело доходу, були змушені покинути свій дім або ж переїхати до іншої країни у зв'язку з тим, що їх нерухоме майно було знищено або зазнало значних пошкоджень. Зауважимо, що чимало нерухомого майна, яке знищено або зазнало значних пошкоджень, було придбано громадянами України за кошти, які взято у банківських установах шляхом укладення кредитного договору або договору іпотеки. У зв'язку із цим, одним із завдань, яке постало перед державою та потребувало негайного вирішення було якнайшвидше прийняття законодавчого акту, норми якого покликані здійснити захист прав позичальників за кредитними договорами, предметом якого є майно, яке знищено або зазнало значних пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Так, 01 грудня 2022 року Парламентом було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», який введено в дію 28 січня 2023 року (далі – Закон України № 2823-ІХ від 01.12.2022) [2]. Даним нормативно-правовим актом внесено ряд змін до Податкового кодексу України, Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», Закону України «Про споживче кредитування». Одне із положень даного Закону України № 2823-ІХ від 01.12.2022 [2] стосується питання призупинення сплати грошового зобов'язання за договором про споживчий кредит, предметом забезпечення за яким є нерухоме майно.

Пунктом 8 вище зазначеного нормативно-правового акту, передбачається, що в період дії воєнного стану та протягом 90 днів після

його припинення чи скасування позичальник (особа, до якої перейшли права та обов'язки позичальника) або його представник (за законом або за наявності довіреності на вчинення таких дій) має право звернутися до кредитодавця або нового кредитора із заявою про призупинення сплати грошового зобов'язання (основної суми кредиту, процентів, комісій та інших платежів) за договором про споживчий кредит або іншим договором, передбаченим ч. 2 ст. 3 Закону України «Про споживче кредитування» [3], предметом забезпечення за яким є нерухоме майно (квартира, інше житлове приміщення в будівлі, приватний житловий будинок, садовий або дачний будинок, об'єкт незавершеного житлового будівництва, що відповідає хоча б одній із таких ознак:

1) нерухоме майно, станом на день подання заяви про призупинення сплати грошового зобов'язання, розташоване на тимчасово окупованій території, визначеній п.п. 1 і 3 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [4], або на територіях, на яких ведуться воєнні (бойові) дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, визначених Кабінетом Міністрів України;

2) нерухоме майно пошкоджено внаслідок збройної агресії російської Федерації;

3) нерухоме майно знищено внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Заява про призупинення сплати грошового зобов'язання підписується позичальником (його представником) власноручно або шляхом накладання кваліфікованого електронного підпису та надається/надсилається кредитору в оригіналі, а документи, які відповідно до законодавства підтверджують факт пошкодження або знищення нерухомого майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації, оформлені відповідно до законодавства, надаються/надсилаються кредитору в оригіналі або в нотаріально посвідчених копіях.

Позитивним є те, що п. 9 Закону України № 2823-ІХ від 01.12.2022 [2] передбачено, що кредитор звільняє позичальника за договором про споживчий кредит, предметом забезпечення за яким є нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території, від обов'язку сплати грошового зобов'язання за договором про споживчий кредит (основної суми кредиту, процентів, комісій та інших платежів), у тому числі нарахованого, але не сплаченого до дня отримання кредитором заяви про призупинення сплати грошового зобов'язання, з робочого дня, наступного за днем отримання кредитором заяви, на строк до дев'яностого дня включно після дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні або до дня подання підтвердних документів. Вважаємо, що норма такого

змісту включена законотворцем у даний законодавчий акт у зв'язку із неможливістю отримання підтвердних документів на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території або на території, які підтверджують факт пошкодження або знищення нерухомого майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Відповідно, позичальник (його представник), зобов'язаний подати кредитору підтвердні документи протягом 90 днів з дня виключення території, на якій знаходиться нерухоме майно, із переліку тимчасово окупованих територій. У разі неподання позичальником (його представником) у вище зазначений строк даних документів, кредитор має право вимагати відновлення сплати грошового зобов'язання, яке було наявне станом на 24 лютого 2022 року, відповідно до умов договору про споживчий кредит.

Також гарантією для позичальника є те, що кредитор після отримання від позичальника (його представника) заяви про призупинення плати грошового зобов'язання не має права здійснювати відступлення права вимоги за таким договором. Заборона не поширюється на відступлення права вимоги банками, щодо яких здійснюються процедури виведення з ринку відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [5], новому кредитору, який придбав (прийняв, отримав) таке право вимоги. На кредитора, який придбав (прийняв, отримав) право вимоги від банку, щодо якого здійснюються процедури виведення з ринку відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», поширюються вимоги пунктів 8-15 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» [3].

Варто зауважити, що п. 14 Закону України № 2823-IX від 01.12.2022 [2] закріплено також заборону щодо здійснення кредитором заходів з врегулювання простроченої заборгованості, у тому числі через колекторські компанії, за договором про споживчий кредит, предметом забезпечення за яким є нерухоме майно, у разі отримання від позичальника заяви про призупинення сплати грошового зобов'язання. Хоча, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту боржників при врегулюванні простроченої заборгованості» [6] передбачено право кредитора щодо залучення колекторської компанії до процесу повернення боргу, проте лише за умови, що таке право прямо передбачено кредитним договором.

Підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що воєнний стан на території держави та активні бойові дії країни-агресора на території України призвели до змін в кредитній системі, зниження рівня економіки в країні та нездатності громадян належним чином виконувати свої зобов'язання за кредитними договорами. Першочерговим завданням перед

законодавчим органом стояло питання щодо прийняття нормативно-правового акту, норми якого покликані здійснити захист прав позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/64/2022>.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Закон України від 01.12.2022 № 2823-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2823-20/conv#n3>.

3. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 24. Ст. 205.

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 45. Ст. 361.

5. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 37. Ст. 316.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту боржників при врегулюванні простроченої заборгованості: Закон України від 19.03.2021 № 1349-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 24. Ст. 205.

UDC 347.92(043.2)

Tyubay A.V., seeker
for the first (bachelor's) level of higher education,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Scientific advisor: Filinovich V.V., PhD in Law

THE FREEDOM OF WILL IN CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE

The current legislation of Ukraine does not contain a definition of the concept of “freedom of will”. However, its content is reflected in every field of law and is manifested in the subject's ability to independently manage the scope of his/her rights. This can be called the right to exercise the right. At the same time, such a process must comply with legality and not interfere with the similar right of other subjects. In view of that, it should be remembered that freedom of will is not literal, as it contains certain limitations.

In order to understand better the meaning of freedom of will, we should consider it on the example of a specific field of law. Therefore, we suggest

analyzing this concept and its framework in more detail through the prism of civil law and civil procedure.

Earlier we have noted that the current legislation of Ukraine does not contain the term freedom of will, but there are many other concepts that are widely used in normative legal acts and carry a similar meaning. Thus, after analyzing the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CC Ukraine) and the Civil Procedure Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CPC of Ukraine), we can distinguish the following terms: “free expression of will”, “voluntary consent”, “own discretion” etc.

Within the limits of civil law, subjects are able to fully exercise their freedom of will. This is evidenced by the establishment of free expression of will as one of the mandatory elements of civil legal relations (part one of Article 1 of the CC of Ukraine) [1].

Thus, among the list of the main principles of civil legislation, the following find their consolidation:

1) freedom of contract (clause 3 of part 1 of article 3 of the CC of Ukraine), which allows the subject to independently choose with whom, when and under what conditions, within the framework of legality, to enter into a contract.

2) freedom of entrepreneurial activity (clause 4 of part 1 of article 3 of the CC of Ukraine), which gives the subject the opportunity to choose any legal type of entrepreneurial activity.

Listed above principles are the best examples that convey the idea of freedom of will in civil law.

Non-observance of the free expression of will by the party transaction (part 3 of Article 203 of the CC of Ukraine) entails the recognition of the transaction as invalid in accordance with the provisions of Art. 215 of the CC of Ukraine, as well as the onset of the consequences provided for in Art. 216 of the same Code [1].

The list of examples that confirm the importance of freedom of will in civil legal relations is quite extensive. In our opinion, such a feature of civil legal relations lies in the legal equality of the parties.

Cases arising out of civil, land, labor, family, housing and other legal relations are considered in the procedure of civil proceedings, except for those that are resolved in the procedure of other proceedings in accordance with the legislation (part one of Article 19 of the CCP of Ukraine) [2].

We draw your attention to the third part of Art. 13 of the CPC of Ukraine, which states: “The parties to the case may dispose of the rights related to the subject of the dispute at their own discretion, with the exception of subjects who do not have procedural capacity” [2]. In this way, the dispositive nature of civil proceedings contributes to the realization of the content of the freedom of will of the participants during trial.

During the consideration of the case, the participants exercise their freedom of will within the limits of their procedural rights. The procedural rights of participants in the legal process can be divided into general (Article 43 of the CPC of Ukraine, which contains a list of rights and obligations that apply to all participants in the legal process) and special.

The scope of the latter depends on the participant's role during the case. For example, the defendant and the plaintiff, who are parties to the civil process, are additionally governed by the rights and obligations provided for in Art. 49 of the CPC of Ukraine.

The role of a witness needs special attention. According to Art. 71 of the CPC of Ukraine, a witness cannot refuse to testify [2]. The exception is testimony about his/herself, family members or close relatives. The question arises whether such a provision does not contradict the content of freedom of will?

Considering the fact that the hypothesis of the mentioned article contains a number of exceptions, and giving testimony about third parties does not carry legal negative consequences for the witness, our answer is no.

We also emphasize that the presence of obligations on the participants of the civil process does not indicate a violation of freedom of will.

Thus, we can conclude that the content of freedom of will in civil law and civil procedure consists in the ability of the subject to independently manage the scope of his/her rights and observe the limitations established by law.

References

1. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (last accessed: 08.02.2023).

2. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (last accessed: 08.02.2023).

UDC 347.779(043.2)

Filinovych V.V., PhD in Law,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

THE STRUCTURE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS RELATIONS IN CYBERSPACE

The word “structure” is known to most of us, and comes from the Latin word *structura*, that is, “connection, construction”. So, when we are talking about the structure of specific legal relations, we can understand it as a combination of subjects and a method of connection between them based on

subjective legal rights and obligations concerning certain social benefits or interests. Regarding intellectual property rights in cyberspace, using a preliminary definition, we can name this structure a symbiosis of subjects entering into legal relations over intellectual property and an expedient way of connection between them based on subjective legal rights and obligations about certain social goods or interests in cyberspace.

If we turn our attention to the World Wide Web as an inseparable element of the cybernetic space, its direct manifestation, then, as G.O. Ulyanova and others state, the studied structure of relations has its specifics. It is formed by the subject composition, objects, and content of the relevant legal relationship. Such legal relations for the use of the World Wide Web, are closely related to the content, that is, the information filling of web resources. The fact is that they are formed based on the placement of information and data in the digital environment, and it is also possible to regulate them with both private and public law (both separately and together). The complexity of the legal category of relations concerning the Network, however, suggests the presence in their structure of traditionally mandatory elements - subjects, objects, and content [1, p. 180].

According to scientists, it is the relations of use, commercialization, disposal, and ownership that are the components of the structure of the relationship of intellectual property [2, p. 5]. Sometimes this list is supplemented with appropriation relations since the subject of intellectual property acquires the right of ownership of the object as a result of creativity in a way that is enshrined in the form of legal norms at the state level and thus is sanctioned by society [3, p. 144].

As for legal relations on the Internet, namely their types, then, depending on the object of regulation, they distinguish relations arising from the creation of information content and its usage; use of the address space of the Network segment, and allocation of IP addresses; creation and management of domain names; provision of hosting services, and the like [1, p. 180–181]. In any case, Internet relations are characterized by their heterogeneity, and this type of legal relationship is engaged, among other things, in regulating the content of Internet resources, protecting confidential and personal data and IP rights, e-commerce, and the like [4, p. 10]. So, as O.I. Kharytonova notes, the structure of legal relations of intellectual property is identical to the corresponding structure of legal relations in general, and, therefore, consists of subjects and objects of legal relations, as well as their content [5, p. 330].

The subject composition of relations on the use of the Internet is specific because users of the digital space enter it through the activities of the provider, which is an independent body providing the relevant services. Another feature of it is the participation of more than two parties in relations over domain names because they are registered by independent third parties - registrars,

while the owner of the web address also acts as such an independent person even though he may not be the owner of the corresponding web resource [1, p. 181].

We can say that the subjects of IP relations are the creators and other owners of intellectual property rights, as well as persons interacting with the results of creative and innovative activities. This means that the subjects of relations in cyberspace will be the same persons, as well as those who entered into such relations in the course of activities in the digital space, that is, providers, telecom operators, registrars, Internet registries, and the like.

The specified subjects enter into appropriate relations regarding the specific object of intellectual property in the cyber environment. By the explanation of O.I. Kharytonova, the objects of civil legal relations are tangible or intangible benefits, because of which these relations have been developed. Accordingly, such benefits in IP legal relations will be the legally protected results of intellectual and creative activity [5, p. 333]. But we should also note that neither international law nor national law provides for rules on clear criteria for classifying objects of these relations, usually, legal acts contain a list of such objects. In addition to the traditional objects indicated in Civil Code of Ukraine, K.V. Yefremova, taking into account the specifics of information relations on the Internet, also notes information, information systems and information and telecommunication technologies, information resources and products, domain names, and the like [6, p. 8].

In the structure of legal relations of intellectual property, there is also a third inseparable element - the content, that is, the rights and obligations that are granted to the relevant subjects of the legal relationship. As for legal relations regarding intellectual property in the digital space, then, in the context of the Internet, they also have certain features of the structure of subjective legal rights and subjective legal duties. As for the first per the digital space, subjective law manifests itself in the bend of the right-of-use, right-of-demand, right-of-behavior, and right-of-pretension [1, p. 182]. Secondly, it is through the users' actions that subjective rights are revealed, because the corresponding behavior becomes a catalyst for the emergence, transformation, or even termination of the rights and obligations of other participants in interaction in the Internet sphere [7, p. 14].

Summing up the above, we note that the structure of relations for the observance of intellectual property rights in the digital space consists of three standard and "classic" elements for any legal relationship - subjects, objects, and content. The definition and legal qualification of the studied elements of the structure of relations for the observance of intellectual property rights in the digital space is a way to conduct an effective analysis of the current legal regulation and a strategy to identify gaps and deficiencies in it. Based on it, it is

possible to further determine the trends for improvement of the relevant legislation and the development courses in the relevant area.

References

1. Харитонова О.І., Кирилюк А.В., Ульянова Г.О. Проблемні питання визначення правової природи і структури правовідносин інтелектуальної власності, що виникають у мережі Інтернет. Питання інтелектуальної власності в Інтернеті. Одеса, 2016. С. 129–200. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7348/Kharitonova%20Ulian%20Kiril%20nauk%20pr17.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 01.02.2023).
2. Virchenko V., Fyliuk H., Virchenko V. Architectonics and Functions of Intellectual Property in Post-Industrial Economy. *Efektivna ekonomika*. 2022. N 1. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.14> (date of access: 17.02.2023).
3. Інтелектуальна власність: підручник / В.Д. Базилевич. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2014. 671 с.
4. Правова природа Інтернет-правовідносин. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет: монографія / ред.: С.В. Глібко, К.В. Єфремова. Харків, 2016. С. 8–22. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Yefremova/1_1.pdf (дата звернення: 06.10.2022).
5. Харитонова О.І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Т. 59. С. 329–335. URL: <http://www.apdp.in.ua/v59/44.pdf> (дата звернення: 12.02.2023).
6. Єфремова К.В. До перспектив правового регулювання інтернет-правовідносин: господарсько-правовий аспект. *Право та інноваційне суспільство*. 2014. № 1. С. 5–11. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pric_2014_1_3.pdf
7. Еннан Р. Поняття, ознаки, сутність, специфіка та види відносин у мережі Інтернет. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 3. С. 10–19.

УДК 346.5(043.2)

Хижний А., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕСІЙНОГО ДОГОВОРУ НА БУДІВНИЦТВО ТА ЕКСПЛУАТАЦІЮ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

Згідно з Цивільним кодексом України, договором є домовленість двох чи більше сторін, що обов'язкова для виконання вказаними сторонами і спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків (ст. 626, 629) [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про концесію», концесійний договір – це договір між концесіонером та концесієдавцем, який визначає

порядок та умови реалізації проекту, що здійснюється на умовах концесії [2].

В правничій літературі, договір концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг визначається як надання концесідавцем на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній особі, яка стала переможцем концесійного конкурсу, права на будівництво та управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття концесіонером на себе зобов'язань щодо будівництва та управління (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику [3, с. 129].

Однією із умов чинності договору концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг є обов'язковість прийняття рішення відповідними компетентними органами. Рішення про доцільність або недоцільність будівництва та подальшої експлуатації автомобільних доріг загального користування державного значення на умовах концесії приймає Кабінет Міністрів України на підставі висновку за результатами аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства у формі концесії. У рішенні про доцільність будівництва та подальшої експлуатації автомобільних доріг на умовах концесії обов'язково зазначаються: концесіодавець, який визначається Кабінетом Міністрів України; органи виконавчої влади, відповідальні за організацію роботи щодо відчуження, вилучення, викупу земельних ділянок, необхідних для будівництва та експлуатації автомобільної дороги; загальна характеристика та технічні параметри автомобільної дороги; орієнтовна вартість будівництва автомобільної дороги та базові фінансові показники проекту, що здійснюється на умовах концесії; орієнтовні межі та площі земельних ділянок, необхідних для будівництва та експлуатації автомобільної дороги; граничний строк, на який надається концесія; граничний розмір плати за експлуатаційну готовність; очікувана інтенсивність руху; граничний розмір плати за разовий проїзд такою дорогою; маршрут альтернативного безоплатного проїзду; необхідні заходи з підготовки до проведення концесійного конкурсу; інші умови будівництва та експлуатації автомобільної дороги на умовах концесії (ст. 40 ЗУ «Про концесію») [2].

Після прийняття зазначеного рішення щодо земельних ділянок, необхідних для будівництва та експлуатації автомобільної дороги на умовах концесії, встановлюються відповідні обтяження у визначеному законодавством порядку.

Договір концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг має ряд особливостей. До таких особливостей, в першу чергу, слід віднести – умову щодо наявності альтернативного безоплатного проїзду

(автомобільна дорога) протягом усього строку експлуатації платної автомобільної дороги відповідно до Закону України «Про автомобільні дороги» [4].

Наступною особливістю цього договору є те, що державне підприємство, установа або організація, що є землекористувачем та відповідно замовником будівництва автомобільної дороги, зобов'язане укласти з концесіонером договір про делегування функцій замовника будівництва відповідно до умов концесійного договору. Договір про делегування функцій замовника будівництва визначає права, обов'язки та відповідальність концесіонера у зв'язку із здійсненням ним функцій замовника будівництва від імені та в інтересах відповідного землекористувача відповідно до містобудівного законодавства та компенсації землекористувачу земельного податку.

Третьою особливістю договору концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг є – особливий правовий режим майна, яке створюється в процесі виконання договору. Так, майно, створене концесіонером на виконання умов концесійного договору або отримане концесіонером відповідно до умов концесійного договору та розташоване у межах смуги відведення автомобільної дороги, є об'єктом права державної, комунальної власності, крім об'єктів дорожнього сервісу, які можуть бути власністю концесіонера відповідно до умов концесійного договору. Майно, створене концесіонером на виконання умов концесійного договору та розташоване за межами смуги відведення автомобільної дороги, є об'єктом права власності концесіонера, якщо інше не визначено концесійним договором.

Одним із найважливіших питань у галузі національного господарства було й залишається підвищення ефективності використання державного та комунального майна, в тому числі шляхом забезпечення потреб широкого кола споживачів у транспортних послугах. З цією метою в нашій державі було розроблено та запроваджено значну кількість різноманітних правових механізмів, в числі яких слід назвати і транспортні концесії. Завдяки існуванню та практичній реалізації цивільно-правового договору концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг може бути досягнута загальна мета – підвищення ефективності транспортної інфраструктури та надання якісних послуг споживачам.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Про концесію. Закон України від 03.10.2019 р. № 55-IX (в редакції від 01.01.2022 р.). Відомості Верховної Ради України. № 48. С. 5. Ст. 325.
3. Транспортне право України: підручник. В.К. Гіжевський, Е.Ф. Демський, А.В. Мілашевич. Київ: Атіка, 2012. 332 с.

4. Про автомобільні дороги: Закон України від 08.09.2005 р. № 2862-IV (в ред. 19.12.2021 р.). Відомості Верховної Ради України. 2005. № 51. Ст. 556.

UDC 342.7:614.253(043.2)

Khodakivskiy M.P., judge,
October District Court of the city of Dnipropetrovsk, Dnipro, Ukraine

TO THE PROBLEM OF THE LEGAL REGIME OF CONFIDENTIAL INFORMATION IN THE FIELD OF HEALTH CARE

The main problem that arises in the aspect of understanding and enforcement of the legal regime of confidential information in the field of health care is the imperfection of the regulation of information relations in general and confidential information in the field of health care in particular.

In the science of civil law at the moment, the prevailing opinion is that information is any information and/or data that can be stored on physical media or displayed in electronic form (part 1 of Article 200 of the Civil Code of Ukraine and Article 1 of the Law of Ukraine “On information”). Based on this point of view, the legislator of Ukraine formulated a derivative legal provision, according to which information and all its varieties, such as, for example, confidential information, including in the field of health care, are “information” and/or “data”.

We cannot agree with this formulation of the concept of information and believe that it is inadequate and does not fully reflect this objective phenomenon in law. And in continuation of this thesis, we can state that to date, the national legal doctrine has not developed a unified approach to understanding the legal nature of information in general and confidential information, including in the field of health care.

In our opinion, this can be explained to some extent by the fact that information and such a variety of it as confidential information, including in the field of health care, are not classic objects of civil law.

The prescriptions of Part 2 of Article 21 of the Law of Ukraine “On Information” define confidential information as information about a natural person, as well as information to which access is limited to a natural or legal person, except for subjects of authority. That is, such a legal construction and the corresponding legal definition of confidential information enshrined in the legislation does not reveal its essence at all and does not give a complete picture of it as such. Also, such a vague understanding of the concepts of “information” and “confidential information” leads to problems in the understanding and enforcement of the concept of “confidential information in the field of health care”.

Along with such a fragmentary definition of the general concept of confidential information, we can state that the definition of confidential information in the field of health care is generally absent in the legislation, therefore the issue of a comprehensive study of the legal nature of such an atypical object of civil law as information in general and confidential is relevant in domestic science information in the field of health care, in particular.

And in this context, it should also be noted that the analysis of judicial practice also shows that participants in informational legal relations, and in case of disputes and participants in court proceedings, jurisdictional bodies have significant difficulties when they need to apply this or that rule of law, the disposition of which contains the term “information”, “confidential information”, “confidential information in the field of health care”.

It should be noted that at this time there is no unanimity in scientific circles not only in the definition of the concept of confidential information in the field of health care, but also in the definition of concepts related to it. Thus, scientists use different terms “medical secret”, “secret about the state of health”, “doctor secrecy”. However, these concepts are not synonymous and have different content.

We can note that the lack of clear structuring of the concepts used by the legislator and the definition of the constituent parts of the indicated intangible good of an individual arose due to the fact that the legal construction “the right of an individual to secrecy about the state of health” was revealed through the use of institutions confidentiality, privacy of personal and family life, medical information, medicinal and medical secrecy.

At the same time, there are significant differences in the understanding of the concepts of “medical secrecy” and “doctor secrecy”, as well as disputes regarding which of these concepts is generic and which is specific.

The current legislation of Ukraine uses the term “doctor secrecy”, which stipulates that medical workers and other persons who, in connection with the performance of professional or official duties, became aware of an illness, medical examination, examination and their results, intimate and family aspects of a citizen’s life, do not have the right to disclose this information, except for the cases provided for by legislative acts.

However, in our opinion, it would still be more appropriate to use the term “medical secret”, which should be understood as information that medical workers and other persons became aware of in connection with the performance of their professional or official duties in the process of providing medical assistance. Accordingly, such information should not be disclosed, except in cases provided for by law.

All researchers who study the issue of personal non-property rights and the right of an individual to secrecy about his health indicate that there is an urgent need to structure the existing conceptual apparatus.

Considering the concepts of medical secrecy, doctor secrecy, the right of an individual to secrecy about his state of health, scientists are divided into supporters of the expediency of leaving the term “doctor secrecy” and those who believe that it unnecessarily narrows the circle of obliged persons, and therefore propose to replace it.

In our opinion, the term “medical secrecy” is more general (generic) in relation to the term “doctor secrecy”, which is specific, as it indicates the obligation to keep information confidential for all representatives of the medical field.

In the Association Agreement between Ukraine and the European Union, considerable attention is paid to deepening cooperation and harmonizing the national legislation of Ukraine with European standards in the field of public health (Chapter 22), as well as the development of the information society (Chapter 14), including the introduction of online services and electronic security health.

By signing the Association Agreement, Ukraine undertook to recognize and support the common values on which the European Union is built – democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law. This significantly affected the development of legal protection, the adoption of a balanced legislative mechanism for providing access to information, as well as ensuring the confidentiality of information about a person’s health and other information, which are types of information about a person.

Actually, the analysis of international standards and national legislation gives reasons to assert the need for further improvement at the legislative level of the concept of “confidential information in the field of health care”, detailed study and introduction of clear and understandable changes to the conceptual apparatus.

The definition of these concepts and their components will allow the formation of a system of protection of the legitimate interest in confidentiality in the field of health care, since confidentiality in the relationship of providing medical care ensures the realization by a person of his right to respect for private and family life and contributes to the establishment of proper regulation of the relationship between the doctor and a patient.

In addition, in order to eliminate the shortcomings of the legal regulation of concepts that regulate confidential information in the field of health care, it is necessary to develop scientific provisions and proposals for legislation based on theoretical sources, the legal framework and judicial practice regarding the legal regime of confidential information in the field of health care health, its constituent parts and their clear demarcation, as well as studying the issue of the right of access to confidential information in the field of health care and “legally protected interest” in relation to it.

SOME PROBLEM ASPECTS OF THE LEGAL NATURE OF DOMAIN NAMES

In the modern information age, innovations and the latest technologies, in particular, telecommunications, play an increasingly important role in the world economy. A few decades ago, the main problem of communication was the speed of information transfer. So, to transfer data from one part of the world to another, it was necessary to spend several days, or even months. In today's conditions, such a problem does not exist. Using the Internet, the information transfer operation takes a fraction of a second. Instead, against the background of the absence of communication borders, one of the problems of the modern world of information technologies is orientation in the Internet space, because sometimes finding the necessary information on the Internet is not such a simple matter.

TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol) technology is one of the technologies on the basis of which data is transmitted on the Internet. Network addresses (IP addresses) and symbolic (domain) names are used to identify network interfaces in the TCP/IP stack. An IP address is the address of a computer or other node on the network that uniquely identifies it.

Currently, the main percentage of IP addresses exist in the IPv4 format and are a 32-bit number written as four decimal numbers with a value between 0 and 255. A computer's IP address in IPv4 format might look like this: «185.13.5.43». It is clear that there can be quite a lot of variations of IP addresses, but not more than 4 billion 294 million 967 thousand 296 (2 to the 32nd power).

With the increase in the number of Internet users, there was a need to expand the address space, in connection with which IP addresses in the IPv6 format are introduced, which, unlike IP addresses in the IPv4 format, are represented in the form of a 128-bit number ($3,4 \times 10^{38}$ addresses), which written as eight groups of four hexadecimal digits, for example «2001:0db8:11a3:09d7:1f34:8a2e:07a0:765d».

In the eighties, inventors developed the Domain Name System (DNS), which automatically resolves difficult-to-perceive IP addresses into understandable verbal (symbolic) designations - domain names - to simplify remembering addresses and finding the necessary resources on the Internet. So, for example, the IP address «185.13.5.43» corresponds to the domain name «www.ndiiv.org.ua».

At the legislative level in Ukraine, a domain name is defined as a name used to address computers and resources on the Internet [1]. At the same time, the legal regulation of the domain name is almost limited to the definition of the latter and separate mentions in the legislation regarding the objects of other legal relations. Such a situation contributes to the emergence of conflicts between owners of domain names and objects of intellectual property rights that may be contained in domain names and requires regulation at the legislative level.

In modern society, there are legal relations regarding the acquisition, ownership, and termination of rights to domain names. Due to the absence in most countries of the world, in particular in Ukraine, of special legal norms that would regulate these legal relations, in order to resolve the issue of the application of certain legal norms regarding domain names, the study of the legal nature of the latter acquires great importance. In turn, in order to clarify the legal nature of domain names, it is necessary to identify their main, essential features and to establish the connection of the latter with the relevant legal norms.

In legal doctrine, it is customary to attribute domain names to objects of civil rights. However, the opinion of scientists regarding the legal nature of domain names is not unanimous. Some scientists believe that domain names do not contain the properties inherent in objects of intellectual property rights and equate them with ordinary details used in document circulation. Others insist on classifying the domain name as an object of intellectual property rights, while operating, in particular, on the properties of the domain name to transform into means of individualization and perform their separate functions.

Depending on the content load of the domain name and the use of intellectual property rights in it, it can perform both the function of identifying information resources (as specified in the legislation), and the function of identifying legal entities and individuals, goods or services on the Internet. In the latter case, in our opinion, it is not excluded that domain names are objects of intellectual property rights, in particular, means of individualization.

Since in Ukraine the domain name does not have stable legal protection and legislative regulation, in order to highlight certain aspects of the legal nature of domain names, it is necessary to turn to countries with European experience. Thus, in December 2017, the Supreme Court of Sweden established that a domain name is property, the right to which can be lost [2].

The case concerned the seizure under the Swedish Copyright Act of the domain names “thepiratebay.se” and “piratebay.se” from their owners, who, as a result of a high-profile trial in 2009–2010, were sentenced to prison and pay huge fines for infringement copyright.

Since the sites continued to operate despite the conviction, the prosecutor filed a lawsuit to confiscate the domain names. On appeal, the Swedish

Supreme Court, referring to legal doctrine and international case law, decided that domain names are covered by the property regime, as the ownership of a domain name can be an economically valuable asset, has the same functions as trademarks and can be alienated.

Summarizing the above, the following conclusions can be reached.

A domain name can perform separate functions of objects of intellectual property rights on the Internet, in particular, means of individualization.

The list of objects of intellectual property rights in the Civil Code of Ukraine is not exhaustive, therefore, under certain conditions, domain names cannot be excluded as objects of intellectual property rights.

There is no unanimous opinion regarding the definition of the place of domain names among objects of civil rights, and therefore the legal nature of domain names requires further research, and the legislation of Ukraine – systemic changes regarding the definition of the legal regime of domain names.

References

1. On protection of rights to signs for goods and services: Law of Ukraine N 3689-XII dated 15.12.1993. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.

2. Brann. The Swedish Supreme Court rules that The Pirate Bay domain name is property that can be forfeited. URL: <https://www.brann.se/en/2018/01/15/the-swedish-supreme-court-rules-that-the-pirate-bay-domain-name-is-property-that-can-be-forfeited/>.

УДК 349.2(043.2)

Черноус С.М., к.ю.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРО БЕЗПІДСТАВНІСТЬ СКАСУВАННЯ ТВОРЧИХ ВІДПУСТОК

27 грудня 2022 року було зареєстровано законороект № 8313 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань» [1] (далі – Проєкт 8313), положення якого, на нашу думку, мають дискусійний характер. Аналіз Проєкту 8313 дозволяє автору ствердитися у думці, що вкотре здійснена спроба вирішити питання співвідношення (переваги) ринкових і соціальних засад у регулюванні трудових відносин не на користь останніх. Так, однією з новацій зазначеного законопроєкту є виключення норм щодо творчих відпусток. Варто зауважити, що автори Проєкту 8313 не знайшли за необхідне окремо обґрунтувати доцільність та необхідність пропонованих виключень. З пояснювальної записки до законопроєкту, у якій нормотворці доводять необхідність його прийняття,

впливають лише узагальнені формулювання про потребу «модернізації» законодавства України, що регулює питання надання та використання відпусток, а також «деяких інших сфер законодавства про працю України ... з урахуванням змін його окремих положень, що відбулися в останні роки, досвіду пандемії COVID-19, реалій військового стану та необхідності швидкого післявоєнного відновлення країни», а також те, що «деякі положення законодавства про відпустки взагалі застаріли, не відповідають сучасним тенденціям, створюють додаткове адміністративне навантаження на роботодавців, працівників та органи державної влади, гальмуючи розвиток національної економіки» [2]. В світлі викладених аргументів, не зрозумілими залишаються мотиви авторів Проекту 8313, щодо необхідності виключення творчих відпусток. Припускаємо, що такими можуть виступати «застарілість» та «несучасність» законодавства про відпустки та «створення додаткового адміністративного навантаження на роботодавців».

У зв'язку з прийняттям 15 листопада 1996 року Закону України «Про відпустки», статтею 16 якого було встановлено творчі відпустки, Законом України від 18 вересня 1998 року «Про внесення змін, що стосуються відпусток, до Кодексу законів про працю України» [3] у статті 77 КЗпП було закріплено норми про творчі відпустки в редакції, що діє і на сьогодні. Крім вказаних актів, відносини щодо надання творчих відпусток регулюються постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 року № 45 «Про затвердження умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток» [4]. Не зважаючи на двадцятип'ятирічну історію правового регулювання творчих відпусток в Україні, накопичилася ціла низка проблем правового характеру, які так і не було остаточно вирішено. У науковій літературі на таких питаннях неодноразово акцентувалася увага. Так, Денисюк О.О., наголошує на таких проблемах: невідповідність сучасним потребам практики творчої праці; порушення принципу законності у сфері правового регулювання творчих відпусток; відсутність законодавчого визначення поняття «творча відпустка»; вузьке коло правових підстав для надання; відсутність законодавчого урегулювання питання щодо наслідків нецільового використання творчих відпусток [5, с. 342–347]. Спроби фрагментарно вирішити окремі з зазначених проблем мали місце. Зокрема, законодавцем було конкретизовано право деяких категорій працівників на вказаний вид відпусток шляхом його закріплення на рівні спеціальних законів. Серед таких, наприклад, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники, які мають право на творчу відпустку строком до одного року не більше одного разу на 10 років із зарахуванням до стажу роботи (частина 1 статті 54 Закону України «Про освіту» [6]), поліцейські (частина 2 статті 92 Закону України «Про Національну поліцію» [7]), державні

службовці (частина 2 статті 58 Закону України «Про державну службу» [8]), професійні творчі працівники закладів культури (частина 2 статті 30 Закону України «Про культуру» [9]). Також постановою Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 149 «Про внесення змін до умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток» [10] було приведено у відповідність до законодавства про освіту найменування ступеня освіти, для здобуття якого виконується дисертація, що є підставою для надання творчої відпустки та унормовано особливості механізму реалізації надання творчих відпусток професійним творчим працівникам закладів культури для провадження творчої діяльності. Інші ж проблеми ще потребують свого розв'язання.

З урахуванням викладеного виникають питання про те, чи може наявність таких проблем слугувати об'єктивною підставою для скасування означеного виду відпусток у цілому, чи нормотворець має за мету скасувати такий вид відпусток тільки на рівні загального законодавства, адже Проектом 8313 не передбачено внесення змін до спеціальних законів? Варто зауважити, що виключення загальної норми статті 16 Закону України «Про відпустки» потягне за собою скасування загального механізму реалізації права на таку відпустку, адже постанову Кабінету Міністрів України від 19.01.1998 р. № 45 було прийнято на виконання саме цієї статті закону. Отже, для тих категорій працюючих, для яких на рівні спеціального закону закріплено право на творчу відпустку, але не встановлено іншого (спеціального) механізму його реалізації, таке право носитиме декларативний характер.

Зауважимо, що у багатьох зарубіжних країнах творчі відпустки (в різних країнах вони йменуються неоднаково) встановлені на законодавчому рівні. Так, Трудовий кодекс Литовської Республіки містить норму, що регулює відносини по наданню творчих відпусток (стаття 136). Зокрема, встановлено, що у випадках, визначених цим кодексом, нормами трудового законодавства або за домовленістю між працівником і роботодавцем, працівникові може надаватися творча відпустка тривалістю до дванадцяти місяців для створення художнього твору або наукової роботи. Питання виплати заробітної плати та зарахування тривалості творчої відпустки до робочого року для отримання щорічної відпустки визначаються нормами трудового законодавства та угодами сторін [11]. Право на такий вид відпустки мають і державні службовці: за домовленістю між державним службовцем і роботодавцем державному службовцю може надаватися творча відпустка до дванадцяти місяців для створення художнього твору, наукової роботи. Державному службовцю може бути надано відпустку, наприклад, для написання дисертації [12]. Встановлено відповідні цільові відпустки і Законом Республіки Польща «Про вищу освіту і науку». Зокрема, статтею 130 вказаного акту

врегульовано право академічного викладача отримати: оплачувану відпустку тривалістю до одного року для наукових цілей не частіше ніж раз на сім років (для тих, хто має принаймні докторський ступень); для підготовки докторської дисертації – оплачувану академічну відпустку не більше 3 місяців; оплачувану відпустку для завершення навчання, наукового або викладацького стажування закордоном, участь у конференціях або участь або участь у спільному науковому дослідженні, що проводяться з іноземною організацією на підставі договору про наукове співробітництво та інші [13]. Натомість у РБ у 2007 році статтю, що регулювала творчі відпустки було скасовано [5, с. 343], для написання ж дисертацій, підручників працівники мають можливість використати відпустку без збереження заробітної плати не більше 30 календарних днів, якщо інше не передбачено колективним договором, угодою, наймачем. То який досвід варто наслідувати? Видається – відповідь очевидна. На наше переконання, позиція про необхідність скасування творчих відпусток є хибною.

Грунтуючись на постулаті, що основним фактором соціально-економічного розвитку країни є людський капітал, ще раз наголосимо, що саме вільний час (у розумінні – вільний від роботи) є визначальною умовою формування людського капіталу, оскільки саме він, крім іншого, надається з метою набуття та генерації нових знань. Відповідно, саме на збереження вільного часу та створення умов для його збільшення мають спрямовуватись реформи, що відбуваються в державі [14, с. 100–102]. Отже, інститут творчих відпусток має бути збережено, а механізм реалізації права на означений вид відпусток – удосконалено з урахуванням теоретичних розвідок в галузі трудового права та передового досвіду правового регулювання творчих відпусток прогресивних демократичних країн.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань: законопроект № 8313 від 29.12.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1592242> (дата звернення: 13.02.2023).

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань» від 29.12.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1592248> (дата звернення: 13.02.2023).

3. Про внесення змін, що стосуються відпусток, до Кодексу законів про працю України: Закон України від 18 вересня 1998 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-14#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

4. Про затвердження умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток: постанова Кабінету Міністрів України від 19.01.1998 р. № 45. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

5. Денисюк О.О. Проблеми правового регулювання творчих відпусток. Митна справа. 2015. № 5(2). С. 342–347.

6. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

7. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

8. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

9. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

10. Про внесення змін до умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток: постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/149-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

11. Lietuvos Respublikos Darbo Kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. 2016 m. rugėjis 14 d. Nr. XII-2603. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/10c6bfd07bd511e6a0f68fd135e6f40c/asr> (дата звернення: 14.02.2023).

12. Valstybės tarnybos departamentas Rekomendacija dėl valstybės tarnautojų atostogas reglamentuojančių teisės aktų nuostatų taikymo Atnaujinta 2022-02-01 Vilnius 20 p. URL: https://portalas.vtd.lt/upload/Rekomendacijoms/rekomendacija_deli_atostogu_2022-02-01.pdf (дата звернення: 14.02.2023).

13. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce: Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf> (дата звернення: 14.02.2023).

14. Черноус С.М. Вільний час та його соціальний статус. Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів: тези допов. учасн. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ 22 листопада 2019 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, к.ю.н. М.Б. Мельник. Київ: ФОП Маслаков, 2019. С. 100–103.

Шарко А.М., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Белуга Ю.М., старший викладач

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ У РАМКАХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ЇХ РОЛЬ

Війна у будь-якій країні має жахливі наслідки для людей. Адже, збройні конфлікти призводять до загибелі людей. Все більше і більше цивільного населення у світі, включаючи дітей, виявляються схильними до насильства війни; людей вбивають, важко ранять, не кажучи вже про травми, залишені конфліктами психічному здоров'ю. Суспільство виявляється втягнутим у збройні конфлікти, що перекривають доступ до медичного обслуговування, іншим важливим структурам, що унеможливають дітей ходити до школи, руйнують їхні сім'ї [1].

Наш світ стрімко змінюється, але одне має залишатися незмінним: необхідно дотримуватись інтересів соціально незахищених верств суспільства, до яких належать і діти. В силу свого психічного та фізичного рівня розвитку діти не можуть належним чином захистити та врятувати себе від негативного впливу збройних зіткнень, тому забезпечення їх безпеки визнається обов'язком, у тому числі і держави, і міжнародних організацій. Проблемним залишається питання захисту дітей на етапі самого збройного конфлікту, коли ймовірність порушення їх права і свободи особливо велика. Переконані, що на цьому етапі незважаючи на те, що міжнародне право передбачає певні механізми захисту, їхнє реальне виконання знаходиться на недостатньому рівні.

Так, наприклад, з метою всебічного захисту прав дитини діють різні спеціалізовані установи ООН: Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Організація Об'єднаних Націй з питань науки, культури та освіти (ЮНЕСКО) та Дитячий фонд (ЮНІСЕФ) [2].

Захист прав дитини у системі ООН починається з однієї з її головних органів – Генеральної Асамблеї. Генеральна Асамблея з метою «...сприяння здійснення прав людини та основних свобод для всіх, без різниці раси, статі, мови та релігії» (п. 1 «в» ст. 11 Статуту ООН), визначає головні сфери захисту прав людини. Безпосередньо у сфері захисту прав дитини Генеральна Асамблея ухвалила низку декларацій: це Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей (1990 р.), Декларація та план дій «Світ, придатний для життя дітей» (2002 р.), проголосила Міжнародний рік дитини (1979 р.) та період 2001 –

2010 рр. – Міжнародним десятиліттям культури світу та ненасильства на користь дітей планети [3].

Як заявив Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун на одному із засідань Ради Безпеки, присвяченому проблемам дітей у збройних конфліктах, «...забезпечення захисту дітей у збройних конфліктах – це найбільш безпомилковий спосіб перевірки якості Організації Об'єднаних Націй та її держав-членів. Це моральний заклик, і він заслуговує на те, щоб стояти над політичними інтересами. Вирішення цього завдання потребує новаторського та безстрашного підходу та прихильності з боку всіх основних учасників процесу» [3].

Таким чином, ООН визнає порушення прав дітей у ситуації збройного конфлікту серйозною загрозою міжнародному миру та безпеці, проблемою, вирішення якої перебуває у компетенції РБ ООН. Але переконані, що істотним недоліком є той факт, що в системі органів ООН працюють лише ті механізми правового захисту, які дозволяють лише фіксувати порушення, встановлювати відповідальних за них осіб, але не дозволяють належним чином запобігти їм.

У зв'язку з цим варто сказати, що запобігання таким порушенням під час ведення бойових дій – це виключно складне завдання. Здається, що найефективнішим способом захисту дітей від збройних конфліктів буде запобігання такому конфлікту.

Проте варто сказати, що створення окремого структурного підрозділу ООН, уповноваженого проводити «довоєнне врегулювання», дозволило б більш ефективно застосувати інструменти міжнародної медіації. У нашому розумінні такий підрозділ має складатися з експертів – професійних дипломатів та медіаторів. При настанні ймовірності початку збройного конфлікту, такий орган повинен буде втрутитися як посередник, між конфліктуючими сторонами, тією мірою, якою це порушувало б суверенітет держав-сторін конфлікту.

Порушення прав дітей у збройних конфліктах і сьогодні залишається досить серйозною проблемою, для вирішення якої міжнародному співтовариству необхідно вдосконалювати існуючі правові механізми захисту прав дітей. Тому, на сьогоднішній день стоїть потреба у негайному розвитку міжнародних норм, спрямованих на запобігання конфліктам, можливість «довоєнного» врегулювання зіткнень інтересів держав шляхом створення міжнародних механізмів медіації.

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що міжнародні механізми захисту прав дітей в умовах війни потребують удосконалення тією мірою, якою вони не дозволяють мінімізувати негативний вплив на дітей під час збройних конфліктів.

Література

1. Діти знаходяться під загрозою через поновлення насильства на сході України. URL: [ttp://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_27855.html](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_27855.html) (дата звернення: 05.02.2023).
2. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах: Закон України від 23 червня 2004 р. № 1845–IV. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_795 (дата звернення: 05.02.2023).
3. Trafficking in Persons Report (june, 2016). URL: www.state.gov/j/tip (дата звернення: 05.02.2023).

УДК 347.22(043.2)

Шумило Ю., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Вишновецька С.В., д.ю.н., професор

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ УБЕЗПЕЧЕННЯ ВИНИКНЕННЯ СИНДРОМУ ВІДЧУЖЕННЯ ВІД ОДНОГО З БАТЬКІВ

Серед спорів, що виникають між подружжям в межах сімейних відносин, значне місце займають спори за участі дитини, зокрема, щодо встановлення місця проживання дитини, участі у вихованні дитини батька/матері або діда/баби, позбавлення батьківських прав, відібрання дитини тощо. За своєю природою такі конфлікти є індивідуальними й відрізняються від інших сімейних спорів тим, що першочергова увага при розгляді приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини згідно з ч.1 ст. 3 Конвенції ООН про права дитини [1].

Важливою частиною сімейних спорів є емоційна складова, через що сторонам складно дійти консенсусу й знайти раціональне вирішення проблем, наприклад, під час розлучення. Більше того, конфлікти беззаперечно впливають на психологічний стан дитини й можуть негативно вплинути на її майбутній емоційний розвиток.

Одним з травматичних явищ, яке може супроводжувати розлучення, є синдром батьківського відчуження (англ. *Parental alienation syndrome*). Термін введений доктором медицини Річардом А. Гарднером у 1985 році для опису симптомів, які проявляють діти, що відмовляються від спілкування з одним із батьків через маніпуляції з боку іншого. Зокрема, вчений у своїй праці «Синдром батьківського відчуження: минуле, сьогодні та майбутнє» дає таке визначення синдрому: «це дитячий розлад, який виникає, в більшості, в контексті сімейних спорів про опіку над дітьми і є результатом нав'язування дитині ворожих настроїв щодо

одного з батьків». Незважаючи на те, що позначення Гарднером процесів відчуження як «синдрому» залишається суперечливим серед психіатрів, психологів і терапевтів, концепція знаходить відображення у практичній площині [2].

Це питання безпосередньо корелюється із сімейними спорами і у низці країн має цілком практичне застосування. Так, суддя (у відставці) Єрусалимського суду у сімейних справах, Філіп Маркус, впродовж вебінару на тему «Відчуження батьків як психологічне насильство над дітьми» окреслив особливості синдрому: (1) це дія одного з батьків, яка змушує дитину без будь-якої правомірної причини відмовитися від контактів із другим з батьків; (2) полягає в необґрунтованих звинуваченнях щодо одного з батьків або інших членів сім'ї; (3) може бути навмисним, виникати внаслідок психічного розладу або болісного реагування на розрив між батьками; (4) відчуження слід відрізнити від адекватної реакції дитини на відсутність батьківської турботи та погане ставлення відчужених батька чи матері; (5) внаслідок синдрому дитина може страждати від порушення самоідентифікації, низької самооцінки та мати психологічні травми, які можуть зберегтися в дорослому житті. Таким чином, синдром відчуження одного з батьків є формою психологічного насильства, яке полягає у розлуці дитини з одним із батьків, внаслідок нав'язування їй необґрунтованих звинувачень щодо одного з батьків (або членів сім'ї) іншим [3].

Законодавство деяких іноземних держав передбачає нормативне закріплення заборони відчуження від одного з батьків, зокрема, в законодавстві Бразилії закріплена дефініція відчуження, яке є підставою для зміни опіки над дитиною. Натомість у Великій Британії створена окрема Служба консультацій і підтримки судів у справах дітей і сімей, яка допомагає судам оцінити та ідентифікувати відчуження для прийняття обґрунтованого рішення щодо найкращих інтересів дитини [4].

Нормативне закріплення механізму забезпечення (запобігання) такої проблеми в законодавстві України відсутнє. Поряд з тим, що в Сімейному кодексі України закріплена відповідальність за перешкоду у спілкуванні з дитиною, проте, національна правова система не містить прямих норм, які могли б забезпечити від виникнення синдрому відчуження від одного з батьків. Враховуючи той факт, що для національних судів це нове явище, останні не можуть перевірити його наявність чи відсутність в межах розгляду сімейних спорів. Тут, зокрема, можна говорити про відсутність популяризаційних (освітніх) програм для суддів, які б розкривали проблемні аспекти та наслідки виникнення у дитини синдрому відчуження від одного з батьків. Це у свою чергу не сприяє врахуванню найкращих інтересів дитини при вирішенні сімейних спорів.

Враховуючи стан правого регулювання та правозастосування національними судами у цій сфері одним із ефективних способів

убезпечення виникнення синдрому відчуження одного з батьків може стати сімейна медіація. Найважливіше те, що альтернативне врегулювання суперечок із залученням посередника враховує психо-емоційне навантаження сторін та дитини під час вирішення конфлікту. На відміну від судового розгляду спору, де дитина знаходиться в конфліктному середовищі, в якому кожен з батьків намагається перетягнути її на свою сторону, медіація забезпечує мирне врегулювання суперечок з урахуванням найкращих інтересів дитини. У ході альтернативного вирішення спору сторони ухвалюють рішення, яке влаштовує обох, що сприяє збереженню нормальних відносин в майбутньому. Таким чином, за допомогою медіації можна врегулювати такі питання, як місце проживання дитини та участь у її вихованні, що, в свою чергу, запобігає можливості виникнення синдрому відчуження від одного з батьків.

Література

1. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#top.
2. Річард А. Гарднер. Синдром відчуження одного з батьків: минуле, сьогодення та майбутнє. 2002 р. URL: <http://richardagardner.com/ar22>.
3. Відчуження одного з батьків другим – це психологічне насилля над дитиною. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1058503/?fbclid=IwAR2uRWAXYS8S1ngxKclgsDHh7-AaMr6kqhBA0bYNVsUQW97o0hkR5IK0gYE>.
4. Wikipedia. Parental alienation. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Parental_alienation#cite_note-marchetti-12.

УДК 331:335.01(043.2)

Юнацький М.О., к.е.н., доцент,
Андріяшевський А.Г., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг, Україна

НОВАЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна з РФ серйозно вплинула на всі аспекти життя України, особливо на трудові відносини. Кожен з нас повинен докладати значно більше зусиль, ніж зазвичай, щоб продовжувати працювати на своїй посаді в цей важкий період. Це необхідно для стабілізації економіки країни, задоволення нагальних потреб військових і цивільного населення та вирішення кадрової кризи. Оскільки за цей час до Кодексу законів про

працю було внесено кілька змін, у повсякденному житті часто виникає багато питань щодо правовідносин між роботодавцем і працівником.

«З 24.03.2022 набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2136) [1], яким визначено правила організації трудових відносин на період воєнного стану, запровадженого Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон № 389) [2]. Але з 19.07.2022 окремі положення Закону № 2136 змінилися через набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» (далі – Закон № 2352) [3]. Тож далі з'ясуємо, які правові новації щодо трудових відносин діють з указаної дати» [1-3].

Тож, розглянемо відмінності у призупиненні трудового договору та простою (Рис. 1).

Рис. 1. Відмінності у призупиненні трудового договору та простою

Згідно Закону № 2136 [1] дія трудового договору припиняється, коли як роботодавець, так і працівник тимчасово припиняють роботу іншої сторони та перестають виконувати роботу, визначену трудовим договором. У разі військового нападу на Україну трудовий договір може бути призупинено, що перешкоджає наданню та виконанню праці.

Трудовий зв'язок припиняється не тільки через призупинення трудового договору. Дія трудового договору повинна бути призупинена, і, якщо можливо, як роботодавець, так і працівник повинні попередити один одного.

Новим Законом дещо конкретизовано вказані правила. Зараз у разі прийняття рішення роботодавцем про відміну призупинення дії трудового договору він повинен за 10 календарних днів (до дати відновлення трудового договору) сповістити працівників щодо необхідності стати до роботи.

Норми про призупинення дії трудового договору не можуть застосовуватись до керівника та заступників керівника державного органу, а також посадової особи місцевого самоврядування, що знаходяться на виборних посадах.

Роботодавець обов'язково оформлює наказ, в якому зазначає причини та строк призупинення трудового договору, відповідну кількість та дані працівників, з якими призупиняється дія договорів, та умови відновлення дії зазначеного трудового договору.

Призупинення дія трудового договору з окремими посадовими особами державних органів та відповідних органів місцевого самоврядування, можливо лише погодженням відповідного наказу з військовою адміністрацією.

Простій – це тимчасова зупинка роботи, яка є наслідком непередбачуваних подій, невиконання організаційних чи технологічних вимог або того й іншого.

Література

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 02.01.2023).

2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.01.2023).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин. Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text> (дата звернення: 02.01.2023).

PROTECTION OF THE RIGHTS OF A PERSON IN THE CASE OF DISTRIBUTION OF UNTRUE INFORMATION ABOUT HIM ON THE INTERNET: PROLEMATICS

The problem of the spread of unreliable information on the Internet and the responsibility of individuals for these actions is quite relevant.

It is extremely important to know and be able to choose the right method of protection in the event of these violations.

According to the traditional concept, the right to defense is a component of the subjective right, along with the right to take one's own actions, as well as the right to demand certain behavior from obligated persons.

Protection of the right is carried out using the appropriate form and methods. The form of protection refers to a set of internally agreed organizational measures to protect the subjective rights and legally protected interests of a person. As you know, the science of civil law distinguishes two main forms of protection of the violated right: jurisdictional (Articles 16-18 of the Civil Code of Ukraine) and non-jurisdictional (Article 19 of the Civil Code of Ukraine).

The non-jurisdictional form of protection includes the actions of individuals or legal entities regarding the protection of rights and interests protected by law, which are carried out independently, without recourse to state and judicial authorities. Usually, the protection of a person's rights in case of dissemination of false information about him is carried out in court, although the possibility of "self-defense" is not excluded.

The jurisdictional form of protection (Article 16 of the Civil Code of Ukraine) provides that every person has the right to apply to the court for the protection of his personal or property right or interest.

Also, Article 32 of the Constitution of Ukraine guarantees everyone the right to legal protection of the right to refute false information about themselves and their family members and the right to demand the removal of any information, as well as the right to compensation for material and moral damage caused by the collection, storage, use and dissemination of such false information.

The author proposes to consider the issue of protecting a person's rights in case of dissemination of inaccurate information about him on the Internet from a practical point of view.

As you know, the judicial procedure for protection includes a person's application to the court for the protection of the violated right.

In order to apply to the court with a claim, it is necessary, first of all, to establish the fact of the spread of false information on the Internet and to

confirm this with proper and admissible evidence. For example, the evidence could be a printed web page from a website showing the website address and the author of the information.

It is also necessary to establish the persons (person) who created and disseminated false information and who will be the defendants in the case in the event of a request for legal protection.

According to the resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine “On judicial practice in cases of protection of the dignity and honor of an individual, as well as the business reputation of an individual and a legal entity”, the proper defendants in case of dissemination of inaccurate information on the Internet are the author of the relevant informational material and the owner of the website. In addition, the Supreme Court of Ukraine noted that it is the plaintiff who is responsible for establishing and specifying these persons in the statement of claim.

According to the Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights”, the owner of the website is the person who is the owner of the account and establishes the procedure and conditions for using the website. In the absence of evidence to the contrary, the owner of the website shall be considered the registrant of the corresponding domain name by which the website is accessed, and (or) the recipient of hosting services.

In accordance with part 6 of Article 277 of the Civil Code of Ukraine, the legislator grants the right to an individual whose personal non-property rights have been violated in printed or other mass media, to a response, as well as to refutation of inaccurate information in the same mass media in the manner established by law.

However, if a person’s right is violated on the Internet, then in practice the implementation of the right to reply is problematic, at least for the reason that the person does not always have the opportunity to establish the person who owns the website and posts personally created information as well as informational messages of others persons.

It does not solve the specified problem and the possibility of obtaining data about the owner of the website by the court when considering the case in accordance with the provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine from the administrator of the system of registration and accounting of domain names and addresses of the Ukrainian segment of the Internet.

There are websites that contain insufficient data to establish it or no information about the owner at all. Also, it should be noted that in practice domain name registration and ordering of hosting services for these websites is usually carried out abroad, which makes it impossible to establish data about the person who owns the website.

In this case, the person whose rights have been violated can use the legislative options specified in paragraph 3 of part 4 of Article 277 of the Civil Code of Ukraine, namely – if the person who spread the false information is

unknown, the natural person whose right has been violated can apply to the court with a statement establishing the fact that this information is unreliable and refuting it. Such a fact is established by the courts in the order of a separate court proceeding.

In accordance with part 7 of Article 277 of the Civil Code of Ukraine, it is noted that refutation of false information is carried out in the same way in which it was disseminated. However, in the case of the distribution of such information via the Internet, certain difficulties may arise when applying the method of refutation specified in the specified article.

A problematic issue arises when unreliable information is posted, for example, on the Facebook network. Yes, a person can register a fake account, that is, under a fictitious name and use a social network, spreading false information, which will make it impossible to establish the guilty person and identify the offender.

In this case, if it is impossible to establish the owner of the account, for example, on the Facebook network, then the Ukrainian courts will refuse to satisfy the claim because the defendant in the case has not been established (not specified).

The Law of Ukraine “On Media” will be able to partially solve the issue of establishing subjects of dissemination of unreliable information on the Internet. This Law N 267 was adopted by the Parliament on December 13 and signed by the President of Ukraine on December 29 and published on December 31 in “Voice of Ukraine”. According to the final provisions, it will enter into force three months after its publication on March 31, 2023.

Thus, the Law of Ukraine “On Media” establishes the definition of a media (a means of mass information) – a means of disseminating mass information in any form, which is periodically or regularly released to the world under editorial control and a permanent name as an individualizing feature.

For the first time since independence, the corresponding Law was adopted and the concept of “online media” was defined at the legislative level as a media that regularly distributes information in text, audio, audiovisual or other forms in electronic (digital) form using the Internet on its own website. site, except for media that are classified as audiovisual media by this Law.

Also, the Law of Ukraine “On Media” enshrines entities in the field of online media (Article 16) and methods of dissemination of mass information in the field of online media. The specified Law proposes to define the following as methods of dissemination of mass information in the field of online media:

- broadcasting, rebroadcasting of any audio or video information using the Internet;
- downloading for public access or opening access to one or more downloaded files (parts of files) containing distributed information, on storage devices of computers, servers, etc., accessed by users using the Internet;
- posting text messages on your own website or web page.

Also, Article 43 of the Law of Ukraine “On Media” enshrines the right to answer and refute inaccurate information, where a person who believes that an entity in the field of audiovisual, print or online media has disseminated information about him that does not correspond to reality (stated incomplete or inaccurate) and denigrate her honor, dignity or business reputation, has the right to demand refutation of inaccurate information or to exercise the right of reply.

Therefore, legislative regulation of the legal status and activity of subjects in the field of online media, as well as the right to answer and refute inaccurate information that has been disseminated about a person, is relevant, which will allow to eliminate at least part of the gaps in legal regulation, in particular, regarding the dissemination of inaccurate information on the Internet.

УДК 349.3(043.2)

Ямненко Т.М., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Міністерством охорони здоров'я України було вжило всіх необхідні заходів, які на час дії воєнного стану спростили доступ щодо отримання медичної допомоги на всій території України, де є можливість повноцінного функціонування медичних закладів та лікарів, незалежно від місця реєстрації та наявної декларації щодо отримання медичних послуг.

Відповідно до наказів МОЗ та уряду України, на час дії воєнного стану передбачені наступні можливості для безперешкодної реалізації громадянами свого права на медичну допомогу:

- медичні заклади надаватимуть екстрену медичну допомогу цілодобово всім, хто її потребує;
- без жодних умов щодо наявності/відсутності укладеної громадянами декларації;
- наявності чи відсутності документів, на підтвердження своєї особи;
- незалежно від місця реєстрації чи проживання того, хто звернувся за медичною допомогою або був доставлений до найближчого медичного закладу [1].

Міністерство охорони здоров'я України задля забезпечення усіх громадян, які покинули місця постійного проживання і тимчасово змушені проживати в інших регіонах країни, належним рівнем медичного обслуговування, звертає увагу, що на сьогодні вживаються усі заходи для того, щоб вимушені переселенці отримували необхідну медичну допомогу безкоштовно та у повному обсязі. Так згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.03.2022 р. № 496 «Деякі питання надання

первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану» первинна медична допомога для внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) надається без переукладання декларацій із сімейним лікарем [2].

ВПО можуть бути прийняті у будь-якому закладі охорони здоров'я, якщо він здатен забезпечити необхідне лікування, наявність декларації для цього не обов'язкова. У закладі, який надає первинну медичну допомогу, можна отримати: динамічне спостереження за станом здоров'я; діагностику та лікування захворювань; базові тести та аналізи; направлення до лікарів вузької спеціалізації чи на обстеження; паліативну допомогу; щеплення відповідно до календаря профілактичних щеплень; рецепти за програмою «Доступні ліки» та інсулін.

Заклади охорони здоров'я, які працюють за програмою медичних гарантій (далі – ПМГ), повинні надавати необхідну медичну допомогу, у тому числі ВПО, безоплатно. Стаціонарна медична допомога також надається безоплатно за ПМГ у закладах охорони здоров'я, які підписали договори з Національною службою здоров'я України. Надання екстреної медичної допомоги ВПО здійснюється безоплатно попри наявність або відсутність підписаної із лікарем декларації за місцем їх фактичного перебування незалежно від місця реєстрації.

Медико-соціальні експертні комісії (МСЕК) продовжують роботу відповідно до нормативно-правових актів (зокрема, постанов КМУ № 225 від 08.03.2022 р. [3] та 30.03.2022 р. [4]), які спрощують проходження експертизи у воєнний час.

Міністерство охорони здоров'я України нагадує, що повторний огляд для продовження інвалідності можна пройти після завершення воєнного стану. Повторний огляд, строк якого припав на період дії воєнного стану на території України, переноситься на строк після припинення/скасування воєнного стану, але не пізніше шести місяців після його припинення/скасування. Для отримання соціальних виплат особам з інвалідністю проходити повторний огляд для підтвердження інвалідності не потрібно. Постановою КМУ від 30.03.2022 р. № 390 продовжено строк дії інвалідності, відсотків втрати працездатності та індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю на весь термін дії воєнного стану на території України і 6 місяців після його припинення/скасування [4].

Слід зауважити, що діти та дорослі з інвалідністю мають можливість отримувати, відповідно до індивідуальної програми реабілітації, без проходження повторного огляду ЛКК чи МСЕК: соціальні виплати; реабілітаційні послуги та допоміжні вироби (милиці, ходунки, крісла колісні); засоби інконтиненції, наприклад, памперси, катетери тощо; освітні послуги; відповідні пільги.

Протягом дії воєнного стану та шість місяців після його припинення або скасування – відповідно до постанови КМУ від 08.03.2022 р. № 225 –

громадяни мають право звертатися до МСЕК для встановлення інвалідності заочно та незалежно від місця проживання чи перебування. Відповідно до чинного законодавства, медико-соціальна експертиза для встановлення групи інвалідності проводиться за направленням закладу охорони здоров'я після проведення діагностичних, лікувальних і реабілітаційних заходів, за наявності відомостей, які підтверджують стійке порушення функцій організму, обумовлених захворюваннями, наслідками травм чи вродженими вадами, які спричиняють обмеження життєдіяльності. Звертаємо увагу, що укладання декларації між пацієнтом з внутрішньо переміщених осіб та лікарем, який оформляє направлення на МСЕК, не потрібно, законодавчі підстави вимагати її відсутні [3].

Єдиним тимчасовим обмеженням у реалізації свого права на медичну допомогу, яке зумовлено необхідністю спрямування зусиль всіх медичних закладів та їх спеціалістів на оперативне забезпечення можливостей рятування життя постраждалих та поранених від протиправних дій агресора, є тимчасове припинення планової госпіталізації та операцій до окремого розпорядження уряду та Міністерства охорони здоров'я [5].

Література

1. Медичне обслуговування внутрішньо переміщених осіб під час воєнного стану. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/medychne-obslugovuvannya-vnutrishno-peremishhenyh-osib-pid-chas-voennogo-stanu/>.

2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.03.2022 № 496 «Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 березня 2022 р. № 225 «Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2022-p#Text>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від від 30 березня 2022 р. № 390 «Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо строку повторного огляду осіб з інвалідністю та продовження строку дії деяких медичних документів в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2022-p#Text>.

5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.02.2022 № 374 «Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0374282-22#Text>.

РОЗДІЛ 5

СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО, ПОВІТРЯНОГО ТА КОСМІЧНОГО ПРАВА

UDC 346.2(043.2)

Gomon V., manager, Poland

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: THE EXPERIENCE OF POLAND

Entrepreneurship is generally understood to be a profit-making activity, and the activities of enterprises are an important component of the state's economic system. However, it seems somewhat limited to equate the essence and purpose of this business entity only with private interest. The war in Ukraine has vividly illustrated the importance of the social orientation of enterprises. Poland is the country that provided asylum to the majority of Ukrainians fleeing the war. A significant share of this assistance came from businesses.

Ukrainians had an opportunity to receive a free starter from one of the Polish mobile operators: Plus, Play, Orange or T-Mobile. These operators reduced the price of calls to people living in Ukraine and gave free minutes and gigabytes of internet. They provided access to mobile applications in Ukrainian. Such a promotion lasted for 30 or 100 days.

Ukrainian citizens could buy a phone in Plus for a symbolic zloty without signing a contract. The promotion lasted until 8.04.2022. T-Mobile employs teachers to support the learning and adaptation of children in Polish schools, who have been supporting Ukrainian students since this school year. Also, T-Mobile has become a sponsor of the documentary "Superheroes" about Poles supporting Ukrainians. The Orange Foundation works for responsible education and has supported the launch of an online school for Ukrainian pupils. It also made a leisure centre available. It donated an office building to the city of Łódź to accommodate 150 children from Ukrainian orphanages. Telekom Play made the Ukraine 24 channel available to all customers, no matter what their offer is.

Diseases and various health problems do not bypass anyone. That is why Polish medical centres also did not stand aside when it came to helping Ukrainians fleeing the war. It is very difficult to cope in a foreign country without knowledge of the language and the health system. Support was provided by, among others: Damian Centre, LUX MED Group, ENEL-MED Medical Centre and Warsaw Medical University. The assistance was free of

charge; in addition, telephone connections in Ukrainian were set up and psychological support was provided. Such an action lasted about six months from the beginning of the war in Ukraine.

In some of the above-mentioned facilities, the possibility of a free consultation with an internist and paediatrician was introduced. The LUX MED Group continues to offer free urgent medical assistance to Ukrainian citizens.

It is worth describing in more detail the assistance provided by retail chains to refugees and people in Ukraine alike. It is known that a person can last 1-3 days without water and food. Hence, the companies Żabka Polska, Biedronka, Lidl Polska and other chains were very supportive and helped the refugees. The self-service checkouts in the aforementioned shops have a Ukrainian language function.

Lidl Poland also continuously undertakes aid activities. The chain has allocated support worth PLN 47 million to help Ukrainian citizens. Customers of Lidl Polska donated over 834,000 kilograms of food and the most necessary products to special baskets for Caritas Poland and Food Banks. In order to support Ukrainian citizens in their search for work, Lidl has adapted its official recruitment platforms to reach them with job offers. The company has decided to stop selling products from Russia and Belarus. Many other retail chains have also abandoned Russian goods.

When we talking about ESG, we often talk about the letter ‘E’. Of course, environmental protection is a very important topic on which our future depends, but the war in Ukraine also reminds us of the importance of the other letters, such as ‘S’ and ‘G’. As we know, the ‘S’ refers to the stakeholder relationship a company builds and maintains, the reputation among people, institutions and in communities. This is what has worked very well through employee volunteering [1].

Literature

1. Valentyna Gomon. Bez Was nie byloby nas, a bez Nas -was. *Report ESG* 2023. Nr. 4. P. 48-50.

UDC 341(043.2)

Dr. Pastukhov Oleksandr,
Faculty of Laws, University of Malta, Msida, Malta

ON THE STATUS OF THE EUROPEAN SPACE AGENCY

European Space Agency (ESA) mission is to shape European space capacity development activities and to ensure that European citizens continue to benefit from investments made in space.

ESA is an international organization with 22 member states. By coordinating the financial and intellectual resources of its members, ESA can undertake programs and activities that go far beyond what each of these countries could achieve individually.

ESA's mission is to develop the European space program and to carry it out. The Agency's projects are designed to learn more about the Earth, its immediate space environment, the Solar System and the Universe as well as to develop satellite technologies and services and to promote European industries [1].

Not all member countries of the European Union are members of ESA, and conversely, not all member states of ESA are members of the EU. ESA is a fully independent organization although it maintains close relations with the EU under a framework agreement concluded between the two organisations. ESA and the EU share a common European strategy for space and jointly develop a European space policy.

Slovenia has associate member status. Canada participates in some ESA programs under a cooperation agreement. Bulgaria, Cyprus, Croatia, Latvia, Lithuania, Malta and Slovakia have cooperation agreements with ESA.

ESA has centers in various European countries, each of which has well-defined responsibilities.

ESTEC, European Space Technology Centre, is the center where most of ESA's space vehicles and technology development activities are designed.

ESOC, the European Space Operations Centre, is responsible for command and control operations in orbit for ESA satellites. The EAC, European Astronaut Center, trains astronauts for future missions.

ESRIN, European Institute for Space Research – its responsibilities include the collection, storage and distribution of satellite data to ESA partners as well as acting as the Agency's information technology centre.

ESAC, European Center for Space Astronomy – it is responsible for the collection, archiving and distribution of data from astronomical and planetary missions.

Also act: ECSAT, European Center for Space Applications and Telecommunications, ESEC, European Center for Space Security and Education,

ESA's mandatory activities (space science programs and general budget) are financed by financial contributions paid by all Member States and calculated on the basis of each Member State's Gross National Product.

ESA also runs a number of optional programs. Each country decides which optional programs it wishes to participate in and the amount of its contributions to each of these programs.

She operates on the basis of "geographic return", which means that it invests in each Member State, in the form of contracts awarded to its industry

for the performance of space activities, an amount roughly equivalent to the contribution of this country.

The ESA Council is the organisation's governing body. It sets the guidelines on the basis of which the Agency draws up the European space programme. Each Member State is represented on the Council and has one vote, regardless of its size or financial contribution.

Ukraine can co-finance ESA programs and will become one of the top 10 European countries in this regard [2]. Ukraine has a great space heritage. Ukraine could become a subcontractor for the important components as thrusters, electric thrusters, chemical engines, satellite adapters, in-orbit service etc. Air launch IP and technologies (Air launch, Mriya projects) for different inclination orbit for countries without its own capabilities.

Access to the VAS company and its expertise of the submeter images processing for military needs. Ukrainian experienced staff, already involved in the international space projects as an advisors and mentors.

Literature

1. ESA: facts and figures. URL: https://www.esa.int/Space_in_Member_States/France/L_ESA_faits_et_chiffres

2. Why cooperation between Ukraine and the European Space Agency is beneficial to both participants in the process-analytical report URL: <https://universemagazine.com/chomu-spivpracznya-ukrayiny-ta-yevropejskogo-kosmichnogo-agentstva-vygidna-obom-uchasnykam-proczesu-analitychnyj-zvit/>

UDC 347.8(043.2)

Rogowski B., lawyer-linguist, Poland
Khotsianovska N., attorney at law, Senior Lecturer,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

IMPLEMENTATION OF CERTAIN PROVISIONS OF THE MONTREAL CONVENTION: LIMITS SET IN THE EU CASELAW

One of the fundamental international legal acts regulating air transportation is the Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air, concluded in Montreal on May 28, 1999 (hereinafter referred to as the Montreal Convention). The EU, like most countries actively engaged in international air transportation, has implemented the provisions of the Montreal Convention by adopting on behalf of the European Union Council Decision 2001/539/EC of April 5, 2001 (OJ 2001, L 194, p. 38; the "Montreal Convention") and other regulations and directives regulating the compensation for damage caused by an air accident. However, given the generality and

universality of the Montreal Convention, its provisions have been repeatedly interpreted by the European courts.

In particular, in one of its cases, the Landesgericht Korneuburg (Korneuburg Regional Court) requested a preliminary ruling on the interpretation of Articles 1(1), 17, 29 and 33 of the Montreal Convention. This Request was filed in the context of proceedings between Ms. Prüller-Frei and Mr. Brodnig and Axa Versicherung AG ("Axa"), a German insurance company, concerning compensation for current and future damage suffered by Ms. Prüller-Frei as a result of a plane crash. On August 30, 2010, Ms. Prüller-Frei, who was a permanent resident of Austria at the time, flew over an aloe vera plantation on board a Calidus gyroplane piloted by Mr. Preiss, as she was considering purchasing the plantation. Before the flight, Mr. Preiss, who owned the gyroplane, asked Mr. Brodnig to help him obtain insurance on favorable terms. As Mr. Brodnig had more flight hours than Mr. Preiss, and the insurance premium is calculated based on the number of flight hours, Mr. Preiss, as the custodian of the gyroplane, entered into an insurance contract with Axa for multi-risk civil liability insurance, which covered the liability of the custodian of the gyroplane and the passengers on board. The insurance policy of Axa defined the intended use of the gyroplane as follows: "business and private flights, as well as demonstration flights for the purpose of sale". The gyroplane at issue in the main proceedings took off from Medina Sidonia (Spain) and crashed near Jerez de la Frontera (Spain), causing Ms. Prüller-Frei to suffer bodily injuries and to file a claim for compensation for present and future damages with the Landesgericht Korneuburg. During the proceedings before the Korneuburg Land Court, the defendants argued that the Montreal Convention was not applicable to the facts of the case. In the course of the proceedings, the Korneuburg Land Court had some doubts about the assertion that the Montreal Convention was not applicable to the facts of the case, given that the scope of the Convention covers domestic flights in accordance with Regulation No. 2027/97.

In this regard, the case was referred to the European Court of Justice and the first issue was the possibility of interpreting Article 2(1)(a) and (c) of Regulation No. 2027/97 and Article 1(1) of the Montreal Convention as meaning that a claim for damages brought by a person who was a passenger of an aircraft having the same place of take-off and landing in a Member State, was transported free of charge for the purpose of inspecting property from the air in connection with a property transaction planned with the pilot of that aircraft, and suffered physical injuries during the accident of the aircraft, should be determined solely on the basis of Article 17 of the Montreal Convention, with the application of national law excluded. This question was raised in view of the fact that, according to Article 1 of the Montreal Convention, it applies to all international transportation of persons carried by aircraft for remuneration.

This applies equally to free transportation by aircraft performed by an air transport company.

In its judgment, the Court of Justice pointed out the limitations of the interpretation of the provisions of the Montreal Convention in view of its application in the said case. The Court of Justice based its decision on the fact that although Article 1 of Regulation No. 2027/97 makes this Convention applicable to air transportation within a Member State, this Regulation applies only to "air carriers" within the meaning of Article 2(1)(a), namely, air transport undertakings holding valid operating licenses, and to "Community air carriers" within the meaning of Article 2(1)(b), namely, air carriers holding a valid operating license issued by a Member State in accordance with the provisions of Regulation 2407/92. However, the defendants do not fall within the definition of "air carrier" referred to in Article 2(1)(a) of Regulation No. 2027/97, as they are not air transport undertakings with valid operating licenses. Furthermore, the defendants in the main proceedings do not fall within the meaning of "Community air carriers" referred to in Article 2(1)(b) of Regulation No 2027/97, as they are not air carriers holding a valid operating license issued by a Member State in accordance with the provisions of Regulation 2407/92. This conclusion is further supported by the fact that the flight, which was operated free of charge within the Member State for the purpose of a possible real estate transaction and which did not involve the transportation of passengers between different airports or other authorized points of landing, was a "local flight" within the meaning of Article 2(1)(6) of Regulation No 1008/2008 and that, according to Article 3(3) of that Regulation, flights of this kind are not subject to the requirement of a valid operating license. In such circumstances, the case does not fall within the scope of Regulation No. 2027/97. Consequently, the Montreal Convention applies to flights within a single Member State only if those flights fall within the scope of Regulation No. 2027/97, and is not applicable to the present case, either.

Based on the foregoing, the European Court of Justice concluded that Article 2(1)(a) and (c) of Regulation No. 2027/97 and Article 1(1) of the Montreal Convention should be interpreted as preventing the determination on the basis of Article 17 of that Convention of a claim for damages brought by a person who was a passenger of an aircraft that had the same place of take-off and landing in a Member State and was transported free of charge for the purpose of inspecting property from the air in connection with a property transaction planned with the pilot of that aircraft, and suffered bodily injury in an aircraft accident [1].

Literature

1. The European Court of Justice: Judgment of the Court (First Chamber) 9 September 2015 in Case C-240/14, Eleonore Prüller-Frey v Norbert Brodnig and

УДК 329.09.5(477)(043.2)

Амеліна А.С., к.ю.н., доцент,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ПРАВОВИЙ ВИМІР

Проблеми інформаційної безпеки в сучасних умовах є надзвичайно актуальними і вимагають поглибленого вивчення. Характерною ознакою сучасного етапу науково-технічного прогресу є стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх використання як у повсякденному житті, так і в управлінні державою. Інформація та інформаційні технології все більше визначають розвиток суспільства і слугують новими джерелами національної могутності [1, с. 97].

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування інформаційної безпеки, виявлення основних чинників та загроз в інформаційній безпеці держави.

Результати та обговорення. Теоретичні дослідження питань інформаційної безпеки розглядалися у роботах: Д.С. Азарова, В.А. Авраменко, К.І. Белякова, П.С. Берзіна, В.Л. Бурячка, В.Д. Гавловського, В.І. Голубєва, О.М. Горбатюка, В.П. Ємельянов, Р.А. Калюжного, А.А. Князева, Б.А. Кормича, О.І. Крюкова, М.Б. Левицької, В.М. Лопатіна, Ю.Є. Максименко, Г.М. Новицького, В.М. Плугатиря, А.М. Ришелюка, О.А. Сороківської, В.І. Шакуна, Я.Р. Якубовського та інших.

Варто зауважити, що у науковій літературі існують різні підходи до визначення сутності поняття інформаційна безпека. Розглянемо погляди вчених щодо цього поняття. Зокрема, О.М. Горбатюк вважає, що «інформаційна безпека - стан захищеності потреб в інформації особистості, суспільстві і держави, за якого забезпечується їх існування і прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз» [2, с. 47].

Р.А. Калюжний вважає, що «інформаційна безпека держави - це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для держави безпечних умов існування; суспільних правовідносин, пов'язаних із створенням, розповсюдженням, зберіганням та використанням інформації [3, с. 237].

У. Ільницька вважає, що «інформаційна безпека є інтегрованою складовою національної безпеки і її розглядають як пріоритетну функцію держави» [4, с. 28]. Тобто приходимо до висновку, що єдиної думки щодо даної дефініції немає.

У найзагальнішому випадку інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави. Під інформаційним середовищем розуміють сферу діяльності суб'єктів, пов'язану зі створенням, перетворенням і споживанням інформації. Інформаційне середовище умовно поділяється на три основні предметні частини: створення і розповсюдження вихідної та похідної інформації; формування інформаційних ресурсів, підготовки інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг; споживання інформації та дві забезпечувальні предметні частини: створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій і засобів їхнього забезпечення, а також засобів і механізмів інформаційної безпеки [1, с. 97].

Варто також відзначити, що інформаційна безпека є складним, системним, багаторівневим явищем, на стан і перспективи розвитку якого мають безпосередній вплив зовнішні та внутрішні чинники, найважливішими з яких є: 1) політична обстановка у світі; 2) наявність потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз; 3) стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни; 4) внутрішньополітична обстановка у державі. Водночас, інформаційна безпека є складною, динамічною, цілісною соціальною системою, компонентами якої є підсистеми безпеки особистості, держави і суспільства. Саме взаємозалежна, системна інформаційна єдність останніх складає якісну визначеність, покликану здійснити захист життєвоважливих інтересів людини, суспільства і держави, забезпечити їх конкурентоздатний, прогресивний розвиток [5, с. 154-157].

У Законі України «Про основи національної безпеки України», до загроз в інформаційній безпеці держави відносять наступні: намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної інформації, неповної або упередженої інформації; прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну таємницю, а також конференційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави [6].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що захист інформації повинен здійснюватися комплексно і постійно, за допомогою

методів, способів системи захисту, це не можна зробити лише одноразовим актом. При цьому, створення безпечної системи інформаційної безпеки є дуже громіздкою роботою, яка вимагає величезних зусиль, способів, методів та засобів.

Література

1. Лук'янова В.В., Лаутар А.Ю. Інформаційна безпека в умовах розвитку інформаційної системи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 2. Т. 3. С. 97-101.

2. Горбатюк О.М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. 1999. Вип. 14. Міжнародні відносини. С. 46-48.

3. Калюжний Р.А. Інформаційне право України: концептуальні основи формування. *Науковий вісник Дніпропетровського інституту МВС України*. 2001. № 3(6). С. 234-244.

4. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізм протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*. 2016. Vol.Num 1. С. 27-32.

5. Золотар О.О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика: монографія. Київ. ТОВ»Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.

6. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. С. 511. Ст. 102.

УДК 342.95 (477)(043.2)

Беззубов Д.О., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Правовий статус керівників підприємств включає ряд елементів, як-то: компетенція, функції та обсяг відповідальності: «1) визначення його місця і ролі в системі управління підприємством, які характеризують організаційно-правові способи заміщення посади, підпорядкування, способи реалізації єдиноначальності, співвідношення єдиноначальності керівника із самоврядуванням трудового колективу; 2) визначення змісту компетенції керівника. Необхідність її використання як елемента адміністративно-правового статусу підприємства зумовлена тим, що це поняття притаманне лише діяльності органів управління та посадових осіб. У загальних (щодо різних форм власності) рисах компетенція керівника підприємства окреслюється державою з допомогою правових

норм, які регулюють відносини: між уповноваженими державою органами та керівником підприємства; між керівником підприємства та об'єктами управління; між керівником підприємства та іншими органами управління підприємством; 3) обов'язок керівника нести адміністративну відповідальність (в чому виражається так звана адміністративна деліктоздатність) у передбачених законом випадках за неналежне виконання повноважень чи перебільшення їх обсягу Місце керівника підприємства в системі управління характеризує і його підпорядкованість».

Зокрема, серед загальних функцій керівника підприємства називають організацію, планування та прогнозування, добір та розстановку кадрів, координацію їх спільної роботи. А серед спеціальних функцій вирізняють управління виробничою діяльністю, управління соціальним розвитком і трудовими ресурсами, управління фінансами, управління матеріальними ресурсами та реалізацією продукції, робіт та послуг а також зовнішньоекономічну та природоохоронну функції.

Для визначення правомірності реалізації компетенції керівником підприємства в межах його адміністративно-правового статусу доцільним є застосування категорії «ефективність прийняття управлінських рішень» під яким розуміють «системну діяльність людей, які свідомо визначають варіант (альтернативу) дій, що забезпечує досягнення мети організації. Управлінське рішення відрізняється від засобів вирішень поточних виробничих завдань спрямованістю на організацію колективної праці; його приймає керівник (суб'єкт управління) у разі виникнення проблеми або нагальної потреби системно урегулювати відносини щодо організації виробництва». Без використання такої категорії неможливим є визначення відповідальності керівника при реалізації ним дискреційних повноважень, коли складно однозначно оцінити законність прийняття тих чи інших рішень.

Слід зазначити, що прийняття управлінського рішення є ключовим фактором при реалізації адміністративно-правового статусу керівника підприємства в частині його компетенції як результат його юридичної обізнаності, аналітичної діяльності, прогнозування, аргументування, оптимізації і виявлення альтернативних рішень на підставі обробки сукупності економічної, соціальної та правової інформації. Процес прийняття управлінських рішень, що складається з кількох етапів вимагає від керівника підприємства володіти чималою кількістю навичок та компетентностей, адже саме від цього залежить ефективність діяльності підприємства, кадрової політики та загалом економічного стану підприємства.

Змістом процесу прийняття управлінського рішення є сукупність послідовних і пов'язаних між собою процедур інтелектуальної діяльності

керівника підприємства, продуктивною структурою з високоефективною організацією при обов'язковому використанні науково-технічних досягнень, оптимізацією технологій та залучення кваліфікованих кадрів.

Власне, прийняття рішення – базова функція посади керівника підприємства, що «пов'язана одночасно з іншими компетентностями, визначає їх зміст та вид ресурсів і обсяг повноважень щодо їх реалізації та забезпечення безпеки підприємства».

Базовим значенням ефективності управлінських рішень є спрямованість їх змісту на досягнення стратегічних цілей підприємства. При цьому як зазначається, цілевизначення – «це процес створення і формулювання мети (цілей), один із важливих елементів процесу управління, що визначає вид цільової функції». Відповідність чи невідповідність діяльності всіх співробітників підприємства, а особливо його керівника визначеним цілям створення підприємства є своєрідним маркером виникнення деліктних правовідносин.

Підприємство як організація створюється з певною метою і його виробнича діяльність повністю спрямовується на досягнення цієї мети. «Мета – плановий результат, що виступає як єдність бажаного і можливого. У підприємства як суб'єкта господарської діяльності, основною метою є одержання прибутку. Враховуючи, що наявність мети це ознака, яка виключно стосується людської діяльності, то й досягається така мета виключно засобами використання людського ресурсу – розумової праці суб'єктів прийняття та реалізації управлінських рішень. Мета є генеральним імперативом дій, що описує майбутній стан або процес як об'єкти, бажані для досягнення».

Формулювання цілей та обмежень є важливим завданням адміністративно-правового регулювання господарської діяльності і характеристикою компетентності керівників. В ринковій системі глобальною господарською метою (місією) є рівень задоволення ринкових потреб, що характеризується рівнем доходів, майновим станом, добробутом, рентабельністю, ліквідністю тощо.

Найбільш загальними етапами процесу ухвалення рішення є робота з інформацією (прийом, оброблення, представлення та розпізнавання ситуації), підготовка варіантів рішення, а також оцінка ефективності вибраного варіанту і прийнятого рішення. Кожен етап характеризується специфічними операціями і процедурами діяльності осіб, що рішення, в різних умовах (визначеності, ризику і невизначеності).

Глобалізація економіки вимагає стандартизації управління на підприємствах для забезпечення ефективного, прозорого, стратегічно передбачуваного менеджменту незалежно від форм власності та форм господарювання.

Слідування наведеного алгоритму при прийняття управлінських рішень керівниками підприємств дозволяє мінімізувати негативні наслідки впливу ризиків на стан справ на підприємстві та оптимально ефективно досягати основної мети підприємства – отримання прибутку.

На національному рівні розроблений державний стандарт якості ДСТУ ISO 9001-2001 щодо якості управління на підприємстві, яким встановлені певні зобов'язання керівництва (5.1) Зокрема, вважається, що «найвище керівництво повинне надавати докази виконання своїх зобов'язань щодо розроблення та впровадження системи управління якістю і постійного поліпшення її результативності, використовуючи: а) доведення до всіх рівнів в організації важливості задоволення вимог замовника, а також регламентувальних та законодавчих вимог; б) формулювання політики у сфері якості; в) забезпечення установа цілей у сфері якості; г) аналізування з боку керівництва; д) забезпечення ресурсами».

Адміністративно-правове регулювання діяльності керівників підприємств в питаннях поточного керівництва очолюваних підприємств створює нормативне підґрунтя для встановлення правомірності їх діяльності. Відповідно, неефективність управлінських рішень керівництва підприємства під час договірної діяльності може свідчити про порушення чинного законодавства та внутрішніх документів як то контракти з керівниками підприємств, статuti тощо.

УДК 343.2:343.3(043.2)

Васильківська І.П., к.ю.н., доцент,
НДІ правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України,
м. Київ, Україна

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Початок повномасштабного вторгнення РФ на територію України поставив перед нашою державою завдання не лише оперативної протидії наявним військовим загрозам, але й формування ефективної системи реагування на увесь комплекс гібридних впливів. Однію з найбільш важливих зон протистояння залишається інформаційна сфера.

Варто зазначити, що ще до 24 лютого 2022 року країна-агресор, широко використовуючи новітні інформаційні технології для впливу на свідомість громадян, сприяла розпалюванню національної та релігійної ворожнечі, пропаганді агресивної війни, насильницькій зміні конституційного ладу або порушенню суверенітету та територіальної цілісності України. Під час же повномасштабної війни засоби

інформаційного ворожого впливу надають змогу виправдовувати, підтримувати збройну агресію, розповсюджувати інформацію, яка дискредитує Збройні Сили України та українську владу.

Наразі весь інформаційний простір фактично стає плацдармом, а інформаційні портали, веб-ресурси, поштові сервіси, телеграм-канали, так звані фабрики тролів, блогери, спільноти у соціальних мережах тощо – інструментами протиправного впливу. В умовах повномасштабної війни ця інформаційна агресія, яку організують і координують спецслужби РФ, зростає в рази [1, с. 3].

Відтак, з початком збройної агресії РФ законодавець України здійснив деякі заходи щодо створення механізмів протидії небезпекам, що виникли в інформаційній сфері, криміналізувавши найбільш шкідливі з них. Зокрема, було встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111¹ КК), несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114² КК), образу честі і гідності військовослужбовця, погрозу військовослужбовцю (ст. 435¹ КК), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників (ст. 436² КК).

Внесення цих змін до КК, які стосувалися поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі неправомірного розповсюдження інформаційної продукції, деструктивної пропаганди, мало на меті посилити протидію агресивному інформаційному впливу РФ як такому, що створює реальну загрозу інформаційній безпеці людини, суспільства і держави.

Вдосконаленню кримінально-правового механізму протидії пропаганді РФ сприяла б криміналізація найшкідливіших пропагандистських впливів, які загрожують національним інтересам та національній безпеці України, –пропаганди, спрямованої на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або порушення суверенітету і територіальної цілісності України. Також в умовах інтенсивного ворожого інформаційного впливу країни-агресора є нагальна потреба розробити дієвий правовий механізм протидії дезінформації РФ.

Це необхідно у зв'язку із вчиненням РФ великої кількості кібератак, які призводять до розсилки спаму з пропагандистською інформацією, фейкових новин для пропаганди своєї точки зору та дезорієнтації населення, псування офіційних інтернет-сторінок, підміни контенту зображеннями образливого або пропагандистського характеру, блокування та підміни (фальсифікації) масивів інформації тощо.

Україні необхідно використати досвід роботи ЄС з онлайн-платформами та соціальними мережами для підвищення онлайн-прозорості, захисту від інцидентів у сфері кібербезпеки та боротьби з кампаніями дезінформації. Важливим аспектом боротьби з інформаційними та кібератаками є зусилля держави щодо підвищення медіаграмотності, які можуть здійснюватися через мережу публічних освітніх платформ, якими користується молодь.

Сьогодні інформаційна війна є новим важливим способом ведення війни. Кібератаки, протиправні інформаційні впливи не завжди очевидні і завдають шкоди миттєво, найчастіше це довготривалі й особливо деструктивні процеси. Російська інформаційна агресія має геополітичний характер, а не спрямована лише проти України. Тому для України важливо спільними зусиллями з Європою ефективно забезпечувати стійкість до російської інформаційної та військової агресії.

Література

1. Аналітичний звіт «Кримінальна відповідальність за поширення інформації в інтернеті до та після 24 лютого 2022 року». URL: https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/аналітичний-звіт_кримінальна-відповідальність-за-поширення-інформації-в-інтернеті-.pdf (дата звернення: 13.02.2023).

2. Стратегія інформаційної безпеки: затверджена Указом Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7> (дата звернення: 13.02.2023).

УДК 346.242:330(043.2)

Горобець Н.С., доктор філософії з права,
Гоч Л.М., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Сумський державний університет, м. Суми, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Початок повномасштабної війни, розгорнутої країною-агресором, спричинив явну необхідність фінансування окремих галузей задля відновлення вітчизняної економіки. Російсько-українська війна очевидно та цілком очікувано вплинула на рівень інвестиційної активності. За результатами нового етапу експертного дослідження, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року склав 2,17 бала з 5-ти можливих. Це найнижче значення з 2013 року [1]. З

одного боку, інвестиційна привабливість України серед закордонних вкладників дійсно знизилась через нестабільність в країні, тому чекати прямо зараз потужних інвестиційних потоків марно, з іншого ж, варто враховувати імідж України в міжнародному просторі сьогодні. Україна зарекомендувала себе сильною та потужною країною, та стала, в якомусь сенсі, «брендом». Тим не менш, вже зараз в Україну надходять кошти у вигляді допомоги або інвестицій в проекти, що існували раніше або були створені нещодавно. Водночас норми законодавства України, що стосуються воєнного стану, стримують влиття коштів в економіку країни.

Чинний Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. (далі - Закон), по суті, чітко не визначає порядок дій під час введення воєнного стану, проте статтею 21 передбачено повне припинення інвестиційної діяльності під час надзвичайного стану [2]. Таке припинення неминуче може призвести до появи загроз для економіки країни, зокрема національні виробники будуть позбавлені підтримки іноземних інвесторів, а сам економічний розвиток значно сповільниться.

Водночас безліч національних виробників не вважають за доцільне евакуювати свої виробництва, або взагалі зазначають, про неможливість реалізації такої процедури. Інвестори ж, натомість, чекають закінчення війни, більш стабільного та безпечного становища [3]. Тому у червні 2022 року зареєстровано законопроект про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану» № 7456, який мав впорядкувати стан сучасної економіки та мінімізувати несприятливий вплив війни на неї. В пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що його головною метою є підтримка економіки держави в умовах воєнного стану з урахуванням основних експортних груп, що дозволить підтримати виробників та максимізувати валютні надходження в Україну. Опосередкованою ж метою документ називає підтримку належної кількості робочих місць, податкових надходжень та поглиблення міжнародного комерційного партнерства [4].

Вивчення положень законопроекту дозволяє виділити аспекти, на які народні обранці звертають увагу першочергово. З метою вирішення проблем, що виникли після введення воєнного стану в Україні, пропонується розширити, по-перше, коло суб'єктів інвестиційної діяльності додавши іноземні фінансові установи і міжнародні фінансові організації, а, по-друге, джерела фінансування інвестиційної діяльності, зокрема: гранти, залучені від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій та визначати особливості її впровадження в умовах воєнного стану. Автори пропонують також визначити форми державної підтримки особливої інвестиційної діяльності

та критерії, яким мають відповідати суб'єкти господарювання для отримання такої підтримки [4].

Очевидно, що прийняття законопроекту мало стати основою для державної підтримки економіки України в умовах війни. Так, у разі реалізації його положень, підприємці, у якості державної підтримки змогли б отримати земельні ділянки для переміщення своїх виробництв; фінансову допомогу для придбання виробничого обладнання, крім виробників підакцизних товарів, осіб, що провадять господарську діяльність, яка підлягає ліцензуванню згідно з Законом. У законопроекті також чітко окреслено вимоги, що є обов'язковою умовою для отримання такої допомоги.

Втім законопроект містить низку неузгоджених положень. Так, розширення кола суб'єктів інвестиційної діяльності потребує узгодження із п. 1. ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування», яким визначено хто є іноземним інвестором. Крім того назва ст. 17¹ законопроекту «Особлива інвестиційна діяльність в умовах воєнного стану та порядок її реалізації» не корелюється із змістом цієї статті, адже її положення визначають форми державної підтримки особливої інвестиційної діяльності та критерії, яким мають відповідати суб'єкти господарювання для отримання такої підтримки в умовах воєнного стану [5].

Таким чином, воєнний стан істотно позначається на інвестиційній привабливості України, зважаючи на що було зроблено спробу врегулювати питання підтримки виробників і надання преференцій іноземним інвесторам під час воєнного стану. Хоча законопроект № 7456 не прийнято парламентом через низку неузгоджених положень, втім його положення свідчать про можливі варіанти підтримки державою існуючих інвестиційних проєктів та створення умов для їх залучення після закінчення воєнного стану.

Література

1. Кінах М. Чи можливі інвестиції під час війни? *Юридична Газета online*. 2022. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlivi-investiciyi-pid-chas-viyni.html>.

2. Про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану: Проект Закону № 7456 від 06.06.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/web_proc4_1?pf3511=74361

3. Про інвестиційну діяльність: Закон України № 1560-XII від 18.09.1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.

4. Допомога для відбудови: у що та як вкладати гроші під час воєнного стану. URL: <https://mind.ua/openmind/20243279-dopomoga-dlya-vidbudovi-u-shcho-ta-yak-vkladati-groshi-pid-chas-voennogo-stanu>.

5. Пропозиції Міністерства економіки України до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану». URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2853404.pdf.

УДК 342.9:346.2(043.2)

Гриценко В.В., к.ю.н., доцент,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НЕДЕРЖАВНИХ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВИ

Загострення проблеми безпеки громадян та суб'єктів підприємницької діяльності на сучасному етапі соціально-економічних та політичних перетворень, які тривають в Україні протягом останніх років, ставить перед державою питання про необхідність розширення можливостей Національної поліції та інших правоохоронних органів, які перестали забезпечувати належний рівень ефективності боротьби зі злочинністю. Альтернативою розширення повноважень правоохоронних органів може стати відновлення і розвиток інституту взаємодії між недержавними службами безпеки підприємництва з правоохоронними органами.

У сучасних умовах захист економічних інтересів лежить не тільки на державі, а й безпосередньо на господарюючих суб'єктах, їх професійних і громадських об'єднаннях. До цього їх зобов'язує приватна власність – економічна реальність в нашій країні, яка потребує охорони.

Як зазначено у ст. 1 Закону України «Про охоронну діяльність», суб'єкт охоронної діяльності – суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, створений та зареєстрований на території України, що здійснює охоронну діяльність на підставі отриманої у встановленому порядку ліцензії [1].

Неодноразово відзначалось, що процес оформлення статусу недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, залишається незавершеним, а законодавчі норми, передбачаючи їх компетенцію, не відрізняються чіткістю і визначеністю. Такий висновок повною мірою стосується і недержавних служб безпеки (НСБ) підприємництва. Без сумніву, це – недержавні організації. У своїй діяльності вони, як і інші суб'єкти охоронної діяльності, реалізують в тому чи іншому обов'язі конкретні правоохоронні функції, отже їх слід віднести до приватних охоронних організацій. Правовий статус дозволяє їм взаємодіяти на рівні з

усіма суб'єктами недержавної правоохоронної діяльності. А з іншого боку необхідно пам'ятати, що зазначені організації є також суб'єктами господарювання, адже здійснюють господарську діяльність у сфері надання послуг з охорони власності та громадян. Вони досить специфічні. Всі суб'єкти охоронної діяльності надають послуги з охорони на підставі договору, укладеного із замовником у письмовій формі відповідно до законодавства. Для їх виконання такі організації наділені певним обсягом прав (хоч і вузьким), характерних для правоохоронних органів. Проте приватні охоронні організації не виконують загальних функцій правоохоронного органу, діють виключно в межах договору. У зв'язку з цим виникає багато запитань щодо можливої взаємодії правоохоронного органу держави і приватної організації, яка здійснює охоронну діяльність.

Результати проведеного нами дослідження свідчать, що взаємодія між органами Національної поліції і недержавними службами безпеки підприємництва, лише починає формуватися. Безумовно, оптимального рівня така взаємодія досягне не скоро, причому тільки після рішення багатьох немаловажних проблем: правового регулювання, кадрового забезпечення тощо. На етапі становлення варто керуватися вже напрацьованим практикою досвідом взаємодії правоохоронних органів з державними та іншими організаціями у справі боротьби зі злочинністю.

На сьогодні можна констатувати майже однаковий ступінь готовності до взаємодії як органів Національної поліції, так і недержавних служб безпеки підприємництва. А за таких умов важливий прояв ініціативи. Вважається, буде більш доцільним і результативним, якщо така ініціатива виходитиме, насамперед від органів Національної поліції, хоча варто обмовитися, що ця ініціатива не повинна відображати винятково відомчі інтереси.

На наш погляд, з урахуванням сформованої практики та інтересів державних правоохоронних органів і недержавних служб безпеки у Законі України «Про охоронну діяльність» [1] необхідно чітко визначити взаємодію та координацію між ними за наступними напрямками: забезпечення безпеки особистості та суспільної безпеки; захист майна власників і підприємницької діяльності; охорона громадського порядку, припинення злочинів і адміністративних правопорушень на територіях, прилеглих до охоронюваних недержавними охоронними організаціями об'єктів; співробітництво щодо проведення профілактичних заходів на територіях, які прилягають до охоронюваних недержавними охоронними організаціями об'єктів; захист прав і законних інтересів недержавних охоронних організацій, забезпечення власної безпеки охоронців; співробітництво у галузі підготовки та перепідготовки кадрів для недержавних охоронних організацій; співробітництво у галузі обміну інформації; взаємодія у забезпеченні безпеки при проведенні групових,

масових заходів; залучення до спільної охоронної діяльності співробітників державних правоохоронних структур на договірній основі.

Вважаємо за необхідне в Законі України «Про охоронну діяльність» чітко закріпити взаємні права та обов'язки як державних правоохоронних органів, учасників взаємодії, так і недержавних охоронних організацій (в тому числі НСБ), які створюють необхідні умови для плідного співробітництва, що, безсумнівно, дасть позитивні результати при здійсненні спільної діяльності.

Література

1. Про охоронну діяльність: Закон України від 22.03.2012 р. № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 2. Ст. 8.

2. Беліков Ю.М. Взаємодія недержавних охоронних організацій з правоохоронними органами: ключові засади та напрями вдосконалення у сфері запобігання злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 7. С. 203-206.

3. Білова М.Е. Нормативно-правове регулювання діяльності підрозділів державної служби охорони і недержавних підприємств безпеки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 146-149.

УДК 339.5:629.7 (043.2)

Жмур Н.В., к.ю.н.,

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АЕРОКОСМІЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасний стан світової економічної системи характеризується швидким розвитком технологій, зростаючою складністю та наукоємністю виробничих процесів. Однією з найбільш динамічно зростаючих та важливих для сучасних економічних систем є аерокосмічна галузь, оскільки вона здатна створювати та реалізовувати як соціально-економічні, так і військово-політичні переваги для країн, що ефективно розвивають національні космічні програми. Аерокосмічна галузь має свої відмінні риси та особливості, такі як використання передових технологій та достатньо тривалий термін їх розробки і практичної реалізації, що зумовлює, у свою чергу, значний об'єм та тривалий період інвестування в галузі. Технології, які продукує галузь, є за своєю суттю глобальними і потребують великих ринків. Значною мірою, історично галузь також зорієнтована на військово-оборонний сектор. Значна капітало- та наукоємність космічних технологій, високий рівень технічних ризиків в галузі поряд з її стратегічним значенням для забезпечення конкурентоздатності національних економік зумовлює високу частку

держави в секторі. Сьогодні, незважаючи на зростаюче значення комерційного космічного сектору, використання космосу для оборонних цілей залишається помітним завдяки космічним технологіям, які мають як цивільні, так і військові застосування. Основними замовниками космічної продукції та послуг все ще є уряди держав, оскільки аерокосмічна галузь здатна забезпечувати стратегічні, економічні та політичні цілі окремих країн та міждержавних утворень. Тому державні інвестиції є переважаючим джерелом фінансування технологічного розвитку, пов'язаного з основними космічними проектами.

Можна сказати, що Україна є однією з небагатьох країн, яка може похвалитися розвиненою аерокосмічною промисловістю. Україна володіє повним циклом проектування, виробництва та експлуатації цивільних та військових літальних апаратів, а також розробками в сфері космічних технологій.

Унікальний досвід розробок у галузі аерокосмічних технологій українці почали накопичувати починаючи із перших десятиліть «космічних перегонів» ХХ століття. На той час багато провідних радянських проектно-виробничих потужностей розміщувалися в Україні, де й досі продовжують свою роботу.

Україна є батьківщиною кількох передових аерокосмічних конструкторських бюро та виробничих потужностей, які беруть витoki ще з початкового етапу ракетобудування та розвитку авіаційних технологій. Яскравим прикладом є конструкторське бюро «Антонов», яке широко відоме в світі завдяки проектуванню та створенню найбільшого в світі транспортного літака АН-225 «Мрія».

До важливих та впливових центрів аерокосмічної галузі також належать конструкторське бюро «Південне» та центр виробництва двигунів «Південмаш» у Дніпрі, бюро проектування авіадвигунів «Івченко-Прогрес» та центр виробництва двигунів «Мотор Січ» у Запоріжжі.

У співпраці з іншими меншими виробниками провідні підприємства аерокосмічної галузі виробляють одні з найсучасніших літаків, супутників та ракетних двигунів у світі.

Втім виробництво літальних апаратів в Україні в широких масштабах ніколи не було реалізовано через роздробленість ланцюга поставок після розпаду Радянського Союзу. Уряд приділяв значну увагу виправленню цих умови та розширенню можливостей для державно-приватних інвестицій у цей сектор.

Крім того, Україна стала привабливою завдяки ніші виробництва унікальних надлегких літаків, дельтапланів та паропланів усіх моделей та конструкцій. Зокрема, моделі Aeroprakt є добре відомими і привернули увагу покупців у США, Австралії, Новій Зеландії та багатьох

європейських країн.

У розвиток аерокосмічної галузі внесла свої корективи війна Російської Федерації проти України. Адже під час ракетних ударів та авіаційних бомбардувань ворога окремі підприємства, їхні майданчики та летовища зазнали суттєвих руйнувань і потребують відбудови. Вбачається за можливе вирішити цю ситуацію шляхом залучення інвестицій.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, потрібно сказати, що державна підтримка інвестиційної діяльності в аерокосмічній галузі України лишається одним із основних інструментів розвитку галузі. Світова аерокосмічна галузь активно комерціалізується, стрімко зростає частка приватних інвестицій та приватного капіталу. Для забезпечення інноваційного розвитку аерокосмічної галузі в умовах глобалізації світового ринку стратегічно важливим є стрімке нарощування обсягу інвестицій та підвищення їх ефективності. Вирішення цієї задачі вимагає виважених стратегічних рішень у напрямку як вдосконалення державного регулювання, так і підвищення якості державного управління галуззю.

УДК 346.9(043.2)

Какауліна Л.М., к.ю.н.,
Українська Ганзейська ініціатива, віце-президент,
м. Київ, Україна

ЗАСВІДЧЕННЯ ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН (ОБСТАВИН НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ) ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗАХИСТУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – це надзвичайні, непередбачувані й невідворотні за даних умов обставини, які знаходяться поза розумним контролем сторін. У вітчизняному законодавстві форс-мажорні обставини юридично визначаються як обставини, що обґрунтовують звільнення фізичної чи юридичної особи від відповідальності за порушення господарських та цивільно-правових обов'язків, за які відповідає сторона.

Перелік форс-мажорних обставин перелічений у ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР, яким також уповноважуються Торгово-промислова палата України та регіональні торгово-промислові палати засвідчувати такі обставини [1].

Для розуміння апелювання до факту форс-мажорних обставин слід зважати на те, що вони поділяються за категоріями: стихійні лиха, техногенні катастрофи, епідемії, рішення органів державної влади, якими

унеможлиблюється виконання договірних обов'язків, військові дії, оголошена та неоголошена війна, введення воєнного стану тощо.

Не вважаються форс-мажорними обставинами ті, що не є надзвичайною подією: фінансова та економічна криза, відсутність на ринку необхідних для виробництва товарів, зростання курсу іноземної валюти до національної валюти, дефолт, порушення обов'язків контрагента боржника, відсутність у боржника необхідних коштів.

Засвідчений торгово-промисловими палатами відповідним сертифікатом встановленого зразка факт існування форс-мажорної обставини (обставини непереборної сили), не звільняє автоматично від відповідальності за невиконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами. Відповідно до ст. 617 Цивільного кодексу України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона не доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [2].

Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин відповідно до ст. 218 Господарського кодексу України є вчинене ним правопорушення в сфері господарювання. Учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним ужито всіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення, у тому числі внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності.

Підставою для засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) є наявність однієї або більше обставин, а також визначених сторонами за договором, контрактом, угодою, типовим договором, законодавчими, відомчими чи іншими нормативними актами, які вплинули на зобов'язання таким чином, що унеможливили його виконання у передбачений термін.

За засвідченням форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) суб'єкт господарської діяльності або фізична особа звертаються із заявою по кожному окремому договору, окремим податковим чи іншим зобов'язанням, виконання яких настало згідно із умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів, виконання яких стало неможливим через наявність зазначених обставин. При цьому, тягар доказування настання форс-мажорних обставин покладається на заявника. Тому документи, що подаються заявником до торгово-промислових палат, мають свідчити про надзвичайність таких обставин, їх непередбачуваність і невідворотність, причинно-наслідковий зв'язок між

обставиною/подією і неможливістю виконання заявником своїх конкретних зобов'язань.

Засвідчення форс-мажорних обставин здійснюється після прострочення строку виконання зобов'язань, оскільки відповідальність настає після їх прострочення, тому сторона має заздалегідь повідомити іншу сторону про вірогідність настання форс-мажорних обставин, перш за все під час дії воєнного стану. Форс-мажорні обставини можуть бути підтверджені у будь-який період часу, Строку давності для засвідчення форс-мажорних обставин не існує.

Відповідно до законодавства України засвідчення форс-мажорних обставин є підставою для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання/обов'язку та перенесення строку їх виконання на строк дії форс-мажорної обставини, для зупинення перебігу позовної давності, якщо пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов непереборна сила (ст. 263 ЦК України). Проте надалі форс-мажор не звільняє від необхідності виконання самого зобов'язання. Як визначено у ч. 100.5. ст. 100 Податкового кодексу України, підставою для відстрочення грошових зобов'язань або податкового боргу платника податків є надання ним доказів, що свідчать про наявність дії обставин непереборної сили, що призвели до загрози виникнення або накопичення податкового боргу такого платника податків. Також підлягає списанню безнадійний податковий борг, у тому числі пеня та штрафні санкції, нараховані на такий податковий борг платника податків, що виник внаслідок обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) (ч. 101.2.4. ст. 101 Податкового кодексу України) [3].

Із початком військової агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. було введено воєнний стан на всій території України, який триває до цього часу. Тому Торгово-промисловою палатою України було засвідчено дію форс-мажорних обставин офіційним листом від 28 лютого 2022 р., для можливості його використання для обґрунтування перенесення строків виконання зобов'язань та вирішення спірних питань мирним шляхом [4].

Література

1. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 2 груд. 1997 р. № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Лист ТПП України від 28 лют. 2022 р. URL: <https://ucci.org.ua/naiivzhlivishe/contacts-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin>

Ковтун Д.С., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Інститут держави і права
Імені В.М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Роль та значення лісового фонду України неможливо переоцінити. Ліси є унікальними екосистемами, що виконують кліматорегулюючі, середовищезахисні, ґрунтозахисні, водоохоронні, оздоровчі, рекреаційні, санітарно-гігієнічні та інші функції. Вони мають економічне значення – як джерело для задоволення потреб людини і суспільства у лісових ресурсах (деревних, технічних, лікарських та інших). Ліси є кормовою базою для тваринництва, ведення мисливського господарства, основою паперової, меблевої, фармацевтичної та інших видів промисловості. До повномасштабного вторгнення Російської Федерації лісистість в Україні становила 15,9 відсотка її території [1]. За даними Міндовкілля, війна завдала шкоди майже третині українських лісів. І, на жаль, негативний вплив на ліси триває. З кожним днем війни ситуація лише погіршується.

Найбільшої шкоди лісовим екосистемам завдало значне збільшення площі лісових пожеж, які у 2022 році досягли рекордних масштабів. За даними Регіонального Східноєвропейського центру моніторингу пожеж, протягом 2022 року спричинені війною пожежі охопили щонайменше 330 тисяч гектарів лісового фонду [2]. На жаль, виникнення лісових пожеж становить потенційну загрозу протягом наступних років через забруднення значних лісових площ вибухонебезпечними предметами і неможливість забезпечити належне пожежогасіння у зв'язку з ризиком підриву на мінах рятувальників та працівників лісової охорони.

Значної шкоди лісовій екосистемі завдають вибухи боєприпасів, перманентне шумове забруднення, будівництво фортифікаційних споруд у межах лісових масивів та заготівля деревини для цих потреб, а також забруднення лісових ґрунтів і водойм паливно-мастильними матеріалами та іншими токсичними речовинами зі знищеної техніки, розірваних та нерозірваних боєприпасів. Внаслідок цього значна шкода заподіюється лісовому біорізноманіттю, зокрема руйнуються природні оселища та гине значна кількість представників флори і фауни на значній території, втрачаються традиційні місця розмноження і міграційних шляхів багатьох видів фауни.

При цьому варто взяти до уваги, що шкода лісовому господарству заподіюється не лише державою-агресоркою. Лісові ресурси в ході війни посилено використовуються для забезпечення потреб національної безпеки та оборони (будівництво фортифікаційних споруд, забезпечення українських військових дровами для обігріву тощо). Тому доречною вважаємо пропозицію Держлісагенства законодавчо закріпити нове поняття – рубки, пов'язані з обороною та безпекою держави, що здійснюються на вимогу військових адміністрацій або сил оборони та сил безпеки [3]. Однак ці втрати лісового господарства не можна порівняти зі шкодою, що заподіюється лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації.

Для того, щоб ця шкода була відшкодована в повному обсязі, необхідно зафіксувати її, обчислити та створити дієвий компенсаційний механізм у цій сфері.

Зважаючи на зазначене вище, наразі складно, а подекуди неможливо адекватно зафіксувати шкоду, заподіяну лісовому господарству України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, і обчислити її через незавершеність бойових дій, замінування значних лісових територій тощо. Оцінити остаточні наслідки війни для лісового фонду України можна буде лише після Перемоги.

Але для України вкрай важливим є якнайшвидше отримання від держави-агресорки відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду. Тому роботи з фіксації та обчислення розміру заподіяної шкоди мають проводитися вже зараз.

Усвідомлюючи це, Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 було затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Постанова встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, починаючи з 19 лютого 2014 року. Одним із напрямів визначення шкоди та збитків визначено втрати лісового фонду – напрям, що включає втрати і пошкодження лісів і лісових ділянок, та пов'язані із ними витрати.

Визначення шкоди наразі здійснюється відповідно до Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженої наказом Міндовкілля від 5 жовтня 2022 року № 414 за поданням Держлісагенства за погодженням з Мінреінтеграції.

Проблемою залишається створення дієвого механізму відшкодування заподіяної шкоди. У нагоді тут може стати вивчення міжнародного та зарубіжного досвіду.

Важливою правовою проблемою є питання використання коштів, що будуть сплачені Російською Федерацією за шкоду, заподіяну лісовому

фонду України. Законодавець обов'язково має передбачити цільове використання цих коштів саме для відновлення лісів.

Отже, попри те, що війна триває, проблеми, про які йшлося вище, необхідно вирішувати вже зараз. Зокрема, необхідно фіксувати та обчислювати шкоду, заподіяну лісовому фонду України через збройну агресію Російської Федерації, а також створити дієвий компенсаційний механізм у цій сфері.

Література

1. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1777. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>

2. «Війна не закінчується на лінії фронту». Як бойові дії впливають на екосистеми, та чи зможе природа відновитися самостійно. URL: <https://shotam.info/viyna-ne-zakinchuietsia-na-linii-frontu-yak-boyovi-dii-vplyvaiut-na-ekosystemy-ta-chy-zmozhe-priroda-vidnovytysia-samostiyno/>

3. Як ліс рятує життя: лісівники та допомога армії. URL: https://lb.ua/blog/yurii_bolokhovets/520004_yak_lis_ryatuie_zhittya_lisivniki.html?fclid=IwAR0BvdYwm8ouPCQ4cpcHzX2CmfxOM57SJtgGIFkfyWljdzLL3_E6q39CmU

УДК 349.6(043.2)

Ковтун О.М., к.ю.н.,
Академія адвокатури України, м. Київ, Україна

ВІДНОВЛЕННЯ ДОВКІЛЛЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Російська збройна агресія проти України заподіяла значної шкоди довкіллю і, на жаль, негативний вплив наразі триває. Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Руслан Стрілець зазначив, що експерти Державної екологічної інспекції України зафіксували 2,263 факти шкоди довкіллю. З них – 562 матеріали передано до правоохоронних органів. Ці злочини не мають кордонів і поширюються на інші держави. За час війни бойові дії велися на площі 3 млн га українських лісів. Окуповані або перебували у зоні бойових дій 450 тисяч га лісів. Загалом з 24 лютого ураження зазнали території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 1,24 млн га. Шкода довкіллю уже сягає 1419 млрд гривень [1]. Сьогодні не існує жодної складової довкілля, що не зазнала б негативного впливу. Україна і світ перебувають на межі екологічної катастрофи, і війна наближає нашу планету до цього стану. Руйнівний землетрус у Туреччині 6 лютого 2023 року чомусь наводить на

думку про причинно-наслідковий зв'язок між систематичними ракетними обстрілами, іншими варварськими впливами на довкілля та руйнівними наслідками природної стихії. Безперечно, вчені ще висловлять свою експертну думку з цього питання, але ж ми розуміємо, що все в природі взаємопов'язане, і будь-яка екосистема становить складний механізм, який людина не здатна до кінця вивчити, зрозуміти та осягнути, тому що сама є його складовою. Частина ж не може пізнати ціле. Це – закон логіки, закон філософії, закон пізнання. Людина має жити у гармонії з природою. Людство виробило найважливіший принцип такого співіснування – принцип сталого розвитку. У 24-у принципі Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 р. зазначено, що війна неминуче здійснює руйнівний вплив на процес сталого розвитку, тому держави мають поважати міжнародне право, що забезпечує захист довкілля, під час збройних конфліктів і мають співпрацювати, за необхідності, у справі його подальшого розвитку. Це дійсно так. Але РФ цього не розуміє, не поважає норми міжнародного права, принципи людського співіснування, поводить себе як варвар, якому не повинно бути місця у цивілізованому світі.

Відповідно до ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Отже, відновлення довкілля, зруйнованих та пошкоджених екосистем є пріоритетом державної екологічної політики України, її метою, що визначено у програмних документах, зокрема у Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. До переліку першопричин екологічних проблем України, що зазначені у цій Стратегії, додалася найголовніша – російська військова агресія, що поставила перед нашою державою та людством багато нових викликів, ризиків та загроз, подолання яких потребує рішучих та термінових заходів на державному та міжнародному рівнях.

Нагальною необхідністю сьогодні є створення правової доктрини відшкодування екологічної шкоди, заподіяної збройною агресією Російської Федерації проти України. Наразі, основним нормативно-правовим актом, що врегульовує відносини з визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, є постанова Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 20 березня 2022 року № 326, якою був затверджений відповідний Порядок та на підставі якої було прийнято низку методик, зокрема: Методика визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану (затверджено Наказом Міндовкілля від 04 квітня 2022 року № 167); Методика розрахунку

неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди (затверджено Наказом України від 13 квітня 2022 року № 175); Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами (затверджено Наказом України від 21 липня 2022 року № 252); Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами (затверджено Наказом Міндовкілля від 15 вересня 2022 року № 366); Методика визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії російської федерації (затверджено Наказом Міндовкілля від 18 травня 2022 року № 295); Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджено Наказом Міндовкілля від 5 жовтня 2022 року № 414); Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях (затверджено Наказом Міндовкілля від 19 серпня 2022 року № 309); Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджено Наказом Міндовкілля від 13 жовтня 2022 року № 424).

Але у зазначених вище Методиках практично не враховується довготривала шкода, заподіяна довкіллю, а також ймовірність транскордонних впливів (специфіка екологічної шкоди проявляється у віддаленості наслідків у часі та у можливості проявів та території інших держав). Отже, маємо враховувати ці важливі аспекти природи екологічної шкоди при обчисленні розміру заподіяних збитків. При виробленні доктринальних підходів до цих питань неодмінно маємо враховувати історичний досвід та судову практику (справа Коста-Ріка проти Нікарагуа, справи щодо незаконного вторгнення Іраку й окупації Кувейту у 1990, 1991 роках, «Збройні дії на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди)» та ін.

Суттєвого реформування потребує державна система моніторингу довкілля. Як справедливо зазначає О.В. Донець, відсутність єдиного підходу до комплексної оцінки стану довкілля, що зазнає серйозної, широкомасштабної/тривалої шкоди в Україні, значно ускладнює формування доказової бази задля отримання в подальшому репарацій від рф. Оскільки моніторингові дані використовуються під час доказування задля підтвердження певного довоєнного стану природних об'єктів. Саме відсутність даних довоєнного моніторингу, а також сумніви щодо якості

зроблених аналізів, їх трактування та порівняння даних стали причиною труднощів в доказуванні причинного зв'язку між забрудненням підземних вод в Кувейті та незаконним вторгненням Іраку у 1990 році, що стало причиною значного зменшення розміру претензії, висунутої Кувейтом [2].

Отже, відновлення довкілля є безсумнівним пріоритетом державної екологічної політики. Важливими передумовами такого відновлення вважаємо створення дієвих правових механізмів фіксації завданої шкоди та її належного обрахування (оцінки), а також реформування державної системи моніторингу довкілля. Це лише окремі напрями державної екологічної політики, без реалізації яких відновлення довкілля не уявляється можливим. Як вірно зазначає очільник Міндовкілля, «росія – головний екологічний терорист нашого часу. росія має заплатити за кожний зруйнований шматок землі, кожну забруднену краплю води, кожне спалене дерево. росія має заплатити українському народу та всій міжнародній спільноті» [1].

Література

1. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля. URL: <https://mepr.gov.ua/news/40672.html>

2. Донець О.В. Особливості повоєнного відновлення України: еколого-правовий аспект. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану*: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. екол. права, каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених. Харків: Право, 2022. С. 52-58. DOI: <https://doi.org/10.31359/978-966-998-457-9>

УДК 346.7(043.2)

Куян І.А., д.ю.н., старший науковий співробітник,
Дослідницька служба Верховної Ради України,
м. Київ, Україна

ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ І ФУНКЦІОНУВАННЯ АЕРОПОРТІВ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ПОВІТРЯНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Свобода, безпека та незалежність є домінантами розвитку України як суверенної держави. Правовий вимір цих домінант багато в чому зумовлений політичним виміром. У такому контексті вартими уваги є, зокрема, питання організації повітряного простору України та

безпосередньо розвитку авіаційної сполучення, авіаційних перевезень та повітряного права і законодавства.

Сьогодні повітряний простір України є закритий для цивільних користувачів у зв'язку із збройною агресією проти нашої держави. Втім, безсумнівна наша перемога над агресором та необхідність швидкого відновлення економіки України поставить серед пріоритетних завдань актуалізацію стратегічних напрямів реформ і оновлення дорожніх карт розвитку галузі авіаційних перевезень, функціонування аеропортів та удосконалення законодавства, що регулює відповідні сфери суспільних відносин.

Варто звернути увагу, що у Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 року № 430-р, було, зокрема, акцентовано на таких загальних проблемах, що потребують вирішення: нерозвинена мережа маршрутів авіаційних перевезень між регіонами країни та незадовільний стан аеропортів. У зв'язку з цим визначалася необхідність забезпечення розвитку мережі маршрутів авіаційних перевезень між регіонами країни, у тому числі, завдяки модернізації регіональних аеропортів та аеродромів із залученням міжнародних кредитних програм та грантів для здешевлення і підвищення доступності авіаційних послуг; розроблення програм гармонійного розвитку регіональних та столичних аеропортів.

В якості необхідних заходів, зокрема, акцентувалося на потребі запровадження комплексного підходу до врегулювання діяльності аеропортів як цілісних майнових комплексів на законодавчому рівні і збереження їх у державній власності; розроблення програм гармонійного розвитку регіональних та столичних аеропортів; удосконалення фінансової моделі підтримки розвитку авіаційної інфраструктури та реалізації регіональними аеропортами стратегічних проектів, в тому числі через державно-приватне партнерство; впорядкування правових, експлуатаційних та фінансових відносин між власниками аеродромів та їх фактичними експлуатантами, в тому числі в рамках проектів державно-приватного партнерства та ін.

Остання з перерахованих проблем правового врегулювання у сфері функціонування авіаційної галузі потребує уваги, зокрема, у зв'язку із суспільним резонансом навколо ситуації із міжнародним аеропортом у м. Дніпро. Впорядкування правових відносин між власниками аеропортів (аеродромів), їх експлуатантами та перевізниками має забезпечити чіткість визначення статусу зазначених суб'єктів та форм взаємовідносин між ними на засадах забезпечення принципу пропорційності, що передбачає урівноваження конкуруючих між собою публічних та приватних інтересів на основі справедливих та розумних законів.

Ще одне варте уваги питання, пов'язане із завершенням у поточному році Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів від 24 лютого 2016 року № 126, та необхідністю її продовження з актуалізацією завдань і заходів з урахуванням потреби відновлення пошкодженої внаслідок ворожих військових дій інфраструктури аеропортів та вкрай важливого забезпечення витрачання бюджетних коштів на засадах ефективності і результативності, публічності і прозорості, що визначені у Бюджетному кодексі України в якості принципів бюджетної системи України.

Метою зазначеної програми було визначено задоволення потреб держави у забезпеченні стабільного розвитку авіаційної галузі, приведення інфраструктури авіаційного транспорту у відповідність з міжнародними стандартами, забезпечення набуття Україною статусу транзитної держави з урахуванням її унікального географічного розташування, підвищення ефективності управління державним майном.

Програмою передбачалося, зокрема, передавання аеродромів і аеродромних об'єктів, що належать до власності територіальних громад, до сфери управління Державного агентства інфраструктурних проєктів; створення та розвитку єдиної державної мережі аеродромів у результаті їх об'єднання та передачі аеродромів державної і комунальної форми власності до сфери управління Укрінфрапроєкту з подальшим закріпленням аеродромів та аеродромних об'єктів на праві господарського відання за визначеним Укрінфрапроєктом державним підприємством; збереження у державній власності аеродромів міжнародних аеропортів «Бориспіль» та «Львів»; повернення у державну власність аеродромів міжнародних аеропортів «Дніпропетровськ», «Київ» (Жуляни), «Харків», «Одеса», «Донецьк», «Сімферополь»; повернення у державну власність та збереження в ній інших аеродромів та аеродромних об'єктів, у тому числі у разі їх будівництва, реконструкції за рахунок державних коштів (або кредитних коштів, залучених під державні гарантії); експлуатація аеродромів на підставі договору з державним підприємством - балансоутримувачем аеродромів.

Згідно з Додатком 2 до зазначеної Програми (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 р. № 1370) передбачалося виділення коштів на проєктування та будівництво аеропорту в Закарпатському регіоні (п. 18). На даний час вже відомо, що передбачено будівництво міжнародного аеропорту на базі майнового комплексу колишнього військового аеродрому в Мукачеві з будівництвом злітно-посадкової смуги та авіаційної інженерної інфраструктури. Зазначений проєкт має на меті вирішення проблеми відсутності повноцінного та якісного авіасполучення (пасажирського та вантажного) Закарпатської області з іншими регіонами України та іншими країнами, зокрема Європи.

Як відомо, у Закарпатській обласні є міжнародний аеропорт у м. Ужгород (обласне комунальне підприємство), належне функціонування якого не один рік утруднене, у тому числі, у зв'язку з незадовільним технічним станом. При цьому відстань між містами Ужгородом і Мукачевом близько 40 км. У зв'язку з цим, в мережі Інтернет розвиваються дискусії серед громадськості щодо доцільності та раціональності витрачання бюджетних коштів на будівництво нового аеропорту замість того, щоб забезпечити належне функціонування діючого аеропорту в м. Ужгород.

Не маючи на меті давати будь-які оцінки, коментарі чи пропонувати варіанти вирішення цієї проблеми, вважаємо слушною думку Д. Костржевського про необхідність системного, цілеспрямованого і планомірного зайняття розвитком аеропортової інфраструктури [1], а також системного підходу до вирішення правових проблем у цій сфері.

Підсумовуючи, зазначу, що у перспективі з метою відновлення України необхідний комплексний підхід для вироблення стратегій і програм розвитку авіаційних перевезень, функціонування аеропортів та удосконалення повітряного і господарського законодавства.

Література

1. Костржевський Д. Куди рухається українська авіаційна галузь. Економічна правда. 12.07.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/07/12/675859/>

УДК 358.4(043.2)

Ліненко О.І., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Академія праці, соціальних відносин та туризму, м. Київ, Україна

СЕРТИФІКАЦІЯ ПЛОТІВ ЗСУ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

В умовах повномасштабного вторгнення на територію України та введення воєнного стану особливо гостро постають всі питання пов'язані з діяльністю ЗСУ. В екстремальних умовах питання забезпечення права на охорону здоров'я військовослужбовців виходить в позицію перспективи. Адже держава має впроваджувати такі засоби реалізації права на охорону їх здоров'я, в тому числі і адміністративно-правові, які дозволять забезпечити необхідний баланс між суб'єктивним правом та публічним інтересом. З однієї сторони держава має створити засоби, які спроможні використати найкращі здібності військовослужбовців у відповідній сфері,

а з іншої сторони, забезпечити суб'єктивне право на охорону здоров'я. Як показує сучасний досвід проведення військових дій, пілоти – стратегічний ресурс ЗСУ. Повітря є одним з найнебезпечніших полігонів, а від успішності проведених операцій іноді залежать десятки, сотні і тисячі життів. Саме тому метою даного дослідження є сертифікація пілотів ЗСУ як засіб забезпечення реалізації права на охорону здоров'я, зокрема, у розрізі адміністративно-правового забезпечення.

З точки зору різних аспектів адміністративно-правового забезпечення права на охорону здоров'я в цілому і військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, зокрема, свої праці присвячували Н. Волк, Г. Муляр, Н. Ярош та інші. В той же час дослідженню даного питання з точки зору пілотів ЗСУ значної уваги не приділялось.

Українська держава визначає стандартизацію як один із пріоритетних напрямів реформування галузі охорони здоров'я, і щорічно спрямовує зусилля на удосконалення нормативно-правової бази щодо управління стандартизацією [1, с. 76]. Об'єктивно обумовленим є те, що питання стандартизації займає одне із провідних місць у системі управлінських інструментів із регулювання якості у сфері охорони здоров'я населення України [2, с. 44]. У свою чергу, в умовах реформування сфери охорони здоров'я постає нагальне і невідкладне завдання, щодо належного удосконалення нормативно-правової бази у сфері охорони здоров'я [3, с. 305].

Державна авіаційна служба визначає сертифікацію або інакшими словами схвалення, як засвідчення того, що суб'єкт або об'єкт авіаційної діяльності відповідає вимогам авіаційних правил України та видання відповідного сертифіката. Такий документ може мати різні назви: сертифікат, схвалення, схвальний лист, тощо. Він видається за результатами сертифікації і засвідчує відповідність суб'єкта або об'єкта авіаційної діяльності вимогам авіаційних правил України [4].

Для сертифікації пілотів ЗСУ необхідною вимогою є проходження лікарсько-льотної експертизи. Таку експертизу проходять особи льотного складу, зокрема: пілоти винищувачів та гелікоптерів, персонал з керування безпілотними авіаційними комплексами та з управління повітряним рухом, парашутисти [5].

І тут постає проблемне питання сертифікації пілотів та операторів БПЛА. Оператор безпілотника за наказом про проходження льотної комісії прирівнюється до військовослужбовця льотно-підйомного складу [6], хоча до 2017 року вони проходили загальну військову лікарську експертизу і допускалися до польотів. Уся діяльність лікарсько-льотної комісії регулюється керівними документами, а саме: наказами МОУ від 2017 року № 602 та від 2020 року № 477 [5]. Таке прирівняння видається невідповідним засобом забезпечення права на охорону здоров'я, адже

специфіка льотно-лікарської експертизи пов'язана в першу чергу з високими показниками фізичних навантажень на пілотів, враховуючи специфіку і місце проведення їх діяльності. У той же час, пілоти і оператори БПЛА, хоча і мають аналогічний рівень відповідальності, але не зазнають впливу різних природних явищ, адже здійснюють свою діяльність у наземному режимі.

Отже, прирівняння операторів БПЛА до пілотів ЗСУ видається питанням дискусійним і маловиправданим, а проходження ними льотної комісії замість звичайної військової залишає сумніви у доцільності такого адміністративно-правового забезпечення права на охорону здоров'я.

Література

1. Ярош Н. Нормативно-правове регулювання розвитку стандартизації у сфері охорони здоров'я населення України. Економіка і право охорони здоров'я. 2016. № 2(4). С. 76–79.

2. Волк Н.В. Стандартизація, сертифікація та ліцензування як управлінський процес фармацевтичної галузі України. Прикарпатський юридичний вісник. Вип. 3(18). 2017. С. 44-47.

3. Муляр Г.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на охорону здоров'я: дис... доктора юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 565 с.

4. Державна авіаційна служба. Сертифікація. URL: <https://avia.gov.ua/aeronavigatsiya/sertyfikatsiya-i-naglyad/sertyfikatsiya/>

5. Дем'яненко В., Уретій О. Як проходять лікарсько-льотну експертизу члени екіпажу та оператори БПЛА. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/02/07/yak-prohodyat-likarsko-lotnu-ekspertyzu-chleny-ekipazhu-ta-operatory-bpla/>

6. Семеняка І. Вимоги до здоров'я операторів безпілотників у ЗСУ такі самі як для пілотів винищувачів Су-27. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2021/01/pilot-uav.html>

УДК 343:346(043.2)

Мілімко Л.В., к.ю.н., доцент,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Доведення вини особи за злочин у сфері господарської діяльності являє собою досить складний процес, який потребує володіння спеціальними знаннями особами, що уповноважені на проведення кримінального розслідування. Тому при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності до роботи часто залучають спеціалістів, які

здатні надати кваліфіковану консультацію та роз'яснення та зробити висновки.

Спеціальними знаннями у кримінальному процесі, за визначенням В.В. Юсупова, є професійні знання з науки, техніки, мистецтва, ремесла, релігії, економіки, медицини осіб, які залучені в установленому законодавством порядку до досудового розслідування, судового розгляду, виконавчого провадження як спеціалісти або експерти, їх вміння, навички, що сформовані під час навчання та практичної діяльності [1, с. 435].

З.М. Соколовський вважає, що віднесення тих чи інших знань до числа спеціальних залежить від того, в межах загального або спеціального утворення вивчаються закономірності, які вирішуються в конкретному випадку [2, с. 68].

У юридичній літературі у визначення «спеціальні знання» обов'язково намагаються включити вказівку на суб'єкта їх застосування, що є цілком слушним, так як лише суб'єкт є носієм спеціальних знань.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість залучення до провадження осіб, які володіють спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і можуть надавати консультації під час досудового розслідування (ст. 71 КПК України) та під час судового розгляду усні консультації та письмові роз'яснення (ст. 360 КПК України) [3].

Непроцесуальними формами використання спеціальних знань є проведення ревізій, аудиторських перевірок та попереднього дослідження об'єктів, консультації спеціалістів. Водночас у науковій літературі висловлюються полярні точки зору стосовно неприпустимості виділяти процесуальну і непроцесуальну форми використання спеціальних знань. Одні вчені стверджують, що непроцесуальна форма не може існувати апріорі і використовуватися при встановленні істини у кримінальному провадженні, адже розслідування злочинів є кримінально-процесуальною діяльністю, а тому використання спеціальних знань, яке не передбачене кримінально-процесуальним законодавством виходить за межі дії кримінального процесу. Інші ж стверджують, що законодавчо просто неможливо охопити всі випадки застосування спеціальних знань, а тому головним є те, щоб вони не суперечили кримінально-процесуальним нормам. Очевидно, що друга точка зору є слушною, адже реалізація непроцесуальних форм використання спеціальних знань має на меті не набути однакового доказового значення з процесуальним використанням, а прагне створити умови для процесуального впровадження спеціальних знань у процес розслідування [4, с. 187-193].

Не буде належним чином проведене досудове чи судове слідство, якщо слідчий чи суддя не мають спеціальних знань у відповідній галузі в силу того, що матимуть можливості звернути увагу на ключові моменти в

доказуванні протиправної дії. У зв'язку з цим науковці акцентують увагу на тому, що питання щодо володіння спеціальними знаннями суддею має давню історію і вирішується по-різному. Аналізуючи положення норм Статуту кримінального судочинства 1864 року, М.Г. Щербаковський зазначає, що судді та слідчі не володіють спеціальними знаннями технічного характеру, і тому така обставина зумовлює необхідність призначення експертизи [5, с. 39].

Як вказують Є.Д. Лук'янчиков, Б.Є. Лук'янчиков, С.Ю. Петряєв, що виходячи з аналізу цього міркування можна дійти висновку, що судді, хоч і випадково, але можуть володіти спеціальними знаннями, і позбавити їх цього неможливо. Ці знання будуть сприяти правильному сприйняттю інших доказів у провадженні [6, с. 125-130].

Даючи оцінку спеціальним знанням слідчого, судді, прокурора, то, на наш погляд, доцільним буде застосування такого терміну як «професійні знання» або «знання, які пов'язані з професійною діяльністю».

Отже, при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності використовуються спеціальні знання, як на стадії досудового розслідування так і судового розслідування. Спеціальними знаннями у кримінальному провадженні слід визнавати знання спеціаліста і експерта. Знання інших фахівців (ревізора, контролера, аудитора) доцільно вважати непроцесуальними формами використання спеціальних знань. Знання слідчого, прокурора, судді у розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності слід віднести до професійних знань.

Література

1. Юсупов В.В. Поняття «спеціальні знання» у законодавстві України. Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування: матеріали конф. (Київ, 20 квіт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 434–437.

2. Соколовский З.М. Проблемы использования в уголовном судопроизводстве специальных знаний при установлении причинной связи явлений: автореф. дис. ... д.ю.н.: спец. 12.00.09. Харьков, 1968. 36 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.02.2023).

4. Бишевец О.В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 187-193.

5. Щербаковський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.

6. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є., Петряєв С.Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 4(44). С. 125-130.

БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ

Вже протягом року Україна знаходиться в умовах війни, при цьому між учасниками різних товарних ринків укладаються договори та угоди, спрямовані на задоволення певних потреб в товарах та послугах, від яких їх сторони, які є учасниками господарських відносин, очікують взаємного задоволення своїх інтересів, інакше кажучи, дотримання балансу інтересів учасників господарських відносин. На жаль, в умовах війни достатньо розповсюдженим стає явище неналежного виконання, а подекуди й невиконання зобов'язань за договорами. Тобто, по факту, на практиці маємо ситуацію, за якою сторони домовляються про поставку певної продукції, замовник сплачує виставлені постачальником рахунки, в яких має бути закладено всі ризики та інтереси постачальника, але, натомість, продукції своєї не отримує або отримує не в повному обсязі, оскільки постачальник вважає, що може послатися на обставини непереборної сили як на підставу для уникнення відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх зобов'язань і, отримавши, від замовника грошові кошти, не поставляти йому замовлену продукцію. Серед причин, на які може посилатися такий постачальник, можна зустріти і зміну вартості української гривні, якщо мова йде про зовнішньоекономічні контракти, розрахунки в межах яких прив'язані до іноземних валют, і різноманітні логістичні проблеми і просто подорожчання замовленої продукції та вкрай не вигідне для постачальника виконання його частини договірних зобов'язань.

Аналізуючи правову складову цієї проблеми, варто зауважити, що за приписом ст. 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Крім того, за змістом ст. 193 ГК України суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання - відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться.

Так, відповідно до ст. 509 Цивільного кодексу України, ст. 173 ГК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона

(боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Зобов'язання згідно із ст.ст. 11, 509 ЦК України, ст. 174 ГК України виникають, зокрема, з договору та інших правочинів. Однак, відповідно до ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за це, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів.

У свою чергу, в ч. 2 ст. 218 ГК України вказується, що у разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, *тобто надзвичайних і невідворотних обставин* за даних умов здійснення господарської діяльності.

Тобто, можна виділити наступні ознаки обставин непереборної сили: незалежність таких обставин від учасників договірних відносин; надзвичайність характеру обставин; невідворотність обставин; унеможливлення виконання зобов'язань за даних умов здійснення господарської діяльності.

На наш погляд, не слід плутати форс-мажор, тобто обставини, які мають непереборну силу з певними обставинами, які ускладнюють виконання зобов'язання. Так, залиття внаслідок повені певної продукції, яку не можливо придбати в іншому місці, можна розглядати як щось таке, що подолати неможливо. А от, для прикладу, різке зростання вартості послуг перевізників, які таку продукцію доставляють, внаслідок того, що вони стикаються з ризиками обстрілів під час війни, не є чимось таким, що не дозволяє поставити продукцію покупцю.

Фактично, підвищення собівартості продукції та її відсутність у виробника або постачальника є ризиком господарської діяльності постачальника, який не може покладатися на покупця. Введення воєнного стану на території України не означає, що учасник правовідносин не може здійснювати господарську діяльність та набувати кошти у випадку, якщо ним не доведено протилежного.

У такому випадку, видається, задля дотримання балансу інтересів сторін, замовник може вимагати як відшкодування завданої йому шкоди грошовими коштами, так і виконання постачальником договірних зобов'язання в натурі.

Література

1. Кужко О.С. Підстави звільнення відповідальності в договорі перевезення вантажу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 114–117. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_jur_2013_5_28.pdf.
2. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#n11> (дата звернення: 03.04.2021).
3. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n3076> (дата звернення: 03.04.2021).
4. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України № 671/97-ВР від 02.12.1997. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення: 04.04.2021).
5. Слободянюк В.П. Наслідки форс-мажорних обставин для суб'єктів господарських правовідносин. Молодий вчений. 2020. № 5(81). С. 248–252. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/5/51.pdf>

УДК 347.764:347.82 (043.2)

Морозова О.М., к.ю.н.,

ВСП Технологічно-промисловий коледж ВНАУ, м. Вінниця, Україна

РОЗВИТОК КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Після розпаду Радянського Союзу Україна успадкувала третину промислово-космічного потенціалу. Підприємства ракетно-космічного сектора, як і більшість українських промислових підприємств, опинились у скрутному становищі: було втрачено необмежене фінансування, стабільні замовлення на продукцію, централізовані постачання та управління. Крім цього, гостро відчувалася нестача знань і досвіду роботи в нових умовах ринкових відносин. Усе це істотно вплинуло на стан космічної галузі.

У перші роки Незалежності України визначалися головні вектори розвитку держави, країни-стратегічні партнери та структура влади. Серед питань, які обговорювалися в космічній сфері, був пошук шляхів збереження та розвитку ракетно-космічного комплексу, створення власної структури управління підприємствами, перегляд їх спеціалізації та налагодження ефективних коопераційних зв'язків. Особливим питанням було формування космічної політики держави. Для вирішення цих завдань

29 лютого 1992 року і було утворено Національне космічне агентство України (далі – НКАУ) із статусом центрального органу виконавчої влади, яке взяло під своє управління понад 30 конструкторських бюро, наукових організацій та установ, військових частин і промислових підприємств, які безпосередньо займалися космічною діяльністю [1].

Створене агентство багато в чому сприяло розвитку ракетно-космічної галузі. Відповідно до поширеної світової практики НКАУ здійснює підготовку Загальнодержавної (Національної) космічної програми. Вона визначає пріоритетні роботи, що плануються для виконання в космічній сфері протягом найближчих п'яти років, шляхом укладання контрактів з підприємствами галузі на проведення НДДКР, розробку і впровадження нових зразків техніки.

За тридцять років існування агентства було реалізовано шість Державних космічних програм [2 – 6], які сприяли розвитку космічної діяльності, установленню міжнародних контактів, виходу підприємств галузі на світовий ринок космічних послуг, здійсненню унікальних міжнародних проектів.

За час існування ДКАУ та Космічних програм було досягнуто ряду цілей: сформовано ракетно-космічну галузь України; підготовлено сучасну правову базу (понад 140 законів України, указів Президента України, постанов Уряду) для роботи на світовому ринку та участі в масштабних космічних проектах; укладено угоди про співпрацю в космічній сфері з 24 країнами світу; утворено Національний центр управління та випробувань космічних засобів з потужною наземною інфраструктурою; підготовлено політ на шатлі «Колумбія» першого космонавта України Леоніда Каденюка; вперше під юрисдикцією України запущено КА «Січ-1», розроблено та виведено на орбіти супутники нового класу – «Мікрон», «ЄгіптСат-1», «Січ-2»; розроблено та освоєно у виробництві основну конструкцію першого ступеня РН «Антарес» та двигун верхнього ступеня РН «Вега»; розроблено власний космічний ракетний комплекс «Циклон-4» та виготовлено більшу частину його вузлів та агрегатів; розроблено сімейство перспективних ракет-носіїв «Маяк» на екологічно чистому паливі; розроблено сімейство нових ракетних двигунів; створено та відпрацьовано нову систему керування ракетою-носієм на базі безплатформної інерціальної навігаційної системи (БІНС) [1].

Тісна співпраця з Національною академією наук України дозволила створити унікальну космічну техніку, яка забезпечила участь в міжнародних проектах: «Морський старт», «Наземний старт», «Дніпро», «Антарес», «Вега», Міжнародна космічна станція та в багатьох наукових експериментах.

З 1992 р. 140 ракет-носіїв вітчизняного виробництва стартували з 6-х космодромів світу з 370 космічними апаратами на замовлення 25 країн світу.

Варто зауважити, що тривалий час космічна галузь України була пов'язана з виконанням програм і завдань Російської Федерації. Після 2014 року відбулася певна стагнація у ракетно-космічній промисловості, через поступовий розрив виробничих відносин з РФ. Нині Україна на шляху євроінтеграції та її мета - налагодити співпрацю у космічній сфері з державами-членами ЄС та НАТО.

Ракетно-космічна галузь України все ще має перспективи розвитку, враховуючи вже існуючу базу. Подальші кроки залежать від Уряду України та чіткої державної політики. Розв'язана РФ війна на території України доводить, що першочерговим інтересом держави залишається використання космосу для цілей оборони.

Література

1. Історія розвитку Державного космічного агентства України. URL: <http://www.nkau.gov.ua/ua/dka-ukrainy/istoriia> (дата звернення: 22.02.2023).

2. Про Загальнодержавну (Національну) космічну програму України на 2003-2007 роки: Закон України від 24.10.2002 р. URL: <https://docs.dtkr.ua/doc/203-15> (дата звернення: 22.02.2023).

3. Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2008-2012 роки: Закон України від 30.09.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608-17> (дата звернення: 22.02.2023).

4. Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013-2017 роки: Закон України від 05.09.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-18> (дата звернення: 07.02.2023).

5. Концепція Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2018-2022 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-2018> (дата звернення: 07.02.2023).

6. Концепція Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021 – 2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 р. № 15-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.02.2023).

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Відповідно до частини першої статті 8 Основного Закону в Україні визнається і діє принцип верховенства права, який є основою для інших правових принципів та вважається мірилом справедливості [1]. Даний принцип застосовується і в господарському судочинстві, про що прямо зазначено у Господарському процесуальному кодексі України [2]. Але в жодному національному законі його зміст не визначається. На доктринальному рівні та в документах різних міжнародних інституцій верховенство права тлумачиться досить широко і неоднозначно. Зокрема, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) визначила вісім основоположних критеріїв у складі верховенства права, серед яких тлумачення закону незалежним і безстороннім судочинством, ефективне та своєчасне застосування закону, застосування закону у відповідності до нього, уникаючи дискримінації [3]. Цілком зрозуміло, що неможливо визначити цей принцип чітким коротким нормативним приписом. А зважаючи на його зв'язок з усіма іншими принципами, які забезпечують дотримання верховенства права [4, с. 87], очевидним є те, що його застосування у кожній правовій ситуації буде здійснюватися з певними особливостями, а в деяких випадках потребуватиме глибокого аналізу та співвідношення з похідними принципами. Отже, для господарського судочинства важливим питанням є обґрунтування принципу верховенства права для прийняття справедливого рішення судом.

У науковій літературі вже зверталася увага на те, що хоча у рішеннях господарських судів і згадується принцип верховенства права, але конкретний його вияв у спірних ситуаціях не пояснюється, не тлумачиться судом. Суди швидше цитують тлумачення цього принципу Європейським Судом з прав людини та Конституційним Судом України. Тому складається враження про формальне застосування верховенства права [5]. У зв'язку з таким станом прийняття рішень виникає слушне запитання щодо їх законності. Адже дотримання принципу верховенства права у процесі здійснення правосуддя є запорукою законності судового провадження та справедливості прийнятих судами рішень. На доведення факту дотримання принципу верховенства права господарськими судами висловлюються різні позиції. Найперше посилаються на застосування закону, який є правовим та не суперечить верховенству права, а тому принцип можна вважати дотриманим. Цитуючи висновки ЄСПЛ щодо

верховенства права, судді вважають, що вони застосовують ці висновки у подібних справах, що також свідчить на користь дотримання верховенства права господарським судом. Цитуючи рішення Конституційного Суду України, де тлумачиться верховенство права, господарський суд констатує, що враховує викладене [6]. Вказується також, що суд керується принципом верховенства права і приймає рішення із застосуванням критеріїв пропорційності та розумності. Але не пояснюється, як саме суд у контексті розглядуваної справи розуміє верховенство права і керується ним [7].

На наш погляд, господарським судам бракує самостійного осмислення та обґрунтування принципу верховенства права. Особливо необхідне самостійне тлумачення даного принципу судом у випадках наявності законодавчих колізій, прогалин у законодавстві, невідповідності чинного закону Конституції України. Так само принцип верховенства права має застосовуватися і при дослідженні та оцінці доказів судом, і при забезпеченні позову. Принцип верховенства права покликаний протистояти сваволі влади держави, а отже і судової влади. Тому не менш важливо, щоб приймаючи рішення, судді не зловживали своєю владою та пояснювали, чому відхиляють ті чи інші докази, чому відмовляють у забезпеченні позову тощо.

За останні роки у господарській процесуальній практиці все ж помітні певні зрушення у бік самостійного тлумачення судами принципу верховенства права або ж його складових. У рішенні господарського суду м. Києва від 15.07.2020 по господарській справі № 910/4008/20 зазначений принцип застосовано через тлумачення *справедливості* – поняття, яке Конституційний Суд України у своєму рішенні 15-рп/2004 від 02.11.2004 р. визначив вирішальною засадою права як регулятора суспільних відносин та одним із загальнолюдських вимірів права у контексті розуміння верховенства права. Зокрема, господарський суд зауважив, що справедливість і добросовісність виступають своєю межею між припустимим використанням права (як формою правомірного поведіння) та зловживанням правами (як формою недозволеного використання прав). Оскільки завданням суду є ефективна протидія недобросовісно створюваним учасниками справи перепонам для руху справи, суд вирішив розглядати спір за відсутності позивача та відповідача, які будучи належно повідомленими, не з'явилися у судові засідання.

Велика Палата Верховного Суду, враховуючи принципи рівності і справедливості, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми як *складові принципу верховенства права* у постанові від 12.05.2020 р. по справі № 904/4507/18, від 16.11.2022 по справі № 922/1964/21, від 08.02.2022 по справі № 910/20792/20 дійшла висновку,

що учасник справи повинен деталізувати опис робіт, здійснених при наданні професійної правничої допомоги, лише тією мірою, якою досягається його функціональне призначення - визначення розміру витрат на зазначену допомогу з метою розподілу судових витрат. При цьому зауважено, що надмірний формалізм при оцінці такого опису на предмет його деталізації, за відсутності визначених процесуальним законом чітких критеріїв оцінки, може призвести до порушення принципу верховенства права.

Таким чином, принцип верховенства права поступово розвивається у господарському судочинстві, а його тлумачення господарськими судами набувають ознак самостійності та прив'язки до конкретних спорів.

Література

1. Конституція України: Основний Закон від 28 черв. 1996 р. Ст. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 лист. 1991 р. № 1798-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56 (з наступними змінами).
3. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 берез. 2011 р.). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf
4. Андрієчко І. Загальна характеристика принципів господарського судочинства. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 85-92.
5. Козаченко Ю.А. Конституційні принципи верховенства права і законності в господарському судочинстві України. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2293/1/Козаченко.pdf>
6. Рішення господарського суду Харківської області у справі № 922/2240/20 від 24 верес. 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91841545>
7. Рішення господарського суду Хмельницької області у справі № 924/997/20 від 29 груд. 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93872801>

УДК 346.2:347.7(043.2)

Пальчук П.М., к.ю.н., доцент,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ

Набуття чинності Законом України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 р. формує низку положень, які не були закріплені раніше

чинним законодавством, а також змінює вимоги щодо інститутів, які є відносно новими в акціонерному праві, але довели свою необхідність [1]. Одним із таких інститутів є інститут корпоративного договору. Даний договір як поіменований був імплеметований до законодавства України Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», але подальший розвиток інститут корпоративного договору знайшов у оновленому акціонерному законодавстві, з одночасним внесенням змін до відповідних положень закону про товариства з обмеженою відповідальністю [2]. Зокрема ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» закріплює поняття та розкриває сутність корпоративного договору. Проте маємо звернути увагу на зміну певних положень, які по іншому визначають або видозмінюють його правову природу.

Зокрема, аналізуючи ознаки корпоративного договору, науковці вказують, що оновлене корпоративне законодавство не дає відповіді на всі питання щодо цього договору. Не всі проблеми, пов'язані із застосуванням корпоративного договору, вирішені новим законом. Наприклад, так і не було надано однозначну відповідь на запитання, чи можна корпоративними договорами врегулювати питання корпоративного управління інакше, ніж це передбачено законом і статутом [3, с. 119]. Розглядаючи можливість впливу на корпоративне управління в акціонерному товаристві, акціонери та інші учасники акціонерних відносин мають діяти, керуючись нормами корпоративного законодавства та положеннями статуту певного акціонерного товариства, а зміст корпоративного договору не може змінювати положення чинного законодавства та статуту акціонерного товариства.

Поряд із цим, чинний Закон України «Про акціонерні товариства» значно розширив сферу застосування корпоративного договору, розширив коло суб'єктів та дозволив його сторонам закріплювати в ньому положення, які не передбачені акціонерним законодавством, виходячи із доктринального положення щодо свободи договору.

Насамперед звертає увагу, що стороною акціонерного договору можуть бути треті особи. Законодавець не визначає статус таких сторін корпоративного договору, що дозволяє зробити висновок, що ними можуть бути будь-які суб'єкти, які раніше не перебували у правовому зв'язку із акціонерним товариством, проте можуть у подальшому набути акції, набути статус посадової особи акціонерного товариства тощо.

Також слід звернути увагу на предмет корпоративного договору. Стаття 29 Закону України «Про акціонерні товариства» вказує, що договір, за яким акціонери товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір може бути

оплатним або безоплатним. Вбачається, що спосіб реалізації таких прав не залежить від кількості акцій, які є у власності акціонера, а сам договір може мати як оплатну природу так і безоплатну.

Отже, даний договір може охоплювати умови різних видів договорів, на що опосередковано вказує законодавець. Також це може бути договір змішаного типу, що цілком природно враховуючи можливість укласти корпоративний договір з невизначеним колом третіх осіб, які можуть в подальшому набувати або відчужувати акції на користь акціонера або товариства та третіх осіб.

Л. Сіщук, досліджуючи правову природу корпоративного договору вказує, що предметом корпоративного договору варто визначати корпоративні права учасників юридичної особи корпоративного типу, що реалізуються способами, які визначені домовленістю сторін договору та не суперечать закону та установчим документам [4, с. 53].

Підсумовуючи положення щодо корпоративного договору в акціонерних товариствах, а також товариствах з обмеженою відповідальністю, маємо вказати, що законодавець значно розширив сферу застосування корпоративного договору, оскільки на сьогодні він має не тільки організаційний, але і майновий характер, адже може бути як оплатним так і безоплатним. У попередній період науковці обстоювали позицію, що корпоративний договір за своєю правовою природою має організаційний характер, що впливало із положень законодавства, яке було чинним на той час, до набуття чинності положеннями Закону України «Про акціонерні товариства». Зокрема М.М. Сигидин вказувала, що ознаками корпоративного договору є багатосторонність, акцесорність, консенсуальність, непоіменованість, організаційний характер, фідучіарність та конфіденційність [5, с. 9].

З урахуванням аналізу змін чинного законодавства корпоративний правочин доцільно визначити поіменованим, з наявністю майнових та організаційних ознак, з можливими елементами одного типу договору або договору змішаного типу.

Отже, при формуванні положень щодо корпоративного договору законодавець надав можливість акціонерам акціонерних товариств та учасникам товариств з обмеженою відповідальністю, іншим учасникам корпоративних відносин формувати умови корпоративного договору виходячи із принципу свободи договору в найширшому розумінні, оскільки він може поєднувати елементи договору купівлі-продажу та договору про спільну діяльність, а також інших договорів, за умови, що вони не будуть суперечити положенням законодавства та статуту товариства, а зміст договору відповідатиме інтересам сторін договору. При цьому заперечення інших акціонерів (учасників) певного товариства або самого товариства не є обмежувачим елементом.

Література

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n302> (дата звернення 12.02.2023).
2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>. (дата звернення 12.02.2023).
3. Тірон А.В. Удосконалення питання про укладення і виконання корпоративного договору в акціонерних товариствах. *Законодавство про акціонерні товариства: новації та перспективи*: зб. наук. праць за матеріалами XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 жовт. 2020 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. Київ – Івано-Франківськ, 2020. С. 116-120.
4. Суцук Л. Новели законодавства щодо корпоративного договору. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 10. С. 49-54.
5. Сигидин М.М. Корпоративний договір: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2016. 236 с.

УДК 341.1(043.2)

Поліщук І.В., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АВІАЦІЙНА БЕЗПЕКА В РЕГУЛЯТОРНІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Протягом останніх десятиліть авіаційна безпека є предметом спеціальної уваги політики Європейського Союзу. Враховуючи зростаючу складність авіатранспортної системи, кількість експлуатантів авіаційної техніки та необхідність забезпечення її безпеки, ЄС розробляє певні стандарти стосовно заходів безпеки цивільної авіації, які регламентують гарантії всім громадянам щодо користування найбільш високими стандартами авіаційної безпеки, безпеки повітряного простору ЄС, високого рівня безпеки пасажирів, авіаційної техніки та авіаційного персоналу тощо. У зв'язку з цим була розроблена «концепція спільного європейського авіаційного простору (СЄАП), яку ще називають «відкритим небом» і яка передбачає побудову спільного ринку авіаційних послуг» [1] шляхом регулювання повітряного руху, спрощення адміністративних процедур, визнання сертифікації та інших питань, серед яких визначальними є питання вироблення єдиних правил та стандартів у галузі авіаційної безпеки.

Важливою особливістю правопорядку ЄС є те, що його основу становить і єдина система авіаційної безпеки, яка «ґрунтується на тісній співпраці між Європейською комісією, Європейським агентством з безпеки польотів, Євроконтролем, національними органами цивільної авіації та органами безпекового розслідування держав - членів, а також виробниками повітряних суден, авіакомпаній та інших підприємств, що беруть участь у єдиному ринку авіаційних послуг» [2, п. 2.3.2]. Тому європейські авіаційні організації напружують «сучасні міжнародні стандарти з метою допомогти державам у вирішенні проблем міжнародної безпеки, задоволенню потреб авіаційної безпеки, покращення екологічних питань авіації через міжнародне партнерство та підтримку ініціатив ООН» [3, с. 123].

Основу європейської регуляторної системи авіаційної безпеки складає сукупність «загальних правил безпеки, які безпосередньо застосовуються на всій території ЄС та складають основу початкового затвердження і безперервного нагляду за всіма суб'єктами, що займаються авіаційною діяльністю на внутрішньому ринку» [2, п. 2.3.2].

Проблеми гарантування авіаційної безпеки в регуляторній системі Європейського Союзу «поділяють на два самостійних, хоча й взаємопов'язаних питання. По-перше, це вжиття відповідних заходів і встановлення правил щодо забезпечення технічно-надійної експлуатації авіаційної техніки як своєрідної «техніки безпеки». По-друге, сюди входять специфічні правові питання боротьби з актами незаконного втручання в діяльність цивільної авіації, що загрожують її безпеці» [2, п. 2.4]. Саме в таких двох напрямках розвиваються і міжнародно-правові норми щодо гарантування безпеки міжнародної цивільної авіації, які держави мають імплементувати в свої національні законодавства та виробити інструменти щодо належного їх виконання та контролю відповідно до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 300/2008 про спільні правила у сфері авіаційної безпеки цивільної авіації [4], який забезпечує основу для єдиного тлумачення Додатка 17 до Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію. Таким чином держави повинні забезпечити застосування на своїй території спільних базових стандартів або застосувати більш суворі заходи, ніж загальні базові стандарти, які «відповідно до законодавства ЄС повинні бути доречними, об'єктивними, недискримінаційними і пропорційними ризику, який існує» [2, п. 2.4].

У цьому контексті Україна та Європейський Союз 12 жовтня 2021 року підписали Угоду про Спільний авіаційний простір, мета якої – формування спільного авіаційного простору між ЄС та його державами-членами і Україною, який ґрунтується на впровадженні в Україні норм і стандартів ЄС в авіації: ідентичності правил в сфері безпеки польотів,

авіаційної безпеки, організації повітряного руху, захисту навколишнього середовища, захисту прав споживачів в авіаційній галузі тощо. Ця Угода є визначним кроком вперед у розвитку відносин між Україною та ЄС та сприятиме гармонізації національного законодавства України із законодавством ЄС у сфері забезпечення авіаційної безпеки, виконання європейських стандартів щодо безпеки польотів та положень інших нормативних актів, що стосуються безпеки цивільної авіації.

Таким чином європейська політика покликана зробити все можливе, щоб підвищувати авіаційну безпеку і саме через систему регуляторного впливу вживати відповідних заходів гарантування забезпечення безпеки цивільної авіації в єдиному європейському повітряному просторі, заходів зміцнення безпеки польотів на міжнародному рівні, зокрема шляхом регулярного діалогу з ІКАО, розроблення проєктів технічного співробітництва з третіми країнами та укладення всеосяжних угод безпеки з ключовими партнерами як в Європі, так і за її межами.

Література

1. Гук А. Секрети «відкритого неба»: що змінить та чим загрожує авіаційна угода з ЄС. *Європейська правда*. 2021, 19 жовтня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/10/19/7129167/>

2. Acquis ЄС у сфері цивільної авіації та перспективи адаптації законодавства України у світлі підписання та набуття чинності Угоди про спільний авіаційний простір між Україною та ЄС. URL: <https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/201409230000007272.doc>

3. Чулінда Л. Цілі сталого розвитку: пріоритети цивільної авіації. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022. № 2(34). С. 113-133.

4. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 300/2008 від 11 березня 2008 року про спільні правила у сфері авіаційної безпеки цивільної авіації та про скасування Регламенту (ЄС) №2320/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_018-08#Text

УДК 346.9(043.2)

Понур Ю.С., адвокат, м. Чернівці, Україна
Слободська І.А., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВИЗНАННЯ ФРАУДАТОРНОГО ПРАВочИНУ НЕДІЙСНИМ У ПРОВАДЖЕННІ ПРО БАНКРУТСТВО

Процес досягнення однієї з основних цілей процедур банкрутства – максимально можливого та справедливого задоволення вимог кредиторів – останнім часом збагачується все новими і новими інструментами.

Конкретика, якої бракує у законодавстві, продовжує активно створюватися судовою практикою Верховного Суду.

Вже нікого не здивуєш застосуванням правових позицій Верховного Суду стосовно покладення субсидіарної відповідальності на власників та менеджмент банкрута з метою збільшення ліквідаційної маси, відновлення порушених прав кредиторів і погашення їх вимог. Суд вже не затвердить остаточний звіт ліквідатора без дослідження цього питання. Така ж доля чекає на ще один інструмент наповнення ліквідаційної маси, який наприкінці минулого року був ретельно розписаний Судовою палатою з розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду України – Постанова судової палати КГС ВС від 24.11.2021 р. у справі № 905/2030/19 (905/2445/19), де визначені ознаки фраздаторних правочинів – улюбленого способу боржників сховатися від сплати боргів.

Визнанню недійсними правочинів боржника присвячена ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ). Проте, звертає увагу судова палата, КУЗПБ є частиною цивільного/господарського законодавства, тому до правовідносин, які регулює цей Кодекс як спеціальний нормативно-правовий акт, можуть застосовуватися також норми Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зокрема, щодо загальних підстав для визнання недійсними правочинів за участі боржника. Визнання правочину недійсним є одним з передбачених законом способів захисту цивільних прав та інтересів за статтею 16 ЦК України, положення якої кореспондуються з положеннями статті 20 Господарського кодексу України (далі – ГК України). Загальні вимоги щодо недійсності правочину встановлені статтею 215 ГК України [1].

Відповідно до ЦК України, для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду.

Судді Верховного Суду України підкреслили, що кредитор (кредитори) та арбітражний керуючий є тими зацікавленими особами у справі про банкрутство, які мають право звертатися з позовами про захист майнових прав та інтересів з підстав, передбачених нормами ЦК України, ГК України чи інших законів, у межах справи про банкрутство і таке звернення є належним способом захисту, який гарантує практичну й ефективну можливість відновлення порушених прав кредиторів та боржника.

Більше того, Судова палата вважає, що подання заяв про визнання недійсними правочинів боржника в разі встановлення арбітражним

керуючим наявності фраздаторних правочинів боржника, вчинених у підозрілий період, – це обов'язок арбітражного керуючого, який спрямований на виявлення та повернення майна боржника у справі про банкрутство, та свідченням безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі. У випадку відсутності підстав для ствердження, що правочини боржника, укладені у підозрілий період, є фраздаторними, ліквідатор зазначає про таку відсутність у своєму остаточному звіті. Невиконання зазначеного обов'язку є підставою для відмови господарським судом у затвердженні звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу, що узгоджується з положеннями ч. 4 ст. 65 КУЗПБ [2].

Ознаки фраздаторного правочину є: момент вчинення оплатного відчуження майна або дарування (вчинення правочину в підозрілий період, упродовж 3-х років до порушення провадження у справі про банкрутство, після відкриття провадження судової справи, відмови в забезпеченні позову і до першого судового засідання у справі); контрагент, з яким боржник вчинив оспорювані договори (родичі боржника, пов'язані або афілійовані юридичні особи); щодо оплатних цивільно-правових договорів важливе значення має ціна (ринкова, неринкова).

У постанові від 19 травня 2021 р. по справі № 693/624/19 Верховний Суд застосував цю конструкцію, врахувавши момент вчинення договорів (після відкриття провадження, відмови в забезпеченні позову і до першого судового засідання в справі), контрагента, з яким боржник вчинив оспорювані договори (який був учасником товариства – боржника), ціну в оспорюваних договорах купівлі-продажу (майно було продано за мізерну ціну), сформулював висновок, що боржник діяв очевидно недобросовісно та зловжив правами, оскільки уклав оспорювані договори, які порушують майнові інтереси кредитора і направлені на недопущення звернення стягнення на майно боржника, а отже «вжив право на зло».

У ще одній постанові від 26 травня 2021 р. по справі № 727/2525/20 Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу кредитора, який шість років добивався визнання недійсним договору, учиненого боржником, та нагадав висновок Верховного Суду у справі № 922/1903/18 про те, що боржник, який вчиняє дії, пов'язані із зменшенням його платоспроможності після виникнення у нього зобов'язання із повернення суми позики, діє очевидно недобросовісно і зловживає правами стосовно кредитора. Водночас будь-який правочин, вчинений боржником, у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраздаторного правочину.

Цікаво, що справи, у яких фігурують фраздаторні правочини, справи про банкрутство складають дуже незначну частку, хоча Велика палата

Верховного Суду у справі № 369/11268/16-ц вказувала, що фраздаторні правочини в українському законодавстві регулюються тільки в певних сферах (у банкрутстві (ст. 20 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (нині у ст. 42 КУзПБ)); при неплатоспроможності банків (ст. 38 Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; у виконавчому провадженні (ч. 4 ст. 9 Закону «Про виконавче провадження»)).

Цю постанову Великої палати Верховного Суду суди в своїх рішеннях цитували майже 500 разів за неповних два роки після її ухвалення, а в останні два тижні – вже 22 рази [3].

З цього можна зробити висновок, що судова практика «повертається лицем» до фраздаторних правочинів, тепер це поняття набуло виразніших контурів і стало широко вживаним, а отже варіантів завчасно продати чи подарувати майно, аби його не стягнули на користь кредитора, у прихильників таких трюків значно поменшає.

Література

1. Крат В. Фраздаторність від Юстиніана. Закон і бізнес. 10.07 – 16.07.2021. URL: <https://zib.com.ua/ua/149142.html> (дата звернення: 10.02.2023).

2. Фраздаторний договір як різновид фіктивних правочинів. Судово-юридична газета в Україні. Публікація від 08.02.2022. URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/228614-fraudatorniy-dogovir-yak-riznovid-fiktivnikh-pravochiniv>

3. Демченко Ю. Чому після рішення ВС будь-який правочин щодо відчуження майна може бути підданий сумніву та оскаржений. Закон і бізнес. 25.09 – 01.10.2021. URL: <https://zib.com.ua/ua/149142.html>

УДК 342.98(043.2)

Стародубов І.В., к.ю.н.,
Державне підприємство «Інформаційні судові системи»,
м. Київ, Україна

ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

Експертна діяльність у країнах-членах ЄС здійснюється державними та недержавними судово-експертними установами, а також судовими експертами, внесеними до національного реєстру атестованих експертів, які отримали сертифікат (ліцензію). Наприклад, у главі 3 Закону Естонської Республіки «Про судову експертизу» регламентовано, що експерти включаються до списку акредитованих державних експертів з метою забезпечення повноти відомостей про спеціалістів, які можуть бути

залучені до проведення експертиз. Визначальними особливостями забезпечення експертної діяльності в ЄС слід назвати:

1) судово-експертна служба є різновидом державної служби та організаційно підпорядкована державним, зокрема правоохоронним відомствам (Міністерство внутрішніх справ, Міністерство юстиції, Міністерство оборони тощо);

2) Рада Європи приділяє велику увагу організації діяльності експертів, а також належності їх до певного відомства, оскільки саме від останнього залежить, чи буде це експерт з боку захисту чи з боку обвинувачення. Для експертів, які є співробітниками поліції, в більшості європейських країн встановлено особливий порядок участі у проведенні певного кола експертиз і досліджень, спеціально регламентований національним законодавством;

3) у країнах романо-германського права (наприклад, у Нідерландах) судові експерти проводять експертизи та дослідження за зверненням поліції, а не суду. Натомість у країнах англо-саксонського права (наприклад, у Великобританії) експерт зазвичай запрошується однією зі сторін процесу для проведення експертиз або досліджень та розглядається відповідно як експерт з боку звинувачення або захисту;

4) у більшості європейських країн професійна підготовка експертів відіграє провідну роль в оцінці їх кваліфікації. Однак вимоги до підготовки експертних кадрів у різних країнах помітно різняться. Існують також певні відмінності у регулюванні діяльності експертів відповідно до правових норм, судових правил і кваліфікаційних вимог до професії. Кваліфікаційні вимоги до професії у більшості країн регулюються встановленими стандартами. Важливим аспектом є наявність необхідних знань та досвіду у претендента, які в країнах ЄС встановлює суд або прокурор;

5) сфера розмежування видів експертиз і досліджень, що виконуються технічними поліцейськими підрозділами та спеціалізованими судово-експертними лабораторіями, в європейських країнах різна.

Не менш важливим у питанні, що досліджується, є те, що експертна діяльність на європейському континенті має інтегрований характер, об'єднуючи в собі судово-експертні установи багатьох країн ЄС, СНД та ін. Наприклад, найбільша міжнародна судово-експертна організація «Європейська мережа судово-експертних установ» (далі – ЄМСЕУ) охоплює 36 країн, серед яких й Україна. У складі ЄМСЕУ функціонує три постійно діючих структури.

1. Комітет робочих груп експертів. Робочі групи експертів утворені за напрямами експертної діяльності та інтересами й нараховують на сьогодні 15 робочих груп: цифрові зображення в судовій експертизі; генна ідентифікація; судово-технічне дослідження документів; дослідження

наркотиків; дослідження волокон; дослідження слідів рук; дослідження вогнепальної зброї; комп'ютерно-технічна експертиза; судово-експертне дослідження мови, голосу і звуків; дослідження почерку; судово-трасологічні дослідження; судово-експертне дослідження лаків і фарб; судово-експертне дослідження дорожніх пригод; дослідження місць злочинів; дослідження пожеж і вибухів.

2. Постійний комітет з якості та компетенції, який має на меті: а) встановлення оптимальних правил і забезпечення успішної роботи робочих груп експертів та членів ЄМСЕУ; б) створення міжнародних стандартів та вдосконалення експертної практики в цілому; в) проведення семінарів, здійснення взаємодії з міжнародними організаціями з питань акредитації та сертифікації.

3. Європейська Академія судово-експертної науки. Свої завдання Академія реалізує шляхом проведення наукових конференцій та спеціальних проектів у кооперації з робочими групами експертів і постійним комітетом робочих груп експертів, а також бере участь у створенні, доповненні та реалізації стратегічного плану ЄМСЕУ.

Аналіз правових положень окремих країн СНД і ЄС, а також США щодо здійснення експертної діяльності дає підстави зробити певні узагальнення.

По-перше, зміст експертної діяльності слід розуміти як сукупність таких елементів: організація та проведення судової експертизи в адміністративних, адміністративно-деліктних, господарських, кримінальних і цивільних справах, а також експертних досліджень на договірних засадах за заявами фізичних і юридичних осіб; наукові дослідження в галузі судової експертизи та експертних досліджень; науково-методичне й інформаційне забезпечення судової експертизи та експертних досліджень; добір, професійна підготовка і підвищення кваліфікації судових експертів, до повноважень яких належить як організація та проведення судових експертиз, так і експертних досліджень.

По-друге, експертна діяльність має здійснюватися особами, які: переважно мають вищу, а у виняткових випадках – середню спеціальну освіту; пройшли обов'язкову підготовку з конкретної судово-експертної спеціальності, що здійснюється у таких формах: самостійна підготовка безпосередньо в експертній установі за місцем роботи; освоєння експертної спеціальності у вищих навчальних закладах відповідно до затвердженого плану навчання; засвоєння теоретичних та практичних основ, зокрема загальної частини: наукові основи криміналістики і судової експертології; загальні юридичні дисципліни: основні положення кримінального, кримінально-процесуального, цивільного, цивільного процесуального законодавства, законодавства про адміністративні

правопорушення; спеціальної частини: правові, наукові, організаційні і методичні основи експертного дослідження; основи призначення і проведення конкретного виду судової експертизи та експертного дослідження; основи інформатизації судово-експертної діяльності тощо.

По-третє, підставою отримання статусу судового експерта є складання кваліфікаційного екзамену та отримання відповідного свідоцтва державного зразка;

По-четверте, у більшості країн обов'язковим є ліцензування (сертифікація) експертної діяльності, де основними ліцензійними вимогами та умовами є: наявність відповідної матеріально-технічної бази та умов для проведення судових експертиз і експертних досліджень із заявлених видів досліджень; наявність журналу реєстрації експертиз, документів, що встановлюють тарифи за надані послуги, договорів на надання таких послуг тощо; здійснення експертної діяльності лише особами, які отримали свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта.

По-п'яте, експертна діяльність у більшості країн СНД та ЄС відповідає міжнародним стандартам і вимогам у цій сфері, зокрема щодо змісту організації та проведення експертної діяльності; державної кадрової політики; кваліфікаційних вимог до судових експертів та ін.

УДК 342.6(043.2)

Тімуш І.С., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Держави, які мають промисловий та науковий потенціал для космічної діяльності, зацікавлені у її розширенні та виході на новий рівень наукових і технічних розробок, що забезпечать швидкий економічний результат та прогресивний поступ суспільства. Україна знаходиться у переліку «космічних держав», але через багато причин ризикує вибути з нього. Сьогодні очевидно, що існують суттєві помилки у державній космічній політиці, державному управлінні, а також економічні перешкоди, на які наклалася і війна, розв'язана Російською Федерацією.

Ще 30 березня 2011 року розпорядженням № 238 Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року, яка визначає 20-річну космічну стратегію України [1]. Вона реалізується відповідно до Плану

заходів щодо її виконання на період до 2032 року, який затверджено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 січня 2012 року № 48.

Серед напрямків виконання Концепції - ефективна промислова політика та модернізація виробництва, забезпечення комерціалізації космічної діяльності та поглиблення міжнародного співробітництва у сфері космічної діяльності.

Для розв'язку завдань на цих напрямках передбачено зокрема розширення присутності вітчизняних підприємств на світовому ринку космічних послуг, забезпечення доступу у космос і ін. Серед амбіційних завдань і взяття участі у проведенні досліджень Місяця з використанням вітчизняних космічних апаратів.

У напрямі реалізації ефективної промислової політики та модернізації виробництва заплановано удосконалення структури космічної промисловості шляхом формування макротехнологічних комплексів із замкненими циклами (вертикально і горизонтально інтегровані структури, у тому числі з підприємствами різних форм власності), реформування Національного центру управління та випробувань космічних засобів в науково-експлуатаційну установу, створення ряду інноваційних, сертифікаційних, метрологічних підприємств і організацій, запровадження інституту операторів космічних систем, забезпечення модернізації виробничої і експериментальної бази на підприємствах космічної промисловості та підтримки функціонування унікальних об'єктів космічної діяльності

У напрямі забезпечення комерціалізації космічної діяльності передбачено забезпечення розширення діяльності підприємств космічної галузі на світовому ринку космічних транспортних послуг шляхом сприяння експлуатації на комерційній основі вітчизняних ракет-носіїв та авіаційно-космічних комплексів, а також перспективних транспортних космічних засобів для доставки вантажів на орбіту Місяця через надання державних пільгових кредитів та державних гарантій на отримання кредитів, а також преференцій підприємствам космічної галузі.

Закладено на виконання Концепції і розширення присутності вітчизняних підприємств на світовому ринку космічних інформаційних послуг, у тому числі регіональних ринках держав Східної Європи, Африки та Азії.

Зазначене потребує забезпечення здійснення заходів щодо охорони прав інтелектуальної власності у сфері космічної діяльності шляхом формування відповідної нормативно-правової бази (включаючи міжнародні договори).

Урядом планувалося визначення механізму залучення приватного капіталу до виконання державних програм розвитку космічної діяльності шляхом створення нормативно-правової бази щодо особливостей

державно-приватного партнерства у сфері космічної діяльності з визначенням мотиваційних критеріїв фінансування приватним сектором державних космічних програм. Це завдання вбачається стратегічно важливим і доцільним навіть з позицій сьогодення.

З плином часу стало зрозуміло, що Концепція реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року застаріла, а окремі її вектори помилкові і навіть шкідливі. Скажімо, вже неможливо здійснювати забезпечення пріоритетного співробітництва України з Росією у сфері космічних послуг, а також окремими державами, які опинилися в орбіті впливу РФ, проте така діяльність бажана з країнами ЄС, США, Японією та іншими державами у рамках виконання двосторонніх та багатосторонніх програм співробітництва. Так само у майбутньому необхідно змінити підходи до здійснення Україною заходів щодо активізації космічної діяльності в Балтійсько-Чорноморському регіоні.

У науковій літературі та серед практиків висловлюються думки про необхідність створення в Україні нової Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності [2]. Вона має бути продуманою та врахувати реалії, а головне - чітко визначити стратегічний курс держави у розвитку космічної галузі.

На нашу думку, у новій Концепції, якщо така буде створюватися, потрібно зберегти важливі підходи, закладені у нині діючій Концепції. Вважаємо за прийнятне на ближчі 1-2 роки обмежитися внесенням змін у чинну Концепцію реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року, враховуючи нині триваючий воєнний стан та надалі нелегкий період повоєнної відбудови країни, що суттєво впливатиме на фінансові можливості реалізації нової космічної стратегії. Зауважимо, що необхідні заходи з врахуванням поточних можливостей України доцільно корегувати у Загальнодержавній цільовій науково-технічній космічній програмі України на 2021-2025 роки, яка перебуває на розгляді у Верховній Раді України [3], [4].

Література

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 бер. 2011 р. № 238-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238-2011-%D1%80>

2. Горбулін В.П. Космічна стратегія та перспективи розвитку країни. Вісник НАН України. 2020. № 2. С. 3–10.

3. Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2021-2025 роки. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72920

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Економічна конкуренція є важливим елементом ринкової економіки, що гарантує здорову конкуренцію між підприємствами і сприяє розвитку стану господарства країни. Однак в умовах війни національна економіка постає перед викликами та труднощами, які виникають під час збройного конфлікту, тому правове регулювання захисту економічної конкуренції набуває особливої актуальності. Військова агресія Росії в Україні негативно вплинула на економічну активність та стабільність національної економіки. Окрім того, війна також спричинила зменшення обсягів торгівлі та інвестицій між країнами, що знизило конкуренцію на ринках та призвело до зростання залежності від внутрішніх ресурсів.

Законодавство України про захист економічної конкуренції ґрунтується на положеннях Конституції України (ст. 42 Конституції України містить пряму заборону щодо зловживання монопольним становищем на ринку та обмеження конкуренції), Господарського кодексу України, Законів України «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та інших нормативно-правових актів.

Відповідно ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» економічна конкуренція визначена як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, у результаті чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [1].

Проте, правове регулювання захисту економічної конкуренції в умовах збройного конфлікту має певні особливості. Зокрема, в умовах збройного конфлікту зменшується кількість підприємств та продукції на ринку, з'являється дефіцит товарів та послуг, знижується платоспроможний попит. Це може стимулювати зростання цін та посилення монопольної влади на ринку. У таких умовах держава відіграє важливу роль у гарантуванні захисту конкуренції.

Одним із можливих способів регулювання діяльності господарюючих суб'єктів в умовах збройного конфлікту є встановлення режиму державного контролю за цінами на товари та послуги, які мають стратегічне значення для оборони країни, а також за запобігання формуванню монопольних структур на ринках. Як-от, можна встановити максимальні та мінімальні ціни на окремі товари та послуги, що дасть змогу уникнути неправомірного збагачення з боку окремих господарюючих суб'єктів та захистити права споживачів. Крім того, держава має гарантувати належний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства. В умовах збройного конфлікту може виникнути ризик концентрації капіталу та підпорядкування ринку окремим гравцям. Щоб унеможливити такі ситуації, держава повинна вжити заходів щодо гарантування рівної участі на ринку всіх підприємств, незалежно від їх масштабу та форми власності. З цією метою варто підготувати й ухвалити відповідні закони щодо запобігання надмірній концентрації виробництва і капіталу, формуванню монополій.

При цьому необхідно розробляти правові акти, які були б достатньо гнучкими, щоб гарантувати адаптацію до змін в економічному середовищі, водночас вони мають бути достатньо стійкими, щоб гарантувати захист конкуренції від різних форм дискримінації та антиконкурентної поведінки. Важливо враховувати, що підприємства-монополісти можуть застосовувати різноманітні методи недобросовісної конкуренції в умовах війни задля зростання свого прибутку та збереження домінуючого становища на ринку. Деякі з імовірних методів недобросовісної конкуренції, які можуть бути застосовані підприємствами-монополістами в умовах війни, включають: захоплення ринку: підприємства-монополісти можуть використовувати своє домінуюче становище на ринку, щоб витіснити з конкуренції менші компанії, зокрема шляхом дискредитації їхньої продукції, поширення неправдивої інформації про них або встановлення низьких цін на власні товари. Захоплення ресурсів: підприємства-монополісти можуть звертатися до державних органів з проханням про надання переваг у доступі до ресурсів, таких як електроенергія, газ, вода тощо, або намагатися блокувати доступ до цих ресурсів конкурентів. Ймовірні також й інші методи недобросовісної конкуренції, як-от штучне обмеження асортименту товарів, незаконне використання патентів («патентні тролі») та інших прав на інтелектуальну власність, надання незаконних знижок та інше. В умовах збройного конфлікту ці методи є особливо небезпечними, позаяк вони можуть призвести до зниження виробництва та постачання товарів, зростання цін на необхідні товари та послуги, зменшення конкуренції на ринку та загострення соціально-економічної ситуації в країні.

Для захисту економічної конкуренції в умовах збройного конфлікту необхідно розробляти та впроваджувати спеціальні заходи, спрямовані на забезпечення регулювання конкуренції на ринку та захист прав споживачів. Щодо підприємств-монополістів, які зловживають своїм домінуючим становищем, варто вжити заходів контролю та відповідальності за недобросовісну конкуренцію.

Зокрема, до таких заходів можуть входити проведення антикорупційних розслідувань, гарантування ефективного контролю за використанням ресурсів, застосування адміністративних та кримінальних санкцій за порушення законодавства про конкуренцію та захист прав споживачів, а також гарантування прозорості та відкритості ринку для всіх гравців.

Отже, можна зробити висновок, що правове регулювання захисту економічної конкуренції в умовах збройного конфлікту має особливу актуальність і потребує гнучкого але стійкого законодавства а також ефективних механізмів контролю за дотриманням антиконкурентного законодавства. Це уможлиблює збалансований підхід до захисту економічної конкуренції в умовах збройного конфлікту та дотримання економічної стабільності.

Література

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2210-14>

UDC 341.2(043.2)

Khotsianovska N., attorney at law, Senior Lecturer,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

AVIATION CONTRACTS ACCORDING TO THE AIR CODE OF UKRAINE

In the conditions of modern challenges of the economy of Ukraine, related to the acceptance as a candidate for membership in the European Union and the development of the Ukrainian economy in the European direction, in the conditions of informatization, computerization of social relations, the rapid development of IT technologies, economic communications between the countries of the world, is growing the need for proper and effective regulation of economic relations and its adaptation to European legislation. Weaknesses, contradictions and gaps in the regulation of economic relations hurt the development of the economy of Ukraine, cause unprofitability of business entities, cause a decrease in their number, and also create an unsatisfactory

investment climate. It is common knowledge that transportation is one of the three titans of the Ukrainian economy, along with industry and agriculture, and the aviation industry is one of the most in-demand and promising. The expansion of political and economic ties in Ukraine with the countries of the European Union necessitates special attention to the development of aviation law in the direction of the regulation of aviation contracts.

The issue of concluding international contracts in the aviation industry is widely studied at the international level, however, the regulation of concluding aviation contracts by national legislation is not so popular among researchers. At the same time, the legal regulation of aviation contracts by the norms of the air code is not the subject of lively scientific discussions. To one degree, scientists such as S.V. Lytvynska, G.V. Tsirat, M.L. Shumska, and others paid attention to this problem in their scientific works.

With all the breadth of legal regulation of the conclusion of contracts by the rules of civil and economic law, its effectiveness in applying aviation contracts has some practical issues and therefore requires further consideration and generalization.

According to the classical approach, all obligations in the aviation sector are expressed in the form of contracts. The analysis of the subject area of application of contractual relations in the aviation sector allows us to state that, in general terms, such agreements are concluded in the field of international cooperation in the organization of air transport and the use of civil aviation, in the field of economic activity of aviation enterprises, in the field of their provision of services and connection by the use of hired labour.

As practice shows, aviation companies use contracts for air transport, which, as a general rule, are concluded by the Civil Code of Ukraine and the Economic Code of Ukraine. These are contracts such as charter contracts, passenger and baggage transportation contracts, cargo transportation contracts, aircraft ground handling contracts, insurance contracts, aircraft purchase and sale contracts (or their certain elements), airport infrastructure use contracts and fulfilment of environmental safety requirements, the contract for compensation of the cost of services [1]. The principle of freedom of contract allows concluding a wide range of contracts in the aviation industry.

However, the conclusion of some contracts is directly provided for by the Air Code of Ukraine.

Thus, Clause 1 of Article 1 of the Air Code of Ukraine provides for a contract on the operation (exchange) of an aircraft or crew. According to Article 36 of the Air Code of Ukraine, contracts for the technical operation of ground means of communication, navigation and surveillance are concluded. It is worth noting that Article 36 of the Air Code of Ukraine provides for the conclusion of contracts by the Convention on International Civil Aviation. According to Article 65 of the Air Code of Ukraine, the conclusion of contracts related to the

operation of airfields is provided for. The conclusion of such agreements is one of the conditions for the certification of airfields. Article 72 of the Air Code of Ukraine also indicates the need to conclude contracts for the operation of airfields and airports, as well as contracts for the provision of services on their territory. According to Article 73 of the Air Code of Ukraine, the conclusion of lease, concession and management contracts, particularly an airport management contract, is provided for in the aviation sector. Article 98 of the Air Code of Ukraine directly provides for the conclusion of an air transportation contract in the aviation sphere [2].

Therefore, the Aviation Code of Ukraine indicates the need to conclude certain types of aviation contracts directly or indirectly, and also clarifies the norms of the Civil Code of Ukraine and the Economic Code of Ukraine regarding the conclusion of certain types of aviation contracts, taking into account the peculiarities of the aviation sphere.

Literature

1. Lytvynska S.V. Documentary support of economic and contractual activities in the aviation industry. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/50949/1/205410-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%96-461595-1-10-20200613.pdf>

2. Air Code of Ukraine: Law of 16.09.2011 № 3167-12. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T113393?an=715> (date of access: 09.11.2022)

УДК 346(043.2)

Яцків В.С., адвокат,
м. Житомир, Україна

ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ – ФАКТОРИ НЕДОВІРИ ЧИ НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ?

Економічні відносини України мали періоди, які характеризувалися стрімким розвитком, втім наприклад, у сфері інвестиційної діяльності міжнародні економічні відносини стабільно характеризувались недовірою до українського ринку. На це вплинуло багато факторів, зокрема і російська агресія на сході України, що зумовила спад української економіки у 2014 році. Однак, у певних сферах вдалося забезпечити розвиток, а вже у 2017 році його результати стали відчутними.

Сьогодні, в умовах воєнного стану, зумовленим повномасштабним вторгненням РФ на територію України, економічні відносини зазнали значної шкоди і знаходяться в умовах трансформацій, що викликає необхідність швидких і якісно нових реформ, які вже назрівали протягом останніх років [1; 2].

Для зміцнення української економіки надзвичайно важливі на сучасному етапі зовнішні інвестиції. Втім, практика показує, що в умовах актуального розвитку держави, нестабільної економічної атмосфери, інших обставин об'єктивного характеру, залучення потенційних інвесторів видається вкрай ускладненим, адже впевненість у стабільному майбутньому і можливості одержати реальний прибуток – основний фактор, що приймає до уваги потенційний інвестор. На практиці гарантії захисту інвестицій існують, але залучити до відповідальності за їхнє невиконання майже неможливо [3].

Варто звернути увагу, що залучення інвестицій довгий час було проблемним не тільки у зв'язку з ситуацією на сході України, а й іншими ризиками. Як звертає увагу Б. Данилишин, проведені в межах дослідження Європейської бізнес-асоціації серед інвесторів опитування показали, що на першому місці серед інвестиційних ризиків виділяють не що інше як «слабкість державних інститутів, що призводить до недостатнього захисту прав інвесторів, порушення принципів ринкової конкуренції та підвищення корупційних ризиків» [3]. При цьому в межах даного опитування було сформовано рейтинг основних бар'єрів для поліпшення інвестиційного клімату в Україні, серед яких лідером виявилась слабка судова система, яка випередила корупцію, тіньову економіку, геополітичну напруженість, недосконале державне управління, складну податкову систему, тощо. Але найбільшим стримуючим фактором для інвестицій на сучасному етапі є гарантії безпеки інвестицій у воєнний та післявоєнний час. Тож питання пошуку шляхів залучення інвестицій в Україну і страхування ризиків постає достатньо гостро, особливо в умовах воєнного стану, який в свою чергу підняв імідж України в очах світового співтовариства і інвестиційний інтерес. Міністерство економіки України розробило кілька напрямів створення гарантій для інвестицій: страхування ризиків з боку міжнародних організацій, що вже мають таку практику, і гарантії держав-партнерів своєму бізнесу, який буде інвестувати в Україну [4].

Отже, негативні тенденції спричинені тривалим збройним конфліктом можуть перетворитися на нові можливості внаслідок повномасштабного вторгнення, що спричинило зміцнення позицій України на світовій арені.

Література

1. Нецька Л.С., Цезар А.Р. Особливості правового регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2022. № 1(62). С. 153-162.

2. Zhmur N.V., Momotiuk V.O. Types of economic contractual legal relations at the current stage of development of Ukraine's economy. *Наукові праці*

Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». Київ: НАУ, 2021. № 4(61). С. 157-163.

3. Данилишин Б. Щодо стану інвестиційних процесів в економіці України та шляхів їх активізації. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/503439_shchodo_stanu_investitsiynih_protsesiv.html

4. Свириденко Ю. Країна можливостей: чому інвестор прийде в Україну. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/>

МАТЕРІАЛИ
XIII Міжнародної науково-практичної конференції
«СВОБОДА, БЕЗПЕКА ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ:
ПРАВОВИЙ ВИМІР»

24 лютого 2023 року

Адреса:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1
Тел. (044) 406–70–35
e-mail: pravo@nau.edu.ua
<http://www.law.nau.edu.ua/>

Підписано до друку 24.02.2022.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 37,55. Обл.-вид. арк. 38,75
Тираж 300 примірників. Замовлення № 02/23/1.

Видавець та виготувач:

ФОП Осадца Ю.В.
м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10
тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*